

**T.C.
KAHRAMANMARAŞ ST İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**

KIZILTEPE VE ÇEVRESİNDE YAŞAYAN HALK İNANIŞLARI

NURTEN NERGİZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KAHRAMANMARAŞ
OCAK-2022**

**T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**

KIZILTEPE VE ÇEVRESİNDE YAŞAYAN HALK İNANİŞLARI

**DANIŞMAN : Doç. Dr. Hamza KARAOĞLAN
JÜRİ : Doç. Dr. Ramazan IŞIK
JÜRİ : Dr. ÖĞr. Üyesi Fatih ÖZTAŞ**

NURTEN NERGİZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KAHRAMANMARAŞ
OCAK-2022
T.C.**

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KIZILTEPE VE ÇEVRESİNDE YAŞAYAN HALK İNANISLARI

Nurten NERGİZ

Danışman : Doç. Dr. Hamza KARAOĞLAN

Yıl : 2022, Sayfa:307+XII

Jüri : Doç. Dr. Hamza KARAOĞLAN (Başkan)
: Doç. Dr. Ramazan IŞIK (Üye)
: Dr. Öğr. Üyesi Fatih ÖZTAŞ (Üye)

Günümüz popüler bilim dallarından biri de dini etnolojidir. Esasında bu, halk dindarlığı ya da halkın din anlayışını ifade etmektedir. Bunun diğer bir adı ise halk dini ya da halk dindarlığıdır. Bilindiği gibi halk dini ya da halk inanışları; Tefsir, Hadis, Fıkıh, Kelâm gibi bilim dallarının yani din ilimlerinin içerisinde yer almayan ancak halkın din adına inandığı, uyguladığı, efsaneleştirdiği konuları ifade etmektedir. Bu çerçevede bir toplumu bütün yönleriyle tanıma ve anlama açısından halk inanışlarının da önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir. Nitekim bir toplumun sahip olduğu dini ve kültürel değerlerin neler olduğu konusunda son değerlendirmeyi yapabilmek için halk inanışlarının da incelenmesi elzemdir.

"Kızıltepe ve Çevresinde Yaşayan Halk İnanışları" adlı çalışmada söz konusu yöre halkının dinsel inanış, âdet, gelenek, görenekleri ve bunların etrafında kümelenen uygulamaları incelenmiştir. Bu doğrultuda yöredeki halk inanışı ve uygulamalarının tespitinin yapılması, geçmişten günümüze kadar gelen sözlü geleneğe ait halk inanışı ve uygulamalarının derlenmesi, elde edilen veriler bağlamında Anadolu'daki diğer halk inanışı ve uygulamalarıyla benzer ve farklı yönlerinin tespit edilerek ortaya konulması ve netice itibarıyla tespitle üzerine çıkarımlarda bulunulması amaçlanmıştır. Araştırma yazılı, sözlü ve görsel kaynaklardan elde edilen verilere ilaveten bizzat yapılan gözlem ve mülakat yöntemleri kullanılarak hazırlanmıştır. Aynı zamanda elde edilen bu veriler, dinler tarihinin deskriptif, fenomenoloji ve karşılaştırma yöntemleri kapsamında değerlendirilerek çalışmanın objektif bir şekilde hazırlanması sağlanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kızıltepe, Halk İnanışları, Doğum, Evlilik, Ölüm, Nazar, Türbe.

**DEPARTMENT OF PHILOSOPHY AND RELIGIOUS SCIENCES
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM UNIVERSITY**

ABSTRACT

MASTER THESIS

FOLK BELIEFS LIVINGS IN KIZILEPE AND ITS SURROUDINGS

NURTEN NERGİZ

Supervisor : Assoc. Prof. Dr. Hamza KARAOĞLAN

Year : 2022, Pages: 307+XII

Jury : Assoc. Prof. Dr. Hamza KARAOĞLAN (Chairperson)
: Assoc. Prof. Dr. Ramazan IŞIK (Member)
: Assist. Prof. Dr. Fatih ÖZTAŞ (Member)

One of today's popular sciences is religious ethnology. In fact, it refers to folk religiosity or the people's understanding of religion. Another name for this is folk religion or folk piety. As it is known, folk religion or folk beliefs refers to the subjects that are not included in the branches of science such as Tafsir, Hadith, Fiqh, Kalam, that is, religious sciences, but that the people believe, practice and mythologize in the name of religion. In this context, it can be said that folk beliefs have an important place in terms of recognizing and understanding a society with all its aspects. As a matter of fact, it is essential to examine folk beliefs in order to make a final assessment of what religious and cultural values a society has.

In the study called "Folk Beliefs Livings in Kızıltepe and its Surroundings", the religious beliefs, customs, traditions, customs and practices of the local people were examined. In the context of the data obtained, it is aimed to identify and reveal the similar and different aspects of other folk beliefs and practices in Anatolia and to make inferences on the determination as a result. The research has been prepared by using observation and interview methods in addition to the data obtained from written, oral and visual sources. At the same time, these data were evaluated within the scope of descriptive, phenomenological and comparison methods of the history of religions, and it was tried to prepare the study in an objective way.

Keywords: Kızıltepe, Folk Beliefs, Birth, Marriage, Death, Evil Eye, Tomb.

ÖN SÖZ

İnanma duygusunu özünde taşıyan insan, yaşamı boyunca bu inanma dürtüsüyle varlığını sürdürmüş olup bundan sonra insanla beraber var olmaya devam edecektir. İnsanlık tarihine bakıldığında dinsiz insana rastlanılsa da en ilkel toplumdaki en medenisine kadar inançsız bir topluma rastlanılmamıştır. Tarihi seyri içerisinde her toplum mutlaka bir yüce varlığa, bir düşünceye ya da bir inanç sistemine şu şekilde ya da bu şekilde inana gelmiştir. Bundan ötürü insan ve din ayrılmaz bir bütün oluşturmaktadır.

Tarihi süreç içerisinde dinle iç içe olan insanlar, kendi milli kültürlerinden getirdikleri bazı inanış, örf, âdet, gelenek, görenek ve davranış biçimlerini de dine yansıtmışlardır. Bu bağlamda bir topluma ait kültürün, dini inanç ve pratikleriyle harmanlanması neticesinde “halk inanışları” oluşmaktadır. Halk inanışları; oluşum biçimi bakımından hem dini hem de kültürel boyutları bulunan ve aynı zamanda gündelik yaşamın ayrılmaz parçası olmuş inanışlardır. Dini kapsamı bakımından dinin emirleri arasında yer almayan ancak tamamen dinin dışında da kalmayan halk inanışları, bu yönüyle dinin halka göre algılanış ve hayata geçiriliş biçimi olarak karşımıza tezahür etmiştir. Halk inanışları zaman içinde sürekli yenilenir, değişir, üzerlerine yenileri eklenir ve bundan ötürü kökleri ilk dinsel inanç sistemlerine kadar uzanan inanışlardır. Bu şekilde meydana gelen halk inanışları zamanla toplumsallaşmış, tüm toplumun ortak değerleri ve pratikleri haline dönüşmüştür.

Toplum içinde önemli bir yere sahip olan halk inanışları, farklı biçim ve normlara göre insan yaşantısını doğumundan ölümüne kadar biçimlendirme özelliğine haizdir. Bu bağlamda bir toplum içerisinde varlığını sürdüren halk inanışlarının o toplumun kültürünü tanıma, pratiklerini öğrenme; halkın psikolojisini, hayata bakış açısını, beklentilerini ve olayları algılama biçimlerinin anlaşılmasında önemli bir yere sahip olduğu anlaşılmıştır. Bundan dolayı böylesine bir öneme sahip olan bu konunun incelenmesi elzemdir.

Halk inanışlarının sahip olduğu bu önemden dolayı çalışmada Kızıltepe ve çevresinde yaşayan zengin halk inanışları Dinler Tarihi açısından araştırılmış, derlenmiş ve incelenmiştir. Bir alan araştırması özelliğini taşıyan “Kızıltepe ve Çevresinde Yaşayan Halk İnanışları” adındaki bu çalışmada birçok yazılı, sözlü ve görsel malzeme doküman elde edilmiştir. Elde edilen bu malzeme ve dokümanların tasnif, tahlil, inceleme ve değerlendirmesi yapılmıştır.

“Kızıltepe ve Çevresinde Yaşayan Halk İnanışları” adlı bu çalışmada Mardin iline bağlı Kızıltepe ilçesi ve çevresindeki halk inanışlarının derlenip Dinler Tarihi açısından incelemesi; bu inanışların günlük yaşamdaki yeri, önemi, uygulanma biçimi ile geçmişten günümüze değişen, unutulmuş ya da yenilerinin eklenmesiyle oluşan halk inanışlarının tespit edilip bu alanda ileride yapılacak diğer bilimsel çalışmalara, araştırmalara katkı sağlamasına ve gelecek kuşaklara aktarılmasına çalışılmıştır.

Anadolu’nun kuzey Mezopotamya topraklarında yer alan en eski yerleşim yeri ve zengin kültürel yörelerinden birinin Kızıltepe ve çevresinin olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim yörenin eski çağlara kadar uzanan bir geçmişe sahip olduğu bilinmektedir. Kızıltepe ve çevresindeki halk inanışları ve patriklerinin genellikle doğum, evlilik, ölüm gibi geçiş dönemlerinin yanı sıra nazar, uğur, büyü, fal, türbe, efsane, insan, melek, cin, şeytan, kıyamet, deccal, mehdi, öte dünya, halk liderleri, hayvan, bitki, gökyüzü, kan davası, kutsal ve kutsal kabul edilen zamanlar gibi konular etrafında toplandığı görülmüştür.

“Kızıltepe ve Çevresinde Yaşayan Halk İnanışları” konulu bu yüksek lisans tezi özet, önsöz, beş bölüm, karşılaştırma, sonuç ve değerlendirme, kaynaklar ve eklerden oluşmaktadır.

Birinci Bölümünde; giriş mahiyetinde araştırmanın konusu, amacı ve önemi, kapsam ve sınırlılığı, metot ve yöntemi, önceki çalışmalar ile halk inanışları ile ilgili konular hakkında bilgi verilmiştir. Bunların yanı sıra tezin çalışma alanını oluşturan Kızıltepe ilçesinin tarihi, coğrafi, siyasi ve kültürel yapısı hakkında özet bilgi sunulmuştur.

İkinci Bölümde; Kızıltepe ve çevresinde geçiş dönemleri ile ilgili inanış ve pratikler konusunda doğum, evlilik ve ölüm gibi geçiş dönemleri ile ilgili inanışlar ve bu inanışlar etrafında kümelenen pratikler ele alınmıştır. Bu bağlamda doğum, evlilik ve ölüm ile ilgili inanış ve uygulamalar, çeşitli alt başlıklara indirgenerek ayrıntılarıyla anlatılmıştır.

Üçüncü Bölümde; yörede yaşayan diğer halk inanışları ve bunların çevresinde oluşan inanış, uygulama ve anlatılara yer verilmiştir. Bu konuda cin, şeytan, melek, büyü, fal, nazar, uğur-uğrusuzluk, ağaçlar, günler, kutsal gün ve geceler, ateş, ay, güneş, yağmur, rüzgâr, ayna, dövme, rüyalar, insan, ekmek, renkler, ocak ve kan davası gibi konulara yer verilmiş olup bunlarla alakalı ile inanış ve uygulamalar ele alınmıştır. Bu hususlar hakkında çalışma sahasında yapılan araştırmalar, detaylı bir şekilde çalışmada sunulmuştur.

Dördüncü Bölümde; ziyaret yerleri ile ilgili inanış, pratik ve anlatılara yer verilmiştir. Bu konuda yörede kutsal sayılan kişiler ve bu kişilerin vefatıyla ortaya çıkan ziyaret yerleri ve kiliselere değinilmiştir. Halk arasında kutsal sayılan şeyh, seyda ve mele ile ilgili genel bir bilgi verilmiş olup daha sonra ziyaret fenomeni ve yörede kutsal görülen kişilerin vefatıyla ortaya çıkan türbe, mezar ve diğer ziyaret yerleri ele alınmış ve bu yerlerle ilgili anlatı, inanış ve uygulamalara yer verilmiştir. Aynı zamanda tarihi süreç içerisinde ziyaret yeri olarak görülen kiliseler ve bunlarla ilgili bilgi de verilmiştir.

Beşinci Bölümde; yöredeki efsane ve anlatılar ele alınmıştır. Bunlar anlatılırken de çevresinde oluşmuş inanış ve uygulamalara da yer verilmiştir.

Karşılaştırma bölümünde yörede var olan kimi inanış ve uygulamaların, Anadolu'nun hangi vilayetlerinde bulunduğu ve uygulandığı hususları karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır.

Sonuç ve Değerlendirmede; elde edilen malzemelerin tahlil ve değerlendirmesi yapılarak bazı çıkarımlara yer verilmiştir.

Çalışmanın sonunda yer alan eklerde yörenin kültürünü ve halk inanışlarını yansıtan bazı fotoğraflara yer verilmiş olup bu fotoğraflarla çalışma zenginleştirilmeye ve görsel malzemeyle desteklenmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmada; akademik ve idari görevlerinin yoğunluğuna rağmen yüksek lisans tez konumun belirlenmesinden, çalışmanın başından sonunu kadar her aşamada beni yönlendiren, engin bilgi ve deneyimlerini benden esirgemeyen, çalışma sürecinde beni cesaretlendiren, motive eden, gerek lisans gerek lisansüstü eğitimimde özverisi ve desteği ile hep yanımda olan ve öğrencisi olmaktan büyük bir kıvanç duyduğum saygıdeğer danışmanın Sayın Doç. Dr. Hamza Karaoğlu hocama şükranlarımı sunmayı bir borç bilirim. Aynı zamanda çalışmaya sundukları katkılardan dolayı jüri üyeleri sayın Doç. Dr. Ramazan Işık hocama ve sayın Dr. Öğr. Üyesi Fatih Öztaş hocama teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca Kızıltepe'de alan çalışmalarım sırasında tez konumla ilgili beni yönlendiren, ilgi ve yardımlarını benden esirgemeyen 23 Nisan İlkokulu Müdürü, Tarihçi, Yazar Sayın Dr. Yurdal Demirel hocama teşekkürlerimi sunarım.

Çalışma sürecinde desteklerini benden esirgemeyen meslektaşım ve arkadaşım Seçil Turab ve eşine de teşekkürlerimi sunarım. Aynı zamanda araştırma yaptığım süre boyunca, maddi ve manevi desteklerini hep yanımda hissettiğim eşim ve çocuklarıma ve kendilerinden bilgi edindiğim kaynak kişilere de teşekkür ederim.

Nurten NERGİZ
KAHRAMANMARAŞ-2022

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT	II
ÖN SÖZ	III
İÇİNDEKİLER	V
KISALTMALAR LİSTESİ	X
FOTOĞRAF LİSTESİ	XI
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Konusu, Amacı ve Önemi	1
1.2. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları	2
1.3. Araştırmanın Metot ve Yöntemi	2
1.4. Önceki Çalışmalar	3
1.5. Halk İnanışlarına Genel Bir Bakış	4
1.6. Kızıltepe İlçesinin Genel Bir Tanıtımı	7
1.6.1. Kızıltepe'nin Tarihi ve Coğrafyası	7
1.6.2. Kızıltepe'nin Siyasi ve Kültürel Yapısı	10
2. KIZILTEPE VE ÇEVRESİNDE GEÇİŞ DÖNEMLERİ İLE İLGİLİ İNANIŞ VE PRATİKLER	13
2.1. Hayatın Geçiş Mensekleri	13
2.2. Toplum İçerisindeki Geçiş Dönemleri/Ritüelleri İle İlgili İnanış ve Pratikler	16
2.2.1. Doğumla İlgili İnanışlar	16
2.3. Doğum Öncesi İnanış ve Uygulamalar	17
2.3.1. Çocuğu Olmayan Kısır Kadına Uygulanan Yöntemler	18
2.3.1.1. Dinsel-Büyüsel Nitelikteki Uygulamalar	19
2.3.1.2. Halk Hekimliği Tedavi Yöntemleri ve Uygulamaları	26
2.3.1.3. Halk Hekimliğinde Farklı Hastalıkların Tedavisi	33
2.3.1.4. Doktora Gitme	36
2.3.2. Erkek Çocuk Sahibi Olabilmek İçin Yapılan Uygulamalar	37
2.3.3. Ganim/Tıbıka ve Yapılan Uygulamalar	37
2.3.4. Gebelik Süreci ve Yapılan Uygulamalar	43
2.3.5. Gebe Kadın İle İlgili İnanışlar	45
2.4. Doğum Anına Hazırlık	46
2.4.1. Doğum Anı Öncesi Hazırlıklar ve Doğum Anı	47
2.5. Doğum Sonrası Yapılanlar	48
2.5.1. Çocuk İle İlgili İnanış ve Uygulamalar	49
2.5.1.13. Çocukla İlgili Farklı İnanışlar	58
2.5.1.14. Erkek Çocukların Sünnet Edilmesi	60
2.5.1.15. Yörede Çocuk Hastalıkları ve Tedavi Yöntemleri	62
2.5.1.16. Askerlik	65
2.5.2. Anne İle İlgili İnanışlar	68
2.5.2.3. Kadınların Özel Günleri İle İlgili İnanışlar	70
2.5.3. Anne ve Çocuk İçin Aynı Anda Yapılan Ortak Uygulamalar	71
2.5.3.1. Anne ve Çocuğu Albasması	71
2.5.3.2. Kırk Basmayı/Değmesi ve Uygulamaları	74
2.5.3.3. Anne ve Çocuğun Kırklanması/Yıkanması	76
2.6. Evlilikle İlgili İnanışlar	79
2.6.1. Evlilik Çağı/Yaşı ve Evlenme İsteğini Belli Etme	80

2.6.1. Evlilik Öncesi Yapılan Uygulamalar	82
2.6.1.1. Bahtın Bağlanması	82
2.6.1.2. Gelin ve Damat Adaylarında Aranılan Özellikler	84
2.6.1.3. Kız İsteme Öncesi Yapılanlar ve Görücü Gitme	85
2.6.1.4. Başlık Parası (Kalen), Defter/Liste ve Diğer Hediyeler	86
2.6.1.5. Kız İsteme/ Söz Kesme / Fatıha Okuma	88
2.6.1.6. Nişan Merasimi/Şerbet İçmek	89
2.6.1.7. Düğün Merasimi ve Hazırlıklar	91
2.6.1.8. Bohça	92
2.6.1.9. Çeyiz Açma	93
2.6.1.10. Gelin Hamamı	94
2.6.1.11. Kına Gecesi (Hınne)	94
2.6.3. Düğün Günü	96
2.6.3.1. Gelin ve Damadın Hazırlanması	97
2.6.3.2. Düğün Yemeği	98
2.6.3.3. Gelin Alayı	99
2.6.3.4. Gelinin Oğlan Evine Gelmesi	102
2.6.3.5. Nikâh	104
2.6.3.6. İlk Gece	105
2.6.4. Düğünden Sonrası	107
2.6.4.1. Sabahî/Sabahıyye Töreni	108
2.6.4.2. Gelin Görmesi	108
2.6.4.3. El Öpme ve Yemek Davetleri	108
2.6.4.5. Gelinden Beklenen Davranışlar (Gelinlik Etme)	109
2.6.4.6. Boşanma	110
2.6.2. Yörede Görülen Evlilik Çeşitleri	111
2.6.2.1. Akraba Evliliği	112
2.6.2.2. Görücü Usulü Evlenme	113
2.6.2.3. Berdel Yoluyla Evlenme	114
2.6.2.4. Kaçarak Evlenme	115
2.6.2.5. Severek, Anlaşarak Evlenme	117
2.6.2.6. Baldızla Evlenme (Sorat)	117
2.6.2.7. Beşik Kertmesi Yoluyla Evlenme	118
2.6.2.8. Yazma/Eşarp Kaçırma Yoluyla Evlenme	119
2.6.2.9. Kan Parası Karşılığı Evlenme	119
2.6.2.10. Kayınbirader İle Evlenme (Levirat)	119
2.6.2.11. Baba ve Oğul Bacanak Olma Evliliği	120
2.6.2.12. Diğer Evlenme Şekilleri	120
2.7. Ölümle İlgili İnanışlar	123
2.7.1. Ölüm Öncesi	124
2.7.1.1. Ölümün Ön Belirtileri	125
2.7.1.2. Hasta Ziyareti	127
2.7.1.3. Ölüm Biçimi	128
2.7.2. Ölüm Anı ve Yapılan Uygulamalar	128
2.7.2.1. Kur'an-ı Kerim Okuma/Telkin/Su İçirme	128
2.7.2.2. Son Nefesi Verme	129
2.7.3. Ölüm Sonrası ve Yapılan Uygulamalar	129
2.7.3.1. Ölümün Duyurulması	130
2.7.3.2. Havar Medet	131

2.6.3.3. Cenaze İle İlgili Yapılan Uygulamalar.....	131
2.6.3.4. Taziye Ziyareti	139
2.6.3.5. Ölen Kişinin Ardından Yakılan Ağıtlar	140
2.6.3.6. Ölen Kişi Adına Yapılan İbadet ve Hayır Hasenatlar	142
2.6.3.7. Ölü Yemeği	145
2.6.3.8. Yörede Mevlit ve Mevlit Uygulamaları	146
2.6.3.9. Ölünün Yası ve Kaçınmalar	147
2.6.3.10. Ölünün Kabrinin Ziyaret Edilmesi	149
2.6.3.11. Ölenin Ruhu İle İlgili İnanışlar	150
2.6.3.12. Ölü İle İlgili İnanmalar.....	151
3. YÖREDE YAŞAYAN DİĞER HALK İNANIŞLARI	152
3.1. Cinlerle İlgili İnanışlar	153
3.2. Şeytanla İlgili İnanışlar	164
3.3. Meleklerle İle İlgili İnanışlar	164
3.4. Büyü.....	165
3.5. Fal ve Fal İle İlgili İnanışlar, Uygulamalar.....	169
3.6. Nazar.....	171
3.7. Uğur – Uğursuzluk.....	178
3.8. Ağaçlarla İlgili İnanışlar	181
3.9. Günler ile İlgili İnanışlar.....	181
3.10. Kutsal Gün ve Geceler ile İlgili İnanışlar	182
3.11. Ateşle İlgili İnanışlar.....	187
3.12. Güneş, Ay ve Yıldızlarla İlgili İnanışlar.....	188
3.13. Yağmur, Gökkuşağı ve Rüzgârla İlgili İnanışlar	190
3.14. Ayna ile İlgili İnanışlar	192
3.15. Rüyalar ile İlgili İnanışlar	193
3.15. İnsan ve Davranışlarıyla İlgili İnanışlar.....	195
3.16. Ekmek ve Tuzla İlgili İnanışlar.....	197
3.17. Renklerle İlgili İnanışlar	198
3.18. Dövme ile İlgili İnanışlar	199
3.19. Ocak/Şifacı Aileler.....	200
3.20. Kan Davası.....	203
4. YÖREDE KUTSAL SAYILAN KİŞİLER VE ZİYARET YERLERİ İLE İNANIŞ VE UYGULAMALAR.....	206
4.1. Şeyh.....	206
4.2. Seyda.....	208
4.3. Mele	210
4.4. Türbe ve Kutsal Mezarlar İle Diğer Ziyaret Yerleri	213
4.4.1. Ziyaret Fenomeni	213
4.4.2. Türbeler, Kutsal Mezarlar ve Ziyaret Yerleri ile İlgili İnanışlar.....	217
4.4.2.1. Sultan Şeyhmus Türbesi.....	219
4.4.2.2. Şeyh Selim Türbesi	223
4.4.2.3. Şeyh Taceddin Türbesi.....	224
4.4.2.4. Şeyh Muhammed Türbesi ve Şeyh Hasan Mezarı (Mezré Ziyareti).....	226
4.4.2.5. Şeyh Türkmen Türbesi	228
4.4.2.6. Şeyh Behlül Türbesi	229
4.4.2.7. Şeyh Mahin Türbesi	229
4.4.2.8. Şeyh Abdurrezak Halîlî Türbesi.....	229
4.4.2.9. Sultan Nine Türbesi (Piri Sito).....	230

4.4.2.10. Şeyh Ali Mezarı	231
4.4.2.11. Şeyh Davut Mezarı	232
4.4.2.12. Hatice Nine (Sîr Hacîci) Mezarı	232
4.4.2.13. Ak Ziyaret/Şeyh Musa Kahraman Türbesi.....	233
4.4.2.14. Arban Mağarası Ziyareti	235
4.4.2.15. Yedi Kardeş Ziyareti	236
4.4.2.16. Çeşme Başı Ziyareti (Sere Kâni).....	236
4.4.2.17. Kırk Çeşme Ziyareti (Çel Kâni)	237
4.4.2.18. Karasivan Ziyareti	239
4.4.2.19. Şahkulubey Kümbeti	239
4.4.3. Kiliseler	240
4.4.3.1. Deham Kilisesi	240
4.4.3.2. Derhaf Manastırı	240
4.4.3.3. Mor Cercis Kilisesi.....	241
4.4.3.4. Mor Gevargis Kilisesi	241
4.4.3.5. Mort Mariana Kilisesi	242
4.4.3.6. Surp Kevork Kilisesi	246
5. YÖREDEKİ EFSANE VE ANLATILAR.....	247
5.1. Yörede Anlatılan Efsaneler	247
5.1.1. Melmetun Kız Efsanesi	247
5.1.2. Hassıt Marâni (Mariya'nın Uyanışı) Efsanesi.....	249
5.1.3. Çoban Efsanesi.....	249
5.1.4. Şahmeran Efsanesi	250
5.1.5. Pepuk Kuşu Efsanesi.....	252
5.1.6. Bum (Baykuş) Efsanesi.....	253
5.1.7. Leylek Efsanesi	253
5.1.8. Râk (Kaplumbağa) Efsanesi.....	254
5.1.9. Maymun Efsanesi.....	254
5.1.10. Yarasa Efsanesi	255
5.1.11. Mir Efsanesi	255
5.1.12. Lata Keççiki (Kız Taşlığı) Efsanesi	255
5.2. Yöredeki Diğer Anlatılar	256
5.2.1. İlk İnsan Âdem ve Karısı Havva İle İlgili Anlatılar.....	256
5.2.2. Mehdî, Deccâl, Hz. İsa, Yecüc, Mecüc ve Dabbet'ül Arz İle İlgili Anlatılar	260
5.2.3. Kıyametle İlgili Anlatılar	263
5.2.4. Ahiret, Sırat, Cennet ve Cehennem İle İlgili Anlatılar.....	264
5.2.5. Hz. Musa	267
5.2.6. Hasan ve Hüseyin.....	268
5.2.7. Fare.....	268
5.2.8. Baba ve Oğlu.....	269
5.2.9. Çekirge ve Yılan	271
5.2.10. Zerika Zera (Altın Sarısı)	271
5.2.11. Zizani/Zizan Kız.....	273
5.2.12. Nar Tanesi	274
5.2.13. Sınacok.....	278
5.2.14. Ah Dokân! Vah Dokân!	280
5.2.15. Kıtlık (Ğala)	280
6. KIZILTEPE VE ÇEVRESİ İLE ADOLU'DAKİ HALK İNANIŞI VE UYGULAMALARININ KARŞILAŞTIRILMASI.....	282

7. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	289
BİBLİYOGRAFYA.....	294
YARARLANILAN WEB KAYNAKLARI	301
KAYNAK KİŞİLER.....	303
ÖZ GEÇMİŞ	
FOTOĞRAF LİSTESİ.....	

KISALTMALAR LİSTESİ

TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TC	: Türkiye Cumhuriyeti
MÖ	: Milattan Önce
KSÜ	: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
KSÜ	: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Prof.	: Profesör
Dr.	: Doktor
C.	: Cilt
Vb.	: Ve benzeri
Vs.	: Ve saire
Çev.	: Çeviren
Yay.	: Yayımlayan
Bkz.	: Bakınız
Bs.	: Baskı
Ed.	: Editör
Km.	: Kilometre
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfa Sayısı

FOTOĞRAF LİSTESİ

Fotoğraf 1: Çeşitli amaçlarla kullanılan “Şıma” (Balmumu).	309
Fotoğraf 2: Çeşitli amaçlarla kullanılan “Pola Bileziği.”	309
Fotoğraf 3: Çocuk sahibi olmak isteyenlerin çeşitli dualar eşliğinde içerisine taşlar atarak salladıkları “Dilek Beşiği”.	310
Fotoğraf 4: Türbelerde yer alan “Dilek Taşı” örneği.	310
Fotoğraf 5: Çocuk sahibi olmak amacıyla Şeyh Ali Mezarını oluşturan taşlara çakılmış çivi örnekleri.	311
Fotoğraf 6: Yöresel beşik içerisinde yer alan bir kız bebek.	311
Fotoğraf 7: Yörede kırk çıkarma ritüelinde kullanılan farklı “Kırk Tası” çeşitleri.	312
Fotoğraf 8: Gelin hamamında gelinin yıkanmasında kullanılacak malzemelerin konulduğu “Kıldan” (hamam kutusu).	313
Fotoğraf 9: Nazar çıkarmada kullanılan keçi kılından yapılmış ip ve harmer (üzerlik otu).	313
Fotoğraf 10: Yöreye özgü el üzerinde yer alan bir dövme motifi.	314
Fotoğraf 11: Kan davasının sona ermesi üzerine düzenlenen barış yemeğinden bir kare.	314
Fotoğraf 12: Sultan Şeyhmus türbesinin dış görünüşü ve içyapısı, Mardin.	315
Fotoğraf 13: Şeyh Selim türbesinin dış görünüşü ve içyapısı, Kızıltepe Merkez.	315
Fotoğraf 14: Şeyh Taceddin türbesinin dış görünüşü ve içyapısı, Ziyaret Köyü, Kızıltepe.	316
Fotoğraf 15: Şeyh Muhammed türbesinin içyapısı, Mezre Ziyareti, Ekinlik Köyü, Kızıltepe.	316
Fotoğraf 16: Şeyh Türkmen Türbesinin dış görünüşü, Karaman Köyü, Kızıltepe.	317
Fotoğraf 17: Şeyh Behlül türbesinin dış görünüşü, Kocalar Köyü, Kızıltepe.	317
Fotoğraf 18: Şeyh Mahin türbesinin dış görünüşü ve içyapısı, Yüceli Köyü, Kızıltepe. ..	318
Fotoğraf 19: Şeyh Abdurrezak Halilî türbesinin dış görünüşü, Kızıltepe Merkez.	318
Fotoğraf 20: Sultan Nine (Piri Sito) türbesinin dış görünüşü ve içyapısı, Yüceli Köyü, Kızıltepe.	319
Fotoğraf 21: Şeyh Ali mezarının görünüşü, Yaşar Köyü, Kızıltepe.	319
Fotoğraf 22: Hatice Nine (Sit Hacı) mezarının görünüşü, Ziyaret Köyü, Kızıltepe.	320
Fotoğraf 23: Şeyh Musa türbesinin dış görünüşü ve içyapısı, Ak Ziyaret, Kızıltepe.	320
Fotoğraf 24: Arban mağarası ziyaretinin içyapısı, Akçapınar Köyü, Kızıltepe.	321
Fotoğraf 25: Yedi Kardeş ziyaretinin içyapısı, Yedi Kardeş Köyü, Kızıltepe.	321
Fotoğraf 26: Çeşme Başı Ziyareti, Yedi Kardeş Köyü, Kızıltepe.	322
Fotoğraf 27: Şeyh Resul türbesinin dış görünüşü ve içyapısı, Kırk Çeşme Ziyareti, Mardin.	322
Fotoğraf 28: Kırk Çeşme ziyaretinde yer alan “Dilek Ağacı” ve “Yıkanma Havuzu”, Mardin.	323
Fotoğraf 29: Karasivan Ziyareti, Sürekli Köyü, Kızıltepe.	323
Fotoğraf 30: Şahkulubey Kümbeti’nin dış görünüşü, Kızıltepe Merkez.	324
Fotoğraf 31: Deham kilisesi harabeleri, Sürekli Köyü, Kızıltepe.	324
Fotoğraf 32: Derhaf Manastırı harabeleri, Yurderi Köyü, Kızıltepe.	325
Fotoğraf 33: Mor Cercis kilisesinin dış görünüşü, Işıklar Köyü, Kızıltepe.	325
Fotoğraf 34: Mor Cercis kilisesinin içyapısı, Işıklar Köyü, Kızıltepe.	326
Fotoğraf 35: Mor Gevargis kilisesinin dış görünüşü, Büyükayrık Köyü, Kızıltepe.	326
Fotoğraf 36: Mor Gevargis kilisesinin içyapısı, Büyükayrık Köyü, Kızıltepe.	327
Fotoğraf 37: Mort Mariya kilisesinin dış görünüşü, Halkalı Köyü, Kızıltepe.	327
Fotoğraf 38: Surp Kevork Ermeni kilisesinin dış görünüşü, Kızıltepe Merkez.	328

Fotoğraf 39: Şahmeran Figürü.	328
Fotoğraf 40: Köy odasından bir kare.	329
Fotoğraf 41: Tarihi Dunaysır Köprüsü, Kızıltepe Merkez.	329

1. GİRİŞ

Doğumla başlayan insan hayatının okul, iş, evlilik vb. gibi aşamalardan geçerek ilerlemesinin ve bu safhalardan geçilirken de halk tarafından yapılan uygulamaların Dinler Tarihi açısından incelenerek değerlendirilmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. Bu çerçevede çalışma içerisinde Kızıltepe yöresine ait halk inanışlarının karakteristik özelliklerinin tespit edilmeye ve bu inanışların bölgede yaşayan insanlar üzerindeki etkileri sunulmaya çalışılacaktır. Çalışma, insan hayatının ilk geçiş aşaması olan doğum konusuyla başlamakta ve diğer konularla devam etmektedir.

1.1. Araştırmanın Konusu, Amacı ve Önemi

İnsanlık tarihi incelendiğinde birçok medeniyetin kurulduğu, bunlardan bir kısmının yaşıyor olmasına rağmen çoğunun tarihin karanlıklarında yok olduğu görülecektir. Bu medeniyetlerin kuruluşunda hiç şüphesiz insanların benimsediği yaşam tarzları, inançları, adetleri, gelenekleri ve görenekleri de çok önemli olmuştur. Bu bakımdan her topluluğun ve her milletin kendine özgü oluşturduğu bir kültür ve kültür sonucunda oluşan örf, adet, gelenek, görenek ve halk inanışları vardır. Geçmişten günümüze hâkim kültür ve medeniyetler baki kalırken adet, gelenek ve görenek gibi değerlerine sahip çıkmayıp komşu medeniyetlerin etkisinde kalanlar ise yok olup gitmişlerdir. Pek tabiidir ki toplum tarafından üretilen değerler ve inanışlar, sosyal değişim ve dönüşümlere paralel olarak zaman içinde değişerek, dönüşerek ve üzerlerine yenileri eklenerek tarih boyunca zenginleşmiş ya da fakirleşmiştir. Burada öz değerlerini koruyanlar galip gelmişlerdir. Günümüze kadar insanların halk inanışları ve ürettiği değer yargıları, arkeolojik kazılar ve mağara resimleri gibi geride bıraktığı materyallerden çok rahat görülebilmektedir. Bundan ötürü bir toplumun geride bıraktığı kültür mirası, günümüzde yaşayan yönleriyle karşılaştırmalı olarak incelendiğinde o toplumda hangi geleneklerin ve inanışların unutulduğu ya da terk edildiği, günümüzde hangilerinin yaşatılmaya çalışıldığı daha iyi anlaşılmış olacaktır.

Günümüz modern dünyasının baskın ve egemen batı medeniyeti karşısında kendi kültürel değerleri ile âdet ve inançları başta olmak üzere toplumun tüm yönleriyle değiştiği ve dönüştüğü görülmektedir. Dolayısıyla batı kültürünün etkisi halk inanışları başta olmak üzere toplumun geçmişten günümüze dek yaşattığı tüm gelenek ve görenekleri yok etmeye ve onların yerine kendi değer yargılarını kaim etmeye yönelik bir çaba içerisinde oldukları bilinmektedir. Bu doğrultuda böyle bir çalışma ile batı medeniyeti karşısında yok olan değerlerin yazıya geçirilmesi ve bu değerlerin gelecek kuşaklara aktarılması amaçlanmıştır. Bununla birlikte çeşitli şekillerde Anadolu'daki yabancı misyonerlik faaliyetleri ve Türkiye'nin bölünmesi ve parçalanması sürecinde ayrılıkların, gayrılıkların öne çıkarıldığı, antropolojik olarak çok farklı olduğunun vurgulandığı görülmüştür. Böylesi bir dönemde yapılan bu çalışma ile Anadolu'nun diğer bölgelerinde yapılan çalışmalar arasındaki benzerlik ve farklılıkların da ortaya konulması sağlanmıştır.

Bilindiği gibi özellikle halk dindarlığı çevresinde nesilden nesle, anneden kızına, babadan oğlana, kaynanadan geline nesiller boyunca ulaştırılan ve fiilen uygulanan en büyük kültürel değerlerden biri de "halk inanışlarıdır." Bu bağlamda halk inanışları; antropolojik, sosyolojik ve halk dindarlığı çerçevesinde insanlar arasında sıkı bağların oluşmasını ve değerlerin sürdürülmesini sağlayan en güçlü yapı taşları olarak değerlendirilebilir.

Halk inanışları, insanların yaşamları boyunca sahip oldukları resmi inançla beraber hep yan yana olmuştur. Halk inanışlarının nesilden nesle aktarılma yöntemleri genellikle gözlem, deneme-yanılma, taklit etme, model alma gibi yollardan oluşmaktadır. İnsanlar bu yollarla halk inanışlarını öğrenmiş ve öğrenilen birçok gelenek, görenek, örf, adet, inanç ve ritüel de sonraki insanları etkileyerek onların yaşam tarzlarını biçimlendirmiştir. Ancak bazı halk inanışlarının günümüzde varlığını devam ettirmesiyle beraber bazı uygulamaların terk edilmekte olduğu da görülmektedir.

Alan araştırması ile sonuca varılmaya çalışılan Kızıltepe ve çevresinin M.Ö.'ye dayanan tarihi geçmişiyle farklı din ve medeniyetlere ev sahipliği yapmış olmasından dolayı farklı halk inanışları ve pratikleri konusunda zengin olduğunu düşünülmüştür. Bundan ötürü hazırlanacak olan konunun temelini geçmişten günümüze yaşatılan inanış ve pratikler oluşturmuştur. Bu bağlamda öncelikle doğum, evlilik ve ölüm gibi hayatın geçiş dönemleri ile bu dönemlerde uygulana gelen geçiş mensekleri ele alınmış ve incelenmiştir. Bununla birlikte nazar, cin, büyü, ziyaret gibi konularda uygulanan dini ritüeller, halk hekimliği tedavi ve yöntemleri ile beraber diğer örf ve adetlerin neler olduğu da ortaya konulmuştur. Yörede yaşayan sözlü geleneğin ya da halk inanışlarının geçmişten günümüze insanlar tarafından nasıl anlaşıldığını, yapılma amaçlarını ve biçimlerini ve gündelik hayatı nasıl şekillendirdiğini anlatmak amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda araştırmada sözlü mülakatın yanı sıra konu ile ilgili önceki çalışmalara da yer verilmiştir.

Küreselleşen dünyada emperyal güçlerin diğer kültür ve medeniyetleri etkiledikleri ve yerel kültür ve değerleri yok ettikleri bilinen bir gerçektir. Günümüzde Anadolu'nun birçok yeri başta olmak üzere özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde kültürel yozlaşmanın hızlı bir şekilde arttığı görülmüştür. Dolayısıyla Türkiye genelinde olduğu gibi Kızıltepe ve çevresinde de insanlara kendi kültürlerini dinlerini, adetlerini, geleneklerini, göreneklerini ve halk inanışlarını unutturdukları ve bunun yerine batının kendi egemen olan medeniyet ve kültürlerini benimsettikleri, bilhassa son yıllarda günümüz gençlerin bunlardan çok fazla etkilendikleri gözlemlenmiştir. Bu yozlaşmaya karşı olarak yöre halkının günümüze kadar benimsediği halk inanışları başta olmak üzere örflerinin, adetlerinin, geleneklerinin ve göreneklerinin neler olduğu çalışmada derlenmiştir. Bu çerçevede kayıt altına alınan yerel, kültürel ve dini değerlerin sonraki kuşaklara aktarılması bağlamında yapılan bu çalışmanın önemli yer teşkil edeceği düşünülmüştür. Yapılan bu tür çalışmaların bundan sonra yapılacak benzer çalışmalara örnek teşkil etmesi de amaçlanmıştır.

1.2. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Araştırma genel itibarıyla Kızıltepe merkez ilçe, ilçeye bağlı mahalle, belde, köy ve mezralar ile sınırlandırılmıştır. Bu çalışmada öncelikle yörenin tanıtımı, doğum, evlilik, ölüm gibi insan hayatının önemli geçiş dönemleri ve bu dönemlerle ilgili nazar, büyü, cin, uğur-uğursuzluk gibi konulara yer verilmiştir. Bunun yanında yörede kutsal mekân anlayışı ve bu kutsal mekânlarla ilgili bazı öykülere de değinilmiştir. Ayrıca yörenin tümünü ilgilendiren dinsel ve inançsal yönü ağır basan pepuk kuşu, melmetun kız gibi mitoslar yanında halk hekimliği, büyü, nazar, muska gibi yörede yaygın olarak görülen inanışlar da değerlendirilmiştir.

1.3. Araştırmanın Metot ve Yöntemi

“Kızıltepe ve Çevresinde Yaşayan Halk İnanışları” adını taşıyacak çalışma, dinler tarihi kadar etnoloji gibi bilim dallarının da çalışma alanına girmektedir. Dolayısıyla çalışmada her iki bilim dalının metot ve yöntemlerinden faydalanılma yoluna gidilmiştir. Konuyla ilgili öncelikle literatür taraması yapılmıştır. Bu doğrultuda konu ile ilgili varsa kitaplar, tezler, makaleler, ansiklopedi maddeleri, bildiriler, arşivler vb. gibi yazılı kaynaklar incelenmiş ve çalışmayla ilgili olduğu düşünülenler kullanılmıştır. Bu yapılırken de imkânlar dâhilinde yerinde gözlem ve mülakat yöntemi kullanılmıştır. Ayrıca inanışlardan kaynaklanan öykülere ve anlatılara yer de verilmiştir. Konu ele alınırken dinler tarihinin deskriptif yöntemi çerçevesinde objektif kriterler ölçü alınmıştır. Konun içeriğine göre de dinler tarihinin fenomenoloji ve karşılaştırma metotlarına da yer verilmiştir. Bununla birlikte konu anlatılırken yer yer tekrara düşülmüş gibi görünse de aslında aynı pratiğin ya da inanışın farklı alanlarla ilgisinin olmasından kaynaklanmıştır.

Çalışmanın karşılaştırma ve sonuç bölümünde halk inanışlarını karşılaştırırken her bir inanış için ayrı ayrı dipnot vermenin görsel açıdan sıkıcı olduğu görülmüştür.

Dipnotlarda verilen açıklamaların gereksiz uzamasından kaçınılmak amacıyla yörenin tam adı ile tezin ya da kitabın tam detayına girmeden kişinin adını ve çalışmasının sadece sayfa numarasını vererek bu durum önlenmeye çalışılmıştır. Fakat kişi ve çalışması ile ilgili tam metni ise kaynakça kısmında yer verilmiştir.

1.4. Önceki Çalışmalar

Yapılan incelemeler doğrultusunda içerik bakımından söz konusu çalışmaya benzer çalışmaların bulunduğu gözlenmiştir. Bu çalışmaların bazılarının doğrudan Kızıltepe'nin halk inanışları ile ilgili olduğu görülürken bazılarının da Mardin ve ilçelerinin halk inanışları ile ilgili genel bir bilgi verdiği tespit edilmiştir. Dolayısıyla hem Kızıltepe hem Mardin ile ilgili yapılan çalışmalardan yararlanılmıştır.

Abdülkadir Güler'in 1998'de MAREV (Mardinliler Eğitim ve Araştırma Vakfı) tarafından Mardin'de yayımlanan "Mardin Folkloru Gelenekler Görenekler" adlı eseri, muhteva bakımından çalışmayla alakalıdır. Kitap, genel anlamda Mardin folkloru ile ilgili olsa da ağırlıklı olarak Kızıltepe ilçesinin folklorundan söz etmektedir. Dolayısıyla bu eserde yer alan doğum, evlilik, ölüm ile ilgili halk inanışları gibi konuların yanı sıra bazı halk anlatılarından da istifade edilmiştir. "Mardin Folkloru Gelenekler Görenekler" adlı eser, 222 sayfadan oluşmaktadır.

Mehmet Hazar'ın 2006'da SBARD (Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi) tarafından yayımlanan "Mardin 'Kızıltepe-Bozhöyük' Yöresinde Beden İşaretleri" adlı makalesi, Kızıltepe ve çevresinde görülen dövmeler ile ilgilidir. Hazar, yörede görülen geleneksel dövme sembolleri ile ilgili genel bilgi vermiştir. Bu çalışması ile Hazar, yörede görülen dövmelerin taşıdıkları anlam ifadelerinin bilinmesine katkı sunmuştur. "Mardin 'Kızıltepe-Bozhöyük' Yöresinde Beden İşaretleri" adlı makale, 12 sayfadan oluşmaktadır.

Mehmet Bedi Demir'in 2008'de Mardin Life tarafından yayımlanan "Ve Kızıltepe" adlı eser, Kızıltepe ve çevresinde yaşayan halk inanışları ile ilgili yapılan en kapsamlı çalışmanın olduğu görülmektedir. Çalışma, saha araştırması biçiminde yapılmış olup, gözlem, mülakat ve yerinde tespit yöntemleri kullanılmıştır. Bu çalışmada Kızıltepe ile ilgili her türlü tarih, sosyal yapı, tarihi eserler, ziyaret yerleri, halk edebiyatı, mutfak kültürü, eğlence anlayışı, doğum, evlilik, ölüm gibi birçok konuyla ilgili genel bilgiler verilmiştir. Demir, yaptığı bu çalışma ile çeşitli konularda yöreye ait bilgilerin geleceğe taşınmasına katkı sağlamıştır. Çalışmanın halk inanışları ile ilgili bölümlerinin bu kitapta yüzeysel bir biçimde ele alındığı ve konular hakkında detaylı bir bilgilendirmenin yapılmadığı da tespit edilmiştir. Çalışmanın konusu nedeniyle gereği eserin tarih, sosyal yapı, doğum, evlilik, ölüm, ziyaret yerleri, efsaneler, diğer halk inanışları bölümlerinden yararlanılmıştır. "Ve Kızıltepe" adlı kitap, 347 sayfadan oluşmaktadır.

Nuriye Sancak'ın 2008'de yayımlanan "Mardin Efsaneleri" adıyla Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından yayımlanan yüksek lisans tezinde, Mardin ve çevresinde geçmişten bugüne sözlü ve yazılı olarak aktarılmış efsanelerden söz etmektedir. Sancak, bu çalışması ile unutulmaya yüz tutmuş efsanelerin gelecek nesillere ulaştırılmasına katkı sunmuştur. Çalışmada Kızıltepe'yle ilgili yer alan bazı efsanelerden faydalanılmıştır. "Mardin Efsaneleri" adlı çalışma, 247 sayfadan oluşmaktadır.

Önder Güneş'in 2009'da "The Dynamics Of Töre As The Ethos Of Tribe In Kızıltepe" adıyla A Thesis Submitted To The Graduate School Of Social Sciences Of Middle East Technical University'de yayımlanan yüksek lisans tezinde yöredeki aşiret ahlakının temeli oluşturan "töre" anlayışı ile ilgili olarak aşiret, halk liderleri, suç çeşitleri ve yaptırımları, vb. konular ile ilgili bilgi vermektedir. Önder, bu çalışması ile yörenin "töre" konusunun anlaşılmasına katkıda bulunmuştur. Bu çalışmada yer alan "kaçırma yoluyla yapılan evliliklerdeki yaptırımlar" konusundan istifade edilmiştir. The Dynamics Of Töre As The Ethos Of Tribe In Kızıltepe" adlı çalışma, 191 sayfadan oluşmaktadır.

Cebrail Öztürk'ün 2009' da "Kızıltepe İlçesi (Mardin) Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası" adıyla Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı

Beşeri ve Ekonomik Coğrafya Bilim Dalı tarafından yayımlanan yüksek lisans tezinde, Kızıltepe ve çevresinin beşeri ve coğrafyası hakkında bilgi verilmektedir. Öztürk bu çalışması ile yerleşme özellikleri, nüfus, okur-yazarlık, göç, geçim kaynakları, vb. konularda bilgi vererek ilçenin demografik özelliklerini, yerleşim özellikleri, ekonomik ilişkileri genel anlamda ise yöreyi çeşitli boyutları ile analiz etmektedir. Yapılan bu analiz ise sosyo-ekonomik ve demografik, bağlamda değerlendirilmektedir. Çalışmada ilçenin coğrafya ve geçim kaynakları konusunda bu eserden yararlanılmıştır. “Kızıltepe İlçesi (Mardin) Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası” adlı eser, 209 sayfadan oluşmaktadır.

Ali Ünal Ayan’ın 2012’de “Mardin Folkloru” adıyla Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı tarafından yayımlanan yüksek lisans tezi, konusu itibarıyla ve uygulanan yöntemlerle benzerlik göstermektedir. Ancak kapsam açısından Mardin ve ilçelerinin folkloru hakkında genel bilgi verilmektedir. Söz konusu çalışmanın konusu Kızıltepe ilçesi ve çevresinde süregelen halk inanışları olduğu için doğum, evlilik, ölüm gibi geçiş dönemlerinde yer alan halk inanışları ve uygulamaları ile bazı efsanelerin yer aldığı bölümlerden yararlanılmıştır. “Mardin Folkloru” adlı çalışma, 252 sayfadan oluşmaktadır.

Şâkire Çelik Balıkcı’nın 2015’te “Mardin ve Çevresinde Yaşayan Kıyametle İlgili Anlatmalar”, adıyla Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı tarafından yayımlanan doktora tezinde Mardin ve çevresinde kıyametle ilgili halk anlatı ve inanışları, geniş bir yelpazede ele alarak incelenmiştir. Çelik bu eserinde kıyametle ilgili anlatıları İslâm, Hıristiyanlık, Yezidilik gibi dinlere mensup halkın ifadelerini karşılaştırarak benzer ve farklılıklara değinmiştir. Yapılan bu çalışma yöre halkının öte dünya ile ilgili inanışlarının bilinmesine katkı sağlamıştır. Çalışmada kıyametle ilgili konularda bu tezden faydalanılmıştır. “Mardin ve Çevresinde Yaşayan Kıyametle İlgili Anlatmalar” adlı eser, 698 sayfadan oluşmaktadır. Bu eserin yanı sıra yazarın 2019’da “Mardin’de Kutsal Mekânlara Bağlı Efsaneler ve Evliya Menkıbelerinin Mitik Temellerinden Günümüz İşlevlerine” adıyla Folklor/Edebiyat Dergisi tarafından yayımlanan makalede Mardin-Mazıdağı karayolu üzerinde yer alan “Sultan Şeyhmus” ile ilgili olarak yaşamı ve gösterdiği kerametlerden söz edilmiştir. Çelik bu makale ile Sultan Şeyhmus’un tanınmasına katkıda bulunmuştur. Çalışmanın “Sultan Şeyhmus Türbesi” konusunda bu makaleden istifade edilmiştir. “Mardin’de Kutsal Mekânlara Bağlı Efsaneler ve Evliya Menkıbelerinin Mitik Temellerinden Günümüz İşlevlerine” adlı makale, 17 sayfadan oluşmaktadır.

Sibel Abiç’in 2013’te Mardin Life tarafından yayımlanan “Dövme/Dek” kitabı, Kızıltepe’de görülen geleneksel dövmeleri konu edinmiştir. Abiç, bu eserinde dövmelerde bulunan bazı figürlerin ne anlama geldiğini açıklayarak bu sembollerin unutulmamasına katkı sağlamıştır. Çalışmada dövme konusunda bu eserden yararlanılmıştır. “Dövme/Dek” adlı kitap, 108 sayfadan oluşmaktadır.

1.5. Halk İnanışlarına Genel Bir Bakış

Halk biliminin çok fazla tanımı olmakla beraber: “Bir ülke ya da belirli bir bölge halkına ilişkin maddi ve manevi alandaki kültürel ürünleri konu edinen, bunları kendine özgü yöntemlerle derleyen, sınıflandıran, çözümleyen, yorumlayan ve son aşamada bir bireşime vardırılmayı amaçlayan bilim” olarak tanımlanmaktadır.¹ Bir başka tanıma göre: “Belli bir ülkede yaşayan bir toplumun; bütün gelenek, görenek ve törelerini, sözlü ve yazılı olarak bir toplumda nesilden nesile geçen kültür kalıntılarını, kültür ürünlerini, her türlü inanışlarını, müziğini, oyunlarını, masallarını, efsanelerini, türkülerini, yöresel tiyatrosunu, halk hekimliğini, halk resmini, sanatını, bilmecelerini, ilençlerini, rüya yorumlarını, inançla kültürle ilgili bütün araç ve gereçlerini, davranış ve alışkanlıklarını konu yaparak inceleyen bilim dalı” olarak ifade edilebilir.² Bu tanımdan da anlaşılacağı

¹ Sedat Veyis Örnek, “Türk Halkbilimi”, 1. bs. 4. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1977, s.15.

² Hikmet Tanyu, “Dini Folklor veya Dini-Manevi Halk İnançlarının Çeşit ve Mahiyeti Üzerine Bir Araştırma”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 21(1), 1973, s.123.

üzere halk inanışları dini folklor ve manevi halk inanışları olarak kendi içerisinde ikiye ayrılmıştır. Buradan da hareketle halk inanışları sosyoloji, antropoloji, etnoloji ve dinler tarihi gibi farklı disiplinlerin alanı içerisine girmektedir.

Yukarıda sözü edilen halk bilimini en çok etkileyen disiplinlerden birini dinler tarihi veya din oluşturmaktadır. Folklor içerisinde zikredilen dini kurallar ise bir halkın başka bir topluma girdiğinde eski inanış ve geleneklerini içine girdiği toplumdaki yeni dinin kurallarıyla örtüşecek şekilde değişmesiyle biçimlenmektedir. Bir milletin ortak yaşayışı yeni din çevresinde benzer inanışların kabul görmesiyle şekillenmektedir. Dolayısıyla halk inanışlarını folklor üzerinde yaptığı etki de buradan gelmektedir.³

Halk genel olarak; ortak bir coğrafyayı paylaşan ortak bir öge, belirli adet ve geleneklerle birbirine bağlı insan topluluklarını ifade etmektedir. İnanış ise en geniş anlamıyla bir şeye gönülden bağlanma, güvenme, itimat etme, doğruluğunu kabul etme anlamına gelmektedir. Bu bağlamda halk inanışı da insanüstü bir gücün varlıkların mevcudiyetine, bunlarla ilgili görev ve kaçınmaların olduğuna, bunlara uyulması halinde yarar sağlanabileceğine, bunlar göz ardı edildiği takdirde zarar görüleceğine inanma şeklinde tabir edilmektedir.⁴ İnanış halk biliminin alt dallarından sadece birini oluşturmaktadır. İnanışlar insanların içine girdikleri toplumun dinleriyle paralel olarak şekillenmektedir. Bu doğrultuda birçok araştırmacı insanların aidiyet duydukları dini inanışlar üzerinden halk bilimi ya da başka bir ifadeyle folklor tanımlaması yapmış dinleri daha açık ve anlaşılır hale getiren ilim dallarıyla insanların yaşayış ve efsanelerini bütünleştirmiştir. Örneğin; Hamza Karaoğlu Tefsir, Hadis, Fıkıh, Kelâm gibi bilim dallarının yani din ilimlerinin içerisinde yer almayan ancak halkın din adına inandığı, uyguladığı efsaneleştirdiği her şeye halk inanışı denilebileceğini ifade etmektedir.* Kalafat'a göre de halk inanışları halkın yaşanan gerçek dini hayatını yansıtır. Onlar dünyanın her yerinde ve tarihin her döneminde; resmi din, kitabi din, güzidelerin temsil ettiği dinden muhteva ve mahiyet itibarıyla bir hayli farklıdır. Tamamen din olmayan ve dinin tamamen dışında kalmayan halk inancı, dinin halka göre algılanış ve hayata geçiriliş biçimidir. Bu özelliği ile halk inancı konusu, halkların tarihi inançlarını da az çok yansıtır. Sürekli yenilenmekle birlikte kökleri ilk inanç sistemlerine kadar ulaşmaktadır. Bu karakterleri ile halk inanışları “elimizdeki yaşayan canlı malzemeler” olarak tarif edilmektedir.⁵

Eski çağlardan günümüze kadar yaşamış ya da yaşayan bütün toplumlarda var olan dini inançların yanı sıra örf, âdet, gelenek ve uygulamalar vb. gibi geçmişten günümüze uygulana gelen bazı ritüeller genel olarak bir toplumun kültürünün oluşmasında etkili olan temel dinamik güçler arasında yer almıştır. Hiç şüphesiz bir kültürü meydana getiren bu yapı taşlarının bir toplumun sahip olduğu halk inanışlarının oluşumuna da zemin hazırladığı söylenebilir. Diğer yandan inanmanın kaynağı olan din, insan hayatının tamamını içine alan bir olgu ve bir yaşam tarzıdır. Din ile mensupları arasında dönüşümlü ve karşılıklı bir ilişki vardır. Yalnız din toplumu değil, toplum da dini etkilemektedir. Bu sebeple her dinde olduğu gibi İslâm dinine inanan farklı toplumlarda da özünde aynı kalmakla birlikte bir takım farklı uygulamalar da bulunmaktadır.⁶

İnsanlar inandıkları dini anlayışın yanı sıra kültürün getirisi olan bazı inanış ve uygulamaları da zaman içerisinde dini hayatın bir parçası olarak kabul etmiş ve onlara

³ Pertev Naili Boratav, “100 Soruda Türk Folkloru”, Gerçek Yayınevi, 2. bs., İstanbul, 1984, s.7.

⁴ Ahmet Hikmet Eroğlu, “Halk İnanışlarına Giriş”, Halk İnanışları El Kitabı, Ed.: D. Arık ve A. H. Eroğlu, Grafik Yayınları, 1. bs., Ankara, 2017, s.21.

* Bu tanım, 19 Şubat 2016 tarihinde K. Maraş Aksu tv’de yayınlanan “Şehr-i Maraş” programına konuk olan KSÜ İlahiyat Fakültesi Dinler Tarihi Öğretim üyesi Doç. Dr. Hamza Karaoğlu tarafından yapılmıştır.

⁵ Yaşar Kalafat, “Türk Halk İnançları Hususiyile Doğu Anadolu’da ve Orta Toroslar’da Kırk Motifi”, Millî Folklor Dergisi, 3(22), 1994, s.88.

⁶ Abdülkadir İnan, “Tarihte ve Bugün Şamanizm”, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, 3.bs., Ankara, 1996, s.204.; Turgay Kabak, “Derinkuyu Yöresi Halk İnanışları”, Yüksek Lisans Tezi (Yayımlanmamış), Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Nevşehir, 2011, s.9.

sıkı sıkı bağlanmışlardır. Dolayısıyla halk inanışları toplumların varlıklarını, benliklerini, değerlerini, kendine has özelliklerini sürdürmesinde, yaşatmasında ve onları bir arada tutmasında önemli bir rol oynamıştır. Zira bir toplumu diğerinden ayıran niteliklerin başında din, kültür, benimsenen halk inanışları ve ritüelleri gelir. Bu doğrultuda halk inanışları her yörenin sosyo-ekonomik yapısına uygun gelenek ve göreneklerine göre değişim gösteren inançlar olarak sahip olduğu özü gereği aynı insani ihtiyaçlara cevap veren ve insanları bir arada tutma özelliğine sahip uygulamalardır.⁷

Bir toplum tarafından üretilen kültür ve uygulamalar, zamanla değişim ve dönüşüme uğrayarak geleceğe aktarılmaktadır. Bu çerçevede bir topluma bazı uygulamalar terk edilmekte ya da unutulmakta, bazıları değişmekte, bazen de üzerlerine yenileri eklenmektedir. Kültür ve inanışların değişmesine zemin hazırlayan en büyük etken de bir toplumun kendi inanç ve uygulamalarından farklı toplumlarla karşılaşması ve onlarla etkileşim içerisine girmesidir. Buna göre bir bölgeye göç edip gelen milletler belli bir süre sonunda orada yaşayan halkın örf, adet ya da geleneklerinden etkilenmekte ve kendi inanç sistemi içerisine dâhil etmektedir. Ya da bölgenin eski sakinleri yeni gelen kavimlerden etkilenerek onların inanışlarını kendi gelenek ve görenekleriyle harmanlamaktadır. Dolayısıyla her iki varsayım da farklı yeni âdet, gelenek, görenek ya da halk inanışlarının ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır.

Günümüzde halk inanışları kimi insanlar tarafından hurafe ya da batıl inanışlar olarak kabul edilmektedir. Oysa dinler tarihi bir ritüeli, bir inanışı, bir konu olarak ele alıp incelediğinde onun hak veya batıl olduğuna bakmamaktadır. Dinler tarihi bir ritüeli, bir inancı, bir konuyu ele alırken onun hak ya da batıl olduğuna bakmaksızın toplumun kabul ettiği tüm değerleri olduğu gibi yansıtmaktadır. Dinler tarihi, dinleri hak ya da batıl olarak ayırmamaktadır. Dolayısıyla halka ait bir inanma, bir değer yargısı söz konusu olduğunda inceleme yapılmasında dinler tarihi ve metodu açısından bir sıkıntı görülmemektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi farklı toplumların birbiriyle karşılaşması neticesinde birbirlerini etkilemeleri ve birbirlerinden etkilenmeleri söz konudur. Bu durum yeni bir dini kabul etmede de geçerlidir. Söz konusu durumda insanlar yeni bir dine girdiği zaman daha önceki din ya da inançlarına ait birçok uygulamayı da mensup olduğu yeni din içerisine taşır ve yeni dini inancıyla harmanlayarak devam ettirmektedir. Zira insanların eski alışkanlıklarını bir anda terk etmeleri ya da unutmaları zordur. Bu durumda resmi ve halk dini ile bütünleşmiş inanışların batıl ya da hurafe olduğunu söylemek güçleşmektedir.⁸

Halk inanışlarının ortaya çıkmasına zemin hazırlayan ana nedenler arasında insanların geçirdiği yaşam evreleri de yer almaktadır. İlk insandan günümüze kadar insanlar benzer yaşam döngüsünden geçip gelmektedir. Günlük hayatta insanların yaptığı her şey aslında onun hayatına yön veren unsurları ve inanışları da içinde barındırmaktadır. Doğumla başlayan ve ölümle son bulan bu süreçte insanlar birçok olayla karşılaşarak farklı örf, adet, gelenek, görenek, halk inanışı ve uygulamalarını üretmektedir. Kişi nerede, ne zaman ve nasıl bir hayat yaşamışsa dini yaşamı, gelenekleri, ekonomik ve sosyo-kültürel faaliyetleri de o doğrultuda değişmekte ve biçim almaktadır.⁹ Bu durumda halk inanışı ve uygulamaları, insanların sahip oldukları düşünceleri dışa yansıtmaya da kullandıkları bir araç konumuna gelmektedir.

Halk inanışlarının genel olarak bazı ortak özelliklerinin olduğu görülmektedir. Millilik, bağlayıcılık, değişmezlik, süreklilik, ortaklık ve kaynağının belirsizliği gibi maddeler bu ortak özelliklerin başında gelmektedir.¹⁰ Bu özelliklerin yanı sıra halk inanışlarının içeriği de önemli bir yer teşkil etmektedir.

Genel anlamda insanların evreni algılayış biçimi; günlük hayatlarında karşılaştıkları sorunları anlamlandırma, bireysel ve toplumsal ümit, beklenti, kaygı ve

⁷ Işıl Altun, “Kocaeli’de Türbelerle İlgili İnanış ve Uygulamalara Örnek; Sultan Baba”, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 15(37), 2018, s.174.

⁸ Eroğlu, “Halk İnanışlarına Giriş”, ss.22-24.

⁹ Eroğlu, “Halk İnanışlarına Giriş”, s.26.

¹⁰ Ömer Faruk Serdaroğlu, “Merzifon ve Çevresindeki Halk İnanışları Üzerine Bir Araştırma”, Yüksek Lisans Tezi (Yayımlanmamış), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı, Ankara, 2018, ss.13-15.

korkuları, yaptıkları eylemleri meşrulaştırma, kutsallarını belirleme, halk inanışlarının ortaya çıkmasında ve şekillenmesinde etkili nedenlerdir. Bu kapsamda halk inanışlarının genel konularını şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Ziyaretler, yatırlar, türbeler, mezarlar, bunlarla ilgili inanış ve pratikler
- Fal, rüya ve burçlarla ilgili inanışlar
- Büyücülük ve sihirle ilgili inanışlar
- Efsaneler, mitolojiler ve kahramanlarla ilgili anlatı ve inanışlar
- Karşılama ve uğurlama gibi konularla ilgili inanış ve uygulamalar
- Uğur ve uğursuzlukla ilgili inanışlar
- Doğum ve lohusalık ile ilgili inanış, uygulama ve ritüeller
- Çocuk sahibi olma, doğacak çocuğun cinsiyetini tahmin etme yöntem ve inanışları
- Erginlik çağı ve evlilikle ilgili inanış ve uygulamalar
- Ölüm ile ilgili inanış ve ritüeller
- Dini ve milli bayramlar, kutsal zaman ile ilgili inanış ve uygulamalar
- Ekim, dikim ve hasat zamanı ilgili patrik ve inanışlar
- Hayatı ve malı korumaya yönelik inanış ve uygulamalar
- Halk hekimliği, tedavi yöntemleri ile ilgili inanış ve uygulamalar

yer almaktadır.¹¹

Bu çalışmanın konusunu oluşturan Kızıltepe ilçesinde halk inanışlarının nasıl oluştuğuna dair kesin bilgilere ulaşılamamaktadır. Ancak yörenin M.Ö.'ne dayanan geçmişe sahip olduğunu göz önünde bulundurduğumuzda burada yaşamış farklı kültür ve medeniyete sahip milletlerin geride bıraktıkları inanç, örf, adet, gelenek, görenek ve uygulamaların günümüze kadar değişerek ve üzerlerine yenilerinin eklenerek geldiği düşünülebilir. Bu çerçevede Ârâmi, Keldâni, Asuri, Arap, Ermeni, Türk, Kürt, Çeçen gibi farklı etnik kökene sahip milletler ile Hristiyanlık, Yezidilik, İslâm gibi farklı dinlere inanan insanların Kızıltepe'de yaşaması günümüzde var olan halk inanışlarının oluşumunda izler bırakmalarına ve bu izleri taşımalarına neden olmuştur. Ayrıca arkeolojik, antropolojik ve etnolojik çalışmalar ile Kızıltepe'de yaşayan halk inanışlarının kökenine ait bilgilere ulaşmanın mümkün olabileceği düşünülmektedir.

Çalışmada Kızıltepe'de geçmişten günümüze doğum, ölüm ve evlilik gibi yaşamın geçiş aşamalarında halk tarafından uygulana gelen dinsel inanışlar ya da din adına yapılan uygulamalar incelenecektir. Yöreyle ait geçiş dönemleri ve menseklerini ele almadan önce araştırma yapılan ilçenin tarihi, coğrafi ve fiziki yapısı ile siyasi ve kültürel yapısı hakkında kısa bilgi vermenin uygun olacağı kanaati taşınmaktadır.

1.6. Kızıltepe İlçesinin Genel Bir Tanıtımı

İnsanı ya da halkı ilgilendiren ve onlarla ilişki içinde olan halk inanışları ve uygulamaları, içinde bulunduğu toplumun tarihsel, kültürel, sosyal vb. birikimlerinden etkilenecek oluşmaktadır. Halk inanışları ve uygulamalarının anlaşılması amacıyla bölgeye ait bazı özelliklerin de bilinmesi gerekmektedir. Bu bağlamda halk inançları ve uygulamalarının ortaya çıkışına etki eden temel faktörlerin anlaşılmasının çalışmaya genel bir zemin hazırlayacağı düşünülmektedir. Bu bölümde Kızıltepe'nin tarihi, coğrafi ve fiziki yapısı, siyasi ve kültürel yapısı hakkında kısa bilgi verilecektir.

1.6.1. Kızıltepe'nin Tarihi ve Coğrafyası

Günümüzde Kızıltepe olarak adlandırılan Mardin'in bir ilçesi olan bölgeye tarih boyunca birçok farklı ad verilmiştir. Bölgede yapılan araştırmalarda Milattan Önceki erken dönemlerde şehir "Adenystrai" olarak adlandırılmıştır. Ermeni Kral Büyük Tigran tarafından kurulan "Tigran Krallığı" döneminde bölge "Tigranokerta" anılmıştır. Bununla birlikte zaman içinde birçok medeniyetin kurulduğu şehrin aslında iki farklı eski yerleşim merkezinden müteşekkil olduğu anlaşılmıştır. Zamanla birçok

¹¹ Eroğlu, "Halk İnanışlarına Giriş", ss.31-32.

medeniyetin kurulduğu şehir de iki farklı eski yerleşim merkezinin bulunduğu görülmüştür. Bunlardan birisi Ermenilerin ağırlıklı yaşadığı bir yer olan ve “Ermeni Tepesi” anlamına gelen “Telermen/Tell Ermen/Tel-Ermen” dir. Diğer yerleşim merkezi ise “Haramhaddat’tır.” Zaman içinde iki bölge birleşmiş ve günümüz Kızıltepe ilçesini meydana getirmiştir.¹²

Kızıltepe ilçesinin tarihi kaynaklarda geçen ve halk tarafından bilinen en eski ismi ise “dünyanın başı” anlamındaki “dünya-ser”den ya da “dünyanın geçtiği yer, dünyanın olduğu yer” gibi anlamlara gelen “Düneysir/Dunaysır/Düneyser”dir. Artuklular döneminde ise Düneysir adı, “güçlü kale” anlamına gelen “Koç Hisar” ile değiştirilmiştir. Zaman içerisinde Koç Hisar ismi, halk arasında kısaltılarak şehir “Koser” adıyla anılmaya başlamıştır. Osmanlı döneminde de Koç Hisar adıyla anılan şehir, Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra 1931 yılında alınan kararla adı “Kızıltepe” olarak değiştirilmiş ve Mardin’e bağlı bir ilçe merkezi haline getirilmiştir.¹³

Kızıltepe, coğrafi olarak Güneydoğu bölgesinde yer alan Mardin iline bağlı bir ilçedir.¹⁴ İlçe, Mardin’in güneyinde düz bir ovada kurulmuş olup Gaziantep, Şanlıurfa, Kızıltepe, Irak ve oradan da Ortadoğu ülkelerine bağlanan tarihi İpek yoluyla (E – 24 Karayolu) Diyarbakır, Mardin, Kızıltepe, Musul karayolunun birleşme noktasında yer almaktadır.¹⁵

İlçenin doğusunda Mardin ili ve Nusaybin ilçesi, batısında Derik ve Ceylanpınar ilçeleri, kuzeyinde Mazıdağı ilçesi ile güneyinde Suriye Devleti yer almaktadır. İlçe Mardin şehir merkezine 27 kilometre uzaklıktadır. İkliminin Akdeniz iklimine benzer özellikler taşıdığı görülmektedir. Bölgede yazları çok sıcak ve kurak, kışları ise yağışlı ve ılıman geçmektedir. Yıllık yağış ortalaması ise yaklaşık 300 mm³ tür. Yağışların az olması nedeniyle zaman zaman kuraklıklar yaşanmaktadır. İlçede baraj ya da göllerin olmaması nem oranını etkilemekte ve dolayısıyla bölgede nemlilik oranı yok denilecek kadar azdır. İlçenin yüz ölçümü 1. 218. 400 dekar, rakımı 400 metre ve toprak yapısı da killidir.¹⁶

Bitki örtüsü düşük rakımlı yerlerde cılız bozkırlardan, kuraklığa dayanıklı çalılardan, daha alçak yerlerde Akdeniz bölgesine özgü makilerden oluşmaktadır. Bölgenin en önemli akarsuyu Ayn Mecnun ve Çeşme Başı (Sere Kani) pınarlarının birleşmesinden meydana gelen Zergan deresidir. Akarsular Mardin dağlarının eteklerinden doğarak ovardan geçmekte ve Suriye sınırından geçerek bölgeyi terk etmektedir.¹⁷

¹² Nejat Göyünç, “XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı”, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1969, s.66; Mustafa Sarıbrık, “XII. Yüzyılda Bir Ticaret ve Kültür Şehri Olarak Kızıltepe/ Koçhisar / Düneysir”, I.Uluslararası Mardin Tarihi Sempozyumu Bildirileri, Ed.: İbrahim Özcoşar ve Hüseyin H. Güneş, Mardin Tarihi İhtisas Kütüphanesi, Mardin, 2016, s.509; Mehmet Bedi Demir, 2008, “Ve Kızıltepe”, Mardin Life Yayınları, Mardin, s.46; Ali Mıynat, “Gümüş Sikkeler ve Çağdaş Yazılı Kaynaklar Işığında Bir Artuklu Şehri Düneysir (Koçhisar-Kızıltepe)’in Yükselişi (12.-13. Yüzyıllar)”, Tarih Okulu Dergisi, 11(33), 2018, s.46.

¹³ Cebail Öztürk, “Kızıltepe İlçesi (Mardin) Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası”, Yüksek Lisans Tezi (Yayımlanmamış), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı Beşeri ve Ekonomik Coğrafya Bilim Dalı, Elazığ, 2009, ss.85-86; <http://kiziltepe.gov.tr/tarihcesi-30-12-2009>, (25.02.2020); Sarıbrık, “XII. Yüzyılda Bir Ticaret ve Kültür Şehri Olarak Kızıltepe/ Koçhisar / Düneysir”, ss.599-600; Abdulgani Fahri Bulduk (Abdusselam Efendi), “Mardin Tarihi”, T.C. Başbakanlık Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, Ankara, 1999, s.6; Göyünç, “XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı”, s.66; Nurettin Turgay, “Kızıltepe Yöresindeki Medreseler”, Medrese ve İlahiyat Kavşağında İslâmî İlimler Uluslararası Sempozyum Bildirileri, Ed.: İsmail Narin, Bingöl Üniversitesi Yayınları, C.1, 2013, s.424; Selim Kaya, “Artuklularda İktisadî Faaliyetler ve Sosyo-Kültürel Etkileri”, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 21(1), 2019, s.74.

¹⁴ Mehmet Taşdemir, “Mardin”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.28, Ankara, 2003, s.47.

¹⁵ Öztürk, “Kızıltepe İlçesi (Mardin) Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası”, s.100.

¹⁶ <http://kiziltepe.gov.tr/cografi-durum>, (25.02.2020).

¹⁷ Öztürk, “Kızıltepe İlçesi (Mardin) Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası”, s.185; Nurettin Turgay, “Ğurs Vadisi”, Makalelerle Mardin, Ed.: İbrahim Özcoşar, C.I, Mardin Tarihi İhtisas Kütüphanesi, Mardin, 2007, s. 702.

Düz bir ovada kurulmuş ilçe topraklarının çoğu tarıma elverişlidir. İlçenin başlıca geçim kaynaklarının başında tarım ve hayvancılık gelmektedir. Araziler de genellikle buğday, mercimek, nohut; sulamanın artmasıyla beraber pamuk ve mısır gibi ürünler yetiştirilmektedir. Hayvancılıkta inek, koyun, keçi gibi büyükbaş ve küçükbaş hayvanlar beslenmektedir. Diğer yandan tarım ve hayvancılığın yanı sıra halkın; meyvecilik, sebzeçilik ve sınır kapılarının yakın olmasından dolayı son dönemlerde nakliyecilik sektörü ile uğraş verenler de bulunmaktadır.¹⁸

Kızıltepe, Mardin ve diğer ilçelere nazaran nüfusu en kalabalık ilçedir. Günümüzde ilçe nüfusunun 261.664 olduğu tahmin edilmektedir. Bu nüfusun ağırlıklı olarak köylerde ikamet ettiği bilinmektedir.¹⁹

Kuzey Mezopotamya'nın verimli toprakları üzerinde yer alan Kızıltepe, Milattan öncesine dayanan geçmişiyle birçok medeniyet, devlet, topluluğa, farklı etnik unsurlara ev sahipliği yapmıştır. Kızıltepe'nin de içerisinde yer aldığı Mardin ve çevresinde yapılan kazılarda bölgenin M.Ö. 4500'den başlayarak klasik anlamda yerleşim yeri olduğu ve birçok topluluğun, yönetim ve devletlerin bölgede hâkimiyet kurduğu görülmüştür.²⁰ Bu çerçevede Mardin ve Kızıltepe çevresinde yaşam sürmüş topluluk, yönetim ve devletleri kronolojik bir sıra takip edecek olursak sırayla; Halaf Kültürü²¹, Subariler²², Hurriler²³, Sümerler²⁴, Akadlar, I. Babil, Mittaniler²⁵, Asurlar²⁶, Urartular²⁷, Aramiler²⁸, İskitler (Sakalar)²⁹, Medler³⁰, II. Babil, Makedonlar (Büyük İskender İmparatorluğu)³¹, Persler, Selevkoslar, Abgarlar (Abgerm), Partlar (Parthiya), Araks (Tigran) Krallığı³², Roma İmparatorluğu, Sasaniler³³, İslâm Devleti³⁴, Emeviler,

¹⁸ Öztürk, "Kızıltepe İlçesi (Mardin) Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası", s. 123

¹⁹ <https://www.nufusune.com/kiziltepe-mahalleleri-koyleri-mardin>, (9.12.2020).

²⁰ Hanna Dolapönü, "Tarihte Mardin (Itr-El-Nardin fi Tarih Merdin)", Çev.: P. Cebail Aydın, Hilal Matbaacılık, İstanbul, 1972, ss.19-73; Sarıbyık, 2006, "XII. Yüzyılda Bir Ticaret ve Kültür Şehri Olarak Kızıltepe/Koçhisar/Düneysir", ss.600-601; Taşdemir, "Mardin", s.45; <https://mardin.ktb.gov.tr/TR56486/tarihce.html>, (21.05.2020).

²¹ Engin Akdeniz, "Halaf ve Obeyd Kültürleri Üzerine Bazı Gözlemler ve Pirot Höyüğü'nün Halaf-Obeyd Boyalı Çanak Çömleği", Anadolu Araştırmaları Dergisi, 17(2), İstanbul, 2010, s.2; Demir, "Ve Kızıltepe", s.48; K.K.131.

²² Dolapönü, "Tarihte Mardin (Itr-El-Nardin fi Tarih Merdin)" s.19; K.K.131; Demir, "Ve Kızıltepe", s.49.

²³ Adil Alpman, "Hurriler", Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi, 14(25), Ankara, 1981, ss.283-286; K.K.131.

²⁴ Dolapönü, "Tarihte Mardin (Itr-El-Nardin fi Tarih Merdin)", s.21-22; <https://www.tarihiolaylar.com/tarihi-olaylar/sumerler-313>, (27.08.2021).

²⁵ https://www.worldhistory.org/trans/tr/1-845/mitanni/#ci_related_filters=type:0&page:2, (28.08.2021); K.K.131; Demir, "Ve Kızıltepe", s.49.

²⁶ Dolapönü, "Tarihte Mardin (Itr-El-Nardin fi Tarih Merdin)" s.24; <https://www.tarihiolaylar.com/tarihi-olaylar/asurlular-316>, (28.08.2021); K.K. 131; Demir, "Ve Kızıltepe", ss.50-51; <https://www.mardinlife.com/girbel-heykelleri.html>, (28.08.2021).

²⁷ Dolapönü, "Tarihte Mardin (Itr-El-Nardin fi Tarih Merdin)" s.23; Pınar Pınarcık, "Urartuların Başkentleri", Tarih Araştırmaları Dergisi, 33(56), 2014, ss.35-39.

²⁸ Ali Muzaffer Dinçol, "Ârâmilere", TDV İslâm Ansiklopedisi, C.13, İstanbul, 1991, ss.268-270; K.K.131; Demir, "Ve Kızıltepe", ss.51-52.

²⁹ <https://www.turktarih.com/Iskitler.html#:~:text=%C4%B0skit%20ak%C4%B1nlar%C4%B1yla%20zay%C4%B1flayan%20Urartular%2C%20Med,M.%C3%B6.%20610>, (30.08.2021); K.K.131; Demir, s.52.

³⁰ <https://www.tarihiolaylar.com/tarihi-olaylar/med-imparatorlugu-medler-381>, (30.08.2021); K.K.131; Demir, "Ve Kızıltepe", s.52.

³¹ Dolapönü, "Tarihte Mardin (Itr-El-Nardin fi Tarih Merdin)" ss.25-29; K.K.131; Demir, "Ve Kızıltepe", s.52.

³² Said Mübin Çalış, "Küçük Armenia Krallığı'nın Kuzeybatısı: Antiochia ad Taurum", Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 16(1), 2019, ss.305-307; K.K.131; Demir, "Ve Kızıltepe", s.53.

³³ Esko Naskali, "Sâsâniler", TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 36, İstanbul, 2009, ss.174-176; Demir, "Ve Kızıltepe", s.53.

Abbassiler, Hamdaniler, Selçuklular, Artuklular, Karakoyunlar, Akkoyunlular, Safeviler ve son olarak da Osmanlı Devleti³⁵ olacak şekilde birçok güç hâkim olmuştur.

Bunlar arasında Artuklular dönemi, Kızıltepe tarihinin en parlak dönemi olmuştur. Artuklular döneminde Kızıltepe (Düneysir), El Cezire Bölgesi'nin en önemli kültür ve ticaret merkezlerinden biri haline gelmiştir. Kızıltepe, İran, Suriye, Irak ve Anadolu'nun çeşitli yörelerinden gelen kervan yollarının birleştiği bir kavşak haline dönüşmüş, bir ticaret merkezi haline gelmiştir. Uluslararası bir ticaret merkezine dönüşen Kızıltepe, gerek Artuklu başkenti olan Mardin'e yakınlığı, gerek coğrafik yapısı ve gerekse pazar kenti olması nedeniyle Artuklular tarafından imar edilmiş ve kısa sürede kent görüntüsü kazanmıştır. Artuklular dönemiyle başlayan bu gelişme, birçok istilayı da kendisiyle birlikte getirmiştir. Memluk, İlhanlı, Timurlu gibi yönetimler tarafında yapılan istilaların birçoğu da bu dönemde gerçekleşmiştir.³⁶

1.6.2. Kızıltepe'nin Siyasi ve Kültürel Yapısı

M.Ö. kurulan ve tarihi ipek yolu üzerinde yer alan şehir, farklı milletlerin uğrak yeri olmuştur. İnsanlar başta ticaret³⁷ olmak üzere burada birçok farklı zanaatlarla uğraşmıştır. Ticaretle gelişen Düneysir şehrinde hanlar, hamamlar, çarşılar, Pazar yerleri gibi iş yerleri inşa edilmiştir.³⁸ Dolayısıyla her alanda yaşanan hareketlilik bölgenin kültürel yapısının oluşmasına katkı sağlamıştır.

Geçmişten günümüze farklı din, dil, kültür ve etnik kökene sahip insanlar bölgede yaşam sürmüştür. İlçede Türk, Kürt, Arap, Çeçen gibi milletlerin yanı sıra Hristiyan olan Süryaniler de yaşamaktadır. Hristiyan vatandaşlar, sayıları azalsa da ilçede Hilve ya da Işıkören, Işıklar, Kelbîn ve Büyük Ayrik (eski adıyla Büyükmeşkûk) köylerinde sayıları azalsa da Hristiyan vatandaşların yaşadığı bilinmektedir.³⁹

Çeçen halkın ise Osmanlı-Rusya arasında yaşanan savaşlar neticesinde göç ederek Osmanlıya sığındıkları bilinmektedir. Bu çerçevede Çeçenlerin, Kafkasya'dan Anadolu'ya göç etmesi üç farklı dönemde gerçekleşmiştir. Çeçenlerin ilk göçü, Osmanlı döneminde 1830'lu yıllarda Rus-Çeçen savaşı sonrasında olmuştur.⁴⁰ Daha sonra 1848 yıllarda ikinci göç dalgası başlamıştır. 1877-1878 Osmanlı - Rus Savaşı sonrasında Çeçenlerin üçüncü büyük göçü gerçekleşmiştir.⁴¹ Anadolu'ya gelen göçmen halk, Osmanlı'nın iskân politikası gereği Anadolu'nun birçok bölgesine yerleştirilmiştir. Bu bölgeler arasında Mardin ve ilçesi Kızıltepe'de yer almaktadır.⁴² O dönemlerde Kızıltepe'ye yerleşen Çeçenlerin, yaşamlarını sürdürmeleri ve geçimlerini sağlamaları amacıyla devletin onlara tohumluk yardımı yaptığı tarihi verilerde zikredilmektedir.⁴³ Savaş sonrası göç nedeniyle bölgeye gelerek yerleşmiş Çeçenlerin bir kısmı günümüzde

³⁴ Hüseyin Güneş, 2012, "*Tür Abdîn Yöresinin İslâmlaşma Süreci*", Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 3(6), ss.73.

³⁵ Dolapönü, "*Tarihte Mardin (İtr-El-Nardin fi Tarih Merdin)*", ss.32-72; Demir, "*Ve Kızıltepe*", ss.53-596; K.K.131; <https://mardin.ktb.gov.tr/TR-56486/tarihce.html>, (1.09.2021).

³⁶ Dolapönü, "*Tarihte Mardin (İtr-El-Nardin fi Tarih Merdin)*" ss.32-72; Demir, "*Ve Kızıltepe*", ss.53-596; K.K.131; <https://mardin.ktb.gov.tr/TR-56486/tarihce.html>, (1.09.2021).

³⁷ Hilal Arslan, "*Artuklular Döneminde Mardin*", Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2019, s.57.

³⁸ Kaya, "*Artuklularda İktisadî Faaliyetler ve Sosyo-Kültürel Etkileri*", s.74.

³⁹ Göyünç, "*XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı*", ss.62-65.

⁴⁰ Sevinç Qasimova, "*XIX Yüzyılda Kuzey Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler: Tarihçilik Açısından Göçün Nedenleri, Sorunları ve Sonuçları*", Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi 4(13), 2017, s.598.

⁴¹ Sedat Kanat, "*Osmanlı Devleti'ne Yapılan 1864 Kafkas Göçü*", Yüksek Lisans Tezi (Yayınlanmamış), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Erzurum, 2011, ss.26-33; Hakan Asan, "*Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler (1856-1914)*", Yeni Türkiye Dergisi, 21(74), Ankara, 2015, ss.623-624.

⁴² BOA, DH.MKT., 1547/15, 19/01/1306 (25/09/1888); BOA, DH.MKT., 1565/82, 14/03/1306 (18/11/1888).

⁴³ BOA, DH.İ.UM.EK., 105/34, 14/03/1335 (8/01/1917).

halen burada yaşamlarını sürdürmeye devam etmektedir. İlçe merkezinde çoğunluğunun Çeçenlere ait olduğu Çeçen Mezarlığı yer almaktadır.

Kızıltepe ve çevresinde örf, âdet, gelenek, görenek ve halk inanışlarının sürdürülmesine katkıda bulunan sosyal toplantılar bulunmaktadır. Bunlardan birisi de Şevbihêrklerdir.⁴⁴ Gece kurulan divanlarda sosyal ilişkilerden ticarete, siyasetten aşka kadar gündelik hayat, mizahı bir dille anlatılmaktadır. Günümüzde Kızıltepe ve çevresinde Şevbihêrklerin yok denecek kadar azaldığı yöre halkı tarafından ifade edilmektedir.

Sosyal yaşamın her alanında, kültürün yaşatılmasında, korunmasında ve gelecek kuşaklara aktarılmasında geleneklerin, göreneklerin, örf ve âdetlerin önemli bir yeri bulunmaktadır. Bu bağlamda yörede halk kültürünün muhafaza edilmesinin yollarından bir diğeri de “dengbêjliktir.” Dengbêjlik, halkın ürettiği sözlü bir kültür geleneğidir. Yöre halkı bu sözlü kültür sayesinde yaşam biçimlerini, mitolojik öğelerini, toplumsal normlarını, halk inanmalarını kısacası gelenek ve göreneklerini günümüze kadar muhafaza etme imkânı bulmuştur. Bundan dolayı dengbêjlik, yöre halkının en gözde figürü olmuştur. Ancak modernleşme ile birlikte halk arasında bu geleneğin giderek unutulmaya yüz tuttuğu görülmektedir.⁴⁵

Dengbêjlik kavramı, geçmişte yaşanan bir olayı, bir aşkı, bir zulmü, bir yiğitliği ezgili bir söylemle söze dökerek gelecek nesillere aktarma işi olarak tanımlanmaktadır. Dengbêjlik müzik enstürmanları ile değil sözle yapılan bir uygulamadır. Bu açıdan halka ezgiler söyleyen kişiye dengbêj yani halk ozanı denilmektedir.⁴⁶ Bununla beraber “sazbent” adı verilen ve sazla dengbêjlik yapanlar da bulunmaktadır.⁴⁷ Dengbêjlik toplantıları genelde köy odalarında köy muhtarı ya da köyün ileri gelenlerinden birinin başkanlığında düzenlenmektedir. Bu toplantılarda erkekler ve kadınlar ayrı yerlerde bir araya gelerek toplanmaktadır. Toplantıda erkek grubu erkek bir dengbêj ve kadın grubunu da kadın bir dengbêj tarafından yönetilmektedir. Bu toplantılar cenaze olmadığı müddetçe hemen hemen her akşam düzenlenmektedir. Dengbêjliğin amacı insanların dertlerini, sıkıntılarını dinleyerek çözümler bulmak, kavgalı ya da küs olan kişileri barıştırmak, geçmişi hatırlayarak o dönemde yaşanan olayları ve kişileri yâd etmektir. Bununla beraber köyün büyükleri geçmişte yaşanan kimi olayları hatırlatmak, ders almak ve ders vermek amacıyla türküler de söylemektedir. Türkülerde anlatılan olaylar arasında ağıtlar, felaketler, düşmanlıklar ve yaşanan olayların sonuçları yer almaktadır. Dolayısıyla köy halkının geçmişi hatırlayarak bu olaylardan ders çıkarmaları sağlanmaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde toplantının insanların sosyal hayatını düzenleme konusunda önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir.⁴⁸

Yörenin örf, âdet, gelenek, görenek, halk inanışı ve kültürünün korunmasında hiç şüphesiz “masallar” da önemli bir yere sahiptir. Masallar, manevi kültürün simgesi durumundadır. Halkın örf, adet, yaşayış biçimini, köy hayatını, âşk, zulüm gibi konular masallarda işlenmekte ve sözlü gelenekle gelecek nesillere aktarılmaktadır. Bu bağlamda halk kültürünün varlığını idame etmesinde masalların önemli bir katkısının olduğu görülmektedir.⁴⁹

Halk inanışı ve uygulamalarının değişimini ve yenilerinin oluşumunu tetikleyen önemli bir faktörde hiç şüphesiz ilçeye yapılan göçlerdir. Bu göçlerle beraber ilçenin kozmopolit yapısı gün geçtikçe çoğalmakta ve değişmektedir. Zira Kızıltepe; Mardin ilinin en gelişmiş, iş olanakları yüksek ve insanlara yeni fırsatlar sunan bir ilçe konumundadır. İlçe göç almakla beraber bazı nedenlerden dolayı göç de vermektedir. Bu bağlamda ilçede de farklı örf, adet, gelenek, görenek ve inanışların oluşmaya devam ettiği de anlaşılmaktadır. İlçeye farklı bölgelerden göç eden insanlar, burada kendi örf,

⁴⁴ “Geçmişte hükümdar meclislerinde genellikle akşam ve gece çalınan müzikler de “Şevbihêrk” diye adlandırılmaktadır.” Konuyla ilgili Sıtkı Karadeniz, “*Kürtler (IV. Sosyal Hayat ve Kültür)*”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.Ek-2, Ankara, 2019, s.140’a bakınız.

⁴⁵ K.K. 14, 28, 30, 63, 72, 119, 131.

⁴⁶ Karadeniz, “*Kürtler (IV. Sosyal Hayat ve Kültür)*”, s.140.

⁴⁷ Demir, “*Ve Kızıltepe*”, s.118.

⁴⁸ K.K. 1, 2, 5, 14, 28, 30, 52, 63, 72, 74, 97, 98, 119, 102, 124, 127, 131, 133, 142.

⁴⁹ K.K. 1, 2, 5, 14, 28, 30, 52, 63, 72, 97, 98, 119, 124, 127, 131, 142.

adet, gelenek, görenek ve halk inanışı ve uygulamalarını yaşatmakta ve yöredeki farklı diğer örf, adet, gelenek, görenek ve hak inanışları da öğrenerek kendi yaşam döngüsü içerisinde uyarlayarak yaşatmaya başlatmaktadır. Dolayısıyla eski örf, adet, gelenek, görenek ve halk inanışlarının yanı sıra bunlara ek olarak yeni anlayışlar ortaya çıkmaktadır.

Örf, adet, gelenek, görenek, halk inanışı ve uygulamaları genellikle hayatın temel geçiş evreleri sayılan doğum, evlilik ve ölüm gibi dönemlerin çevresinde kümelenmektedir. Dolayısıyla bu bölümde halk arasında örf, adet, gelenek, görenek ve halk inanmalarının oluşumuna zemin hazırlayan geçiş dönemlerinin neleri kapsadığı ve bu dönemlerde uygulanan pratiklerin neler olduğu konusunun daha iyi anlaşılması düşüncesiyle çalışmada yer verilecektir. Bu çerçevede geçiş evreleri ve bu dönemlerde uygulanan pratiklerin amacının daha iyi anlaşılacağı kanaatini taşımaktayız.

2. KIZILTEPE VE ÇEVRESİNDE GEÇİŞ DÖNEMLERİ İLE İLGİLİ İNANIŞ VE PRATİKLER

Bu bölümde Kızıltepe ve çevresinde doğum, evlilik ve ölüm gibi insan yaşamının temel geçiş evreleri ve evrelerde uygulana gelen halk inanışı ve pratiklerine değinilecektir. Bununla birlikte bu aşamalara geçmeden önce bu üç geçiş dönemi arasında yer alan diğer aşamaların neler olduğu ve bu aşamalarda uygulanan mensekler hakkında genel bir bilgi verilecektir.

2.1. Hayatın Geçiş Mensekleri

Hangi topluma ait olursa olsun insan, verdiği yaşam mücadelesi karşısında fiziksel ve manevi açıdan ve de toplum içinde sahip olduğu statünün değişimi ile birlikte belirli bazı dönemlerden geçmektedir. Geçiş dönemleri olarak bilinen bu evreler, insanın ait olduğu sosyal statüden ayrılıp bir diğer statüye geçişini ifade etmektedir. Eskiyle yeni arasında kalan bu geçiş dönemleri; yöreden yöreye, toplumdan topluma ya da bölgeden bölgeye değişmekle birlikte amacının ve özünün aynı kaldığı bazı tören ve uygulamalarla kutlanmaktadır. Toplum geleneklerinin, örf ve adetlerinin dinsel inançlarla harmanlandığı bu geçiş dönemlerine ilişkin uygulamalar ise insanın toplumsal statüsünde meydana gelen değişimlerin toplum tarafından kabul gördüğünün bir göstergesi gibidir. Kişinin yaşam şeklinin değişmesine yol açan geçiş dönemleri ve bu dönemlerde yapılan bazı uygulamalar ise aslında içlerinde o topluma ait birçok kültürel unsur ve halk inanmalarını da barındırmaktadır. Ataların mirası olan uygulamalar, inançlar ve ritüeller insanlar tarafından büyük bir özenle yerine getirilirken bir yandan da gelecek olan nesillere uygulamalı bir şekilde gösterilmek suretiyle devredilmektedir. Bu toplumsal yaşayış biçimi de kuşaktan kuşağa aktarılarak geleneksel yapı ile modern yapının bir arada yaşamasına zemin oluşturmaktadır.⁵⁰

İnsan gerek geleneksel kültürün gerekse modern kültürün hâkim olduğu zaman diliminde yaşasın, hayatı boyunca çok önemli olan üç geçiş dönemi çerçevesinde yaşam sürdürmektedir. Bu geçiş dönemleri ise “doğum”, “evlilik” ve “ölümdür.” Bu çerçevede insan hayatı devam ettiği müddetçe bir dönemden diğer bir döneme geçiş yapılmakta ve bu geçişlerden dolayı bu safhalara “geçiş dönemleri” denilmektedir. Dönemler arası geçişler sırasında yapılan dinsel, büyüsel bir takım uygulamalara ise “geçiş dönemi törenleri”, “geçiş ritleri” ya da “geçiş mensekleri” denilmektedir.⁵¹ Bu dönemlerin her aşamasında bağlı bulunulan kültür kalıplarına göre çok sayıda âdet, ayin, tören, dinsel ve büyüsel işlem kümelenmekte ve söz konusu bu geçiş menseklerini yönetmektedir. Menseklerin amacı ise insan yaşamında meydana gelen yeni bir durumu kutlamak ve kutsamakla beraber onu “geçiş” sırasında yoğunlaştığına inanılan tehlikelerden, zararlı etkilerinden ve kötülüklerinden korumaya çalışmaktır. Diğer yandan insan hayatında kümelenen bu örf, âdet, gelenek, görenek, törenler ve ritüeller o ülkenin veya coğrafi bölgenin ya da kent, ilçe, köy gibi daha küçük toplumsal grupların halk inanışlarının temel bölümlerinden birini oluşturmaktadır.⁵²

Geçiş dönemleri arasında insan yaşamının en önemli evresi doğumdur. Doğum, bireyin dünyaya gelmesine vesile olan bir vakadır. Dünya hayatının başlangıç evresini oluşturması bakımından doğum, insanlar açısından kutsal bir dönem olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda her kültür ve toplulukta doğum öncesi, doğum anı ve doğum sonrasında uygulana gelen birçok dinsel, büyüsel uygulama ve ritüeller bulunmaktadır. Geçiş döneminde belirli ritüeller ekseninde gerçekleştirilen pratik ve inanmalarla birlikte kişi, yeni yaşantısına hazırlanmaktadır. Çalışmanın yapıldığı Kızıltepe ve

⁵⁰ Yılmaz Yeşil, “Türk Dünyası’nda Geçiş Dönemi Ritüelleri Üzerine Tespitler”, 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Dergisi, 3(9), 2014, s.117.

⁵¹ Sedat Veyis Örnek, “Budunbilim Terimleri Sözlüğü”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1973, s.29; Ahmet Hikmet Eroğlu, “Geçiş Dönemleri İle İlgili İnanışlar”, Halk İnanışları El Kitabı, Ed.: D. Arık ve A. H. Eroğlu, Grafiker Yayınları, 1. bs, Ankara, 2017, s.258.

⁵² Sedat Veyis Örnek, “Anadolu Folklorunda Ölüm”, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1971, s.11.

çevresinde de doğumla ilgi dönemlerde yöre halkı arasında halk hekimliği ve tedavi yöntem ve uygulamaları, gebelik sürecini rahat geçirmeye yönelik pratikler, doğumu kolaylaştırıcı uygulamalar, çocuğu ve anneyi kötü varlıklardan koruma yöntemleri, kırk değmeyi önleme gibi daha sayamadığımız birçok konuda doğum öncesi, doğum anı ve doğum sonrası ile ilgili süreçlerde çeşitli halk inanışı ve uygulamaları bulunmaktadır. Örneğin; yöre halkı albasmasını önlemek amacıyla anne ve çocuğunu kırk gün boyunca yalnız bırakmamaktadır. Bu doğrultuda kötü varlıkların onlara zarar veremeyeceğine inanılmaktadır.

Hayatın bir diğer önemli geçiş dönemi de evliliğdir. Toplumun en küçük birimi olan aile, iki farklı hayatın evlilik sonucunda birleşmesi ile oluşan bir kurumdur. Bu açıdan değerlendirildiğinde evlilik; insan hayatını değıştiren, bireye yeni bir yaşam tarzı sunan ve kişinin bekârlığa veda ederek kendi ailesini kurduğı evredir. Bu evrede kadın ve erkek evlilikle birlikte sosyal statülerinde meydana gelecek değışimi de kabul etmiş sayılmaktadır. Bu değışim ise farklı bir statüye kavuşmayı sembolize etmektedir. Erkek evlilikle birlikte, bekârlar grubundan aile reislerinin yer aldığı gruba, kadın da yuva kuran anne grubuna dâhil olmaktadır. Evlilikle birlikte meydana gelen riskler ve muhtemel bunalımların geçiş ritüelleri vesilesiyle aşılabileceğı düşünölmektedir.⁵³ Bununla birlikte doğu toplumlarında evlilik süreci kutsal bir dönem olarak görölmektedir. Bu çerçevede çiftlerin gelecek hayatlarını ilgilendiren kararların alınması, nişan, düğün gibi törenlerin geleneğe uygun olarak düzenlenmesi, kişilerin mutlu olmaları, sağlıklı ve güzel evlat sahibi olmaları gibi sebeplerden dolayı evlilik öncesi, evlilik anı ve sonrasında yapılması gereken birçok dini, inanşsal ya da örfi gelenek ve göreneklerin olduğı görölmektedir. Bu bağlamda evlilik öncesi, evlilik anı ve sonrasında yapılan bir kısım pratiklerin kültürden kültüre, toplumdan topluma, şehirden şehre, yöreden yöreye değıştiğı de bir gerçektir.

İnsanların günlük yaşamlarını ve toplum hayatlarını derinden etkileyen olayların başında ölüm gelmektedir. Ölüm, bir son gibi görünse de hem eski Türk dinlerinde hem de İslam dininde bir yok oluş olarak görölmemiş aksine ölümle birlikte her şeyin sona ermediğine, ruhun yaşadığına ve sadece bu dünyadan gelip geçildiğine inanılmıştır. Ölüm, basit ve sıradan bir olay (bedeni terk eden hayat ya da ruh) olmayıp toplumsal ve varoluşsal özelliğe sahip karmaşık bir olgudur. Ölüm sonrası ölü insanın birtakım sınamalara tabi tutulduğuna inanılmakta ve bununla birlikte ölümler cemaati tarafından tanınıp kabul edilmesi de gerekmektedir. Bunun için ise yapılması gereken şey, ölen insanın toplumsal adetlere, ritüellere göre gömölmesidir. Buna dikkat edilmediğı zaman kişinin ölü olmadığına inanılmaktadır.⁵⁴ Ölüm, esasında bir toplumda, bir kabilede, bir mahallede, bir köyde ya da bir çevrede ölen bir kişiyle annesinin, babasının, ailesinin, çocuklarının ilgilenmesi gereken bir durum olarak görölse de aslında birebir toplumu ilgilendiren sosyal tarafları da vardır. Zira ölüm öncesi, ölüm anı ve ölüm sonrasında çevre halkının da olaya etki ettiğı görölmektedir. Hasta ve taziye ziyaretleri, yas tutma motifleri, cenaze ritüelleri, mevlit merasimleri gibi konular bu kapsamda değerlendirilebilir. Kızıltepe ve çevresinde ölüm konusu ile ilgili birçok dini inanış ve pratiklerin olduğı bilinmektedir. Yapacağımız bu çalışma ile yörede ölüm ile ilgili uygulana gelen halk inanışı ve pratiklerinin neler olduğı tespit edilmeye çalışılacaktır.

Hayatın geçiş aşamaları arasında doğum, evlenme ve ölüm dışında başka aşamalar da yer almaktadır. Okul ve iş hayatı, kutlamalar, dini ve millî bayramlar, günler, aylar, mevsimler, yıllar da hayatın önemli geçiş evreleri arasındadır. Bir çocuk okula başladığında, sınıf atladığında, mezun olduğunda aslında bir dönemden başka bir döneme geçiş yapmaktadır. İlkokul, ortaokul, lise ve üniversite ile kişinin yaşamı şekillenmekte ve dolayısıyla her dönemin etkileri ya da izleri bireyde birikerek geleceğe taşınmaktadır. Bununla birlikte kişi, her okul derecesinin sonunda diploma alarak mezun olmaktadır. Günümüzde okul bitiren kişiler için belirli bir günde ve çeşitli etkinliklerin yapıldığı “mezuniyet törenleri” düzenlenmektedir. Bu törenler aslında geçiş evresinin en belirgin özelliğini yansıtmaktadır. Zira bu durum kişinin büyüdüğünü

⁵³ Mircea Eliade, “Kutsal ve Dindışı”, Çev.: Mehmet Ali Kılıçbay, Gece Yayınları, Ankara, 1991, s.161.

⁵⁴ Eliade, “Kutsal ve Dindışı”, s.162.

yani çocukluktan gençliğe, gençlikten yetişkinliğe geçtiğinin göstergesi yani yeni döneme geçişini simgelemektedir.

Kişinin iş hayatına atılması, makam-mevki sahibi olması da hayatın önemli bir geçiş evresidir. Zira insan sıradan biriyken bir anda farklı sorumlulukları olan, belli bir statü sahibi olarak yeni bir hayata geçiş yapmaktadır. Örneğin; kişinin seçim yoluyla Muhtar, Belediye Başkanı, Milletvekili, Bakan ya da Cumhurbaşkanı olması yeni bir hayata kapı aralamaktadır. Kişi bu yeni hayatında bulunduğu evi ya da bölgeyi terk ederek yeni bir yerde, yeni insanlarla diyalog kurarak hayatına yön verecektir. Bu kapsamda toplum içinde kişinin çevresine işi hakkında bilgi vermesi, çevre halk tarafından kişiye yeni işi için hayırlı olsun ziyaretlerinin yapılması, sevenleri tarafından iş yerine çiçek gönderilmesi, kişinin kendi ailesine hediye alması, kutlama amaçlı iş çevresine yemek ziyafetleri vermesi, kurban kesmesi vb. gibi çeşitli uygulamalar aslında kişinin yeni bir işe, yeni bir anlayışa sahip olduğunun göstergesi olarak kabul edilmektedir.

Doğum günleri, bireyin yeni bir yaşa, yeni bir döneme geçişini temsil etmektedir. Kişi, her doğum günü ile birlikte bedensel yönden büyümekte, değişime uğramakta ve ruhsal açıdan biraz daha olgunlaşmaktadır. Değişimlerin yaşandığı bu dönem, insanlar arasında farklı etkinliklerin düzenlendiği bir tören gibi kutlanmaktadır.

Bir çiftçinin tarlayı ekime hazırlaması, ekmesi, yetiştirmesi ve sonunda onu hasat etmesi de bir geçiş evresidir. Tarlanın sürülerek hazırlanması, tohumu ekilerek üzerinin kapatılması ürün için birinci aşamayı teşkil etmektedir. Daha sonra çiftçi çıkan ürünü sulayarak yetiştirir ve hasada gelmesini sağlar. Hasatla birlikte ikinci evrede tamamlanmış olmaktadır. Çiftçi, ürünün ekiminden hasadına kadar geçen her aşamada ürününün bereketli olması için kurban kesmekte ve sadaka vermektedir. Söz konusu durumda ekimin göcek halinden toplanma haline gelmesi, ayrı ayrı evreleri oluşturmakta ve bundan ötürü çiftçi de ekimin başından sonuna kadar her aşamada ürüne emek vermektedir.

Yılbaşı da geçiş evreleri arasında yer almaktadır. Tüm dünyada ortak kabul edilen miladi takvimin yanı sıra toplumların kendi gelenek ve göreneklerine özgü takvimler de bulunmaktadır. Her iki takvime göre, önceki yılı sona erdiren ve yeni bir yılı başlatan geceye “yılbaşı gecesi” denilmektedir. Bu geçiş döneminde insanlar, kendi örf ve âdetlerine göre yeni yılın gelişini kutlamakta ve eski yılı uğurlamaktadır. Miladi takvime göre 1 Ocak, tüm dünyada resmi yılbaşı olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla 31 Aralık’ı, 1 Ocak’a bağlayan gece, dünyanın her yerinde yılın başı olarak çeşitli etkinliklerle kutlanmaktadır. Saat 24’ü gösterdiğinde geri sayım başlamakta ve sonunda havai fişek gösterileri yapılmaktadır. Saatin 24’ü vurmasıyla artık insanlık yeni bir evreye girmiş olmaktadır.

Milli ve yerel bayramlar da bir geçiş evresini temsil etmektedir. Dolayısıyla bu evrelerde bazı ritüellerin yerine getirilmesiyle kutlanmaktadır. Söz gelimi Nevruz yeni bir evredir. Kıştan bahara geçişi sembolize etmekte, kışın sona erdiğini ve baharın geldiğini müjdelemektedir. Aynı zamanda Nevruz, tüm orta Asya coğrafyasından Anadolu topraklarına, Kafkaslardan Balkanlara kadar olan bütün bölgelerde yeni bir yılın başlangıcı olarak da kutlanmaktadır. Nevruz’un en önemli simgesi ise odun yığınının ateşe verilmesidir. Odunların kibrit ya da çakmakla ateşe verilmesiyle birlikte yeni döneme geçiş de başlamaktadır. Yani geçiş bir işaretle başlamış olmaktadır.

Dini bayramlar ve ezanın okunması İslâm dinine özgü geçiş aşamaları arasında gösterilebilir. Kurban Bayramı’ndan önce sadece bu haftaya özgü teşrik tekbirlerinin getirilmesi de geçiş aşamaları örneklerinde biridir. Bu dönem için geçerli olan bu tekbirler bir bakıma kurban kesileceğinin işareti sayılmaktadır. Diğer yandan Ramazan Bayramı öncesinde Ramazan oruçları tutulmaktadır. Bayramın habercisi olan oruçlar bu aya özgü olarak tutulmaktadır. Benzer biçimde ezan da bir vakitten başka bir vakte geçişi simgelemektedir. Söz konusu durumda her namaz, kendi vakti içinde kılınmaktadır. Her vakit ayrı bir aşama olduğundan namazların kendi vakti içinde eda edilmesi gerekmektedir. Vakti içinde kılınamayan namazın başka bir vakitte ancak kazası kılınmaktadır.

Geçiş dönemleri ve menseklerin uygulanması sırasında hemen hemen bütün dinlerde, topluluklarda kurbanlar kesilmekte ya da sunular takdim edilmektedir. Kurban

sadece kan akıtmak değildir ve kansız yapılan kurbanlar da bulunmaktadır. Pirinç, şeker, yiyecek, para, sadaka gibi şeylerin takdim edilmesine “kansız kurban” denilmektedir. Halk arasında bunlara “saçı” adı da verilmektedir. Kurbanların amacı geçilen her yeni evrenin uğur getirmesini ve bereketli olmasını sağlamak; diğer yandan felaket, musibet, hastalık, sıkıntı gibi bazı olumsuz durumları defetmesine yönelik kesilmekte ya da sunulmaktadır.⁵⁵

2.2. Toplum İçerisindeki Geçiş Dönemleri/Ritüelleri İle İlgili İnanış ve Pratikler

İnsan hayatıyla ilgili önemli merhaleler vardır. Bu bağlamda insanın ömrünün sonuna kadar birçok evreden geçtiği görülmektedir. Bu evrelerde yer alan çeşitli ritüeller ve menseklerle kişinin hayata tutunabilmesi ve bu çeşitli mensekleri görerek topluma ayak uydurabilmesi beklenmektedir. Geçiş mensekleri hayatın önemli sayılabilecek anlarını ihtiva etmektedir. Dolayısıyla doğum, evlilik ve ölümden oluşan geçiş dönemleri ve bu dönemlerde yer alan geçiş mensekleri oldukça önemli görülmektedir. Bir kişinin doğması, isim verilmesi, yaşaması, güzel bir geleceğe sahip olabilmesi için gibi birçok inanışın olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla bütün toplumlarda her türlü konuda inanılanlar ve uygulanması gerekenler yapıldığında her şeyin yolunda gideceği, iyi ve güzel şeylerin yaşanacağını, aksi halde çeşitli musibet ve felaketlerin ortaya çıkacağına inanılmaktadır.

2.2.1. Doğumla İlgili İnanışlar

Doğum, insanlık tarihi açısından her toplum ve kültürde önemli bir olay olarak görülmüş olup yeni bir yaşamın başlangıcı anlamına gelmektedir. Toplum açısından bu yeni durum bazı güzelliklerin, mutlulukların ve daha birçok sevinçli olayın habercisi olarak kabul edilmektedir. Bu çerçevede sadece insanın varoluşu değil aynı zamanda toprağın, bitkilerin baharda uyanışı ve canlanması toplum tarafından yeni bir doğumun işareti olarak görülmektedir. İnsanoğlunun gözünde doğum, bitkilerin yeniden filizlenmesi ve hayvanların çoğalması bakımından bolluk ve bereketi temsil etmektedir. Dolayısıyla baharın insanlara maddi açıdan bolluk ve bereket dolu mutlu günleri müjdelediği gibi bir çocuğun da dünyaya gelişinin ailesine bahar müjdesi gibi sevinç ve mutluluk getirdiğine inanılmaktadır.

Doğum, aynı zamanda yeni bir bireyin aileye katılmasıyla birlikte anne ve babanın yeni sorumluluklar aldığı bir evreyi ortaya çıkarmaktadır. Bu doğrultuda doğumla birlikte evli çiftlerin yaşamında anne-baba rollerinin devreye girmesiyle beraber yaşam serüvenlerinin değişime uğradığı bir döngü oluşmaktadır. Çiftlerin sorumluluklarının arttığı bu dönemde ebeveynler yaşam tarzlarını çocuğa göre planlayıp yeni hayatlarına ona göre yön vermeye başlamaktadırlar.

Anadolu topraklarında çocuk, evliliğin meyvesi olarak adlandırılmaktadır. Bu yüzden çocuksuz aile, meyvesiz bir ağaca benzetilmektedir. Meyvesiz ağacın değeri olmadığı gibi çocuksuz ailede tam bir aile olarak kabul edilmemektedir. Evli çiftler çocuk sahibi oldukları zaman toplum nazarında tam bir aile olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda çocuk, neslin devamını sağlayan unsur olmasının yanı sıra toplum içinde ailesine, statü ve saygınlık kazandıran bir etken olarak kabul edilmektedir. Bununla beraber bir kadının aile ve toplum içindeki konumunu belirleyen husus, hiç şüphesiz onun çocuk sahibi olmasıdır. Geleneksel toplumlarda kadın, çocuk doğurduktan sonra eşinin, ailesinin ve yaşadığı toplumun içinde saygı ve değer görmeye başlamaktadır. Bu kapsamda bir kadın evlendikten belli bir süre sonra çocuğu olmadığı takdirde onun doğurganlık özelliği taşımadığı ve kısır olduğu düşünülmektedir. Bu durumda kadın, eşi ve ailesi tarafından küçümsenmekte, aşağılanmakta, rencide edilmekte, dışlanmakta, uğursuz görülmekte, çeşitli olumsuz söz ve davranışların muhatabı olmaktadır. Diğer

⁵⁵ İnan, “*Tarihte ve Bugün Şamanizm*”, s.100; Hayatın geçiş mensekleri konusunda KSÜ İlahiyat Fakültesi Dinler Tarihi bölümü öğretim üyesi sayın Doç. Dr. Hamza Karaoğlu’la yaptığımız bir sohbetten istifade edilmiştir.

yandan erkek açısından da çocuk sahibi olmak önemli bir konudur. Evlat sadece ailenin değil soyun çoğalması ve artması anlamına da gelmektedir. Bu çerçevede evladı olmayan bir erkeğe soyu kesik olarak bakılacağından dolayı toplum içinde de “adam yerine konulmama” durumuyla karşı karşıya kalmaktadır. Toplumun ötekileştirme baskısı karşısında kişi kendisini yetersiz, suçlu, eksik ve hasta olduğunu düşünmeye başlamaktadır. Bu duygulara kapılan kişinin psikolojisi bozulmaktadır. Kısacası kadına benlik, bütünlük, değer ve statü; erkeğe güven ve saygınlık; akraba, soya, sopa güç kazandıran, neslin devamını sağlayan ve yaşamın başlangıcı olan doğum olayı, gerek söz konusu çiftin gerekse yakınlarının gözünde büyük önem kazanmayı sağlamaktadır.⁵⁶

Doğum sadece bir çocuğu dünya getirmek olarak düşünülmemektedir, bir bakıma geleneklerin aktarıldığı kişiyi de dünyaya getirme anlamı taşımaktadır. Dolayısıyla toplum içinde inanışların ve uygulamaların başladığı ilk dönemin doğum evresi olduğu görülmektedir. Bu bakımdan yeni bir canlının sağlıklı bir şekilde dünyaya gelmesi için doğum öncesi evreler de önemli bir yere sahiptir. Bu durumda gebelik öncesi, gebe kalma ve gebelik sürecinin de sağlıklı bir şekilde geçirilmesi hususu dikkat çekmektedir. Sonuç itibarıyla doğum ve diğer süreçlerin her aşamasında yer alan birtakım inanışlar, geçiş pratikleri ve bunlara eşlik eden törenler bulunmaktadır.

Çalışma alanı olan Kızıltepe ve çevresinde de çocuk sahibi olmak önemli konuların başında gelmektedir. Türkiye’nin birçok yerinde karşılaşıldığı gibi Kızıltepe ve çevresinde erkek çocuğu sahibi olmak toplumsal statüye etki etmektedir. Kız evlادın erkek evlattan daha hayırlı olabileceği inancına sahip olursa da erkek çocuğun doğmasının çiftler arasında daha çok arzulandığı toplumda karşılaşılan bir durumdur. Bu durumun farklı nedenleri olduğu görülmektedir. Birincisi halk nazarında erkek çocuk “ocağın tütmesi” anlamında soyun geleceği ve kaderi gözüyle görülmesidir denilebilir. Bu yüzden erkek çocuk ailenin şeref kaynağı olarak düşünülmemektedir. Diğer yandan ailenin sadece kız çocuğu varsa o ailenin soyunun kurduğuna, hatta o babanın hiç çocuğunun olmadığına inanılmaktadır. Bu yüzden ailenin kız çocuğu olsa da soyun devamı için erkek çocuğuna ihtiyaç duyulmaktadır. İkinci neden olarak baba için erkek çocuk güç, kuvvet ve destekçi anlamına gelmektedir. Zira bölgede ortaya çıkan sorunların birçoğunun kaba kuvvetle çözüldüğü düşünülürse bir kız çocuğunun kavga edemeyeceği ve erkek çocuğa ihtiyaç duyulacağı inancı mevcuttur. Dolayısıyla yörede bir baba güçlü olmak istiyorsa erkek çocuklarına sahip olmak zorundadır. Üçüncü neden de eğitimden dolayı çocukların başka bir yere gitme ihtimalidir. Bir baba, kız çocuğunu uzak bir yere gönderdiğinde sürekli endişeli hissedebilmektedir. Zira kızların kendilerini korumada yetersiz oldukları düşünülür. Ancak erkek çocukların korunmaya ihtiyacı olmadığına inanılmaktadır. Bu açıdan erkek çocuğun başka bir yerde olsa da kendini her türlü kötülükten uzak tutabileceği ön görülmektedir. Dördüncü nedense yörede erkek çocuğu konusunda aileler arasında rekabet olmasıdır. Bir babanın çok sayıda erkek çocuğu olduğunda toplumdaki itibarının arttığı söylenmektedir. Söz gelimi bir babanın erkek çocuğu çok olduğunda çevre halkın gözünde güçlü bir aile olarak kabul edilmektedir. Beşinci neden olarak babanın işleri konusunda ona yardım edecek birine ihtiyaç duyması verilebilir. Babanın erkek çocukları olduğu takdirde iş konusunda ona yardım edeceği ve destek olacağı var sayılmaktadır.⁵⁷

2.3. Doğum Öncesi İnanış ve Uygulamalar

Bireyin doğumla beraber hayat bulması, yaşama merhaba demesi halk arasında mutluluk veren bir olay olarak anılmaktadır. Doğum olayı görünürde biyolojik bir olay olarak görülse de doğumun görülmeyen manevi bir boyutu da bulunmaktadır. Sağlıklı bir bebeğin dünyaya gelmesi için anne adayının karşılaşacağı bu yeni duruma psikolojik açıdan hazır olması gerektiği yapılan çalışmalarla desteklenmektedir. Bir insanın her açıdan mükemmel bir biçimde dünyaya gelmesinde anne adayının hem bedensel hem de

⁵⁶ Örnek, "Türk Halkbilimi", ss.131-132.

⁵⁷ K.K. 1, 2, 11, 18, 19, 35, 37, 42, 46, 47, 51, 55, 63, 88, 97, 98, 100, 102, 119, 124, 139, 140, 143.

ruhsal yönden sağlığının çok iyi olmasına bağlanmaktadır. Dolayısıyla fiziksel ve ruhsal olarak sağlıklı bir çocuk dünyaya getirmek için halk inanışları ve uygulamaları toplum tarafından sürece dâhil edilmektedir. Bu süreçte yapılan uygulamalar, hem anne hem de çocuğa yönelik olmaktadır.

Her toplum ve kültürde olduğu gibi araştırma yapılan yörede de doğum öncesi, doğum anı ve sonrasında uygulana gelen birçok farklı gelenek, inanış ve bu inanışların çevresinde kümelenen pek çok pratik bulunmaktadır. Kızıltepe ve çevresinde evlenen bir kadının kısa bir süre sonra gebe kalması beklenmektedir. Kadının gebe kalma süreci uzadığında her iki ailenin büyükleri kadının gebe kalabilmesi için çeşitli uygulamalara yönelmektedirler. Bu bağlamda kadının gebe kalmasına yönelik modern ve geleneksel tedavi yöntemleri uygulanmaya başlanmaktadır. Toplumda kısır ve ganim (tıbikalı) olduğu düşünülen kadınlar tedavi edilerek gebe kalmalarına yardım edilmektedir. Kadın gebe kaldıktan sonra da gebe kadın ve çocukla ilgili bir kısım uygulamalara devam edilmektedir. Esasında daha çocuk doğmadan anne karnındayken çocuğun cinsiyetinin, kaderinin belirlenmesi, hayırlı bir evlat olması, güzel yüzlü olması gibi hususlara yönelik uygulamalar yapılmaktadır. Sözelimi gebe kadın kendisine bakarsa çocuğun kendisine benzeyeceği, güneşe ve aya bakarsa çocuğun mavi gözlü olacağı, elma yerse güzel yüzlü elma yanaklı olacağı gibi inanışlar gebelikle birlikte başlamaktadır. Bu inanmalar neredeyse çocuğun askere gitmesine kadar ya da evlenmesine kadar devam etmektedir. Çocuk evlenip kendi yuvasını kurduğu zaman bu inanmalar da kısmen son bulmaktadır.

Aşağıda yörede kadın ve çocukla ilgili yapılan uygulamalara yer verilecektir. Çalışmanın birinci önceliğini gebelik öncesi, gebelik anı ve gebelik sonrası kadına yönelik yapılan uygulamalar oluşturmaktadır. Sonrasında çocukla ilgili işlemler ve uygulamalar ele alınıp incelenecektir. Dolayısıyla bu çalışmada öncelikle anne ile ilgili uygulamaların neler olduğuna yer verilmektedir. Gebe kalması için yapılan uygulamalar ile gebelik sırasında yapılan pratikler ulaşılan bilgiler ve veriler doğrultusunda ele alınacaktır. Doğum anı ve sonrasında ise çocuk ve anneye yapılan uygulamalar iki başlık altında incelenecektir.

2.3.1. Çocuğu Olmayan Kısır Kadına Uygulanan Yöntemler

Hayatta insanın başına gelen, ona en büyük heyecanı yaşatan, mutlulukların en büyüğünü tattıran olaylardan biri hiç şüphesiz çocuk sahibi olmasıdır. Bir çocuğa toplum tarafından atfedilen fonksiyonlar ise aileyi bir arada tutması, evliliklerin ve neslin devam etmesine katkı sağlamasıdır. Bu özelliğinden ötürü çocuğun yerini hiçbir şeyin dolduramayacağı düşünülmektedir.

Evlilik, bir çocuğun dünyaya gelmesine ortam hazırlayan sürecin başlangıcı olarak bilinmektedir. Evli çiftlerin gerçek bir aile olabilmesi için en kısa zamanda bir çocuk sahibi olmaları gerektiği inancı birçok toplumda görülmektedir. Yörede yeni bir gelinin çocuk sahibi olması için en az altı ay en çok bir yıl kadar beklendiği söylenmektedir. Bu sürede kadın gebe kalamadığı takdirde onun kısır olduğuna inanılmaktadır. Bununla birlikte çocuk; bir kadın için onur, saygı, değer anlamına gelmektedir. Bunun tam aksi çocuğu olmayan kadınlar çevrenin ve eşlerinin gözünde küçük düşmektedir ve bazen de aşağılanmaktadır. Yörede kısır kadın insan ve hayvanların kendisinden yaralanmadığı “meyvesiz ağaca” benzetilmektedir. Bu çerçevede çocuğu olmayanlara ocağı sönmük, kör ocak anlamına gelen “kördünde” gözüyle bakılmaktadır.⁵⁸ Dolayısıyla bir kadın ancak çocuk sahibi olduğunda hem toplum hem de aile içinde saygı görebilmekte ya da kendisine değer verilebilmektedir.

Çocuk sahibi olamamak Türk toplumunda kadınlarda bir kusur olmasına bağlanmaktadır. Kızıltepe ilçesinde de çocuk sahibi olamayan çiftlerin kısırlık sebebi genellikle kadınlarda aranmaktadır. Bundan dolayı çocuk sahibi olamayan kadınlar kısır olduğunu düşünerek çeşitli geleneksel tedavi yöntemlerini denemektedir. Diğer yandan

⁵⁸ Abdülkadir Güler, “Mardin Folkloru Gelenekler-Görenekler”, Mardinliler Eğitim ve Danışma Vakfı (MAREV), 1998 Ankara, s.53.

yörede kısırlık nedeni kadının kocasından dolayı ise bazen bu kişilerin eşlerine çevreden üstü kapalı evlilik teklifi gelebilmektedir. Aracılar, kadına gelerek; “Gençsin, güzelsin, eşinden boşan falancayla evlen, çocukların olsun.” gibi sözler söyleyerek, kadının kısır kocasından boşanıp yeni bir evlilik yapması için çaba sarf ettikleri de bilinmektedir.⁵⁹

Geçmişten günümüze yörede kısır kadınlara farklı uygulamaların yapıldığı görülmektedir. Bu yöntemlerin başında dinsel-büyüsel nitelikteki uygulamalar ve halk hekimliği adı verilen koca karı tedavileri gelmektedir.

2.3.1.1. Dinsel-Büyüsel Nitelikteki Uygulamalar

Geçmişten günümüze var olan toplumların farklılıklar gösterse de dini inançları olduğu bilinmektedir. Bu inançların zamanla değiştiği ve geliştiği yaşanan olağan ve olağanüstü durumlarla anlaşılmaktadır. İnsanlar inandıkları dinlerin kendilerince en makul olduğunu kabul etmektedir. Her dinin ya da inancın kendine özgü birtakım kuralları ve inanışları olmakla beraber her toplumun kendine has örf, adet, gelenek, görenek ve halk inanışları da bulunmaktadır. Bu çerçevede insanlar hem inandıkları din ya da inanca hem de sahip oldukları kültüre göre yaşam biçimlerini şekillendirmişlerdir.

İnsanlar, geçmişten günümüze birçok primitif inançlardan, modern-evrensel inanışlara kadar bu inançları ihtiva eden dinlere ve bu dinlerin inançlarına muhatap olmuşlardır. Toplumlar, sonradan din değiştirme ile İslâm ve evrensel dinlere girmiş olsalar da eski inanışlarını, dinsel ve büyüsel eskiden kalma inanışlarını günümüz uygulamalarıyla sürdürmeye devam etmişlerdir.⁶⁰ Günümüzde de İslâm dini büyü ve büyücülüğe karşı çıkmasına rağmen bu karşı çıkışın anlamı İslâm dünyasında büyü ve büyücünün olmadığını söylemek değildir. Bununla birlikte çeşitli inanışların ve büyüsel işlemlerin de olmadığı anlamına gelmemektedir.

Günümüz toplumlarında resmi din ya da kitabî dine inanan insanların bir kısmı dini tahsil görmüş bir kısmı da dini tahsil görmemiştir. Dini tahsil görmemiş kesimin önemli özelliklerinden biri de geçmişten günümüze sahip oldukları eski inanışları, örf-adetleri, gelenekleri, görenekleri, törelerini “halk inanışları” adı altında günümüzde de sürdürmeleridir. Halk inanışlarının günümüz dünyasında uygulanmaya devam edilmesinin farklı nedenleri bulunmaktadır. Bu nedenler arasında insanların karşılaştıkları sorunları çözmede dinlerin yetersiz kaldığını düşünmeleri de yer almaktadır.

Dinlerin günümüzde pratik hayatta her şeye çözüm olmadığı realitesinden hareket ederek insanlar daha pratik, daha faydacı, daha sonuç alır eylemlere girmek istemişlerdir. Bundan ötürü insanoğlu karşılaştığı her türlü zorluğa, sıkıntıya, musibete ya da hastalığa çare bulmak amacıyla geçmişten günümüze dek yaşattığı gelenek ve göreneklerde yer alan uygulamalara başvurmuşlardır. Bu çerçevede ağırlıklı olarak dini motiflerin yer aldığı dinsel-büyüsel uygulamalar ile insanlar, görülmeyen ancak her şeyi kuşattığı düşünülen yüce varlığın yardımını sağlamak amacıyla dinsel olarak dua, ayin, tören, türbe ziyareti, adak; büyüsel olarak ise muska, okunmuş su, gıda vb. gibi birçok uygulamayı hayata geçirmeye çalışmışlardır.

Yörede çocuğun doğmasından genç olup evlenmesine sonra da ihtiyarlayıp ölümüne kadar birçok halk inanışının varlığını devam ettirdiği bilinmektedir. Yörede insanların en fazla başvurdukları ya da çare aradıkları konu çocuk sahibi olma konusudur. Dolayısıyla yörede uygulana gelen pratiklerin başında bu konu gelmekte ve bu amaçla bazı dinsel ve büyüsel pratikler uygulanmaktadır.

Yörede dinsel-büyüsel pratiklerin birçoğu çocuğu olmayan kısır kadınların tedavisinde kullanılmaktadır. Bunlar arasında kurşun dökme, yedi-yirmi Muhammed ve yedi-yirmi Ali, gebe kadınlardan para toplama, cenaze suyu, ölü yılan, şeyhe-hocaya gitme, türbe ziyareti gibi uygulamalar yer almaktadır. Bu doğrultuda uygulamaların içinde taşıdığı iyileştirici manevi güç ile bu gücün kısır kadınlara geçmesi, onlarda var

⁵⁹ K.K.81, 82.

⁶⁰ İnan, "Tarihte ve Bugün Şamanizm", s.204.

olan maddi-manevi hastalıkların iyileşmesini sağlama ve kadınların doğurganlık özelliğini elde etmeleri amaçlanmaktadır.

Kısır kadının çocuğunun olması amacıyla yapılan uygulamalar ve pratikler, yukarıda anlatılan maddeler çerçevesinde ele alınacaktır.

Kurşun ve Şıma Dökme: Şamanizm'den kalma kurşun dökme günümüzde halen Anadolu'nun birçok yerinde uygulanmaya devam edilmektedir.⁶¹ Yörede kurşun dökmeyle aynı amaca matuf bal mumundan yapılmış “şıma” (bkz. Fotoğraf 1) adı verilen bir maddeyle “şıma dökme” uygulaması da yapılmaktadır. Her iki uygulamanın temel amacının genellikle nazar, kırk kesme, kırk çıkarma, baht açma olmakla beraber kimi hastalıkları tedavi etmede de uygulandığı bilinmektedir. Genellikle kabul gören anlayış, bu uygulamaları ailesinin önceden beri bu işi yapa gelmesi ve sonrasında ailesinden bu işi yapacak olana el vermesiyle geçtiği anlatılmaktadır. El verme sırasında “benim elim, senin elin” denilmekte ve böylece şifacının “şifa verme özelliği” diğer ocaklı kişiye aktarılmaktadır. Yörede görüşme yapılan kişi, bu uygulamaların kendileri tarafından yapıldığını söylemiş ve kendilerinin “Abdulsülüp” ocağına ait bir aile olduğunu belirtmiştir. Ancak aynı kişi, kendi ocaklarının dışında bu işle uğraşan birçok şifa ocağının da meşhur olduğunu ifade etmiştir.

Kadınların kısır olmasına neden olduğu düşünülen bazı tinsel hastalıklar vardır. Bu tinsel hastalıkların nazar ve kırk değmesi neticesinde oluştuğuna inanılmaktadır. Yörede kırk değmesinin bazı sebepleri olduğu söylenmektedir. Bunlar arasında üç günlük yeni gelinin kırkı, yeni doğum yapan kadının kırkı, yavruları yeni doğmuş keçi, koyun, inek gibi hayvanların kırkı ile kuluçkadan yeni çıkan civcivleri olan tavuk, ördek, kaz gibi hayvanların kırkı ve ölen kişinin kırkı yer almaktadır. Bu durumda kadınlardan kırkı çıkarmak ve tedavi etmek amacıyla kurşun-şıma dökme işlemi uygulanmaktadır. Uygulanan bu pratiklerde kurşun, ateş ve suyun kullanıldığı, bu pratiklerin ise ruhları kovucu özelliğinin olduğu söylenmektedir.⁶²

Kurşun ve şıma dökme pratiğinde her ikisi de aynı şekilde uygulanmaktadır. Kurşun ya da şıma bir kap içerisinde ocakta eritilmektedir. Bu arada kısır kadın yere oturmakta ve başının üzerine bez ya da bir tepsi tutulmaktadır. Eritilen kurşun/şıma süzgeçten, makasın deliğinden ya da büyük bir anahtarın boşluğundan kadının başı üzerinde tutulan bir tas su içerisine dualar eşliğinde boşaltılmaktadır. Suya dökülen kurşun ya da şımanın aldığı şekle göre kişiye nazar mı kırk mı değdiği tespit edilmektedir.* Örneğin; kurşun ya da şımanın üzeri göz göz gibi görünüyorsa bu kişiye nazar değdiği ya da yılan gibi görünüyorsa kırk değdiği düşünülmektedir.

Bu işlemin rast gele günlerden olmasından ziyade çarşamba günü kerahet vakti öncesinde ya da öğleden önce yapılması uygun görülmektedir. Bu uygulama üç hafta süreyle her çarşamba yapılmaktadır. Genel uygulama böyle olmakla beraber bazen uygulamaya birer hafta arayla gün fark etmeksizin devam edildiği de bilinmektedir. Genel kabule göre üç, beş, yedi rakamlarının sihirsiz olması sebebiyle uygulamanın üç çarşamba devam edilmesine özen gösterilmektedir. Bu kapsamda kısırlığa neden olan kırkın ve nazarın çıkarıldığına ve bundan sonraki süreçte kadının çocuğunun olacağına inanılmaktadır.⁶³

Kırk Kesme: Kısır kadına kırk değmesini çıkarmak için kurşun ve şıma dökmenin dışında yörede farklı uygulamalar da bulunmaktadır. Bu uygulamalardan bir tanesi de “kırk kesmedir.” Kırk kesme işlemi genelde yörede üç günlük yeni gelinin kırkı, yeni doğum yapan kadının kırkı, yavruları yeni doğmuş keçi, koyun, inek gibi hayvanların kırkı ile kuluçkadan yeni çıkan civcivleri olan tavuk, ördek, kaz gibi hayvanların kırkı ve ölen kişi kırkının değmesi sonucu kısır kaldığı düşünülen kadınlara

⁶¹ Abdülkadir İnan, “Eski Türk Dini Tarihi”, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1976, s.163.

⁶² Hamza Karaoğlu, “Ruhla İlgili İnanışlar”, Halk İnanışları El Kitabı, Ed.: D. Arık ve A. H. Eroğlu, Grafik Yayınları, 1. bs., 2017, s.371.

* Dökülen maddelerin pahalı ve fazla bulunmaması nedeniyle dökülen balmumu ve kurşun çöpe atılmamaktadır. Bu malzemeler daha sonra başka hastaların tedavisi için yeniden eritilerek kullanılmaktadır.

⁶³ Kurşun ve şıma dökme ile ilgili bilgiler, kaynak kişi dizininde yer alan bayanların görüşlerinden derlenmiştir.

uygulanan bir pratiktir. Zira bu kadınlara kırk değdiği ve sonucunda çocuk sahibi olamadıklarına inanılmaktadır.

Kırk kesme işlemi, genellikle cuma ezanı ve hutbesi arasındaki bir vakitte uygulanmaktadır. Bu uygulamada öncelikle kısır kadının gusül abdesti alması sağlanmaktadır. Abdest alan kadının yanına ona yardım etmesi için başka bir kadın daha gelmektedir. Daha sonra kırk kesme ritüeline başlanmaktadır. Kırk kesme uygulaması ise şu şekildedir: Yardımcı kadın öncelikle kırk kesme için bir kovaya kırk tas su doldurmaktadır. Daha sonra doldurduğu bu suyla “kısır kadını” yıkamaktadır. Yıkanma sırasında “kısır kadın” bir leğene oturtulmaktadır. Bu sırada diğer kadın da Kur’an’ı Kerim’den çeşitli sureler okumakta ve eline aldığı suyu, “kısır kadının” üzerine yavaş yavaş dökmektedir. Su dökme esnasında sureler haricinde ayrıca “kırk gün kaç, kırk geliyor” şeklinde cümleler de söylenmektedir. Kırk tas su, bu şekilde yavaş yavaş dualar ve söylemler eşliğinde döküldükten sonra kırk kesme işlemi sona ermektedir. Sonrasında ise leğende biriken sular bir ağacın dibine dökülmektedir. Bu işlem sonrasında kırkın kesildiğine inanılmaktadır.

Yörede kırk kesmeyi gidermenin bir şekli de “şehit olan bir kişinin mezarından alınan toprakla banyo yapılmasıdır.” Bu uygulama; mezardan alınan toprağın, bir kovanın içine konulması, üzerinin suyla doldurulması ve sonrasında “kısır kadın” ın bu suyla yıkanması şeklinde yapılmaktadır. Banyo sonrası “kısır kadın”, toprak alınan mezarın yanına giderek o mezarın üzerinden üç ya da yedi defa atlayarak kırk kesme ritüelini tamamlamaktadır. Böylece kırkın kesildiğine inanılmaktadır.

Başka bir uygulamada ise Mardin-Mazıdağı karayolu üzerinde yer alan ve yörede herkes tarafından bilinen “çel kâni (kırk çeşmesi)” ziyaretine gidilmesidir. Ziyarete gelen “kısır kadın”, üç çarşamba üst üste burada bulunan havuzlara elbisesiyle üç defa girip çıkmaktadır. Havuzlarda yıkanmanın mümkün olmadığı zamanlarda ise bu ziyaretin bulunduğu çevreden “kırk adet taş” toplanmaktadır. Toplanan taşlar, evde daha önce kırk tas su konulan kabın içerisine konulmaktadır. Bu şekilde üç çarşamba üst üste banyo yapıldığı takdirde kırkın kesileceğine inanılmaktadır.⁶⁴

Yedi-Yirmi Mehmet (Muhammed) ve Yedi-Yirmi Ali: Yörede “kısır kadın”, adı Mehmet (Muhammed) ve Ali olan yedi ya da yirmi kişinin evini ziyaret ederek gönüllerinden ne koparsa bir miktar para istemektedir. Daha sonra kısır kadın topladığı bu paraları hacca giden birisine vermekte ve oradan kendisi için bir giysi ya da çamaşır almasını söylemektedir. Daha sonra hacda alınmış elbise ya da çamaşırları kadın üzerine giymektedir. Bunun neticesinde kısır kadında var olduğuna inanılan uğursuzluğun gideceğine ve gebe kalacağına inanılmaktadır.

Kısır kadınların tedavisi için yapılan başka bir uygulama ise “gebe kadınlardan para toplama” uygulamasıdır. Kısır kadın, yedi, on ya da kırk tane gebe kadına gitmekte, durumunu anlatmakta ve şifa bulmak için gönüllerinden ne kadar koparsa bir miktar para istemektedir. Kadın topladığı paraları hacca giden birisine vermekte ve oradan bir eşarp, takı, elbise ya da bir parça kumaş almasını istemektedir. Daha sonra kısır kadın hacdan gelen kıyafetleri giymekte ya da takmaktadır. Bu uygulama ile kadının, şifa bulacağı ve çocuk sahibi olacağına inanılmaktadır.

Bir diğer uygulama da hacda kuşların yemesi için yere saçılan buğdaylardan yedi tanesinin alınıp getirilmesidir. Hacda kuşların önüne atılan buğdaydan yedi tane getirilip “kısır kadın” a yedirildiğinde gebe kalacağına inanılmaktadır.

Buğdayla ilgili diğer bir uygulamada ise “kısır kadın” çocuk sahibi olmak niyetiyle eline kırk tane buğday tanesi alarak her tanenin üzerine bir Fatiha ve bir İhlâs surelerini okumaktadır. Üzerine sureler okuduğu buğdayları daha sonra hacca giden birisine vermekte ve ona; “Bu buğdayları hacdaki kuşlara yem olarak verir misin?” diye sormaktadır. Hacca giden kişi de onun niyetiyle bu buğdayları kuşlara yem olarak vermektedir. Bu uygulama ile “kısır kadın” ın çocuk sahibi olacağına inanılmaktadır.

Farklı bir uygulama ise hacdan getirilen güneşte kurutulmuş deve etinin “kısır kadın” a yedirilmesi uygulamasıdır. Hacdan getirilen kurutulmuş deve eti “kısır kadın” a yedirilmektedir. Yörede kurutulmuş deve etinin şifa kaynağı olduğuna inanılmasından ötürü bu uygulama ile “kısır kadın” ın çocuk sahibi olacağına inanılmaktadır.

⁶⁴ Kırk kesme ile ilgili bilgiler, kaynak kişi dizininde yer alan bayanların ifadelerinden derlenmiştir.

Yedi-yirmi Mehmet (Muhammed) ve yedi-yirmi Ali uygulamasında yapılan farklı bir uygulamada toplanan paralar ile “pola” (bkz. Fotoğraf 2) adı verilen bir bileziğin yaptırılması uygulamasıdır. Kısır olduğu düşünülen kadın, yedi ya da yirmi Mehmet (Muhammed) ve yedi-yirmi Ali’den para toplamakta ve daha sonra topladığı paraları demirciye götürmektedir. Demirci de bu parayı saymadan almakta ve bu paranın karşılığında ise “kısır kadın” için “pola” adı verilen bir bilezik yapmaktadır. Kısır kadın, yaptırdığı bu bileziği koluna ya da boynuna takmaktadır. Sonrasında gebe kaldığında bu bileziği doğum yapana kadar hiç çıkartmamaktadır. Doğum yaptıktan sonra ise onu çıkararak ihtiyacı olan başka bir kadına vermektedir. Yörede pola bilezik uygulamasının ğanimden korumak amacıyla yeni doğan çocuk için de yaptırıldığı bilinmektedir.⁶⁵

Önüne Oturma: Yörede ilk kez doğum yapacak bir kadının, “kısır kadın”ın tedavi edilmesinde faydalı olacağına inanılmaktadır. Bu uygulamanın ilk kez doğum yapacak gebe bir kadının yanında yapılması esastır. Gebe kadının doğum sancısı başladığı sırada regl döneminde olan “kısır kadın”, doğum yapacak kadının önüne gelmekte ve oturmaktadır. Bir süre bu şekilde bekleyen “kısır kadın” daha sonra doğuma yardım etmektedir. Bu uygulama ile kısır kadının aynı ay içinde gebe kalacağına inanılmaktadır.⁶⁶

Cenaze Suyu: Yörede cenaze yıkanan suyun da “kısır kadın”ın tedavisinde etkili olduğuna inanılmaktadır. Bu yöntemde ölmüş bir kişinin yıkanmasında kullanılan “kirli su” kullanılmaktadır. Cenaze yıkama esnasında kullanılan su için yerde bir oluk oluşturulmakta ve oluk aracılığıyla su, cenaze yıkanan mekânın dışına başka bir yere akması sağlanmaktadır. Daha sonra “kısır kadın”, oluktan akan suyun üzerinden kırk defa atlamaktadır. Bu atlayışlar sonrası ritüel sona erer. Böylece “kısır kadın”ın gebe kalacağına inanılmaktadır. Yörede bu uygulamayı deneyenlerin ve neticesinde bazı kadınların gebe kaldıkları tarafıma bildirilmiştir.⁶⁷

Ölü Yılan: Yörede kısırlık tedavisinde kullanılan farklı uygulamaların biri de ölü yılan metodudur. Bunun için ya kendi kendine ölmüş ya da öldürülmüş bir yılan kullanılmaktadır. Ölü yılan, düz bir zemine konulmakta ve sonrasında “kısır kadın” bu yılanın üzerinden dört ya da beş defa atlamaktadır. Son atlayışından sonra “kısır kadın”, ölü yılanın üzerine idrarını yapmaktadır. Bu yöntemle kısır kadında var olan tinsel hastalığın ölü yılanı geçtiği ve sonrasında gebe kalacağına inanılmaktadır. Yaptığımız tespitlere göre bu uygulamanın yörede uygulandığı ve bu şekilde birçok kadının gebe kaldığı tarafıma ifade edilmiştir.⁶⁸

Kilit Açma: Yörede kısırlığı tedavi etmede kullanılan yöntemlerin bir diğeri de “kilit açma” pratiğidir. Bu uygulamada yeni ve kullanılmamış orta büyüklükte bir asma kilit kullanılmaktadır. Uygulamanın cuma günü, cuma hutbesi okunduğu sırada yapılması gerekmektedir. Bunun için “kısır kadın” bir cuma günü, cuma hutbesi okunduğu sırada eline bir asma kilidi almakta ve caminin bahçe kapısı önünde beklemeye başlamaktadır. Cuma namazı sona erdikten sonra “kısır kadın”, camiden çıkan ilk kişinin yanına gitmekte ve elindeki kilidi açıp kapatması için ondan ricada bulunmaktadır. Adam, asma kilidi üç defa açıp kapatmakta ve sonrasında kilidi kapalı bir şekilde “kısır kadın”a tekrar vermektedir. Daha sonra kısır kadın, asma kilidi bir bezin arasına koymakta ve bu şekilde onu saklamaktadır. Bu uygulama neticesinde “kısır kadın”ın çocuk sahibi olacağına inanılmaktadır.⁶⁹

Yörede kilit açma, genellikle kısır kadın tedavisinde kullanılsa da bahtı bağlanmış kişilerin kısmetini açmada da kullanıldığı söylenmektedir.

Şeyhe/Hocaya Gitme: “Dünya dua üzerinedir.” anlayışından yola çıkılarak yörede kısırlığa çare bulmanın bir yolu da “şeyhe/hocaya gitme” olarak kabul edilmektedir. Bu uygulamada bu işlerle meşgul olan şeyh ya da hocalara gidilmektedir.

⁶⁵ Yedi-yirmi Mehmet (Muhammed) ve yedi-yirmi Ali ile bilgiler, kaynak kişi dizininde yer alan bayanların ifadelerinden derlenmiştir.

⁶⁶ K.K.21, 24, 29, 42, 53, 68, 96, 145.

⁶⁷ K.K.50, 79, 103, 106, 124, 137, 139,

⁶⁸ K.K.79, 103, 106, 137, 139.

⁶⁹ K.K.15, 40, 119, 105.

Uygulama bağlamında “kısır kadın”ın Kızıltepe ve çevresinde yaşayan şeyh ya da hocalara başvurduğu görülmektedir. Bu konuda şeyh ya da hocalar tarafından “kısır kadın”ın niyetine, çeşitli duaların üzerine okunmasıyla hazırlanan kutsal su, “kısır kadın”a içirilmektedir. Yapılan uygulama neticesinde “kısır kadın”ın çocuk sahibi olacağına inanılmaktadır. Diğer bir uygulamada ise şeyh ya da hoca tarafından, “kısır kadın”ın niyetine bir kâğıda bir şeyler yazılmakta sonra da bu kâğıt, bir tenekte parçasının içerisine yerleştirilip bir muska haline getirilmekte ve bu şekilde muska, “kısır kadın”a verilmektedir. Muskanın koltuk altına yerleştirmesi suretiyle “kısır kadın” gebe kalana kadar üzerinde bu şekilde taşınmaktadır. Uygulama neticesinde “kısır kadın”ın çocuk sahibi olacağına inanılmaktadır.⁷⁰

Türbe Ziyareti: Türbeler, insanların her türlü adak, dilek, istek ve duaların gerçekleşmesi adına gittikleri mekânların başında gelmektedir. Bu mekânlarda yatan kişilerin bazı güçlere sahip olduğu ve bu güçlerle insanlara yardım ettiğine inanılmaktadır. Bu bağlamda bazı türbelerin hastalıkları iyileştirdiğine, bazılarının kısmet açtığına bazılarının da diğer bazı maddi ve manevi istekleri yerine getirdiğine inanılmaktadır.⁷¹ Kızıltepe ve çevresinde her türlü dilek ve dua da olduğu gibi “kısırlık tedavisi” ya da “çocuk sahibi olmak” için de türbe ve mezarlar ziyaret edilmektedir. Bu konuda yörede “kısır kadınlar”ın en fazla gittiği türbelerin başında Mardin-Mazıdağı yolu üzerinde bulunan “Sultan Şeyhmus” türbesidir denilebilir. Bunu müteakiben Kızıltepe sınırları içerisinde yer alan “Şeyh Selim”, “Şeyh Taceddin” türbeleri ile “Şeyh Ali” mezarı ve diğer türbeler de ziyaret edilenler arasındadır.

Yörede genel anlamda çocuk sahibi olmak isteyen “kısır kadınlar”, belli gün ve saatlerde türbelere gitmekte, dua etmekte, namaz kılmakta, dileklerde bulunmakta ve yapılması gereken bazı ritüelleri yerine getirmektedirler. Bazı zamanlar geceyi orada geçirmekte ve sonrasında bazı adaklarda bulunarak geri dönmektedirler. Yapılması gerekenleri eksiksiz yerine getiren ve neticesinde duası kabul olan kadın, gebe kaldığı takdirde tekrar türbe ya da türbeleri ziyarete gitmekte ve buralara adadığı adakları varsa onları yerine getirmektedir. Bununla birlikte türbede yatan kişilerin isimlerinin çocuklara verilmesi de yörede oldukça yaygındır. Dolayısıyla türbe ziyareti sonrasında gebe kalan kadınlar, çocuklarını dünyaya getirdikten belli bir süre sonra onları türbeye götürmekte ve burada o ziyaret sahibinin adını çocuklarına vermektedirler.

Mardin Mazıdağı yolu üzerinde yer alan Sultan Şeyhmus türbesine yörede genellikle perşembe günü gidilmekle beraber başka günlerde de ziyaret edilebilmektedir. Türbe, yöre halkı tarafından başta çocuk sahip olmak üzere her türlü dua ve dilek için ziyaret edilmektedir. Çocuk sahibi olmak isteyen “kısır kadın”, türbeyi ziyaret etmekte, dua etmekte, dileklerde bulunmakta, namaz kılmakta, Kur’an’ı Kerim okumakta, yanında getirdiği ya da orada bulunan boş beşiği sallamakta ve bazen de çeşitli adaklar adamaktadır. Aynı zamanda “çocuk dileği” olarak bilinen türbe içerisinde yer alan bir köşede yeni evli ya da çocuk sahibi olmak isteyenler de gelmekte ve doğacak çocuklarını türbeye adamaktadırlar. Bu bağlamda anne, çocuğunu dünyaya getirdikten sonra “ilk beşiğe yatırma” ritüeli için onu buraya getirmekte ve burada bulunan beşiğe çocuğunu koymakta ve sallamaktadır. Daha sonra çocuk, kız ise adını “Sultan”, şayet erkekse “Şeymus” koymakta ve her sene buraya gelmektedir. Bu çerçevede türbeye adanan bütün çocukların isimlerinin Sultan ve Şeyhmus koymanın şart olduğu aksi halde doğacak çocuğun fazla yaşamayacağı düşünülmektedir.⁷²

Türbenin önemli bir özelliği ise perşembe günü türbeye gelen kişilere yemek ikramının yapılmasıdır. “Kısır kadın”, ritüeller sonrası burada ikram edilen ekmek ve yemeklerden yemektedir. Daha sonra geceyi burada geçirmek üzere türbe içerisinde ayrılan bölümde uyumakta ve geceyi bu şekilde burada geçirmektedir. Diğer yandan türbenin bahçesinde suyunun zemzem olduğuna inanılan bir çeşme mevcuttur. “Kısır kadınlar” şifa bulmak amacıyla bu çeşmenin suyundan içmekte ve sonra da bu sudan bir

⁷⁰Şeyhe/Hocaya gitme ile ilgili bilgiler, kaynak kişi dizininde yer alan bayanların ifadelerinden derlenmiştir.

⁷¹ Karaoğlu, “Ruhla İlgili İnanışlar”, s.378.

⁷² Hikmet Tanyu, “Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri”, LXXVIII, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1967, s.194.

miktar olarak uygun bir ortamda bu suyla yıkanmaktadır. Uygulama neticesinde “kısır kadın” ın çocuk sahibi olacağına inanılmaktadır.

Türbede çocuk sahibi olmak için yapılan bir diğer uygulama da türbenin bahçesinde ve Sultan Şeyhmus’un inzivaya çekildiği mağara etrafında yetişen “incirlerin yenilmesi” uygulamasıdır. Bu uygulama ile “kısır kadın”ın çocuğunun olacağına inanılmaktadır.

Yöre halkının çocuk sahibi olmak için gittikleri diğer bir türbe de “Şeyh Selim” türbesidir. Türbe, Kızıltepe ilçe merkezinde kendi adıyla anılan mezarlık içerisinde yer almaktadır. Türbeye ulaşımın kolay olması nedeniyle ziyaret edenlerin sayısı da bir hayli fazladır. Türbeyi ziyarete gelenler genellikle kadınlardır. Türbenin ziyaret günü cuma günü olup saladan öncedir ve namaz sonrası oraya gelenler dağılmaktadır. Türbeye her türlü dilek ve dua için gidilse de daha çok çocuk sahibi olmak ya da erkek çocuk sahibi olmak için gidilmektedir. Türbenin “kısır kadınlar” tarafından ziyaret edilmesine neden olan unsur ise türbenin dış mekânında, giriş kapısının sağ duvar yanında taştan yapılmış, beşiğe benzeyen bir yapının bulunmasıdır. Çocuk sahibi olmak isteyen “kısır kadınlar”, yedi cuma üst üste cuma salâsı verilmeden önce buraya gelmektedir. “Kısır kadınlar”, önce türbe içerisinde namaz kılmakta, Kur’an’ı Kerim okumakta, tespih çekmekte ve sonrasında bol bol dua edip çeşitli adaklarda bulunmaktadır. Bu ritüellerin tamamlanmasından sonra sıra taştan yapılmış beşik (bkz. Fotoğraf 3) için yapılan uygulamaya gelmektedir. Bunun için “kısır kadınlar” ellerine yedi tane küçük taş almakta, beşiğe benzeyen yapının yanına gelmekte sonra da her taşın üzerine üç İhlâs, bir Fatiha okumakta ve bu okunmuş taşı da beşiğin içine atmaktadır. Okunan taşın atılmasından sonra beşik üç defa sallamaktadır. Taşların hepsi bitene kadar aynı işleme devam edilmektedir. Yedinci taşın okunup beşiğin son kez sallanmasından sonra uygulama, çeşitli dilek ve duaların yapılmasıyla sona ermektedir. “Kısır kadınlar” yaptıkları dualarda önce Allah’tan sonra peygamberlerden ve türbede yatan şeyhten çocuklarının olmasını istemektedir. Yedi cuma üst üste aynı ritüeli uygulayan “kısır kadınlar”, yedinci cumada pilav üstü haşlanmış kırmızı et ya da tavuk etini pişirerek türbede bulunan halka ikram etmektedir. Yörede pilav üzerine haşlanmış et konulmasıyla hazırlanan yemeğin daha iyi, daha sevap olduğu ve makbule geçtiği tarafımıza söylenmiştir. Bu yemek aynı zamanda isteğe bağlı olarak komşulara da dağıtabilmektedir.

Yörede Şeyh Selim türbesinin dış duvarları “dilek taşı” (bkz. Fotoğraf 4) olarak kullanılmaktadır. “Kısır kadınlar”, çocuk sahibi olup olmayacaklarını ya da dualarının kabul olup olmayacağını öğrenmek amacıyla dilek taşı yöntemine başvurmaktadır. Bunu için “kısır kadın” eline küçük bir taş almakta, dileğini tutmakta, daha sonra da bu taşı türbenin duvarlarında bulunan oyulmuş taş kısımlarına sürmektedir. Sürtme neticesinde küçük taş, oyuk içerisindeki taşla yapışık kalması halinde dileğin kabul olacağına inanılmaktadır.

İnsanların yörede ziyarete gittikleri bir diğer türbe de “Şeyh Taceddin” türbesidir. Türbe, ilçeye bağlı ziyaret köyünde yer almaktadır. Kızıltepe ve çevresinde türbe; başta çocuk sahibi olmak için ziyaret edilmekle beraber hastalıklara şifa bulmak gibi her türlü dilek ve dua için ziyaret edilmektedir. Ziyaret için belli bir gün olmasa da genellikle perşembe günü türbeye gidilmektedir. Türbeye çocuk sahibi olmak için gidenler genellikle kadınlardır. Türbeye gelen kadınlar önce burada namaz kılmakta, dua etmekte, Kur’an’ı Kerim okumakta, dilek tutmakta ve çeşitli adaklar adamaktadır. Dua ve dilek temennilerinden sonra “kısır kadınlar” çocuk sahibi olmaya yönelik bazı uygulamaları yerine getirmektedir. Bunlardan birisi “gizli anahtar” pratiğidir. Buna göre türbeye ait olduğu öne sürülen gizli bir anahtarın olduğuna, bu anahtarın türbe içerisinde gizli bir yerde bulunduğu ve “kısır kadın”ın bu anahtarı bularak kendine sürmesi halinde gebe kalabileceğine inanılmaktadır. Dolayısıyla türbeye gelen “kısır kadınlar”ın ilk işi, burada o anahtarı aramaya başlamalarıdır. Arama sonucunda bulunan herhangi bir anahtar, “kısır kadın”a sürtülmekte ve bu uygulama bağlamında kadının çocuk sahibi olacağına inanılmaktadır. Diğer bir uygulama ise türbenin bahçesinde yer alan

* Sultan Şeyhmus türbesinde yetişen incirlerin “kısır kadın” tedavisinde kullanımı ile ilgili yapılan uygulamalar, çalışmanın “incir uygulaması” kısmında detaylı bir şekilde verilmiştir.

mezarlardan toprak alınması, banyo suyuna konulması ve bu suyla yıkanılmasıdır. Bunun için “kısır kadın” türbeyi ziyaret ettikten sonra türbe bahçesinde bulunan herhangi bir mezardan toprak alır, evde banyo suyuna ekler ve o suyla yıkanır.* Bu uygulama neticesinde “kısır kadın”ın çocuk sahibi olacağına inanılmaktadır.

Çocuk sahibi olmak isteyen “kısır kadınlar”ın uyguladığı diğer bir pratikse türbenin damından aşağıya doğru yağan yağmur suyunun aktığı oluktan aşağıya su dökülmesi ve “kısır kadın”ın da akan bu suyla yıkanmasıdır. Uygulamada “kısır kadın”a yardım eden başka bir yardımcı kadın daha vardır. Yardımcı kadın, elinde su dolu bir kapla türbenin yağmur oluğunun bulunduğu yere çıkmaktadır. Daha sonra “kısır kadın” elbiseleri ile bu yağmur oluğunun yere akan bölümünün altında durmaktadır. Bu sırada yardımcı kadın suyu oluğa dökmekte ve “kısır kadın” da oluktan akan suyun altında yıkanmaktadır. Uygulamanın bir defa yapılması yeterli görülmektedir. İşlem tamamlandıktan sonra “kısır kadın”ın çocuk sahibi olacağına inanılmaktadır. Bu uygulamanın farklı bir şekli daha bulunmaktadır. Bu pratik ise mezar üzerinden atlama ve yağmur oluğu altında yıkanma uygulamasıdır. Bu uygulamada bekâr bir genç kız, “kısır kadın”a yardım etmektedir. Uygulamada “kısır kadın” öncelikle türbenin bahçesinde yan yana sıralı bulunan üç mezarın üzerinden yedi defa atlamaktadır. Daha sonra “kısır kadın” üzerinden atladığı bu mezarlardan bir miktar toprak almakta, bir ibrik içerisine koymakta ve üzerini su ile doldurmaktadır. Bu sırada genç kız, toprak karıştırılmış su dolu ibriği eline almakta ve türbenin üzerinde bulunan yağmur oluğunun üzerine çıkmaktadır. Bu sırada “kısır kadın” da elbiseleriyle yağmur oluğunun altında durmaktadır. Genç kız suyu, yağmur oluğundan dökmekte ve “kısır kadın” da oluktan akan suyla yıkanmaktadır. Oluktan su döküldüğü sırada türbeye ait olduğuna inanılan büyük bir anahtar kullanılmaktadır. Genç kız, bu anahtar deliğinden suyu oluğa dökmektedir. Su, oluğa toplam yedi seferde dökülmektedir. Genç kız, suyu her döktüğünde ise besmele çekmekte ve dileğini yenilemektedir. Bu şekilde genç kız, su dökme işlemi tamamlamaktadır. Uygulamanın bir defa yapılması yeterli görülmektedir. Uygulama neticesinde “kısır kadın”ın çocuk sahibi olacağına inanılmaktadır.

Yörede ilçeye bağlı Ak Ziyaret Köyü’nde yer alan ve “Ak Ziyaret” adı ile bilinen Şeyh Ali oğlu Musa Kahraman türbesi de halkın her türlü dilek ve dua için gittikleri mekânlar arasındadır. Türbe, genellikle cuma günü ziyaret edilmekle birlikte başka günlerde de ziyarete açık tutulmaktadır. Çocuk sahibi olmak isteyenlerin de uğrak mekânı olan bu yere “kısır kadınlar” gelmekte, namaz kılmakta, dua etmekte, dilek dilemekte, çeşitli adaklarda bulunmakta ve isterse geceyi burada uyuyarak geçirmektedir. Türbede yapılan genel ritüel ise kanlı kurban uygulamasıdır. Dolayısıyla geceyi türbede geçiren “kısır kadın” sabah olduğunda Allah rızası için bir kurban kesmekte, yemek yapmakta ve yemeği çevrede bulunan insanlara ikram etmektedir. Bu çerçevede yapılan uygulamalar bağlamında “kısır kadın”ın çocuk sahibi olacağına inanılmaktadır.

Kızıltepe ilçesine bağlı Yaşar Köyü’nde bulunan Şeyh Ali mezarı da çocuk sahibi olmak isteyenlerin ziyaret ettiği mekânlar arasındadır. Şeyh Ali mezarı, köy ile aynı ismi taşıyan “Yaşar Höyüğü” üzerinde yer alan mezarlık içerisinde bulunmaktadır. Mezar, tamamen taşların üst üste konulmasıyla oluşturulmuş bir yapıdır. Her türlü dilek ve dua için bu mezar, ziyaret edilmekle beraber bilhassa çocuk sahibi olmak isteyenlerin burayı ziyaret ettikleri bilinmektedir. Bu mezarda çocuk sahibi olmak için “taşa çivi çakma” (bkz. Fotoğraf 5) uygulaması yapılmaktadır. Buna göre “kısır kadın”, öncelikle mezarın yanında dua etmekte, dilek tutmakta ve kendisiyle beraber getirdiği bir çiviye, mezarı oluşturan herhangi bir taşın üzerine çakmaktadır. Yöredeki inanca göre çivi, eğilip bükülmeden düz bir şekilde taşa çakılırsa “kısır kadın”ın çocuk olacağına, tam aksi çivi eğik, bükük, yamuk bir şekilde çakılırsa “kısır kadın”ın çocuk sahibi olamayacağına inanılmaktadır.⁷³

* Kısırlığı tedavi etme amacıyla mezardan toprak alıp suya koyma ve yıkanma uygulaması Şeyh Taceddin türbesine özgü olmakla beraber herhangi bir mezarlıkta bulunan herhangi bir mezardan da alınan toprakla da uygulanabilmektedir.

⁷³ Türbe ziyareti konusu, kaynak kişi dizininde yer alan KK.75 ile bayanların ifadelerinden derlenmiştir.

2.3.1.2. Halk Hekimliği Tedavi Yöntemleri ve Uygulamaları

Halk hekimliği tedavi yöntemleri ve uygulamaları geçmişten günümüze kadar uygulana gelen ve halk arasında köklü bir geçmişe sahip olan uygulamalardandır. Bu uygulamalar, hem halkın kendi kendine deneme-yanılma ve gözlemleme yoluyla hem de hastalıkları tedavi eden hastane diyebileceğimiz tıp merkezlerinde yapılan uygulamaların birikimli ilerleyişiyle oluşmuştur. Halkın olanakları bulunmadığı için ya da başka sebeplerle doktora gidemeyince veya gitmek istemeyince hastalıkları tanılama ve sağaltma amacı ile başvurduğu yöntem ve işlemlerin tümüne halk hekimliği denilmektedir. Dolayısıyla bu açıdan değerlendirildiğinde “hastalık” kavramının bilinen anlamından daha geniş bir anlama sahip olduğu görülmektedir. Hastalık kavramıyla sadece kişinin sağlık durumundaki fiziksel hastalıkları değil, bunun yanında kısırlık, nazar, kırk değmesi gibi diğer insanlardan gelebilecek kötü etkiler ile cin, peri gibi tabiatüstü varlıkların sebep olduğuna inanılan sakatlıklar, psikolojik travmalar, tanı konulamayan bazı rahatsızlıklara kadar türlü bozukluklar da halk hekimliğinde “hastalık” olarak kabul edilmektedir. Buna göre “hastalık” kavramı bu şekilde tanımlandığında, halk hekimliğinin ilgi alanına giren işlem ve yöntemlerin geniş bir alanı kapsadığı görülmektedir. Diğer yandan halk hekimliğinin amacı ise kendine özgü kullandığı yöntem ve teknikleri, uygulamaları, geleneksel ilaçları, araç ve gereçleri ile insanların fiziksel, ruhsal ve tanı konulamayan bazı hastalıklarını tedavi ederek sağlıklarına kavuşturmak ve bundan sonra da sağlıklarını korumalarını sağlamaktır şeklinde ifade edilmektedir.⁷⁴

Toplum içerisinde halk hekimliği yapan kişiler “halk hekimi”, “şifacı” ya da “kocakarı” olarak nitelendirilmektedir. Bu kişiler kullandıkları yöntem, teknik ve uygulamalar ile insanları hastalık öncesi bedensel ve psikolojik açıdan sağlıklarını korumaya yönelik maddi, manevi ve büyüsel işlemler yapmakta, aynı zamanda fiziksel ve ruhsal açıdan hastalanan bireyleri de tedavi etmek amacıyla kendine özgü yöntem, teknik ve uygulamalar kullanarak kendilerince şifa vermektedir.⁷⁵ Kızıltepe ve çevresinde de fiziksel, ruhsal ve tanı konulamayan bazı hastalıkların tedavi edilmesinde ve sağlığın korunması noktasında modern tıbbın yanı sıra halk hekimliği tedavi, yöntem ve uygulamaları da kullanılmaktadır. Hastalıkları tedavi ederek iyileştiren, insan sağlığını korumaya yönelik uygulamalar yapan ve hastalara şifa olan bu kişilere yörede “kocakarı” ya da “şifacı” denilmektedir. Bu şifacıların hazırladıkları yöresel ilaçlara da genel anlamda “kocakarı ilaçları” adı verilmektedir.

Yörede halk hekimliği tedavi ve yöntemleri her türlü hastalığın tedavisinde kullanıldığı gibi kısırlığı gidermede de kullanılmaktadır. Halk hekimliği kapsamında kısırlığı tedavi etmede kocakarılar, farklı yöntem ve tekniklerin yanı sıra genellikle yiyecek ve içeceklerden faydalanmaktadır. Yiyecek ve içeceklerden genel olarak çeşitli buğulara oturtma, bele yakı vurma, karnı sarma, rahim içerisine çeşitli ilaç uygulama, kaynatıp içme, kaplıca ve şifalı su içmelere gitme gibi uygulamalar tedavi sürecinde kullanılan yöntem ve teknikler arasındadır.⁷⁶ Bunlarla birlikte yörede kullanılan diğer yöntemlerse pişirilerek karın üzerine sürülen gübre buharı, mazi kozalağı, cizz, işkembe, ayaktan asma, süt yöntemi gibi uygulamalardır. Bu uygulamalar “kısır kadın”a kocakarı ya da şifacılar tarafından dualar eşliğinde yapılmaktadır.

Kısır kadının çocuğunun olmasına yönelik halk hekimliği kapsamında yapılan uygulamalar ve pratikler, yukarıda anlatılan maddeler çerçevesinde ele alınacaktır.

Piştirilerek Karın Üzerine Sürülen Uygulamalar: Kısırlığı gidermede en sık kullanılan yöntemlerin başında çeşitli yiyecek ve başka ürünlerin pişirilip karın üzerine sürülmesi gelmektedir. Bu yöntemde genel olarak birçok yiyecek ve farklı ürün pişirilmekte, lapa kıvamına getirilmekte ve karın bölgesine sürülerek üzeri

⁷⁴ Boratav, “100 Soruda Türk Folkloru”, ss.122-123.

⁷⁵ Züleyha Ülger, “Aydın (Merkez) ve Çevresinde Halk Hekimliği”, Yüksek Lisans Tezi (Yayımlanmamış), Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Aydın, 2021, s.15.

⁷⁶ Sami Kılıç, “Türk Halk İnanışlarında Yiyecek ve İçecekler”, Türk Halk İnanışlarında Yiyecek ve İçecekler, Fırat Üniversitesi Yayın Komisyonu, Elazığ, 2012, s.20.

sarılmaktadır. Karın üzerine sürme işlemi genellikle akşam vakti yapılmakta ve sabaha kadar da bekletilmektedir. Bu yöntemde yörede en çok tercih edilenler arasında ebegümeci, buğday, bamya, zeytinyağı, kabak, saman gibi ürünler yer almaktadır. Diğer yandan araştırma sırasında görüşme yapılan kaynak kişiler bu yöntemlerin geçmişten günümüze hepsinin denenmiş olduğunu ve bunun neticesinde çoğu “kısır kadın”ın gebe kalıp çocuk sahibi olduklarını tarafımıza iletmışlerdir.

Ebegümeci uygulamasında öncelikle ebegümeci yıkanmakta, doğranmakta ve bir miktar suyla lapa kıvamına gelene kadar da pişirilmektedir. Daha sonra lapa kıvamına gelen ebegümecinin bir kısmı “kısır kadın”ın karnı üzerine sürülme, üzeri bir bez ile kapatılmakta ve sabaha kadar da bu şekilde bekletilmektedir. Diğer bir kısmı da temiz bir beze sürülme, fitil haline getirilme ve kadının rahmine yerleştirilmektedir. Fitil, bir-iki gün kaldıktan sonra rahimden çıkartılmaktadır. Tedavi sürecinde kadının eşiyile cinsel temasta bulunması yasaktır. Bu yöntem isteğe bağlı birkaç defa daha uygulanabilmektedir. Ebegümeci ile ilgili bir diğer uygulamada ise doğranmış ebegümeci bir miktar sütle karıştırılıp kaynatılmaktadır. Daha sonra kaynatılan karışım kabının üzerine “kısır kadın”ın oturması için ortası delik bir tabure konulmaktadır. “Kısır kadın” tabure üzerine oturtulmakta ve kaynatılan karışımın buharında terlemesini sağlamak için de üzeri çarşaf ya da battaniye ile örtülmektedir. Oturma süresi, süt soğuyana kadar olup süt soğuduğunda işleme son verilmektedir. Aynı işlemin gün fark etmeksizin üç hafta arayla üst üste yapılması esastır.⁷⁷

Kısırlığı tedavi etmede uygulanan bir başka yöntem ise “buğday lapası” uygulamasıdır. Bu yöntemde buğday bir miktar su ile pişirilmekte, lapa kıvamına getirilmekte, “kısır kadın”ın karnı üzerine sürülerek üzeri bezle kapatılmakta ve bu şekilde sabaha kadar bekletilmektedir. Bu uygulama isteğe bağlı olarak tekrar edilmektedir.⁷⁸

Kısırlığı giderme kullanılan diğer bir yöntem de “bamya lapası” uygulamasıdır. Bu uygulamada bamya, bir miktar su ile lapa kıvamına gelene kadar pişirilmektedir. Daha sonra içerisine bir miktar saf zeytinyağı eklenmekte ve karıştırılarak macun haline getirilmektedir. Macun kıvamına getirilen karışım, “kısır kadın”ın karın bölgesine sürülme, üzeri bez ya da bir poşetle kapatılmakta ve sabaha kadar bu şekilde bekletilmektedir. Aynı işlem belli aralıklarla üç defa daha tekrar edilmektedir.⁷⁹

Halk arasında kısırlığı tedavi etmede kullanılan bir başka yöntem ise zeytinyağı, pekmez, un ve sabunun karıştırılıp pişirilmesiyle yapılan bir uygulamadır. Uygulamada bütün malzemeler pişirilir, macun kıvamına getirilerek “kısır kadın”ın karın bölgesine sürülme, üzeri de bir bezle kapatılmakta ve bu şekilde sabaha kadar bekletilmektedir. İşlem isteğe bağlı tekrar edilebilmektedir.⁸⁰

Yörede kısırlığı gidermede kullanılan bir diğer pratikse “kabak” uygulamasıdır. Uygulamada kışa özgül, şekli yuvarlak biçimde olan kabak kullanılmaktadır. Öncelikle kabak soyulmakta ve soyulan kabak, çekirdekleri ayıklanmadan bir miktar suyla birlikte kaynatılmaktadır. Daha sonra pişen kabak iyice ezilerek püre haline getirilmekte, “kısır kadın”ın karnı üzerine sürülme, üzeri bez ile kapatılmakta ve sabaha kadar bu şekilde bekletilmektedir. Aynı işlem üç ya da dört defa daha tekrar edilmektedir. Bu kapsamda rahimde hastalıkların iyileştiğine inanılmaktadır.⁸¹

Kısırlığın tedavisi edilmesi için halkın kullandığı bir başka yöntemse “saman” uygulamasıdır. Bu uygulamada hayvanlara yem olarak verilen buğday samanı kullanılmaktadır. Uygulama için saman, bir miktar suyla lapa kıvamına gelene kadar iyice pişirilmektedir. Daha sonra lapa, “kısır kadın”ın karnı üzerine sürülme, üzeri de temiz bir bezle örtülme ve sabaha kadar bu şekilde bekletilmektedir. Aynı işlem, isteğe bağlı olarak tekrar edilmektedir. Uygulamanın amacı rahimde bulunan kötü-

⁷⁷ K.K.9, 13, 21, 29, 42, 45, 53, 68, 69, 82, 89, 104, 112, 114, 119.

⁷⁸ K.K.9, 69, 82.

⁷⁹ K.K.21, 29, 34, 38, 53, 82, 135.

⁸⁰ K.K.6, 37, 42, 45, 59, 80, 82, 114.

⁸¹ K.K.7, 82, 103, 119, 137. 139.

hastalıklı sıvıların dışarı atılmasını sağlamak ve kadının gebe kalmasını kolaylaştırmaktır.⁸²

Benzer bir uygulamada buğday samanı yerine “mercimek samanı” kullanılmaktadır. Uygulamada öncelikle mercimek samanı, pancar yaprağı ve soğan kabuğu karıştırılmakta ve bir miktar su ile kaynatılmaktadır. Daha sonra “kısır kadın” yere oturtulmakta, tencere de kadının bacakları arası bir yere konulmakta ve kadının üzeri battaniye ile örtülmektedir. “Kısır kadın” terleyene kadar bir süre bu şekilde bekletilmektedir. Bu yöntem belli aralıklar üç dört defa daha uygulanmaktadır.⁸³

Gübre Buharı Uygulaması: Kısırlık tedavisinde kullanılan halk hekimliği yöntemlerinden birisi de “hayvan gübresi buharı”dır. Bu konuda yöre halkı arasında hayvan gübresinin şifa verme özelliğine sahip olduğu inancı vardır. Bu uygulamanın temel özelliği ise bahar aylarında toplanan ve rengi beyaza yakın olan koyun gübrelerinin kullanılmasıdır. Çünkü bahar aylarında hayvanların çeşitli ot, bitki ve çiçeklerle beslenmesi neticesinde gübrelerinin daha açık renkli olduğu ve şifa verme özelliğinin de bu bağlamda arttığı düşünülmektedir. Bu çerçevede hayvan gübresi halk nazarında bir ilaç gibi görülmektedir. Uygulamada öncelikle koyun gübresi, yerde kor haline gelene kadar yakılmaktadır. Kor haline gelen gübre daha sonra ortada bir yerde toplanmakta ve üzerine “kısır kadın”ın oturması için örme bir sepet konulmaktadır. “Kısır kadın” da bu sepetin üzerine oturmakta, çevresi bezlerle kapatılmakta ve ateş sönene kadar burada bekletilmektedir. Bu uygulama neticesinde “kısır kadın”ın bedeninde bulunan iltihapın, kanamanın ya da rahimde bulunan yaraların şifa bulacağı ön görülmektedir.⁸⁴

Yukarıda verdiğimiz uygulamalar neticesinde yöre halkı arasında “kısır kadın”ın çocuk sahibi olacağına inanılmaktadır.

Bitki Yaprakları Uygulaması: Tabiat, bağrında sakladığı çeşitli bitkilerle geçmişten günümüze birçok hastalığın tedavisinde kullanıla gelmektedir. Yöre insanı da kısırlık tedavisinde bitkileri kullanmakta ve onlardan şifa beklemektedir. Bu uygulamada öncelikle farklı ağaç yaprakları, ot ve çiçekler toplanmakta ve daha sonra da bunlar bir miktar suyla kaynatılmaktadır. Kaynatılan su, geniş bir kabın içerisine boşaltılmakta ve “kısır kadın” da bu suyun içerisine oturtulmaktadır. Daha sonra “kısır kadın”ın üzeri çarşafarla kapatılarak suyun sıcaklığı ve oluşan buharın etkisiyle terlemesi sağlanmaktadır. Aynı işlem isteğe bağlı olarak birkaç defa daha tekrarlanmaktadır. Bu uygulama neticesinde rahimde var olduğu düşünülen iltihap gibi bazı hastalıkların iyileşeceğine ve “kısır kadın”ın da çocuk sahibi olacağına inanılmaktadır.⁸⁵

Kırk Çeşit Bitki Karışımı Uygulaması: Geçmişten günümüze kadar gelen ve yörede halen uygulanmakta olan bir yöntem de kırk çeşit bitki uygulamasıdır. Bu uygulama kapsamında öncelikle dut ve incir ağaçlarından yapraklar toplanmakta ve bir miktar suyla kaynatılmaktadır. Daha sonra kaynayan tencere yere düz bir zemine indirilmekte, üzerine ortası delik bir tabure konulmakta, “kısır kadın” da bu tabure üzerine oturtulmakta ve terlemesi için de üzeri battaniye ile örtülmektedir. Bu yöntem dört gün boyunca her gün tekrarlanarak uygulanmaktadır. Dördüncü uygulamadan sonra aynı günün akşamında aktarlarda satılan ve kırk çeşit bitkiden oluşan bir karışım, havanda ezilerek toz haline getirilmektedir. İyice ezilmiş olan bu karışım temiz bir beze sürülürken, fitil haline getirilmekte ve kadının rahmine yerleştirilmektedir. Fitil, dört gün kadar rahimde bırakılmakta ve beşinci gün de çıkartılmaktadır. Bu uygulamadan sonra “kısır kadın”, beş gece üst üste eşi ile birlikte olmaktadır. Beşinci günün sonunda ise bitki karışımından yapılan fitil uygulaması tekrar edilmektedir. Bu yöntem belli aralıklarla üç-dört defa daha uygulanmaktadır. Fitil uygulamasından sonra “kısır kadın”ın rahminden kanamalı bir sıvı geldiği söylenmektedir. Halk arasında bu sıvı,

⁸² K.K.9, 21, 29, 53, 68, 69, 82.

⁸³ K.K.39, 79, 82, 103, 106, 137, 148.

⁸⁴ K.K.6, 40, 59, 80, 82, 104, 119.

⁸⁵ K.K.42, 45, 82, 114.

rahimde var olduğuna inanılan yaraların iyileşme belirtisi olarak kabul edilmektedir. Uygulama neticesinde “kısır kadın”ın gebe kalacağına inanılmaktadır.⁸⁶

İşkembe Uygulaması: Yörede “kısır kadın”ı tedavi etmede kullanılan bir diğer yöntem de “işkembe uygulamasıdır. Bu yöntemde öncelikle keçi ya da koyun işkembesi temizlenmekte, bir tencereye alınmakta, üzerine bir miktar su konulmakta ve iyice kaynatılmaktadır. Kaynayan tencere daha sonra yere düz bir zemine bırakılmakta, üzerine ortası delik bir tabure yerleştirilmekte ve “kısır kadın” da bu tabure üzerine oturtulmaktadır. Daha sonra “kısır kadın”ın üzeri battaniye ile kapatılmakta ve terlemesi sağlanmaktadır. Bu çerçevede işkembe buharının “kısır kadın”ın bedenine nüfuz ettiği ve rahimde bulunan iltihap, yara gibi bazı hastalıkları iyileştirdiği varsayılmaktadır. Uygulama sonucunda yörede “kısır kadın”ın çocuk sahibi olacağına inanılmaktadır.⁸⁷

Süt Yöntemi: Yöre halkı arasında kısırlığı giderme yaygın olarak kullanılan bir diğer uygulamada “süt yöntemi”dir. Bu yöntem yörede genellikle “kısır kadın”larda rahim kuruması ve rahmin ters olduğu durumlarda yapılan bir uygulamadır. Uygulamanın çeşitli şekilleri bulunmaktadır. Buna göre bir uygulamada öncelikle yaklaşık on beş litre kadar süte bir demet maydanoz konulmakta ve birlikte kaynatılmaktadır. Kaynayan maydanozlu süt daha sonra büyük bir leğen içerisine boşaltılmakta, “kısır kadın” bu leğene oturtulmakta ve üzeri de çarşaflarla örtülerek terlemesi sağlanmaktadır. Bu yöntem belli aralıklarla üç dört defa daha tekrarlanmaktadır. Bu yöntem yörede böyle yapılmakla beraber sadece sütle yapıldığı da bilinmektedir. Uygulama neticesinde “kısır kadın”ın çocuk sahibi olacağına inanılmaktadır.⁸⁸ Diğer yandan süt uygulaması genel anlamda böyle yapılmakla birlikte sonrasında yapılan bazı pratikler daha bulunmaktadır. Buna göre süt uygulaması sonrasında “kısır kadın” yatağa yatırılmakta, üzeri örtülmekte ve tekrar terlemesi sağlanmaktadır. Terleyen “kısır kadın” daha sonra bir ip yardımıyla ayaklarından tavana asılmakta ve bir süre bu şekilde bekletilmektedir. Ayaklarından bağlı bir şekilde tavanda bu şekilde bekleyen “kısır kadın” daha sonra yere indirilerek karnına masaj yapılmaktadır. Masaj sonrası bir miktar toz kına iki-üç tane yumurta ile karıştırılmakta ve iki-üç metrelik bir bezin orta kısmına sürülmektedir. Bu şekilde hazırlanan bez, kısır kadının karnına bağlanır, bir hafta bekletilmekte ve sonrasında çıkartılmaktadır. Yörede uygulama sonucundan “kısır kadın”ın o ay gebe kalacağına inanılmaktadır.⁸⁹

Sütle ilgili bir diğer uygulamada ise süt, bir miktar keten tohumu ile kaynatılmakta, sonra da tencere düz bir zemine bırakılmakta, üzerine tabure konulmakta ve “kısır kadın” da bu tabureye oturtulmaktadır. Uygulama sonrası bir miktar keten tohumu yoğurtla karıştırılmakta ve “kısır kadın”a yedirilmektedir. Bu uygulama neticesinde yumurtalıkların düzenli çalışacağına ve “kısır kadın”ın çocuk sahibi olacağına inanılmaktadır.⁹⁰

İncir Uygulaması: Halk arasında kısırlığı gidermede kullanılan bir diğer yöntemse “incir uygulaması”dır. Yörede incir, genel anlamda kadının rahmini temsil eden ve doğurganlığı sembolize eden bir meyve olarak kabul edilmektedir. Bu inançtan ötürü kısırlığı gidermede kullanılmaktadır. Bu konuda yörede farklı incir uygulamaları bulunmaktadır. Buna göre bir uygulamada “kurutulmuş incir” kullanılmaktadır. Öncelikle altmış iki tane kuru incir, bir miktar zeytinyağı ile bir kavanoz içerisine konulmakta ve bu şekilde karanlık bir yerde üç gün bekletilmektedir. Üçüncü günün sonunda “kısır kadın” her sabah kavanoz içerisinde bekletilen incirlerden iki tanesini yemektedir. Bu uygulamaya otuz bir gün boyunca yani incirler bitene kadar devam edilmektedir. Uygulama neticesinde “kısır kadın”ın doğurganlık özelliğine kavuşacağına inanılmaktadır.⁹¹

İncirle ilgili bir diğer yöntem ise Mardin Mazıdağı yolu üzerinde yer alan Sultan Şeyhmus türbesinde yetişen incir ağaçlarından toplanan meyvelerin yenilmesi suretiyle

⁸⁶ K.K.13, 42, 45, 82, 114.

⁸⁷ K.K.34, 37, 38, 82, 135.

⁸⁸ K.K.24, 42, 45, 50, 54, 82, 96, 114, 124, 145.

⁸⁹ K.K.9, 50, 82, 124.

⁹⁰ K.K.79, 82, 103, 106, 137.

⁹¹ K.K.13, 55, 82, 99, 142.

yapılan bir uygulamadır. Yörede türbede bulunan incir ağaçları ile ilgili dilden dile dolaşan bir anlatı bulunmaktadır. Bu anlatıya göre Sultan Şeyhmus'un bir mağarada inzivaya çekildiği, burada kırk gün çile çektiği, çekilen çile sonunda şeyhlik makamına erdiği ve bu olay neticesinde onun şeyhlik makamına erdiğini göstermek amacıyla da Allah'ın mağaranın hemen girişinde bu ağacı ortaya çıkardığı anlatılmaktadır. Dolayısıyla halk arasında bu ağaç, Sultan Şeyhmus'un keramet sahibi bir şeyh olduğunu gösteren simgesi olarak kabul edilmektedir. Yıllar içinde aynı ağaçtan dallar kesilmek suretiyle türbenin bahçesinde de yetiştirilmiştir. Bu incir ağacının önemli bir özelliği ise yılda yedi defa meyve vermesidir. Yapılan gözlem sonucunda bu ağaçlarda yetişen incirlerin ebat olarak diğer incirlere oranla daha küçük olduğu görülmüştür. Uygulamada öncelikle türbeyi ziyarete gelen "kısır kadınlar", türbenin bahçesinde yetişen ağaçtan incir toplamakta ya da orada satılan incirlerden satın almaktadır. Daha sonra bu incirleri akşam vaktinde eşiyle birlikte yemek ve gecesinde birlikte olmaktadır. Burada dikkat çeken temel bir unsur ise eşlerin bu incirlerin kendilerine şifa vereceğine gönülden inanmasıdır. Aksi halde bu incirlerin şifa vermeyeceğine inanılmaktadır. Sultan Şeyhmus da yetişen incirle yapılan bir diğer farklı uygulamada ise üç adet kuru ya da yaş incir kullanılmaktadır. Uygulamada "kısır kadın" her perşembe bu incirlerden bir tanesini yer ve aynı gecede eşiyle birlikte olmaktadır. Bu uygulama neticesinde "kısır kadın"ın aynı ay içerisinde gebe kalacağına inanılmaktadır. Diğer yandan yörede Sultan Şeyhmus türbesinde yetişen incileri sapıyla beraber yiyen kadının erkek çocuğu, tam tersi sapsız halini yiyen kadının da kız çocuğu doğuracağına inanılmaktadır.⁹²

Mazı Kozalağı-Yumurta Uygulaması: Yörede kısırılığı gidermede uygulanan bir diğer yöntemse "mazı ağacı kozalağı"nın kullanılmasıdır. Uygulamada öncelikle küçük bir mazı kozalağının etrafı şıma sürülmüş bir iple sarılmakta ve ipin diğer ucu da boşta bırakılmaktadır. Bu şekilde hazırlanan kozalak daha sonra "kısır kadın"ın rahmine yerleştirilmekte ve yedi gün boyunca da burada bekletilmektedir. Bu süre zarfında "kısır kadın" hiçbir iş yapmamakta, sırt üstü yatmakta ve bu şekilde haftanın dolmasını beklemektedir. Yedinci gün sonunda kozalak, boşta kalan ipin çekilmesiyle rahimden çıkartılmaktadır. Kozalak çıkarıldıktan sonra rahimden hastalık belirtisi olarak kabul edilen bazı sıvıların aktığı söylenmektedir. Bu bağlamda bu sıvıların akması, rahimde var olduğuna inanılan iltihap gibi bazı hastalıkların iyileştiğini göstermektedir. Uygulama neticesinde yörede "kısır kadın"ın gebe kalacağına inanılmaktadır. Benzer bir uygulamada ise mazı kozalağı yerine tavuk yumurtası kullanılmaktadır. Bu yöntemde dikkat edilecek husus ise kullanılan yumurtanın ilk defa yumurta yapan bir tavuğa ait olmasıdır. Çünkü ilk yumurtanın ebatları, normal yumurtalardan daha küçük olduğu belirtilmektedir. Bu sebeple tedavide kullanım kolaylığı sağlamaktadır. Kozalak gibi yumurtanın da etrafı şımalı bir iple sarılmakta, "kısır kadın"ın rahmine yerleştirilmekte ve yedi gün bekletilmektedir. Bu beklemeden sonraki sürecin adımları mazı kozalağı uygulamasındaki gibidir. Uygulama neticesinde yörede "kısır kadın"ın çocuk sahibi olacağına inanılmaktadır.⁹³

Cizz (Koyun Yünü) Uygulaması: Yörede "kısır kadın"ın çocuk sahibi olmasına yönelik yapılan bir uygulama da "cizz" uygulamasıdır. Yöre halkının dilinde koyun yününün en yumuşak iç kısmından çıkarılan ve topak haline getirilen kısmına "cizz" denilmektedir. Bu yöntemde öncelikle bir parça cizzin etrafına ip bağlanmakta ve ipin bir ucu da boşta bırakılmaktadır. Daha sonra cizz, bu şekilde kadının rahmi içerisine yerleştirilmekte ve burada üç gün bekletildikten sonra boşta kalan ipin ucundan çekilerek dışarı çıkartılmaktadır. Dışarı çıkartılan cizzin üzerinde rahimde biriken çeşitli pisliklerin olduğu zikredilmekte olup bunların da hastalık belirtisi olduğu varsayılmaktadır. Dolayısıyla bu pisliklerin çıkmasıyla rahminde var olduğuna inanılan

⁹² Sultan Şeyhmus türbesinde yetişen incilerin "kısırılığı gidermede" kullanıldığı yöre halkının tarafından bilinmektedir. Bu konunun hazırlanmasında kaynak kişi dizinin de yere alan bütün bayanların ifadelerinden istifade edilmiştir.

⁹³ K.K.22, 31, 35, 100, 120, 142.

hastalıkların iyileştiği kabul edilmektedir. Uygulama neticesinde yörede “kısır kadın”ın çocuk sahibi olacağına inanılmaktadır.⁹⁴

Cizz uygulamasının farklı bir yönteminde ise cizzin içerisine sadece koca karıların bildiği beyaz bir toz konulmaktadır. Cizz, bu haliyle beyaz bir beze sarılıp fitil haline getirilmekte ve bu şekilde “kısır kadın”ın rahmine yerleştirilmektedir. Fitil, bir gün boyunca rahimde bekletilmekte ve sonrasında çıkartılmaktadır. Uygulama sonucunda yörede rahimde bulunan hastalıkların şifa bulunduğu ve “kısır kadın”ın da çocuk sahibi olacağına inanılmaktadır.⁹⁵

Sünnet Derisi: Yörede kısırlığı gidermede kullanılan diğer bir yöntem de “sünnet derisi” uygulamasıdır. Uygulamada öncelikle kesilmiş sünnet derisi, içinde su olan bir kap içerisine konulmakta ve belli bir süre burada bekletilmektedir. Daha sonra bu su, çocuğu olmayan bir “kısır kadına” verilmektedir. “Kısır kadın” da daha sonra bu suyu banyo yapacağı suyla karıştırmakta ve onunla yıkanmaktadır. Yapılan uygulama neticesinde “kısır kadın”ın çocuk sahibi olacağına inanılmaktadır.⁹⁶

Ayaktan Asma: Yörede kısırlığı tedavi etmede kullanılan yöntemlerden birisi de kısır kadını baş aşağı yani “ayaklarından tavana asma” uygulamasıdır. Bu pratik genellikle rahim bozukluğu olduğu düşünülen hastalara uygulanmaktadır. Uygulamada “kısır kadın” bu işleri yapan bir kocakarıya gitmektedir. Daha sonra koca karı, “kısır kadın”ı bir ip yardımıyla ayaklarından bağlamakta, tavana asmakta, havada döndürmekte ve karın bölgesine masaj yapmaktadır. “Kısır kadın” bu şekilde 15 ya da 30 dakika kadar tavanda asılı olarak bekletildikten sonra yere indirilmekte ve işlem sona ermektedir. İşlemin fayda vermesi için belli aralıklarla üç ya da dört defa daha yapılmasına özen gösterilmektedir. Uygulama neticesinde “kısır kadın”ın gebe kalacağına inanılmaktadır. Genel anlamda uygulama böyle yapılmakla beraber havada yapılan masaj, bazen “kısır kadın” yere indirildikten sonra yerde de yapılabilir. Diğer yandan halk arasında ayaktan asma uygulamasının bu konuda “ocak” sayılan kişilerce yapılması halinde fayda vereceğine, sıradan insanların yapmasıyla fayda vermeyeceğine inanılmaktadır. Yörede bu uygulamayı deneyen bazı kadınların gebe kaldıkları tarafıma bildirilmiştir.⁹⁷

Bardak Çekme: Halk arasında kısırlığı gidermede halk hekimliği bağlamında kullanılan bir diğer uygulama da “bardak çekme” uygulamasıdır. Bu uygulama, yöre halkı arasında işinin ehli kişiler tarafından yapılmaktadır. Uygulamada öncelikle “kısır kadın” şifacıya gitmekte ve burada sırt üstü yere uzanmaktadır. Bu sırada şifacı ise cam bardakları eline almakta, bardakların içerisine ateşli pamuk tutarak ısıtmakta ve sonra da “kısır kadın”ın karnı üzerine bardakları teker teker tuturmaktadır. Karın üzerine tutturulan bardaklar, soğuyana kadar bu şekilde bekletilmektedir. Bardaklar soğuduktan sonra şifacı tarafından tek tek çekilmekte ve işleme son verilmektedir. Bu yöntemin fayda vermesi için belli aralıklarla iki üç defa daha yapılması uygun görülmektedir. Uygulama neticesinde yörede “kısır kadın”ın çocuk sahibi olacağına inanılmaktadır.⁹⁸

Harmer (Üzerlik Otu, Harmala)⁹⁹ : Yörede kısırlığı gidermede uygulana gelen yöntemlerin biri de “harmer” uygulamasıdır. Yörede harmer genellikle nazar

⁹⁴ K.K.39, 82, 148.

⁹⁵ K.K.22, 34, 35, 38, 100, 120, 135.

⁹⁶ Demir, “*Ve Kızıltepe*”, s.85.

⁹⁷ K.K.11, 18, 50, 73, 79, 82, 103, 106, 118, 123, 137, 139, 140.

⁹⁸ K.K.8, 13, 56, 65, 81, 108, 142.

⁹⁹ “*Peganum harmala* L. (Zygophyllaceae) çok yıllık tüysüz dik bir bitkidir. Kuzey yarım kürede geniş bir yayılışa sahiptir. Afrika, Asya ve Amerika’nın sıcak bölgelerinde yayılış göstermektedir. Orta Anadolu’da çok yaygın olan 30-50 cm boyunda, çok yıllık otsu bir step bitkisidir. Deniz seviyesinden 1500m kadar olan yükseltilerde doğal olarak bulunur. Yaprakları çok parçalı, çiçekleri tek, büyükçe ve beyazımsı renklidir, meyvesi çok tohumlu, toparlak şekilde bir kapsüldür Mayıs-Temmuz aylarında çiçek açan üzerlik daha sonra tohum oluşturur. Sonbahara doğru olgunlaşan kapsüllerin içinde 3-5 mm uzunlukta, üçgen piramit şeklinde, kahverengi- siyah renkte, üzeri pürüklü ve kanatlı tohumlar bulunur. Konya kırsalında doğal olarak yetişen üzerlik bitkisi ve bitkinin çiçeği Endüstriyel olarak boya maddeleri yanında, halk hekimliğinde tıbbi anlamda kullanılmaktadır. Saliha Kırıcı, Serpil Kayıran Demirci ve

değmesinde kullanılan bir bitki olmakla beraber kısırlık tedavisinde de kullanılır. Uygulamada harmer ve bir miktar tuz, bir kap içerisine konulur ve birlikte ateşle yakılır. Daha sonra harmer yakılan kap, düz bir yere indirilir ve sonrasında “kısır kadın” da bu kabın üzerinden üç defa atlar. Atlama işleminden sonra “kısır kadın” harmer yanan kabı eline alarak evin içerisinde gezdirir ve evinin her odasını bununla tütsüler. Bu çerçevede yörede yapılan uygulama neticesinde “kısır kadın”ın çocuk sahibi olacağına inanılmaktadır.¹⁰⁰

Tandır Kiremitti: Halk hekimliği bağlamında yörede kısırlığı tedavi etmede kullanılan bir uygulamada “tandır kiremitti” uygulamasıdır. Uygulamada öncelikle tandırda kullanılan kırmızı renkli bir kiremit parçası alınmakta ve ateşte iyice ısıtılmaktadır. Daha sonra ısıtılan kiremidin üzerine bir miktar su serpilme ve bu şekilde bir beze sarılmaktadır. “Kısır kadın” da beze sarılmış kiremidin üzerine oturtulmakta ve kiremit soğuyana kadar da bu şekilde bekletilmektedir. Bu uygulama neticesinde yörede rahimde bulunan hastalıkların iyileştiği ve “kısır kadın”ın çocuk sahibi olacağına inanılmaktadır. Bununla beraber tandır kiremitti yöntemi genel anlamda bu şekilde uygulanmakla beraber bazen kiremit yerine normal toprak kullanılarak da yapılabilmektedir.

Yörede toprak kullanılarak yapılan bir diğer uygulamada ise öncelikle toprak ateşte ısıtılmakta, bir bezin arasında “kısır kadın”ın karnı üzerine konulmakta ve bir süre bu şekilde bekletilmektedir. Bu uygulama neticesinde rahim içerisinde bulunan hastalıkların iyileştiği ve “kısır kadın”ın da çocuk sahibi olacağına inanılmaktadır.¹⁰¹

Göbek Düşmesi Uygulaması: Halk arasında kısırlığa neden olduğu düşünülen hastalıklardan birisi de “göbek düşmesi”dir. Hem modern hem de geleneksel yöntemler deneyip de gebe kalamayan kadınlarda bu hastalığın olduğu ve bu hastalığın da şifacılar tarafından tedavi edildiği düşünülmektedir. Tedavi yönteminde düşen göbeğin tekrar yerine konulması sağlanmaktadır. Bu konuda bilinen üç farklı yöntem bulunmaktadır. Buna göre uygulamanın birinde öncelikle “kısır kadın” çocuk sahibi olmak amacıyla şifacıya gitmektedir. Şifacı da hastalığı teşhis etmek amacıyla “kısır kadın”ın göbek ve çevresini eliyle muayene etmektedir. Muayene sırasında kalp atışına benzer bir şey hissedildiği takdirde o kişinin göbeğinin düştüğü ya da yerinden çıktığı anlaşılmaktadır. Hastalık tespitinden sonra şifacı, tedavi için sıcak su ve sabun yardımıyla hasta kişinin göbeğine masaj yapmakta ve bu şekilde düşen göbeği yerine yerleştirmektedir. Diğer bir yöntemdeyse şifacı, temiz bir tülbentin içerisine bir miktar tuz koyarak bağlamakta ve bezin bir ucuna da bir miktar yağ sürmektedir. Daha sonra tuz konulmuş tülbent, küçük bir toprak testi içerisine konulmakta ve yağ sürülmüş kısmı ateşle yakılmaktadır. İçinde ateş yanan testi, bu şekilde “kısır kadının” göbeği üzerine yerleştirilmekte ve bir süre bu şekilde bekletilmektedir. Yapılan işlem sonucunda göbeğin yerine yerleştiği düşünülmektedir. Aynı yöntem, rahim bozukluğunu tedavi etmede de kullanılmaktadır. Göbek düşmesinde yapılan bir diğer uygulamada ise “kısır kadın” geriye doğru takla atmaktadır. Bunu kendi kendine yapamaması halinde yardımcı bir kadın ona yardım ederek takla atmasını sağlamaktadır. Yapılan uygulamalar neticesinde düşen göbeğin tekrar eski yerine getirildiğine ve “kısır kadın”ın da çocuk sahibi olacağına inanılmaktadır.¹⁰²

Soğan Uygulaması: Yörede “kısır kadın”ın tedavi edilmesinde yapılan bir uygulama da “soğan” uygulamasıdır. Uygulamada öncelikle bir kuru soğan, bir miktar suyla haşlanarak suyu süzülme ve “kısır kadın” da bu suyu içmektedir. Yörede bu işlemin regl dönemini düzene koyduğuna, yumurtlama sürecini düzelttiğine ve gebelik şansını arttırdığına inanılmaktadır. Diğer bir uygulamada ise kuru soğan ve maydanoz bir miktar suyla kaynatılmakta, suyu süzülme ve “kısır kadın”a içirilmektedir. Halk

Gonca Tokuz, “Doğu Akdeniz Bölgesinde Üzerlik (*Peganum Harmala L.*) Bitkisinin Tütsü Olarak Kullanımı”, Lokman Hekim Dergisi, Mersin, 8(1), 2018, ss. 1-2.

¹⁰⁰ K.K.21, 29, 53, 68, 81.

¹⁰¹ K.K.24, 42, 45, 96, 114, 145.

¹⁰² K.K.24, 50, 96, 102, 124, 145.

arasında bu uygulama neticesinde rahim fonksiyonlarının düzene girdiğine ve “kısır kadın”ın da bu sayede doğurganlık özelliğine kavuşacağına inanılmaktadır.¹⁰³

Kan Damlatma Uygulaması: Halk arasında kısırlığı tedavi etmede kullanılan bir yöntemse “kan damlatma” uygulamasıdır. Bu uygulamada yeni doğan çocuğun göbek kordonundan akan kan kullanılmaktadır. Uygulamanın fayda vermesi için de ilk kez doğum yapan bir kadının plasentasından akan kana ihtiyaç duyulmaktadır. Uygulamada ilk kez doğum yapacak bir kadının yanına “kısır kadın” çağrılmaktadır. “Kısır kadın”, doğum sırasında doğumda bulunan koca karıya yardım etmektedir. Çocuk dünyaya gelip göbek bağı kesildikten sonra şifacı eline plasentayı almakta, içindeki kanı da “kısır kadın”ın sağ ayak başparmağı üzerine sıkmaktadır. Yapılan işlem sonucunda “kısır kadın”ın aynı ay içerisinde gebe kalacağına inanılmaktadır.¹⁰⁴

Hurma Uygulaması: Yörede kısırlığı gidermede kullanılan bir diğer uygulama ise “siyah hurma” yöntemidir. Uygulamanın fayda vermesi için İran’dan getirtilen siyah hurmanın kullanılması gerektiği söylenmektedir. Aksi halde uygulamanın fayda vermeyeceğine inanılmaktadır. Uygulama için yaklaşık yirmi tane siyah hurma çekirdeklerinden ayıklanarak ezilmekte ve daha önce ezilmiş bir miktar çörek otu ile karıştırılmaktadır. “Kısır kadın”ın yaklaşık bir ay kadar bu karışımı yemesi sağlanmaktadır. Yapılan uygulama çerçevesinde yumurtalıklarının düzenli çalışacağına ve “kısır kadın”ın da çocuk sahibi olacağına inanılmaktadır.¹⁰⁵

Arpa Ekmeği Uygulaması: Yöre halkı arasında arpanın kuvvet verici özelliğinin olduğuna inanılmaktadır. Bu nedenle “arpa” kısırlık tedavisinde kullanılmaktadır. Uygulamada arpa unundan çok sayıda ekmek yapılmakta ve “kısır kadın” da belli bir süre bu ekmeklerden yemektir. Yapılan uygulama bağlamında “kısır kadın”ın sırt kemikleri ile kaslarının kuvvetleneceğine, yumurtalıkların düzenli çalışacağına ve sonunda da çocuk sahibi olacağına inanılmaktadır.¹⁰⁶

2.3.1.3. Halk Hekimliğinde Farklı Hastalıkların Tedavisi

Yörede halk hekimliği tedavi yöntem ve uygulamaları kısırlık tedavisinin yanı sıra diğer hastalıkların tedavi edilmesinde de kullanılmaktadır. Bu bağlamda yanık, sıtma, öksürük, boğaz ağrısı, gelincik, egzama, kas ağrısı gibi hastalıklar modern tıbbın yanı sıra halk hekimliği tedavi yöntem ve uygulamaları kullanılarak tedavi edilmektedir. Bu bölümde yukarıda belirttiğimiz hastalıkların tedavi yöntem ve biçimleri ele alınacaktır.

Yanık Tedavisi: Herhangi bir sebepten dolayı vücutta oluşan yanıklar için özel bir karışım hazırlanarak yara üzerine sürülmektedir. Uygulamada öncelikle şıma, mum, zeytinyağı ile birkaç tane ezilmiş ağrı kesici hap karıştırılarak krem haline getirilmektedir. Bu krem belli aralıklarla yanık bölge üzerine sürülmektedir. Yapılan uygulama ile hem yaranın iyileşeceği hem de yara izinin kalmayacağı söylenmektedir.¹⁰⁷

Sıtma: Yörede sıtma olarak tabir edilen hastalık, genel anlamda ateş, kusma vücutta titreme ve beraberinde oluşan havale nöbetlerine denilmektedir. Bu hastalığın genellikle yeni ayın yani hilalin doğmasıyla ortaya çıktığı ve doğduğu ilk üç gün de ayın bilinmeyen bir nedenden dolayı bazı insanları etkilediğine inanılmaktadır. Hatta halk arasındaki söylemlere göre ayın, ilk üç günde insanları kendisine çektiği ve saatlerce insanların ona baktığı anlatılmaktadır. Bu çerçevede hilal ortaya çıktığında ona bakan kişi, sonrasında ondan etkilenerek sıtmaya tutulmaktadır. Sıtmaya tutulan kişiyi tedavi etmek amacıyla da çeşitli tedavi yöntemleri kullanılmakta ve bunlardan birisi de “kazan kararı” uygulamasıdır. Hastalığın şifası için erkek kardeşi olmayan, babası ölen ya da annesinin ilk çocuğu olan bir kadına başvurulmaktadır. Tedavinin etkili olması için sabah saat sekizden önce ya da güneş doğmadan önce şifacıya gidilmektedir.

¹⁰³ K.K.42, 45, 79, 82, 103, 106, 114, 137, 139.

¹⁰⁴ K.K.21, 24, 29, 53, 68, 96, 128, 129, 144, 145.

¹⁰⁵ K.K.27, 138, 141.

¹⁰⁶ K.K.27, 138, 141.

¹⁰⁷ K.K.6, 59, 80, 104.

Tedavi amaçlı kazan karasını, sıtma tutan kişinin alnına, göbeğine ve ellerinin üzerine çarpı (x) ya da artı (+) şekli verilerek sürülmektedir. Genel uygulama böyle olmakla beraber sadece hastanın göğüs boşluğu üzerine bu işaretin çizildiği de bilinmektedir. Uygulamanın üç çarşamba üst üste yapılması halinde hastalığın kişiden tamamen geçeceğine ve iyileşeceğine inanılmaktadır. Yörede kazan karası uygulaması genel anlamda sıtma hastalığının tedavisinde kullanılmakla beraber farklı hastalıkların tedavisinde de kullanıldığı belirtilmektedir. Diğer bir benzer yöntemdeyse kazan karası yerine “tükürük” kullanılmaktadır. Bu tedavinin sadece kız çocuğuna kadınlar tarafından yapılması halinde etkili olacağına, aksi halde tedavinin fayda vermeyeceğine inanılmaktadır. Bu yöntemlerin yanı sıra yörede yapılan bir diğer uygulama da “jiletleme” yöntemidir. Bu yöntem sadece işin uzmanı kişiler tarafından yapılmaktadır. Jiletleme uygulaması, hilal ya da dolunayın ilk çıktığı haftaya denk gelen ilk pazar günü yapılmakta ve fayda vermesi amacıyla da bir yıl ya da bir buçuk yıl kadar uygulanmasına devam edilmektedir. Uygulamada hastanın sırtı açılarak her yanı jiletlenmekte ve kirli kanın akması sağlanmaktadır. Oluşan yaralara bir şey sürülmemekte ve kendine haline bırakılarak iyileşmesi beklenmektedir. Diğer bir tedavi yönteminde ise beyaz renkli yorgan ipi kullanılmaktadır. Uygulamada bir ipin üzerine yedi tane düğüm atılmakta ve düğümler atılırken de her bir düğüme bir İhlâs suresi okunmaktadır. Bu şekilde hazırlanan düğümlü ip, hasta kişinin bileğine bağlanmaktadır. Bileklik, kişinin kolunda kendi keline kopana kadar çıkartılmamaktadır. Yapılan tüm uygulamalar çerçevesinde sıtmaya tutulan kişinin iyileşeceğine inanılmaktadır.¹⁰⁸

Öksürük: Yörede öksürüğü tedavi etmek amacıyla ayva yaprağı ile papatya, yöreye özgü “kahve gülü” adı verilen bir bitki, bir miktar suyla kaynatılarak suyu süzülmemekte ve hasta kişiye içirilmektedir. Bununla beraber öksürüğe şifa olması için hem çocuk hem de yetişkinlere pekmez ve tereyağı karıştırılarak içirilmektedir. Yapılan uygulamalar bağlamında hastaların iyileşeceği varsayılmaktadır.¹⁰⁹

Boğaz Ağrısı: Yörede boğaz ağrısını tedavi eden “ocak” adı verilen aileler bulunmaktadır. Hastalığın tedavisi için hastalar bu ocaklara gitmektedir. Uygulamada şifacı, hastanın boynunu eliyle tutmakta ve dualar eşliğinde ovalamaya başlamaktadır. Ovalama sonrasında hastanın boynu çıtlatılmaktadır. Yapılan uygulama neticesinde hasta kişinin iyileşeceği düşünülmektedir.¹¹⁰

Gelincik (Buk): Gözlerin ya da göz kapaklarının kızarak ağırlı bir şekilde şişmesi sonucunda göz içi ve çevresinde oluşan iltihaplı hastalığa halk arasında “gelincik (buk)” denilmektedir. Hastalığın şifası için amcasının oğlu ile evli olan kadın saçına ihtiyaç duyulmakta ve tedavi için de o kişiye gidilmektedir. Tedavi için şifacı kadın, kendi saç ucunu, dualar eşliğinde hasta kişinin gözlerine birkaç defa sürmektedir. Yapılan uygulama bağlamında hastanın şifa bulacağına inanılmaktadır. Bu tedavi yöntemi genel anlamda gelincik hastalığını tedavi etmede kullanılmakla beraber göz çevresinde oluşan siğil ya da yağ bezelerini tedavi etmede de kullanılmaktadır.¹¹¹

Egzama: Ellerde oluşan kaşıntı, kızarıklık, deri döküntüsü gibi hastalığa yörede egzama denilmektedir. Hastalığı tedavi etmek amacıyla yörede yetişen, “bahtof” adı verilen bir bitki suyla kaynatılmakta ve daha sonra bu su, egzamalı yerlere sürülmektedir. Uygulamaya hasta kişi şifa bulana kadar devam edilmektedir. Diğer bir yöntemde tedavi için şifacıya gidilmektedir. Uygulama öncesinde hasta kişi, bir kalıp sabun satın alarak sadaka olarak bir fakire vermekte ya da şifacıya gittiğinde bir fakire vermesi için ona vermektedir. Tedavi için şifacı, önce dua etmekte sonra da egzamalı bölgeye tükürmektedir. Uygulamanın etkili olması amacıyla iki çarşamba, bir cuma günü öğleden önce yapılması gerektiği düşünülmektedir.¹¹²

Kas Ağrısı/Tutulması: Hastalığın tedavi edilmesinde şifacı olarak ikiz çocukları olan bir kadının yardımına başvurulmaktadır. Uygulamada ikiz sahibi kadın, hastanın vücudunda ağrıyan bölgelere elleriyle bazı zaman da ayaklarıyla masaj

¹⁰⁸ K.K.20, 21, 29, 34, 38, 39, 43, 51, 53, 55, 68, 99, 126, 135, 148.

¹⁰⁹ K.K.9, 6, 26, 39, 59, 69, 80, 104,148.

¹¹⁰ K.K.13. 42, 45, 114, 120.

¹¹¹ K.K.3, 21, 29, 42, 45, 53, 73, 108, 114, 132, 142.

¹¹² K.K.8, 13, 17, 22, 35, 41, 56, 83, 100, 108, 120, 142.

yapmaktadır. Masaj uygulaması sırasında şifacı kadın; “Bu benim elimdir, benim elim ondadır, hastalık sen de buradan git!” şeklinde sözler de söylemektedir. Tedavinin işe yaraması için belli aralıklarla üç defa üst üste yapılmasına özen gösterilmektedir. Diğer bir yöntemdeyse üzerine “şimşek düşmüş bir ağacın parçaları” kullanılmaktadır. Yörede şimşegın ağaca düşmesiyle beraber o ağacın hastalıklara şifa kaynağı olduğu yönünde bir inanış vardır. Tedavi amacıyla üzerine şimşek düşmüş ağaçtan küçük bir parça alınır ve sırt bölgesinde ağrıyan yerlere sürülmektedir. Yapılan uygulamalar çerçevesinde ağrıların geçeceğine ve kişinin şifa bulacağına inanılmaktadır.¹¹³

Korku: Yörede korku, tedavi edilmesi gerektiğine inanılan hastalıkların başında gelmektedir. Zira sürekli her şeyden korkan kişilerin ya ince hastalığa (kansere) yakalanacağına ya da delireceğine inanılmaktadır. Halk arasında göz beyazının sararması, uykusuzluk, vücutta ağrı ve sızı hissedilmesi gibi belirtiler korku hastalığının işaretleri olarak görülmektedir. Dolayısıyla bir kişide bu belirtiler görüldüğü takdirde hastalık geleneksel tedavi yöntem ve uygulamalarıyla iyileştirilmeye çalışılmaktadır. Buna göre yörede korkunun tedavi edilmesi için uygulanan bir yöntemde herhangi bir şeyhin türbesinden bir avuç toprak alınmakta ve gizlice onun banyo yapacağı suyun içerisine karıştırılmaktadır. Hasta kişinin bu uygulamadan haberi olduğu takdirde yapılan işlemin faydasız olacağına inanılmaktadır. Bu bağlamda korkan kişinin toprak karıştırılmış suyla banyo yaptıktan sonra korkularının son bulacağına inanılmaktadır. Diğer bir tedavi yöntemindeyse sebepsiz yere ölen ya da trafik kazası sonucunda vefat etmiş kimsenin mezarından bir avuç toprak alınmaktadır. Daha sonra bu toprak, korkan kişinin ense kısmından elbisesinin içerisine gizlice serpilmektedir. Uygulama sonucunda kişinin korkularının son bulacağına inanılmaktadır. Bir başka tedavi yöntemindeyse şifacıya gidilmektedir. Şifacı, tedavi amaçlı hastanın kulak arkasına jiletle küçük bir kesik atmakta ve sonrasında akan kandamlasını alarak kişinin gözlerinin içerisine sürmektedir. Yapılan uygulamadan bir gün sonra hasta kişi banyo yapmaktadır. Ancak kişinin banyo yapana kadar et ve süt ürünlerini tüketmesi yasaklanmaktadır. Bu süreçte sadece sebze ve meyve tüketmesine özen gösterilmektedir. Uygulamanın etkili olması amacıyla aynı işlem iki çarşamba bir cuma olacak şekilde tekrar edilmektedir. Yörede korkunun tedavi edilmesinde yapılan bir diğer uygulamada ise “şeyhe” gidilmektedir. Şeyh, tedavi amacıyla hastanın önünde Kur’an’ı Kerim’den bazı ayetler okumaktadır. Devamında şeyh, hasta kişiye Kur’an’ı Kerim’den bir ayet göstererek bu ayeti yedi gün boyunca okumasını ve yedi günlük süre zarfında her gün elma sirkesini banyo suyuna katıp onunla yıkanmasını söylemektedir. Yedinci günden sonra hastanın üzerinden korkunun gideceğine inanılmaktadır. Korku tedavisinde uygulanan diğer bir yöntemdeyse korkan kişiye esmer oğlanın bir damla idrarı gizlice içirilmektedir. Bunlarla beraber uykusunda korkan kişiye “pola bileziği” yaptırılarak koluna takılmaktadır. Aynı zamanda bir kişi çok korktuğunda aniden yüzüne elle tokat atılarak korkutulmakta ve kendisine gelmesi sağlanmaktadır. Yapılan bütün uygulamalar bağlamında korkan kişinin iyileşeceğine inanılmaktadır.¹¹⁴

Siğil/Nasır: Siğil, nasır gibi deri hastalıklarının tedavisi için halkın hem Kızıltepe hem de Derik ilçesinde bulunan şifacılar ve melelere (imamlara) başvurdukları bilinmektedir. Bu şifacıların siğil, nasır gibi hastalıkları tedavi etmede kullandıkları kendine özgü bir takım yöntem ve teknikleri bulunmaktadır. Buna göre Kızıltepe’ de bulunan bir şifacı, siğil tedavisinde eline aldığı bir iğneyi, çeşitli dualar okuyarak siğilin üzerinde gezdirmektedir. Bu şekilde uygulama üç çarşamba üst üste yapıldığı takdirde siğillerin yok olacağına inanılmaktadır. Diğer bir uygulamada ise Derik ilçesinde bulunan bir şifacıya gidilmektedir. Şifacı, tedavi için eline bir ağaç çubuğu alarak siğil ya da nasırın üzerinde dualar eşliğinde gezdirmekte ve işlemin sonunda ise siğil ya da nasırın üzerine üfleemektedir. Bu işlem sonrası şifacı, kendi atalarına ait olduğunu ileri sürdüğü bir miktar toprağı hasta kişiye vermekte ve eve gittiğinde zeytinyağıyla karıştırıp siğil ya da nasırın üzerine sürmesini tembihlemektedir. Uygulanan bu şekilde üç çarşamba üst üste kerahet dışında yapılması halinde siğil ve nasırların iyileşeceğine inanılmaktadır. Yörede nasır tedavisi için mele, hasta kişiye özel

¹¹³ K.K.3, 6, 17, 22, 35, 42, 45, 53, 81,111, 113, 120.

¹¹⁴ K.K.17, 19, 23, 26, 31, 32, 41, 66, 81, 83, 97, 102, 113, 115, 133, 134.

bir muska hazırlayarak onu hasta kişiye vermektedir. Hasta kişi de iyileşene kadar bu muskayı üzerinde taşımaktadır. Yapılan uygulamalar bağlamında siğil ya da nasırın iyileşeceğine inanılmaktadır.

Siğil tedavisinde yörede hilal ayının olduğu gecede yapılan bir uygulama bulunmaktadır. Buna göre ellerinde siğil bulunan kişi, hilalin çıktığı bir gecede eline bir tas su alarak açık bir alana çıkmaktadır. Hastanın uygulama anında hilali görmemesi gerekmektedir. Bunun için hasta, sırtını aya dönerek uygulamaya başlamaktadır. Hasta, önce elindeki su dolu tase bakarak; “Uyuz gibi bütün kötü hastalıklar, biz aydan daha güzeliz derler.” sözünü söylemekte ve sonrasında gökyüzüne bakmaktadır. Aynı işlem, iki defa daha tekrarlanarak üçe tamamlanmaktadır. Üçüncü uygulama sonunda hasta, elindeki suyu başından geriye doğru yere dökmektedir. Son olarak hasta kişi, yerdeki çamurlu toprağı eline alarak siğil bulunan yerlere sürmektedir. Aynı uygulama hilalin görüldüğü ilk üç günde peş peşe yapılması halinde siğillerin yok olacağına inanılmaktadır. Diğer bir siğil tedavisi ise “kırk bir nohut” yöntemidir. Uygulamanın faydalı olması için bu yöntemin şifacı tarafından yapılmasına dikkat edilmektedir. Şifacı, öncelikle tedavi amacıyla nohutları eline alarak tek tek her nohudun üzerine çeşitli dualar okumakta, sonrasında siğilin üzerine üfürmekte ve en sonunda nohudu ateşe atmaktadır. Bütün nohutlar bitene kadar aynı işleme devam edilmektedir. Yapılan uygulama sonucunda siğillerin yok olacağına inanılmaktadır. Yörede siğil tedavisi için yapılan bir diğer uygulama da ise elinde siğil bulunanların el bileklerine okunmuş ip bağlanmasıdır. Bununla beraber elinde siğil olan kişi, herhangi bir evden bir miktar tuz çalarsa ellerindeki siğillerin iyileşeceğine inanılmaktadır. Öte yandan yörede hakîm bir inanışa göre bir kişi, elleriyle kurbağaya dokunduğu takdirde vücudunda et benlerinin çıkacağına inanılmaktadır. Bu nedenle insanlar kurbağalardan uzak durmaya çalışmaktadırlar. Öte yandan siğil ve nasırın yanı sıra vücutta çıkan et benleri için de şifacıya gidilmektedir. Tedavi öncesinde hasta kişi, yedi adet arpa tanesini yanına alarak öyle şifacıya gitmektedir. Tedavide şifacı, hem et benlerinin hem de arpaların üzerine çeşitli dualar okumakta ve sonra da üzerlerine üfürmektedir. Aynı işleme üç çarşamba üst üste devam edilmektedir. Son çarşambaya gelindiğinde ise şifacı, üzerine çeşitli dualar okuduğu arpa tanelerini ezerek toprağı atmaktadır. Yapılan uygulama sonucunda kişi et benlerinin yok olacağına inanılmaktadır.¹¹⁵

Sara: Sara hastalığını tedavi etmek amacıyla kazan karası uygulaması yapılmaktadır. Hasta kişi, sara nöbetinden dolayı bayıldığı sırada alnına kazan karası ile artı işareti (+) çizilmektedir. Uygulama neticesinde kişinin bayılma nöbetlerinde bir azalma görüleceğine inanılmaktadır. Görüşme yaptığımız kişiler, bu uygulama neticesinde hasta kişilerde bayılma nöbetlerinin azaldığına dair tarafımıza bilgi vermiştir.¹¹⁶

2.3.1.4. Doktora Gitme

Modernleşme ile birlikte sağlık sektörü gelişmiş ve birçok hastalığın tedavi yöntemi bulunmuştur. Hastanelerin ve aile hekimliklerin çoğalması ve ulaşılabilir olması insanları modern tedavi yöntemlerini tercih etmeye sevk etmektedir. Günümüzde eğitim seviyesinin yükselmesi ile beraber eski usul tedavi yöntemlerinin de yavaş yavaş terk edildiği görülmektedir. Günümüz insanı hastalıkları tedavi etmek ve sağlıklarını korumak amacıyla modern doktorlara gitmekte ve onların ön gördüğü tedavi yöntemleri ve ilaçlarını kullanmaktadır. Yöre insanı da günümüzde diğer hastalıkların tedavisi gibi kısırlık tedavisi için de modern doktorlara gitmekte ve doktorların ön gördüğü tedavi yöntem ve uygulamalarıyla hastalıklarına şifa bulmaya çalışmaktadır.

Yörede “kısırlık” nedeniyle çocuk sahibi olamayan çiftlerin genellikle tüp bebek uygulamalarına başvurdukları ve bu yolla çocuk sahibi oldukları yöre halkı tarafından tarafımıza bildirilmiştir. Hatta kız çocukları olmasına rağmen bazı çiftlerin erkek çocuk sahibi olmak için de tüp bebek uygulamasına başvurdukları bilinmektedir.

¹¹⁵ K.K.3, 7, 14, 16, 24, 53, 55, 81, 96, 99, 101, 102, 111, 113, 122, 120, 145, 147.

¹¹⁶ K.K.3, 13, 55, 99.

2.3.2. Erkek Çocuk Sahibi Olabilmek İçin Yapılan Uygulamalar

Yörede erkek çocuğuna verilen önem ve değerden dolayı kadınların erkek çocuğuna gebe kalabilmek için bazı yöntemlere başvurdukları bilinmektedir. Erkek çocuk sahibi olmak için yapılan uygulamalar genellikle kadınlara yöneliktir. Çünkü geleneksel toplumlarda kısırlık sebebinin kadınlarda olduğuna inanılmaktadır. Buna göre Kızıltepe ve çevresinde yeni evlenen/evlenecek gelinin erkek çocuğu olması için yatak dökümü sırasında karyola döşəğinin üzerinden erkek çocuk yuvarlandırılmaktadır. Düğün günü gelin ata bindirildiğinde önüne erkek çocuk oturtulmaktadır. Gelin attan indirildikten sonra ilk çocuğunun erkek olması için büyük bir testin (bakır ya da alüminyumdan yapılmış büyük bir leğen) içerisine girmekte ve burada üç defa oturup kalkmaktadır. Düğün günü damat tarafından geline atılan ilk taş, gelinin başına isabet ettirilmektedir. Gelin eve girdikten sonra kucağına erkek çocuk verilmektedir. İlk çocuğu erkek olsun diye de geline et, salça ve yağdan oluşan bir yemek yedirilmektedir. Diğer yandan evli bir kadın, regl günlerinin ilk gününden başlayarak yumurtlama günlerini hesaplamakta ve yumurtanın oluştuğunu düşündüğü gecede de eşiyile birlikte olmaktadır. Burada dikkat edilecek hususa kadının yumurtlama gerçekleşmeden önce eşiyile birlikte olmaması gerekmektedir. Uygulama şartlarına dikkat edildiği takdirde gebelik oluştuğunda doğacak çocuğun erkek olacağı düşünülmektedir. Erkek çocuk için yapılan bir yöntemde ise eşlerin birlikteliğinden sonra kadın, belli bir süre yataktan kalkmadan sağ tarafına dönerek yatmaktadır. Bu şekilde bir süre bekleyen kadının erkek çocuğa gebe kalacağı ön görülmektedir. Bunlarla beraber bir kadın gebe kaldıktan sonra ilk aylarında rahminden hafif lekeler aktığını görmesi halinde çocuğun erkek olacağına inanılmaktadır. Aynı zamanda çocuklarının hepsi kız olanın son doğan kızına “Songül” adı verilerek bundan sonraki gebelikte erkek çocuk olması beklenmektedir. Öte yandan küçük bir çocuğun (kız-erkek fark etmez) iki kaşı arasında yer alan damar mavi renkte ise arkasından doğacak çocuğun erkek olacağına inanılmaktadır. Yörede var olan bir uygulamaya göre ise üç kız çocuğundan sonra bir kadının oğlu olduğu takdirde annenin hediye olarak üç kızına da küpe alması adettendir. Bunlarla birlikte yörede bir kadının tüm tedavileri uygulamasına rağmen erkek çocuğu olmuyorsa neslin devamını sağlamak amacıyla kocası “erkek çocuğu sahibi olurum” düşüncesiyle ikinci bir evlilik yaparak onun üzerine “kuma” getirmektedir. Bu bağlamda ikinci eşin erkek çocuk doğurabileceği düşünülmektedir. Günümüzde ise erkek çocuk sahibi olmak isteyen çiftlerin tüp bebek yöntemine başvurdukları ve bu yöntemle çoğu kişinin erkek çocuk sahibi olduğu yöre halkı tarafından tarafımıza ifade edilmiştir.

Genel olarak uygulamalar kadınlara yönelik olsa da erkekler için yani baba adaylarına tavsiye niteliğinde yapılan bir uygulama bulunmaktadır. Buna göre gebelik öncesinde baba adayının beslemesine dikkat etmesi gerekmektedir. Baba adayının bu aşamada protein ağırlıklı özellikle kırmızı et tüketmesi tavsiye edilmektedir. Halk arasında kırmızı eti çok tüketen kişinin erkek çocuğunun olacağına inanılmaktadır.¹¹⁷

2.3.3. Ğanim/Tıbıka ve Yapılan Uygulamalar

Anadolu’nun birçok bölgesinde çocuğu yaşamayan ya da doğduktan hemen sonra ölen ve bundan dolayı kadında var olduğu düşünülen tinsel hastalık, “tıbıka” olarak adlandırılır.¹¹⁸ Nitekim günümüzde böyle bir hastalığın varlığı bilinmemektedir. Bu bağlamda tıbıka, evli çiftlerin başına gelmesinden korktuğu olumsuz bir durum olarak görülmektedir. Dolayısıyla insanlar bu duruma çare bulabilmek amacıyla geleneksel halk hekimliği tedavi ve yöntemlerine başvurmaktadır.

Yörede tıbıka, “ğanim” ya da “ğanimi” olarak bilinmektedir. Ğanim ise kadının çocuk sahibi olamaması, gebe kalsa da gebeliğin düşükle sonuçlanması, gebeliği devam etse de doğumdan kısa bir süre sonra çocuğun ölmesiyle beraber bazen de kız çocuklarının yaşaması ve erkek çocuklarının ölmesi gibi nedenlerden dolayı kadında var

¹¹⁷ Doktora gitme konusu, kaynak kişi dizininde yer alan bayanların ifadelerinden derlenmiştir.

¹¹⁸ <https://sozluk.gov.tr>, (13.04.2020).

olduğuna inanılan manevi bir hastalık olarak tanımlanmaktadır. Toplum içerisinde ganim olan kadınların hali üzüntü verici bir durum olarak görülmektedir. Bu durumda insanlar böyle kadınlara acımakta ve bu durumlarına çare bulmak için ellerinden gelen yardımı yapmaya çalışmaktadır.

Ganim, halk arasında bir hastalık gibi görülse de aslında gebe kadınlara musallat olduğuna inanılan bir “cin”in adıdır. Bu cinin musallat olduğu gebe kadınlara da “ganim/ganimi” denilmektedir. Yöredeki kimi anlatılara göre bu cinin genellikle gebe kadınlara rüyada musallat olduğu ve bunun neticesinde kadınların düşük yaptığı ya da çocukların dünyaya gelmesinden hemen sonra çocukların öldüğü belirtilmektedir. Ganimle ilgili halk arasındaki bir söylentiye göre ganimin gebe kadınlara musallat olma nedenin dünyanın sadece cinlere ait olmasını sağlamak ve bunun için de insan neslinin çoğalmasına engel olmak olduğu zikredilmektedir. Bu anlatı bağlamında da ganimin, daha çok erkek çocuğu olacak kadınlara saldırdığı yörede ifade edilmektedir. Diğer yandan ganimin saldırısına maruz kalan bazı kadınların ifadelerine göre ganim kedi, köpek ya da kötü görünümlü haşereler şeklinde bazen de insan şeklinde rüyada görüldüğü ve gebe kadınları dövdüğü söylenmektedir. Yörede rüyaların yanı sıra bazı kadınların da günlük hayatta “siyah kedi” gördükleri ve bunun sonucunda çocuklarını kaybedenlerin olduğu da belirtilmektedir. Bununla birlikte bu şekilde rüya gören gebe kadınların kısa bir süre sonra çocuklarını düşürdükleri ya da doğumdan sonra çocuklarının öldükleri dile getirilmektedir. Aynı zamanda rüyada gebe kadın kendisine eziyet eden, korku veren ya da döven varlığa karşılık vererek onu yenmesi halinde o kadının ganimle karşı bu savaşı kazanmış ve çocuğunu da ganimin elinden kurtarmış olduğuna inanılmaktadır. Diğer yandan yörede yaygın bir inanışa göre de gebe bir kadına ganim bir defa musallat olduğu takdirde bundan sonra kadının her gebeliğinde ganim ona saldırmaya devam edeceğine inanılmaktadır. Dolayısıyla yörede gebe kadınlar ganimden korunmak ve çocuklarını yaşatmak amacıyla çeşitli yöntem ve uygulamalara başvurmaktadır. Bu yöntemlerin geneli koruma amaçlı olup gebelik öncesi, gebelik dönemi ve doğum sonrasında hem anne hem de çocuğa yönelik yapılmaktadır. Bunlar arasında muska yaptırma, türbe ziyareti, şeyhe gitme ilk akla gelen uygulamalardandır.

Muska konusunda kadınlar, gebelik öncesinde genellikle Mardin’e bağlı Dârâ antik kent civarında yer alan bir köyde ganim ve muska işleri ile meşgul olduğu söylenen bir şeyhi ziyarete gitmektedir. Ganim sebebiyle kendisine başvurulmuş şeyh ise kadın ve çocuğunu ganimden korumak amacıyla bir muska hazırlayarak ona vermektedir. Muskayı verdiğinde ise kadına; gebe kaldığında beline bir kuşak bağlamasını, bu muskayı da kuşağın içerisine yerleştirmesini ve doğum yapana kadar da onu bu şekilde üzerinde taşımasını söylemektedir. Uygulama neticesinde yörede gebeliğin sorunsuz bir şekilde geçeceğine ve çocuğun da sağlıklı bir şekilde dünyaya gelerek yaşayacağına inanılmaktadır. Diğer yandan kadın, bu muskayı bir sonraki gebeliğinde kullanmak üzere de saklamaktadır. Bununla beraber yörede çocuğun yaşamasına yönelik muska yapımı için Mardin merkezde yaşadığı söylenen bir başka şeyhe gidilmektedir. Şeyh burada çocuğun niyetine bir muska hazırlamakta ve bu muskayı da dualar eşliğinde çocuğun omzuna takmaktadır. Bundan sonra şeyh, annenin isminin de yer aldığı bir başka muska daha hazırlamaktadır. Muskaya annenin isminin yazılmasıyla birlikte çocuğun kadına kalacağına inanılmaktadır. Şeyh, hazırladığı bu muskayı kare şeklinde demirden yapılmış küçük bir koruma kılıfına yerleştirerek kadına vermektedir. Kadının da bu muskayı üzerinde taşıması halinde çocuğun yaşacağına inanılmaktadır.

Gebelik öncesi dönemde ganimden korunmak amacıyla “Ak Ziyaret” olarak bilinen “Şeyh Musa Kahraman” türbesine gidilmektedir. Daha önce ganimin saldırısına maruz kalan ve çocuğunu kaybeden kadın, bir sonraki çocuğunu korumak amacıyla türbeyi ziyaret etmektedir. Ziyaret sonrasında da ziyaretle aynı ismi taşıyan Ak Ziyaret Köyü’nde yaşayan ve şeyh soyundan geldiği ileri sürülen dindar bir kadını ziyarete gitmektedir. Kadın, dindar kadını ziyareti sırasında ona ait elbiselerden bazı parçalar almaktadır. Daha sonra kadın, gebe kaldıktan sonra bu parçalardan muska yaparak üzerinde taşımaya başlamaktadır. Doğum yaptıktan sonra da kalan parçaları kundağın

içerisine koyarak çocuğu bu şekilde sarmaktadır. Yapılan uygulama neticesinde çocuğun yaşayacağına inanılmaktadır.

Ganimin saldırısına karşı koymak amacıyla yapılan diğer bir uygulamada ise kadın, gebe kaldıktan sonra çocuğunun niyetine çevredeki herhangi yedi evden, yedi parça kumaş toplamaktadır. Daha sonra gebe kadın, topladığı parçalardan çocuğu için bir kıyafet dikmekte ya da diktirmektedir. Çocuk dünyaya geldiğinde dikilen bu kıyafet giydirilmekte ve bu şekilde çocuk, ganimin saldırısından korunmuş olmaktadır. Diğer yandan genel uygulama böyle olmakla beraber bazen de kırk evden para toplanarak bu paralarla parça kumaş alınmakta ve çocuğa bir kıyafet dikilmektedir. Çocuk dünyaya geldiğinde ise dikilen bu kıyafet giydirilmekte ve bu bağlamda çocuk ganimin saldırısına karşı koruma altına alınmış olmaktadır.

Bu koruma tedbirleriyle birlikte yörede bir kadının gebe kaldığı ilk kırk günde kendisine dikkat etmesi gerektiği belirtilmektedir. Çünkü bu dönemde bedensel ve ruhsal açıdan değişime uğrayan kadın, zayıf düşmesi nedeniyle ganimin saldırısına maruz kalabilmektedir. Dolayısıyla bu kırk günde gebe kadın, başörtüsünü her zaman başında tutması, açık-saçık giyinmemesi, her zaman abdestli olması, Kur'an'ı Kerim okuması, bol bol dinlemesi ve beslenmesine dikkat etmesi gerektiği zikredilmektedir. Yapılan uygulama bağlamında hem kadının hem de çocuğun ganiminden korunacağına inanılmaktadır. Bununla beraber yörede bir çocuk, anne karnında yaklaşık üç aylık olduğunda cinlerin ona musallat olacağı söylenmektedir. Çünkü üçüncü ayda anne karnındaki çocuğa ruhunun üflendiği, bu sayede canlandığı ve cinin de musallat olmak için çocuğun canlanmasını beklediği düşünülmektedir. Bununla beraber cinin musallat olacağı vakit ise gebe kadının cünüp olduğu zamanlardır. Gebe kadın, cünüp olması hasebiyle sure ya da ayet okuyamadığından cinin saldırısına maruz kalmaktadır. Bunun sonucunda anne ya düşük yaparak çocuğunu kaybedebilmekte ya da çocuk doğduğunda cinlenmiş şekilde doğabilmektedir. Dolayısıyla bu şekilde doğan çocuğun da bütün yaşamı boyunca cinin emrinde yaşayacağına inanılmaktadır.

Gebelik döneminde yapılan bir uygulamada kısırlılığı gidermede kullanılan “pola bileziği” uygulamasıdır. Bu uygulama da gebe kadın, yaptırdığı “pola bileziği”ni koluna ya da ayak bileğine takmaktadır. Uygulama neticesinde gebe kadının ganimin saldırısından korunacağına inanılmaktadır. Diğer bir korunma yöntemindeyse gebe kadın, doğum yapana kadar üzerinde çengelli iğne taşımaktadır. Bununla beraber karnı büyüdükçe de bir yere oturduğu zaman karnının üzerine makas, bıçak gibi demir bir eşya koymaktadır. Uygulama bağlamında gebe kadının ganimin saldırısından korunduğuna inanılmaktadır.

Kızıltepe ve çevresinden ganime karşı koruma sağladığı düşünülen birçok “şeyh” bulunmaktadır. Bu şeyhlerin ganime yönelik yaptıkları “kavare” adlı ortak bir uygulama ve bu uygulamanın da benzer yönleri olduğu gibi farklı yönleri de bulunmaktadır. Buna göre kavare ile ilgili bir uygulamada gebe kadın şeyhe gitmekte ve şeyh de kavare adı verilen beyaz renkli bir parça bezin üzerine Arapça dualar yazarak bu bezi kadına vermektedir. Gebe kadın, doğum yapana kadar bu bezi karnının üzerinde taşımaktadır. Doğumdan sonra bu kavareyi katlamakta, sonra da yedi tane iğnenin uç kısmını kırarak delikli kısımlarını bezin üzerine batırmaktadır. Bu işlemten sonra yedi farklı renkten oluşan iplikleri tek tek bir iğne deliğinden geçirerek bağlamaktadır. İpliklerin iğnelere bağlanmasından sonra bunların üzeri beyaz bir bezle kapatılmakta ve bunun da üzerine eritilmiş şıma sürülmektedir. Daha sonra da şıma sürülmüş halde bulunan bezin üzeri beyaz bir poşetle sarılıp muska haline getirilmektedir. Muska haline getirilen kavareyi üzerinde taşıyan annenin çocuğunun yaşayacağına inanılmaktadır. Bununla beraber kavare için Siirt'in Tillo ilçesinde yaşadığı öne sürülen bir şeyhe gidilmektedir. Yörede anlatılanlara göre bu şeyhin peygamber efendimizin sütannesi Halime'nin soyundan geldiği ileri sürülmektedir. Dolayısıyla şeyhin asil bir soydan gelmesinin yöre insanı üzerinde etkili olduğu görülmektedir. Şeyh tarafından yapılan kavare uygulaması şöyledir: Kadın, gebe kaldıktan sonra bu şeyhin yanına gitmektedir. Gebe kadın, bir gece orada uyumakta ve gördüğü rüyayı sabah olduğunda şeyhe anlatmaktadır. Bunun üzerine şeyh, akşam kavare uygulaması için hazırlık yapmaya başlamaktadır. Kavare üzerine yazılacak duaların akşam ya da gece vakti yıldızların aydınlığı altında yazılması gerekmektedir. Zira dualar yazılırken güneş ışığına maruz

kalması halinde yapılan uygulamanın fayda vermeyeceğine inanılmaktadır. Akşam olduğunda şeyh, “kavare” adı verilen beyaz renkli, dikişsiz iki adet bezin üzerine Arapça dualar yazmaktadır. Şeyh, yazıları yazdıktan sonra bezin birini gebe kadına vermekte ve bu bezden çocuğu için bir kıyafet dikmesini söylemektedir. Bu kıyafetin çocuk dünyaya geldiği andan kırk güne kadar giydirilmesi halinde çocuğun kötü varlıkların etkisinden korunacağına inanılmaktadır. Diğer yandan şeyh, diğer bezi tam ortasından makas yardımıyla yuvarlak bir şekilde keserek muska haline getirmekte ve gebe kadına vermektedir. Muska haline getirilen bez, çocuğun yattığı beşiğin içerisine konulmakta ve bir süre burada tutulmaktadır. Çocuk biraz büyüdükten sonra kıyafet ve muska bir araya getirilerek tek bir muska yapılarak bu şekilde saklanmaktadır. Bununla beraber diğer bir uygulamada ise çocuk dünyaya geldikten hemen sonra ğanim işleri ile uğraştığı söylenen bir başka şeyhin yanına götürülmektedir. Şeyh, çocuğu ğanimden koruma amacıyla “kavare” adı verilen beyaz renkli bir bez parçasının üzerine Arapça dualar yazmakta ve sonra da bezin ortasını keserek bir delik açmaktadır. Daha sonra şeyh, çocuğu kucığına almakta ve dualar eşliğinde bezde açılan deliğin içerisinden üç defa geçirmektedir. Bu ritüelden sonra da şeyh, çocuğa kendi ailesinden birinin adını vermektedir. Bu uygulama ile şeyh, çocuğu kendi ailesinin bir ferdi haline getirmekte ve çocuğu ğanimden korumuş olmaktadır. Bu uygulamada şeyhe belli bir ücret verilmektedir. Hatta çocuğun yaşaması halinde daha sonra teşekkür anlamında şeyhe küçükbaş bir hayvan hediye edilmektedir. Diğer yandan kavare ile yapılan uygulama genel anlamda böyle olmakla beraber kavareden geçirme işlemini doğumu yaptıran kişinin yaptığı da bilinmektedir. Buna göre dünyaya gelen çocuğun göbeği kesildikten hemen sonra ebe ya da kockarı, bezdeki delikten bir ya da üç defa geçirmektedir. Uygulamanın doğum sırasında yapılma nedeni ise “ğanim” adı verilen cinin çocuğa musallat olmasını engellemeye yöneliktir. Daha sonra çocuk, isim verilmesi için şeyhe götürülmekte ve şeyh de kendi ailesinde birinin adını çocuğa vermektedir. Günümüzde ise isim verme, genellikle telefonla yapılmaktadır. Telefon aracılığıyla isim verilmesinden sonra çocuğun yaşayacağına inanılmaktadır. Ücret ve hediye için aile, müsait bir zamanda şeyhi ziyarete gitmektedir.

Yörede ğanimden korunmaya yönelik sevh tarafından bebeğe iç çamaşırı olarak giydirilmesi için ince, beyaz renkli, pamuklu kumaştan hazırlanmış “zıbın” adı verilen bir kıyafet verilmektedir. Buna göre şeyh, gebe kadına doğumdan sonra çocuğuna giydirmesi amacıyla üzerine çeşitli dualar okuduğu “zıbın” adıyla bilinen kıyafeti vermektedir. Bu kıyafet çocuk dünyaya geldiği sırada ona giydirilmekte ve bu şekilde ğanimin saldırısından korunmuş olmaktadır. Bu kıyafetin çocuk büyüyene kadar giydirilmesi halinde çocuğun yaşayacağına inanılmaktadır.

Ğanimden korunma amacıyla yapılan bir diğer uygulama da “Azime”dir (kitap açtırmadır).^{*} Yörede bu uygulama, işi bilen şeyhler tarafından belli bir ücret karşılığında yapılmaktadır. Bu uygulamada her şeyhin kendine özgü yöntem ve uygulamaları bulunmaktadır. Buna göre bir uygulamada gebe kadın, Azime açtırmak için şeyhe gitmekte ve ücretini de Azime adı verilen kitabın üzerine bırakmaktadır. Şeyh, parayı aldıktan sonra kadının niyetine bir kap ya da bardak içerisine su doldurarak Azime’yi okumaya başlamakta ve bir taraftan da suya bakarak kadının başından geçen olaylar ile ona musallat olan ğanımı görmektedir. Ğanimin görülmesinden sonra kadının ondan kurtulmasını sağlamak amacıyla şeyh, üç ayrı kâğıda Arapça dualar yazarak kadına vermekte ve her gün bu kâğıtlardan birini yakmasını tembihlemektedir. Bununla birlikte şeyh, gebe kadın için bir tane koruma muskası hazırlayarak ona vermekte ve bu muskayı daima üzerinde taşımasını söylemektedir. Bu bağlamda gebe kadın, doğum yapana kadar şeyhin verdiği talimatları yerine getirmekte ve doğumdan kısa bir süre sonra çocuğunu da yanına alarak tekrar şeyhin yanına gelmektedir. Şeyh de çocuğu kucığına alarak ona dua etmektedir. Dua sonunda kadın, yanında getirdiği kurbanlık hayvanı şeyhe hediye etmektedir. Yapılan uygulama çerçevesinde çocuğun yaşayacağına inanılmaktadır. Diğer yandan Azime ile ilgili genel uygulama böyle olmakla beraber şeyhlerin koruma adına yaptıkları uygulamalarda farklılıklar vardır.

^{*} Azime konusu ile ilgili geniş bilgi için almak çalışmada sayfa 159’a bakınız.

Buna göre şeyhin biri, Azime sonrasında gebe kadını ğanimden korumak amacıyla üzerine çeşitli dualar okuduğu iplikten bir bilezik hazırlayarak ona vermekte ve asla kolundan çıkarmamasını söylemektedir. Kadın, doğum yaptıktan sonra çocuğunu da yanına alarak tekrar şeyhin yanına gitmektedir. Şeyh, bu defa da çocuk için bir tane çeşitli duaların okunduğu bir ip bilezik hazırlayarak onun bileğine takmaktadır. Sonra da sıra isim verme ritüeline gelmektedir. Şeyh, çocuğu kendi silsilesine dâhil etmek amacıyla ya kendi adını ya da kendi aile büyüklerinden birinin ismini çocuğa vermektedir. Yapılan uygulama neticesinde şeyh ailesinin mensubu sayılan çocuğun yaşayacağına inanılmaktadır.

Ganime karşı korunma adına yapılan uygulamalar arasında türbe ziyareti de yer almaktadır. Yöre halkı, “Sultan Şeyhmus” ve Mardin Midyat yolu üzerinde yer alan “Kafir Havari” türbelerini ğanimden korunmak amacıyla ziyaret etmektedir. Ziyaretlerde yapılan uygulamaların benzer yönleri olduğu gibi farklı olan yönleri de vardır. Buna göre Sultan Şeyhmus türbesini ziyarete giden gebe kadın, burada türbenin başucunda durarak ellerini açmakta, dua etmekte ve duasında; “Çocuğum sağlıklı bir şekilde dünyaya gelir ve yaşarsa çocuğuma senin adını vereceğim.” diye adakta bulunmaktadır. Dua neticesinde kadın sağlıklı bir şekilde çocuğunu dünyaya getirdiğinde şeyhin adını çocuğuna vermektedir. Bu bağlamda yörede erkek çocuğa “Sultan”, “Şeyhmus”, “Musa”; kız çocuğuna da “Sultan” adı verilmektedir. Yapılan uygulama neticesinde çocuğun yaşayacağına inanılmaktadır. Bununla beraber Kafir Havari türbesinde gebe kadın buraya geldiğinde dua etmekte, dilek tutmakta, kurban niyetiyle bir tavuk kesmekte ve geceyi de burada geçirmektedir. Yapılan uygulama bağlamında gebe kadının ğanimden korunacağına ve çocuğunun da yaşayacağına inanılmaktadır. Diğer bir uygulamada ise kadın, gebe kaldığında herhangi bir türbeyi ziyaret etmekte ve o türbe üzerinde bulunan yeşil renkli örtüden kuşak olacak büyüklükte bir parça bez almaktadır. Gebe kadın aldığı bu bez parçasını doğum yapana kadar beline kuşak olarak bağlamaktadır. Doğum sırasında bu kuşağı çıkarmakta ve iki ucunu birbirine bağlayarak bir daire haline getirmektedir. Çocuk doğduğu anda da doğumu yaptıran kişi, çocuğu bu bezin içerisinden geçirmektedir. Günümüzde gebe kadın hastanede doğum yapacaksa bu bez, doğum yaptıracak kişiye bu kuşak verilerek ona; “Çocuk doğduğu anda bu bezden geçirin.” diye söylenmektedir. Çocuk, dünyaya gelir gelmez hemen bezin içinden geçirilmekte ve ondan sonra annesinin kucağına verilmektedir. Yapılan işlem sonucunda çocuğun yaşayacağına inanılmaktadır.

Yörede yapılan başka bir uygulamada ise çocuğun dünyaya gelmesinden hemen sonra hem anneye hem de çocuğa yöresel dövme (dag/dek) yaptırılmasıdır. Yöre halkı arasında yöresel dövmenin insanları kötü varlıkların etkisinden koruduğuna inanılmaktadır. Bundan ötürü ğanimden korunmak amacıyla hem anneye hem de çocuğa dövme yaptırılmaktadır. Yine koruma amaçlı bir diğer uygulamada ise gebe kadın, yedi-yirmi Mehmet (Muhammed) ve yedi-yirmi Ali’den para toplamakta ve daha sonra bu paraları hacca giden birisine vererek kendisinin niyetine kumaş ya da bilezik almasını söylemektedir. Bu çerçevede hacdan getirilen kumaştan gebe kadın kendisine elbise dikerek giymekte ya da haçtan getirilen bileziği koluna takmaktadır. Yapılan uygulama neticesinde çocuğun yaşayacağına inanılmaktadır. Genel uygulama böyle olmakla beraber farklı bir uygulamada toplanan paralar ile hacdan çocuk için bir kıyafet alınmaktadır. Gebe kadın, sağlıklı bir şekilde çocuğunu dünyaya getirdiğinde bu kıyafeti çocuğuna giydirmektedir. Daha sonra çocuk, ölmeyip yaşadığı takdirde bu kıyafet ihtiyacı olan başka bir gebe kadına verilmektedir. Yörede bu kıyafete “uğurlu elbise” denilmektedir. Zira çocuğun bu kıyafeti giymesi neticesinde yaşadığına inanılmaktadır. Dolayısıyla bu kıyafet halk nazarında kutsal bir eşya konumuna gelmektedir. Bunlarla beraber çocuğun yaşamasına yönelik yapılan bir uygulamada ğanimin saldırısına uğrayan kadın, çocuğunun yaşaması amacıyla yedi tane yetim çocuğu baştan ayağa giydirmektedir. Yapılan uygulama bağlamında çocuğun yaşayacağına inanılmaktadır. Aynı zamanda yörede bir çocuk yedi gün, yedi hafta, yedi ay ya da yedi yıla kadar yaşadığı takdirde bundan sonra ölmeyeceğine inanılmaktadır.

Çocuğun yaşaması için yapılan bir diğer uygulama ise çocuğa komşu ve akrabaların kıyafet alma uygulamasıdır. Bu uygulamada çocuğun ailesi en az iki en fazla yedi yıla kadar çocukları için hiçbir surette kıyafet almamaktadır. Çocuğun her

türlü giysisi komşu ve akrabaları tarafından karşılanmaktadır. Bu çerçevede belli bir zaman kadar çocuğa çevrenin verdiği kıyafetler giydirilmesi halinde çocuğun yaşayacağına inanılmaktadır. Diğer yandan çocuk kaç yıl çevre tarafından giydirilmişse çocuğun ailesi de her yıl, çocuğunun niyetine bir kurban kesmekte ve etini fakirlere dağıtmaktadır.¹¹⁹

Komşu ve akrabalar tarafından kıyafet alma uygulaması genel anlamda böyle yapılmakla beraber bu uygulama bir ailede kız çocuklarının yaşamasına rağmen erkek çocuklarının ölmesi halinde erkek çocuğunu yaşatmaya yönelikte yapılmaktadır. Uygulamada erkek çocuk dünyaya geldikten sonra yedi yıl boyunca giysileri komşu ve akrabaları tarafından alınmaktadır. Bununla birlikte çocuğun saçları da yedi yıl boyunca kesilmemekte ve saç örgüsü yapılarak bağlanmaktadır. Hatta uğur getirmesi için bu saç örgüden on iki tane yapılmaktadır. Yedi yıl boyunca uzatılan saçlar, yedinci yılda kesilmekte ve bir ömür boyu saklanmaktadır. Aynı zamanda kesilen saçlar, bir terazide tartılmakta ve altın hesabı ile ağırlığı kadar para berbere bahşiş olarak verilmektedir. Saç kesiminden sonra çocuk, ailesi tarafından giydirilmekte, komşu ve akrabalar çeşitli hediyelerle aileyi tebrik etmektedir.¹²⁰

Yapılan uygulama bağlamında erkek çocuğunun yaşayacağına inanılmaktadır. Bununla beraber saç uzatma ile ilgili diğer bir uygulamada ise hem erkek hem de kız çocukların saçları yedi yaşına kadar uzatılmaktadır. Yedi yılın sonunda çocuğun saçları kesilerek tartılmakta ve saçın ağırlığı altına denk tutularak para değeri hesaplanmaktadır. Daha sonra para değeri kadar bisküvi, lokum, gofret gibi yiyecekler satın alınarak çevre halka dağıtılmaktadır. Yapılan uygulama neticesinde çocukların yaşayacağına inanılmaktadır. Diğer bir saç uzatma ile ilgili bir uygulamada ise çocuğun saçları yedi yaşına kadar kesilmeden uzatılmakta ve bu süreçte çocuğun banyosu başkaları tarafından gizlice yapılmaktadır. Çocuk yedi yaşına geldiğinde özel bir tören yapılmakta ve bir bayram havası estirilmektedir. Daha sonra davul zurna eşliğinde eğlenilmekte ve davetlilere çeşitli ikramlar yapılmaktadır. Aynı zamanda törenle beraber çocuğun saç kesimi de yapılmaktadır. Kesilen saçlar daha sonra tartılmakta ve ağırlığınca fakirlere para verilmektedir. Uygulama neticesinde çocuğun yaşayacağına inanılmaktadır.¹²¹

Mardin ve çevresinde çocukları yaşamayan aileler, dünyaya yeni gelen çocuklarının yaşamasına yönelik “haftek” adı verilen bir uygulama yapmaktadır. Uygulama doğumdan birkaç gün sonra çocuğun bir kalbur içerisine alınmasıyla başlamaktadır. Kalbura konulan çocuğun kundağına bir bıçak konulmakta ve sonrada kalburun çevresi kıldan yapılmış siyah kalın bir iple dolanmaktadır. Bu şekilde hazırlanan kalburun içerisinde çocuk, yedi gün ve gece kalmaktadır. Bu süre içerisinde çocuğun yanında daima birileri bulunmaktadır. Yedinci gece olduğunda çocuğun niyetine bir mevlit okutulmakta ve sabaha doğru gündeğumundan önce de bir yemek verilmektedir. Yemek sonrasında çocuk, kalburdan alınıp beşiğine konulmakta, merasim ve eğlenceler düzenlenmekte sonra da yastığına onu cin ve kötü varlıklardan korumak amacıyla bir dikiş iğnesi batırılmaktadır. Bu şekilde yapılan uygulamaya “Haftek” denilmektedir. Bu uygulamayla beraber kırkıncı günde çocuk, tekrar kalbur içerisine konulmakta ve ikinci gece çocuğun başucunda mum eritilmektedir. Mumun çocuğa zarar vermemesi için de başı ile bir kalbur arasına bir tabak ve yanına da büyük bir tas konulmaktadır. Bu bağlamda eritilmiş mumun tabak üzerine akması sağlanır. Daha sonra tabakta soğumuş mum şekillerine bakılarak cinlerin hangi surette gelip gittiği anlaşılmaktadır. Genellikle tabaktaki şekillerde kedi, insan, öküz benzeyen

¹¹⁹ Ganim konusu, kaynak kişi dizininde yer alan bayanların ifadelerinden derlenmiştir..

¹²⁰ Ali Ünal Ayan, “Mardin Folkloru”, Yüksek Lisans Tezi (Yayımlanmamış), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı, Konya, 2012, s.146; Güler, “Mardin Folkloru Gelenekler-Görenekler”, ss.56-57.

¹²¹ Yaşar Kalafat, “Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri”, Berikan Yayınevi, 6. bs., Ankara, 2010, s.277.

hayvanların olduğu zikredilmektedir. Yapılan bu uygulamalar neticesinde çocuğun cinlerden korunduğuna ve çocuğun da yaşayacağına inanılmaktadır.¹²²

2.3.4. Gebelik Süreci ve Yapılan Uygulamalar

Gebelik bireysel bir olay olduğu kadar, aileyi topluma bağlaması ve soyun devamını sağlaması yönüyle de aynı zamanda toplumsal bir olgudur. Dolayısıyla kadının gebe kalması başta kendi yaşamında olmak üzere ailesi, yakın çevresi ve toplum açısından yeni bir sürecin başlamasına vesile olmaktadır. Bu değişim kadını, fiziksel ve psikolojik açıdan etkisi altına almaktadır. Dolayısıyla yörede kadının bu süreci her açıdan en iyi biçimde geçirmesi adına yapılan bazı pratikler ve uygulamalar bulunmaktadır. Bu bölümde Kızıltepe ve çevresinde gebeliğin anlaşılması, aşırme, cinsiyet belirleme, gebe kadınlarla ilgili bazı inanışlar ele alınacaktır.

Gebeliğin Anlaşılması: Günümüzde bir kadının gebe olup olmadığı modern hastanelerde, kliniklerde ya da aile hekimliklerinde yapılan tahliller neticesinde en kısa zamanda öğrenilmektedir. Ancak geçmişte gebeliğin anlaşılması bağlamında farklı yöntemle başvurulduğu bilinmektedir. Genel olarak gebeliğin ilk belirtileri ay halinin gecikmesi, baş dönmesi, mide bulantısı ve kusmadır. Bu durumların ortaya çıkmasıyla beraber kadının gebe olduğu anlaşılmaktadır. Kocakarı adı verilen ebeler, kadın rahmini ve karın şeklini elle muayene ederek kadının gebe olup olmadığına belirlemektedir. Rüyada balık gören kişinin gebe olduğu anlaşılmaktadır. Geçmişte gebe kadınlar, hilal ayını takip ederek doğum zamanını hesaplardı. Bununla beraber gebe olduğu anlaşılan kadınlar, toplum içerisinde “yükü”, “iki canlı”, “hamile” vb. gibi isimlerle nitelendirilmektedir.¹²³

Aşırme: Doğumla ilgili halk inanışlarının en yoğun kümelendiği dönemlerin başında aşırme gelmektedir. Gebelik döneminde ortaya çıkan aşırme, gebe kadınlara özel bir durum olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda aşırme, genellikle gebeliğin ilk aylarında ortaya çıkan gebe kadının canının farklı şeyler çektiği, bazı yiyeceklerden uzaklaştığı ya da tiksinti duyduğu, fiziksel ve duygusal açıdan kadının hassaslaştığı bir dönem olarak kabul edilmektedir. Bu dönemin süresi kadından kadına değişim göstermektedir. Hatta bu sürenin bazı kadınlarda doğuma kadar da sürdüğü de görülmektedir. Halk arasında aşırme sürecinde gebe kadının canı çektiği yiyeceği veya içeceği tatması gerektiğine inanılmaktadır. Zira toplum içinde gebe kadının canının istediği ya da çektiği şeyleri yiyememesi halinde çocuğun düşeceği, bir uzvunun eksik olacağı ya da bedeninde bazı bozuklukların meydana geleceği yönünde inanışlar mevcuttur.¹²⁴

Kızıltepe ve çevresinde aşırme döneminde olan gebe kadınla ilgili bazı inanışlar bulunmaktadır. Buna göre gebe kadın canı bir şey çektiğinde onu yiyememesi halinde o anda eliyle vücudunda herhangi bir yerini kaşırsa, çocuğun o bölgesinde siyah bir leke ya da benin oluşacağına inanılmaktadır. Genel inanış böyle olmakla beraber karaciğer içinde benzer bir söylem vardır. Karaciğer yiyemeyen gebe kadın, herhangi bir yerini kaşması halinde çocuğun da o bölgesinde kırmızı renkli bir leke olacağına inanılmaktadır. Ayva yiyen kadının ayvayı yedikten sonra eliyle yanaklarına bastırırsa doğacak çocuğun gamzeli olacağına inanılmaktadır. Gebelik sürecinde elmayı çok tüketen annenin güzel yüzlü bir çocuğunun olacağına inanılmaktadır. Gebe kadın, bu dönemde güzel yüzlü insanlara bakarak onların karşısında oturmaya özen gösterdiği takdirde çocuğun da onlara benzeyeceğine inanılmaktadır. Gebe kadının bu dönemde güneşe ya da aya bakması halinde çocuğun mavi gözlü olacağına inanılmaktadır. Gebeliğin ilk gününden itibaren anne günde bir tane hurma yediği takdirde doğumunun kolay olacağına inanılmaktadır. Bunlarla beraber anne karnındaki çocuğun saçı çok olduğu takdirde annenin sürekli midesi ekşimektedir. Çocuğun boynunun uzun, dik ve sıkı olmasını isteyen annenin hayvanların boyun kısmında bulunan etten bol bol yemesi

¹²² Güler, “Mardin Folkloru Gelenekler-Görenekler”, s.40.; Kalafat, “Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri”, ss.261-262.

¹²³ Örnek, “Türk Halkbilimi”, s.135; K.K.13, 14, 25, 40, 42, 44, 51, 53, 81, 99, 104, 123,135, 142.

¹²⁴ Kılıç, “Türk Halk İnanışlarında Yiyecek ve İçecekler”, s.23.

tavsiye edilmektedir. Diğer yandan gebe bir kadının kelle-paça yemeğine aşermesi kötüye işaret sayılır. Halk arasında bu duruma “uğursuz aşerme” denilmektedir. Bu kapsamda kadının başına kaza, bela ve çeşitli musibetlerin geleceği düşünülmektedir. Dolayısıyla kaza ve belayı defetmek için tavuk ya da horoz kesilerek kan akıtılmaktadır. Uygulama neticesinde kaza ve belanın def olduğuna inanılmaktadır.¹²⁵

Çocuğun Cinsiyetini Belirlemede Kullanılan Metotlar: Halk inanışlarında çocuğun cinsiyeti ile ilgili yapılan uygulamalar önemli bir yer teşkil etmektedir. Günümüzde modern cihazlarla çocuğun cinsiyeti çok kısa bir sürede tespit edilerek öğrenilirken geçmişte maalesef böyle bir imkân yoktu. Bu nedenle bir takım uygulamalara göre çocuğun cinsiyet tahmini yapılırdı. Bu geleneksel uygulamalar geçmişten günümüze kadar uygulanmış ve halen de kullanılmaya devam etmektedir. Cinsiyeti belirlemek için yapılan uygulamalar; gebe kalmadan önce yapılanlar, annenin yaptıkları, annenin haberi olmadan yakınlarının yaptıkları, annenin fiziki görüntüsü, çocuğun hareketleri ve yeridir. Daha öncede değinildiği gibi erkek çocuk istendiğinde yatak dökümünde karyola döşəğinin üzerinden erkek çocuk yuvarlandırılmaktadır. Aynı zamanda gelin ata bindirildiğinde önüne erkek çocuk da bindirilir ve gelin eve getirildiğinde kucağına erkek çocuk verilmektedir. Gebe kadın çocuğuna bir kıyafet dikmek amacıyla bir parça kumaş alarak kesmekte, bir parçasını başının üzerine koymakta ve evin kapısından girecek ilk kişiyi beklemeye başlamaktadır. Kapıdan ilk gelen kişi bir erkekse çocuğun erkek, gelen kişi bir kadınsa çocuğun kız olacağına inanılmaktadır. Gebeliğinin ilk aylarında kadının sürekli burnu kaşınırsa oğlunun, kaşınmazsa kızının olacağına inanılmaktadır. Gebe kadının oturacağı minderlerden birinin altına bıçak, ötekinin altına makas konur; kadın bıçağın olduğu minder üzerine oturursa erkek, makasın bulunduğu minder üzerine oturursa da kız çocuğunun olacağına inanılmaktadır. Gebe kadının saçlarına gizlice tuz serpilir, gebe kadın o anda elini burnuna götürüp kaşırsa doğacak çocuğun oğlan, hiç tepki vermezse kız olacağına inanılmaktadır. Gebe kadının niyetine küçükbaş bir hayvanın kellesi ateşte ütülenerek ağzı açılarak çene kemiklerine bakılmaktadır. Çene kemiklerinin üzerinde et parçası varsa doğacak çocuğun kız, hiç et yoksa erkek olacağına inanılmaktadır. Yine kesilen bir tavuğun nefes borusu çıkartılır ve duvara atılır. Nefes borusu duvara yapıştığında düz bir şekilde durursa gebe kadının erkek çocuğu, boru hafif kıvrılmışsa kız çocuğu doğuracağına inanılmaktadır.¹²⁶

Kızıltepe ve çevresinde yaygın olan inanışa göre, gebe kadın yürürken dik ve beli geride yürüyorsa çocuğun erkek, öne doğru eğik yürüyorsa kızının olacağına inanılmaktadır. Gebe kadının karnı sivri top gibiyse karnındaki çocuk erkek, yassı ise kız; kadının karnı yukarı doğruysa erkek, aşağı doğruysa kız; anne karnında çocuk sağda ve sürekli o tarafta hareket ederek tekmeler atıyorsa erkek, sol tarafta ve o yönde daha çok hareket ediyorsa kız; karnı sağ tarafa doğru genişlemişse erkek, sol tarafa doğru genişlemiş ise kızı çocuğu olacağına inanılmaktadır. Diğer yandan gebe kadının kalçasının şekli de çocuğun cinsiyetini belirlemede halk tarafından kullanılan sembollerdendir. Gebe kadının kalçası küçük ise doğacak çocuk erkek, kalçası büyük ise kız; kalçası yukarı doğru büyümüş, karnı düz ve yatay biçimde ise oğlu; kalçası aşağı doğru inmiş, karnı da önde ya da ortada ise kızı olacağına inanılmaktadır. Bununla beraber gebe kadının yüzü çirkinleşirse doğacak çocuk erkek, güzelleşirse kızı olacağı varsayılmaktadır. Öte yandan aşerme döneminde Anadolu’nun birçok yerinde olduğu gibi gebe kadının canı tatlı isterse çocuk erkek, ekşi isterse kız olur ve bu durumda kendisine “Ye ekşiyi doğur Ayşe’yi!”, “Ye Tatlıyı doğur atlıyı!” denilmektedir.¹²⁷

Yörede rüya tabirleri ile ilgili de doğacak çocuğun cinsiyeti hakkında yorumlar yapılmaktadır. Rüya tabirleri de kişiden kişiye değişim göstermektedir. Ancak bu konuda genel kabul gören ortak fikirler vardır. Buna göre gebe kadın rüyasında kız

¹²⁵ K.K.7, 14, 19, 27, 35, 41, 52, 60, 83, 93, 95, 101, 102, 104, 107, 108, 116, 125, 132; Kılıç, "Türk Halk İnanışlarında Yiyecek ve İçecekler", s.23.

¹²⁶ K.K.6, 7, 11, 13, 14, 19, 23, 27, 34, 37, 41, 42, 45, 53, 57, 60, 65, 68, 79, 87, 89, 91, 99, 102, 111, 116, 120, 125, 130, 134, 136, 143, 148.

¹²⁷ K.K.3, 8, 9, 12, 15, 18, 25, 29, 30, 35, 41, 43, 55, 59, 60, 68, 79, 81, 90, 95, 100, 103, 109, 110, 119, 121, 135, 137, 143, 147.

çocuğu görürse erkek, erkek çocuğu görürse kız, domates ya da tavuk görürse kız; biber, biber dolması ya da yumurta görürse erkek doğuracağına yorumlanmaktadır. Rüyada gebe kadına yabancı biri tarafından elmanın yarısı verilirse doğacak çocuğun erkek olacağı düşünülmektedir. Yörede rüyalar gelişigüzel herkese anlatılmamaktadır. Bunun için yörede bu işlerde tecrübe sahibi olmuş, toplumun tanıdığı, bildiği ve güvendiği kadınlara başvurulmaktadır.¹²⁸

2.3.5. Gebe Kadın İle İlgili İnanışlar

Kızıltepe ve çevresinde çocuk sahibi olmak, güzel bir gebelik döneminin geçirilmesi önemli konuların başında gelmektedir. Bu dönemde gebe kadınların bazı şeylerden uzak durması gerektiği düşünülmektedir. Günümüzde gebe kadının sağlıklı bir gebelik süreci geçirmesi için dikkat etmesi gereken bazı hususlar bulunmaktadır. Bu dönemde gebe kadın; ağır şeyler kaldırmamalı, kimyasal deterjanlardan uzak durmalı, fazla ev işi yapmamalı, merdiven atlamamalı, hoplayıp zıplamamalı, bol bol dinlenmeli, sağlıklı besinler almalı, imkânı varsa jinekoloğa gitmeli, uyurken yan tarafına dönerek uyumalı, soğuk zeminlerde oturmamalı, dar ve vücudu sıkı kıyafetler giymemeli, sarsıntıya sebebiyet verecek araçlara binmemeli, hayvanlara ve kötü görünen şeylere bakmamalı ve rahat bir yaşam sürmelidir. Ancak yörede geçmiş dönemlerde gebe kadınlar için durum daha farklıydı. Eskiden gebe kadın doğum yapana kadar evde, bağda, bahçede, tarlada çalışmak durumunda kalabilmekteydi. Zira o dönemlerde neredeyse her şey insan gücüne dayalı yapılmaktaydı. Bazen gebe kadının bu çalışmalardan dolayı tarlada tek başına çocuğunu dünyaya getirdiği, göbek kordonu taşla kestiği ve sonrasında elbiseye sararak çocuğunu kundak ettiği de bilinmektedir. Kısacası günümüze nazaran geçmişte gebe kadınların zor bir yaşam mücadelesi verdikleri anlaşılmaktadır.¹²⁹

Yörede gebe kadınlara yönelik bazı inanışlar bulunmaktadır. Buna göre gebe kadınların iki can taşıması sebebiyle duasının kabul edileceğine inanılmaktadır. Bu sebeple insanlar gebe kadınlardan kendileri için dua etmelerini istemektedir. Gebelik döneminde kadın saçlarını keserse çocuğun ömrünün kısılacığına yani onun ömrünü keseceğine inanılmaktadır. Bir kadın gebe olduğunu öğrendikten sonra adakları varsa mutlaka onları gerçekleştirmelidir. Mevlit ya da Yasin adamışsa onları en kısa zamanda okutmalıdır. Aksi halde başına kötü şeylerin geleceğine inanılmaktadır. Gebe bir kadın, saygı nedeniyle büyüklerinin yanında gebeliğini gizleyecek geniş kıyafetler giymelidir. Gebe kadın, kötü varlıklardan kendisine gelecek zararları önlemek amacıyla daima abdestli olmalıdır. Gebe kadın, imanlı, güzel ahlaklı, edep ve hayâ duygusuna sahip bir çocuğunun olmasını istiyorsa haram olan her şeyden sakınmalı, haram yememeli ve harama da bakmamalıdır. Bununla beraber gebe kadın ölünün yıkandığı kirli suyun üzerinden geçerse çocuğun hastalıklı olarak dünyaya geleceğine inanılmaktadır.¹³⁰

Düşük Yapan Kadına Yapılan Uygulamalar: Gebelik sürecinde anne karnındaki çocuğun çeşitli nedenlerden dolayı kaybedilmesine “düşük yapmak” denilmektedir. Halk arasında çocuğun ilk aylarda bazı sebeplere bağlı olarak kendi kendine düşmesinin yanı sıra anne karnında ölmesi ya da çocuğun ölü doğması da düşük yapmak olarak nitelenmektedir. Bu durum gebe kadınlar tarafından istenmeyen üzücü bir durumdur. Diğer yandan yörede düşük sonucunda “çocuk kırkı”nın anneye degeceğine ve bunun sonucunda annenin bir daha çocuk sahibi olamayacağına inanılmaktadır. Bu inançtan ötürü “çocuk kırkı”nın anneye değmesini önlemek ve annenin tekrar çocuk sahibi olmasını sağlamak amacıyla yörede uygulanan bazı pratikler bulunmaktadır.

¹²⁸ K.K.9, 14, 19, 20, 21, 28, 40, 44, 52, 53, 67, 83, 88, 89, 99, 120, 127, 132, 138, 146, 148.

¹²⁹ K.K.7, 11, 15, 19, 21, 28, 29, 34, 38, 39, 42, 45, 51, 60, 64, 96, 102, 108, 121, 136, 141, 147.

¹³⁰ K.K. 15, 38, 41, 54, 58, 64, 69, 86, 90, 99, 104, 123, 142; Büşra Tunç, “Midyat Mihallemi Arapları’nda Gelenek Görenek ve İnanışlar”, Lisans Bitirme Tezi (Yayımlanmamış), Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü Dinler Tarihi Ana Bilim Dalı, Kahramanmaraş, 2018, s.11.

Kızıltepe ve çevresinde gebe kadının düşük yapması sonucunda düşürdüğü çocuğa elini değdirmesiyle birlikte çocuk "kırkı"nın anneye degeceğine inanılmaktadır. Bu durumda çocuğun kaybedilmesiyle birlikte kadının lohusalık dönemi yani "kırk" süreci başlar ve aynı zamanda çocuk ölü olduğu için de ölü kırkı hâsıl olmaktadır. Bu iki kırkın birbirine değmesini önlemek için düşen çocuğu yani cenini bir başkasının alması gerekmektedir. Bu çerçevede ölü çocuk kırkının lohusa kadına değmesi söz konusu olur ki bu durumda kadının bir daha gebe kalamayacağına yani bir daha çocuk sahibi olamayacağına inanılmaktadır. Yörede ölü çocuk ya da cenin kırkının anneye değmesi olayına "hor" denilmektedir. Düşük sonucu düşen cenin ya da ölü çocuk, bir başkası tarafından alınarak yıkanmakta ve beyaz bir beze sarılarak mezarlığa götürülerek gömülmektedir. Bu ritüel, halkın cenini bir insanmış gibi kabul etmesi nedeniyle yapılmaktadır. Genel uygulama böyle olmakla beraber cenin ya da ölü çocuğa isim verilip gömüldüğü de bilinmektedir. Ancak anne, cenini bilmeden eline aldığı takdirde "çocuk kırkı"nın ona değdiği düşünülmekte ve bunu çıkarmaya yönelik birtakım pratikler uygulanmaktadır. Buna göre anne, çocuğun ya da ceninin gömüldüğü yere gitmekte ve onun mezarının üzerinden üç defa atlamaktadır. Yapılan uygulama neticesinde cenin ya da ölü çocuk kırkının çıktığına inanılmaktadır. Bununla beraber düşük yapan kadının tekrar çocuk sahibi olmasını sağlamak amacıyla herhangi bir şeyhin türbesinden bir miktar toprak getirilerek kadının üzerine saçılmaktadır. Toprak saçma ritüeli ile kadında var olduğuna inanılan tinsel-uğursuz durumun gittiğine ve bundan sonra da çocuk sahibi olacağına inanılmaktadır.

Gebelik döneminde gebe kadının karnındaki çocuk, bazen kendiliğinden ölmekte ve anne bunun farkında olmamaktadır. Böylesi bir olayda çocuğun öldüğünü gösteren birtakım emareler vardır. Buna göre anne, karnındaki çocuğun hareketlerini hissetmiyorsa ya da çocuk hareket etmiyorsa ve aynı zamanda annenin yüzü, tırnakları morarmaya başlamışsa bu işaretler çocuğun öldüğünü göstermektedir. Bazı zamanda bu belirtiler görülmeyp çocuğun yaşayıp yaşamadığı koca karı ebenin gebeyi muayene etmesiyle anlaşılmaktadır. Her iki durumda anne karnında ölmüş ve kendiliğinden düşmeyen çocuk, kocakarı tarafından alınarak gebelik sonlandırılmaktadır. Günümüzde ise çocuğun, anne karnında yaşayıp yaşamadığı uzman doktorlar tarafından tespit edilip gerekli müdahale doktorlar tarafından yapılmaktadır.¹³¹

Gebeliği Sonlandırma: Yörede çok sayıda çocuk sahibi olmanın övünç kaynağı sayılması sebebiyle kürtaj olayı fazla görülmemektedir. Diğer yandan yine de istenmeyen bir gebelik oluştuğunda gebeliği sonlandırmak için bir takım yollara başvurulduğu da bilinmektedir. Buna göre yörede istenmeyen bir gebeliği sonlandırmak ve çocuğu düşürmek amacıyla yüksekçe bir yerden aşağı atlanmakta, ağır eşyalar kaldırılmakta, toz kına sulandırılarak içilmektedir. Günümüzde ise bazı annelerin bazı sebeplerden ötürü çocuklarını aldırma zorunda kaldıkları ve bu nedenle doktora başvurdıkları halk tarafından ifade edilmektedir.¹³²

2.4. Doğum Anna Hazırlık

Doğum, halk arasında büyük ve önemli bir olay olarak kabul edilmektedir. Biyolojik bir olgu olan doğum, yeni bir hayatın başlangıcı olarak geçiş dönemlerinin en önemlilerinden biridir. Doğum anında ve doğumun gerçekleştirildiği yerde bir takım adet ve inanmalar kümelenmektedir. Yapılan uygulamaların amacı ise doğumun kolay bir şekilde olmasına, anne ve çocuğun sağlığının korunmasına yöneliktir. Diğer yandan yörede gebe kadın, gebe kaldığı ilk aydan başlayarak kendi doğum zamanını hesaplamaktadır. Bununla birlikte günümüzde doğum zamanının hesaplaması alanında uzman doktorlar tarafından yapılmaktadır. Bu çerçevede son aya girildikten sonra da gebe kadının gerekmedikçe dışarı çıkmaması ve evde doğum zamanını beklemesi uygun görülmektedir.

¹³¹ K.K.13, 18, 21, 29, 41, 42, 53, 81, 99, 105, 116, 135,145, 148.

¹³² K.K.9, 21, 35, 42, 46, 51, 55, 67, 80, 101, 102, 104, 120, 143.

2.4.1. Doğum Anı Öncesi Hazırlıklar ve Doğum Anı

Toplum içinde doğum yapma olayı sıkıntılı, zor, acı veren ve sabır isteyen bir vaka olarak görülmektedir. İnsan hayatının başlangıcı olan doğum, kadının doğum sancısı çekmesiyle başlamakta ve bu sancı süreci de kadından kadına değişim göstermektedir. Bazı anne adayı saatlerce sancı çekerken bazıları da günlerce doğum sancısı çekebilmektedir. Dolayısıyla bu sıkıntılı ve meşakatli süreç, bazı anne adaylarının korkmasına sebebiyet vermektedir.

Kızıltepe ve çevresinde doğum sancısı ile birlikte evde doğum hazırlıklarına başlanmaktadır. Bunun için evin uygun bir odası doğum için hazırlanmakta ve doğum için kocakarı ebe çağırılmaktadır. Diğer yandan doğum sırasında kullanılmak üzere temiz havlu, çarşaf, bez ve bir miktar sıcak su hazırlanmaktadır. Bunlarla birlikte gebe kadının doğum sancısı başladığı anda başka bir kadın, doğum yapacak kadının adını söyleyerek onun niyetine "Fatma Nebia'nın Eli"¹³³ denilen bir otu suya koymaktadır. Ot, suya konulduğu sırada; "Bu ot nasıl kolay açılıyorsa o kadının doğumu da böyle kolay olsun." denilmektedir. Bu uygulama neticesinde ot, su içinde hızlı bir biçimde açılırsa o kişinin doğumunun kolay olacağına, tam aksi ot suya atıldığında açılmadığı takdirde doğumun zor olacağına inanılmaktadır. Ot, suyun içinde açılmadığı zaman da o kişinin niyetine ikinci bir ot daha suya atılmakta ve doğum sonuna kadar bekletilmektedir. Daha sonra ot, anne adayının doğum yapmasından sonra çıkartılmakta ve kurutularak bir başka doğumda kullanılmak üzere saklanmaktadır. "Fatma Nebia'nın Eli" otu ile yapılan uygulama genel anlamda böyle olmakla beraber suya atılan ot, bir süre bekletildikten sonra suyu süzülmemekte ve üzerine çeşitli dualar okunduktan sonra anne adayına içirilmektedir. Bu uygulama neticesinde doğum yapacak kadının rahminin açılacağına, doğumun da rahat ve kolay bir biçimde olacağına inanılmaktadır. Anadolu'nun birçok yerinde de bu ot ile ilgili benzer uygulamalar bulunmaktadır.¹³⁴

Doğumun kolay olmasına yönelik yapılan diğer bir uygulama da kadını psikolojik açıdan rahatlatmak amacıyla yanında ezan okunması ve sonrasında Allah'tan yardım dilenmesidir. Doğumun kolay olması amacıyla kadının niyetine Yasin suresi okunmakta, hoş kokulu çeşitli buhurlar yakılmakta, adaklar adanmakta, saç örgüleri çözülmekte ve doğum yapacak kadına çeşitli surelerin üzerine okunduğu su içirilmektedir. Bunların yanı sıra kayıvalide, gelinin doğumunu kolaylaştırmak amacıyla sadaka çıkarmaktadır. Bu çerçevede bir ekmeği ikiye böler ve bu ekmekle birlikte bulgur, şeker, tuz vb. yiyecekleri fakirlere sadaka olarak dağıtmaktadır. Aynı zamanda doğumu kolaylaştırmak amacıyla kadının dilinin altına Kâbe hurmasının çekirdeği yerleştirilmekte ve doğum süresince bu çekirdek orda kalmaktadır. Diğer yandan doğum sancısı çeken kadının doğumunu kolaylaştırmak amacıyla saçları örgülü

¹³³ "Latince adı *Anastatica hierochuntica* olan bitki Kökeni Namibya olan Fatma Ana Eli bitkisi çok yıllık otsu bir bitki türüdür. Bitki, tohumlarını bünyesinde saklayan ve kapalı bir yumruk şeklindeki ele benzeyen kuru yapraklarından ismini almaktadır. Namibya çöllerinde çok nadir yağan yağmurlar esnasında, ölü görünümlü bitkinin yaprakları açılıp yeşil bir renk almakta ve uzun kuraklık dönemlerinde avuç olarak nitelendirilen gövdesinde koruduğu tohumlarını toprağa saçmaktadır. Yeni bir kuraklık dönemini geçirmek için yağmur sonrasında bitki bünyesinde bir miktar su depolar ve bitkinin yaprakları tekrar kapanıp kurur. Ayrıca, çapı 4-10cm olan sıkı bir odunsu top şeklinde içe doğru kıvrılır. Görünürde kurumuş liken toprağına benzeyen Fatma Ana Eli bitkisi çok uzun ömürlü bir bitki olup, 1000-2000 yıl kadar yaşayabilmektedir. Bu bitki Arap ülkelerinde Kaff Maryam, Malezya'da Sanggul Fatimah ve Anadolu'da Fatma Ana Eli, Havva Ana veya Meryem Ana Eli olarak tanımlanan bitkinin, doğum sürecini kolaylaştırdığına yönelik bir etkisinin olduğuna inanıldığından sıklıkla doğum eylemi sırasında kullanılmaktadır. Bitkinin hem Fatma Ana Eli hem de Meryem Ana Eli olarak adlandırılması Anadolu'nun pek çok dinden beslendiğini ve bölgenin dinsel inanışlarının folklorik uygulamaları etkilediği söylenebilmektedir." Ebru Şeni ve Hüsnüye Dinç Kaya, "Doğumda Geleneksel Uygulamalar: Fatma Ana Eli Bitkisi (*Anastatica hierochuntica* L.)", Lokman Hekim Dergisi, Mersin, 11 (2), 2021, s.225.

¹³⁴ K.K. 9, 13, 16, 21, 23, 29, 42, 51, 86, 104, 136, 148; Sedat Veyis Örnek, "Geleneksel Kültürümüzde Çocuk", Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, s.10; Eroğlu, "Geçiş Dönemleri İle İlgili İnanışlar", 1979, s.266.

olan bir kız çocuğu getirilmekte ve gebe kadının sırtı üzerinde; “Allah’ım! Şifa ver ve bu kadının doğumunu kolaylaştır.” şeklinde sözler söylenerek küçük kızın saç örgüleri açılmaktadır. Bu bağlamda doğumun rahat bir şekilde gerçekleşeceğine inanılmaktadır. Sancı çeken kadının doğumu kolay yapması amacıyla oda içerisinde yürütülmektedir. Sancıyı artırmak, rahmin açılmasını ve doğumun kolaylaşmasını sağlamak amacıyla gebe kadın, bir kap içerisine konulmuş ateş külünün sıcaklığına oturtulmaktadır. Doğumu kolaylaştırmak amacıyla kadının ayakları arasına sıcak konulmakta ve bir süre bekletilmektedir.¹³⁵

Doğum yapılacak odanın kalabalık olmaması ve başka bir gebe kadının da bulunmamasına özen gösterilmektedir. Manevi açıdan kalabalık ortam ve gebe kadının ağırlığı, doğum yapacak kadının üzerine çökerek sancının kesilmesine ve doğumun zor bir şekilde olmasına neden olacağı düşünülmektedir. Bu nedenle doğum yapan kadının yanında kocakarı ebesi ile gelinin yakın bir akrabası, görümcesi ya da kayınvalidesinin bulunması yeterli görülmektedir. Öte taraftan odada bulunan kişilerin kırklı ve ğanimin saldırısına maruz kalmış kişiler olamamasına da dikkat edilmektedir. Zira doğum esnasında kırkın, doğum yapacak kadına değerek doğumu zorlaştıracığı ve ğanimin de doğum anında çocuğa musallat olarak onu öldüreceğine inanılmaktadır. Bununla birlikte doğum sırasında ğanimin, doğum yapacak kadına musallat olmasını önlemek amacıyla elbisesine çengelli iğne takılmaktadır. Ayrıca gebe kadının annesi, doğum sürecinde doğuma yardım ettiği takdirde meleklerin oraya gelmeyeceğine inanılmaktadır. Diğer yandan kızın annesinden utanacağı düşünüldüğünden anne, doğum sürecine katılmamaktadır. Anne bu esnada kızının doğumun kolay olması için Allah’a bol bol dua etmektedir.¹³⁶

Evde doğum sırasında farklı doğum biçimleri uygulanmaktadır. Bunlar arasında oturarak, yere diz çökerek, tavanda asılı ipe tutunarak ve yatarak doğum yapma biçimlerinden oluşmaktadır.¹³⁷ Gebe kadın, hangi pozisyonda daha rahat doğum yapacağını düşünüyorsa o pozisyonda doğum yapması sağlanmaktadır. Öte taraftan doğum anında kadının midesini bulandırmak, kusmasını sağlamak ve bunun neticesinde doğumu kolaylaştırmak için ağzına kendi saçları konulmakta, süt ya da ayran içirilmektedir. Sancısı olduğu halde bir türlü doğum yapamayan kadının, kocasından habersiz ya da rızası olmayan bir şey yaptığı düşünülür ve kocasının kadına hakkını helal etmesini sağlamak için kocasına ait bir ayakkabının içerisine bir miktar su konularak sancı çeken kadına içirilmektedir. Yapılan uygulama bağlamında kadının rahat bir şekilde doğum yapacağına inanılmaktadır. Bununla birlikte doğumu hızlandırmak adına doğum sırasında kadına içi boş bir ibrik verilmekte ve ibriğin ucundan içine doğru üfleme istenmektedir. Bu yöntemle kadının nefes alıp vermesi düzenlenmekte ve çocuğun rahim ağzına inmesi sağlanmaktadır. Diğer yandan gebelik döneminde kadının yüzünde oluşan cilt lekelerinin giderilmesi amacıyla doğum esnasında terleyen kadının yüzüne kendi saçları sürülerek ovalanmaktadır.

Doğum sırasında bazen aksilikler yaşanabilmektedir. Söz konusu durumda rahim içerisinde çocuk ters bir pozisyonda olabilmekte ve kocakarı da müdahale ederek eliyle onu düzelterek doğumu gerçekleştirmektedir. Günümüzde ise doğumlar modern tıbbın gereği olarak hastanelerde; hastanelerin uzak olduğu dağ köylerinde ise üniversitelerden mezun olan ebeler tarafından tıbbi yöntemlerle yaptırılmaktadır.¹³⁸

2.5. Doğum Sonrası Yapılanlar

Kızıltepe ve çevresinde doğum sonrasında birtakım pratiklerin yapıldığı ve yapılan bu pratiklerin bir kısmının çocuğa diğer bir kısmının anneye diğer bir kısmının da hem çocuk hem anneye yönelik olduğu görülmüştür. Bu bölümde yörede doğum

¹³⁵ K.K.7, 11, 18, 23, 27, 35, 41, 45, 51, 60, 73, 88, 99, 104, 108, 119, 135, 136, 147.

¹³⁶ K.K.11, 13, 21, 24, 29, 37, 42, 44, 52, 54, 57, 67, 79, 81, 96, 115, 124, 137, 142, 145, 146.

¹³⁷ Orhan Acıpayamlı, “Türkiye’de Doğumla İlgili Âdet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü”, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1974, ss.47-49.

¹³⁸ K.K.11, 13, 21, 24, 29, 37, 42, 44, 52, 54, 57, 67, 79, 81, 96, 115, 124, 137, 142, 145, 146.

sonrası çocuk ve annenin yanı sıra hem çocuk hem anneye yönelik birlikte yapılan uygulamalar, üç ayrı başlık halinde ele alınacaktır.

2.5.1. Çocuk İle İlgili İnanış ve Uygulamalar

Bilindiği üzere bir çocuk dünyaya geldiğinde diğer aile bireylerine müjde verilmekte ve bu müjde karşılığında ise bahşış alınmaktadır. Yöredeki müjde geleneğine göre genellikle erkek çocuk dünyaya geldiğinde bu müjde babaya verilmekte ve baba da gücü nispetinde müjde getirene çeşitli hediyeler vermektedir. Bunun nedeni ise erkek çocuğa verilen değerden dolayıdır. Bununla birlikte bazı babaların çocuğun erkek olmasından dolayı duydukları sevinci, mutluluğu göstermek amacıyla kurban kestikleri ve mevlit okuttukları da bilinmektedir. Diğer yandan dünyaya gelen çocuk, kız ise babaya bir şey söylenilmemektedir. Yörede kız çocuk müjdesinin Allah’a, erkek çocuk müjdesinin de babaya verildiği düşüncesi hâkimdir. Aynı zamanda çoğu babanın doğan çocuğun kız olmasından ötürü utanç duyduğu hatta bazı babaların yeni doğan kız çocuğunun yüzüne bile bakmadıkları ve aynı zamanda anne ile de belli bir süreye kadar konuşmadıkları yöre halkı tarafından tarafımıza söylenmiştir. Uygulama genel anlamda böyle olsa da doğan kız çocuğunun müjdesini babasına verenler de bulunmaktadır. Babanın da bu müjde karşılığında bahşış ya da hediye verdiği de yine yöre halkı tarafından ifade edilmektedir. Öte yandan yörede kız çocuğu olanın başına talih kuşu konduğuna inanılmaktadır. Zira kız çocuk büyüdüğünde o aileye başlık parası getirecektir. Bu nedenle kız babalarının şanslı olduğu düşünülmektedir.¹³⁹

Göbek Bağı İle İlgili Uygulamalar: Çocuk doğduğunda ilk iş olarak göbeği belirli bir yerinden bıçak, jilet ya da makasla kesilir ve temiz bir ipe bağlanmaktadır. Doğum yapan kadın, daha önce ganimin saldırısına maruz kalmış biriyse o zaman çocuk doğar doğmaz “kavare” adı verilen bezde bulunan delikten geçirilmektedir. Ya da herhangi bir türbeden getirilen yeşil bir bezin içerisinde geçirilmektedir. Çocuk doğduktan sonra cinlerin ve diğer kötü varlıkların ona musallat olmasını engellemek amacıyla çok sayıda Ayet el- Kürsü okunmaktadır. Çocuk doğduktan sonra çocuğun cildinin sağlıklı ve kanlı-canlı olsun diye plasenta yani halk dilinde “çocuk eşi” alınarak içindeki kan çocuğun üzerine akıtılmakta ve her yerine sürülmektedir.

Sağlıklı bir çocuğun göbek bağı, yaklaşık bir hafta içerisinde kendiliğinden düşmektedir. Bu süreçte göbek yarasını temiz ve yumuşak tutmak amacıyla tereyağı ya da zeytinyağı; toz ya da zeytinyağı ile karıştırılmış sürme; kırmızı renkli batıcon sürülmektedir. Günümüzde doktorun tavsiye ettiği ilaçlar göbek yarasının tedavisinde kullanılmaktadır. Diğer yandan bu dönemde çocuğun karnı tam doyurulmalıdır. Karnı tok olan çocuğun göbek bağına sağlıklı bir biçimde tam vaktinde düşeceğine inanılmaktadır. Bunların yanı sıra çocuğun göbek bağı düşene kadar çocuğu cinlerin saldırısından korumak amacıyla beşiğin içerisine makas ya da bıçak konulmaktadır. Göbek bağı düştükten sonra da yaranın nemini almak amacıyla üzerine toz sürme, kazan karası ya da yakılmış beyaz tülben külü dökülmektedir. Çocuğun geleceğini ve gelecekteki işini etkileyeceği inancıyla kuruyup kendi kendine düşen göbek, geliş güzel bir yere atılmamakta aksine beyaz bir beze sarılıp ayak değmeyen temiz bir mekâna gömülmektedir. Ancak çocuğun hoca, İslam âlimi ya da dindar biri olmasını isteyenler göbeği cami avlusuna; okumasını, eğitim alıp yüksek makamlara gelmesini isteyenler ise okul bahçesine gömmektedir. Genel uygulama böyle olmakla beraber büyüdüklerinde hamarat, ev işlerinde becerikli ve evine bağlı biri olsun diye kız çocuklarının göbek bağı evde yatakların olduğu yere saklanmaktadır.¹⁴⁰

Çocuğun Tuzlanması, Yıkanması ve Beden Temizliği: Bir çocuk dünyaya geldikten sonra fiziksel ve psikolojik açıdan sağlıklı bir şekilde büyümesi gerekmektedir. Dolayısıyla yörede çocuğun sağlıklı bir şekilde büyümesi için yapılan

¹³⁹ K.K.1, 2, 8, 18, 19, 21, 24, 29, 35, 42, 43, 47, 49, 53, 85, 87, 94, 97, 104, 108, 114, 123, 133, 136, 143, 146.

¹⁴⁰ K.K.6, 11, 13, 16, 18, 23, 24, 27, 28, 35, 40, 42, 45, 46, 52, 53, 69, 81, 89, 101, 102, 109, 118, 132, 136, 138, 141, 145, 146.

bazı pratikler vardır. Yörede çocuğa yönelik yapılan tuzlama, yıkama, alt bağlama, saç ve tırnak temizliği etrafında kümelenen bazı inanış ve uygulamalar geleneklere göre uygulanmaktadır. Bu bölümde yukarıda bahsi geçen konular ele alınacaktır.

Anadolu'nun birçok yerinde olduğu gibi yörede de yeni doğan çocuğa “tuzlama” uygulaması yapılmaktadır. Tuzlama en genel tanımıyla “Yeni doğan çocuğun tuzlu suyla yıkanması ya da vücudunun doğrudan tuzla ovulması” anlamına gelmektedir.¹⁴¹ Tuzlama; çocuk teninin güzel kokması, terlemeyi önlemesi, sağlıklı bir vücuda sahip olması, hastalıklara karşı bağışıklığının güçlenmesi, alçakgönüllü olması, etinin sıkı olması, nefesinin kokmamasına yönelik genel amaçlar için yapılmaktadır. Bununla beraber tuzlama uygulaması “tuz-ekmek hatırı için” yörede söylenen deyimle de ilişkili olarak çocuğun büyüdüğünde çevresindeki insanlara karşı “hatırlı, alçakgönüllü” biri olsun diye de yapılmaktadır. Tuz uygulaması, yeni doğan çocuğun vücuduna tek başına ince tuzun sürülmesi ya da bir miktar suya tuz karıştırılması şeklinde yapıldığı gibi tuzun içerisine bal, şeker, tereyağı, gül suyu gibi farklı ürünlerinde eklenmesiyle de uygulanmaktadır. Genel uygulama böyle olsa da çocuğun ileride zengin olmasına yönelik tuzlu suyun içerisine para konularak yapıldığı da bilinmektedir.¹⁴² Yörede tuz uygulaması, çocuğun göbeği kesildikten sonra ilk banyosu sırasında yapıldığı gibi göbeği düştükten sonra da yapılabilir. Uygulamada suyun içerisine bir miktar tuz konulmakta ve bu sulu tuz ile çocuğun bedeni ovulmaktadır. Çocuk kısa bir süre bekletildikten sonra normal suyla yıkanmaktadır. Böylece tuzlama uygulaması da sona erer. Günümüzde yeni doğan çocuğun hastalanmasını önlemek amacıyla göbeği düşene kadar yıkanmamakta ve tuzlama işlemi de sonraki bir süreçte yapılabilir. Diğer yandan ilk günden başlayarak cinlerin ya da kötü varlıkların saldırılarına karşı çocuğu korumak amacıyla kırk güne kadar çocuğun her banyosunda yıkama kabının içerisine makas ya da bıçak konulmaktadır. Çocuk yıkandıktan sonra huysuzlaşmasını, gece uykusu kaçmasını diye yıkamada kullanılan su, çocuk uyuduktan sonra dökülmektedir.

Kızıltepe ve çevresinde yeni doğan çocuklar bacakları düzgün, güzel vücut hatlarına sahip olsun diye kundaklanmaktadır. Kulakları düzgün biçim alsın diye başına bandaj geçirilmekte ve başı yastığa her konulduğunda kulaklarının katlanmamasına özen gösterilmektedir. Pişik olmasın diye de daha önce ateşte kavrularak hazırlanan kirli beyaz rengindeki toprak, alt bezinin içerisine konulmaktadır. Doğumdan belli bir süre sonra çocukların saçlarında sarı ya da kahverengi renginde, pul pul görünen, kötü kokulu “konak” adı verilen deri döküntülerini temizlemek amacıyla zeytinyağı sürülerek yıkanmakta ve ince bir tarakla da taranmaktadır. Çocuk dünyaya geldikten belli bir süre sonra ilk saçları kesilerek tartılmakta ya da göz kararı ağırlığı tespit edilerek sadakası verilmektedir. Genel uygulama böyle olmakla beraber kesilen saçlar tartılarak ağırlığı kadar altın yapılmakta ve hediye olarak anneye ya da sadaka olarak fakir birine verilmektedir. İlk kırk güne kadar çocuğun tırnakları genellikle kesilmemekte ve kendine zarar vermesin diye de ellerine eldiven takılmaktadır. Çocuğun ilk tırnakları kesilmeden hemen önce de büyüdüğünde hırsızlık yapmasın diye parmakları dayısının cebine sokulmakta ve sonra tırnakları kesilerek toprağa gömülmektedir.¹⁴³

Çocuğa Verilen İlk Gıda: Bilindiği üzere çocuk için en önemli gıda hiç şüphesiz anne sütüdür. Ancak böyle olsa da çocuk dünyaya gözlerini açınca ona hemen anne memesi verilmemektedir. Bunun için öncelikle çocuk dünyaya geldikten sonra onu müteakip eden ilk ezan okunduğunda bir başkası da aynı ezanı çocuğun kulağına okunmaktadır. Ezan okunduktan sonra çocuğa annesinin sütü verilmektedir. Kadın, çocuğunu ilk defa emzireceği zaman göğsünün başını yıkayarak çocuğunu öyle emzirmektedir. Halk arasında bu ilk süte “ağız” adı verilmektedir. Bu ilk süt çocuğun gelişiminde çok önemlidir ve bu sütü içen çocuğun hasta olmayacağına

¹⁴¹ Mehmet Aça, “Türk Halk Geleneğindeki Doğum Sonrası Uygulamalara Bir Örnek: Tuzlama”, Milli Folklor Dergisi, 10(52), 2001, ss.93-100.

¹⁴² Acıpayamlı, “Türkiye’de Doğumla İlgili Âdet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü”, s.56; Boratav, “100 Soruda Türk Folkloru”, s.152.

¹⁴³ K.K.9, 18, 21, 22, 38, 46, 51, 60, 67, 88, 99, 104, 107, 109, 116, 123, 127, 135, 143, 148; <https://sozluk.gov.tr/>, (16.04.2021).

inanılmaktadır.¹⁴⁴ Genel uygulama böyle olsa da diğer bir uygulamada ise üç ezan vakti geçtikten sonra çocuğa anne memesi verilmektedir. Bunun için her ezan vaktinde çocuğun kulağına ezan okunmaktadır. Süt verilmeyen çocuğa bu süre içerisinde büyüdüğünde tatlı dilli olsun ve kimseyi üzecek söz söylemesin diye yağ-pekmez karışımı ya da şekerli su verilmektedir.¹⁴⁵ Diğer yandan yeni doğan çocuğa pekmez verilmesinin bir diğer nedeni de çocuğun anne karnındayken göbek bağı aracılığıyla vücuduna geçen siyah pisliklerin dışkı yoluyla kolayca atılmasına yardımcı olmaktır. Bu bağlamda çocuğun sindirim sisteminin temizlendiğine inanılmaktadır.

Anne sütünün yetersiz ya da hiç olmaması durumunda keçi, koyun, inek gibi hayvanların sütü sulandırılarak verilmektedir. Hayvan sütünden dolayı oluşacak gazı gidermek için de nane kaynatılarak içirilmektedir. Günümüzde anne sütünün yetersiz olması halinde daha çok bebek maması verilmektedir. Çocuk büyüdükçe her yiyecek ve içecekten tattırılarak yavaş yavaş yemek yemeğe alıştırılmaktadır. Öte yandan annenin sütünün çoğalması sağlamak, süte nazar değmesini önlemek amacıyla annenin boynuna ya da bileğine “süt boncuğu” adı verilen, ortası delik, beyaz renkli bir boncuk takılmakta ve kurşun döktürülmektedir. Annenin süt boncuğunun en az kırk gün, en fazla çocuğu süttten kesene kadar üzerinde taşıması halinde sütünün kesilmeyeceğine inanılmaktadır. Süt kesilmesin diye anne ilk yedi gün yıkanmamaktadır. Bununla beraber yörede “Ümmü Sübyan” adı verilen bir cinin bulunduğu ve bu cinin de süt veren annelere musallat olduğu yönünde bir inanış vardır. Anlatılara göre bu cinin anneye musallat olduğu, çocuğun süt emmek için annesine her baktığında bu cini gördüğü, ondan korktuğu ve annesini emmediği hatta aç kalarak öldüğü söylenmektedir. Bu çerçevede cinin anneye musallat olmasını önlemek amacıyla anne için saf yünden eğrilmiş bir iplik yapılmakta ve daha sonra bu iplik onun boynundan koltuk altına doğru çapraz bir şekilde bağlanmaktadır. Bununla beraber elbisesine bir tane de çengelli iğne takılmaktadır. İp ve iğnenin ilk kırk günde annenin üzerinde bulunması halinde annenin cinin saldırısına karşı koruma altına alındığına inanılmaktadır.¹⁴⁶

Süt Anneliği: Sütannelik, emzirme yolu ile oluşan bir tür akrabalık bağıdır. Bu doğrultuda istenilen yabancı kişiler arasında yeni akrabalık bağlarının kurulmasına da olanak tanımaktadır. Buna göre süt verme yaşında çocuğu olan bir annenin, başka bir kadının süt emme çağındaki çocuğunu emzirmesiyle oluşan bu yeni bağda emziren kadın artık o çocuğun sütannesi olmaktadır. Emzirilen çocuk da kadının süt çocuğu olur ve bu süt çocuk da kadının kendi öz çocuklarının sütkardeşi olmaktadır. Bilindiği üzere İslâm geleneğine göre sütkardeşler arasında evlenme engeli olduğuna inanılmaktadır. Dolayısıyla bu anlayıştan ötürü sütkardeşler büyüdüklerinde birbiriyle evlenememektedir.¹⁴⁷

Kızıltepe ve çevresinde sütanne ve sütkardeşliğe dair yapılan saha çalışması sırasında ilginç verilere ulaşılmıştır. Buna göre geçmişte emzirme yoluyla bir kardeşliğin oluştuğunun bilinmediği ve bunun neticesinde aynı kadını emen farklı çocukların büyüdüklerinde birbirleriyle evlendikleri zikredilmektedir. Geçmişte yöre kadınları, tarlaya çalışmaya gittiklerinde çocuklarını bir evde, bir annenin denetimine bırakıp giderlerdi. Bakıcı olan kadın da kendisine emanet olarak bırakılan çocukların her türlü ihtiyacını karşılar ve acıktıklarında da sırasıyla onların hepsini bir bir emzirirdi. Emzirme işlemi, farklı zamanlarda farklı kadınlar tarafından yapıldı. Dolayısıyla bu uygulama neticesinde çocukların birçok sütannesi ve sütkardeşi olurdu. Bu çocuklar da büyüdüklerinde birbiriyle evlenirdi. Günümüzde ise yöre halkın ifadesine göre emzirme yolu ile oluşan akrabalığın bilgisine sahip olduğu, bu bilinçle hareket edildiği ve sütkardeşler arasında evliliklerin oluşmamasına dikkat edildiği zikredilmektedir.¹⁴⁸

¹⁴⁴ Kalafat, “Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri”, s.275.

¹⁴⁵ Güler, “Mardin Folkloru Gelenekler-Görenekler”, s.54.

¹⁴⁶ K.K.8, 11, 16, 19, 24, 34, 38, 41, 42, 45, 50, 55, 66, 79, 81, 87, 90, 95, 96, 99, 102, 105, 107, 117, 121, 124, 135, 142, 145.

¹⁴⁷ Osman Kaşıkçı, “Radâ”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.34, İstanbul, 2007, s.385.

¹⁴⁸ K.K.14, 28, 30, 54, 71, 99, 119, 142, 146.

Çocuğa İsim Verilmesi: Anadolu'nun birçok yerinde çocuğa isim verilirken ismin çocuğun karakterini, kişiliğini, geleceğini, toplum içindeki statüsünü ve başarısını belirlemede etkili olduğuna inanılmasından ötürü ismin simgesel bir anlam taşımasına özen gösterilmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde isim, bir bakıma insanın manevi varlığını da temsil eden bir olgudur. Diğer bir deyişle, ismin kelime anlamının, o ismi taşıyan kişiye geçeceğine inanılmasıdır. Çünkü bir insanın ya da eşyanın adı onun özüne ilişkin nitelik olarak görülmektedir. Bu çerçevede konulacak isimle o adı taşıyanın uyum içinde olması; adın taşıdığı ve karşıladığı anlamın o adı taşıyanın karakterini, kişiliğini, geleceğini, toplum içindeki yerini ve başarısını damgalayacak biçimlendirecek simgesel bir öz taşıması ve anne, baba, nine, dede gibi sülalesinin büyüklerini temsil edecek özellikte olması gerekmektedir.¹⁴⁹

Kızıltepe ve çevresinde doğumdan sonra ad koyma ile ilgili oldukça çok inanış ve uygulama bulunmaktadır. Halk arasında çocuğa ad koyma sıradan bir olay değildir. Aksine ilk geçiş dönemi olan doğumdan sonra gerçekleşen ve ömür boyu kişiyle anılan ve özdeşleşen bir semboldür. İnanişâ göre adın, insanın kişiliği ve geleceği üzerinde etkisi vardır. Bu nedenle çocuğun doğduğu gün, zaman, ay ve mevsim; doğum yapılan yer; doğduğu sıradaki olaylar; bazı kişilere karşı duyulan hayranlık, şükran ve minnet; kültür değişimleri gibi sebeplerin adın seçilmesinde büyük önemi vardır. Bu bağlamda başta aile büyüklerinin ismi olmak üzere, peygamberlerin, sahabelerin, şeyhlerin, hocaların, genç yaşta vefat etmiş aile bireylerinin, yatırların, doğum yapılan yerlerin, günlerin, ayların adları gibi birçok isim kayıtlara geçmiştir. Aynı zamanda herhangi bir şeyh ya da hocaya muska veya dua için gidildikten sonra çocuk olmuş ise bu çocuğa isim verme hakkı öncelikle kime gidildi ise ona ait görülmektedir.

Yörede aile büyüklerinin görüş ve telkinlerine önem verildiğinden çocuğa isim koymada büyüklere danışılmaktadır. Anne ve babanın yalnız başlarına çocuklarına isim koymaları ayıp sayılmaktadır. Hatta çocuğun babası, kendi babasının yanında saygısızlık olur diye çocuğunu kucağına dahi almamaktadır. Yörede çocuk doğduktan sonra ona bir hafta içinde isim verilmektedir. İsim verme ritüeli genellikle ailenin en büyük erkek bireyi olan dede tarafından, dedesi yoksa da diğer aile büyüklerinden birisi tarafından yapılmaktadır. Bunun için öncelikle ismi verecek kişi abdest alır daha sonra da çocuğu kucağına alarak sağ kulağına ezan, sol kulağına ise kamet getirdikten sonra üç defa senin “oğlum/kızım senin adın ...” diyerek ona ismini vermektedir. Daha sonra ismi ile yaşaması, anne ve babasına hayırlı bir evlat olması için isim veren kişi dua etmektedir. Dua ile birlikte isim verme töreni de sona ermektedir. Ayrıca yörede isim verme sırasında okunan ezanın çocuğun salih kimselerden olması amacıyla da okunduğu söylenmektedir.

İsim verme esnasında ölmüş birinin adı çocuğa verilmesi halinde genellikle kurban kesilmekte ve bir hafta sonra da mevlit okutulmaktadır. Diğer yandan çocuğa, doğumu takip eden ilk yedi gün içerisinde isim verilse de genellikle yedinci günde isim verilmesine özen gösterilmektedir. Yörede “haftıki” adı verilen cinlerin, ilk yedi günde çocuğa musallat olup onu öldüreceklerine inanılmaktadır. Dolayısıyla yedinci günün sonunda çocuk ölmediği takdirde ona ismi verilmekte ve kurbanı kesilmektedir. Diğer yandan bu kurban, genellikle erkek çocuk için kesilmektedir. Genel uygulama böyle olmakla beraber kız çocukları için nadiren de olsa kurban kesen kişilerin olduğu halk tarafından ifade edilmektedir. Kurban sonrası evde mevlit yapılmakta ve çevre halk bu mevlide davet edilmektedir. Mevlit yapılmadığı takdirde kurban eti çevreye dağıtılmaktadır. Aynı gün yani yedinci gün de çocuğun odasında sabaha kadar ışıklar açık bırakılmakta ve çocuğun yanında iki kişi sabaha kadar nöbet tutmaktadır. Bekleme sırasında çocuğun yanında sürekli Kur'an'ı Kerim okunmaktadır. Yapılan bu uygulama neticesinde çocuğun cinlerin saldırısından korunacağına inanılmaktadır.¹⁵⁰

Çocuğun Beşiği: Anadolu coğrafyasında tahta ya da demirden yapılan, farklı modelleri bulunup çocuğun içine konularak sallanıp uyumasını sağlayan yatağa “beşik”

¹⁴⁹ Sedat Veyis Örnek, *"Türk Folklorunda Ad Seçme ve Ad Koyma"*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1975, ss.102-103.

¹⁵⁰ Çocuğa isim verme, kaynak kişi dizininde yer alan bayanların verdiği ifadelerden derlenmiştir.

(bkz. Fotoğraf 6) adı verilmektedir. Yörede bu beşikler çocuk doğmadan önce ya da hemen sonra alınmakta ve içerisi çocuğun rahat edeceği biçimde döşenmektedir. Beşikler genellikle uyku, emzirme, korunma, güvenlik, vakit geçirme ve sağlık gibi bazı ihtiyaçların karşılanması amacıyla kullanılmaktadır. Bunlarla beraber çocuğun çevresindeki seslerden rahatsız olmasını önlemek ve çocuğun gözlerinde oluşabilecek “şaşıklık” hastalığının önüne geçmek amacıyla beşiğe çeşitli sesler çıkaran bazı oyuncaklar takılmaktadır. Diğer yandan çocuğun beşikten düşmesini engellemek amacıyla bezden kuşaklar yapılmaktadır. Bu bağlamda çocuk yatağa yatırıldıktan sonra bu kuşakla bağlanarak düşmesi engellenmektedir. Bununla beraber çocuk beşikte yatarken kafa yapısının yuvarlak, düzgün ve güzel bir şekilde olması amacıyla baş çevresi tül bent ya da gazete ile çevrililmektedir.¹⁵¹

Yöre kültüründe fenomen hale gelen beşik, sözlü geleneğin oluşmasına da katkı sağlamaktadır. Nitekim bir anne, beşikteki çocuğunun uyuması için onu sallarken diğer taraftan ona çeşitli ninniler söylemektedir. Bu çerçevede Kızıltepe ve çevresinde söylenen bazı ninniler şöyledir:

“Ala beşiğim dalda kaldı.
Gözümüz yollarda kaldı.
Uyusun da büyüsün ninni.
Tıpış tıpış yürüsün ninni.

Ninni ninni nesi var?
Ala beşikte nesi var?
Ninni deyem uyusun.
Allah derim büyüsün.

...
Ay doğdu kırlarda, her şey uykuya daldı.
Hep kuşlar yuvada büzülüp kaldı.
Gözlerinde neden uyku azaldı?
Bebeğim, bebeğim meleğim ninni, ninni.

Ninni bebeğim, canım bebeğim!
Bebek bebek, ninni bebeğim,
Bebeğim bebeğim, benim bebeğim.
Canım bebeğim, benim bebeğim ninni, ninni.

Deydi deydi bebeğim deydi.
Lori lori bebeğim lori,
Uyutacağım seni de uyuyacağım.
Ninni benim güzel yavrum.
Uyusun da büyüsün ninni!
Uyumadan büyümeden yapamaz.
Eee!..... eee! eee!

Dandini dandini dastana,
Analar gelir bostana.
Uyu şunda büyüsün.
Eee!...eee!...eee!”¹⁵²

...
Nenni nenni kızım nenni,
Güzel gözlüm nenni,
Kuzum nenni,
Güzelim nenni nenni.¹⁵³

¹⁵¹ Güler Yılmaz, Hasan Buğrul ve Mohammed Al Haddar, “Hakkâri Yöresi’nde Doğum Kültürü ve Ahşap Beşikler”, Sosyal Bilimlerde Akademik Araştırmalar Dergisi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Yayınları, 1(17), 2019, ss.326-327; K.K.3, 9, 13, 19, 21, 53, 83, 88, 102, 121,148.

¹⁵² Ayan, “Mardin Folkloru”, s.109.

Çocuk İçin Kesilen Kurban: Yeni doğan çocuğun başındaki ilk saçlarına “akîka”, bu çocuğun doğumundan yedi gün sonra başındaki tüy şeklinde bulunan saçlarını kısmen ya da tamamen tıraş edip adını koyduktan sonra Allah Teâlâ’ya şükür için kesilen kurbana da “akîka kurbanı” denilmektedir. Arap toplumunda İslâmiyet’in kabulünden önceki dönemlerde sadece erkek çocuklar için kesilen akîka kurbanı, İslâmiyet’in kabulünden sonra hem erkek hem de kız çocukları için kesilmeye başlandığı bilinmektedir.¹⁵⁴

Kızıltepe ve çevresinde bir çocuk dünyaya geldiğinde Allah’a teşekkür amacıyla kurban kesilmekle birlikte bu kurban genellikle erkek çocuklar içindir. Yörenin ataerkil bir toplum yapısına sahip olması; ailenin, soyun, neslin erkek çocukla devam etmesi anlayışından ötürü bir babanın erkek çocuğu dünyaya geldiğinde sevincini, kurban keserek göstermesi durumu yaygındır. Akîka kurbanıyla ilgili genel uygulama böyle olmakla beraber kız çocuğu için de kurban kesen ailelerin olduğu yörede bilinmektedir. Diğer yandan kurban için genellikle küçükbaş hayvan tercih edilmektedir. Kesilen kurbanın eti, genel itibarıyla dindar olan fakirlere dağıtılmaktadır. Genel uygulama böyle olmakla beraber bazı zaman kurban etinden yemek yapılarak mevlit okutulmakta ve mevlit sonrasında yapılan yemekler gelen kişilere ikram edilmektedir.

Akîka kurbanı, çocuk yeni doğduğunda kesilse de ölen küçük çocuk için de kesilen bir kurbandır. Hatta yörede ölü çocuk için kesilen bu kurban da “akîka kurbanı” olarak nitelenmektedir. Bu uygulamada kurban edilecek hayvanın her açıdan kusursuz olması hatta kulağında küçük bir kesiğin dahi olmaması elzemdir. Hayvan kesildiği sırada kanının yere değmemesi için kesim sırasında yere bir leğen konulmakta ve akan kan onun içerisinde toplanmaktadır. Leğen içerisinde toplanan kan, daha sonra toprağa açılan bir çukura gömülmektedir. Kesilen hayvanın eti ise, özenle kemiklerinden sıyrılmakta ve dağıtılmak üzere pay yapılmaktadır. Yapılan her payın et ve yağ oranının eşit olmasına dikkat edilmektedir. Bu şekilde hazırlanmış paylar daha sonra çevre halka dağıtılmaktadır. Payların dağıtımından sonra kurbanın kemiklerin kefenlenmesi için temiz, beyaz renkli bir kumaştan bir torba dikilmekte ve kemikler bu torbaya doldurularak toprağa gömülmektedir. Bununla beraber yörede, ölen çocuk için akîka kurbanı kesilmediği takdirde İslâm inancına göre ahirette o çocuğun ailesinin önüne ya da yanına gitmeyeceğine inanılmaktadır. Yapılan bu uygulama bağlamında ölen çocuğun ahirette ailesini karşılayacağına ya da yanlarına gideceğine inanılmaktadır.¹⁵⁵

Diş Hediği: Çocuğun biyolojik gelişim belirtilerinden birisi olan diş çıkarma, Anadolu’nun çoğu bölgesinde olduğu gibi yörede de çocuğun ailesi tarafından büyük bir sevinçle karşılanmaktadır. Bu sevincin göstergesi olarak çocuğun ilk dişi çıktığında sade bir kutlama töreni yapılmaktadır. Bu törene “diş hediği” denilmektedir. Bu çerçevede yiyeceğin ezilmesinde, parçalanmasında ve öğütülmesinde birinci dereceden rolü olan dişin çıkması önemli bir olgudur. Dolayısıyla yapılan uygulamanın temelinde farklı görüşler vardır. Bu görüşler içerisinde çocuğun beslenmesiyle ilgili olanlar dikkat çekicidir. Çocuğun ilk dişinin ortaya çıkması sebebiyle düzenlenen bu merasimde yiyeceği kutsama, rızkı artırma, bereketi çoğaltma gibi dilekler temenni edilirken diğer yandan da çocuğun dişinin sağlam olması isteği ve inancı da yer almaktadır.¹⁵⁶

Kızıltepe ve çevresinde çocuğun ilk çıkan dişlerine yönelik düzenlenen kutlamada çocuğun gelecekte uğraş vereceği meslek tahmin uygulaması da yapılmaktadır. Yörede yapılan kutlama şöyledir: Öncelikle kutlama için çevredeki akrabalar, komşular ve çocukları davet edilmektedir. Tören sabahı ise bugüne özel “diş hediği” adı verilen bir yemek pişirilmektedir. Bunun için önce buğday ve nohut kaynatılmaktadır. Diğer taraftan da soğan ve salça birlikte kavrulmaktadır. Daha sonra kavrulan salçalı soğanın içerisine haşlanan buğday, nohut eklenerek pişirilmekte ve son olarak üzerine nane serpilerek yemek hazırlanmaktadır. Davetlilerin gelmesiyle beraber kutlama başlamaktadır. Kutlama için öncelikle çocuk, odanın ortasına serilen bir sofra bezinin üzerine oturtulmaktadır. Çocuğun önüne meslekler temsilen kalem, tarak, altın

¹⁵³ K.K.13, 21, 36, 42, 53, 121.

¹⁵⁴ Fahrettin Atar, “Akîka”, TDV İslam Ansiklopedisi, C.2, İstanbul, 1989, ss.263.

¹⁵⁵ K.K. 13, 24, 50, 96, 124, 142, 145.

¹⁵⁶ Örnek, “Türk Halkbilimi”, ss.162-163.

ve para gibi eşyalar bırakılmaktadır. Çocuk bu nesnelerden hangisini alırsa gelecekteki mesleğine dair yorumlar yapılmaktadır. Meslek tahmini sırasında çocuğun, üzerine bir örtü tutulmaktadır. Bu örtüyü tutan kişilerin bekâr genç kız olması tercih edilmektedir. Zira bu uygulama ile genç kızların kısa bir süre içerisinde bahtlarının açılarak evleneceklerine ve çoluk-çocuğa karışacaklarına inanılmaktadır. Diğer yandan bu örtünün içerisine başta rezene şekeri olmak üzere farklı şekerler ile pişmiş buğday ve nohut konulmaktadır. Bu sırada çocuk, tercihini yapmak için etrafına bakınırken ya da bir seçim yapması beklenirken diğer çocuklar örtünün üzerinde bulunan şekerleri alarak hızlı bir şekilde oradan uzaklaşmaktadır. Bununla birlikte yöredeki bir inanışa göre yapılan törenin maneviyat açısından daha hayırlı olması amacıyla şekerleri kaçırarak çocukların yedi tane kız çocuğu olmasına dikkat edilmektedir. Bu nedenle törene daha çok kız çocuklarının davet edilmesine özen gösterilmektedir. Şeker kaçırılmasından sonra tercihini yapan çocuğun üzerinden örtü kaldırılmakta ve örtü içerisinde bulunan buğday ya da nohuttan bir tanesi çocuğa yedirilmektedir. Yapılan bu uygulama bağlamında buğday ya da nohut yiyen çocuğun diş ağrısı çekmeyeceğine inanılmaktadır. Tören sonrası gelen misafirler, yerde oturan çocuğun önüne hediyelerini bırakmaktadır.¹⁵⁷

Diş hediği, genel anlamda bu şekilde uygulanmakla beraber kimi zaman da buğday, nohut ve fasulye ile birlikte kaynatılarak da hazırlanmaktadır. Hazırlanan hediye istenirse sonradan renkli şeker karıştırılmakta ve bu karışımdan birer tabak komşulara dağıtılmaktadır. Daha sonra diş hediğini alan komşular, çocuğu ve ailesini ziyarete gider; “Hayırlı olsun.” diyerek hem çocuğu hem de ailesini tebrik etmekte ve sonrasında çocuğa çeşitli hediyeler vermektedir. Bununla birlikte çocuğun ilk çıkan dişini gören kimsenin de çocuğa bir hediye vermesi adettendir. Diğer yandan ilk çıkan diş bağlamında yöredeki bir inanışa göre çocuğun ilk dişinin üst damakta çıkması halinde bunun uğursuz görülmesi ve bunun sonucunda çocuğun erken yaşta dişlerinin çürüyerek döküleceği inancı vardır. Bunların yanı sıra diş çıkarma yaşına geldiği halde dişleri çıkmayan çocuğun niyetine yedi evden bir miktar un, tuz toplanarak hamur yapılmakta ve sonrasında hamur da yedi eşit parçaya bölünmektedir. Hamurlar, elde tek tek yuvarlanmakta ve evin dış duvarına çocuğun dişlerinin çıkması niyetiyle yapıştırılmaktadır. Yapılan uygulama neticesinde çocuğun dişlerinin çıkacağına inanılmaktadır.¹⁵⁸

Çocuğun Sütten Kesilmesi: Kızıltepe ve çevresinde anneler, çocuklarını genellikle iki yaşına kadar emzirmekle beraber bazı nedenlerden ötürü çocukları daha erken bir zamanda sütten kestikleri de bilinmektedir. Buna göre bir çocuğun süt emme isteği normalden daha sık olmaya başladığında artık o çocuğun sütten kesilme vaktinin geldiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda çocuğu sütten kesme yönelik bazı uygulamalar yapılır. Bu uygulamalar genellikle meme üzerine çeşitli maddelerin sürülmesi ve yapıştırılması biçiminde yapılmaktadır. Buna göre anne meme ucuna salça, ruj ya da kazan karası gibi şeyler sürmektedir. Çocuk, süt emmek istediğinde de çeşitli şeylerin sürüldüğü memeyi gördüğünde korkmakta, tiksinti duymakta ve bu çerçevede meme emmeyi bırakmaktadır. Bir diğer yöntemde ise anne, kendi saçından bir tutam keserek bir parça sakıza yapıştırmakta ve bu şekilde meme ucuna yerleştirmektedir. Çocuk, süt emmek istediğinde meme üzerindeki bu saç ona, “öcü” olarak gösterilmekte ve bunu gören çocuk da ondan korkarak meme emmekten uzaklaşmaktadır. Diğer bir yöntemde ise dikenli kirpi derisi kullanılmaktadır. Buna göre anne, ölmüş bir dikenli kirpi derisinin bir parçasını özenle göğsünün üzerine bağlamakta ve çocuk her süt istediğinde onu göstermektedir. Bunu gören çocuk da ondan korkmakta ve meme emmeyi bırakmaktadır. Günümüzde de yörede çocuğu sütten kesmek amacıyla bu uygulamaların yapılmasına devam edildiği belirtilmektedir.¹⁵⁹

Çocuğun Yürümesi: Küçük çocukların emekleme döneminden sonra yürümeleri beklenmektedir. Ancak zaman zaman çocukların yürümesi bazı nedenlerden dolayı gecikmekte ve bu durumda ailelerin telaşlanmasına yol açmaktadır. Kızıltepe ve

¹⁵⁷ K.K.3, 6, 8, 14, 20, 40, 42, 44, 45, 51, 53, 80, 99, 102, 104, 111, 113, 132, 142.

¹⁵⁸ K.K.6, 34, 38, 50, 55, 59, 80, 99, 104, 122, 135, 141.

¹⁵⁹ K.K.13, 56, 69, 99, 102, 103, 105, 106, 108, 120, 139.

çevresinde vaktinde yürüyemeyen çocuklara yönelik ilgili inanış ve uygulamalardan birisi de iki ayak bileğine bağlanan ipin çocuk tarafından koparılması biçiminde yapılan “köstek kesme” dir. Halk arasındaki yaygın bir inanışına göre, çocuğun yürüyememe nedeni ayağındaki köstektir. Kötü, zararlı cinler tarafından vurulduğuna inanılan bu köstek, “köstek kesme” adı verilen bir işlemle giderilmektedir. Yörede köstek kesme pratiği, düzenlenen bir törenle coşkulu bir biçimde kutlanarak yapılmaktadır.

Köstek kesme töreni yörede genellikle perşembe ya da cuma günleri, öğle veya ikindi saatlerinde yapılmaktadır. Uygulamada öncelikle köstek kesme töreni için çevre halk ve çocukları davet edilmektedir. Davet sırasında her evden törende yapılacak yemek ikramı için bulgur, yağ gibi yiyecekler toplanmaktadır. Bu yiyeceklerden tören günü yemek yapılarak gelen davetlilere ikram edilmektedir. Tören günü, çocuğa renkli kıyafetler giydirilmekte ve iki ayağı “köstek” adı verilen bir iple bağlanarak tören alanına getirilmektedir. Diğer yandan tören sırasında gelecek misafirlere ikram etmek amacıyla çeşitli çerezler ile rengârenk kulpuklu (halkalı) şekerler ve yemekler hazırlanmaktadır. Köstek kesme töreni, uğur sesi olarak adlandırılan ezan sesinin dinlenmesiyle başlamaktadır. Ezan sonrasında ayağı köstekli çocuk orta yere oturtulmaktadır. Törene katılan çocuklar arasında en hızlı koşan iki çocuk seçilmekte ve çocukların koşup yürüyemeyen çocuğun ayağında bağlı olan kösteği kesmeleri istenmektedir. Köstek kesildikten sonra zılgıtlar atılmakta ve havaya ateş edilmektedir. Bu sırada:

“Hey köstekli köstekli,
Bir ayağa kalk bebekli,
Ya Allah maşallah!
Çocuk yürü inşallah!
Kösteğin hayırlı olsun,
Maşallah!
İnşallah!

Ya Allah!” diye söylenmektedir. Daha sonra hazırlanan ikramlar konuklara sunulmaktadır. İkram sonrasında hep birlikte çocuğun yürümesine yönelik dualar edilmekte ve bu şekilde tören sona ermektedir. Yapılan bu uygulama neticesinde çocuğun yürüyeceğine inanılmaktadır.¹⁶⁰

Köstek kesme uygulaması genel anlamda bu şekilde uygulanmakla beraber evlerde sade bir tören biçiminde de yapılmaktadır. Tören öncesi dört beş yaş civarı komşu çocukları davet edilmektedir. Daha sonra yürümesi istenen çocuğun ayak başparmakları otuz cm uzunluğunda bir iple birbirine bağlanarak yere oturtulmakta ve kucasına çeşitli renklerden oluşan şekerler konulmaktadır. Komşu çocukları da küçük çocuğun kucığındaki şekerleri alıp kaçmaktadır. Bu durum karşısında küçük çocuk, şekerleri geri almak amacıyla ayağa kalkarak yürümek isteyince de ayağında bağlı olan ipi koparmakta ve diğer çocukların arkasından giderek yürümeye başlamaktadır. Genel uygulama böyle olmakla beraber bazen çocuğun kucasına şekerle birlikte yumurta da konulmaktadır. Bu durumda diğer çocuklar şekerle beraber yumurtaları da kaçırmaktadır. Daha sonra küçük çocuk ayağa kalkarak ayağındaki ipi koparıp yumurta kaçıran bir çocuğu yakalaması halinde onun tamamen yürüyeceğine inanılmaktadır. Diğer bir uygulamada ise yürüyemeyen çocuğun iki ayak bileği bir ip ile birbirine bağlanmaktadır. Daha sonra çocuk yerde otururken hareketli, kıvrak, becerikli birisi gelerek bu ipi kesmektedir. Ya da yeni yürümeye başlayan, tam yürüyemeyen çocuğun önünde bir parça ip kesilerek yere serilmekte ve daha sonra çocuğun bu ipin üzerinden geçmesi sağlanmaktadır. Uygulama neticesinde yürüyeceğine ve aynı zamanda cinlerin çocuğa musallat olmayacağına inanılmaktadır. Bazı zaman da geç yürüyen bir çocuğun çabuk yürümesi için cuma günü camide Kuran okunduğu sırada çocuk, evin etrafında yedi kere döndürülmektedir. Bunların yanı sıra çocukların ayak tabanlarının öpülmesi halinde çocuğun yürümesinin gecikeceğine ya da hiç yürüyemeyeceğine inanılmaktadır. Bu nedenle çocukların ayak tabanları öpülmez inancı halk arasında yaygındır.¹⁶¹

¹⁶⁰ Güler, “Mardin Folkloru Gelenekler-Görenekler”, s.55-56; Kalafat, “Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri”, ss.283-284.

¹⁶¹ K.K.3, 11, 18, 20, 43, 51, 55, 73, 79, 99, 102, 109, 111, 113, 125, 126, 132, 137, 139, 142.

Çocuğun Konuşması: Yörede yaşı geldiği halde konuşamayan, konuştuğunda ise ne söylediği anlaşılmayan ya da kekeme olan çocukların tedavi edilmesi amacıyla “jilet” uygulaması yapılmaktadır. Uygulama, işin ehli şifacılar tarafından gerçekleştirilmektedir. Tedavi için çocuk şifacıya götürülmekte ve şifacı da çocuğun dilinin altına çeşitli dualar eşliğinde jiletle küçük bir kesik atarak kanatmaktadır. Bu işlemin iki çarşamba, bir cuma olacak şekilde üç defa yapılması halinde çocukların konuşacaklarına inanılmaktadır. Hatta bu uygulama neticesinde şifa bularak konuşan çocuklar olduğu yöre halkı tarafından tarafımıza iletilmiştir. Bununla beraber çocuklara hayvan dili yedirilmekte, türbe ve ziyaretlere götürülerek oradaki yiyeceklerden yedirilmekte ve sulardan içirilmektedir. Diğer yandan yörede bir çocuğun ilk konuştuğu kelime, “anne” olduğu takdirde sonraki doğacak çocuğun kız, “baba” olursa da sonraki çocuğun erkek olacağına inanılmaktadır.¹⁶²

Çocuk Görme: Anadolu’nun hemen hemen her bölgesinde bir kadın doğum yaptıktan sonra akrabaları, komşuları ve yakınları tarafından ziyaret edilmektedir. Bu ziyaret genel anlamda hem aileye ve sülaleye yeni bir üye kazandıran annenin, hem de ileride toplum içerisinde yerini alacak olan çocuğun kutlanması amacıyla yapılır. Ziyarete gelenlere çocuğun tatlı dilli ve güler yüzlü olması amacıyla lohusa şerbeti, lokum, şeker, çikolata gibi çeşitli yiyecekler ve içecekler ikram edilmektedir. Komşuluk ve akrabalık ilişkilerinin pekiştirilmesini, herhangi bir sebeple kopmuş olan bağların yeniden güçlenmesini sağlayan bu kutlama ziyareti halk arasında değişik adlarla anılmakla beraber en yaygını “çocuk görmeye gitme” dir. Bunun dışında ise “mübarek olsuna gitme”, “göz aydınına gitme”, “lohusaya gitme”, “bebeğe gitme”, “bebek görmeye gitme”, “uşak görmeye gitme”, “çocuk görmeye gitme” gibi ifadelerin de kullanıldığı görülmektedir.¹⁶³

Çocuk görmeye gidenler çocuğa ve anneye maddi imkânları doğrultusunda birer hediye götürmektedir. Hediye bağlamında genellikle “öndüç”^{*} adı verilen bir uygulama takip edilmektedir. Bu uygulamada daha önce kim kime ne hediye götürmüştü kişi de o hediye doğrultusunda anne ve çocuğa hediye götürmektedir. Bunun yanı sıra ilk defa öndüç yapacak kişiler de bir takım hesaplamalar yaparak ona göre hediye götürmektedir. Buna göre anne adayları, yeni gelinler, kaynanalar, evlenme çağında çocukları olanlar, “nasıl olsa o da benimkine aynısını getirecek” anlayışıyla hareket eder ve “o da benim çocuğuma bir altın getirmişti, ben de ona bir altın götürüyüm” diye düşünmekte ve ona göre hediye götürmektedir. Bu bağlamda yörede çocuk görmeye gidenler çocuğa hediye olarak genellikle giysi, para ya da altın; anneye ise tül bent, yazma, havlu, etek, çorap, terlik, cam eşya (tabak, bardak) elbiselik kumaş gibi eşyaları götürmektedir. Lohusa kadın ve çocuğunu ziyarete gelenlere de lokum, şeker, çikolata, bisküvi, gofret gibi yiyecekler ikram edilmektedir. Çocuk görmeye gitmenin belli bir zamanı olmamakla birlikte çocuğun kırkı çıkmadan gitmek daha uygun görülmektedir. Bu bağlamda yeni doğmuş çocuğu görme, doğumun ilk üç gününden başlamakta ve kırkıncı gününe kadar da devam etmektedir. Genel uygulama böyle olmakla beraber altı ay ya da bir yıl sonra da kutlamaya gelenler olabilmektedir. Çocuk görme amacıyla ilk kırk günde “kırklar karışır ya da kırkı değer” diye başka bir lohusa kadın, anne ve çocuğun yanına gitmemektedir.¹⁶⁴

Çevre halkın ziyaretinin yanı sıra anneanne ve yakın akraba kadınlardan oluşan kalabalık bir şekilde yapılan “çocuk görmesi” ziyareti de bulunmaktadır. Yörede ilk çocuk çeyizinin anneanne tarafından hazırlanması adettendir. Bu çerçevede her anneanne kendi maddi imkânı ölçüsünde torununun çeyizini hazırlamaktadır. Genel olarak bir çocuğun çeyizinde çocuk odası, yatak, battaniye, kıyafet, ayakkabı, çorap, patik gibi ürünlerden oluşmaktadır. Bunun yanında altın takı olarak da cumhuriyet altını, künye, bilezik, bileklik, küpe gibi takılar hediye edilmektedir. Çocuk görme de

¹⁶² K.K.5, 19, 20, 24, 25, 21, 46, 51, 74, 81, 99, 102, 125, 145.

¹⁶³ Örnek, “*Türk Halkbilimi*”, s.160.

* Öndüç kavramı halk arasında kullanılan bir tabirdir. Bu kavram ileride geri verilmek üzere ya da geri alınmak şartıyla yapılan işlemler için kullanılmaktadır. Bu bağlamda ileri bir zamanda tekrar getirilmesi beklenen şeyin şimdiden karşı taraf verilmesidir.

¹⁶⁴ K.K.6, 11, 14, 18, 24, 35, 44, 54, 79, 82, 96, 99, 103, 104, 105, 111, 123, 129, 134, 138, 144.

anneanne, çocuğun yanı sıra evde yaşayan diğer aile bireylerine de çeşitli hediyeler sunulmaktadır. Örneğin kumaş, terlik, eşarp, yazma, havlu, gömlek, seccade gibi eşyalar hediyeler arasında yer almaktadır. Diğer yandan çocuk görmesi, çocuk dünyaya geldikten kısa bir sonra yapıldığı gibi daha sonraki herhangi bir zaman diliminde de yapılabilmektedir. Görme günü anneanne ile birlikte çocuğun büyük ninesi, teyzesi, yengesi gibi çok yakın akrabaları da katılmaktadır. Görme günü, ev sahibi aile de gelen misafirleri memnun etmek amacıyla gücü nispetinde çeşitli yemekler hazırlayarak ikram etmektedir. Halk arasında çocuk görme töreni, aile bireylerinin torun ya da yeğen sahibi olmaktan duyduğu mutluluğun sembolü olarak görülmektedir. Dolayısıyla bu törenin yapılmasına da özen gösterilmektedir.¹⁶⁵

Kulak Delinmesi: Yörede kız çocuklarının küpe takarak daha güzel görünmelerini sağlamak amacıyla kulakları delinmektedir. Kulak delme pratiği genellikle kız çocuğuna yapılan bir uygulamadır. Kulak delme pratiği, çocuk iki ya da üç yaşına girdiğinde işin ehli kişiler tarafından yapılmaktadır. Uygulama öncesinde kulak memesi yaklaşık yarım saat sert bir şekilde ovularak acıya duyarsız bir hale getirilmektedir. Daha sonra orta büyüklükte bir dikiş iğnesine beyaz renkte orta kalınlıkta bir ip takılmakta ve iğnenin ucu da ateşte yakılarak sterilize edilmektedir. İğnenin ucu ısındıktan sonra çocuğun kulak memesi delinerek iğneye takılı iplik buradan geçirilmekte ve sonrasında ipe düğüm atılmaktadır. Kulak memesindeki yara, yaklaşık bir hafta içerisinde iyileşmektedir. Bu süreçte kulaktaki ip ara sıra çekilerek açılan deliğin güzel bir biçim alması sağlanmaktadır. Kulak memesindeki yaranın iyileşmesini sağlamak amacıyla üzerine tereyağı ya da zeytinyağı sürülmektedir. Yara tamamen iyileştikten sonra istenilen küpeler çocuğun kulağına takılmaktadır.¹⁶⁶

2.5.1.13. Çocukla İlgili Farklı İnanışlar

Yörede çocuğun dünyaya gelmesinden sonra çocuklarla ilgili birtakım inanışların ve uygulamaların olduğu görülmektedir. Bu bağlamda doğumdan kısa bir süre sonra “Ağırlık mı? Hafiflik mi?” diye adlandırılan bir uygulama yapılmaktadır. Uygulamada öncelikle çocuk kundak edilmekte ve anne ile başka bir kadın da karşılıklı oturmaktadır. Diğer kadın bu sırada çocuğu kucağına alarak annesine vermek üzere uzatmakta ve çocuğu vereceği anda da “Ağırlık mı? Hafiflik mi?” diye anneye soru sormaktadır. Anne; “hafiflik” diye yanıt vererek çocuğu almakta ve tekrar diğer kadına vermektedir. Aynı işlem tekrarlanır ancak bu defa kadın anneye; “Zenginlik mi? Fakirlik mi?” diye sormaktadır. Annenin “zenginlik” cevabını vermesi üzerine uygulama da sona ermektedir. Yapılan uygulamanın amacı çocuğun büyüdüğünde her işini kolay bir şekilde halletmesi, işlerinin her açıdan rast gitmesi, maddi açıdan zengin, varlıklı biri olması, sağlıklı ve sıhhatli bir yaşam sürmesine yöneliktir. Diğer yandan halk arasında yeni doğan çocuğun vücudunda kemik olmadığına ve kemiklerinde sonradan oluştuğuna inanılmaktadır. Çünkü vücudunda kemik bulunsa, annenin doğum yapamayacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda yörede çocuk, yere her düştüğü sırada meleklerin ona bir sopa ile vurduğu ve atılan her sopa sonucunda çocuğun vücudunda kemiklerin oluştuğuna inanılmaktadır.¹⁶⁷

Kızıltepe ve çevresinde yeni doğan kız ve erkek çocukların gözlerinin sürmeli görünmesi için ve göz sağlığını korumak amacıyla gözlerine toz sürme çekilmektedir. Çocuk doğduğu anda elleri açıksa gözü açık biri olacağına, tam tersi kapalıysa cimri biri olacağına inanılmaktadır. Kırk güne kadar anne ve çocuğun yanında onları koruyan meleklerin olduğuna inanılmaktadır. İlk altı aylık dönemde çocuk uyurken çok gülerse melekleri gördüğüne, elini sürekli açık tutarsa cömert ve gözü açık olacağına, kapalıysa cimri olacağına, yerde uyuyan çocuğun üzerinden atlanırsa ömrünün kısılacağına, büyüdüğünde boyunun kısa kalacağına ya da hiç uzamayacağına inanılmaktadır. Gece uyuyamayan ya da uykusunda sürekli uyanan çocuklar için bir kese içerisine konulan

¹⁶⁵ K.K.8, 13, 17, 23, 31, 41, 52, 65, 73, 88, 93,100, 102, 106, 109, 115, 120, 130, 136, 142, 148.

¹⁶⁶ K.K.9, 21, 22, 29, 35, 53, 55, 87, 99, 102, 108, 120, 145.

¹⁶⁷ K.K.13, 24, 96, 145.

çörek otu, çocuğun huzurlu bir şekilde uyuması amacıyla uyuduğu yastığın altına yerleştirilmektedir. Yeni doğan çocuklara meleklerin: “Annen öldü.” demeleri üzerine ağladıkları ve meleklerin de ağlayan çocuklara bu defa da: “Korkma sana şaka yaptık. Annen ölmedi.” diye seslendikleri ve çocuğun da bu söz üzerine gülmeye başladığı düşünülmektedir. Kırklı çocuklar çok ağladığında: “Kimin başını yiyeceksin?” denilmektedir. Çocuğu kötü varlıklardan korumak amacıyla yattığı odanın ışıkları en az yedi gün, en fazla kırk gün kadar açık bırakılmaktadır. Yeni doğmuş çocuk hastalanır diye o eve ilk yedi günde kırmızı et girmemektedir. Çocuğun gamzeli olması amacıyla yeni doğduğunda yanaklarına işaret parmağıyla ya da çay kaşığı ile bastırılmaktadır. Çene gamzesi için çocuğun çenesine parmakla bastırılmaktadır. Çocuğun burnu küçük olsun diye doğduğu anda burnu sıkılmaktadır. Çocuk boyunun uzun ve gerdan kısmının güzel görünmesi amacıyla üst damağı elle tutularak yukarı doğru çekilmektedir. Çocuğun gözü ağrıdığı anda tedavi amacıyla çocuğun gözüne anne sütü damlatılmaktadır. Anne çocuğunu emzirdiği sırada çocuk, ayaklarını üst üste attığı takdirde çocuğun kardeş istediği söylenmektedir. Küçük çocuk eline süpürge alıp evi süpürür gibi yaparsa ve takla atarsa misafir geleceğine inanılmaktadır. Çocuğun başı ağrır diye boş beşik sallanmamaktadır. Yeni doğan kız ya da erkek çocuğun büyüdüğünde narin, hoş, güzel bir ses tonuna sahip olması amacıyla bekâr bir genç kızın memesi verilmektedir. Cinlerin küçük çocuklara musallat olmasını engellemek amacıyla çocuklar üç yaşına girene kadar aynaya baktırılmamaktadır. Şeytan ve cinlerin toplanacağı düşüncesiyle gece vakti çocukların ısıklık çalmalarına izin verilmemektedir. Güzel ve alımlı görünmeleri amacıyla kız çocuklarının saçları genellikle ergenlik çağına kadar ya da evlenene kadar kestirilmemektedir.¹⁶⁸

Yörede huysuz davranışlar sergileyen, sürekli ağlayan, yemek yemeyen çocuklara yönelik yapılan bazı uygulamalar da bulunmaktadır. Buna göre çocuğun herhangi bir atleti yıkanarak evin bahçesine asılmakta ve birinin gelip onu alması ya da çalması beklenmektedir. Uygulama neticesinde çocuğun aksi davranışlarının çalınıp götürülen çamaşırla birlikte alınıp götürüldüğüne inanılmaktadır. Diğer bir uygulamada ise yağmurlu havalarda kerpiçten/topraktan yapılan evlerin damlarını düzeltmede kullanılan taş bir silindir (loğ) kullanılmaktadır. Uygulamada çocuğun herhangi bir atleti taş silindire geçirilerek damın düzeltme ve sertleştirme işleminde kullanılmaktadır. Yapılan uygulama bağlamında taş silindire geçirilen çamaşırın ezilmesi ile birlikte çocukta var olan olumsuz davranışlarında ezileceğine ve bu şekilde çocuğun sakin ve normal bir çocuk olacağına inanılmaktadır. Çocuğun huysuz davranışlarını engellemek amacıyla yıkandığı su, uyduktan sonra dökülmektedir. Yörede yapılan bir başka uygulamada ise ev süpürülerek tozlar toplanmakta, huysuz olduğu düşünülen çocuğun elbisesinin ön peşine konulmakta ve kapının eşiğinden dışarı bu tozlar silkenmektedir. Böylece çocuğun huysuzluğunun da bu tozla birlikte gideceğine inanılmaktadır. Bununla birlikte sürekli ağlayan çocuğun kulağında kurt olduğu düşünülmektedir. Bunun için çocuğun kulağına kız çocuğu olan başka bir annenin sütünden bir damla süt veya soğan suyu damlatılmaktadır. Yapılan uygulama bağlamında çocuğun sakinleşeceğine inanılmaktadır.¹⁶⁹

Kızıltepe ve çevresinde çocukların sağlıklı ve sıhhatli bir şekilde büyümeleri için sırt bölgesine belli aralıklarla jiletlenmektedir. Uygulama genellikle çocuk bir yaşını doldurmadan önceki bir süreç de üç perşembe üst üste olacak biçimde şifacılar tarafından yapılmaktadır. Uygulamada çocuğun sırtı jiletlenerek kirli olduğuna inanılan kanın akması sağlanmaktadır. Kirli kan aktıktan sonra yaraların üzeri temiz bir bezle kapatılmakta ve yaralar iyileşene kadar da bu bez orada kalmaktadır. Yapılan uygulama bağlamında çocuğun sağlıklı bir şekilde büyüyeceğine inanılmaktadır. Aynı uygulamanın ağlayan, sürekli huysuzluk yapan çocukların huzur bulması amacıyla da yapıldığı yörede bilinmektedir. Diğer yandan yeni doğan ikiz çocukların yaşayıp yaşamayacaklarını belirlemek amacıyla çocuklar mezarlığa götürülerek herhangi bir mezarın yanına bırakılmakta ve yaklaşık bir saat burada bekletilmektedir. Bekleme sürecinde çocuklardan hangisi ilk ağlarsa onun öleceğine diğerinin yaşayacağına

¹⁶⁸ Bu paragraf, kaynak kişi dizininde yer alan bayanların ifadelerinden derlenmiştir.

¹⁶⁹ K.K.11, 16, 18, 24, 55, 73, 96, 99, 102, 104, 118, 128, 129, 140, 145.

inanılmaktadır. Anne ve babasına iyi davranan, onların gönlünü hoş tutan bir çocuğun büyüdüğünde Allah'ın ona erkek çocuklar bahşedeceğine ya da onu asla çocuksuz bırakmayacağına inanılmaktadır. Bir kız çocuğu dünyaya geldiğinde amcaoğluna nişanlı sayılmaktadır. Bir çocuk öldüğünde kaydı nüfustan sildirilmemekte, bir başka çocuk dünyaya geldiğinde aynı isim o çocuğa verilmekte ve önceki ölmüş çocuğa ait nüfus belgesi de bu çocuğa aitmiş gibi gösterilmektedir.¹⁷⁰

2.5.1.14. Erkek Çocukların Sünnet Edilmesi

Anadolu'da erkek çocukla ilgili yapılan işlemlerden birisi de "sünnettir." Sünnet, erkek üreme organının uç tarafını kapsayan derinin keskin bir araçla çepeçevre kesilip atılmasından ibarettir.¹⁷¹ Dini ve kültürel açıdan sünnet, Sâmi/İbrahîmi geleneklerin bir kalıntısı olarak geçmişten günümüze Anadolu coğrafyasında uygulanana gelen en yaygın pratikler arasında yer almaktadır. Dolayısıyla hiçbir çocuk sahibi anne ve baba bu köklü geleneğin dışında kalmak istememektedir. Sünnet geleneğini uygulayan toplumların amacı dinî-kültürel bir tören olması, hastalıklardan korunması ya da bazı hastalıkların tedavi edilmesidir. Anadolu'da sünnet geleneğinin yüzyıllar boyu sıkı ve kesin bir biçimde yerine getirilmesinde dini, sosyo-kültürel, sağlık ve cinsel konular etrafında kümelenen birtakım inanış ve görüşlerin etkili olduğu görülmektedir. İslâm dini açısından değerlendirildiğinde çocuk sünnet yoluyla İslâm topluluğuna katılmaktadır. Bu çerçevede Müslüman bir çocuğun Müslüman olmayandan ayrıldığı düşünülmektedir. Diğer yandan sünnetsiz bir çocuk, büyüdüğünde toplum içinde ötekileştirilmekte ve ona "gavur" gözüyle bakılmaktadır. Toplum içerisinde sünnetli olanın sünnetsiz olandan daha temiz olduğuna inanılmaktadır. Bununla beraber bir Müslüman ile evlenen yabancidan başka birtakım şeylerin yanı sıra çoğu zaman sünnet olması da istenmektedir. Bu durumda sünnet, toplum içinde dini kimliği belirlemede kullanılan bir işaret haline gelmiş olmaktadır.¹⁷² Sünnet, dini vecibe olmasının yanı sıra sosyal açıdan değerlendirildiğinde erkeklığe geçiş sembolü olarak da görülmektedir. Zira bir çocuğun tam bir erkek olarak kabul edilmesi için sünnet ettirilmesi gerekmektedir. Bu önemli olayda genellikle yapılan bir törenle kutlanmaktadır. Bu törenler ya düğünlülük ya da mevlit okutulmak suretiyle yapılmaktadır.

Çocuğun erkeklığe geçişinin kutlaması ve bu geçişin çevreye duyurulması amacıyla sünnet edilecek çocuk için tertiplenen davulu zurnalı, çeşitli oyunların oynandığı, ikramların sunulduğu törene "sünnet düğünü" denilmektedir. Günümüz modern dünyasında geçmişe nazaran bu törenlerin yapılmasında bir artış görülmektedir. Bu artışın bir nedeni de ailenin akraba ve komşuların nazarında saygınlığının artırmasına yardımcı olmasıdır.¹⁷³ Düğün için yapılan masraflar, düğüne katılan davetlilerin çokluğu, alınan hediyelerin çeşitliliği vs. gibi konularda aile çevresine zenginlik ve güç gösterisi yaparak toplum içindeki konumunu pekiştirme fırsatı bulmaktadır.

Sünnet geleneği Kızıltepe ve çevresinde de doğan her erkek çocuğa yapılan bir uygulamadır. Yöre halkından İslâm dinine mensup kişiler, İslâm geleneğine uyarak erkek çocuklarını sünnet ettirmektedir. Çocukları sünnet ettirme noktasında Hanefi mezhebinde mensup olanlar bu geleneği sünnet olduğu için, Şâfi mezhebine mensup olanlar ise vacip olduğu için yerine getirmektedir.¹⁷⁴ Diğer yandan ilçede sünnet, genellikle çocuk dünyaya geldikten sonraki ilk kırk gün içinde ya da emeklemeye başlamadan önce yapılmaktadır. Ancak çocuğun cinsel organı sünnet edilmeye uygun değilse bu durumda sünnet bir ya da iki yaşına kadar ertelenmektedir. Diğer yandan çocuğun sağlık sorunu varsa doğumdan sonra hemen sünnet edilmektedir. Genel uygulama böyle olmakla beraber günümüzde bazı aileler doktor tavsiyesine uyarak

¹⁷⁰ K.K.6, 11, 13, 18, 19, 21, 29, 53, 59, 74, 102, 104, 120, 133.

¹⁷¹ Örnek, "Türk Halkbilimi", s.173.

¹⁷² Salime Leyla Gürkan, "Sünnet", TDV İslâm Ansiklopedisi, C.38, İstanbul, 2010, ss.155-156; Örnek, "Türk Halkbilimi", ss.170-173.

¹⁷³ Örnek, "Türk Halkbilimi", s.174.

¹⁷⁴ Nebi Bozkurt, "Sünnet", TDV İslâm Ansiklopedisi, C.38, İstanbul, 2010, s.158.

çocuklarını üç dört yaşına geldiğinde sünnet ettirmekte, bazı ailelerde de sünnet düğünü yapmak amacıyla çocuğun büyümesini ve aklının ermesini beklemektedir. Bununla beraber yörede sünnet kaynak dönemleri olarak nitelendirilen ilkbahar ve sonbahar mevsimlerinde yapılmaktadır. Halk arasında bu mevsimlerde yapılan her türlü cerrahi müdahalenin daha çabuk iyileştiğine dair bir inanış vardır. Diğer yandan yörede insanının geçim kaynağının genellikle tarım ve hayvancılık olmasından ötürü sünnet düğünü yapmak isteyenler maddi açıdan sıkıntı çekmemek için hasat dönemini beklemektedir.¹⁷⁵

Yörede çocuk sünnet edilmeye karar verildiği zaman, sünnet edilecek çocuğa “artık erkek olacağı, sünnet olunca büyüyeceği” söylenmektedir. Sünnet ya çalgılı düğün, ya da mevlitli merasim şeklinde yapılmaktadır. Sünnet düğünü yapılacağı zaman, dost, akraba ve tanıdıklara “davetiye” ya da “okuntu” gönderilerek “sünnetimiz var, sünnet törenimiz var, düğünümüz var, mevlidimiz var” denilerek onlar sünnete davet edilmektedir. Sünnet düğününden bir gün önce yakın akraba ve komşuların katıldığı “kına” merasimi yapılmaktadır. Düzenlenen eğlencenin ardından sünnet olacak çocuğa kına yakılarak tören sona ermektedir. Sünnet merasiminin yapılacağı sabah ise öncelikle çocuğun banyosu yaptırılmakta ve tören için hazırlanan sünnet kıyafetleri giydirilmektedir. Öğleye doğru mevlit okutulmakta ve sonrasında törene katılan davetlilere mevlit yemeği ikram edilmektedir. Yemek sonrasında çocuk ve arkadaşları çevrede bir süre gezdirilmektedir. Gezi sonrasında sünnet düğünün yapılacağı yere gidilmektedir.¹⁷⁶ Yörede çocuklar düğün günü sünnet edildikleri gibi düğünden önce de sünnet edilebilmektedir. Sünnet edilen çocuk daha sonra kendisi için hazırlanmış yatağa yatırılarak tebrik edilmektedir. Davetliler de çocuğun yanına gelerek ona hediyelerini takdim etmektedir. Düğün, davetlilerin davul zurna eşliğinde halaylar çekerek eğlenmesi ile sona ermektedir.¹⁷⁷

Sünnet merasimlerinde mevlit okutma ritüeli, kökü geçmişe uzanan ve çoğu ailenin uyguladığı bir merasimdir. Aile, çocuğu sünnet ettirdikten sonraki bir gün yakın çevre ve akrabalarını davet ederek çocuğun sünneti şerefine mevlit töreni düzenlemektedir. Tören sırasında mevlit ve Kur'an'ı Kerim okunmakta, dualar edilmekte ve sonunda ilahiler söylenerek tören tamamlanmaktadır. Tören sonrası aile, davetlilere çeşitli ikramlarda bulunmaktadır. Yemek olarak genellikle pilav üstü haşlanmış ya da kavrulmuş et ikram edilmektedir. Bazı zaman da çay servisi ile pasta ve börek, lokum, gofret, bisküvi, şeker, şerbet gibi yiyecekler gelenlere ikram edilmektedir. İkramlar da ailenin maddi durumuna göre değişim göstermektedir. İkram sonrasında davetlilerin çocuğa hediyelerini sunmasıyla tören de sona ermektedir. Tören sonunda misafirler uğurlanırken de diğer aile fertlerinin mevlit sahibine dua etmesine yönelik mevlitte sunulan ikramların verilmesi ve aynı zamanda bugünün anısına Yasin kitabı ve tespihten oluşan hediyeler verilmesi uygun görülmektedir.¹⁷⁸

Kızıltepe ve çevresinde yakın zamana kadar çocukları sünnet etme işini ilçe merkezinde bulunan sünnetçiler gerçekleştirirdi. Yılda bir defa bahar aylarında ilçenin tüm köyleri dolaşılır ve çocuklar sünnet edilirdi ya da evlere “sünnetçi” diye tabir edilen kişiler çağırılarak çocuklar sünnet ettirilirdi. Günümüzde fahri/fenni sünnetçilerin azalmasıyla birlikte çocuğun sünnet işleminin modern kliniklerde ya da hastanelerde yapılmasına önem verilmektedir. Bununla birlikte sünnet yarası iyileşene kadar çocuğa etek giydirilerek sürtünme durumu azaltılmaktadır.¹⁷⁹

Yörede sünnet edilen çocuğun kesilen fazlalığı ile bazı inanışlar ve uygulamalar bulunmaktadır. Kesilen sünnet derisi, daha önce değindiğimiz gibi “kısır kadın”ı tedavi etmede kullanılmaktadır. Bununla birlikte kesilen parça rastgele atılırsa bunun çocuk açısından iyi olmayacağına inanılmaktadır. Bunun için kesilen fazlalık çocuğa dini inanç sadakati getirmesi amacıyla cami penceresine bırakılmakta¹⁸⁰ ya da çocuğun

¹⁷⁵ K.K.47, 63, 79, 91, 97, 103, 106, 120, 137, 139.

¹⁷⁶ Demir, “*Ve Kızıltepe*”, s.85.

¹⁷⁷ K.K.14, 19, 44, 52, 54, 67, 79, 95, 102, 103, 106, 137, 139, 145.

¹⁷⁸ K.K.13, 14, 19, 44, 52, 54, 67, 79, 95, 102, 103, 106, 137, 139, 145, 148.

¹⁷⁹ K.K.5, 18, 21, 29, 47, 63, 67, 97, 81, 94, 106, 142.

¹⁸⁰ Demir, “*Ve Kızıltepe*”, s.85.

ileride hoca veya öğretmen olmasını sağlamak amacıyla okul ya da cami bahçesine gömülmektedir. Çocuk, sünnet edildikten sonra ona sünnet şakası olarak kendisine kesilmiş deri parçası ile dolma yapılacağı ve yedirileceği söylenmektedir. Erkekliğine zarar gelir diye çocuğun hareket etmesine ya da oyun oynanmasına izin verilmemektedir. Sünnet edilmeyen bir çocuk, yetişkinlik döneminde de kendisini sünnet ettirmez ve sünnetsiz ölürse bu kişinin kâfir olacağına inanılmaktadır. Sünnet olmayan birisine evlenmesi için kız verilmemektedir.¹⁸¹

Sünnet ve Kirvelik: Yörede sünnet, aynı zamanda sanal da olsa yeni bir akrabalığın kurulması anlamına da gelmektedir. Zira sünnet olayında “kirve (kıriv)” ve “kirvelik” anlayışı ve buna yönelik yapılan uygulamalar vardır. Yörede kirvelik, akraba ya da yabancı biri ile dostluk ve kardeşlik bağlarının güçlenmesi ya da yeni bir akrabalık bağının oluşması amacıyla yapılan bir uygulamadır. Kirvelik, özünde çıkar ilişkisine dayanan, ekonomik ve toplumsal statüye önem veren, iki kişiyle (sünnet olan çocuk ve onu sünnet olurken kucağında tutan kişi) başlayan, sonuç itibarıyla iki aileyi birbirine yakınlığa taşıyan, akraba olmadığı halde akrabaymış gibi kabul edilmesine yol açan ve sonradan elde edilen bir akrabalık çeşididir. Kirvelik bağı ile kişi, diğer ailenin aşireti arasında bir saygınlık kazanmaktadır. Kirvelik, bir kişinin sünnet anında çocuğu kucağında tutmasıyla o kişi ile arasından oluşan gayri resmi akrabalık bağıdır. Kirvelik, bir erkek çocuğun sünnet merasiminin külfet ve masraflarını, başka bir aile büyüğünün üzerine alması ile iki farklı aile grubu arasında sonradan kurulan sanal akrabalığa verilen isimdir. Kirve, sünnet sırasında çocuğu kucağında tutan, ona yardım eden ve onun çırpınarak kendisine zarar vermesine engel olan kişidir. Kirve aynı zamanda, sünnet masraflarına aileye ekonomik açıdan destek olan, geçiş dönemleri arasında sayılan sünnet aracılığıyla çocuğun ailesine sonradan akraba olan ve o günden sonra o aileden sayılan bir erkektir. Kirve olan kişiyi seçme konusunda çocuğun babası önce yakın akraba ya da dostlarından birine önermektedir. Yapılan teklifi kabul etmek yöre halkı arasında hem bir onur hem de bir borç sayılmaktadır. Bazen de kirve olmak isteyen kişi, aileye teklifte bulunmaktadır ve aile bu teklifi kabul ettiği takdirde o kişi kirve adayı olmaktadır. Kirvelik bağı; var olan ilişkileri pekiştirmekte, ailelerin sosyal ilişkiler ağını genişletmekte, aileleri birbirlerine yaklaştırmakta ve toplumda kaynaşmaya vesile olmaktadır.¹⁸²

Kızıltepe ve çevresinde sanal bir akrabalık kurulmasını sağlayan kirvelik olgusunda kirve olan kişi artık “kardeş” olarak kabul edilmektedir. Bu yüzden yörede iki aile çocukları arasında evlenme engelinin olduğu varsayılarak “kirve kızıyla evlenilmez” anlayışının ortaya çıktığı görülmektedir. Kirveler ömürlerinin sonuna kadar birbirlerine maddi ve manevi anlamda her türlü yardımda bulunmaktadır. Kirvelikle başlayan bağ, bundan sonraki nesillere de aktarılmaktadır. Bu bağlamda kirve ailelere mensup kimseler, bundan sonra birbirlerine kirve anlamında “kıriv” diye hitap etmektedir. Kurulan bu bağın güçlendirilmesi ve devam ettirilmesi amacıyla torunları dünyaya geldikten sonra da sünnet törenleri düzenlenmekte ve bu törenlerde de kirve tutma geleneğinin yapılmasına özen gösterilmektedir. Diğer yandan sünnet esnasında kirve olacak ailenin çocuğu varsa her iki çocuk çapraz bir şekilde babaların kucağına oturtulmaktadır Bu bağlamda her iki aile karşılıklı olarak birbirine kirve olmaktadır. Bu durumda yapılan masraflar ve alınan hediyeler karşılıklı olmaktadır. Bununla birlikte yörede sünnet esnasında akan ilk kan damlasının kirvenin üzerine sıçramasına özen gösterilmektedir. Bu bağlamda ilk bahşışı de kirve almaktadır.¹⁸³

2.5.1.15. Yörede Çocuk Hastalıkları ve Tedavi Yöntemleri

Yörede halk hekimliği tedavi yöntemleri ve uygulamaları bazı çocuk hastalıklarının tedavisinde kullanılmaktadır. Geçmişten günümüze kadar yörede sarılık,

¹⁸¹ K.K.5, 13, 14, 19, 21, 29, 44, 47, 52, 54, 67, 79, 95, 102, 103, 106, 137, 139, 142, 148.

¹⁸² Örnek, “*Türk Halkbilimi*”, s.183; Ziya Gökalp, “*Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler*”, Ed.:Şevket Beysanoğlu, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1992, s.82.

¹⁸³ K.K.6, 10, 14, 19, 28, 44, 49, 52, 71, 80, 95, 94, 99, 102, 103, 104, 131, 145; Ayan, “*Mardin Folkloru*”, s.151.

ağız beyazlığı, boğmaca, gaz giderme, kızamık gibi bazı hastalıkların tedavi edilmesinde halk hekimliği yöntem ve uygulamalarına başvurulduğu bilinmektedir. Günümüzde de modern tıpla beraber geleneksel halk hekimliği tedavi yöntem ve uygulamalarının yörede halen kullanıldığı görülmektedir. Bu bölümde yörede çocuklarda görülen bazı hastalıkların tedavisinde kullanılagelen halk hekimliği tedavi yöntemleri ve uygulamaları ele alınacaktır.

Sarılık: Kızıltepe ve çevresinde bir çocuğun dünyaya gelmesinden sonra ilk kırk gün içerisinde cildinde ve göz beyazlarında sararma şeklinde görülen hastalığa “sarılık” denilmektedir. Bununla beraber yetişkinlerde görülen hepatit hastalığı ve türevlerine de halk arasında “sarılık” adı verilmektedir. Yörede her iki hastalığın tedavisinde modern tıbbın yanı sıra geleneksel halk hekimliği tedavi yöntem ve uygulamaları kullanılmaktadır. Buna göre sarılık olmuş çocuğun üzerine sarılığı alınsın diye sarı ya da beyaz renkte bir örtü örtülmektedir. Diğer bir uygulamada güneş tutulması olduğu sırada sarılığın şifası için yere serilip sonra da saklanan eşarp çıkarılarak yere serilmekte, eşarbin üzerine de sarılığa yakalanmış çocuk yatırılarak eşarbin uçları üzerinde bağlanmakta ve hastaya şifa olsun diye bu şekilde bir süre bekletilmektedir. Bir başka yöntemde hastalığın şifası için sarı renkli bir bez sabunlanarak çocuğa sarılarak bir süre bekletilmektedir. Yapılan uygulamalar bağlamında çocuğun iyileşeceğine inanılmaktadır. Diğer bir yöntemde tedavi için şifacı olduğu bilinen şeyhe götürülmektedir. Şifa niyetiyle çocuğun her iki kulak arkasına keskin bir aletle küçük bir çizik atılmakta ve bu çizikten akan kan çocuğun gözlerine damlatılmaktadır. Kan damlatma sırasında ise sağ kulaktan çıkarılan kandamlası sol göze, sol kulaktan akan kandamlası ise sağ göze çapraz bir şekilde birer damla olmak üzere damlatılmaktadır. Uygulamanın iki çarşamba bir cuma yapılması haline hastanın iyileşeceğine inanılmaktadır. Benzer bir uygulamada da çocuğun dilaltına kesik atılarak kanaması sağlanmaktadır. Yapılan uygulamada dilaltından kan akmaması halinde kulak arkası jilette kesilerek kan akması sağlanmaktadır. Aynı işlemin on gün arayla üç perşembe üst üste yapılması neticesinde çocuğun şifa bulacağına inanılmaktadır. Bir diğer sarılığı giderme pratiğinde yöreye özgü “küşüt/kuşut” adı verilen bir çeşit ot, bal ile karıştırılmakta ve aç karnına çocuğa yedilmektedir. İşlemin fayda vermesi amacıyla uygulamaya bir hafta devam edilmektedir. Yapılan uygulama neticesinde çocuğun iyileşeceğine inanılmaktadır. Küşüt bitkisiyle yapılan diğer bir yöntemde ise küşüt, öncelikle bir tencere içerine alınarak bir miktar suyla birlikte kaynatılmakta ve soğuduktan sonrada içerisine bir miktar pekmez karıştırılmaktadır. Bu şekilde hazırlanan karışımın hem çocuğa hem de anneye içirilmesi halinde çocuğun şifa bulacağına inanılmaktadır. Halk arasında sarılığın tedavi edilmesinde çeşitli nesneler çocuğun omzuna takılmaktadır. Bunun için sarılığı kendine çeksin diye sarı renkli bir kehribar taşı, kurudukça sarılığı kendisine alsın diye ipe dizilmiş yedi tane soyulmuş sarımsak ya da yedi adet küçük çiğ et parçası, sarılığı alıp göz göz şişsin diye kare şeklinde kesilmiş siyah renkli bir ipe yeşil bir bez parçasıyla dizilmiş yedi adet nar kabuğu çocuğun omzuna çengelli iğneyle tutturulmaktadır. Yapılan uygulamalar bağlamında çocuğun iyileşeceğine inanılmaktadır. Bunlarla birlikte tedavi için “ocaklı aileye” gidilmektedir. Halk arasında bu ocaklı aileyle ilgili bir anlatıya göre ocak sayılan aile bireylerinden bir kişinin zamanında bir cin gördüğünden ve bu cine çengelli iğne takarak onu kendine esir ettiğinden söz edilmektedir. Yakalanan cinin kendisini yakalayan kişiye kendisini serbest bırakması karşılığında istediği bir şeyi vereceğini söylediği ve adamın da bu teklifi bir şart karşılığında kabul ettiği zikredilmektedir. Adamın cine; “O zaman benim elimden sarılığa yakalanan hasta kişilere şifa ver!” diye söylediği ve cinin de bu teklifi kabul ederek o kişinin elinden bu hastalığı şifa verme özelliğini verdiği anlatılmaktadır. Yaşanan bu olay neticesinde o adamın ve onun soyundan gelenlerin zaman içerisinde bu hastalığın şifacısı haline geldikleri yöre halkı tarafından ifade edilir. Tedavi amacıyla hastanın iki kulak arkası ve iki el bileğine jilette birer çizik atılarak kanatılmaktadır ve çiziklerin üzerine bir miktar tuz serpilmektedir. İşlem sonrası perhiz olarak hasta bir hafta boyunca tuzlu ve yağlı yiyeceklerden uzaklaşmakta ve bol bol tatlı yiyecekler tüketmektedir. İşlem küçük bir çocuğa

uygulanıyorsa perhiz anne tarafından yapılmaktadır. Aynı işlemin üç çarşamba üst üste devam edilmesi halinde hastanın iyileşeceğine inanılmaktadır.¹⁸⁴

Boğmaca: Genellikle küçük çocuklarda görülen öksürük ve hırıltılı nefes alma hastalığına yörede “boğmaca” denilmektedir. Öksürük, nefes almada zorlanma, iştahsızlık ve yutkunmada zorlanma gibi belirtiler, hastalık belirttikleri olarak kabul edilmektedir. Yöre halkı bu hastalığı tedavi etmek amacıyla modern tıbbın yanı sıra geleneksel halk hekimliği tedavi yöntem ve uygulamalarını da kullanmaktadır. Buna göre boğmaca tedavisinde kullanılan yöntemlerden birisi inek gübresinden yapılan “tezeklerin” üst üste konulup arasından açılan bir delikten çocuğun geçirilmesi şeklindedir. Uygulamada üst üste yığılmış tezeklerin ortasından bir delik açılmakta ve çocuk açılan bu delikten üç defa geçirilmektedir. Yapılan uygulama bağlamında delikten geçirilen çocuğun karşı tarafa geçtiğinde hastalığı da geride bıraktığına ve bunun neticesinde çocuğun iyileşeceğine inanılmaktadır. Diğer bir tedavi yöntemindeyse hasta kişinin boğazının etrafında “bıçak sırtının” gezdirilmesi şeklindedir. Bunun için işin ehli bir “şifacıya” gidilmektedir. Yörede bu hastalığı tedavi eden şifacıların şifa verme özelliğini nasıl elde ettiklerine dair bir anlatıya mevcuttur. Şifacı olmak isteyen kişinin, bir köstebek yakaladığı ve onu tek nefeste elleriyle boğarak öldürdüğü anlatılmaktadır. Yapılan işlem sonucunda köstebeği öldüren kişinin, şifa verme özelliğine sahip olduğuna inanılmaktadır. Buna göre şifacı, hastalık tedavisinde eline aldığı bıçağın sırt kısmını hastanın boynu etrafında dualar eşliğinde yedi defa dolaştırmaktadır. Uygulamanın bir defa yapılması halinde hastanın öksürüğünün kesilerek iyileşeceğine inanılmaktadır. Genel uygulama böyle olmakla beraber bıçak uygulamasını aynı gün içerisinde günde bir ve günbatımında iki defa olacak biçimde uygulandığı da yörede bilinmektedir. Bununla beraber aynı tedavi yönteminin “ses kısıklığını” gidermede de kullanıldığı yörede zikredilmektedir. Diğer bir benzer yöntemde ise şifacı, eline bir yazma alarak çeşitli dualar eşliğinde onu katlamakta sonra tekrar açmakta ve açılan yazmayı da hastanın boynuna üç defa bağlayarak tekrar açmaktadır. Yapılan işlem neticesinde hastanın iyileşeceğine inanılmaktadır. Bunların yanı sıra yörede öksürüğü çok olan çocuğa pekmez ve tereyağı karışımı içirilerek şifa bulması sağlanmaktadır.¹⁸⁵

Kızamık: Yörede vücutta oluşan, vücudun tamamını saran, küçük kızarıklık şeklinde görülen hastalığa “kızamık” denilmektedir. Yörede modern tıbbın yanı sıra geleneksel halk hekimliği tedavi yöntem ve uygulamaları da kullanılmaktadır. Buna göre hastalığı tedavi etmek amacıyla bir ipe halka şeklindeki şekerler takılmakta ve bu şekerler daha sonra ipten çıkarılarak tek tek çocuğa yedirilmektedir. Yapılan uygulama neticesinde çocuğun iyileşeceğine inanılmaktadır. Diğer yandan halk arasında kızamık hastalığına “karaciğer”in neden olduğuna inanılmaktadır. Bu nedenle hastalığı tedavi etmek amacıyla küçükbaş hayvan karaciğeri pişirilerek hasta kişiye yedirilmektedir. Aynı zamanda bu işlem sonrasında hastanın niyetine fakirlere karaciğer dağıtılması halinde hastanın iyileşeceğine inanılmaktadır.¹⁸⁶

Ağız Beyazlığı: Bir çocuk dünyaya geldikten belli bir süre sonra çeşitli nedenlere bağlı olarak ağız içerisinde beyaz renkli bazı yaralar oluşmaktadır. Ağız içerisinde oluşan bu yaraların tedavi edilmediği takdirde çocuğun süt emmede zorlanacağına ve çocuğun güçsüz düşerek hastalanacağına inanılmaktadır. Ağız yaralarını tedavi etmede beyaz renkli bir bez ya da tülbent karbonatlı suya batırılmakta ve çocuğun ağız içi silinmektedir. Uygulamaya ağız içindeki yaralar iyileşene kadar devam edilmektedir.¹⁸⁷

İdrar Yapamama: Yörede idrar yapmakta sıkıntı çeken ya da zorlanan çocuklara yönelik yapılan geleneksel bir uygulama bulunmaktadır. Bunun için daha önce bu hastalığı geçiren birinin yardımına başvurulmaktadır. Tedavi için bu hastalığı geçiren kişinin ellerine bir miktar temiz su dökülerek ellerini yıkaması sağlanmakta ve

¹⁸⁴ K.K.6, 7, 11, 18, 19, 20, 25, 44, 46, 50, 51, 53, 55, 67, 73, 80, 86, 95, 99, 102, 104, 124, 136, 142, 145.

¹⁸⁵ K.K.20, 22, 35, 43, 51, 55, 86, 93, 99, 100, 108, 120, 126, 145.

¹⁸⁶ K.K.13, 22, 20, 35, 51, 100, 120, 126.

¹⁸⁷ K.K.3, 9, 12, 19, 28, 35, 40, 42, 64, 90, 99, 105, 115, 124, 135, 137, 145.

bu sırada dökülen su da bir kap içerisinde biriktirilmektedir. Daha sonra yıkama suyu bir tas ya da bardağa doldurularak hasta olan çocuğa içirilmektedir. Yapılan uygulama çerçevesinde çocuğun iyileşeceğine inanılmaktadır.¹⁸⁸

Kusma ve Salya: Çocuklarda sık görülen hastalıkların başında “kusma” gelmektedir. Hastalığın tedavisinde modern tıbbın yanı sıra geleneksel halk hekimliği tedavi yöntem ve uygulamaları da kullanılmaktadır. Buna göre kusmayı önlemek amacıyla çevre halk arasında zalim olarak nitelendirilen birinin evinden bir kaşık pilav getirilerek hasta çocuğa yedirilmektedir. Yapılan işlem neticesinde kusmanın geçeceğine inanılmaktadır. Diğer yandan çocuklarda görülen bir rahatsızlıkta tükürüğün salya biçiminde dışa akmasıdır. Salyanın tedavisi için hasta çocuğun dayısına ait bir ayakkabı alınarak çocuğun çenesine hafif bir şekilde değdirilmektedir. Yapılan uygulama neticesinde çocuğun ağzından akan salyanın kesileceği inanılmaktadır.¹⁸⁹

Küçük Dil ve Göz Kemiğinin Düşmesi: Yörede tedavi edilmesi gereken hastalıklar arasında “küçük dil ve göz kemiği düşmesi” de yer almaktadır. Küçük dil düşmesi olarak adlandırılan hastalık; kusma, halsizlik, iştahsızlık gibi belirtilerle kendini göstermektedir. Bir çocukta bu belirtiler görüldüğü takdirde çocuğun küçük dilinin düştüğüne inanılmakta ve tedavi için de şifacıya gidilmektedir. Şifacı tedavi amacıyla tahta bir kaşığın sapına bez bağlamakta ve bu şekilde kaşığın sapını çocuğun ağzının içine sokmaktadır. Ağız içerisindeki kaşığı oynatarak boğaza kadar indirmekte ve sonra da kaşığı geri çekmektedir. Yapılan işlem sonucunda küçük dilin yerine getirildiğine ve çocuğun iyileşeceğine inanılmaktadır. Diğer yandan “göz kemiği düşmesi” olarak bilinen hastalık; sebepsiz yere ateş çıkması, iştahsızlık, kusma, halsizlik gibi belirtilerin görülmesiyle anlaşılmaktadır. Bu belirtilerin görülmesi halinde işin ehli şifacıya gidilmektedir. Tedavi aşamasında şifacı, eliyle çocuğun ense kısmında bulunan saçlı kısma masaj yapmaktadır. Masaj sonrası, bir eliyle ense kısmındaki saçları tutmakta, diğer yandan iki parmağını da kaş bölgesindeki göz kemiklerinin üzerine koymakta ve aynı anda saç ve kemikleri yukarı doğru çekmektedir. Yapılan bu uygulama ile göz kemiklerinin yerine getirildiğine ve çocuğun iyileştiğine inanılmaktadır.¹⁹⁰

Gaz Giderme: Çocuklarda beslenmeden ya da biyolojik nedenlerden ötürü sindirim sistemlerinde bazı zaman gaz oluşumu gerçekleşmektedir. Bu durumda gazı olan çocuğun sürekli ağladığı ve huysuzlaştığı yörede ifade edilmektedir. Çocuklarda oluşan gazı gidermek amacıyla yörede modern tıbbın yanı sıra geleneksel halk hekimliği tedavi yöntem ve uygulamaları da kullanılmaktadır. Buna göre hasta, tedavi amaçlı çarşamba günü işin ehli şifacıya götürülmektedir. Tedavi için şifacı, eline büyük boy bir iğne alır ve onu yarısına kadar yemek pişirilen ocak ateşinde ısıtmaktadır. Isınan iğneyi de dualar eşliğinde çocuğun göbeğinin üzerine ve göbeğin her iki yanına çarpı (x) işareti olacak şekilde bastırmaktadır. Yapılan uygulama sonucunda çocuğun iyileşeceğine inanılmaktadır. Genel uygulama gaz gidermede yapılmakla beraber aynı işlem çocuklarda görülen fıtık tedavisinde de kullanıldığı bilinmektedir. Diğer bir yöntemde ise yöreye özgü tadı acı, keskin kokulu, ufak taneli “gihabu” adı verilen bir bitki kullanılmaktadır. Bitkinin acı bir tada sahip olmasından dolayı tedavi, anne aracılığıyla yapılmaktadır. Bunun için anne, çay kaşığının ucu kadar gihabuyu bir miktar suyla karıştırarak içmektedir. Çocukta bulunan gaz sancısı geçene kadar aynı işleme devam edilmektedir. Yapılan uygulama neticesinde çocukta bulunan gazın giderildiğine inanılmaktadır. Aynı bitkinin şeker hastalığı, karın ve kasık ağrılarını tedavi etmede kullanıldığı yöre halkı tarafından zikredilmektedir.¹⁹¹

2.5.1.16. Askerlik

Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan, belli bir yaşa ulaşmış erkek çocuklarının vatani hizmetini yerine getirmesi için görevlendirilmesi olayına “askerlik”, bu görevi

¹⁸⁸ K.K.19, 37, 89, 102.

¹⁸⁹ K.K.21, 23, 29, 31, 53, 81, 91, 127, 134.

¹⁹⁰ K.K. 9, 19, 40, 43, 87, 88, 102.

¹⁹¹ K.K.20, 25, 43, 50, 51, 124, 126.

yerine getirmesi beklenen kişiye de “asker” denilmektedir. Askerlik görevi ile kişi, ordu içerisinde belli bir süre zarfında temel eğitimleri alarak bir savaş durumunda nasıl hareket etmesi gerektiğini öğrenmektedir. Bu çerçevede ülkenin her erkek vatandaşı sırası geldiğinde vatanının bir neferi olmaktadır.

Askerlik, aynı zamanda kişinin çocukluktan erkeklığe geçişini temsil eden önemli bir geçiş dönemidir. Genç delikanlılar bu görevle çevrelerine büyüdüklerini ve yetişkinliğe adım attıklarını gösterme fırsatı bulmaktadır. Toplum içerisinde askerlik görevini yapmamış insan yarım insan sayılmakta ve ona karşı bir tavır sergilenmektedir. Buna göre iş arayan birisine, yuva kurmak için genç bir kıza dünür olarak gidene askerlik görevini yerine getirip getirmediği sorulmaktadır. Ona göre işe alınmakta ya da kız verilmektedir. Görülüyor ki askerlik bireyin vatan evladı olma; iş, aile, yetişkinliğe geçme gibi konular açısından değerlendirildiğinde hayatın önemli dönem noktalarından birini oluşturmaktadır. Bu çerçevede askerlik görevi, halk arasında yerine getirilmesi gereken kutsal bir vazife olarak kabul edilmektedir. Diğer yandan halk arasında askerlik çağına gelmiş delikanlının askere uğurlanması, tezkeresini alarak askerlikten dönüş yaptığı sırada karşılanması sürecin diğer bir parçasını oluşturmaktadır. Nitekim asker uğurlama ve karşılama Türk halk kültüründe geçmişten günümüze kadar ve günümüzde de sürdürülen gelenekler arasında yer almaktadır. Askerlik, insan hayatının önemli bir geçiş menseği olması nedeniyle çeşitli aşamaları, yüzyıllardır tören şeklinde kutlana gelen olaydandır. Askere gönderme ve karşılama törenleri içerisinde dinsel, toplumsal ve kişisel bazı özellikleri barındırır. Askere gönderme törenlerinde genel olarak yemek yeme, ziyafet verme, adak, kurban gibi konular iç içe yer almaktadır. Aynı zamanda bu önemli geçiş aşamasının çevresinde birçok inanç, âdet, töre, tören, ayin, dinsel ve büyüsel işlem bir araya gelmektedir. Bu bağlamda söz konusu geçiş, bağlı bulunulan kültürün beklentilerine ve kalıplarına uygun olarak gerçekleşmektedir. Ritüeller; askere gidecek kişinin yeni durumunu belirlemek, kutsamak, aynı zamanda askere gidecek kişiyi görevi esnasında başına gelmesinden endişe duyulan tehlikelerden ve zararlı etkilere korumak amacıyla yapılmaktadır. Askere yolcu etme ve karşılama çevresinde toplanan âdetler, gelenekler, törenler ve bunların içinde yer alan işlemler ve uygulamalar o yörenin geleneksel kültürünü de yansıttığı için ayrıca bir önem taşımaktadır.¹⁹²

Anadolu’nun çeşitli bölgelerinde askere giden kişi için yapılan bazı uygulamalar bulunmaktadır. Buna göre hediye, harçlık vermek, dost-akrabaya yemek vermek, asker torbası dikmek, arkadaşlarla eğlence düzenlemek, çörek ve peksimet yapmak, arkasından ayna tutmak, ağlamak, su ya da yağ dökmek, kurban kesmek vb. gibi uygulamalar yer almaktadır.¹⁹³ Bu uygulamalar ise yöreden yöreye göre bazı farklılıklar göstermektedir.

Anadolu’nun her yerinde olduğu gibi Kızıltepe’de de askerlik kutsal bir görev olarak kabul edilmektedir. Her törende olduğu gibi yörede de askere gönderme ve karşılama olayları etrafında bazı âdetler, inanmalar ve uygulamalar bulunmaktadır. Bu bölümde yörede yapılan asker uğurlama ve karşılama konularına değinilecektir.

Asker Uğurlama ve Karşılama: Kızıltepe ve çevresinde bir erkek çocuk belli bir yaşa ulaşınca vatani görevini yerine getirmesi amacıyla askere gönderilmektedir. Mazeret dışında askerliğini yapmayan gençler, toplum tarafından hoş karşılanmamaktadır. Bu nedenle askerliğini yapan erkeğin olgunlaştığına ve sorumluluk sahibi olduğuna inanılmaktadır. Yörede bir erkeğin genellikle evlenip özellikle erkek çocuk sahibi olduktan sonra askere gönderildiği bilinmektedir. Çünkü soyun erkek çocuğundan devam etmesinden dolayı askerlik sürecinde kişinin başına olumsuz bir durumun gelmesi sonucunda geride kalanlar, o kişinin soyunun devam etmesini sağlamış olacaktır. Diğer taraftan bazı aileler çocuklarının erken yaşta askere gitmesini istememektedir. Bunun için bazı babalar, kimlik çıkarma aşamasında çocuğu gerçek doğum tarihinden birkaç yaş küçük yazdırmak suretiyle biraz daha geç askere gitmelerini sağlamaktadır. Halkı böyle bir uygulamaya yöneltten bazı sebepler bulunmaktadır. Örneğin; ailenin tek erkek çocuğu olması, mesleğini öğrenerek işini

¹⁹² <http://turkoloji.cu.edu.tr/CUKUROVA/makaleler/9.php>, (30.03.2020).

¹⁹³ Örnek, "Geleneksel Kültürümüzde Çocuk", ss.218-219.

eline alması, çocuklarını büyütmesi gibi nedenler bunlardan bazılarıdır. Bunlarla birlikte askerlik çağına gelip bekâr olarak askere giden gençler de vardır.

Türk Milletinde askerliğin vatani görev olmasının yanında aynı zamanda kutsal bir görev olduğuna da inanmaktadır. Bu nedenle askerlik çağına gelmiş delikanlının yolcu edilmesi ve askerlik dönüşü karşılanması bir gelenektir. Askerlik, delikanlının askere gideceğinin belli olmasından, askere uğurlanmasından, şiirlere konu olmasından, ardından ağıt yakılmasından, gönderdiği ve kendisine gönderilen mektuplardan, karşılanmasına kadar her aşaması ile ilgili inanış ve uygulamaları içinde barındıran bir dönemdir.¹⁹⁴

Asker ailesi, askerliğe çağırılan genç delikanlıya bir işte çalışıyorsa işini bıraktırmakta ya da elini bütün işlerden çektiirmektedir. Böylece delikanlı askere gidene kadar dinlenme fırsatı bulmaktadır. Evde dinlenmeye çekilen asker adayı bu süre zarfında yakın akrabaları tarafından yemeğe davet edilmektedir. Davet sonrasında ev sahibi kişi de gönlünden ne koparsa bir miktar parayı asker adayının cebine harçlık olarak koymaktadır. Diğer yandan yörede çok sayıda asker adayı olduğunda köyün ileri gelenleri köy odalarında onlar için bir yemek tertiplemektedir. Yemek sonrasında köyün büyükleri gençlerle konuşmakta ve onlara askerlik hakkında nasihatler vermektedir. Bu çerçevede köy halkı, gençleri bu kutsal göreve manevi ve psikolojik açıdan hazırlamaktadır. Yemek sonrasında delikanlılar orada bulunanların elini öperek helallik istemekte sonra da diğer komşu ve akrabaları ziyaret edip büyüklerinin ellerinden öperek onlardan da helallik istemektedir.

Bu sırada delikanlı adına asker ailesi tarafından büyük ya da küçükbaş kurban kesilerek küçük bir ziyafet verilmektedir. Yörede kurban kesmenin amacı asker adayının kazasız belasız tez zamanda vatani görevini tamamlayarak geri dönmesini sağlamaya yöneliktir. Genel uygulama böyle olmakla beraber ziyafet öncesi bazen mevlit okutulduğu da bilinmektedir. Öte yandan yemeğe gelen davetlilerin asker adayı genç delikanlının cebine harçlık olarak bir miktar para koymas ve sonrasında ona hayır duada bulunmaları adettendir. Bununla birlikte delikanlının sağ salım askerden evine geri dönmesi için asker ailesi çeşitli adaklarda bulunmaktadır. Adak adamak amacıyla genellikle türbelere gidilerek dua ve dilek sonrası kurban, para, giysi gibi şeyler adanmaktadır. Delikanlının tezkeresini alarak geri dönmesi halinde adanılan adaklar yerine getirilmektedir. Aynı zamanda yörede askere giden kişinin görevi boyunca komutanları ve çevresindeki diğer kişiler tarafından sevilmesi, değer görmesi ve kazasız belasız bir şekilde evine geri dönmesi için şeyh ya da meleye onun için muska yaptırılmaktadır. Delikanlı da vatani görevi süresince muskayı koluna bağlayarak her zaman üzerinde taşımaktadır. Ayrıca güle güle gidip güle güle gelmesi için asker adayının eline annesi tarafından kına yakılarak askere öyle gönderilmektedir.

Yolculuk günü geldiğinde genç delikanlı ve arkadaşları evin önünde ya da bahçesinde davul zurna eşliğinde eğlenmektedir. Eğlence sırasında delikanlı tek erkek çocuksa babası onun için şabaş* yaptırmaktadır. Davulcu, asker uğurlamaya gelen kişilere şabaş yaparak para toplamaktadır. Tören sonunda toplanan paralar davulcudadır.¹⁹⁵ Eğlence sonunda asker adayı süslenmiş araca bindirilerek davul zurna eşliğinde araç konvoyları düzenlenmekte, cadde ve sokaklarda turlar atılmaktadır. Bu arada gençler hatıra amacıyla bol bol fotoğraf çekilmektedir. Konvoy sonrası delikanlıyı yolcu etmek için otogara gelinmektedir. Otogarda da son defa davul zurna eşliğinde halaylar çekilerek zılgıtlar atılmaktadır. Asker adayının omuzlarına kırmızı ya da yeşil renkli ve üzerinde Türk bayrağı resmi olan bir örtü verilmektedir. Böylece asker adayı herkes tarafından bilinir hale gelmektedir. Eğlenceden sonra ayrılık vakti gelmektedir. Asker adayı, ailesi ve sevdiklerine tek tek sarılmakta ve onlardan helallik

¹⁹⁴ <http://turkoloji.cu.edu.tr/CUKUROVA/makaleler/9.php>, (30.03.2020).

* Şabaş; Mardin ve ilçelerinde halk arasında nişan, düğün, asker gidiş-dönüşlerinde, doğum günlerinde, sünnet törenlerinde, bayramlarda, yılbaşı kutlamalarında yapılan bir tür bahşiş alma işidir. Düğün ve çeşitli merasimlerde davulcuların düğüne katılan bazı misafirlere övgü dolu sözler söylemesi karşılığında aldıkları bahşişe “şabaş” denir.

¹⁹⁵ Sadettin Noyan, “Yıldızlara Yakın Şehir MARDİN”, Bizim Büro Basımevi, Ankara, 2005, ss.153-154.

olarak otobüse binmektedir. Ayrılık sırasında delikanlının ailesi ve yakınları bu ayrılığın acısıyla ağıtlar yakarak ağlamaya başlamaktadır. Daha sonra peşinden bir kova su dökülür ve askere gidenin su gibi gidip su geleceğine inanılmaktadır.

Uğurlamadan sonraki günlerde akraba ve komşular aileye “Allah kavuştursun.” ziyaretlerine gelmektedir. Bu ziyaretler sırasında üzüntü içerisinde olan aileye teselli edici sözler söyleyen yakınları bu ziyaretlerle ailenin yanında olduğunu göstermiş olurlar. Diğer yandan yörede evli olup askere gidenin eşi, kocası askerden dönene kadar süslü ve hoş kıyafetler giymekten uzak durmaktadır. Bu tavrıyla çevreye asker yolunu beklediğini göstermektedir.

Vatani görevini tamamlayarak ailesine geri dönen kişi için ailesi Allah’a şükür anlamında büyük ya da küçükbaş kurban keserek etini fakirlere dağıtmakta ya da yemekli veya çeşitli ikramlardan oluşan mevlit okutmaktadır. Gencin dönüşüyle beraber adanılan adaklarını yerine getirmiş olurlar. Zira yerine getirilmeyen adakların ailenin başına felaketler getireceğine inanılmaktadır. Diğer yandan akraba ve komşular askerden dönen gence ve ailesine “Hoş geldin.”, “Gözünüz aydın olsun.” ziyaretine gelmekte ve duydukları sevinci göstermek amacıyla da çeşitli hediyeler vermektedirler.¹⁹⁶

2.5.2. Anne İle İlgili İnanışlar

Kadın doğum yaptıktan sonra rahminden gelen kanın bir miktarı kadının yüzüne sürülmekte ve bir gün sonra da yıkanmaktadır. Yapılan bu uygulama neticesinde kocasının onu seveceğine ve evde kadının sözünün geçeceğine inanılmaktadır.¹⁹⁷ Diğer yandan yöre halkı gebelik süresince anne karnında annenin kanı ile çocuğun beslenmesini sağlayan plasentaya büyük önem vermektedir; buna çocuktan bir parça, hatta çocuğun kendisi gözüyle bakmakta ve eşin çocuk gibi “canlı” doğduğuna, göbek bağı kesilince çocukla bağlantısı kalmadığı için öldüğüne inanılmaktadır. Bu yüzden yöre halkı, “çocuk eşi”ni kedi, köpek gibi hayvanların yememesi için doğumdan hemen sonra üzerine bir çivi batırarak temiz bir beze sarmakta ve ayak değmeyen bir toprağa gömmektedir.¹⁹⁸ Bunların yanı sıra yörede doğum sonrası lohusa kadına yönelik yapılan birtakım uygulamalar ve uygulamalar etrafında kümelenmiş bazı inanışlar bulunmaktadır. Bu bölümde lohusalık dönemi, lohusa hastalıkları, kadınların özel günleri ile ilgili bazı konular ele alınacaktır.

Lohusalık Dönemi: Anadolu’nun çeşitli bölgelerinde yeni doğum yapan ve yataktan kalkmayan kadına “lohusa, loğsa, doğazkesen/dığaskesen, emzikli ve nevşe” gibi adlar verilmektedir. Genel anlamda lohusalık, gebe bir kadının doğum yaptıktan sonra ilk kırk gününe kadar geçen süreçte kadının vaziyetini ifade eden bir tabirdir. Halk arasında bu döneme de “lohusalık dönemi” denilmektedir. Doğumdan sonra yatakta kalma süresi de kadının fizyolojik durumuna, doğumun güç ya da kolay oluşuna, iklime, çevre şartlarına, ailenin ekonomik durumuna, gelinin sevilip sevilmemesine ve bazı âdetlere bağlı olarak değişim göstermektedir.¹⁹⁹

Kızıltepe ve çevresinde lohusa kadına ve çocuğa ayrı bir önem verilmektedir. Lohusa kadın, iyileşip yataktan kalkıncaya kadar yakınları tarafından her türlü ihtiyacı karşılanarak iyi bir şekilde bakılmaktadır. Bu dönemde lohusa kadının belli bir süre yatakta kalması ve dinlemesi gerekmektedir. Bu süreç üç gün, yedi gün, on gün olabildiği gibi kırkuncı güne kadar da sürebilmektedir. Kırk güne kadar uzamasının nedeni ise doğumun zor olması ve kadının bu doğumdan fiziksel açıdan zarar görmesidir. Dolayısıyla kadının kendini toparlaması amacıyla kırk güne kadar yatakta bakımı yapılabilir.²⁰⁰

¹⁹⁶ K.K.1, 2, 5, 10, 19, 26, 32, 42, 53, 63, 71, 72, 77, 85, 89, 97, 102, 107, 135, 142, 145, 146.

¹⁹⁷ Güler, “Mardin Folkloru Gelenekler ve Görenekler”, s. 53; Kalafat, “Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançları”, s.293

¹⁹⁸ K.K.7, 18, 21, 35, 42, 51, 53, 81, 108, 116, 121, 135, 147.

¹⁹⁹ Acıpayamlı, “Türkiye’de Doğumla İlgili Âdet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü”, s.65; Örnek, “Türk Halkbilimi”, ss.143-144.

²⁰⁰ K.K.11, 13, 18, 28, 42, 50, 57, 58, 69, 88, 99, 104, 123, 143.

Lohusa kadının yatakta kaldığı süre içerisinde yemesine, içmesine, sağlığının korunmasına, sütünün çoğalmasına, rahminin toparlanmasına önem verilmektedir. Zira bu dönemde lohusa kadının güçsüz kalması sonucunda onun hastalanacağına hatta öleceğine inanılmaktadır. Lohusa kadının sütünün olması, çoğalması ve rahmin kendini toparlamasına yardımcı olmak amacıyla çeşitli gıdalar yedirilmekte ve içirilmektedir. Bunun için zeytinyağı ve pekmez karıştırılarak lohusa kadına içirilmektedir. Diğer yandan bastık/bestik yumurtaya bulanarak tereyağında kavrulmakta; bol zeytinyağı ya da tereyağında yumurta pişirilmekte, isteğe bağlı yumurtanın üzerine pekmez eklenerek ekmek ufalanmakta ve bu şekilde lohusa kadına yedirilmektedir. Bunun yanında pişirilmiş kırmızı et; dövmenin pişirilerek çiğ soğanla ikram edilmesinden oluşan “şişi” adı verilen yemek de yedirilmektedir. Ancak geleneksel İslâm anlayışı gereği soğan yiyen kişinin yanına meleklerin ya da hurilerin gelmeyeceğine inanılmasından ötürü lohusa kadına soğan yedirmeyenler de bulunmaktadır. Bunların yanı sıra rahmi mikrop kapıp iltihap oluşmasın diye lohusaya fazla su, şişkinlik oluşmasın diye de süt içirilmemektedir.²⁰¹

Halk nazarında kadın; bir duvara, her gebelikte bu duvarı oluşturan bir tuğlaya benzetilmektedir. Her doğumda duvardan bir tuğlanın eksildiği ve bundan dolayı da kadının güçsüz kaldığına inanılmaktadır. Bu sebeple güçsüz olduğuna inanılan lohusa kadını hastalıklara karşı korumak amacıyla alınan bir takım tedbirler bulunmaktadır. Buna göre lohusa kadında oluşan kanamayı azaltmak amacıyla kadın sırt üstü yatırılmakta ve ayakları çapraz olacak biçimde üst üste atılmaktadır. İlk yedi günde rahim ağzını mikropardan korumak amacıyla kuru nar kabukları suyla kaynatılmakta ve lohusa kadın, her tuvalete gittiğinde temizlik aşamasında bu suyu kullanmaktadır. Doğum sonrası hem rahmin hem de karın sarkıklarının toparlamasına yardımcı olmak amacıyla kadının karnı sıkı bir kuşakla bağlanmaktadır. Günümüzde karnın toparlanması amacıyla daha çok korse giyilmektedir. Bununla birlikte lohusa kadının sağlığının korunmasına yönelik üzeri sıkı sıkı giydirilmektedir. Çıplak ayakla yere basmasına izin verilmemektedir. Daima ayağında çorap bulunmasına özen gösterilmektedir. Kırk gün boyunca tülbent ucuyla ağzını kapatır. Zira havanın dişlere temas etmesiyle dişlerin düşeceğine inanılmaktadır. Bu nedenle lohusa kadın konuştuğu zaman dahi örtüyü açmadan örtünün altından konuşmaya gayret etmektedir. İlk yedi günde sütü kesilir, hasta olur diye lohusa kadın yıkanmamaktadır. Doğumdan hemen sonra anne ve çocuğa nazar değmesini önlemek amacıyla harmer yakılmaktadır. Sütün çoğalmasını hem de süte nazar değmesini önlemek amacıyla loğusa kadının boynuna ya da bileğine beyaz renkli küçük bir süt boncuğu takılmaktadır. Doğumdan bir hafta sonra komşu ve akrabalar davet edilip yemek ya da çeşitli ikramlar üzerine mevlit okutulmaktadır.²⁰²

Yörede lohusa kadına yapılan bir diğer uygulamada yedinci gün yıkamasıdır.

Yedinci Gün Yıkaması: Yörede lohusa kadını cinlerden, kötü varlıklardan korumak, sütünün çoğalmasını sağlamak ve gebelik sürecinde yıpranan cildini eski sağlığına, güzelliğine kavuşturmak amacıyla “yedinci gün yıkaması” yapılmaktadır. Yıkanma, doğumdan bir hafta sonra özellikle yedinci günde evde ya da hamamlarda yapılmaktadır. Yörede hamama giderek yıkanmanın daha çok tercih edildiği yöre halkı tarafından ifade edilmektedir. Buna göre yıkanma öncesinde bir miktar üzüm pekmezinin ya toz nane ya da reyhan karıştırılarak hazırlanmaktadır. Bu karışım daha sonra başka bir kadın tarafından lohusa kadının bütün vücuduna masaj yapılarak sürülmektedir. Lohusa kadın bu şekilde yaklaşık bir saat kadar bekletilmekte ve sonrasında sıcak su ile yıkanarak temizlenmesi sağlanmaktadır. Yapılan bu uygulama neticesinde lohusa kadının üzerinde var olduğu düşünülen kötü varlıkların etkisinden kurtulacağına, sütünün çoğalacağına ve cildinin eski sağlığına kavuşacağına inanılmaktadır.²⁰³

Lohusa Hastalıkları: Kızıltepe ve çevresinde doğumdan sonra kadınlar bilinmeyen nedenlerden dolayı bazı hastalıklara yakalanmaktadır. Bu bağlamda lohusa

²⁰¹ K.K. 6, 20, 29, 35, 41, 50, 69, 79, 88, 101, 104, 115, 136, 146.

²⁰² K.K.13, 24, 39, 42, 45, 52, 58, 79, 95, 96, 99, 104, 115, 128, 129, 144, 145.

²⁰³ K.K.44, 67, 81, 95.

kadınlarda görülen hastalıkların başında “meme ağrısı/şişmesi” gelmektedir. Ateş çıkması, memede ağrı, sızı ile birlikte iltihap oluşması ve sonucunda sütün kesilmesi hastalığın belirtileri olarak kabul edilmektedir. Halk arasında bu hastalığın genellikle süte nazar değmesi neticesinde oluştuğuna inanılmaktadır. Bu nedenle hastalığın tedavisinde geleneksel halk hekimliği tedavi ve yöntemlerine başvurulmaktadır. Geleneksel tedavi uygulamaları ise işin uzmanı ocaklı şifacılar tarafından uygulanmaktadır.

Yörede bu hastalığı tedavi eden bir şifacı ile ilgili bir anlatıda canlı bir kösteбек yakaladığı ve çıplak elle onu öldürdüğü ifade edilmektedir. Aynı zamanda köstebeği öldürme sırasında kişinin; “Ya Rabbi! Benim bu elimi ya kadınların memesinde oluşan hastalıklara şifacı yap ya da başka hastalıkların şifacısı yap!” dediğinden de söz edilmektedir. Bu çerçevede köstebeği boğarak öldüren kişinin bu hastalıkları tedavi etme özelliğine sahip olduğuna inanılmaktadır. Diğer bir anlatıda ise bu hastalığa şifa vermesi amacıyla küçüklüğünde “kurt böbreğinin” yedirildiği ifade edilmektedir. Bunun için kurdun özel olarak avlandığı, kesildiği ve böbreğinin pişirilerek çocuk yaştaki kişiye yedirildiği anlatılmaktadır. Bu bağlamda kurt böbreğini yiyen kişinin, sütü kesilen annelere şifa verme özelliğinin olduğu öne sürülmektedir. Ayrıca bu böbreği yiyen kişinin başka bir hayvanın böbreğini yiyemeyeceğine inanılmaktadır.²⁰⁴

Yörede hastalığın tedavisinde şifacı, hastanın memesi üzerine çeşitli dualar okumakta ve sonrasında meme ucuna tükürmektedir. Aynı uygulamanın üç defa üst üste tekrar edilmesiyle hastalığın şifa bulduğuna inanılmaktadır. Diğer bir yöntemde şifacı, meme üzerine dua etmekte ve sonra da memeye masaj yapmaktadır. Damarların üst üste gelmesinden dolayı memede ağrı olduğu düşünülmektedir. Bu çerçevede yapılan dua eşliğinde yapılan masaj ile damarların eski yerine getirilerek hastalığın iyileşeceğine inanılmaktadır. Bir başka uygulamada şifacı, hastanın meme ucunu eliyle tutmakta ve sonra da ısırılmış gibi yapmaktadır. Isırma hareketiyle memenin korkutulduğu ve bu bağlamda memenin iyileşeceğine inanılmaktadır. Tedavi için yapılan bir diğer uygulamada şifacı, memedeki kirli sütün dışarı çıkarılmasını sağlamak amacıyla hasta kadının meme ucunu emmekte ve sonra kirli sütü tükürmektedir. Bu işleme memede bulunan kirli süt bitene kadar devam edilmektedir. Yapılan işlem bağlamında hastalığın tedavi edildiğine inanılmaktadır. Bunların yanı sıra tedavi için yapılan bir diğer uygulamada şifacı, hasta kadının memesine üç defa “avv! avv!” diye bağırarak ve sonrasında dua eşliğinde memeye masaj yapmaktadır. Yapılan uygulama ile hastalığın iyileşeceğine inanılmaktadır. Diğer bir yöntemde ise lohusa kadın banyo yaptığı sırasında saçlarını meme üzerine getirmekte ve bu şekilde taramaya başlamaktadır. Tarama yöntemiyle memeye masaj yapılmakta ve bu doğrultuda memede kirli olduğuna inanılan süt akmaya başlamaktadır. İşleme kirli süt bitene kadar devam edilmektedir. Yapılan işlem neticesinde hastalığın tedavi edildiğine inanılmaktadır. Bunlarla birlikte doğum sonrası meme ucu belirgin olmayabilir ve bu durum da lohusa kadının çocuğunu emzirmesine engel olmaktadır. Meme ucunu belirginleştirmek amacıyla dindar bir kadın, lohusa kadının meme ucunu ağzına alarak emmektedir. Yapılan işlem bağlamında meme ucunun belirginleşeceğine inanılmaktadır. Öte yandan yörede bir kadının sütü azaldığında ya da kesildiğinde, süt damarının içinde kıl toplandığı ve bu nedenle süt damarının tıklandığı düşünülmektedir. Bu durumda hastalığı tedavi etmek amacıyla kurt böbreği yemiş şifacıya gidilmektedir. Şifacı, tedavi için meme üstüne çeşitli dualar okumakta ve sonrasında meme ucunu hafifçe tutup bırakmaktadır. Yapılan işlem neticesinde hastalığın tedavi edildiğine inanılmaktadır. Diğer taraftan aynı işlemin sütü kesilen hayvanlara da uygulandığı yörede bilinmektedir.²⁰⁵

2.5.2.3. Kadınların Özel Günleri İle İlgili İnanışlar

Kızıltepe ve çevresinde kadınların özel (regl) günleri ve lohusa dönemleri (nifas) ile ilgili bir geçmişten günümüze kadar gelen birçok inanış bulunmaktadır. Bu

²⁰⁴ K.K.7, 16, 20, 43, 51, 86, 101, 126, 136, 147.

²⁰⁵ K.K.21, 29, 39, 42, 43, 86, 114, 136, 148.

inanışların ana kaynağı ise kadınların bu günlerde cünüp olarak kabul edilmesidir. Dolayısıyla kadınların cünüpken yapması yasak olan şeyler bu dönemlerde de geçerlidir. Yörede özel ve lohusa döneminde olan kadınlara yönelik yasak olan ve hoş karşılanmayan bazı davranışlar bulunmaktadır. Buna göre cünüp olan kadının elinin değdiği her şeyin haram olduğuna inanılmaktadır. Dolayısıyla bu dönemde kadın elini yiyecek ve içecek türü şeylere değdirmemeye özen göstermektedir. Bu dönemde turşu yaparsa turşunun bozulacağına inanılmaktadır. Yine cünüp bir kadın sütü yoğurt amacıyla mayalamamaktadır. Aksi takdirde yoğurdun kurtlanacağına inanılmaktadır. Ekmek yapmak için hamur yoğurursa ekmeğin açılmayacağına, hamurun bozulacağına ve tutmayacağına inanılmaktadır. Saç ve tırnaklarını keserlerse saçlarının döküleceğine ve cenabet kalma süresinin asla bitmeyeceğine inanılmaktadır. Bununla birlikte lohusa döneminde tırnakların kesilmesi halinde kesilen tırnakların atılmadığı, bir yerde biriktirildiği, çıkarma ritüeli sırasında bu tırnakların kırk suyu ile yıkandığı, üzerine kelime-i şehâdet getirildiği ve sonrada temiz bir toprağa gömüldüğü ifade edilmektedir. Aynı zamanda lohusa döneminde saçların gelişi güzel yere atılması ve başkasının ayağıyla saça basması sonucunda lohusa kadında sürekli devam edecek baş ağrılarının oluşacağına ve çeşitli musibetlerin başına geleceğine inanılmaktadır. Bunun için lohusa kadın bu dönemde saçlarını kestiğinde ya da taradığında dökülen bu saçlarını toplamakta ve sonrasında bunları duvarlarda bulunan küçük oyukların içerisine yerleştirmektedir.²⁰⁶ Bununla birlikte bir diğer inanmada ise banyo sırasında dökülen saçların toplanması, saklanması ve gusül abdesti sırada saklanan saçların çıkartılarak sağ ayak başparmağı arasına konularak gusül alınması gerektiğidir. Yapılan bu uygulama ile dökülen saçlara da gusül aldırılarak abdestini tamamladığına inanılmaktadır. Diğer yandan banyo yapmayanlar vardır. Bunun nedeni banyo yaptığı takdirde rahminin etkilenecek bazı rahim hastalıklarına yakalanacağı düşüncesidir. Saçlarına kına ya da saç boyası süremez, sürdüğü takdirde kına veya boya renginin tutmayacağına inanılmaktadır. Aynı zamanda saç boyama ve kına yakma işlemi cünüp zamanlarda yapılırsa daha sonra alınan gusül abdestin geçersiz olacağı ve bundan ötürü kadının hep cünüp kalacağı varsayılmaktadır. Vücudunda bulunan tüyleri temizleyememektedir. Çünkü bu uygulamayı yapmanın haram olduğu düşünülmektedir. Ayrıca söz konusu durumdaki kadının dini açıdan camiye ve mescitlere giremeyeceğine, Kur'an'ı Kerim, Fatiha ve kelime-i şehâdet okuyamayacağına ve Kur'an'ı Kerim'e de dokunamayacağına inanılmaktadır. Yine dini olarak namaz kılamayacağı, oruç tutamayacağı, mezarlığa gidemeyeceği ve kocasıyla ilişkiye giremeyeceği bilinmektedir. Eğer bunları yaparsa hem günahkâr olacağına hem de uğursuzluğun peşini bırakmayacağına inanılmaktadır. Kızamık olan kişinin yanına özel gününde olan bir kadının gitmesi halinde o kişinin iyileşmesinin gecikeceğine inanılmaktadır. Bir kişinin bedeninde açık bir yara varsa o yaraya özel gününde olan bir kadının bakması halinde o yaranın geç iyileşeceğine ya da hiç iyileşmeyeceğine inanılmaktadır. Bunların yanı sıra cünüp insanların güneş doğmadan önce gusül almaları gerektiğine aksi halde cinlerin onlara musallat olacağına inanılmaktadır.²⁰⁷

2.5.3. Anne ve Çocuk İçin Aynı Anda Yapılan Ortak Uygulamalar

Yörede anne ve çocuğa aynı anda yapılan bazı ortak uygulamalar vardır. Bu uygulamalar arasında al basması, kırk değmesi, kırklama gibi konular yer almaktadır. Bu bölümde yöreye özgü al basması, kırk değmesi, kırklama gibi konularda yapılan bazı uygulama ve inanışlar ele alınacaktır.

2.5.3.1. Anne ve Çocuğu Albasması

Geçmişten günümüze tarihin her döneminde Çin Seddi'nden Akdeniz kıyılarına, buz denizinden Hint kıyılarına kadar Türk kültürünün var olduğu her coğrafyada

²⁰⁶ K.K.21, 24, 29, 37, 50, 55, 99, 124, 145.

²⁰⁷ K.K. 9, 13, 24, 27, 50, 67, 96, 102, 104, 125, 138,141, 145.

“albasması” inancı ve pratikleri halk inanışlarında yer almıştır. Lohusalara musallat olduğu varsayılan ve bir kötü ruh olarak görülen bu varlık, Türk halk inançlarında “alkarısı”, “albastı”, “albis”, “almis” vb. isimlerle anılmaktadır. Bununla birlikte bazı topluluklarda bu varlıkların “cin” olduğu kabul edilmektedir. Diğer yandan halk arasındaki kimi anlatılarda bu kötü ruhun, musallat olduğu lohusa kadınlara büyük ıstıraplar çektiği, acılar yaşattığı, hatta lohusa kadının ciğerini çıkartıp suya attığı ve bu şekilde onun ölümüne sebep olduğu anlatılmaktadır.²⁰⁸

Günümüzde de Anadolu’da “albasması” inancı halen devam etmektedir. Bu bağlamda kırklı lohusa kadın ve çocuklarına; nadir olsa da gebe, gelin, güvey, erkek, yolcu ve atlara musallat olan kötü bir ruh veya hastalık olarak bilinmekte olup “al”, “albastı”, “alkarısı”, “alanası”, “alkızı” gibi isimlerle anılmaktadır.²⁰⁹ Toplum içinde alkarısı genellikle “cin”, “peri”, “dev” ya da “şeytan” vb. gibi biçimlerde görülen kötü bir ruh olarak kabul edilmektedir. Aynı zamanda halk arasında bu varlığın lohusa hummasına da sebep olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla albasmasına karşı tedbir alınmadığın da lohusa kadın ve çocuğunun ölümüne neden olacağına inanılmaktadır. Halk arasında albasmasının genellikle ahır ve samanlıklarda, virane yerlerde, nehir ve dere kenarlarında, çeşme ve kaynak başlarında bulunduğu ya da oralarda yaşadığına; sahip olduğu atlara binerek lohusa kadın ve çocuğuna musallat olduğuna inanılmaktadır.²¹⁰

Albasması, Kızıltepe ve çevresinde bir cin türü olan “ğanım” olarak bilinmektedir. Bu cinin kırk günlük süre zarfında zarar vermek amacıyla lohusa kadın ve çocuğuna musallat olmaya çalıştığına inanılmaktadır. Bu durumda kırk günlük süre içerisinde lohusa kadın ve çocuğunu bu varlıklardan korumaya yönelik yapılan bir takım dinsel - büyüsel bazı pratik ve inanışlar bulunmaktadır. Bu inanışların ortaya çıkmasında önemli bir yer tutan konu ise lohusa kadının bu süre boyunca dinî açıdan cünüp kabul edilmesidir. Dolayısıyla cünüp olan kadın kendini ve çocuğunu korumak amacıyla Kur’an’ı Kerim’den ayetler ya da başka dualar okuyamamaktadır. Bu durumda savunmasız olan lohusa kadın ve çocuğunu korumak amacıyla geleneksel uygulamalarına başvurulmaktadır.

Yörede çocuk kırkının yedi gün, lohusa kadın kırkının ise kırk gün olduğuna ve kırk gün boyunca lohusa kadının mezarının açık olduğuna inanılmaktadır. Dolayısıyla kırk güne kadar lohusa kadın ve çocuğu evden çıkarılmaz, evde yalnız bırakılmaz, sürekli birileri yanında bulunmaktadır. Lohusa kadın ve çocuğun kaldığı odanın duvarına Kur’an-ı Kerim asılmaktadır. Bununla beraber hem kadının yatağına hem de çocuğun beşiğinin içerisine bir parça ekmek, Yasin kitabı, tarak, bıçak, çakı ya da makas konulmaktadır. Genel uygulama böyle olmakla beraber bazen de çocuğun kundak bezinin içerisine bir parça ekmek de konulmaktadır. Odanın bir ucuna süpürge ve çocuğun beşiğin içerisine de süpürge bir parçası bulundurulmaktadır. Bu bağlamda çocuğa zarar vermeye gelen cin ya da kötü varlıkların bu süpürge ile süpürülüp oradan gönderileceğine inanılmaktadır. Süpürge ile ilgili diğer bir inanışa göre bu dönemde lohusa kadın eline süpürge alarak evini süpürmemelidir. Aksi halde süpürmeye başladığı esnada bilmeden orada bulunan cinlere zarar verebileceği ve dolayısıyla onlarında intikam almak amacıyla çocuğa musallat olacağına inanılmaktadır. Kırk güne kadar lohusa kadın yalnız başına karanlık bir yere gitmemelidir. Aksi halde ganimin musallat olacağına, ona zarar vereceğine ve bunun alameti olarak da kadının vücudunda birtakım kararmaların ve lekelerin olacağına inanılmaktadır. Lohusa kadın tuvalete giderken yanında biri olur ve bu sırada eline bir bıçak ya da kebab şişi alarak tuvalet kapısının üzerine ya da hemen girişe bırakmaktadır. Kırk gün boyunca lohusa kadın, cinlerden korunmak amacıyla üzerinde çengelli iğne taşımaktadır. Bununla beraber yemek yediği tabağın kenarına, su içtiği bardağın içerisine küçük bir iğne koymakta ve bu şekilde yemeğini yemekte ve suyunu içmektedir. Kırk güne kadar lohusa kadın cin çarpmasına karşı yere sıcak su dökmemelidir. Yörede cinlerin gece vakti ortaya çıktığına ve bu vaktin onlara ait olduğuna inanılmaktadır. Bu inanış

²⁰⁸ İnan, "Tarihte ve Bugün Şamanizm", ss.169-173.

²⁰⁹ Acıpayamlı, "Türkiye’de Doğumla İlgili Âdet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü", s.75.

²¹⁰ Abdurrahman Küçük, "Alkarısı", TDV İslâm Ansiklopedisi, C.2, İstanbul, 1989, s.469.

bağlamında lohusa kadına zarar gelir düşüncesiyle lohusa kadının gece vakti banyo yapmasına izin verilmemektedir. Lohusa kadın ve çocuğunu cinlerden korunmak amacıyla “pola” adı verilen demir bilezik yaptırılarak kollarına takılmaktadır. Anne ve çocuk bu bileziği taktığı müddetçe cinlerden korunacağına inanılmaktadır.

Yörede kırk gün boyunca çocukların da gece vaktinde banyosu yapılmamakta, kıyafetleri yıkanmamakta ve hiçbir kıyafeti de dışarıya asılmamaktadır. Yörede çocuk giysilerinin yıldız ışığı görmemesi gerektiğine inanılmaktadır. Aksi halde cinlerin, kötü varlıkların çocuğa zarar vereceğine inanılmaktadır. Doğumdan sonra cinlerin çocuğa musallat olmasını engellemek amacıyla ilk üç gün banyo ettirilmemektedir. Çocuğu cinlerden korumak amacıyla üzerindeki örtüsüne çengelli iğne, beşiğine de ses çıkaran bir oyuncak ya da eşya takılmaktadır.

Çocuğu cinlerden korumak amacıyla ilk yedi gün ya da kırk güne kadar ışıklar açık bırakılmaktadır. Çocukların cinlerden koruması amacıyla şeyhlere götürülmekte ve koruma muskaları yaptırılarak omuzlarına takılmaktadır. Çocuklara cinlerin musallat olacağı anlayışından ötürü yaklaşık üç yaşına kadar aynaya baktırılmamaktadır. Bunların yanı sıra içeriğinin cinlerden alındığı, geleneksel yöntemlerle elde edildiği ve kokusundan cinlerin rahatsız olup kaçıştıkları ileri sürülen bir merhem olduğu ve merhem özellikle ilk yedi günde çocuğun iki kulak arkasına, içine, alınına ve büyük abdest yoluna sürülmesi halinde çocuğun cinlerden korunacağına inanılmaktadır.

Doğumdan sonra daha önce değinildiği üzere ilk yedi gün içinde çocuklara “haftıkî” adı verilen bir cinin musallat olduğuna ve bunun sonucunda onları hasta ettiğine ya da öldürdüğüne inanılmaktadır. Dolayısıyla ilk yedi gün içinde bir çocuk öldüğü takdirde onun bu cinler tarafından öldürüldüğü varsayılmaktadır. Çocuğu bu cinlerden korumak amacıyla özellikle yedinci günde sabaha kadar ışıklar açık bırakılmakta ve başucunda da bir kişi beklemektedir. Bu uygulama ile çocuğun cinlerden korunacağına inanılmaktadır. Bununla birlikte cinlerin musallat olması sonucunda çocuğu ölen anne, onlardan korunmak amacıyla şeyhe giderek koruma muskası yaptırmakta ve bir dahaki gebeliğinde bu muskayı takarak hem kendisini hem de çocuğunu koruma altına almış olmaktadır. Bu çerçevede doğacak çocuğun yaşayacağına ve ölmekten kurtulacağına inanılmaktadır.

Yörede haftıkî cinlerinin yanı sıra “emme’l seb’a/yedilerin annesi” denilen bir cinin varlığından da söz edilmektedir. Buna göre yedi tane çocuğu olan dişi bir cin vardır. Yedi çocuktan ötürü kendisine “emme’l-seb’a (yedilerin annesi)” denilmektedir. Günün birinde nasıl olduğu bilinmez dişi cin, yedi çocuğunun yedisini de kaybeder. Çocuklarının ölümüne çok üzülen dişi cin kendi kendine: “Ben mutsuzsam başkaları da mutsuz olsun.” diye söyler. Bunun üzerine dişi cin, intikam almak için insan çocuklarına yaklaşmaya karar verir. Dişi cin, yedi çocuğu olması hasebiyle çocukların dünyaya gelişinin yedinci günün de onlara musallat olmaya başlar. Dişi cin, musallat olduğu çocuğu ya alıp götürür ve kendi çocuğu gibi büyütür ya da öldürür. Kimi zamanda duyduğu acının aynısını insanlar da tatsın diye çocuklara şifası zor hastalıklar bulaştırır ve hasta eder ya da onları çarparak felç bırakır. Bundan ötürü yörede çocuğu “emme’l seb’a”dan korumak amacıyla yedinci günde akşamdan sabaha kadar çocuğun bulunduğu odanın ışıkları açık bırakılmakta ve bir kişi de çocuğun başında beklemektedir. Çünkü yedilerin annesinin ışığı sevmediği, ışığı gördüğü anda da kaçıp gittiği varsayılmaktadır. Yapılan uygulama bağlamında çocuğun korunacağına inanılmaktadır. Diğer yandan yörede yalnızca erkek çocuklarının cinlerden korunmasına yönelik yedinci günde kurban kesilip etinin dağıtıldığı ya da etin yemek yapıp üzerine mevlit okutulduğu, yedinci gece de iki kişinin ışıkları açıp sabaha kadar çocuğun başında beklediği de bilinmektedir.

Rahmani cinlerin lohusa kadını koruduğu ve bununla ilgili olarak halk arasında anlatılan bazı anlatılar vardır. Bu anlatılara göre kırklı bir kadının elbisesine iğne takmayı unuttuğu, bu şekilde uyuduğu, rüyasında ğanim adı verilen cinin insan kılığına bürünerek kadına saldırdığı ancak kadının bir anda ğanimin saldırısına karşı koyarak onu yendiğinden söz edilmektedir. Gördüğü rüya üzerine lohusa kadının, uyandığı sırada üzerinde kendisine ait olmayan bir çengelli iğnenin olduğunu gördüğü ve bunun üzerine rahmani cinlerin kendisine yardım ettiğini anladığı söylenmektedir. Bu olaydan

sonra dahi rahmani cinin her zaman kadını kötü niyetli cinlere karşı korumaya devam ettiği ifade edilmektedir.²¹¹

2.5.3.2. Kırk Basması/Değmesi ve Uygulamaları

Doğumdan sonraki kırk gün hem anne hem de çocuk için zor ve en hassas dönem olarak kabul edilmektedir. Çünkü doğum sonrası anne, kırklı kadın konumuna girmektedir. Lohusa kadın ile çocuğunun doğumdan sonraki kırk günlük süre zarfı içerisinde hastalanmasına ya da yakalandıkları hastalıklara halk arasında “kırk basması”, “kırk değmesi”, “kırk düşmesi”, “kırk karışması”, “lohusa basması” vb. denilmektedir. Kırk basmasının nedenleri; lohusayı nazarı değen özel gününde olan bir kadının ziyaret etmesi, lohusanın kırkı çıkmamış başka bir lohusayla karşılaşması, üç günlük yeni geline rast gelmesi, ölü kırkının karışması, yavrusu yeni olmuş hayvanın sesini duymasıdır. Bunlara dikkat edilmemesi halinde kırk değmesine uğrayacağına ve bir daha çocuk sahibi olamayacağına inanılmaktadır.²¹² Kırk değmesinde sütün azalması, halsizlik hissedilmesi, vücutta ağrıların görülmesi, çocuğun hastalanması gibi belirtiler ortaya çıktığında lohusa kadına ya da çocuğuna kırk değdiği düşünülmektedir. Aynı zamanda yöredeki bir inanışa göre bir kadının yedi yıldan sonra çocuğu oluyorsa bu kadının farkında olmadan beddua aldığı ya da kırk değmesine uğradığı varsayılmaktadır. Beddua ve kırk değmesi ortaya çıkan etkinin ancak yedi yıldan sonra kendiliğinde geçtiği ifade edilmektedir. Bu nedenle beddua ve kırk değmesine uğramış kadınların yedi yıldan sonra çocuk sahibi olacaklarına inanılmaktadır. Öte yandan bu tehlikeli süreçten kurtulmak amacı ile bir takım pratikler yapılarak zararlı güçlerden uzaklaşmak için tedbirler alınmaktadır. Buna göre kırk basmasından korunmak için yeni doğum yapan kadın, kırkı çıkmamış başka bir kadınla ya da üç günlük yeni bir gelinle karşılaşmamalı, cenazeye yerine gitmeme ve yavrusu yeni olmuş hayvan sesinin duymamalıdır. Bundan ötürü kırkı çıkmamış başka bir kadın lohusayı ziyarete gidememekte, ziyarete gitse de eve alınmamakta ve geri çevrilmektedir. Bu kırk gün içerisinde anne ve çocuğu hastalıklardan, nazardan ve kötü etkilerden korumak için çeşitli önlemler alınmaktadır. Bunun için kırk gün içerisinde anne de çocuk da ziyarete gelenlerden ve nazar değmesinden korunmaya çalışmaktadır. Mecbur olmadıkça kırkı çıkıncaya kadar anne ve çocuğun dışarıya çıkmalarına izin verilmemektedir.²¹³

Yörede kırk değmesinin çeşitleri ve bunları önlemeye ve çıkarmaya yönelik geçmişten günümüze kadar uygulana gelen bazı pratikler bulunmaktadır. Bunlar aşağıda belirtilmiştir.

Ses Değmesi ve Yapılan Uygulamalar: Yörede “ses değmesi”, kırk değmesinin bir çeşidi olarak görülmektedir. Yörede var olan bir inanışa göre lohusa kadın, başka bir lohusa kadının yahut yeni evli üç günlük gelinin ya da yavrusu yeni olmuş bir hayvanın sesini duyması halinde “ses değmesine” uğrayacağına ve bunun sonucunda çocuğunun öleceğine hatta kadının bir daha çocuk sahibi olamayacağına inanılmaktadır. Bunun için lohusa kadın başka bir lohusa kadınla ya da üç günlük yeni evli bir kadınla karşılaştığında onunla konuşmadan, sessizce karşılıklı olarak birbirleriyle iğne değiştirip sonrasında konuşmaktadır. Yapılan işlem bağlamında ses değmesinin önlendiğine inanılmaktadır. Diğer yandan lohusa kadın, yanına dışarıdan biri gelince onunla da iğne değişimi yapmak zorundadır. Zira dışarıdan gelen kişi, lohusa olan başka bir kadın ya da yavrusu yeni olmuş bir hayvanın yanında geçmişse onların kırkının ona geçtiğine ve bundan ötürü de kadına zarar vereceğine inanılmaktadır.

Ses değmesi meydana geldiğinde ses değmesini çıkarmak amacıyla “etek örtme” uygulaması yapılmaktadır. Bunun için ses değmesine sebebiyet veren lohusa kadın diğer lohusa kadının yanına gelerek eteğini kaldırmakta ve kadının başı üzerine örterek: “Seni tuttum, bıraktım.” diye söylemektedir. Aynı uygulamanın üç defa tekrar

²¹¹ Anne ve çocuğu albaması ile ilgili bilgiler, kaynak kişi dizininde yer alan bayanların ifadelerinden derlenmiştir.

²¹² Acıpayamlı, “Türkiye’de Doğumla İlgili Âdet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü”, s.85.

²¹³ K.K.7, 8, 11, 13, 14, 16, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 27, 29, 35, 41, 42, 45, 46, 51, 53, 66, 67, 73, 79, 86, 87, 88, 90, 99, 102, 104, 105, 106, 115, 120, 121, 124, 135, 136, 141, 142, 144, 145, 146, 148.

edilmesiyle değen kırkın çıkacağına inanılmaktadır. Bununla birlikte yeni gelin sesinin değmesi sonucunda da bu işlemin aynısı lohusa kadın tarafından yeni geline uygulanmaktadır. Genel uygulama böyle olmakla beraber bu uygulama kırk değmiş kişiye gizlice, haberi olmadan, aniden uygulanıp korkması sağlanmaktadır. Yapılan korkutma eylemiyle lohusa kadının üzerinde var olduğu düşünülen kırkın çıkacağına inanılmaktadır.

Kızıltepe ve çevresinde kırklı kadının yanı sıra kocasının da kırklı olduğuna inanılmaktadır. Dolayısıyla lohusa kadının kocasının sesini de başka bir kırklı kadının duyması halinde “ses değmesinin” oluşacağı varsayılmaktadır. Böylesi bir olayda sesi duyan kırklı kadının sütünün kesileceğine inanılmaktadır. Bu durumda ses değmesini çıkarmak amacıyla adam, kendisine ait bir gömleği eline almakta ve sesini duyan kırklı kadının boynu etrafında üç defa geçirmektedir Her aşamada adam üç defa olmak üzere; “Seni tuttuysam seni bırakıyorum.” diye söylemektedir. Yapılan uygulama bağlamında ses değmesinin çıkacağına inanılmaktadır.²¹⁴

Çocuğu Kucaklama: Çocuğu kucaklama pratiği iki lohusa kadının bir arada olması gerektiği durumda yapılan bir uygulamadır. Bu uygulamanın yapılmaması halinde her iki kadının bir daha çocuklarının olmayacağına yahut çocuklarının hasta olacağına ya da sütlerinin kesileceğine inanılmaktadır. Bunun için eve dışarıdan gelen diğer lohusa kadın bir yere oturmakta ve diğer kadının çocuğunu kucağına alarak kendi eteğinin içerisine koymaktadır. Daha sonra eteğini kaldırıp çocuğun üzerine örterek; “Bu benim çocuğum.” diye söyleyerek çocuğun üzerini açmaktadır. Aynı uygulama üç defa daha tekrarlanmakta ve sonunda da kadınlar birbiriyle iğne değişimi yapmaktadır. Yapılan uygulama neticesinde kırk değmesinin önleneyeceğine inanılmaktadır.²¹⁵

Ölü Kırkı: Kızıltepe ve çevresinde bir kişi öldüğünde kırk güne kadar kırkının olduğuna ve bu kırkın da lohusa kadına değeceğine inanılmaktadır. Böyle bir durumda hem lohusa kadının hem de çocuğunun cenaze evine gitmesi yasaktır. Ancak lohusa kadının gitmesi gerektiğinde bunu sağlamak amacıyla bir takım uygulamalar yapılmaktadır. Yapılan ritüeller ise sadece lohusa kadına yönelik yapıldığından çocuğa bir etkisi olmamaktadır. Bu nedenle lohusa kadın cenaze evine giderken çocuğunu yanında götürmemektedir. Aksi takdirde çocuğa ölen kişinin kırkının değeceğine ve netice itibarıyla hastalanacağına, hatta öleceğine inanılmaktadır. Bununla birlikte lohusa kadının cenazeye gitmesini sağlamaya yönelik cenaze evinden bir miktar temiz su getirilip ısıtılmakta ve lohusa kadın da bu suyla yıkanıp cenaze evine gitmektedir. Yapılan işlem bağlamında ölü kırkının lohusa kadına değmeyeceğine inanılmaktadır. Diğer bir yöntem de ise cenaze evinin bahçesinde başka bir kadının yardımıyla yere bir miktar su dökülmekte ve lohusa kadın da bu suyun üzerinden üç defa atlamaktadır. Yapılan işlem çerçevesinde ölü kırkının lohusa kadına değmeyeceğine inanılmaktadır. Bir başka uygulamada ise herhangi bir mezardan bir avuç toprak alınarak yıkama kovaşının içerisine konulup üzeri suyla doldurulmakta ve sonrasında lohusa kadın da bu suyla yıkanmaktadır. Yapılan uygulama bağlamında ölü kırkının lohusa kadına değmeyeceğine inanılmaktadır.

Yörede anne karnında ölü doğan çocukların da kırkının olduğuna inanılmaktadır. İnsanın Allah’ın yeryüzündeki halifesi olarak yaratılmasından²¹⁶ ötürü ölü çocuğun da insan olması hasebiyle kutsal bir varlık olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla dünyaya gelmeden anne karnında ölen çocukta diğer insanlar gibi kabul edilmekte ve ona göre muamele edilmektedir. Bu çerçevede ölü doğan çocuğun cansız bedeni yıkanmakta, bir beze sarılarak kefenlenmekte ve sonrasında mezarlığa götürülerek gömülmektedir. Diğer yandan ölü çocuğun kırkının lohusa kadına değmesini önlemek ya da değen kırkı çıkarmak amacıyla anne çocuğun gömüldüğü yere gitmekte ve mezarının üzerinden üç defa atlamaktadır. Yapılan uygulama neticesinde cenin ya da ölü çocuk kırkının çıktığına inanılmaktadır. Bununla herhangi bir şeyhin türbesinden bir miktar toprak

²¹⁴ K.K.3, 11, 14, 15, 18, 21, 23, 29, 35, 39, 46, 50, 53, 55, 67, 81, 86, 99, 105, 111, 113, 119, 122, 123, 124, 127, 128, 129, 132, 134, 136, 142, 145, 147, 148.

²¹⁵ K.K.13, 19, 31, 55, 99, 102, 124, 142.

²¹⁶ <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Bakara-suresi/30-ayet-tefsiri>, (07.03.2021).

getirilerek kadının üzerine saçılmaktadır. Yapılan uygulama bağlamında ölü çocuk kırkının lohusa kadından çıkacağına inanılmaktadır.

Yörede kırklı kadın, tedbir almadan cenaze evine gittiği takdirde ölü kırkının ona değdiği düşünülmektedir. Bu durumda kırk değmesini çıkarmak amacıyla “kırk kesme” işlemi yapılmaktadır. Bunun için yaşlı bir kadın lohusa kadına yardım etmektedir. Uygulama da yaşlı kadın, yöreye özgü kırk tasını eline alarak kırk tas suyu kovaya doldurmaktadır. Daha sonra yaşlı kadın, aynı tasla kırk tas suyu lohusa kadının başından aşağıya dökerek yıkanmasına yardımcı olmaktadır. Yapılan uygulama sonucunda kırk değmesinin çıkacağına inanılmaktadır.²¹⁷

Şıma Dökme Uygulaması: Şıma dökme işlemi, lohusa kadın ve çocuğuna bilinmeyen bir şeyin kırkı değdiğinde yapılan bir uygulamadır. Kurşun dökme uygulamasıyla benzerlik göstermektedir. Uygulamada kurşun yerine şıma eritilmekte ve kadının başı üzerinde bir kap içerisinde tutulan suyun içerisine dökülmektedir. Uygulama işin ehli şifacılar tarafından yapılmaktadır. Şifacı, işleme başlamadan önce; “Allah’ın izniyle bana verdiğin yetkiyle bu görevi yapıyorum.” diye niyet etmektedir. Sonrasında şımayı dökerken de bu defa da; “Ya Rabbi! Ne kadar hayvanın kırkı varsa o kırklar kalsın.” diye sözler söylemektedir. Şıma, suyun içerisine döküldükten sonra farklı şekiller oluşmakta ve şifacı da sudaki bu şekillere bakarak kırk değmesine sebep olan varlıkları tespit etmeye çalışmaktadır. Yapılan tespit sonrasında şifacı, şıma dökme ritüelini bir defa daha tekrarlamaktadır. Daha sonra eritilmiş şımanın içine atıldığı su, üç parçaya ayrılarak bir kısmı lohusa kadına ve çocuğuna içirilmektedir. İkinci kısmı ile de çocuğun ve lohusa kadının yüzüne, beşiğine ve lohusa kadının yatağına su serpilmektedir. Kalan son kısmı da banyo suyuna eklenerek lohusa kadının ve çocuğun yıkanmasında kullanılmaktadır. Son olarak yıkanmada kullanılan sular ağaç diplerine dökülmektedir. Yapılan işlem bağlamında bilinmeyen varlıkların sebep olduğu kırkın hem lohusa kadından hem de çocuktan çıkarıldığına inanılmaktadır. Diğer yandan yapılan bu uygulama ile beraber lohusa kadının sütünün de çoğalacağına inanılmaktadır.²¹⁸

Hayvan Kırkı: Yörede kesilen (büyükbaş-küçükbaş) hayvanın kırkının olduğuna ve kırkın da lohusa kadına değeceğine inanılmaktadır. Bu kırkın değmesini önlemeye yönelik yapılan bir uygulamada kesilen hayvanın eti yere düz bir zemine bırakılmakta ve lohusa kadın da yere bırakılan bu etin üzerinden üç defa atlamaktadır. Yapılan uygulama bağlamında kırk değmesinin engelleneceğine inanılmaktadır. Genel uygulama böyle olmakla beraber aynı işlem kasaptan alınan et için de geçerlidir. Diğer yandan yörede lohusa kadın kırkının, kuluçkaya yatmış kümes hayvanlarına değeceğine de inanılmaktadır. Dolayısıyla kırklı bir kadın, kuluçkadaki bir hayvanın yanına gittiği takdirde kırkının yumurtalara değerek bütün yumurtaların bozulacağına ya da hayvanın yumurtaları tek tek ağzına alarak yuvadan dışarı atacağına inanılmaktadır. Bu nedenle kırklı kadın kuluçkaya yatan hayvanlardan uzak durmaktadır.²¹⁹

2.5.3.3. Anne ve Çocuğun Kırklanması/Yıkanması

Halk arasında kuşaktan kuşağa aktarılan geleneksel halk inanış ve uygulamalarından birisi de “kırklama”dır. Halk arasında doğum yapan kadının kirli sayılması ile birlikte lohusalık döneminde hem annenin hem de çocuğun bir takım kötü varlıkların saldırısına maruz kalacağına inanılmaktadır. Bu nedenle kırk güne kadar bu varlıkların saldırılarına karşı bazı tedbirler alınmaktadır. Kırkinci günde ise alınan tedbirlerin sona erdiğini, doğum sırasında ve sonrasındaki kırk günlük süre zarfında kirli sayılan annenin temizlendiğini, yıkanılması suretiyle birtakım hastalıklara ya da kötü varlıklara karşı güçlü duruma gelmesini sağlamak için yapılan “kırklama” adı verilen bir tören yapılmaktadır. Yapılan bu törenle birlikte halk arasında annenin ve

²¹⁷ K.K.9, 13, 14,18, 21, 23, 28, 29, 30, 31, 41, 42, 45, 46, 52, 53, 54, 60, 69, 79, 81, 99, 103, 105, 106, 116, 135, 137, 139, 145, 148.

²¹⁸ Şıma dökme uygulaması ile ilgili bilgiler, kaynak kişi dizininde yer alan bayanların ifadelerinden derlenmiştir.

²¹⁹ K.K.11, 13, 21, 29, 23, 24, 44, 53, 68, 96, 102, 117, 121, 124, 128, 129, 145.

çocuğun sorunsuz bir biçimde artık topluma katılabileceğine inanılmaktadır. Diğer yandan kırklama ritüelinde yapılan bazı pratikler, Anadolu'nun farklı bölgelerine göre değişim göstermektedir.²²⁰

Kızıltepe ve çevresinde doğum sonrası ilk kırk günlük sürenin sona erdiği kırkıncı günde anne ve çocuğa yönelik “kırklama” töreni yapılmaktadır. Törenin yapılma günü ve uygulanma biçiminde yer yer bazı farklılıklar görülmektedir. Bu farklılıklarla beraber yörede hemen hemen herkes tarafından bilinen özellikle kırk çıkarma ritüelinde kullanılmasına özen gösterilen ve kendine özgü tasarımı bulunan bir “kırk tası” (bkz. Fotoğraf 7) bulunmaktadır. Kâsenin etrafında kırk sembolize eden kırk tane kilit ve bu kilitlere takılı anahtarlar vardır. Ancak zaman içerisinde tasın etrafında bulunan kilitler bazı sebeplerden dolayı düşmektedir. Bu nedenle kırklama ritüeli sırasında eksik kilit sayısının aynı sayıda küçük taşlar kâsenin içerisine konulmakta ve ritüel bu şekilde tamamlanmaktadır. Diğer yandan bu kâsenin bulunmadığı durumda ise sarı renkli, etrafında ve içerisinde Arapça duaların yazılı olduğu kâseler kullanılmaktadır. Yöre halkı bu kâseyi hacca giden biri aracılığıyla temin etmekte, komşusunda varsa ondan ödünç almakta ya da bağlı bulunduğu tarikat veya cemaatten almaktadır. Bunlar arasında kişinin bağlı olduğu tarikat ya da cemaatten bu kâseyi alması durumunda kâsenin üzerine çeşitli dualar okuduğu ve kutsamış sayıldığı bilinmektedir.²²¹

Yörede kırk çıkarma töreni öncesinde şıma dökme pratiği yapılmaktadır. Şıma dökme işlemi aynı soydan gelen bir kadın; yabancı ve dindar olan bir kadın; “ocak” sayılan bir kadın ya da kutsal bir soydan gelen bir kadın tarafından yapılmaktadır. Bu kişiler haricinde şıma uygulaması başkaları tarafından yapıldığı takdirde etkisinin olmayacağına inanılmaktadır. Şıma dökme işlemi genel anlamda anneye yönelik yapılmakla beraber bazen anneye ve tüm çocuklarına da aynı anda uygulanabilmektedir. Bunun için anne, şıma dökme işlemi sırasında bütün çocuklarını yanına alarak örtünün altında beklemekte ve bu şekilde işlem tamamlanmaktadır. Bu bağlamda aileye yönelik yapılan şıma pratiği ile kırkın bütün aile fertlerinden çıkarıldığına inanılmaktadır. Diğer yandan şıma dökme pratiğinde şıma suya dökülürken uygulamayı yapan kişi; “Hayvanların kırkı, cinlerin kırkı, insanların kırkı, bu kırkların hepsi çıksın.” şeklinde bazı sözler söylemektedir. İşlem tamamlandıktan sonra uygulamayı yapan kadın, şımanın içerisine atıldığı suyu birkaç kısma ayırarak kullanmaktadır. Suyun bir kısmını üç defa olmak üzere üst üste eliyle önce anne ve çocuğun yüzüne sonra da her ikisinin yattığı yere serpmektedir. Kalan suyun bir kısmı da anne ve çocuğa içirmektedir. Son kalan kısmını da kırk çıkarma sırasında kullanmak üzere kovaya eklemekte ve üzerine de kırk tas su doldurmaktadır.²²²

Kızıltepe ve çevresinde kırk çıkarma töreni genellikle aynı gün içerisinde önce anne için sonra da çocuk için yapılmaktadır. Kırk çıkarma töreni, şıma işlemini yapan kişi ya da bekâr bir genç kız tarafından yerine getirilmektedir. Uygulama öncesinde kırklı kadın gusül abdesti almaktadır. Daha sonra ritüeli yerine getirecek kişi, kırk taşıyla kovaya kırk tas su doldurmakta ve suyu doldururken de suyun üzerine İhlâs, Felak ve Nâs surelerini okumaktadır. Su doldurulduktan sonra da üzerine daha önce yapılan ve şıma dökme işlemi sırasında kullanılan su eklenmektedir. Genel uygulama böyle olmakla beraber bazen su doldurulan kovanın içerisine bir tarak da konulmaktadır. Tarak koymanın amacı kırkın tıraşa geçmesini sağlamak ve yıkanma sırasında cinlerin saldırılarını önlemektir. Diğer yandan anne bir leğen içerisine oturtulmakta ve ritüeli yapan kişi de kovadaki suyu kırk taşıyla alarak bir elekten annenin üzerine yavaş yavaş dökmektedir. Kişi, suyu dökerken de İhlâs, Felak, Nâs, Ayet el-Kürsî gibi sure ve ayetleri okumakta ve bir taraftan da kelime-i şehâdet

²²⁰ Özlem Demirel Bozkurt, Aytül Hadimli ve Ümran Sevil, “Günümüzde Lohusalıkta Devam Eden Albasması ve Kırklama Uygulamaları”, Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi, 30(1), 2014, ss.111-126; Yaşar Kalafat, “Türk Halk İnançları Hususiyle Doğu Anadolu’da ve Orta Toroslar’da Kırk Motifi”, Milli Folklor Dergisi, 3(22), 194, s.15-19.

²²¹ K.K.9, 11, 13, 18, 21, 29, 37, 44, 50, 53, 67, 81, 86, 93, 95, 96, 99, 102, 106, 111, 115, 124, 128, 129, 136, 138, 139, 142, 145, 148.

²²² K.K.7, 16, 19, 20, 23, 31, 38, 39, 46, 51, 58, 69, 86, 88, 107, 116, 125, 128, 129, 144, 148.

getirmektedir. Kırk çıkarma işlemi bu şekilde yapılarak tamamlanmaktadır. Son olarak leğende biriken su, bir ağaç veya çiçek dibine ya da temiz bir yere dökülmektedir. Halk arasında uğursuzluk getireceğine inanılmasından ötürü bu suyun gelişi güzel yerlere dökülmesi hoş görülmemektedir.²²³

Kırklama ritüelinde kullanılacak kırk tasının kilitleri eksikse, eksik kilit sayısı kadar kovanın içerisine taş konulmaktadır. Bununla beraber kırk taşı bulunmadığında onu temsilen su kovanının içerisine kırk tane taş konulmaktadır. Hatta imkân varsa bu taşların “Çel Kâni (kırk çeşme)” ziyaretinden getirilmesine özen gösterilmektedir. Buna göre toplanan taşlar, kovaya konulmadan önce helal hale getirmek amacıyla bir miktar suda kaynatılmaktadır. Yapılan bu işlem bağlamında taşların üzerinde var olan haram şeylerin temizlendiğine ve bu şekilde taşların helal hale getirildiğine inanılmaktadır. Kırk çıkarma ritüeli tamamlandıktan sonra bu taşlar bir ağaç dibine gömülmektedir. Bununla beraber Kızıltepe ve çevresinde bilinen ancak çok az uygulanan bir pratiğe göre kırk çıkarma ritüelini tamamlamak üzere mezarlığa gidilmektedir. Kırkı çıkarılacak kadın mezarlıkta bulunan herhangi bir kabrin üzerinden yedi defa atlamaktadır. Yapılan bu atlama pratiğiyle kırk çıkarma töreninin tamamlandığına ve kadından kırkın çıkarıldığına inanılmaktadır.²²⁴

Kırk çıkarmada bazı zaman da “nefis guslü” adı verilen bir gusle de niyet edilmektedir. Nefis guslü, kadının dünyaya yeni bir can ya da yeni bir nefis doğurmasıyla ortaya çıkan bir durumdur. Bu çerçevede yeni bir insan dünyaya getirmesinden dolayı kadın, kırk çıkarma töreninde “niyet ettim nefis guslüne” diye içinden niyet ederek ritüeli bu şekilde tamamlamaktadır.²²⁵

Annenin kırkı çıkarıldıktan sonra sıra çocuğa gelmektedir. Çocuğun kırklama pratiği, anneye uygulanan işlemle benzerlik göstermektedir. Burada tören sırasında anne çocuğu tutmakta ve diğer kişi de elekten çocuğa su dökerek ritüeli tamamlamaktadır. Bununla beraber çocuğa su dökülürken duaların yanı sıra “kırk manisi” söylenmektedir. Yörede çocuklar için söylenen kırk manisi şöyledir:

“Kırk kırk kırkıdır,
Yılanın kırkı, kaplumbağanın kırkı,
İneğin kırkı, keçinin kırkı,
Kırpının kırkı, farenin kırkı
Koyunun kırkı, kurdun kırkı,
Tilkinin kırkı, hayvanın kırkıdır,
Bütün yaratılmışların kırkıdır,
Cinlerin kırkıdır,
İnsanları kırkıdır,
Bu, kırkların kırkıdır,
Bütün bu yaratılmışların kırkı,
Uzak olsun bu kadından,
Uzak olsun bu bebekten,
Bu kırkların kırkıdır,
Kırklar bu bebeğe değmesin,
Bu bebeğin kırkı, onların kırkına değmesin,
Bebeğim hastalıklardan beri olsun,
Bebeğin kırkı hepsinin kırkından uzak dursun.”²²⁶

Aynı zamanda bu manilerle birlikte; “Her tas su et olsun, her tas su yağ olsun.” tekerlemesi de söylenmektedir. Kırk çıkarma ritüelinde bekâr bir genç kız yardım ettiğinde kısmetinin açılacağına inanılmaktadır. Kırk çıkarma töreni, genel olarak kırkıncı günde yapılmakla beraber bazen bu tören için çarşamba günü beklenmektedir. Bu bağlamda kırktan sonra gelen ilk çarşambada kırk çıkarma ritüeli yapılmaktadır.

²²³ K.K.6, 7, 8, 11, 13, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 27, 29, 31, 35, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 50, 51, 53, 55, 56, 57, 58, 66, 67, 73, 79, 95, 96, 99, 104, 106, 115, 120, 123, 124, 127, 128, 135, 136, 137, 139, 142, 144, 146, 147, 148.

²²⁴ K.K.6, 9, 23, 38, 54, 50, 80, 91, 104, 123, 124, 127, 134.

²²⁵ K.K.50, 124.

²²⁶ K.K.6, 8, 9, 11, 20, 21, 29, 42, 44, 51, 53, 59, 67, 68, 73, 80, 86, 95, 104, 108, 123, 124, 126, 136, 146.

Kırk çıkarma töreni sonrasında annenin hem kendinin hem de çocuğunun niyetine sadaka vermesi adettendir.²²⁷

2.6. Evlilikle İlgili İnanışlar

Doğumdan sonra insan hayatına yön veren, bireyi değiştiren ve ona yeni bir yaşantının kapısını aralayan önemli geçiş dönemlerinden biri de evliliğdir. Evlilik, kadın ve erkeğin yaşamlarını birleştirdikleri ve bu birliktelikte yaşadıkları acı-tatlı her şeyi beraber paylaştıkları bir süreçtir. Ülkemizde yürürlükte olan mevzuata göre evlilik; bir kadın ve bir erkeğin usulüne göre yetki verilmiş bir memur önünde bir aile kurmak amacı ile yapmış oldukları medenî hukuk sözleşmesi olarak tanımlanmaktadır.²²⁸ Dini kurallar açısından evlilik; tam ve sürekli bir hayat ortaklığı oluşturmak üzere belli yaşa ve olgunluğa ulaşmış karşı cinsten iki kişinin hukuk nizamınca geçerli kabul edilebilecek bir şekilde rükün ve şartlarına riayet ederek özel bir akitle birleşmesi olarak kabul edilmektedir. Çiftlere karşılıklı sorumluluk vermesi bakımından evlilik; aralarında evlenme engeli bulunmayan bir kadın ve erkeğin beraber yaşamasına neslin devam ettirilmesi için gereken bağın kurulmasına ve yardımlaşarak hayatı paylaşmalarına izin veren taraflara belli sorumluluk ve haklar yükleyen bir birliktelik ve beraberlik olduğu ifade edilmektedir.²²⁹ Aynı zamanda evlilik, içinde barındırdığı bazı özellikleriyle kişilere anne-baba rolü veren ve bu yeni kimliklerinin toplum tarafından onaylanmasını sağlayan bir kurum görevi görmektedir. Bu çerçevede yeni bir akrabalık ilişkisinin kurulmasına zemin hazırlaması, iki aile düzenini etkilemesi bakımından evlilik; belli aşamalardan oluşan, her evresinde farklı uygulamaların, âdetlerin, inanmaların yer aldığı önemli ve özel bir merasim olarak karşımıza çıkmaktadır.²³⁰

İnsan hayatının önemli ikinci geçiş dönemi olan evlenme; gerek kızın ve erkeğin sosyalleşme sürecinin önemli bir evresini oluşturması gerekse aileler arasında kurulan dayanışmayı, toplumsal ve ekonomik ilişkiyi belirlemesi ve düzenlemesi bakımından her dönemde ve her toplumda önemli bir olay olarak görülmektedir. Ailenin en önemli özelliği toplumun temelini oluşturan en küçük yapı birimi olmasıdır. Bu özelliği ile evlenme gerek aile kurumunun oluşumundaki işleviyle, gerek neslin devamı yönüyle, gerekse sosyal hayatın düzen ve istikrarındaki rolü nedeniyle evrensel bir nitelik taşımaktadır. Diğer yandan dünyanın her bölgesinde her aşaması bağlı bulunduğu toplumun öngördüğü belirli normlara uyularak gerçekleştirilen evlilik; örf, âdet, gelenek, görenek, tören ve halk inanışları bakımından zengin bir tablo çizmektedir. Toplumların dini inanışları, tarihsel boyutları, etnik kökenleri, ekonomik faaliyetleri, yerleşim ve yaşam düzenleri, üretim ilişkileri, gelenekleri, hayata bakış açıları, kısaca kültürleri evlenme biçimlerini belirlemede rol oynamaktadır. Bu çerçevede her toplum kendi dini ya da inancı, tarihi ve kültür yapısına uygun evlenme biçimini tercih etmektedir.²³¹

Evlilik, halk kültüründe doğum ve ölüm arasında yaşanan önemli bir olay olarak değerlendirilir. Halk arasında belirli bir yaşa gelen maddî-manevi yükümlülüğü kaldırabilecek kendini evliliğe hazır hisseden her kadın ve erkeğin evlilik yapması, hayatın doğal ilerleyişinin bir getirisi olarak kabul edilmektedir. Toplum açısından insan soyunun devamı, milletlerin geleceği için insanların evlenerek bir aile oluşturması zorunlu bir süreç olarak görülmektedir. Zira aile müessesesi toplumun çekirdeğini oluşturmaktadır. Ailenin temelleri ne kadar sağlam atılırsa toplumun yapısının da o kadar sağlam olacağına inanılmaktadır. Aynı zamanda insanın ev, aile ve çocuk sahibi

²²⁷ K.K.6, 19, 59, 80, 102, 87, 88, 103.

²²⁸ <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/3.5.859747.pdf>, (19.12.2020).

²²⁹ Nuri Kahveci, "İslâm Aile Hukuku", Hikmetevi Yayınları, İstanbul, 2014, s.39.

²³⁰ İbrahim Dündar, "Burdur ve Çevresindeki Manevi Halk İnançlarının Din Fenomenolojisi Açısından İncelenmesi", Yüksek Lisans Tezi (Yayınlanmamış), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Isparta, 2012, s.38.

²³¹ Örnek, "Türk Halkbilimi", s.185.

olduğunda bulunduğu toplulukta itibar kazanacağı düşüncesi de evliliğin yapılmasına ön ayak olan nedenler arasında yer almaktadır.²³²

Geçmişten günümüze kadar bütün toplumlarda evlilik, evlenen kız ve erkekte olduğu gibi yeni bir akrabalık ilişkisi kuranlar içinde toplumsal ve sosyal yönü bulunan önemli bir olaydır. Bu önemli olayda topluma ait dini inanış, gelenek, görenek, töre, örf ve âdetlerin önemli ayrıntılarla tezahür ettiği görülmektedir. Bu niteliklerinden ötürü evliliğin bir dizi toplumsal olayı da içinde barındırdığı söylenebilir. Bu toplumsal olaylara evlilik yapacak ailelerin yanı sıra iki tarafın dost, akraba ve komşuları da katılmaktadır. Düğün merasimi özellikle kırsal kesimde hemen herkesin katıldığı bir bayram şenliği gibi algılanmaktadır.²³³

Evlilik, bir yönüyle de büyük sorumluluk gerektiren ve ciddiyet isteyen insanın hayatındaki en önemli kararlardan birisidir. Bundan ötürü her iki tarafın bir diğerini seçerken her yönüyle kendine uygun, anlaşabileceği ve gönlünün ısınacağı birisini seçmesi gerekmektedir. Bunun sağlanması da taraflara birbirini tanıma ve düşünme fırsatı verilmesi ile mümkün olmaktadır. Söz konusu durumun gerçekleşmesi için evlilik öncesi görüşme, nişanlanma ve bunun devamında bir zaman diliminin olması gerekmektedir. Netice itibarıyla bu evliliğin iki taraf ya da birisi için kötü sonuçlar vereceği kanaati oluşursa tereddüt etmeden bu evlilikten vazgeçilmesi uygun görülmektedir.²³⁴

Kızıltepe ve çevresinde belli bir olgunluğa ulaşmış, evlilik çağına gelmiş her genç kızın ve erkeğin evlenerek kendi yuvalarını kurmaları beklenmektedir. Hali-vakti iyi, işi-gücü yerinde olan, maddi açıdan sıkıntısı olmayan, hiçbir hastalığı bulunmayan bekâr bir kişinin evlenmesi beklenmektedir. Aksi halde evlenme imkânı olup da evlenmeyen kişilerin gizledikleri bir kusurlarının olduğu ve bu nedenle evlenmedikleri düşünülmektedir. Bundan durum toplum içinde bireyin ve ailesinin toplum içinde küçük düşmesine neden olabilmektedir. Aynı zamanda toplum içinde bekâr olarak hayatını sürdüren kişinin aile ocağının söneceğine de inanılmaktadır.²³⁵

İnsan yaşamının önemli bir geçiş dönemi sayılan evlilikte töre, örf, âdet, gelenek, görenek ve dini inanışlar açısından zengin bir halk inanışları birikimi bulunmaktadır. Çalışma alanı olan Kızıltepe ve çevresinde ise değişen sosyo-ekonomik şartlara rağmen geleneksel evlenme biçimlerinin, düğünlerin, törenlerin ve bunlara bağlı âdet, gelenek, görenek, halk inanışı ve uygulamaların geçmişten günümüze kadar devam ettirdiği görülmektedir. Bu bağlamda Kızıltepe ve çevresinde yapılan evliliklerde kız isteme, söz, nişan, nikâh, kına, düğün gibi bir sıralama izlenmekte ve her aşamada yapılan farklı ritüeller ve uygulamalar bulunmaktadır. Araştırmanın bu bölümünde Kızıltepe ve çevresinde evlilik konusu, evlilik öncesi, düğün günü ve düğün sonrası yapılan uygulamalar olarak üç ana başlık halinde ele alınacaktır.

2.6.1. Evlilik Çağı/Yaşı ve Evlenme İsteğini Belli Etme

Evlilik, her iki cins açısından en doğru olan dönemde gerçekleşmelidir. Bu dönemin kendine göre bazı ölçütleri vardır. Geleneksel toplumlarda bu ölçüt genellikle ergenliktir. Ergenlikle beraber görülen biyolojik ve fizyolojik gelişmeler bireyin anne ve baba rolüne bürünmesi konusunda onların sosyo-kültürel kişiliklerinin gelişiminin ön belirtileri olarak görülmektedir. Bu değişikliklerle beraber kız ve erkek üyesi oldukları ailenin ekonomik, toplumsal ve kültürel etkinliklere katılmaktadır. Bu çerçevede kızın ergin yaşa girmesi, ev işlerine katılması, aile ve grup içerisinde genç kızlık çağının gerektiği role bürünmesi ve karşı cinsle ilgilenmesi onun evlenecek duruma geldiğini göstermektedir. Erkek çocuğun ise toplumsal rolüne bürünmesi, evin ekonomisine katkıda bulunması, askerliğini yapmış olması ve bir işi bulunması evlenmesi için gerekli ve geçerli sayılan ölçütlerdir. Bunun yanı sıra gerek kırsal gerek kentsel kesimde olsun

²³² Serdaroğlu, “Merzifon ve Çevresindeki Halk İnanışları Üzerine Bir Araştırma”, s.36.

²³³ Boratav, “Yüz Soruda Halk Folkloru”, ss,167-168.

²³⁴ Ali Çolak, “Hadis Temelli Anadolu Düğün Âdetleri”, Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1(1), Gümüşhane, 2012, s.159.

²³⁵ K.K.9, 18, 19, 41, 42, 46, 47, 51, 71, 73, 99, 102, 116, 135, 142, 146.

evlenme yaşını ve evlenme zamanını ekonomik durumlar, bazı sosyal olaylar, göçler ve ölümler belirlemektedir. Diğer yandan evlenme girişiminde bulunma konusunda toplumların kıza ve erkeğe aynı hakkı tanımadığı görülmektedir. Erkek ve erkek ailesi bu konuda aktif bir rol alırken kız ve kız ailesi pasif bir durumdadır. Bu yüzden evlenme girişimi, genellikle erkekten ve onun ailesinden gelmektedir.²³⁶

Kızıltepe ve çevresinde evlilik çağı ve evlenme isteğini belli etmeyle ilgili inanış ve uygulamalara bakıldığında yaygın görülen bir takım uygulamalar bulunmaktadır. Kızıltepe ve çevresinde geçmiş dönemlerde evlilik yaşının kız ve erkeklerde oldukça küçük olduğu yöre halkı tarafından söylenmektedir. Yörede evlilik yaşının kızlar için on dört ve üzeri, erkekler için on yedi ve üzeri olduğu zikredilmektedir. Günümüzde ise evlilik yaşının bireyin eğitim durumu ve çalışma hayatına göre değişim gösterdiği belirtilmektedir. Buna göre herhangi bir yaş sınırı olmamakla birlikte kızlarda on yedi ve üzeri, erkeklerde de yirmi ve üzeri olarak değiştiği dile getirilmektedir. Genel koşullar çerçevesinde bir kızın evlenebilmesi için çocukluktan çıkıp ergenliğe girmesi ve ev işlerinde yeterli düzeyde beceriye sahip olması gerekmektedir. Erkek açısından bakıldığında meslek sahibi olması, ailesine bakacak maddi güce sahip olması ve askerlik görevini yerine getirmesi olarak ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte yörede askere gitmeden önce de evlenenlerin çoğunlukta olduğu bilinmektedir. Askerlik öncesi yapılan evliliklerin genellikle tek erkek çocuğu ya da az sayıda erkek çocuğu olan ailelerde görülen bir durumdur. Aile ocağının ve neslin devamının erkek çocukla mümkün olduğuna inanılmasından ötürü ebeveynler, oğullarını askere gitmeden önce evlendirmeyi tercih etmektedir. Aynı zamanda askerliğin hayati risk içeren bir dönem olması da evliliğin askerlikten önce yapılmasında etkili olmaktadır.²³⁷

Kızıltepe ve çevresinde evliliklerin küçük yaşta yapılmasının esasını eşlerin, gözlerini birbirlerinde açmalarının ve birbirlerine sadık olmalarının amaçlanmasıdır. Bu çerçevede kız ve erkeğin başkasına gönül vermeden sadece eşini seveceğine dair yörede genel bir kanaat bulunmaktadır. Bunun için kızların mutlu bir evlilik yapmaları ve eşlerine bağlı olmalarını sağlamak amacıyla okula gönderilmediği, bunun yerine becerikli ve hamarat olmalarını sağlamak için evde daha çok vakit geçirmeleri ve ev işi yapmaları sağlanmaktadır. Dolayısıyla küçük yaşta evden dışarı çıkmayan genç kızın, gözünün dışarıda olmayacağına, ev işlerini doğru bir şekilde yapacağına, becerikli ve hamarat olacağına ve evlendiğinde gözünün eşinden başkasını görmeyeceğine inanılmaktadır. Diğer yandan evlilik konusunda çiftlerin yaş aralığı da önemli bir husustur. Yörede bir kız, kendisinden küçük biriyle evlenebildiği gibi kendisinden çok büyük olan biriyle de evlenebilmektedir. Bu bağlamda bir kız ya da kadın kendisinden yirmi, otuz ya da daha büyük yaşta birisine eş olarak verilebilmektedir.²³⁸

Kızıltepe ve çevresinde evlenmek isteyen bir erkek bu isteğini annesine, ablasına yahut samimi olduğu bir akrabasına iletmektedir. Yörede bu tür isteklerin erkek tarafından doğrudan babaya iletilmesi ayıp sayıldığından anne, oğlunun evlenme isteğini eşine bildirebilmektedir. Ancak kızların böylesi bir isteği dile getirme şansları yoktur. Çünkü bu onların yanlış anlaşılmasına sebebiyet verebilmektedir. Bununla birlikte geleneksel toplumlarda evlenme çağına gelen kız ve erkeğin evlenme isteklerini farklı biçimlerde gösterdikleri görülmektedir. Bir erkeğin evlenme isteğini bildirmek için başvurduğu yöntemler arasında gurbete gitmesi, ev eşyalarını kırıp dökmesi, öfkeli ve agresif davranışlar sergilemesi, pılava kaşık saplaması gibi hareketler yer almaktadır. Bununla birlikte evlenmek isteyen gençlerin bu isteklerini abla, ağabey, anne, baba ya da yakın bir aile bireyine söyledikleri görülmektedir. Kızların evlenme isteğini belli etme biçimleri ise yemeğe fazla tuz koymaları, annelerinin ayakkabılarını ya da elbiselerini giymeleri, bulaşıkları yıkarken kapları birbirine hızlı bir şekilde vurmaları,

²³⁶ Örnek, “*Türk Halkbilimi*”, s.189-190.

²³⁷ K.K.5, 9, 10, 14, 19, 21, 28, 29, 30, 35, 32, 49, 52, 53, 54, 63, 70, 82, 97, 104, 115, 119, 120, 144, 145, 146, 148.

²³⁸ K.K.6, 7, 8, 9, 11, 18, 19, 21, 25, 28, 29, 35, 42, 46, 52, 53, 57, 64, 73, 80, 86, 99, 100, 102, 104, 117, 119, 120, 121, 125, 135, 137, 144, 145, 146, 147, 148.

ellerindeki tabakları ve bardakları bilerek yere atıp kırmaları, evde hırçınlık yapmaları, ev işlerini zorla yapıyormuş gibi davranmaları vb. şeklinde olabilmektedir.²³⁹

2.6.1. Evlilik Öncesi Yapılan Uygulamalar

Kızıltepe ve çevresinde evlilik öncesi genellikle kız arama, görücü gitme, başlık parası belirleme, kız isteme, söz, nişan, çeyiz takip gibi bir sıralama takip edilmektedir. Çalışmanın bu bölümünde Kızıltepe ve çevresinde evlilik öncesi yapılan uygulamalar ele alınarak açıklanacaktır.

2.6.1.1. Bahtın Bağlanması

Kızıltepe ve çevresinde belli bir yaşa ulaşmış, evlenmek isteyen ancak bir türlü evlenemeyen kişilerin bahtının ya da kısmetinin kapalı olduğuna inanılmaktadır. Bu durumda bahtı kapalı olduğuna inanılanlar genellikle genç kızlardır. Çünkü yörede yaşı yirmi iki ya da yirmi üçü bulmuş kızların evde kaldığı düşünülmektedir. Bundan ötürü bu yaştaki kızların kısmetlerinin kapalı olduğuna inanılmaktadır. Diğer yandan bahtın bağlanmasına genelde başkaları tarafından yapılan ya da yaptırılan muska ve büyülerin neden olduğu düşünülmekte ve bunları bozmak amacıyla farklı yöntemlere başvurulmaktadır. Yörede ülkemizin pek çok yerinde olduğu gibi kısmet/baht açmak için uygulanan çeşitli adet ve inanmalar bulunmaktadır. Bu çerçevede bahtın açılmasına yönelik yapılan uygulamalar arasında türbe ziyareti, muska, büyü, kurşun döktürme gibi işlemler yer almaktadır.

Yöre halk “baht açmak” amacıyla Mardin-Mazıdağı karayolu üzerinde yer alan Sultan Şeyhmus türbesi başta olmak üzere Şeyh Selim, Şeyh Taceddin, Ak ziyaret gibi türbelere ziyarete gitmektedir. Bu amaç doğrultusunda türbelerde dua edilir, dilekler tutulur ve sonrasında çeşitli adaklar adanmaktadır. Daha sonra yapılan dualar karşılık bulduğu takdirde tekrar buraya gelinerek adaklar yerine getirilmektedir. Diğer yandan Şeyh Selim türbesinde yapılan bir uygulama da genç bir kız, baht açmak amacıyla bir miktar yaş kınayı türbeye getirip burada bulunan yedi bekâr genç kızın avucuna sürmektedir. Yapılan işlemin yedi cuma üst üste ve hutbeden önce yapılması gerekmektedir. Yedinci haftada ise dileğin kabul olması için pilav üstü haşlanmış kırmızı et ya da tavuk etinden oluşan yemeği türbeye getirip orada bulunanlara ikram etmektedir. Yapılan bu uygulama sonucunda genç kızın bahtının açılacağına inanılmaktadır. Bununla birlikte türbelerde dilek taşı uygulaması da yapılmaktadır. Buna göre dileklerin kabul olup olmayacağını anlamak üzere genç kızlar türbe duvarlarına ya da özel dilek taşlarına sürtmek amacıyla küçük taşlar eline almakta ve duvara ya da dilek taşına sürtmektedir. Sürtme sonucunda küçük taş, duvarda ya da taşa açılan oyuk üzerinde kalırsa dileğin kabul olacağına inanılmaktadır.

Genç kızın bahtının kapalı olmasının nedeninin muska ya da büyü yapılmış olması düşünüldüğünde şeyh, mele (imam) ya da cinci hocalara başvurulmaktadır. Bu kişilerin de baht açmaya yönelik farklı yöntem ve teknikleri bulunmaktadır. Buna göre şeyh, genç kızın niyetine bir muska hazırlamakta ve bazı talimatlar doğrultusunda onu genç kıza vermektedir. Verilen talimat doğrultusunda genç kızın bu muskayı belli bir süreye kadar üzerinde taşıması ya da yastığının altına koyarak saklaması istenmektedir. Taşıma ya da saklama sürecinden sonra muska, suya konulup suyu genç kız tarafından içilmekte yahut muska, bir kap içerisine konulup yakılmaktadır. Yapılan işlem sonucunda genç kızın bahtının açılacağına inanılmaktadır. Diğer bir yöntemde ise şeyh, genç kızın avucuna mürekkeple bazı yazılar yazmaktadır. Bu yazıların avuç içi terlemesi sonucunda silinmesi gerekmektedir. Bu nedenle genç kızın avucundaki yazılar, kendi kendine silinene kadar elini suya değdirmemesi zorunludur. Yazıların silinmesinden sonra şeyhin yanına giden genç kıza bu defa da üzerine çeşitli duaların

²³⁹Boratav, “100 Soruda Halk Folkloru”, ss.165-166; Özkan Demir ve Nur Bakar, “Silifke Yörüklerinde Doğum, Evlenme ve Ölüm Gelenekleri Üzerine Bir Araştırma”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 35(35), 2014, s.122.

okuduğu bir miktar su verilmektedir. Genç kızın cuma salasından önce bu suyla banyo yapması halinde kısmetinin açılacağına inanılmaktadır. Bir başka uygulamada bu konuda uzman hocaya gidilmektedir. Buna göre hoca, genç kızın niyetine bir miktar suyun üzerine çeşitli dualar okumakta ve suyu da genç kıza içirmektedir. Yapılan işlem bağlamında genç kızın kısmetinin açılacağına inanılmaktadır. Baht açmak için yapılan bir diğer uygulamada cinleri olduğu düşünülen bir hocaya gidilmektedir. Bunun için hoca önce genç kızın şikâyetlerini dinlemekte sonra da başka bir odaya geçerek burada gelen kişinin şikâyetlerini sesli bir biçimde söylemektedir. Konuşma sonrası odadan çıkan hoca, Kur'an'ı Kerim'den bazı ayetleri bir kâğıda yazma suretiyle bir muska hazırlamakta ve sonrasında genç kıza geleceğine yönelik bir takım şeyler söylemektedir. Gelecekle ilgili bilgi verilmesinden sonra hocaların, genç kıza muskayla birlikte bir demir parçası verdiği ve bazı talimatlarla bulunduğu zikredilmektedir. Buna göre genç kızın, üç cuma üst üste bu demir parçasını ateşte ısıtması ve sonrasında suya atması istenmektedir. Uygulama sonrasında genç kızın bu suyun birazını içtiği diğer kısmıyla da banyo yaptığı belirtilmektedir. Yapılan işlem çerçevesinde genç kızın bahtının açılacağına inanılmaktadır.

Yukarıda sayılanların haricinde baht açmak amacıyla yapılan bir takım farklı uygulamalar daha bulunmaktadır. Buna göre yörede genç kızlar kısmetlerini açmak, evlenip yuva kurmak niyetiyle dilek ağaçlarına kendi elbiselerinden kestikleri üç parça kumaşı bağlamakta, her bir parçayı bağladıkları sırada üç düğüm atmakta ve her düğümde de niyetlerini tekrar etmektedir. Yapılan uygulama bağlamında genç kızın kısmetinin açılacağına inanılmaktadır. Kırk yıkamasında anne ve çocuğa su dökmeye yardım eden kızın kısmetinin açılacağına inanılmaktadır. Bununla beraber nişan kurdelesinden kesilen küçük bir parçayı alıp yutan ve yine nişan töreninde gelin ve damadın içtikleri şerbetten bir yudum içen kızın bahtının açılacağına inanılmaktadır. Düğün günü gelinin hazırlanmasına yardım eden, düğün günü gelinin giydiği ayakkabının altına ismini yazdıran, murat şekeri adı verilen şekerden yiyen kızın bahtının açılacağına inanılmaktadır. Aynı zamanda bir gelin, kına elbisesi ya da gelinliği üzerindeyken bekâr bir kızın başına eline sürdüğünde o kızın bahtının açılacağına inanılmaktadır. Genç kızın bahtının açılması amacıyla toplamda üç defa olmak üzere üç çarşamba üst üste işin ehli kişilere kurşun döktürülmektedir. Genel uygulama böyle olmakla beraber aynı gün içerisinde üç defa üst üste de kurşun döküldüğü de bilinmektedir.

Bahtın bağlanmasına neden olduğu düşünülen bazı durumların olduğu yörede söylenmektedir. Örneğin; genç bir kızın ayna kırmasıyla birlikte yedi yıl bahtının kapanacağına inanılmaktadır. Genç kız saçını taradığı sırada tarağı elinden yere düşürürse kısmetinin geri döneceğine inanılmaktadır. Yani onu istemeyi düşünen bir aile varsa onların bu karardan geri döndüklerine ve bu nedenle kızın bahtının kapandığına inanılmaktadır. Bazı zamanda yapılan “büyü” neticesinde bahtın kapandığına inanılmaktadır. Bu konuda özellikle düşman olan ailelerin genç kızların bahtını kapatmaya yönelik büyü yaptırdığı yöre halkı tarafından söylenmektedir. Büyü içinde genellikle gayri Müslim büyücülere başvurulmaktadır. Yapılan büyülerde ise genellikle at nalı kullanılmaktadır. Genç kızın bahtını kapatmak niyetiyle nalın üzerine genç kızın adı yazılarak suya atılmaktadır. Yapılan büyü sonucunda genç kızın bahtının kapatıldığına inanılmaktadır. Yapılan büyüün de ancak nalın çürüyüp yok olmasından sonra bozulacağı yöre halkı tarafından ifade edilmektedir.

Yörede baht açmanın yanı sıra insanların istedikleri kişiyle evlenmek amacıyla da büyüye başvurdukları görülmektedir. Halkın ifadesine göre erkeğin evlenmeyi düşündüğü bir kıza yönelik büyü işleri ile uğraşan birine gittiği ve o kızın kendisiyle evlenmesi için büyü yaptırdığı söylenmektedir. Büyü sırasında büyücünün delikanlıya sevdiği kızın adını sorduğu ve sonra da kızın adını bir hayvanın uyluk kemiği üzerine yazdığı belirtilir. Daha sonra kemiğin ısıtılmış fırına atıldığı, belli bir süre sonra fırından çıkartıldığı ve üstünde yazılan ismin silinip silinmediğine dair kontrolün yapıldığı zikredilmektedir. Kemiğin üzerinde yazılan isim silinmemişse bu defada kemiğin üzerine genç kızın anne ve babasının adının yazıldığı, sonrasında kemiğin tekrar fırına atıldığı ifade edilir. Kemiğin belli bir süre sonra çıkartıldığı ve kemiğin üzerinde isimlerin kontrolünün yapıldığı söylenir. Bu çerçevede isimler kemik üzerinde yazılı

duruyorsa bu büyüünün tutacağına inanılmaktadır. Daha sonra büyücünün muska yapımına başladığı ve bunun için genç kıza ait bir saç bir teli kullandığı söylenir. Büyücünün saçı muskanın içerisine özenle yerleştirdiği, bu şekilde delikanlıya verdiği ve delikanlının da bu muskayı sürekli üzerinde taşıdığı zikredilmektedir. Yapılan büyü sonucunda genç kızın delikanlıya âşık olacağına inanılmaktadır. Diğer yandan büyüünün etkisine dair halk arasındaki anlatılara göre büyüü yaptıran delikanlının genç kızın yanına gelmesini dilediği takdirde genç kızın her nerede olursa olsun yürüyerek onun yanına geleceğinden söz edilir.

Erkeklerin yanı sıra bazı genç kızların da evlenmek istedikleri delikanlılara yönelik meleye muska yaptırdıkları da söylenmektedir. Muska yapımında melenin öncelikle genç kıza gönlündeki delikanlının adını sorduğu, söylenen ismi bir kâğıda yazdığı ve sonrasında kâğıdı bazı talimatlar doğrultusunda kıza verdiği belirtilmektedir. Genç kızın da bu kâğıdı suya koyarak su içerisinde kâğıdı iyice erittiği ve sonra da bu suyu delikanlıya gizlice içirdiği zikredilmektedir. Yapılan işlem çerçevesinde suyu içen delikanlının genç kıza âşık olacağına ve onunla evleneceğine inanılmaktadır.²⁴⁰

2.6.1.2. Gelin ve Damat Adaylarında Aranılan Özellikler

Evlilik öncesinde ailelerin hem gelin hem de damat adaylarını belirlemede dikkat ettikleri bazı özellikler bulunmaktadır. Her iki adayda bu kriterler çerçevesinde değerlendirilmektedir. Gelin adayı açısından genellikle aynı aşirete mensup olması, akraba olması, soyunun bilinmesi, her yönden aileye denk olması, bedensel özellikleri, hamaratlılığı, ahlaki özellikleri, dindar olması, namusuna dikkat etmesi, görgüsü, büyüklere saygısı, eğitim durumu, memur olması gibi özelliklere dikkat edilmektedir. Damat adayı açısından ise aynı aşirete mensup olması, akraba olması, soyunun bilinmesi, ailesi, ahlaki özellikleri, kötü alışkanlığının olup olmadığı, dindarlığı, eğitim durumu, işi, memur olması ve maddi gücü gibi özelliklere bakılmaktadır.

Kızıltepe ve çevresinde evliliklerin akrabalar arasında yapılmasında akrabalık bağlarının güçlü olması, bu bağın devam ettirilmek istenmesi, mirasın yabancıya gitmesini önleme, karşılıklı çıkar ilişkisi, ekonomik beklentiler gibi nedenlerin etkisi vardır. Aynı zamanda gelin adayını belirlemede akraba ailelerin toplum içindeki statüsü, saygınlığı, güvenilirliği, akrabalık bağlarına verdikleri değer, ahlaki tutumu, maddi gücü gibi bazı özelliklere de dikkat edilmektedir. Bu özelliklere uygun aileler bulunduğu takdirde bu defa da genç kızların fiziki ve ahlaki nitelikleri, hamaratlılığı, konuşması, oturup kalkması, eğitim-öğretimi gibi özelliklerine bakılmaktadır. Sonrasında özellikleri uygun olan gelin adayları arasında bir değerlendirme yapılarak aileye uygun olan gelin adayı belirlenmektedir. Maddi açıdan denklige gelince bu özellik başlık parasını ödeme konusunda karşımıza çıkmaktadır. Zira yörede zengin olmayan bir ailenin maddi açıdan zengin olan bir ailenin kızına talip olmasının zor olduğu söylenmektedir. Bu konuda zengin bir ailenin kızlarına talip olanlardan yüksek miktarda başlık parası talep ettiği belirtilmektedir. Dolayısıyla maddi açıdan zengin bir ailenin kızını ancak kendisi gibi maddi açıdan durumu iyi olan bir aile isteyebilmektedir. Bu çerçevede zenginlerin birbirleriyle kız alıp vermeleri aynı zamanda onların toplum içindeki statülerini ve saygınlıklarını koruma fırsatı sunmaktadır.

Günümüzde dindar nesillerin devamını sağlamak için hem kızın hem de erkeğin dindar olmasına ve ahlaki özelliklerine daha fazla dikkat edildiği yörede zikredilmektedir. Bu çerçevede aileler, kendileri gibi dindar olan ailelerden kız alıp vermektedir. Yörede bir sülale ya da ailenin ahlaki davranışlar açısından zayıf olduğu tespit edildiğinde o ailelerden kız alınıp verilmemesine dikkat edilmektedir.²⁴¹

²⁴⁰ K.K.6, 7, 11, 14, 17, 18, 19, 21, 29, 31, 34, 38, 41,50, 52, 53, 59, 66, 68, 73, 80, 86, 99, 102, 104, 110, 115, 120, 124, 127, 134, 143.

²⁴¹ K.K.6, 12, 14, 17, 19, 21, 28, 29, 30, 41, 50, 52, 53, 55, 59, 80, 99, 102, 104, 115, 119, 124, 142, 148.

2.6.1.3. Kız İsteme Öncesi Yapılanlar ve Görücü Gitme

Kızıltepe ve çevresinde evlenecek olan erkek bu isteğini annesine, ablasına ya da samimi olduğu bir akrabasına iletmektedir. Yörede bu tür isteklerin erkek tarafından doğrudan babaya iletilmesi “ayıp” sayıldığından anne, oğlunun evlenme isteğini eşine bildirebilmektedir. Diğer yandan halkın geleneklerine bağlı olması nedeniyle erkek ya da kızın evlenme vakti geldiğinde evlenecekleri kişinin kim olacağına anne, baba ve diğer aile büyükleri karar vermekte ve bu bağlamda çevrede belli kriterlere uygun genç kız aranmaktadır. Bu sebeple evlenecek erkeğin ya da kızın fikri genelde alınmamaktadır. Delikanlının sevdiği bir kız olsa da baba, bu evliliğe onay vermeyebilmekte ve kendi belirlediği kızla oğlunu evlendirebilmektedir. Yörede genel uygulama böyle olmakla beraber günümüzde bazı ailelerin evlenme konusunda oğlan ve kızın fikrini sordukları ve kendi rızaları doğrultusunda istedikleri kişilerle evlendikleri de zikredilmektedir. Yörede oğullarını evlendirmek isteyen aileler öncelikle akrabalarından, komşularından ve yakın çevrelerinden başlayarak kız aramaya ya da kız evlerini ziyaret ederek uygun bir gelin adayı aramaya başlamaktadır. Evlenecek delikanlıya kız arama için başvuru bu âdete halk arasında “görücülük”, “ağız arama”, “dünür gezme”, “görücüye çıkma”, “kız bakma”, “kız beğenme”, “kız isteme”, “dünür gitme” gibi isimler verilir. Görücü usulünde aileler arasında aracılık yapan kişiler vardır. Bu kişiler genellikle toplum tarafından tanınan, sevilen, sayılan, sözüne güven duyulan, yüzü güleç, ağzı güzel söz yapan, sır tutmasını bilen olgun kadınlardır.²⁴²

Kızıltepe ve çevresinde kız bakma işi erkek tarafından belirlenen ya da aile tarafından uygun görülen genç kızın seçimiyle başlamaktadır. Belirlenen gelin adayına oğlan evi tarafından ön ziyaret yapılmaktadır. Ancak yapılması planlanan bu ziyaret öncesi genç kızın amca tarafı araştırılmaktadır. Yörede bir kızı gelin alma hakkı öncelikle amcaya aittir. Amca bu kıza talipse kimse bu kızı istemeye gidememekte ve dolayısıyla amcanın niyetini öğrenmek amacıyla amca/amcalar ziyaret edilmektedir. Bu bağlamda amcaları tarafından kıza yönelik herhangi bir talip varsa bu kız istenememektedir. Kızın amcaları tarafından bir talibin olmadığı anlaşıldığı takdirde oğlan evi heyeti, kız evine gitmekte ve niyetini açıklamaktadır. Ziyaret sırasında bazı hediyeler alınır ve haber verilmeden uygun bir vakitte ziyarete gidilmektedir. Aileler arasındaki karşılıklı konuşma sırasında kızın sözlü olup olmadığı ya da sevdiği olup olmadığı anlaşılmaya çalışılmaktadır. Diğer yandan görücü giden kadınlar genç kızın oturmasına, kalkmasına, konuşmasına, yürümesine, misafirperverliğine, hamaratlığına vb. özelliklerine bakılmaktadır. Buna göre genç kızın fiziki açıdan bir kusurunun olup olmadığını anlamak amacıyla kızıdan bir bardak su getirmesi istenmektedir. O esnada bir sakatlığının olup olmadığını anlamak için kızın yürüyüşüne bakılmaktadır. Daha sonra kız su almaya gittiği sırada da oğlan evinden bir kadın, onun yanına giderek ona bazı sorular sormaktadır. Bu bağlamda kızın konuşup konuşmadığına, ağzında dişinin bulunup bulunmadığına ve akıl sağlığının yerinde olup olmadığına bakılmaktadır. Zira bazı aileler kızlarının bazı rahatsızlıklarını ve kusurlarını bu süreçte gizlemeye çalışmaktadır. Bu bağlamda bazı aileler sağır ve dilsiz olan kızlarının kusurunu saklayabilmektedirler. Kusurların saklanması sonraki süreçlerde büyük sorunların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla bu süreçte tedbir amaçlı gelin adayı her açıdan dikkatlice incelenmektedir. Genç kızın becerikli, iş yapan biri olup olmadığını anlamak amacıyla genç kızın elbise ucuna bakılmaktadır. Bu bağlamda elbisenin önü kırışmışsa o kızın iş yapan birisi olduğu anlaşılmaktadır. Zira yörede kadın ve kızlar iş yaparken eteklerinin ucunu belindeki kuşağın içine koymaktadır. Yine kızın temizliğe dikkat eden biri olduğunu anlamak için yerdeki halı ya da kilimlerin altı kontrol edilmektedir. Kilimlerin altı temiz ve kirlerden arınmışsa kızın temizliğe önem veren biri olduğu anlaşılmaktadır. Oğlan evi kız evinden ayrılırken genç kızı yanağından öpmek suretiyle ağız sağlığı (nefesin kokması) kontrol edilmektedir. Yapılan kontroller bağlamında seçilen genç kız gelin adayı olarak belirlenmektedir.

²⁴² Örnek, “*Türk Halkbilimi*”, s.190.

Yapılan ziyaretin sonunda erkek tarafı genç kızı beğenmeleri halinde kızın ailesine; “Sizinle akraba olmak istiyoruz.” diyerek niyetlerini belirtmektedir. Kız tarafı ise konu hakkında aile büyüklerine danıştıktan sonra karar vereceklerini ve kararlarının o zaman belli olacağını söylemektedir. Büyüklerin vereceği karar doğrultusunda kızlarını istemeye gelip gelmeyeceklerini kendilerine haber vererek bildireceklerini zikretmektedirler. Daha sonra kız tarafı bu niyeti, teklifi düşünmekte, cevapları olumlu yönde olursa araçlar ile oğlan evine haber vermekte ve sonrasında iki aile arasında isteme günü belirlenmektedir.

Günümüzde ön araştırma sonrası ve isteme öncesi gelin ve damat adayları yüz yüze görüşmektedir. Görüşme sonucunda iki aday, birbirini beğendiği takdirde iki aileye haber verilerek isteme günü belirlenmektedir. Diğer yandan bazı aileler talip olmayı düşündükleri kızı istemeden önce evlerine hayır getirip getirmeyeceğini anlamak üzere kadın şeyhe gitmekte ve şeyhin kendi niyetleri üzere istiareye yatmasını istemektedir. İstiareye yatan şeyh, daha sonra rüyada gördüklerini oğlan evine anlatmaktadır. Şeyhin anlattıklarına göre erkeğin annesi de genç kızı oğluna isteyip istemeyeceğine karar vermektedir.

İlçede aynı kızı aynı zamanda iki kişi talip olduğu takdirde kızı kimin isteyeceğine dair adaylar arasında kavgaların çıktığı da bilinmektedir. Kavga, genellikle iki kişiden birinin ölmesiyle sonuçlanmaktadır. Bu durumda kızın ailesi, sağ kalan kişiye kızlarını vermektedir. Bazen de böyle bir olayda genç kızın ailesi, iki aile arasında kavgayı engellemek amacıyla kızını başka bir aileye gelin olarak vererek kavganın büyümesini engellemektedir.

Yörede gelin adayının belirlenmesinden sonra sıra başlık parası, liste ve diğer hediyeler ile ilgili görüşmelere gelmektedir. Bu hususların görüşülmesi ise ya isteme gününden önce ya da isteme günü yapılmaktadır. İki aile arasında bunlar görüşülüp uzlaşa sağlandıktan sonra isteme merasimine geçilmektedir.²⁴³

2.6.1.4. Başlık Parası (Kalen), Defter/Liste ve Diğer Hediyeler

Kızıltepe ve çevresinde kız isteme öncesi ya da isteme günü iki aile büyükleri arasında başlık parası, defter/liste, altın takı, süt hakkı/parası*, hilat/halat’a ğal* gibi hediye ve ihtiyaçlara yönelik ön görüşme yapılmakta ve bu görüşme neticesinde taraflar arasında anlaşma sağlandığında isteme günü belirlenmektedir.

Başlık parası, yörede geçmişten günümüze kadar devam ettirilen bir gelenektir. Genel anlamda başlık parası evlenecek erkeğin ya da akrabalarının kız babası veya akrabalarına yapılan ve toplumlara göre değişen, hukuksal ve toplumsal uygulamaları içeren, hediye niteliğinde yapılan ödemelerdir. Bu ödemeler ise genellikle para, silah, hayvan (sığır, at, keçi vs.), çeşitli süs eşyaları ya da törensel değerler gibi şeyler üzerinden yapılmaktadır.²⁴⁴ Araştırma sahasında başlık parasına “kalen” denilmektedir. Başlık parası Kızıltepe ve çevresinde geçmişte yaygın iken günümüzde azalmakla beraber halen devam eden uygulamalardan biridir. Halk arasında kız tarafı başlık parasını almazsa kızlarını bedava verdiklerine ve kızlarının bir değerinin olmadığına inanılmaktadır.

²⁴³ K.K.6, 8, 11, 13, 14, 16, 17, 18, 19, 21, 22, 24, 27, 27, 28, 29, 40, 41, 42, 45, 46, 48, 50, 52, 53, 54, 55, 59, 66, 67, 68, 71, 73, 80, 81, 86, 95, 96, 99, 100, 101, 102, 104, 105, 106, 115, 120, 121, 136, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148.

* Süt hakkı/parası yörede annenin küçükken kızını emzirme karşılığında başlık parasının yanı sıra erkek tarafından talep edilen bir hediye türüdür. Bu hediye genellikle bir takı, çeyrek, yarım ya da tam altın şeklinde olduğu zikredilmektedir.

* Hilat ya da Halat’a Ğal, yörede başlık parası yanında kız evinin erkek tarafından talep ettiği bir hediye türüdür. Bu hediye kime verileceği isteme günü genç kızın ailesi tarafından belirlenmekte ve düğün günü kızın amca, dayı ya da abisine verilmektedir. Bu hediye genellikle ateşli bir silahtan oluştuğu ve çoğunlukla da dayıya verildiği söylenmektedir.

²⁴⁴ Mahmut Tezcan, “İkel toplumlarda Başlık Parası Geleneği”, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 9(1), Ankara, 1979, s.415.

Kızıltepe ve çevresinde başlığın verilme amacı ailenin gelin olacak kıza çeyiz yapmasına yöneliktir. Başlık parasının miktarı belirlenirken damat adayının mali gücü, genç kızın ailesinin toplumdaki statüsü, kıza verilecek çeyizin içeriği, genç kızın fiziki özellikleri, eğitim durumu gibi bazı özellikler göz önünde bulundurularak hesaplanmaktadır. Paranın miktarı ise zamanın şartlarına göre de değişim gösterir. Günümüzde başlık parası, on beş ya da yirmi bin lira olarak belirlenmiş durumdadır. Ancak erkek tarafının maddi gücü yerindeyse bu fiyatın daha da arttığı zikredilmektedir. Bununla birlikte eskiden başlık parası olarak genellikle altın, hayvan, tarla gibi şeyler verildiği ifade edilmektedir. Diğer yandan kız kaçırma durumlarında ise başlık parası oğlan evinden daha fazla miktarda istenmektedir. Başlığın fazla istenmesi, kızın yaptığı davranış sonucunda ailenin şeref ve haysiyetine leke sürüldüğü düşüncesi olduğu belirtilmektedir. Aynı zamanda erkek tarafının iki aile arasında husumet oluşmaması ve kaçırılan kızın artık kendi namusları olması sebebiyle karşı tarafın şartlarını kabul etmek zorunda kalmaktadır. Öte yandan kızlar berdel olarak verildiğinde başlık parası verilmemektedir. Söz konusu durumda yapılması gerekenler kız aileleri tarafından karşılıklı olmak suretiyle yerine getirilmektedir.

Başlık parası genellikle düğünden bir hafta önce çeyiz parası olarak kız tarafına verilmektedir. Ancak verilen para, çoğu zaman aile büyükleri tarafından alınarak kendi harcamaları için kullanılmaktadır. Bazen de baba, aldığı bu para ile oğlunu evlendirmektedir. Bu durumda başlık parası çeyiz yerine farklı şeylere harcandığından genç kızın çeyizi eksik kalmakta ve bu şekilde evlenmek zorunda kalmaktadır. Toplumda çeyizin az olması bir “kınama” ve “ayıplama” nedeni olarak kabul edilmektedir. Bundan ötürü gelin, başta kayıncı olmak üzere diğer aile büyüklerinin iğneleyici, aşağılayıcı söz ve davranışlarının muhatabı olmaktadır. Bu konuda yörede gelinin aile içerisinde sürekli ezildiği, değersiz ve hor görüldüğü ve hiçbir konuda ona söz hakkı verilmediği de zikredilmektedir.

Yörede geçmişe damgasını vuran ancak günümüzde tamamen terk edilen âdetlerden biri de “altın diş” yapımıdır. Yörede altınla diş kaplama işini, Mardin’de kuyumculukla uğraşan Ermeni kuyumcuların yaptıkları ifade edilmektedir. İsteme öncesi kız evinin erkek tarafından talep ettiği ya da erkek tarafının kendi rızasıyla verdiği hediye olarak bilinen “altın diş” genç kızların nişanlanmalarından sonra daha güzel ve alımlı görünmeleri için yapılan bir uygulamadır. Toplum içinde nişanlı bir kızın dişlerinin beyaz bir şekilde görünmesi, hem kızın hem de oğlan evinin ayıplanmasına neden olan bir durumdur. Dolayısıyla nişanlı bir kızın dişlerini altınla kaplatmayan oğlan evinin toplum içerisinde küçük düşeceğine inanılmaktadır. Bu bağlamda oğlan evi de toplum içindeki statüsü ve maddi gücüne göre genç kızın dişlerini altınla kaplatmaktadır. Altın kaplama olayında eğer kızlar berdel olarak verilmişse töre gereği her babanın da kendi kızına bu uygulamayı yaptırması zorunlu olarak kabul edilmektedir. Dişlerin altınla kaplanması, genellikle genç kızların nişanlılık sürecinde ya da çeyiz amaçlı düğünden bir hafta önce yapılmaktadır. Alt ve üst çenede bulunan ve köpek dişlerine kadar olan dişlerin altınla kaplanmasına özen gösterilmektedir. Bir sorun olmadığı müddetçe ölene kadar bu kaplama dişler de takılı olarak kalmaktadır. Diğer yandan kadın, gün gelip hasta olduğunda ölmeden önce diğer aile üyelerine ölümünden sonra dişlerindeki altın kaplamanın çıkartılmasına ve öldüğü sırada kendisini yıkayacak, kefenleyecek kişiye vermesine dair vasiyette bulunabilmektedir. Öldüğü zaman da diğer aile fertlerinin onun bu vasiyetini yerine getirmesi beklenmektedir.

Başlık parasının yanı sıra yörede kız evi tarafından talep edilen “hilat/halat’a gal” adı verilen hediye ise düğün günü başta dayı olmak üzere abi ya da amcasına verilen ateşli bir silahtan oluştuğu zikredilmektedir. Düğün günü hediye alan kişinin genç kızın “namusuyla, şerefiyle” evden ayrıldığını belirtmek amacıyla gelin haliyle evden çıktığı anda bu silahla havaya birkaç el ateş etmesi adettendir. Bununla birlikte yörede başlık parasının yanında genç kızın annesinin karşı taraftan “süt hakkı” ya da “süt parası” olarak bir hediye istediği, bu hediye de genellikle altın bir takı olduğu ve söz kesme gününde anneye verildiği söylenmektedir.

Diğer yandan günümüzde başlık parası uygulamasında takı, hediye gibi ihtiyaçların yer aldığı “liste/defter” uygulamasının ortaya çıktığı görülmektedir. Bu

listede kız tarafının düğün için gerekli gördüğü para, altın takı, ev, araba, süt parası, hilat, ev eşyası vb. şeyler yazılıdır ve bu liste dışında oğlan evinden başka bir şey istenmediği ifade edilmektedir. Kız evi tarafından hazırlanan liste, isteme öncesi erkek tarafına gönderilmektedir. Erkek tarafı ise bu listeyi inceler, maddi gücünü aşan maddeler varsa bu konudaki görüşünü karşı tarafa belirtmekte ve bu durumda uzlaşma istenmektedir. Uzlaşma ise iki aile büyükleri arasında yapılmaktadır. İki aile arasında uzlaşma varıldıktan sonra isteme günü belirlenmekte ve o günde kız istenmektedir. Başlık parası ya da defter ile ilgili ön görüşme genel uygulama böyle olmakla beraber günümüzde kız isteme gününde taraflar arasında önce bu konularla ilgili şartlar konuşulmakta ve iki taraf arasında anlaşma sağlandığı takdirde isteme merasimine geçilmektedir. Günümüzde yörede başlık parası ya da defter talebinde bulunmayan ailelerin de bulunduğu ve bu ailelerin aralarında anlaşarak kendilerine düşen eşyaları temin ederek evlenecek çiftlerin yuvasını birlikte kurdukları zikredilmektedir.²⁴⁵

2.6.1.5. Kız İsteme/ Söz Kesme / Fatiha Okuma

Kız isteme merasimi, evliliğe gidecek yolun ilk basamağını oluşturmaktadır. Bu özel gün iki ailenin karşılıklı görüşmeleri neticesinde belirlenmektedir. Kız istemeye genellikle imam, aile büyükleri ile anne, baba, oğul ve aile yakınlarından sözü geçen kimselerden oluşan bir grup gitmektedir. İstemeye gidilirken de çeşitli hediyeler ve misafirlere sunulacak ikramlar götürülmektedir. İki aile bir araya geldiği zamanda genellikle iki tarafın büyükleri söz alarak konuşmaktadır. Konuşmalar sırasında misafirlere çay ve çeşitli ikramlar yapılmaktadır. İkramlardan sonra aile büyüklerinden biri söz alarak; “Sebebi ziyaretimizi biliyorsunuz, Allah’ın emri, peygamber efendimizin kavli ile kızınızı oğlumuza istiyoruz.” diyerek kızı, karşı tarafın oğluna istemektedir. Bu aşamada kız tarafı da kendi aile büyükleri arasında kısa bir görüşme yapmakta ve sonunda karar olumlu ise “Allah’ın emri, peygamber efendimizin kavli ile kızımızı oğlunuza veriyoruz. Allah sonunu hayır etsin.” diyerek kızlarını verdiklerini bildirmektedir. Bu karar sonrasında yapılacak izdivacın hayırlı-ugurlu olması için Fatiha okunmakta, dua edilmekte, orada bulunanlar her iki tarafı tebrik ederek “hayırlı olsun” dileğinde bulunmakta ve bu şekilde kız isteme merasimi tamamlanmaktadır.

Kızıltepe ve çevresinde Fatiha’sı okunan genç kızın sözü de kesilmiş olmaktadır. Bu durum Fatiha’sı okunan kızı artık başkalarının isteyemeyeceği anlamına gelmektedir. Fatiha’dan sonra delikanlı aile büyüğü erkeklerin, genç kız da aile büyüğü kadınların elini öpmektedir. Diğer yandan isteme gününde genç kıza hatırı sayılır bir büyük tarafından yüzük takılarak kurdelesini kesilmektedir. Bu çerçevede sözden sonra hemen düğün yapmayı düşünenler için yüzük takma pratiği bir bakıma nişan töreni yerine de geçmektedir. Yüzük töreni sonrası gelen misafirlere erkek tarafının aldığı gül suyu ile hazırladığı şerbet ve çeşitli ikramlar sunulmaktadır. Yörede şerbet içmek, nişan yapıldığının da göstergesi sayılmaktadır. Bu bağlamda aynı günde hem söz hem de nişan töreni bir arada yapılmış olmaktadır.

İsteme töreni genel anlamda böyle olmakla beraber erkek tarafı genç kızı istedikten sonra genç kızın ailesi onun bu evliliğe rızasının olup olmadığına dair fikrini sormaktadır. Genç kızın rızası olduğu takdirde karşı tarafa gelin olarak verilmektedir. Karar sonrası Fatiha okunur ve sonrasında genç kız misafirlere kahve ikramında bulunmaktadır. Bu arada damadın kahvesi özel olarak hazırlanarak içerisine bir miktar tuz konulmakta ve bu şekilde genç kız tarafından kendisine ikram edilmektedir. Tuzlu kahveyle damat adayı bir denemeye tabi tutulmaktadır. Tuzlu kahvenin amacı eşinin kötü yemek yapması sonucunda damadın ona hoşgörülü davranıp davranmayacağını öğrenmektir. Damat, tuzlu kahveyi içtiği takdirde genç kızı her haliyle kabul ettiğini ispatlamış olmaktadır. Diğer yandan isteme sırasında çok fazla kişinin bir arada olduğu takdirde kahve, yalnızca damada ikram edilmektedir. Bununla birlikte geçmişte isteme

²⁴⁵ K.K.6 7, 9, 11, 12, 14, 16, 18, 19, 21, 22, 23, 24, 25, 27, 28, 29, 31, 35, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 44, 46, 48, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 59, 66, 67, 79, 80, 83, 86, 87, 88, 89, 96, 99, 100, 101, 102, 104, 105, 106, 108, 115, 116, 117, 119, 120, 124, 127, 131, 136, 137, 142, 144, 145, 146, 148.

sırasında kızın ailesinin kızı fikrini sormadığı belirtilmektedir. Ailesinin onun hakkında karar verdiği ve genç kızın da bu karara uymak zorunda olduğu söylenmektedir. Yine geçmişte damat adayının, diğer aile büyüklerinin yanında isteme törenine katılmasının uygun görülmediği ve bu nedenle damadın evde beklediği anlatılmaktadır. Böylesi durumlarda bazen evlenecek çiftlerin, evlenene kadar birbirlerinin yüzünü görmediği de ifade edilmektedir.

Söz kesiminden sonra damadın kız evine rahat bir biçimde gelip gitmesine olanak sağlamak amacıyla “damadın yolunu açmak” adı verilen uygulama yapılmaktadır. Bu uygulamada iki aile arasında karşılıklı yemek davetleri yapılmakta ve bu şekilde çevreye genç kızın verildiği duyurulmuş olmaktadır. Genel uygulama böyle olmakla beraber yemek davetleri sonrasında bazı aileler, çiftler arasında dini nikâh kıymaktadır. Nikâh kıymanın amacı bundan sonraki süreçte damadın kız evine rahat bir şekilde gelmesini sağlamak, nişan ve düğün hazırlıkları aşamasında bir araya gelecek çiftlerin günaha girmesini önlemek ve aynı zamanda genç kızın rahat bir biçimde evinden dışarı çıkmasını sağlamaktır. Çünkü yörede sözü kesilen bir kızın düğünlere ya da başka törenlere katılmasının hoş görülmediği ancak nikâhlı olursa uygun karşılanabileceği düşüncesi hâkim olmaktadır.

Kızıltepe ve çevresinde isteme olayı olmadan da bir kıza yüzük takıldığı görülmektedir. Evlenecek kişilerin yaşının uygun olmaması ya da oğlan evinin maddi açıdan yetersiz olması durumunda bu yönetime başvurulmaktadır. Bu bağlamda yüzük takılarak vakti gelene kadar çevre halkın genç kıza talip olması engellenmiş olmaktadır. Vakti zamanı geldiğinde oğlan evi, genç kıza usulünce istemekte ve sonrasında yapılması gerekenleri yerine getirmektedir. Bununla birlikte Kızıltepe ve çevresinde evlilik ile ilgili uğurlu ya da uğursuz sayılan durumlar da bulunmaktadır. Söz kesilip şerbet içildikten sonra eve dönen oğlan anası, yeni gelinin niyetine bir kg tuz alınmaktadır. Kayınvalide bu tuzu, düğün vaktine ya da tuz bitene kadar yemeklerinde kullanılmaktadır. Bu çerçevede tuz bitinceye kadar işler yolunda giderse kızın uğurlu olacağına, düşündüklerinin aksi olursa da uğursuz olacağına inanılmaktadır. Örneğin; bir hayvanın ölmesi, bir hastalığın ortaya çıkması gibi durumlarda kızın uğursuz olacağına inanılmaktadır. Diğer yandan söz kesildikten sonra oğlan evinde çeşitli felaketler, hastalıklar, musibetler ortaya çıkarsa ve bunlar ardı kesilmeden devam ederse yine bu gelinin uğursuz-hayırsız olduğu düşünülmekte ve bunun sonucunda oğlan evi sözü geri atmaktadır. Bu bağlamda ailenin üzerlerinde bulunan musibetlerin ve uğursuz durumun düzeleceğine inanılmaktadır.

Kızıltepe ve çevresinde geçmişte evliliğin aşamaları kız isteme/söz kesme ve düğünden oluşurdu. Ayrıca bir nişan töreni yapılmazdı. Bu çerçevede isteme gününde genç kıza bir yüzük takılırdı. Bu yüzükle kızın hem sözü kesilmiş hem de nişanı yapılmış sayılırdı. Günümüzde ise bazı ailelerin söz kesmeden sonraki bir süreçte çiftler için düğün salonlarında nişan töreni düzenledikleri görülmektedir.²⁴⁶

2.6.1.6. Nişan Merasimi/Şerbet İçmek

Evliliğe giden yolun ikinci aşaması ise nişan törenidir. Nişan, iki aile arasında görücülüğün olumlu sonuç vermesiyle topluma açık olarak yapılan, davetlilerin katıldığı, eğlendiği, yüzüklerin takıldığı, evlilik yoluna giden ilk resmi merasimdir. Nişan, isteme ve söz kesme sonucunda çiftlerin ileride birbiriyle evlenme arzularını karşılıklı olarak açıklamalarıdır. Bu bağlamda vaatlerini birbirine açıklayan çiftler, bundan sonra nişanlanmış kabul edilmektedir.²⁴⁷

Kızıltepe ve çevresinde nişan töreni günümüzde yapılan bir uygulamadır. Nişan töreni kız evinde ya da modern düğün salonlarında yapılmaktadır. Nişan töreninde yapılan bütün harcamaların masrafı oğlan evine aittir. Nişandan önce genç kızın ihtiyaçlarına yönelik “rahal” adı verilen bir alışverişe çıkılmaktadır. Nişan törenlerinde

²⁴⁶ K.K.6, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 16, 18, 19, 21, 22, 23, 24, 25, 27, 28, 29, 31, 35, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 44, 46, 48, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 59, 66, 67, 79, 80, 83, 86, 87, 88, 89, 96, 99, 100, 101, 102, 104, 105, 106, 108, 115, 116, 117, 119, 120, 124, 127, 131, 136, 137, 142, 144, 145, 146, 148.

²⁴⁷ Kahveci, "İslâm Aile Hukuku", s.55.

Anadolu'nun hemen her yöresinde olduğu gibi Kızıltepe ve çevresinde de nişandan bir iki hafta önce akraba, eş, dost, komşu, arkadaş ve tanıdıklar, nişana davet edilmektedir. Bu davet ise bazen küçük, bazen de büyük olan ve "okuntu" adı verilen hediyelerle, bazı zaman da bastırılan davetiye kartları ve sigara ile yapılmaktadır. Davetiyelerin kalitesi, değeri ve cinsi nişan sahibinin ekonomik durumuna göre değişmektedir. Davetiyenin yanı sıra okuntu olarak gönderilen hediyeler kumaş, gömlek, havlu, çorap, basma, yazma ya da tülbent olabilmektedir. Gönderilen bu okuntuların küçüklüğü ya da büyüklüğü de gönderilen kişinin nişan sahibine olan akrabalık ve aradaki muhabbet derecesine göre değişim göstermektedir. Davetiyeleri ya da okuntuları çevreye dağıtma işini "okuyucular" adı verilen kişiler yapmaktadır. Bu kişiler çevreye nişan gününü, yerini ve kimler arasında olduğunu bildirmektedir. Bu iş için görevlendirilen okuyucular, çoğunlukla genç delikanlılar ya da herkes tarafından tanınan, bilinen ve hatırı sayılan genellikle orta yaşlı kadınlardır.²⁴⁸

Nişan töreni öncesinde nişana hazırlık amacıyla her iki aileden iki kadının ve bir erkeğin katıldığı, günümüzde oğlan ve kızın da eşlik ettiği "rahal" adı verilen alışverişe gidilmektedir. Bu alışverişte daha önce liste belirtilen nişan kıyafeti, kumaş, farklı kıyafetler, çamaşır, ayakkabı, terlik, makyaj ürünleri, altın takı gibi ürünler satın alınmakta ve kız evinde nişan gününe kadar bu eşyalar sergilenmektedir. Nişanda takılması istenen altın takılar daha önce listede belirtilmektedir. Buna göre yörede listede yer alan miktara göre kemer, kordon adı verilen uzun zincir, kolye, takı seti, bilezik, küpe gibi çeşitli takılar yer almaktadır. Diğer yandan nişan töreni yapmayan aileler bu takılarını düğünde geline takmaktadır.

Nişan günü genç kız ve oğlan kuaföre giderek nişan için hazırlanmaktadır. Kuaför sürecinde hem kız hem de erkek tarafından bazı yardımcı kişiler bulunmaktadır. Bu kişiler bir sorun çıktığı takdirde olaya müdahale edecek ve nişan gününün kusursuz bir şekilde gerçekleşmesine yardımcı olacaklardır. Çiftler hazırlandıktan sonra fotoğraf çekimine gitmekte ve bugünü ölümsüz kılmak amacıyla fotoğraflar çekirmektedir. Çekim sonrasında çiftler, nişan töreni yapılabilecek mekâna gitmektedir. Nişan töreni salonda yapılıyorsa çiftler buraya gelir ve törene katılan davetlilerle birlikte eğlenerek nişan merasimini kutlamaktadır. Tören, akşam vaktinde yapılıyorsa havai fişekler atılmaktadır. Daha sonra önceden yaptırılmış ya da hazır olarak satın alınmış yüzükler, kırmızı bir kurdele ile birbirine bağlı vaziyette süslü bir tepsi içerisinde getirilmektedir. Çiftlerin yüzükleri aile büyüğü bir erkek tarafından dualar eşliğinde sağ ellerinin yüzük parmaklarına takılmakta ve kırmızı renkli kurdele kesilmektedir. Yüzükler takıldıktan sonra nişanlı çift aile büyüklerinin ellerini öper, gelen misafirlerle tokalaşmakta ve tebrikleri kabul etmektedir. Tören gelen misafirlerin hediyelerini sunması, erkek tarafının takılarını takması ve ikramların sunulmasıyla sona ermektedir.

Nişan törenini düğün salonu yerine kız evinde de düzenlediği görülmektedir. Böylesi bir törende önce erkek tarafında yemek yenilmekte ve sonra da kız evine gidilmektedir. Erkek evi gidene kadar kız evinde eğlence olamamaktadır. Zira kız evinin ağır başlı ve ciddi görünmesi gerekmektedir. Erkek tarafı, kız evine geldikten sonra eğlenceyi başlatmakta ve sonrasında kız tarafı da bu eğlenceye iştirak etmektedir. Törende genellikle zılgıtlar eşliğinde halaylar çekilmekte ve halaylar sırasında ise eşler ve akrabalar yan yana olacak biçimde dizilmeye özen göstermektedir. Eğlence sonrasında sıra yüzük takmaya gelmektedir. Çiftlerin nişan yüzükleri aile büyüklerinden bir erkek tarafından; "Allah bu çiftte mutluluk versin, Rabbim hayırlı nesiller versin, onları bir yastıkta kocatsın..." şeklinde yapılan dua eşliğinde takılır ve kırmızı kurdele kesilmektedir. Yüzüklerin takılmasından sonra hep bir ağızdan zılgıtlar atılarak yüzük merasimi tamamlanmaktadır. Yüzük takılmasından sonra nişanlı çift, aile büyüklerinin ellerini öpmekte ve gelen misafirlerle tokalaşarak tebrikleri kabul etmektedir. Yüzük töreni sonrası kırmızı kurdeleden küçük parçalar kesilmekte ve sonra da yutmaları için genç kızlara dağıtılmaktadır. Bu uygulama ile genç kızların bahtının açılacağına inanılmaktadır. Tören sonrasında nişanlı çiftte bir bardak şerbet getirilmekte ve bu bardaktan önce gelin bir yudum alarak sonra da damada vermektedir. Damat da bu şerbetten bir yudum almakta ve sonra da çevresinde bulunan bekâr kızların içmesi için

²⁴⁸ Örnek, "Türk Halkbilimi", s.197.

bardağı onlara vermektedir. Bardak, orada bulunan genç kızlar arasında gezdirilerek hepsinin bundan bir yudum içmesi sağlanmaktadır. Yapılan bu uygulama bağlamında genç kızların kısmetlerinin açılacağına inanılmaktadır. Son olarak gelen misafirlere şerbet, çeşitli ikramlar ya da etli yemekler sunulmaktadır. İkram sunumundan sonra bir kadın eline bir büyük bir tepsi alarak kadınların bulunduğu yere gitmekte ve tepsiyi orta yere bırakarak gelen misafirlerin hediyelerini buraya koymalarını sağlanmaktadır. Aynı şekilde erkeklerden biri de eline tepsi alarak tek tek erkek misafirleri gezerek hediyeleri toplamaktadır. Nişan sonunda kadınlardan toplanan hediyeler kız evine, erkeklerden toplanan hediyeler de erkek evine verilmektedir. Bazen de erkek tarafı isterse kendi hediyelerini kız evine vermektedir. Diğer yandan nişan merasimini evde, mevlit okutarak kutlayanlarda vardır. Törende Kur'an'ı Kerim tilaveti, mevlit, ilahiler okunmakta ve sonunda genç çifte dualar edilerek çiftlerin nişan töreni kutlanmaktadır.

Nişanlılık sürecinde önemli bir konu da “ayrılma” ya da “nişan atmadır.” Yörede nişanlılık döneminde çeşitli nedenlerden ötürü nişanlı çiftlerin nişanı bozdukları görülmektedir. Buna göre yörede erkek tarafının nişanı bozması halinde kız tarafına verilen başlık, altın, hediye ve diğer şeylerin hiçbirinin geri alınmadığı bunun tam aksi nişanı kız evinin bozması halinde erkek tarafının vermiş olduğu her türlü hediyein karşı tarafa geri iade edildiği söylenir.

Geçmişte kız isteme gününde yapılan söz kesme ve beraberinde yapılan uygulamaların nişan yerine geçtiği bilinmektedir. Örneğin; şerbet içmek, yörede nişanı sembolize etmektedir. Söz kesiminde şerbet içilmesiyle beraber genç kız artık nişanlanmış sayılırdı. Diğer yandan genç kızda gönlü olan başka birisi de olabilmekteydi. Bu durumda delikanlı, genç kıza talip olduğunu göstermek amacıyla kız evine gelerek şerbet kazanını ters çevirir ve şerbeti yere dökerdi. Bu durumda delikanlının genç kıza talip olduğu anlaşıldı.

Nişanlılık, genç çiftlerin birbirini tanıma, anlaşma ve düğüne hazırlık yapma dönemidir. Nişanlılık süresi iki tarafın anlaşmasına bağlıdır. Buna göre bu süre kısa ya da uzun olabilmektedir. Nişan töreni sonrasında aileler karşılıklı olarak birbirlerini yemeğe davet etmektedir. Bu davetlerde iki aile birbirini yakından tanıma fırsatı bulmaktadır. Davetler sırasında düğün tarihi, yeri, yapılması gerekenler konuşularak bir karara bağlanmaktadır. Nişanlılık döneminde özellikle dini bayramlarda ziyaret ve hediyeler önemli yer tutmaktadır. Ramazan ve Kurban bayramlarında oğlan evi ve yakın aile fertleri “Bayram Görmesi” adı altında çeşitli kıyafet, çamaşır, kumaş ve takılar alarak kız evini ziyaret etmektedir. Bu uygulama düğün yapılana kadar devam etmektedir.²⁴⁹

2.6.1.7. Düğün Merasimi ve Hazırlıklar

Her toplulukta düğün, nişan ve bayram gibi özel günler toplum içerisinde dayanışmayı artıran, akrabalık ya da dostluk bağlarını pekiştiren, yabancı insanlarla tanışmaya vesile olan toplumsal etkinliklerdir. Düğün, sözlü ya da nişanlı sayılan çiftlerin bir ömür hayatlarını birleştirmeleri üzerine düzenlenen bir törendir. Bu törenden sonra çiftler dünya evine girerek kendi yuvalarını kurmaktadır.

Kızıltepe ve çevresinde düğün hazırlığı öncesinde oğlan evi çevrede yas tutan bir aile varsa öncelikle bu ailenin ziyaretine gitmektedir. Cenaze yakınlarına başsağlığında bulunan aile, daha sonra düğün için aileden izin istemektedir. Cenaze yakınları ailenin bu nazik davranışı karşısında düğün yapmaları konusunda onlara yol vermektedir. Yapılan ziyaret çerçevesinde dostluk ve akrabalık bağları pekişmektedir. Diğer yandan ölen kişi genç biriye ona olan saygıdan dolayı düğün günü çalgı ya da davul-zurna çalmamasına özen gösterilmektedir. Bununla birlikte düğünden önce yatak hazırlığı, rahal, bohça gönderimi, çeyiz açma, gelin hamamı, kına gecesi gibi konularda

²⁴⁹ K.K.6, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 16, 18, 19, 21, 22, 23, 24, 25, 27, 28, 29, 31, 35, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 44, 46, 48, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 59, 65, 66, 67, 79, 80, 83, 86, 87, 88, 89, 96, 99, 100, 101, 102, 104, 105, 106, 108, 115, 116, 117, 119, 120, 124, 127, 131, 136, 137, 142, 144, 145, 146, 148.

hazırlıklara başlanmaktadır. Bu hazırlıklardan sonra düğün merasimine geçilmektedir.²⁵⁰

Yörede düğün hazırlığına yatak yapımıyla başlanmaktadır. Yatakları genellikle kız evi yapmaktadır. Çünkü erkek tarafı başlık parası ya da defterde yazılı ihtiyaçlar bağlamında yatak yapımında gerekli parayı kız tarafına vermektedir. Genel uygulama böyle olmakla beraber erkek evinin ayrı, kız evinin ayrı yatak yaptığı da görülmektedir. Yörede yün yıkama ve yatak hazırlama süreci kız evinde iki aile kadılarının bir araya gelerek imece usulüyle yapılmaktadır. Yatak olarak genellikle altı yastık, iki yorgan, iki döşek, küçük minderler ve büyük yer yastıkları yapılmaktadır. Yatak yapımıyla uğraşmak istemeyen aileler bunları çarşıda hazır olarak satın almaktadır. Yörede küçükbaş hayvancılığın yaygın olması nedeniyle yatak yapımında genellikle koyunyünü kullanılmaktadır. Düğün öncesi yatakları yapmak için önce kirli yünler yıkanır sonra da bu yünlerden yastık, döşek ve yorgan yapılmaktadır. Yastıkların dolgusu için yünün yanı sıra elyaf da kullanılmaktadır. Yıkanan temiz yünler daha sonra döşek ve yorganlar için hazırlanan astarlara yün doldurularak dikilmektedir. Bir yandan da yastık kılıfları, yün ya da elyafla doldurulmaktadır. Döşekler yapıldığı sırada gelin hanımın ilk çocuğunun erkek olması için üzerinde erkek çocuk yuvarlandırılmaktadır. Karyola döşegi yapılırken de gelin ve damadın birbirine şirin görünsün bir ömür mutlu mesut yaşasınlar diye de şeker atılmaktadır. Son olarak kızın çeyizinde bulunan dantelle süslenmiş nakışlı yüzler, yorgan ve yastıklara yüz olarak geçirilmektedir. Öte yandan yörede oturma odalarında yerde oturma âdeti vardır. Bunun için yere halı serilerek üzerine büyük yastıklar indirilmektedir. Dolayısıyla çeyiz için bu yastıklar satın alınmaktadır. Hazırlanan yataklar çeyiz açmadan sonra erkek tarafına gönderilmektedir. Diğer yandan geçmişte yünü olmayan ya da satın almaya gücü yetmeyen ailelerin karyola olarak yerde hayvan gübresi olan tezeği kerpiç haline getirip bu kerpiçlerden yerden hafif yükseklikte bir duvar örerek ve içerisini samanla doldurarak yatak haline getirdiği söylenmektedir. Bununla birlikte yatak hazırlığı sona erdikten sonra sıra gelin alışverişine yani “rahal”a gelmektedir. Nişan öncesi olduğu gibi düğünden önce de gelin kızın ihtiyaçlarını karşılamak üzere “rahal” adı verilen alışverişe gidilmektedir. Bu alışverişte gelin kıza düğünde giyeceği gelinliği, çeşitli kıyafetler, ayakkabı, terlik vs. ihtiyaçları alınmaktadır. Daha sonra alınan bu eşyalar kız evine götürülmekte ve ziyarete gelenlere gösterilmek üzere çeyizle birlikte sergilenmektedir. Rahal sonrası sıra davetiyelere gelmektedir.²⁵¹

Düğün törenine elden geldiğince çok kimse çağrılmak istenmektedir. Yüz yüze bakan toplumlarda kimsenin unutulmamasına ve küstürülmemesine özen gösterilmektedir. Bununla beraber düğün, davet edilenlerin dışında başkalarına da açıktır. Onlar da davetliler gibi törene katılmakta ve ağırlanmaktadır. Çevre halkını düğüne çağırmak için nişandaki gibi okuntu adı verilen hediyeler ve kâğıt davetiyeler hazırlanmaktadır. Bu davetiyeler tıpkı nişandaki gibi okuyucular tarafından akrabaya, komşuya, eşe, dosta gönderilerek düğüne davet edilmektedir.²⁵² Davetiyeler dağıtıldıktan sonra kız tarafının erkek tarafına göndereceği bohça hazırlığına başlanmaktadır.

2.6.1.8. Bohça

Günümüzde düğünden önce erkek tarafına gönderilmek üzere kız tarafının hazırladığı ve içerisinde çeşitli hediyelerin konulduğu süslü beze “bohça” denilmektedir. Bohça; kayınvalide, damat, görümce, kayınbirader varsa dede ve nine için ayrı ayrı hazırlanmaktadır. Bohçanın içindeki hediyeler her ailenin maddi durumuna göre değişim göstermektedir. Kayınvalidenin bohçasına genellikle ayakkabı, seccade, tülbent, tespih, yazma, elbiselik kumaş, çorap, havlu gibi eşyalar konulmaktadır. Damat için hazırlanan bohçada genellikle takım elbiselik kumaş,

²⁵⁰ K.K.3, 5, 19, 28, 46, 81, 99, 104, 120.

²⁵¹ K.K.6, 18, 21, 29, 35, 42, 52, 73, 79, 82, 95, 96, 99, 102, 110, 117, 121, 125, 136, 142, 143, 144, 148.

²⁵² Örnek, “*Türk Halkbilimi*”, ss.196-197.

gömlek, kravat, ayakkabı, çorap, havlu, pijama takımı, iç çamaşırı, terlik, tıraş takımı gibi hediyeler bulunmaktadır. Son olarak hazırlanan bohçalar çeyiz alma günü, çeyizle birlikte erkek tarafına gönderilerek sahiplerine verilmektedir. Bununla birlikte yörede geçmişte bohçanın söz ya da nişandan hemen sonra gönderildiği de zikredilmektedir.²⁵³

2.6.1.9. Çeyiz Açma

Çeyiz; yeni bir yuvanın kurulmasındaki önemli aşamalardan birisidir. Çeyizle evlenecek çiftlerin yeni bir ev kurmalarına yönelik gerekli ihtiyaçları tamamlamak hedeflenmektedir. Kızıltepe ve çevresinde çeyizde daha çok el işçiliğinden oluşan hazırlıklardır. Yörede çeyiz hazırlığına kızın doğduğu günden itibaren başlandığı ifade edilmektedir. Çeyizde genellikle yünden yapılmış döşek, yorgan, yastık, örtüler, danteller, kenarı oyalı yazmalar ve tülbentler, havlular, seccadeler, el örgüsü çoraplar, giysiler, tabak, tencere gibi mutfak eşyaları, elektrikli beyaz eşyalar vb. hazırlanmaktadır. Diğer yandan da nişan töreni sonrasında verilen başlık parası ile kız evi eksik kalan ihtiyaçları tamamlamaya yönelik çeyiz hazırlığına başlamaktadır. Yörede gelinlerin kayınvalideleri ile birlikte aynı evde oturmaları sebebiyle kızlara çok fazla çeyiz verilmediği görülmektedir. Dolayısıyla aile kızlarının ihtiyaç duyabileceği kadar çeyiz vermektedir. Gelin ayrı bir evde oturacaksa o zaman kız evi kendi üzerine düşen çeyizi fazlasıyla hazırlamaktadır. Geçmişte ise yörede kızlara çeyiz olarak bir kat yatak, birkaç çeşit metal mutfak eşyası, dokuma çul, etaminden yapılan nakışlı örtüler, danteller, bir bohça içerisinde tarak, ayna, bir parça şifon kumaş, başörtüsü gibi eşyalar verildiği anlatılmaktadır.

Yörede kızlar, çeyizleriyle değerlendirilmektedir. Çeyizin eksiksiz ve tam hazırlanması toplumda kız çocuğuna verilen değerın göstergesi olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda aile hazırladığı çeyiz suretiyle çevreye kendi mali gücünü de göstermiş olmaktadır. Diğer yandan erkek tarafının çeyiz amaçlı verdiği başlık parasının da çeyiz hazırlığına harcanması gerekmektedir. Ancak bazı durumlarda babaların bu paranın çok az kısmını çeyiz harcamalarına ayırdığı söylenmektedir.

Düğünden önceki bir süreçte kız evinde “çeyiz açma” geleneği yapılmaktadır. Gelin olacak kızın çeyizi için hazırlanan mutfak araç ve gereçleri, dantel örtüleri, oyalı yazmaları, yatakları, yorganları, yastıkları gibi birçok eşya ve rahal alışverişinde alınan eşyalar bir hafta boyunca sergilenmektedir. Akrabalar ve komşular bu süre zarfında kız evini ziyaret ederek sergilenen çeyize bakmaya gelmektedir. Gelin kız, o hafta şık giysiler giyerek süslenerek gelen misafirleri karşılamaktadır. Gelen misafirlere çay eşliğinde çeşitli ikramlar sunulmaktadır. Misafirler, gelin olacak kıza “hayırlı olsun” diyerek hediyelerini takdim etmektedir. Çeyiz açma düğünden üç gün öncesine kadar devam etmektedir. Daha sonra erkek tarafı davul zurna ve zılgıtlar eşliğinde kız evine çeyiz almaya gelmektedir. Kız evinden çeyiz alma sırasında yapılan ve günümüzde de halen yaşatılan çeyiz sandığının üzerine oturma ve bahşış isteme geleneği uygulanmaktadır. Çeyiz sandığının üzerine gelin kızın akrabalarından bir kadın oturmaktadır. Sandığı almak için erkek tarafından bir aile büyüğü oturan kişiyi kaldırmak amacıyla ona bir miktar para vermektedir. Bu çerçevede sandığın üzerinde oturan kişi kalkmakta ve bunun üzerine çeyiz taşıma işi gerçekleştirilmektedir. Kısa bir eğlence sonrası zılgıtlar eşliğinde çeyiz kamyonete yerleştirilmektedir. Çeyiz götürüldüğü sırada kız evinden birkaç kadın çeyizi sergilemek ve gelinin odasını düzenlemek üzere onlarla beraber gitmektedir. Gelin kızın, erkek tarafına gitmesi hoş karşılanmadığından dolayı kendisi oda düzenlemeye gitmemektedir. Kız evi tarafından çeyiz serildikten sonra eş, dost ve akrabalar tarafından yeni ev ya da odası gezilmekte, böylece genç kızın çeyizi çevreye tanıtılmış olmaktadır. Diğer yandan geçmişte çeyiz düğün günü gelin ile birlikte gönderilmekte, aynı gün çeyiz sergilenmekte, gelinin odası düzenlenmekte ve sonraki günlerde de çevre halkı tarafından bakılmaktadır.²⁵⁴

²⁵³ K.K.14, 19, 28, 46, 52, 86, 99, 102, 110, 120, 143.

²⁵⁴ K.K.6, 9, 12, 13, 14, 18, 21, 28, 29, 35, 42, 45, 52, 53, 59, 73, 79, 80, 82, 83, 95, 96, 99, 102, 105, 110, 117, 121, 124, 125, 128, 129, 136, 137, 142, 143, 144, 147, 148.

2.6.1.10. Gelin Hamamı

Hayatın geçiş dönemleri arasında yer alan evliliğin hemen hemen her aşamasında birçok adet, gelenek, görenek, dinsel-büyüsel pratikler, halk inanışları ve uygulamaları yer almaktadır. Evliliğe giden yolda yer alan aşamalar arasında “gelin hamamı” adı verilen bir uygulama da yer almaktadır. Gelin hamamı genel olarak evlenme ve düğün geleneklerinin belli bir döneminde gerçekleştirilen düğün sahibi aileler tarafından organize edilen, hem erkek hem de kız evinden yakın akraba kadınların davet edilerek bir araya getirildiği ve davetli kadınların hamamda yıkandıkları zamanda türküler-şarkılar söyleyerek eğlendikleri, konuklara çeşitli yiyeceklerin ve içeceklerin sunulduğu törenlerdir.²⁵⁵

Gelin hamamı, Kızıltepe ve çevresinde düğün öncesinde gelin ve damadın yakın kadın akrabalarının katılımıyla gerçekleştirilen eğlenceli bir ritüeldir. Bu ritüelin amacı gelin kızı eğlence voluvla psikolojik acıdan düğüne hazırlamak olsa da oğlan tarafının gelinin fiziksel açıdan bir kusurunun bulunup bulunmadığını incelemesidir. Diğer yandan gelin hamamında bütün hazırlıklar gelin odaklıdır. Bu bağlamda kayıncıvalide gelinin hamam ihtiyaçlarına yönelik “gelin bohçası” hazırlamaktadır. Bu bohça içerisinde genellikle yere sermek üzere hamam yaygısı, peştamal, havlu takımı, yazma-tülbent, tarak, terlik, hamam taşı, hamam kazanı ve “Kıldan/Sürme Sandığı” (bkz. Fotoğraf 8) adı verilen özel gümüşten yapılmış bir sandık içerisinde de sabun, lif, kese, sürme, çeşitli koku ve tütüller bulunmaktadır. Gelin kız hamamda yıkanacağı sırada kayıncıvalidesi tarafından özenle hazırlanmış bu malzemeleri kullanılmaktadır.²⁵⁶

Yörede gelin hamamı düğünden önce herhangi bir günde yapılmaktadır. Gelin hamamı genellikle oğlan evi tarafından organize edilmekte, her türlü yiyecek ve içecek oğlan evi tarafından hazırlanarak hamama getirilmektedir. Hamam öncesinde damadın annesi, her iki ailenin (abla, yenge, teyze, hala vs. gibi) yakın akraba kadınlarını gelin hamamı için davet etmektedir. Belirlenen günde davetlilerle birlikte hamama gidilmektedir. Hamamda gelin hanım ortaya alınarak diğer kadınlar tarafından yıkanmaya başlanmaktadır. Yıkama faslının başlamasıyla birlikte darbukalar eşliğinde çeşitli türküler söylenmekte, göbek atılarak oyunlar oynanmakta, zılgıtlar arasında halaylar çekilmekte ve maniler söylenerek eğlenilmektedir. Bu arada kayıncıvalide de maddi gücüne göre hazırladığı yiyecekleri ve içecekleri sofraya kurarak konuklarına ikram etmektedir. Günümüzde az da olsa gelin hamamı törenin yapıldığı görülmektedir. Bununla birlikte yöre halkı, ilçede bulunan hamamların kapandığını ve bu nedenle gelin hamamı ritüelini icra etmek amacıyla Mardin merkezde bulunan hamamlara gidildiğini dile getirmektedir.²⁵⁷

2.6.1.11. Kına Gecesi (Hınne)

Kına yakma âdeti, Türk halkının gelenek ve görenekleri arasında yer alan ve geçmişten günümüze kadar uygulana gelen önemli ritüellerden birisidir. Kına kelimesi, Arapça “hınna” kelimesinin Türk diline geçmiş biçimidir. Kına, kına ağacı denilen bir bitkinin yapraklarının kurutulmasıyla elde edilen bir tozdur. Bu ağacın en çok yetiştiği bölgeler Afrika, Mısır, İran ve Hindistan’dır. Diğer yandan ülkemizde de Adana, Antalya, Mersin gibi yörelerde yetiştirilmektedir.²⁵⁸

Kınanın kültürümüzdeki önemi, “adanmışlığı” ifade eden sembolik bir anlam kazanmasından ileri gelmektedir. Bu anlamı kazanmasında etkili olan olay da Hz. İbrahim’in oğlunu kurban olarak adamasıdır. Kur’an-ı Kerimde yer alan kıssa çerçevesinde kına yakma âdetinin Hz. İbrahim’in oğlu Hz. İsmail’i kurban etme sırasında Allah tarafından kınalı bir koçun gönderilmesi ve Hz. İsmail’in yerine bu koçun kurban edilmesini istenmesi sebebiyle adak için kurban kesimi geleneğinden

²⁵⁵ K.K.14, 19, 28, 52, 54, 55, 99, 102, 110, 143.

²⁵⁶ K.K.14, 19, 28, 52, 54, 55, 99, 102, 110, 143.

²⁵⁷ K.K.14, 19, 28, 44, 46, 52, 54, 55, 67, 95, 99, 102, 110, 143.

²⁵⁸ H. Nazlı Pişkin, “Kına”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.Ek-2, Ankara, 2019, s.58.

doğmuş olmasıdır. Hz. İbrahim'in oğlu Hz. İsmail'i kurban için süslemesi, sürmelemesi ve gelen koçun da süslenmiş ve boyanmış olmasından ötürü halk arasında kurbanlıkların süslenmesi ve onlara kırmızı boya sürülmesi gelenek haline gelmiştir. Bu bağlamda halk arasında kına sürülerek adanan canlı-cansız varlıkların mukaddesliğine inanılmaktadır ve onlara dokunulmamaktadır. Dolayısıyla bu özelliği taşıyan varlıklara dokunmanın, saygısızlık etmenin uğursuzluk ve felaket getireceğine olan inançtan ötürü kimse onlara dokunmamaktadır ve adanmış varlıklar da bu biçimde bir nevi koruma altına alınmış sayılmaktadır.

Türk kültüründe ve halk inanışlarında kınanın üç şey için yakıldığı görülmektedir. Bunlardan birisi Allah yoluna kurban edileceği için kesilecek kurban, ikincisi vatan uğruna kurban olması için askere giden delikanlıya, üçüncüsü de evlenen gelin ve damadadır. Bu üçüne de (kurban, gelin ve askere giden genç) kına yakma uygulaması Kızıltepe ve çevresinde yaygın bir şekilde görülür. Kına ile ilgili bilgiler bağlamında saçlara, avuçlara, parmaklara, ayaklara, topuklara yakılan kına, kişiye biçilen kutsallık ve adanmışlığının sembolü haline gelmektedir. Aynı zamanda halka arasında gelin olacak kızın eline yakılan kınanın onun eşine ve evine adanmışlığını simgelediğine inanılmaktadır.²⁵⁹ Diğer yandan kına; yöre halkı arasında temizliğin, sağlığın, iyi niyetin, sevincin, mutluluğun ve güzelliğin simgesi olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte gelin olacak kıza kına sürülmesi dini bağlamda yerine getirilmesi gereken bir sünnet olarak da görülmektedir.

Kızıltepe ve çevresinde düğün öncesi aşamalarda yapılan son tören "kına gecesi"dir. Yörede kına töreni, kız evinde ya da salonlarda düzenlenen, erkek tarafı ve diğer akraba ve komşuların katılımıyla gerçekleşen, erkek ve kadınların ayrı ayrı eğlendiği en renkli gecelerden sayılmaktadır. Gündüzünde damat evinde başlayan eğlenceler zılgıtlar eşliğinde halaylarla devam etmektedir. Bu gecede erkek evinde yapılan eğlencelerde biri kadın kılığında olmak üzere kıyafet değiştiren dört genç çekilen halaya katılmaktadır. Halayda bulunan diğer gençlerse kadın kılığında olan genci mutlak suretle kaçırma girişiminde bulunmaktadır. Kılık değiştirerek halaya katılan diğer üç gençse kadın kılığında olan arkadaşlarını korumakla görevli sayıldığından kaçırma girişiminde bulunanların başına heybelerinde taşıdıkları külleri dökerek gelini onlardan kurtarmaktadır.²⁶⁰

Gecede eğlence tüm coşkusu ve görkemiyle devam ederken, diğer yandan damadın birkaç erkek akrabası ile düğün yerinde bulunan gerek akraba ve gerekse eş dostlardan genel olarak kadınlar; gelin kınası, kına tepsisi, çerez, mum gibi geceye özgü ihtiyaçları yanlarına alarak araçlarla gelin evine doğru konvoy eşliğinde hareket etmektedir. Gelin evine gelindiği sırada zılgıtlar atılarak eve girilmektedir. Erkek tarafının gelmesiyle beraber kına töreni ve eğlenceler başlamaktadır. Kız evinde kadınlar bir arada oturarak eğlenmektedir. Bu sırada erkek tarafından bir kadın kınayı yoğurmaktadır. Daha sonra gelin ve damat kına töreni için karşılıklı iki sandalye üzerinde oturmakta ve üzerleri kırmızı renkli, işlemeli bir örtüyle örtülmektedir. Bu sırada genç kızlar, üzerinde mumlar yanan süslenmiş kına tepsisini ellerine alarak gelin ve damadın etrafında dolaştırarak oynamaktadır. Gelin kızın baba evinde geçirdiği son gece olması nedeniyle duygusal türküler söylenerek gelin ve diğer akrabaların ağlaması sağlanmaktadır. Eğlencenin sonunda gelin ve damadın örtüsü açılmakta ve kınayı yoğuran kişi her ikisinin eline kına yakmak istemektedir. Ancak gelin kız elini kapatarak açmamaktadır. Bunun üzerine gelin kızın yanında bulunanlar; "Gelin elini açmıyor..." diye seslenerek hediye istediği dile getirilmektedir. Bu istek üzerine damat evi tarafından gelinin avucuna çeyrek, yarım ya da tam altın bırakılmaktadır. Bununla birlikte gelinin eline kına yakılmakta ve üzerine işlemeli, kırmızı renkli kına eldiveni geçirilmektedir. Gelinin kınasından sonra damadın da iki parmağına ya da avucuna kına yakılarak üzerine kına eldiveni geçirilmektedir. Bazı zaman da damadın parmaklarına sürülen kınanın üzeri para ile sarılarak üzerine kına eldiveni geçirilmektedir. Kına yakma sona erdikten sonra gelin, damat ile diğer misafirler oynamaya ve halay çekerek

²⁵⁹ turkoloji.cu.edu.tr/ALK%20EDEBIYATI/mehmet_yardimci_geleneksel_kultur_asiklar_kina.pdf (11.08.2020)

²⁶⁰ Demir, "Ve Kızıltepe", s.90.

eğlenmeye devam etmektedir. Kına gecesi gelen davetlilere sigara, mırza (acı kahve), çekirdek, leblebi ve fıstık gibi çeşitli ikramlar sunulmasıyla ve bugünün hatırası olarak küçük paketler halinde hazırlanan kuru kınanın dağıtılmasıyla kız evinde düzenlenen kına töreni sona ermektedir. Yörede son dönemlerde kına gecelerinde gelenek haline getirilen havai fişek gösterileri de yapılmaktadır.²⁶¹

Geçmişte yapılan kına törenlerinde geline kına yakma iki ayrı günde yapılırdı. İlk yapılan törende gelinin el ve ayaklarına kına yakılır, ikinci günde ise saçlarına kına yakılırdı. Sabah olduğunda gelinin kayıvalidesi kız evine gelerek bizzat kendisi gelinin kınalı saçlarını yıkardı. Zaman içerisinde kına tek gecede yapılan törenle gelinin hem el ve ayaklarına hem de saçlarına yakılmaya başlamıştır. Bununla birlikte geçmişte kına gecesinde damat ve diğer erkek misafirlerin kız evine gitmesi hoş görülmezdi. Bu nedenle erkeklerin kına gecesi için köy odalarında ya da muhtarlıkta toplandığı ve kendi aralarında eğlenceler düzenledikleri söylenmiştir. Eğlenceler sırasında erkeklerden birisinin gelin, birisinin de kadın kılığına girdiğinden ve karşılıklı oynadıklarından bahsedilmiştir. Karşılıklı oynama sırasında gelin kılığında olan kişi, bir erkek tarafından kaçırılarak oyun sonlandırılmıştır. Eğlence sonrası damat, arkadaşları tarafından omuzlara alınır, havaya atılır, tekrar tutulur ve sonrasında yere indirilerek falakaya çekilmiştir. Falaka sırasında damada: “Bak artık damat oluyorsun, evleniyorsun, evlilik zor iş, bu zorlukları görmeyi için seni dövüyoruz, gelecekte güzel ve mutlu günler seni bekliyor, bu güzel günlerin cefasını şimdi çekmelisin...” gibi sözler söylenmekteymiş. Yapılan işkence damat bahşiş verene kadar devam ettirilmekteymiş. Gecenin sonunda damadın amca ve dayılarından kabadayı olanların üzerine un atılarak bahşiş istenmektedir. Yapılan eğlencelerle kına gecesi sona erdirilmektedir. Diğer yandan kız evinde yapılan kına töreni sonrası kız evi, damat evine gidecek olan kişiler aracılığıyla damadın eline yakılmak üzere bir tepsi kına gönderirlermiş. Bu kına ile de damadın avucuna ya da iki parmağına kına yakılmaktaymış.²⁶²

2.6.3. Düğün Günü

Düğün, evliliğin en önemli aşamasıdır. Düğün öncesi gerçekleştirilen diğer aşamaların amacı düğünle dışa vurulmaktadır. Bundan dolayı düğünün geleneksel değerlere ve kurallara uygun biçimde yapılmasına özen gösterilmektedir.²⁶³ Diğer yandan düğün, Türklerde yeni bir ev açma, aynı zamanda soyun devamı anlamına da gelmektedir. Bu çerçevede aile düğünle birlikte önemli bir görevi de yerine getirmiş olmaktadır. Toplumun en küçük birimi olan ailenin oluşumunun ilk adımı sayılan düğün olgusu ise, davulu-zurnalı yapılan eğlence kültürünün bir ögesi olmasının yanı sıra, aileye giden bir yolun başlangıcı olması nedeniyle bazı düğünlerde dini uygulamaların yapıldığı görülmektedir. Dini uygulamaların yapıldığı bu tarz etkinlikler genellikle “mevlitli düğün” olarak karşımıza tezahür etmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde Türk’lerin düğünlere yalnız bir eğlence gözüyle bakılmadıkları anlaşılmaktadır.²⁶⁴

Kızıltepe ve çevresinde düğünler evlerde, modern salonlarda mevlit sonrası davullu-zurnalı olduğu gibi sadece mevlit okunarak da yapılmaktadır. Düğünler genel olarak erkek evinde yapıp iki, üç gün ya da bir hafta sürmekte olup yemek ikramının yapılması da âdetlerdendir. Düğün merasimini bir hafta boyunca sürdürenler genellikle maddi açıdan zengin ve toplumda belli bir statüye sahip olan kişilerdir. Bu kişiler, yapmış oldukları bir hafta süren düğünle toplum içindeki konumlarını pekiştirdiklerini ve kendilerine yakışan bir tören düzenleyerek halkın beklentilerine karşılık vererek onları memnun ettiklerini düşünmektedir. Bir hafta boyunca özellikle erkek tarafında davullar çalmakta, halaylar çekilmekte, zılgıtlar atılmakta, silahlar ateşlenmekte ve

²⁶¹ K.K.6, 8, 12, 14, 22, 24, 25, 37, 38, 58, 59, 60, 65, 66, 69, 73, 80, 82, 83, 87, 90, 93, 95, 96, 99, 103, 105, 110, 112, 113, 114, 122, 125, 127, 128, 129, 136,137, 138, 141, 147.

²⁶² K.K.1, 2, 5, 10, 11, 13, 18, 19, 20, 28, 29, 41, 42, 46, 49, 51,52, 53, 54, 55, 63, 77, 85, 88, 94, 104, 106, 109, 116, 120, 124, 142, 143, 144, 145, 146, 148.

²⁶³ Örnek “*Türk Halkbilimi*”, s.196.

²⁶⁴ Oktay Berber, “*Türk Kültüründe Eğlence ve Birlik Unsuru Olarak Düğünler*”, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2(10), 2009, s.3.

törenin vazgeçilmezi etli yemekler pişirilerek davetlilere ikram edilmektedir. Haftanın son günü, gelin eve getirildikten sonra düğün sona ermektedir.

Çalışmanın bu bölümünde Kızıltepe ve çevresinde düğün günü ve yapılan uygulamalar ele alınacaktır.

2.6.3.1. Gelin ve Damadın Hazırlanması

Düğün günü, gelin ve damadın hazırlanmasıyla başlar. Bu safhanın geçmiş ve günümüz arasında değişen bazı yönleri vardır. Bunun için konuyla ilgili olarak öncelikle geçmişte yapılanlar sonra da günümüzde yapılanlar ele alınacaktır.

Düğün günü gelin kız, başka kadınlar tarafından ya da özellikle eli becerikli bekâr genç kızlar tarafından hazırlanmaktadır. Bu doğrultuda bekâr kızların kısmetinin açılacağına inanılmaktadır. Gelin kıza öncelikle “haftan” denilen beyaz renkli bir elbise giydirilmekte, beline gümüş kemer takılmakta ve onun üzerine de “aba” adı verilen renkli uzun bir kıyafet giydirilmektedir. Gelinin başına da “kıttan” denilen beyaz renkli, eşarp şeklindeki örtü ile örtülmektedir. Kıttanın çevresine de mor, yeşil, kırmızı ve sarı renklerden oluşan ince bir kumaş sarılarak ucu yanlardan sarkıtılmaktadır. Onun üzerine “kofi/kum” denilen süslü bir takke takılmaktadır. Kofinin üzeri çiçek, zincire takılmış gümüş ya da altın liralarla süslenmektedir. Altın ve gümüş takılar takılmakta ve gözlerine sürme çekilmektedir. Son olarak da “hemavi” adı verilen sarı renkli, çiçekli bir örtü ya da kırmızı zemin üzerine kırmızı, mavi, yeşil, sarı, mor renklerin yer aldığı bir örtü duvak olarak takılarak gelinin yüzü örtülmektedir. Gelinin yüzü hemavi ile örtülse de aba, adı verilen kıyafetin zaman içinde gelinin dışarı çıkarken yüzüne örtmede kullanılan bir örtü haline geldiği ve gelin evden çıkarken yüzünün bu aba ile örtüldüğü de yörede bilinmektedir. Bununla birlikte hazırlık sürecinde gelinin gittiği yere uğur, bereket getirmesi, kocası tarafından çok sevilmesi ve mutlu olması için yapılan bazı pratikler bulunmaktadır. Buna göre gittiği yere uğur getirmesi amacıyla gelinin ayakkabısının içerisine fakir birine verilmesi için annesi tarafından bir miktar para konulmaktadır. Diğer bir yöntemde ise gelin hazırlanırken kocasının onu sevmesi, mutlu olması ve gittiği yere bereket getirmesi amacıyla leğen uygulaması yapılmaktadır. Buna göre büyük boy bir çamaşır leğeni getirilmektedir. Bu sırada bir başka kadın, gelinin giyeceği iç çamaşırını eline almakta ve çamaşırın içerisinden üç defa şeker geçirmektedir. Daha sonra gelin, leğenin içerisine girerek iç çamaşırını burada giymektedir. Yapılan uygulama çerçevesinde kocasının geline karşı tatlı olacağına, onu çok seveceğine ve gelin kızında eve bereket getireceğine inanılmaktadır.²⁶⁵

Gelin hazırlandığı sırada erkek tarafında da düğün hazırlığı başlamaktadır. Bir yandan hayvanlar kesilerek düğün yemeği pişirilmekte, bir yandan da damat düğün için hazırlanmaktadır. Damadın hazırlığı tıraş olmakla başlamaktadır. Bu iş için evin avlusunda özel bir masa hazırlanmakta ve damat da tıraş olmak için bu masaya oturmaktadır. Bu sırada erkek misafirler ayağa kalkarak halay için sıralanmaktadır. Berber de bu sırada tıraşa başlar ve hep bir ağızdan damat için şu tekerlemeler söylenmektedir:

“Kim dir, kimin dir,
Kim paşa, kim paşa,
...(damadın adı)... paşa, ...paşa,
Heyyy heyyy, heyyyyyy...”

Bu tekerlemelerle birlikte damadın etrafında halay çekilmektedir. Halay sırasında damadın arkadaşları ve akrabaları damadın tıraş önlüğüne hediye olarak para takmaktadır. Bu paralar daha sonra tıraş yapan kişiye verilmektedir. Tıraş bittikten sonra kız evi tarafından yaptırılan damatlık, arkadaşları tarafından oyunlar eşliğinde damada giydirilmektedir. Hazırlanan damat, daha sonra eğlence amaçlı dövülerek çevrede gezdirilmektedir. Diğer yandan genel uygulama böyle olmakla beraber damadı giydirmede işi sadece bekâr delikanlıların görevidir. Bu gençler aynı zamanda damadın

²⁶⁵K.K.9, 11, 13, 18, 19, 20, 28, 29, 41, 42, 46, 51,52, 53, 54, 55, 77, 88, 104, 106, 109, 116, 120, 124, 142, 143, 144, 145, 146, 148.

kıyafetlerini, köyün evli erkeklerine karşı muhafaza etmekle de görevlidir. Damadın giyeceği kıyafetten herhangi bir parça, evli erkeklere kaptırıldığı takdirde kaptırılan parçaya karşılık para ödenmekte ve parça bu şekilde geri alınmaktadır. Parçanın parası da muhafız olan bekâr erkekler tarafından ödenmektedir.²⁶⁶

Günümüzde ise gelin kız modern çağa uygun bir biçimde hazırlanmaktadır. Bunun için gelin, kız kardeşleri, görümceleri, yengeleri ve arkadaşlarıyla birlikte kuaföre giderek hazırlanmaktadır. Kıyafet olarak beyaz renkli, işlemeli, ışıltılı ve gösterişli bir gelinlik giymektedir. Damatta bu sırada arkadaşlarıyla erkek kuaföründe tıraş olmakta ve sonrasında damatlığını giyerek hazırlanmaktadır. Hazırlıkları tamamlanan gelin ve damat daha sonra fotoğrafçıya giderek bugünün hatırasına fotoğraflar çekirmektedir. Diğer yandan bazı çiftler düğünden birkaç gün önce tıpkı düğün günündeki gibi hazırlanarak “dış çekim” adı verilen fotoğraflar çekmekte ve bugünü ölümsüzleştirmektedir. Bu bağlamda fotoğrafları düğünden önce çekmenin amacı düğün günü yoğunluğunu azaltmak ve en iyi kareleri yakalamaktır. Düğün günü, fotoğraf çekimi sonrası gelin ve damat, düğünün yapılacağı yere gelerek düğün törenine katılmaktadır.²⁶⁷

2.6.3.2. Düğün Yemeği

Kızıltepe ve çevresinde düğünlerin yemekli yapılması bir gelenektir. Bu nedenle düğün yemeklerinin pişirilmesine özen gösterilmektedir. Düğün sofraları çok kalabalık olmakta ve bu bağlamda sofranın büyüklüğü de düğün sahibinin şanını yüceltmesi adına bir gövde gösterisine dönüşmektedir.

Yörede düğün yemeği gelinin alındığı pazar günü mevlit okunduktan sonra yaklaşık saat 12:00 gibi yani öğlen vaktinde verilmektedir. Yemek pişirmede maharetli bir aşçı ya da ailenin tecrübeli kadınları ve komşu kadınlarının yardımıyla sabah erkenden hazırlıklara başlamaktadır. Yörede düğün yemeklerinden en çok “Hemis/Hamis” adı verilen etli bir yemeğin yapılmasına özen gösterilmektedir. Hemis, haşlanmış etin parçalanarak suyu ile pilavın yanında ya da etin pilav üzerinde ikram edilmesidir. Ayrıca pilavların üzerine küçükbaş hayvanların kellesi de pişirilerek konulmaktadır. Kelle konulan tabaklar, sadece özel davetlilere servis edilmektedir. Sofraya kelle koyma âdeti ise, o ailenin şeref ve onurunun göstergesi olarak kabul edilmektedir. Zira her kelle kesilmiş bir hayvanı simgelemektedir. Bu bağlamda sofradaki kelle sayısı kişinin maddi gücünü ve davetlilere verdiği önemi göstermektedir.²⁶⁸ Diğer yandan hemis dışında yapılan diğer yemekte “tırşık” adı verilen etin domates ve biberle kavrularak pilavla ikram edilmesidir. Bu iki yemek yörede özel günlerde yapılan yemekler arasındadır. Günümüzde de bu yemeklerin ikram olarak hazırlanması esastır. Kadın ve erkekler için ayrı ayrı sofralar hazırlanır. Hazırlanan düğün sofrasına önce büyükler oturmakta, daha sonra da gençler ve çocuklar çağrılarak düğüne katılan herkes yemeğe davet edilmektedir. Diğer yandan mevlit okunduktan sonra yemek verildiği için bu yemeğe “mevlit” de denilmektedir. Bu çerçevede mevlit olarak nitelendirilen bu yemeğin yeni evli çiftlerin düğünlerinin kazasız belasız son ermesine ve çiftlerin bir ömür mutlu olmasına vesile olacağına inanılmaktadır. Düğün yemeği yenildikten sonra yemeğin bir kısmı kız evine götürülmek kaplara konulur ve hazırlanan gelin alayı, gelin almak için kız evine doğru yola çıkmaktadır.²⁶⁹

²⁶⁶ Güler, “Mardin Folkloru Gelenekler-Görenekler”, s.64-66; Demir, “Ve Kızıltepe”, s.89.

²⁶⁷ K.K. 6, 8, 12, 14, 22, 24, 25, 37, 38, 58, 59, 60, 65, 66, 69, 73, 80, 82, 83, 87, 90, 93, 95, 96, 99, 103, 105, 110, 112, 113, 114, 122, 125, 127, 128, 129, 136,137, 138, 141, 147.

²⁶⁸ Yaşar Kalafat, “Kızıltepe Yöresinin ‘Sofrada Kelle’ Geleneği ve Türk Halk Kültüründe Kemiğin Yeri”, Makalelerle Mardin, Ed.: İbrahim Özcoşar, 1(3), İstanbul, 2007, ss.418-419.

²⁶⁹ K.K.1, 2, 9, 10, 14, 18, 21, 28, 29, 35, 42, 45, 52, 53, 73, 79, 80, 82, 83, 95, 96, 99, 102, 105, 110, 117, 121, 124, 125, 128, 129, 136, 137, 142, 143, 144, 147. 148.

2.6.3 3. Gelin Alayı

Geçmişten bugüne yörede gelin alma işinin oldukça renkli ve gösterişli bir şekilde yapıldığı bilinmektedir. Kızıltepe ve çevresinde gelin alma töreninin geçmiş ve günümüzde yapılma biçimi arasında bazı değişimlerin olduğu görülmektedir. Bu nedenle düğün alayının önce geçmişteki yapılma şekli sonra da günümüzdeki yapılma şekli ele alınıp açıklanacaktır.

Geçmişte düğünler evlerde yapılmaktaydı. Düğün günü erkek tarafında mevlit okutulur ve sonrasında yemek ikramı yapılırdı. Yemek sonrası hazırlanan kabileyle kız evine gelin almaya gidilirdi. Damadın kız evine gitmesi hoş görülmediğinden damat bu kabileye katılmaz ve evde beklerdi. Davetliler, gelin almaya gitmeden önce damat evinde davul zurna eşliğinde halay çekerek, zılgıtlar atarak eğlenmeye başlardı. Kadınlar ayrı, erkekler ayrı yerlerde eğlenirdi. Düğünde davulcular düğüne katılan bazı misafirlerden “şabaş” adı verilen düğün bahşişi toplardı. Bunun için davulcu gelen kişilere övgü dolu sözler söyler ve karşılığında para alırdı. Şabaş paraları yapılan tören sonrasında çalgıcılarda kalırdı. Yörede şabaş yapılırken söylenen sözlerden bazıları şu şekildedir:

“Şabaş!..

Ali Ağa hanedanına şabaş...

Ali ağa reisine reisine çok şabaş...

Yiğitler yiğidine şabaş şabaş...

On iki köyün muhtarına bir daha şabaş...

Kara köyün sahibine, kara çadır ağasına şabaş...

Ahmet’in babasına, Mehmet’in amcasına yine şabaş...”²⁷⁰ Diğer yandan şabaşı yapacak kişiyi düğün sahibi belirleyebilirdi. Bu kişi düğünde yörede tanınan, saygı duyulan kişilere şabaş yapar ve paralar da ona verilirdi. Bazen de düğünün sona ermesiyle gelen davetliler, düğünde yapılan masraflara destek olmak amacıyla damat evine maddi yardımda bulunabilmekteydi. Yapılan bu yardıma da “şabaş” denilirdi.²⁷¹ Yörede günümüz törenlerinde de şabaş uygulaması yapılmaya devam edilmektedir.

Törende gelin, ata bindirilerek getirilirdi. Bunun için gelinin bineceği bakımlı, gösterişli bir at seçilirdi ve sonrasında süslenirdi. At bulunmadığı zaman da katır ve eşek binek olarak hazırlanırdı. Eğer gelin uzak bir yerden getirilecekse bir araç kiralanırdı ve bu araç genellikle bir “jip” olurdu. Düğün alayı hazırlıklarını tamamladıktan sonra kız evine doğru yola çıkardı. Yolda giderken evli çiftler kol kola girer, zılgıtlar atar ve bu şekilde gelin evine doğru yol alınırdı. Gelin evine gelindiği vakit, kadınlar gelini almak üzere eve girerdi. Kız evi ise o sırada şaka amaçlı oğlan tarafının üzerine un atardı. Bunun yanında erkek tarafı, kız tarafına geldiği sırada kız evinden biri eğlence amaçlı damadın abisinin, amcasının ya da dayısının kıyafetlerine bakarak ceketini en güzel olan kişiyi tutar ve ceketini çıkartarak ondan alırdı. Bununla birlikte gelini almaya gelen erkek tarafı önce anneye “süt parası” olarak bir altın hediye ederdi. Bundan sonra gelinin duvağı kapatılırdı ve evden zılgıtlar eşliğinde çıkartılırdı. Bu sırada gelin evden çıkmadan önce kız evi kadınları kapıyı kapatarak “gelin dışarı çıkmıyor” diye söyler ve bahşiş isterdi. Bahşiş alındıktan sonra gelin dışarı çıkarılırdı. Bu adet yörede günümüzde de halen uygulanmaya devam etmektedir.

Gelinin baba evinden çıkarılması sırasında bu defa da gelinin bulunduğu mahalle ya da köyde yaşayan evlilik çağına gelmiş olan delikanlılar, gelinin gitmesine izin vermezdi. Bu durumda “pezze azıba (bekârlar koyunu)” adı verilen bir koyunun damat evi tarafından satın alınarak mahalledeki ya da köydeki gençlere hediye edilmesiyle gelinin gitmesine izin verilirdi.²⁷² Bununla birlikte bu uygulama farklı bir şekilde “bekâr oğlak”ı olarak da yapılırdı. Bunun için kız isteme sırasında oğlan evinden mahalledeki bekâr gençlere bir oğlak verilmesi talep edilirdi. Düğün haftası gençler arasında bir başkan seçilir ve gençler, başkan eşliğinde düğün evine giderek: “Hayırlı, uğurlu olsun”

²⁷⁰ Noyan, "Yıldızlara Yakın Şehir", ss.153-154; Güler, "Mardin Folkloru Gelenekler-Görenekler", ss.70-71.

²⁷¹ Demir, "Ve Kızıltepe", s.90.

²⁷² Demir, "Ve Kızıltepe" s.89.

dileklerinde bulunurlardı. Düğün sona erene kadar da bu grup damadı yalnız bırakmaz, ona her işinde yardım ederdi. Düğün günü gelin almaya gidildiğinde bu gençlere oğlan evi tarafından bir oğlak hediye edilirdi. Daha sonra bu oğlak damat tam gerdeğe gireceği saatte kesilir, saçta pişirilir ve yemesi için de damada ikram edilirdi. Damat giderken bu etten yemesi için geline de götürürdü. Yemek sonrasında damadın amca, dayı ve diğer yakın akrabalarından bir miktar para istenir ve çerez, meyve gibi yiyecekler alınır. Eğer bu parayı vermek istemeyen olursa da o kişiye şaka gereği dayak atılırdı. “Bekâr oğlak”ı adı verilen kutlama bu şekilde sona ererdi. Bu törenin bir özelliği de çevrede küs olan gençlerin barışmasına vesile olmasıydı. Başkan, törende dargın gençleri çağırır ve barışmalarını sağlardı. Bu bağlamda tören, halkın yakınlaşmasında, birlik ve beraberliğini sağlamasında etkin bir rol oynardı.²⁷³

Gelin evden çıktığı sırada babası, dayısı, erkek kardeşleri ya da amca çocukları isteme sırasında “hilat” olarak verilen silahla ya da silahlarla birkaç el havaya sıkardı. Gelinin evden ayrılması sırasında hediye olan bu silahın kullanılması yörede bir gelenek haline getirilmiştir. Onur ve şerefi temsil ettiğine inanılan silah sıkma âdetiyle aile çevreye: “Kızımız onuruyla yaşadı, şerefi ve onuru ile de evinden ayrıldı.” mesajını vermekteydi. Böylece silah sesiyle birlikte çevre ahalisi de o anda genç kızın evden şerefiyle ayrıldığını anlardı. Günümüzde de gelin kız, baba evinden ayrıldığı sırada havaya silahların sıkıldığı bilinmektedir. Bununla birlikte veda sırasında duygusal anların yaşandığı toplum tarafından söylenmektedir.

Ata bindirilen gelin sonra önce sağ, sonra da sol tarafına dönerek üç defa olmak üzere: “Babamın evine uğur, hayır ve bereket getirdiğim gibi kocamın evine de getireyim.” diye sözler söylerdi. Gelin, bu sözleri söylediği sırada orada hazır bulunan kişilerde aynı sözleri tekrarlayarak gelinin uğurlu olmasını, bereket getirmesini temenni ederdi. Gelin ata bindirildiği sırada bazı maniler söylenirdi. Yörede söylenen bir mani örneği aşağıdaki gibidir:

“Atı getirin evin önüne,
Yularını atın boynuna,
Bunu gören ananın,
Ciğeri yansın diye.

Atı getirmişler bahçeye,
Dayının gözü görsün.
Evin önüne getirmişler atı,
Görsün anası,
Yansın yüreği diye...”

Gelin, ata bindirildikten sonra ilk çocuğunun erkek olması amacıyla önüne erkek çocuk oturtulurdu. Gelin, bu şekilde yola çıkar ve erkek tarafına kadar da bu şekilde giderdi. Yolda davul eşliğinde silahlar sıkılır, zılgıtlar atılır ve eğlenilerek yola devam edilirdi. Köye ya da mahalleye yaklaşıldığında ise gelin önce köyün ya da mahallenin çevresinde gezdirilir sonra eve götürülürdü. Yol üzerinde çocuklar ellerine uzun sopalar alarak yolu kapatır ve gelin alayının geçişine izin vermek için bahşiş isterlerdi. Bahşişi alan çocuklar yolu açarak gelin alayının geçmesine izin verirdi. Günümüzde de az da olsa gelin arabasını durdurup bahşiş almak amacıyla çocukların yola taş dizdikleri bilinmektedir.

Düğün alayı oğlan evine geldikten sonra sıra gelini attan indirmeye gelirdi. Bu sırada gelin, attan inmez ve bahşiş isterdi. Geline bahşiş olarak para yahut hayvan verilirdi. Bahşişi alan gelin böylelikle attan inerdi. Atın üzerinden inen gelinin eline kırması için tahta bir kaşık verilir ve tek seferde kırması istenirdi. Tek seferde kırabilen gelinin güçlü olduğuna inanılmaktaydı. Kaşığı kıran gelin için zılgıtlar atılır ve tebrik edilirdi. Evin kapısının önüne gelindiği sırada bu defa da tek seferde kırması için geline toprak bir testi verilirdi. Testiyi tek seferde kıramayan gelinin beceriksiz biri olduğu düşünülür, halk tarafından kınanır ve bununla beraber eve uğursuzluk geleceğine inanılırdı. Aynı zamanda testi kırmadaki amaç, genç çiftin ömür boyu mutlu ve huzurlu bir yaşam sürmelerine yöneliktir. Testinin içerisine bereket getirmesi amacıyla buğday,

²⁷³ Güler, "Mardin Folkloru Gelenekler-Görenekler", ss.72-73.

eşlerin birbirine tatlı dilli olması için şeker, evinde bolluk olması için bozuk para, soyunun yeşererek çoğalması amacıyla maydanoz konularak kapatılırdı. Kimisi de maydanozu gelinin her şeye maydanoz olmaması niyetiyle koyardı. Gelin, tek seferde testiye kırdığında bu defa kayıncıların da bulunduğu bir grup kadın, ellerine ayna alarak gelinin etrafında dönerek oyunlar oynardı. Eğlence sırasında ayna, gelinin yüzüne gelecek şekilde tutulurdu. Yörede ayna aydınlığı, ışığı, bereketi temsil etmektedir. Bu bağlamda gelinin evi güneş gibi aydınlatarak hayır, bereket ve uğur getireceğine inanılmaktadır. Günümüzde de yörede testi kırma âdeti halen uygulanmaktadır.

Gelin almaya gidildiği sırada erkek tarafından biri, kız evinden gizlice bir bardak, tabak ya da başka bir şey çalardı. Çalınan eşya: “Kızınızı aldık, biz sizi yendik.” anlamında ev halkına gösterile gösterile götürülürdü. Erkek tarafının sergilediği bu küçük gövde gösterisi sonunda gelinin testiye kırdığı sırada çalan kişi de o bardağı ya da tabağı onunla aynı anda kırardı. Genel uygulama böyle olmakla beraber çalınan eşyanın daha kız evindeyken onların gözü önünde kırıldığı da olurdu. Yapılan bu uygulama ile gelinin eve uğur getireceğine inanılmaktadır. Bu uygulama yörede günümüzde de halen devam ettirilmektedir. Diğer yandan evde bekleyen damat, gelin alayının geldiği sırada ya evin damına ya da yüksekçe bir yere çıkarak gelinin başına üç tane taş atardı. Bu uygulamada atılan ilk taş, gelinin başına isabet ederse doğacak ilk çocuğun erkek olacağına tam tersi taş gelinin omzuna ya da sırtına değerse de ilk çocuğun kız olacağına inanılmaktadır. Ancak damat gelini, gönülsüz ve ailesinin isteği üzerine almışsa o zaman taşları, gelinin yüzüne gelecek ve yara alacak biçimde sertçe atardı. Gelin de damadın bu tavrından kendisine gönülsüz olduğunu anlardı. Bununla birlikte gelin attan indirildikten sonra ilk çocuğunun erkek olması için büyük bir testin/leğenin içerisine girer ve burada üç defa oturup kalkardı. Nazar değmesine karşı eve girmeden önce gelinin eline bir yumurta verilir ve kapının üzerindeki duvara atarak kırması istenirdi. Gelin, yumurtayı atıp kırdıktan sonra eve girerdi. Bundan sonra da nazar değmesini önlemek yahut değen nazarı çıkarmak amacıyla kapı ağzında gelinin bir eline bardak verilir ve yere atarak kırması istenirdi. Kırılan bardak ile gelinin üzerinde var olan nazarın çıktığına ya da nazar değmeyeceğine inanılmaktadır. Gelin kapıdan eve gireceği sırada başına Kur'an'ı Kerim tutulur ve aynı zamanda nazar değmesini önlemek amacıyla da Kur'an'ı Kerim, gelinin yüzü hizasında açılıp kapatılırdı. Bazı zaman da başka biri Kur'an'ı Kerim'i başının üzerine koyar ve bu şekilde gelinin etrafında dönerdi. Kur'an'ı Kerim'le ilgili genel uygulamalar böyle olmakla beraber yörede düğün zamanı Kur'an'ı Kerim çıkarılmasını hoş karşılamayanlar da bulunmaktadır. Bu konuda Kur'an'ı Kerim'e saygısızlık yapıldığı ve bundan dolayı gelinin başına çeşitli felaketlerin geleceği düşünülmektedir. Bununla birlikte yukarıda sayılan çoğu uygulama ve halk inanışları günümüzde de Kızıltepe ve çevresinde uygulanmaya devam etmektedir.²⁷⁴

Günümüz düğünleri modern çağın şartlarına uygun olarak yapılmaktadır. Düğünler evlerde yapılmakla beraber çoğunlukla modern düğün salonlarında da yapılmaktadır. Düğün günü gelin ve damat, yanlarında onlara eşlik eden sağdıçlarla birlikte kuaföre giderek hazırlanmakta ve fotoğraf çekimi sonrası düğünün yapılacağı alana gelmektedir. Düğün, evde yapılıyorsa gelin kız evine bırakılmakta ve gelin alayı gelene kadar burada beklemektedir. Diğer yandan damat da düğün yerine giderek başlayan eğlencelere katılmaktadır. Damat evinde yemekten önce mevlit okutulmakta ve sonrasında yemek ikramı yapılmaktadır. Daha sonra yemeğin bir kısmı kaplara konularak kız evine gönderilmektedir. Yemek sonrası gelini almak üzere süslenmiş araç ve düğün konvoyu ile kız evine gelin almaya gidilmektedir. Diğer yandan düğün konvoyundaki araçların sayısı ile düğün sahibinin zenginliği doğru orantılıdır. Düğün sahibi aile toplumun içinde makam, mevkii sahibi, halkın önde gelen liderlerinden biriyse konvoydaki araç sayısı da ona göre çok olmaktadır. Gelin almaya damat, erkek evinden bir grup ve çalgıcılar gitmektedir Kız evine geldikten sonra zılgıtlar eşliğinde eve girilmekte ve bu sırada anneye “süt parası” olan altın hediye olarak verilmektedir.

²⁷⁴ K.K.1, 2, 9, 11, 13, 18, 19, 20, 28, 29, 41, 42, 46, 47, 51,52, 53, 54, 55, 63, 71, 77, 85, 88, 104, 106, 109, 116, 120, 124, 142, 143, 144, 145, 146, 148.

Gelin evden çıkarılmadan erkek kardeşlerinden biri ya da kardeşi yoksa yakın bir erkek akrabası, gelinin beline onun iffetini, namusunu ve bekâretini simgeleyen “bekâret kuşağı” adı verilen kırmızı kurdeleyi üç düğüm atarak bağlamaktadır. Sonrasında erkek kardeş kız kardeşine sarılmakta ve ona küçük bir hediye takdim ederek duvağını örtmektedir. Bu arada gelinin eline Kur’an’ı Kerim verilmekte ve duvağın altında birkaç ayet okuması sağlanmaktadır. Bu uygulama ile kapatılan duvak, damadın dışında hiç kimse tarafından açılmamaktadır. Ayrılık vakti geldiğinde gelin, sırasıyla aile bireyleri ile vedalaşarak evden ayrılmaktadır. Gelin evden çıkacağı zaman geçmişte yapılan “kapı kapatma” ve “silah sıkma” uygulamaları yapılmaktadır. Gelin, süslenen araca bindirilerek konvoy eşliğinde konvoyla kayınvalidesinin evine götürülmektedir. Gelin, baba evine mutsuz döner inancıyla gelin alayı ya da konvoyu aynı sokaktan ikinci kez geçirilmemektedir. Gelin, eve getirildikten sonra araçtan ineceği sırada bahşiş istemekte ve bahşişi aldıktan sonra inmektedir. Gelin eve girmeden önce damat yüksekçe bir yere çıkarak eve uğur ve bereket getirmesi için geline para ve şeker atmaktadır. Bu uygulama sonrası gelin yumurta fırlatma, bardak kırma gibi diğer âdetleri de yerine getirerek eve girmektedir.

Düğün, salonda yapılıyorsa genç çift sağdıçlar eşliğinde düğüne getirilmektedir. Salona gelen genç çift, ilk danslarıyla töreni başlatmaktadır. Dansın sona ermesiyle gelin ve damat davetlilerle birlikte müzik eşliğinde halaylar çekmekte, oyunlar oynamakta ve zılgıtlar atarak eğlenmektedir. Misafirlere tatlı, çerez, pasta ve içecek ikramı yapılmaktadır. Gelen misafirler genç çifte hediyelerini sunmasından sonra takı ve kuşak merasimi yapılmaktadır. Düğün sonunda davetliler genç çifti tebrik ederek hatıra amaçlı fotoğraf çekirtmekte ve bu şekilde düğün sona ermektedir. Düğün sonunda ailesiyle vedalaşan gelinin duvağı örtülerek arabaya bindirilmektedir. Bu arada arabaya bineceği sırada arkadaşları damadı tutup ceketini çıkartarak karşılığında bahşiş istemektedir. Damat bahşişi verdikten sonra ceketini alarak arabaya binmektedir. Salondan ayrıldıktan sonra araçlarla konvoy yapılarak oğlan evine doğru yola çıkılmaktadır. Damat evine geldiğinde ise bu süreç geçmişten günümüze kadar gelen diğer uygulamalarla devam etmektedir.²⁷⁵

2.6.3.4. Gelinin Oğlan Evine Gelmesi

Geçmişten günümüze Kızıltepe ve çevresinde gelinin oğlan evine getirilmesinden sonra nazarı önleme, büyük sözü dinleme, ilk çocuğun erkek olması, gelin ve damadın birbirini sevmesi, gelinin eve uğur ve bereket getirmesi amacıyla yapılan bazı uygulamalar bulunmaktadır. Buna göre kayınvalide nazara karşı harmer yakarak gelinin etrafında gezdirmektedir. Gelin eve bolluk-bereket getirsin diye üzerine pirinç saçılmakta ve başı üstünde ekmek bölünmektedir. Bununla birlikte düğünde yağmur yağarsa o gelinin hayırlı olduğuna inanılmaktadır. Bundan sonra duvağın açılması için gelin ve damat odalarına geçmektedir. Genel uygulama böyle olmakla beraber damadın gerdek gecesinde gelinin duvağını açtığı da görülmektedir. Damat içeride gelinin duvağını açtığı sırada dışarıda bulunan misafirler de zılgıt atmaktadır. Duvağı açıp yüz görümlüğünü geline takan damat dışarı çıkmakta, büyüklerinin ellerini öpmekte ve misafirlerin tebriklerini kabul etmektedir. Tebrik faslının ardından şabaş olgusu başlamaktadır. Duvağı açılan gelin de ekmek yapmayı, ev işini ve yapılacak diğer şeyleri kolayca yerine getirsin diye hamur testinin/leğeninin üzerine oturtulmaktadır. İlk çocuğu erkek olsun diye de geline et, salça ve yağdan oluşan bir yemek yedirilmektedir.²⁷⁶

Gelin ve damat yan yana oturdukları sırada gelin; “Emrimde kal!” demek suretiyle damadın ayağına basmaktadır. Gelin bu defa da damattan saatini istemekte, damat da gelinin bu isteği üzerine saatini ona vermektedir. Saati alan gelin, bahşiş almak amacıyla bu saati damada geri satmaktadır. Bununla birlikte kadınlar, gelinin

²⁷⁵ K.K.6, 8, 12, 14, 22, 24, 25, 31, 37, 38, 58, 59, 60, 61, 65, 66, 69, 71, 73, 80, 82, 83, 87, 90, 93, 95, 96, 99, 103, 105, 110, 112, 113, 114, 122, 125, 127, 128, 129, 131, 136,137, 138, 141, 147; Demir, “*Ve Kızıltepe*”, s. 90.

²⁷⁶ K.K.6, 7, 11, 14, 17, 18, 19, 20, 21, 25, 28, 29, 38, 50, 52, 59, 73, 96, 99, 102, 124, 127, 128, 144, 145.

baba evinde ayakkabısına konulan parayı almak amacıyla gelinden ayakkabısını istemektedir. Ayakkabıyı ilk kim isterse para da onun olmaktadır. Bazı zaman da gelin, bu parayı kendisi ayakkabısından çıkartarak orada bulunan bir fakire ya da bahşiş isteyen birine vermektedir. Bununla birlikte erkek tarafının düğün yemeğine yardım eden bir kadın da düğün sonunda bahşiş almak için eline aldığı büyük yemek kaşığına geline uzatmaktadır. Gelin de bahşişi kendisine uzatılan bu kaşığın içerisine bırakmaktadır. Benzer şekilde düğün hazırlığı için ekmek yapan kişi de ekmek tahtasını almakta ve gelinin önüne getirerek ondan bahşiş istemektedir. Bunun yanı sıra gelin ve damada özel kahve pişirip ilk kim ikram ederse kahve bahşişini de o almaktadır.²⁷⁷

Yörede gelin getirildikten sonra yapılan bir diğer âdet de “kelle şeker” uygulamasıdır. Bunun için oturan gelinin kucağına beyaz bir tülbent örtülmektedir. Örtünün üzerine de normal kesme şekerden daha büyük, dikdörtgen şeklinde uzun, tek parçadan oluşan beyaz renkli, ince yapılı “kelle şeker” adı verilen bir şeker konulmaktadır. Sonrasında erkek ve kız tarafından olmak üzere birer kadın tarafından örtünün uç kısımları karşılıklı tutulmaktadır. Bu sırada başka bir kadın tarafından şekerin ortasına bıçakla bir kesik atılmakta ve sarı renkli demir havanla şeker ortadan kırılmaktadır. Şekerin yarısı kız evine, yarısı da erkek tarafına verilmektedir. Bu şekerden bekâr kızların kısmetinin açılması için birer parça yedirilmektedir. Aynı zamanda bir dileği olan yahut dileğinin gerçekleşmesini isteyen kişilere de bu şekerden verilmektedir. Bu özelliklerinden dolayı halk arasında bu şekere “Murat şekeri” de denilmektedir.²⁷⁸

Yörede gelinin akıllı mı ya da akılsız mı olduğunu anlamak amacıyla yapılan bir uygulamaya göre gelin eve getirildiğinde oturması amacıyla yere altına leğen saklanan döşek ve üzerine yastık konulmaktadır. Bu sırada gelin, oturmak için ayağıyla döşegi kaldırıp kontrol ederse onun akıllı, kontrol etmeden oturursa onun akılsız olduğu anlaşılmaktadır. Bu uygulamanın yanı sıra gelin ve damadın birbirine tatlı olması amacıyla bu döşegin yapım aşamasında içerisine şeker konulmaktadır.²⁷⁹

Yörede gelin eve girmesinden sonra kayınvalidesinden korkması, sözünü tutması, ona karşı gelmemesi ve tek otorite olarak onu görmesi amacıyla yapılan uygulamalar da bulunmaktadır. Bunun için gelin eve girdiği sırada kayınvalide bir yere oturup ayağını havaya kaldırmakta ve gelin de eğilerek kayınvalidesinin ayağının altından geçmektedir. Diğer bir uygulamada kayınvalide gelinin yüzünü örten duvağı açmakta ve sonra da ona bir tokat atmaktadır. Bunların yanı sıra her şeye karışmasın diye de geline bir tutam maydanoz yedirilmektedir.²⁸⁰

Düğün sonrası çevre halkın da düğün sahiplerine yönelik yaptıkları bazı uygulamalar bulunmaktadır. Bu bağlamda gelin, damat evine getirildikten sonra damadın arkadaşları eğlence amaçlı onun ablasından, amcasından ya da dayısından bir tavuk istemektedir. Tavuğu alan kişiler daha sonra bir araya toplanıp tavuğu pişirip afiyetle yemektedir. Bunun yanı sıra düğünün bittiği gece de köyün ya da mahallenin bekâr erkekleri, evli erkeklerin peşine düşmekte ve yakaladıklarını köy odasına getirmektedir. Köy odasına getirilen evli erkekler, burada çok ciddi bir şekilde tekme tokat dövülmektedir. Yakalanıp köy odasına getirilen evli erkeklerse bunun eğlence amaçlı yapılan bir gelenek olduğunu bildiklerinden fena bir şekilde dayak yedikleri halde gençlere darılmamakta ve gücenmemektedir. Bununla birlikte bekâr dayasından kurtulmak amacıyla geceyi komşu köylerde geçirenlerin de olduğu bilinmektedir.²⁸¹

Düğün töreni, evde ya da düğün salonlarında sadece mevlit okutularak da kutlanmaktadır. Bu çerçevede salon düğünlerinde mevlit okunmakta, ilahiler söylenmekte, Kur'an'ı Kerim okunmakta, dualar edilmekte ve semazen gösterileri yapılmaktadır. Öte yandan evde mevlit okutularak yapılan düğünlerde aynı zamanda

²⁷⁷ K.K.11, 14, 18, 19, 20, 21, 28, 29, 50, 52, 73, 99, 102, 124, 127, 128, 144.

²⁷⁸ K.K.13, 99, 110, 143.

²⁷⁹ K.K.50, 57, 64, 124.

²⁸⁰ K.K.14, 22, 28, 30, 35, 52, 54, 100, 119, 120.

²⁸¹ Demir, "Ve Kızıltepe", s.90.

yemek de yapılmaktadır. Bu törenlerde mevlit ve yemek ikramı sonrası gelin almaya gidilmektedir.²⁸²

Damat evinde akşam saatlerine kadar süren eğlencenin ardından misafirler yavaş yavaş dağılmaktadır. Yatsı namazından sonra sıra genç çiftin nikâh merasimine gelmektedir.

2.6.3.5. Nikâh

Düğünü tamamlayan önemli aşamalardan birisi de “nikâh”tır. Nikâhın amacı gerek resmi gerek dini açıdan kadın ve erkeğin birlikteliğini çevreye duyurmak, toplum nazarında bu beraberliği geçerli saymak, kutlamak ve kutsamaktır.²⁸³

Kızıltepe ve çevresinde çiftler arasında resmi (hükümet) ve dinî nikâh kıyılmaktadır. Geçmişte önce dini nikâhın, sonra resmi nikâhın kıyıldığı ya da resmi nikâhın hiç kıyılmadığı ifade edilmiştir. Dini nikâha öncelik verilmesinin bazı nedenleri bulunmaktadır. Örneğin; gelinin 18 yaşından küçük olması, resmi prosedürlerin yerine getirilmesinin ihmal edilmesi gibi nedenlerden dolayı resmi nikâh ertelenirdi. Bununla birlikte genç kız kuma olarak alınıyorsa bu durumda yalnızca dini nikâh kıydırılmaktaydı.²⁸⁴

Dinî nikâhın genellikle düğün akşamı yapıldığı söylenmiştir. Genel uygulama böyle olsa da söz kesimi ya da nişan sonrası kıyıldığı da görülmektedir. Yörede dini nikâha çok önem verildiğinden mele tarafından iki şahit ve vekilin huzurunda daha önceden belirlenen ya da nikâh sırasında belirlenen bir mehir²⁸⁵ miktarı üzerinden nikâh kıyılabilir. Nikâh sırasında genellikle gelinin üzerinde bulunan altın takılar, mehir olarak geline verilmektedir. Dolayısıyla bu altın takıların tasarrufu geline bırakılmaktadır. Diğer yandan nikâh kıyıldığı sırada gelinin isteyeceği herhangi bir hediye de damadın almak zorunda olduğu kabul edilmektedir.²⁸⁶

Kızıltepe ilçesi ve çevresi çoğunlukla Şafi mezhebine mensup olduğundan nikâh kıyma sırasında kızın velisinin de hazır bulunması gerekmektedir. Ancak kızın babası, kendi yerine birini vekil olarak tayin edebilmekte ve erkek evine gelmeyebilmektedir. Bununla birlikte Şafi mezhebine bağlı bazı kişiler, bu mezhebin nikâh akdi şartlarının ağır ve uzun sürmesi nedeniyle nikâhı, şartları daha kolay olan Hanefî mezhebine göre de kıyabilmektedir.²⁸⁷

Kızıltepe ve çevresinde nikâh kıyma sırasında şu pratiklere dikkat edilmektedir: Nikâhta hazır bulunanların hiçbirinin herhangi bir işle meşgul olması gerekmektedir. Yine ellerinde düğüm olabilecek bir iplik, ağzı açılır-kapanır bir bıçak, birbirine dolaşabilecek ince çubuk bulundurmamaya özen gösterilmektedir. Aksi halde nikâh anında bunlardan biri olursa yani iplik düğüm yapılırsa, bıçağın ağzı o anda kapatılırsa erkeğin gerdek gecesinden başlayarak güçsüz olacağı bir sürece gireceğine inanılmaktadır. Bu nedenlerden ötürü nikâh kıyıldığı sırada orada bulunanlar sessiz olmaya, hareketsiz durmaya gayret etmektedir.²⁸⁸ Çiftlerin nikâhı düğünden önce kıyılacaksa bu nikâhtan kimseye bahsedilmemesine özen gösterilmektedir. Çünkü çevrede çiftleri çekemeyenlerin onlar hakkında aleyhte konuşacağından ve aynı zamanda nazara uğrama söz konusu olacağından nikâh gizli kıyılmaktadır. Günümüzde önce resmi nikâh yapıldıktan sonra dinî nikâh kıyılmaktadır. Dini nikâh kıyıldığı sırada damadın amcası ya da dayısı da yanında bulunmaktadır. Nikâh sonrası imama küçük bir hediye verilmesi de gelenekler arasındadır.²⁸⁹

²⁸² K.K.19, 23, 44, 46, 67, 95, 142.

²⁸³ Örnek, “*Türk Halkbilimi*”, s.198.

²⁸⁴ K.K.19, 20, 22, 35, 40, 100, 120, 124.

²⁸⁵ “Evlenme muamelesinde erkek tarafından kadına verilen nikâh bedeli”
<https://www.kamusiturki.com/mihr/>, (17.10.2021).

²⁸⁶ K.K.13, 19, 20, 22, 32, 35, 40, 48, 63, 86, 100, 104, 120, 124.

²⁸⁷ K.K.5,19, 48, 56, 63,74, 75, 84, 120, 142.

²⁸⁸ Ayan, “*Mardin Folkloru*”, s.160.

²⁸⁹ K.K.17, 19, 41, 81, 82, 99, 102, 104, 115,

Nikâhtan sonra damat, arkadaşları tarafından yakalanarak yere serilmekte ve ayaklarından ve sırtından dövülerek zifaf odasına gönderilmektedir. Bununla birlikte arkadaşları tarafından damadın üzerine un, kül ya da toz kına atılmakta ve bu şekilde damat gerdeğe gönderilmektedir.²⁹⁰

2.6.3.6. İlk Gece

Genç çiftlerin ilk defa bir araya gelerek kalacağı yere “gerdek evi”, “gerdek odası”, “gerdek damı” gibi adlar verilmektedir. Gelin ve damadın karı koca oldukları geceye de “gerdek gecesi” ya da “zifaf gecesi” denilmektedir.²⁹¹ Gerdek odasına oğlan evinin kadınları (kayınvalide, görümce, yenge) tarafından baklava, ceviz, fındık, lokum, bal gibi kuvvet verici yiyecekler konulmaktadır. Gecede gerdek öncesi gelin ve damada aile büyükleri bazı nasihatlerde bulunmaktadır. Sonrasında gelin ve damat gerdek odasına gönderilmektedir. Daha önce damat, gelinin duvağını açmamışsa burada gelinin yüzünü örten “hemavi” denilen örtüyü ya da duvağı açarak alnından öpmekte ve “yüz görümlüğü” adı verilen bir takı takmaktadır. Bazen de hediye olarak bir miktar para verildiği de görülmektedir. Genel uygulama böyle olmakla beraber gelinin yüzünü daha önce damadın yerine kayınvalidenin açtığı ve yüz görümlüğünü taktığı da yörede bilinmektedir. Duvak açıldıktan sonra gelin ve damat iki rekât namaz kılmakta ve sonrasında gerdeğe girmektedir. Diğer yandan kız evinden ve erkek evinden iki kadın gerdeğe giren çiftin kapısında beklemektedir. Bu kadınların görevi gerdek sonunda genç kızın bakire olup olmadığını öğrenmektir. Yörede gelinin masum, temiz olmasına önem verilmekte ve evlenmeden önce başka bir erkekle birlikte olup olmadığının üstünde titizlikle durulmaktadır. Bu nedenle iki tarafın kadınları gerdek sonucunu beklemekte ve haberi almadan oradan ayrılmamaktadır. Gecenin sonunda gelin, bekâretini simgeleyen kanlı çarşafı onlara gösterip bakire olduğunu kanıtlamaktadır. Genel uygulama böyle olmakla beraber bazı zaman da gelin ve damat beraber olduktan sonra kayınvalide kapıyı çalarak çarşafı istemekte ve orada bulunan diğer kadınlara göstermektedir. Sabah olduğunda ise kayınvalide ya da diğer kadınlar çarşafı ellerine alarak ailede bulunan diğer yaşlı kadınlara gösterip gelinin bakire olduğunu onlara da kanıtlamış olmaktadır. Bununla birlikte gelin, gelecekte kendisine iftara edilir korkusuyla bu çarşafı bohçalayarak saklamakta veya saklaması için çarşafı annesine vermektedir. Çarşafın anneye verilme nedeni ise ileride kızının namusu ile ilgili bir iftiranın olmasına karşılık bu çarşafı kanıt olarak göstermesine yöneliktir. Damat, gerdek sonrası gece vakti çevre halka zifafın tamamlandığını haber vermek için evin damına çıkarak birkaç el silah sıkılmaktadır. Bununla beraber geçmişte çiftlerin birbirlerini ancak ilk gecede gördükleri ve gecenin verdiği korkudan dolayı bazı kızların delirdiği yöre halk tarafından ifade edilmektedir.²⁹²

Kızıltepe ve çevresinde gerdek gecesi ile ilgili bazı inanışlar vardır. Buna göre yeni evli çiftin ilk üç günde “kırklı” sayıldığına, bundan dolayı banyo etmediklerine, aksi halde cinlerin onlara musallat olacağına inanılmaktadır. Diğer yandan yeni evli bir gelinin, doğum yapmış kırklı bir kadının sesini duyduğu takdirde çocuğunun olmayacağına da inanılmaktadır. Anadolu’nun birçok yerinde olduğu gibi Kızıltepe ve çevresinde de damada büyü yapılarak damadın bağlanacağı ve böylece gerdekte başarısız olacağına dair bir inanç vardır. Bu nedenle gerdekte başarısız olan erkeğin üzerinde büyü olduğuna inanılmaktadır; büyüü bozmak amacıyla da şeyhe, hocaya ya da ziyaret yerine götürülmektedirler.²⁹³

Gerdek gecesi yörede geçmişte yapılan ve günümüzde terk edilen adetlerin biri de “gelinin gözünü korkutma”dır. Korkutma eylemi sonucunda kadının kocasına itaatkâr, hürmetkâr, sadakatle bağlı biri olacağına inanılmaktadır. Gerdek öncesi, gelinin

²⁹⁰ K.K.1, 2, 5, 42, 50, 86, 124, 136.

²⁹¹ Örnek, “*Türk Halkbilimi*”, s.198.

²⁹² K.K.6,7, 18, 21, 22, 28, 29, 35, 38, 42, 45, 52, 53, 55,73, 80, 83, 99, 102, 105, 108, 120, 124, 128, 129, 142, 144, 148.

²⁹³ K.K. 11, 15, 19, 23, 29, 35, 39, 46, 50, 53, 55, 67, 81, 86, 99, 105, 111, 119, 122, 123, 124, 128, 129, 132, 134, 136,145, 147, 148.

gözünü korkutmak amacıyla yapılan uygulamalarda damat, gerdek öncesi eline bir kedi alarak gelinin gözü önünde onu dövmeye başlamaktadır. Hatta bazı damatların işi abartarak kedinin kafasını kopartarak onu öldürdüğü de zikredilmektedir. Bazı zamanda kedi yerine güvercin getirilmekte ve güvercinin başı, bedeninden kopartılmak suretiyle öldürülmektedir. Diğer bir uygulamada gelinin kocasından korkması, ona değer vermesi ve gecenin heyecanını üzerinden atması amacıyla damat tarafından geline tokat atıldığı söylenmektedir. Bazen de sırf gelenek olduğu için ya da gerdek öncesi gelin gönülsüz, üzgün ve asabi görüldüğü için de damadın geline tokat attığı zikredilmektedir. Korkutma amacıyla yapılan diğer bir yöntem de ise damadın eline bir sopa alması ve bu sopayla eşini dövmesi şeklindedir.²⁹⁴

Bakirelikle İlgili Uygulamalar: Geleneksel toplumlarda kadın ile ilgili bir takım değerler ve anlamlandırmalar o toplumun örf, adet, kültür, gelenek, görenek ve inanmaları doğrultusunda oluşmaktadır. Bu bağlamda ergenlik çağına giren bir kadının “evlenmek, eş ve anne olmak” için hazır olduğu inancına sahip olan toplumların olduğu bilinmektedir. Ancak bu noktada dikkat edilen hususta kadının namus olgusu anlayışıyla değerlendirilmeye çalışılmasıdır. Ataerki toplumlarda bir kızın evlenene kadar söz gelimi namusunu yani bedenini koruması gerektiği düşünülmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde kadın, erkeğin soyunun devamı ve soyuna başka bir soyun karışmaması için korunması-kullanılması beklentisine ilişkin bir sosyal anlamlandırmayı da içerisinde barındırmaktadır.

Geleneksel toplumlarda kadının “taşıyıcı” olduğu temel değer olan “namus” yani erkeğin koruması gereken “değerli” olandır. Kadının bu “değerli ya da namuslu” beden için temel görevi “namusunu sakınmak” (bekaretini koruma ve erkeğin soyunu başka bir soyla karıştırmama), erkeğin görevi ise bu namusu “korumak ve denetlemek”tir.²⁹⁵ Geleneksel toplumlarda bir kızın evlilik öncesi bekâretini kaybetmesi ayıplanılan ve utanç kaynağı olan bir davranış olarak görülmektedir. Bundan ötürü kızların böylesi bir davranış sergilemeleri de onlara toplum tarafından yasaklıdır. Bu yüzden çoğu toplumlarda evlilik öncesi bekâretini kaybeden kıza yönelik bu davranışından ötürü bazı cezaların ve çeşitli yaptırımların uygulandığı bilinmektedir.

Kızıltepe ve çevresinde iffetin simgesi görülen bekâret, önem verilen hassas konular arasında yer almaktadır. Bekâret; genç bir kızın evlenmeden önce bedenini koruması anlamında kullanılan bir sözcüktür. Dolayısıyla bir genç kızın evlenene kadar bekâretini koruması toplumların önemli gördüğü konular arasındadır. Aksi halde hem kendisinin hem de ailesinin itibarına, şerefine ve onuruna zarar vermiş olarak yargılanmaktadır. Yöre halkın örf, âdet, gelenek ve görenekleri açısından namus, şeref ve haysiyet erdemleri farklı etkenlerle değerlendirilmektedir. Buna göre yörede düğün sonrası, ilk gece eşiyle birlikteliğinden sonra bakire olduğunu ispatlayamayan gelinin kocası ve aile büyükleri tarafından derhal aynı gece baba evine geri gönderildiği söylenmektedir. Kayınvalidenin de bu durumu çevreye duyurmak amacıyla dövünmeye, ağlamaya, söylenmeye başladığı belirtilmektedir. Sonuç itibarıyla bu durum hem oğlan evi hem de kız evi açısından utanç duyulması gereken bir vaka olarak görülmektedir. Diğer yandan baba evine geri gönderilme olayı, töre gereği berdel olarak evlenmiş gelinler arasında karşılıklı olarak yapılmaktadır. Nitekim yörede berdel şekli evlenme olayında yapılan her türlü şey karşılıklı yapılmak zorundadır. Bu nedenle bakire olmayan gelin baba evine gönderildikten sonra bu olaya karşılık, diğer gelinin de baba evine geri gönderilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla berdel olan diğer kız da bekâretle ilgili bir sorun olmasa da berdel olduğu için o da geri dönmek zorundadır. Karşılıklı geri gönderme olayı neticesinde iki aile arasında bazı zaman düşmanlığın başladığı da yörede zikredilmektedir. Zira kızı geri gönderen aile, karşı tarafın bakire olmayan kızlarını bakire gibi göstererek kendilerini aldattıklarını düşünmektedir.²⁹⁶

²⁹⁴ K.K.13, 14, 19, 22, 28, 30, 35, 42, 52, 56, 81, 86, 99, 100, 102, 119, 120, 136, 142, 145, 146, 148.

²⁹⁵ Rifat Bilgin, “Geleneksel ve Modern Toplumda Kadın Bedeni ve Cinselliği”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Fırat Üniversitesi, 26(1), Elazığ, 2016, ss.222-223.

²⁹⁶ K.K.6, 7, 11, 15, 19, 22, 23, 24, 29, 35, 39, 46, 50, 53, 55, 67, 81, 86, 96, 99, 100, 102, 105, 111, 119, 122, 123, 124, 128, 129, 132, 134, 136, 145, 147, 148.

Yörede geri gönderilme durumunda uygulanan bazı yaptırımlar bulunmaktadır. Bu durumda aldatıldığını düşünen ailenin intikam almak amacıyla kızın ailesinden bir erkeği öldürmesi ya da babanın kendi kızını öldürmesi veyahut kızın kendi kendisini öldürmesi gerekmektedir. Cezaların bu kadar ağır olmasının nedeni baba ocağına gönderilen kızın namusunu kirletmesinden ötürü toplum içinde ailesinin şerefine ve haysiyetine leke sürmesi ile ailesinin başını yere eğdirmesi olarak görülmektedir. Bu nedenle aile, kızı öldürme kararı aldığı anda bunu en kısa sürede gerçekleştirdiği ifade edilmektedir. Bu iş geciktirildiği takdirde iki aile arasında kan davası çıkabileceği söylenmektedir. Bununla birlikte geçmişte bu nedenle bir kızın öldürüldüğü ve sonrasında cesede çevreden kimsenin dokunmasına ailenin izin vermediği halk arasında anlatılmaktadır. Vaka, namus meselesi olarak olduğu için kimsenin bu olaya müdahil olmasının istenmediği ve karışan olduğu takdirde aile tarafından tehdit edildiği yöre halkı tarafından söylenmektedir. Bununla birlikte yörede ailenin, öldürdükleri kızı çevreye ibret olması için cenazeyi yıkamadan, kefenlemeden bir çukur açarak gömdükleri ve kimse mezarın başına gidip dua etmesin diye de gömülen yeri herkesten gizli tuttukları da zikredilmektedir.²⁹⁷

Yörede genç kızların bekâreti ile ilgili halk arasında bazı görüşler bulunmaktadır. Buna göre bazı aileler kızların yetişirken ağır işlerde çalıştığını ve bundan dolayı bekâretlerine zarar geldiğini düşünmektedir. Bu nedenle geri gönderilen kıza ailesi sahip çıkarak onu öldürmekten vazgeçmektedir. İkinci görüşe göre ise evlenen kızın çocuk denilecek bir yaşta gelin olması ve bu nedenle bekâretinin oluşmadığı düşünülmekte ve bundan ötürü de ailelerin kızlarına sahip çıktığı görülmektedir. Üçüncü görüş de ise genç kıza iftira edildiğinin düşünülmesidir. Günümüzde karşı ailenin geri gönderdiği kız ailesi tarafından doktora götürülerek bakire olup olmadığı kontrol ettirilmektedir. Kontrol neticesinde kızın bakire olduğu tespit edildiğinde karşı tarafın iftira ettiği anlaşılmıştır. Oğlan evinin böyle bir iftara atmasının arka perdesinde kendi yanlarında bitmemiş bir hesabın olduğu anlaşılmakta ve bu durumda iki aile arasında düşmanlık başlamaktadır. Öte yandan bakirelik sebebiyle bir kız, ailesi tarafından öldürüldükten sonra bazı şüpheli durumların yaşanmasından dolayı cesede bekâret kontrolü için otopsi yaptırılmaktadır. Bu durumda ölen kızın bakire olduğu tespit edilirse karşı tarafın genç kıza iftira ettiği anlaşılır. Böyle bir olayda öldürülen kızın babası, ölü kızı için karşı taraftan “kan parası” talep etmektedir. Hatta kızlarına iftira etmeleri nedeniyle babanın damadı öldürdüğü de yörede zikredilmektedir. Bu bağlamda kocanın iktidarsız olduğu, kusurunu saklamak ve kendini temize çıkarmak amacıyla genç kıza iftira ettiği düşünülmektedir. Bunların yanı sıra erkekten kaynaklanan sorun oluştuğunda erkek, halini eşine ve ailesine ikrar etmektedir. Böyle bir durumda kadın, eşinin durumunun düzeleceğini düşünerek bir müddet daha eşinin evinde kalmaktadır. Ancak eşinin rahatsızlığı geçmediği takdirde kadın bu duruma rağmen ya eşinin yanında kalmaya devam etmekte ya da ailesine geri dönmektedir. Genel uygulama böyle olsa da bazı ailelerin damadın durumunu öğrendikleri anda kızlarını geri çağırdıkları ve bu evliliğe son verdikleri de bilinmektedir.²⁹⁸

2.6.4. Düğünden Sonrası

Hayatlarını coşkulu, renkli bir düğün ve sonrasında kıyılan bir nikâhla birleştiren çiftlerin yeni yaşamlarında da çeşitli gelenekler ile yöresel bir takım inaniş ve uygulamaların yapılmasına devam edildiği görülmektedir. Yörede düğün sonrası “sabahî/sabahiyye töreni”, “gelin görme”, “el öpme”, “yemek davetleri” gibi hem gelin ve damadın hem de iki dünür aile ile çevre halkın yaptığı uygulamalar bulunmaktadır. Bunların yanı sıra yörede düğün sabahı kayıvalide yeni gelinin hamaratlığını ve becerisini ölçmek amacıyla onu halı dokuma tezgâhına oturtmaktadır. Gelin, halıyı

²⁹⁷ K.K.6, 7, 11, 15, 19, 22, 23, 24, 29, 35, 39, 46, 50, 53, 55, 67, 81, 86, 96, 99, 100, 102, 105, 110, 111, 119, 122, 123, 124, 128, 129, 132, 134, 136, 143, 145, 147, 148.

²⁹⁸ K.K.6, 7, 11, 15, 19, 22, 23, 24, 29, 35, 39, 46, 47, 50, 53, 55, 63, 67, 81, 86, 96, 99, 100, 102, 105, 110, 111, 119, 122, 123, 124, 128, 129, 132, 133, 134, 136, 143, 145, 147, 148.

dokuyabilirse becerikli; dokuyamazsa beceriksiz olduğu anlaşılmaktadır. Yeni evli çiftlerin üç gün boyunca kırklı olduğuna inanılmaktadır. Üç günlük süre içerisinde kırkın bekâr ve çocuk sahibi olmak isteyenlere degeceğine inanılmasından ötürü çifti ziyaret etmelerine izin verilmemektedir.²⁹⁹

2.6.4.1. Sabahî/Sabahiyye Töreni

Düğün sabahı gelinin yeni kıyafetlerini giydiği, süslenerek evin bir köşesinde iki yastık ya da minder üzerinde oturduğu, komşu ve akrabaların da onu ziyaret ettiği törene “sabahî/sabahiyye” denilmektedir. Bu törene aynı zamanda “gün görmesi” denildiği de yörede bilinmektedir. Tören, gelin ve damadın evde bulunan büyüklerinin elini öpmesi ve hayır dualarını almasıyla başlamaktadır. Büyükler de onlara evliliklerinin hayır getirmesini dileyerek onlara bahşiş vermektedir. Akrabalar ve komşular bugünde yeni gelini ziyarete gelerek evliliğinin hayırlı uğurlu olmasını dilemekte, çeyizlere bakmakta ve sonra da kendi aralarında müzik eşliğinde eğlenmektedir. Bu arada gelinin de her saat başı kıyafet değiştirmesi âdettendir. Gelen misafirlere yemek, çay, bisküvi, lokum gibi çeşitli yiyecekler ikram edilmektedir. Eğlence sonunda gelen misafirler maddi gücüne göre gelin hanıma hediyelerini takdim etmektedir. Yöre geleneğine göre ev sahibi de misafirlerini uğurlarken bugünün anısına onlara eşarp, yazma, havlu gibi ürünlerden oluşan çeşitli hediyeler vermektedir. Bu âdeti yerine getirmeyenler halk tarafından yadırganabilmektedirler.

Geçmişte yapılan sabahî törenlerinde düğünde kesilen hayvanların bağırsaklarından mumbar dolması yapıldığı söylenmektedir ve çevredeki hanımlar sabahî törenine çağrıldığı anlatılmaktadır. Gelen misafirlere mumbarların ikram edildiği, misafirlerin de yemek sonrası hediyelerini gelin hanıma takdim ettikleri anlatılmakta ve oradan ayrıldıkları sırada ev sahibi misafirlere küçük bir hediye verdiğinden bahsedilmektedir. Bununla birlikte sabahî töreni yapılmadığı takdirde akrabalar ve komşular farklı günlerde gelerek gelin hanıma hayırlı olsun temennilerinde bulunmaktadır.³⁰⁰

2.6.4.2. Gelin Görmesi

Düğünden iki, dört ya da beş gün sonra gelinin annesi ve diğer yakın akraba kadınlarının gelin kızı ziyaret etmeleri, bu ziyaretle beraber çeşitli hediyelerin sunulduğu ve ev sahibinin de çeşitli ikramlarda bulunduğu güne “gelin görmesi” denilmektedir. Bu ziyaret gelinin annesi, kız kardeşi, teyzesi, halası, yengesi gibi yakın akraba kadınların katılımı ile gerçekleşmektedir. Hediye olarak genellikle ev eşyası, altın ve para verilmektedir. Bu ziyaret sonrası sıra “el öpme” törenine gelmektedir.³⁰¹

2.6.4.3. El Öpme ve Yemek Davetleri

Gelin görmesi sonrası sıra “el öpmeye” gelmektedir. Aynı hafta içerisinde herhangi bir günde kız tarafı yeni evli çifti ve damadın ailesini yemeğe davet etmektedir. Bu davette kız evine çeşitli hediyeler götürülmesi âdettendir. Evli çift, büyüklerinin elini öperek hayır dualarını almaktadır. Yemek sonrası gelin baba evinde birkaç gün misafir olarak kalmaktadır. Misafirlik sürecinde gelin yakın akrabaları

²⁹⁹ K.K.13, 21, 29, 53, 56, 68, 99, 120.

³⁰⁰ K.K.6, 7, 9, 11, 13, 14, 16, 17, 18, 19, 21, 22, 23, 24, 25, 27, 28, 29, 30, 31, 35, 37, 38, 41, 42, 44, 46, 50, 52, 53, 54, 55, 59, 66, 67, 68, 69, 73, 79, 80, 81, 83, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 93, 95, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 106, 109, 115, 119, 120, 124, 127, 128, 129, 135, 136, 137, 138, 139, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148.

³⁰¹ K.K.6, 7, 9, 11, 13, 14, 16, 17, 18, 19, 21, 22, 23, 24, 25, 27, 28, 29, 30, 31, 35, 37, 38, 41, 42, 44, 46, 50, 52, 53, 54, 55, 59, 66, 67, 68, 69, 73, 79, 80, 81, 83, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 93, 95, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 106, 109, 115, 119, 120, 124, 127, 128, 129, 135, 136, 137, 138, 139, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148.

tarafından yemeğe davet edilmektedir. Gelin, eve döneceği zaman da ailesi tarafından kendisine küçük ya da büyük baş bir hayvan, altın takı yahut bir miktar para hediye olarak verilmektedir. Ziyaretle ilgili genel uygulama böyle olmakla beraber bazı zaman gelin görmesi günü annenin oğlan evinden ayrılacağı sırada kızını kendisi götürdüğü de olmaktadır. Eğer kızın ailesi şehir dışında başka bir yerdeyse gelin, yaklaşık bir ay sonra ailesini ziyarete giderek ellerini öpmektedir.

El öpmesi sonrası bu defa da damat tarafının akrabaları yeni evli çifti ve aile büyüklerini yemeğe davet etmektedir. Yemeğe gidilirken de ev sahibine küçük bir hediye götürülmesi âdetten kabul edilmektedir. Yemek sonrasında gelin evden ayrılırken ev sahibi aile geline hediye olarak küçükbaş bir hayvan, cam eşya, para ya da altın takı vermektedir.³⁰²

2.6.4.5. Gelinden Beklenen Davranışlar (Gelinlik Etme)

Kızıltepe ve çevresinde gelin olmak, yeni ailesine ve yaşantısına uyum sağlama ve kendisinden beklenen sorumlulukları yerine getirme açısından zor bir görev olarak görülmektedir. Bu bağlamda kayınbaba, kayınvalide, görümce, kayınbirader, koca kısaca aile bireylerinin gelinden hizmet ve saygı beklentileri bulunmaktadır. Halk arasında gelinin aile büyüklerine saygı gereği gösterdiği bu davranışlara “gelinlik etme” denilmektedir. Gelinlik etme süresi birkaç ay ya da birkaç yıl sürdüğü gibi büyükler bu dünyadan göçüp gidene kadar da devam edebilmektedir.

Yörede gelinlik etme çerçevesinde gelinin uyması gereken bazı geleneksel kuralların olduğu zikredilmektedir. Buna göre gelinin kayınbabası ya da ailenin diğer büyük erkeklerinin yanında konuşması, onlara isimleriyle hitap etmesi, sesini bu kişilerin duyabileceği ortamlarda yüksek sesle konuşması, kahkaha atması, onlardan izin almadan bir şey yapması, kayınvalidesinin sözünü dinlememesi gibi davranışların hoş karşılanmadığı ifade edilmektedir. Aynı zamanda gelin, aile büyüklerinin ve kocasının yanında ayağını uzatıp rahatça oturamamakta ancak odanın bir ucunda düzgün bir oturma biçimiyle oturabilmektedir. Büyüklerine ve kocasına, arkadaşı gibi davranmaması gerekmektedir. Başının örtülü olmasına, açıksa da onları gördüğünde hemen başını örtmesi gerekmektedir. Kocasıyla birlikte aynı sofraya oturup yemek yemesi hoş görülmemektedir. Bu sebeple erkeklerin ayrı kadınların ayrı bir yerde yemek yemelerine özen gösterilmektedir. Ayrıca sofraya geleneğinde yemeğin bol etli kısmı erkeklerin sofrasına konulmakta ve gelin sofrayı hazırlarken de buna dikkat etmesi gerekmektedir. Bununla birlikte gelinin çocuklarını aile büyüklerinin yanında kucağına alması, sevmesi, öpmesi, konuşması, onlarla ilgilenmesi ve emzirmesi hoş karşılanmamaktadır. Aynı şekilde babanın da kendi babasının yanında çocuğunu sevmesi, kucağına alması, onunla oyun oynaması ve yanına dahi çağırması saygısızlık olarak görüldüğünden babanın bu davranışlardan uzak durması icap etmektedir. Çocuk babasının yanına gelmek istediği sırada babasının gizlice çocuğa eliyle gelme işareti yaptığı ve çocuğun geri gitmesini istediği de söylenenler arasındadır.

Gelinden beklenen ev işleri ise şöyledir: Gelin, sabah erkenden ev ahalisinden önce kalkarak evi temizlemekte, kahvaltıyı hazırlamakta sonra da ev halkının uyanmasını beklemektedir. Çamaşır varsa yıkayıp sermekte, kurutmakta, sonrada katlayarak yerine koymaktadır. Öğle ve akşam yemeklerini hazırlamakta ve bulaşıkları yıkamaktadır. Ekmek yapılacaksa hamur yoğurmakta, tandırı hazırlayarak ekmeği pişirmektedir. Bağ ve bahçede yapılacak iş varsa onları yapmaktadır. Gelinlik etme sürecinde kayınvalideler gelinlerinin kurallara riayet edip etmediklerini ya da işlerini yerine getirip getirmediğini tespit etmek amacıyla onları gözetlemektedir. Eksik yaptığı bir şey varsa o noktada uyarılarda bulunmaktadırlar. Kayınvalideler evde hâkimiyeti elinde tutmak ve sözlerini geçerli kılmak için gelinlere sert ve kaba

³⁰² K.K.6, 7, 9, 11, 13, 14, 16, 17, 18, 19, 21, 22, 23, 24, 25, 27, 28, 29, 30, 31, 35, 37, 38, 41, 42, 44, 46, 50, 52, 53, 54, 55, 59, 66, 67, 68, 69, 73, 79, 80, 81, 83, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 93, 95, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 106, 109, 115, 119, 120, 124, 127, 128, 129, 135, 136, 137, 138, 139, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148.

davranışlarda bulunabilmektedirler. Hatta gelin hasta olsa dahi ona iş yaptırmaktan çekinmedikleri ve bu haliyle de iş yapması beklendiği yörede zikredilmektedir.

Gelinlik etme çerçevesinde zamanla gelin ve kayınvalidenin arasında bir soğukluk ve çekişme başlayabilmektedir. Yörede bu çekişmeleri anlatan bazı maniler bulunmaktadır. Konuyla ilgili bir gelinin kayınvalidesi için söylediği bir mani aşağıdaki gibidir:

“Bir çuval üzüm var,
Bir sandık bastık var,
Keşke kaynana olmasa da,
Gelin yese de keyfine baksa.

Kaynanamın adı Ayşe’dir,
Cik cik eder başımda,
Söylenir durur,
Bir kaşık ekşi için.

Kayınvalidenin gelini için söylediği bir mani ise şu şekildedir;

“Güle oynaya gelin aldım,
Uğruna bağ bahçe verdim,
Oğlumu damat verdim,
Evin hamaratı yine ben kaldım.

Oy zavallı Hasine,
Kim toplayacak evi,
Kim yapacak işleri,
Yine sana kaldı hepsi Hasine.”

Manilerden de anlaşıldığı üzere gelinin kayınvalidesinden izinsiz bir şey alıp yemesi, başkasına bir şey ödünç vermesi ya da canının istediği gibi yaşaması olanaksız görülmektedir. Bu durumun geçmişte daha çok yaşandığı halk tarafından söylenmektedir. Diğer yandan yörede bir kız gelin olduktan sonra genellikle kocasının ailesi ile birlikte aynı evde yaşamaya başlamaktadır. Gelin, ilk gelinse ikinci gelin gelene kadar kayınvalidesi ile birlikte yaşamaktadır. Ne zaman bekâr kayınbiraderi evlenerek eve yeni bir gelin gelirse, ilk gelin ancak o zaman evden ayrılabilir. Gelin o evden ayrılana kadar üzerine düşen bütün vazifeleri yerine getirmek zorundadır. Günümüzde eşinin ailesi ile birlikte yaşayan gelinler olmakla birlikte ilk günden ayrı ev tutarak yaşayan gelinlerin de olduğu yörede bilinmektedir.³⁰³

2.6.4.6. Boşanma

Evli çiftlerin bazı nedenlerden dolayı anlaşamamaları ve bu anlaşmazlıklar nedeniyle mahkeme kararı ile birbirlerinden ayrılmalarına “boşanma” denilmektedir. Boşanma neticesinde kadın ve erkeğin hayatında yeni bir dönem başlar. Ancak her toplumda aynı oranda boşanma olayı görülmemektedir. Bazı toplumlarda boşanma normal bir olay olarak kabul edilirken bazı toplumlarda boşanma olayı hoş görülmemektedir.

Kızıltepe ve çevresinde çiftler arasında boşanma olayı normal karşılanmamaktadır. Geçmişte boşanmanın bir yasak gibi algılanılmasından ötürü boşanma olayı neredeyse hiç görülmezken günümüzde bu yasak anlayışın zayıflaması üzerine az da olsa çiftlerin boşandığı görülmektedir. Boşanmanın az görülme nedenlerinin başında bu konunun halk arasında namus meselesi olarak algılanmasıdır.

³⁰³ K.K.6, 7, 9, 11, 13, 14, 16, 17, 18, 19, 21, 22, 23, 24, 25, 27, 28, 29, 30, 31, 35, 37, 38, 41, 42, 44, 46, 50, 52, 53, 54, 55, 59, 66, 67, 68, 69, 73, 79, 80, 81, 83, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 93, 95, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 106, 109, 115, 119, 120, 124, 127, 128, 129, 135, 136, 137, 138, 139, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148.

Yöredeki hakîm anlayışa göre bir kadın evlendikten sonra kocasının malı ve namusu olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle bir baba kızını gelin ettikten sonra onu kendi evladı gibi değil de başka biri gibi görmeye başlamaktadır. Babanın böyle davranmasına sebebiyet veren konunun da başlık parası olduğu söylenmektedir. Bu çerçevede başlık parasını alan babanın kızıyla ilgili konularda karar verme hakkını da karşı tarafa vermiş olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla yörede boşanma olayının çok az olması nedeniyle boşanamama ya da boşanmama nedenleri bulunmaktadır. Buna göre evlilikle birlikte kızın baba evi ile akrabalığının sona erdiği düşünülmektedir. Bu bağlamda boşanmak isteyen kıza babası; “Ayağını kır, kocanın yanında otur.” şeklinde sözler söyleyerek onunla bir bağının kalmadığını da ifade edebilmektedir. Gidecek kapısı olmadığını düşünen kadının da her zorluğa rağmen kocasıyla yaşamaya devam ettiği yörede zikredilmektedir. Bununla birlikte yörede bir kadının kocasından ne kadar eziyet görse de çocukları için bunlara katlandığı ve eşinden ayrılamadığı ifade edilmektedir. Yöredeki anlayışa göre bir çocuk babasının soyundan geldiği için baba tarafına ait görülmektedir ve bu nedenle boşanma durumunda çocuk anneye verilmemektedir. Bu anlayıştan ötürü çocuğundan ayrı kalmak istemeyen kadınların eşlerinden boşanamadıkları dile getirilmektedir. Diğer yandan yörede kadın boşanmak istese de bu defa da kocanın erkekliğine söz gelir anlayışıyla kadının boşanmasına razı olmadığı dile getirilmektedir. Boşanmayla birlikte kadının erkeği yendiğinin, ona üstün geldiğinin düşünüleceği ve bunun da koca açısından aşağılayıcı bir durum olarak görüleceği gibi nedenlerden dolayı erkeğin kadından boşamadığı yörede bilinmektedir.

Kızıltepe ve çevresinde erkekler ilk eşlerini boşamadan ikinci evliliklerini yapabilmektedirler. Böylesi bir durumda erkeğin ilk eşinden ve çocuklarından uzaklaşıp onları arayıp sormadığı ve ikinci eşiyle birlikte yaşam sürdüğü söylenmektedir. Bununla birlikte günümüzde ikinci evliliğini yapmak isteyen bir erkeğin ilk karısından belli bir ücret karşılığında anlaşarak boşandığı ve boşanmadan sonra da eski eşine; “Sen artık dünya-ahiret benim bacım gibisin.” gibi sözler söyleyerek ilk eşi ile arasındaki karı koca ilişkisini bitirdiği söylenmektedir. Çünkü adamın evlenmeyi düşündüğü kadının ona karısını boşamasını, onunla ilgi ve alakasını kesmesini şart koştuğu belirtilmektedir. Bu çerçevede boşanan erkeğin ilk eşiyle ve çocuklarıyla tüm bağını kopardığından, çocukların da babalarının bu tavrından ötürü hem babalarına hem de o kadından olan kardeşlerine düşmanca davranabildiklerinden söz edilmektedir. Günümüzde ise anlaşılmayan çiftlerin mahkeme aracılığıyla boşandığı, çocukların anneye verildiği ve erkeğin de çocuklarına sahip çıkarak onların ihtiyaçlarını karşıladığı görülmektedir. Geçmişte ise bir kadın boşandığında çocuklar töre gereği babada kalmaktaydı. Bununla birlikte boşanan kadının isterse çocuklarıyla birlikte yaşamaya devam ettiği ya da başkasıyla evlenerek kendisine yeni bir yuva kurduğu da yörede zikredilmektedir.³⁰⁴

2.6.2. Yörede Görülen Evlilik Çeşitleri

Toplumların tarihsel boyutları, ekonomik yapıları, yerleşim düzenleri, üretim ilişkileri, gelenekleri, dini yaşamları, kültürel değerleri evlenme biçimleri üzerinde etkili olmaktadır. Her toplum ya da grup, kendi yapısına uygun evlenme biçimlerini tercih ederken yapısına, örf-âdetine ters düşen biçimlerden uzak durmaya çalışmaktadır. Anadolu’da kültürel değişimlerin etkin olarak görüldüğü büyük kentlerde, doğrudan tanışıp anlaşarak olan evlenmeler giderek yaygınlaşırken gelenekselliğin ağır bastığı yerlerde “görücülük” başta olmak üzere, “beşik kertmesi”, “kız kaçırma”, “başörtüsü kaçırma”, “berdel” gibi bazı geleneksel evlenme biçimleri sürdürülmeye devam etmektedir.³⁰⁵ Dolayısıyla farklı evlilik biçimleri bulunmaktadır.

³⁰⁴ K.K.6, 7, 9, 11, 13, 14, 16, 17, 18, 19, 21, 22, 23, 24, 25, 27, 28, 29, 30, 31, 35, 37, 38, 41, 42, 44, 46, 50, 52, 53, 54, 55, 59, 66, 67, 68, 69, 73, 79, 80, 81, 83, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 93, 95, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 106, 109, 115, 119, 120, 124, 127, 128, 129, 135, 136, 137, 138, 139, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148.

³⁰⁵ Nurcan Dikme, “Pülümür ve Çevresindeki Halk İnanışları”, Yüksek Lisans Tezi (Yayımlanmamış), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı, Ankara, 2018, s.57.

Türkiye’de görülen evlilik çeşitlerinin yaklaşık otuz üç kadar olduğu yapılan araştırmalarda tespit edilmiştir. Bu tespite göre; görücü usulü, kız kaçırma, başlık parası karşılığında evlenme, oturak alma, başörtüsü kaçırma, beşik kertme, taygeldi, kuma getirme, berdel, kepir (yaban değişimi), kayınbiraderle evlenme (levirat), baldızla evlenme (sorarat), içgüvey evliliği, yetim evliliği, yakın akraba evliliği, oldu-bitti evliliği, para karşılığında evlenme, kan parası karşılığında evlenme, öç alma karşılığında evlenme, çok eşli evlilik, anlaşmalı evlilik, hileli evlilik, rastlantı evliliği, ilan yoluyla eş seçme, tercihli evlilik, yabancı ile evlenme, farklı mezhep evliliği, metres edinme evliliği, muta evliliği, dış güvey evliliği, dul evliliği ve tanışıp anlaşarak evlenme şeklindedir.³⁰⁶

Çalışmanın bu bölümünde Kızıltepe ve çevresinde görülen evlilik biçimleri ele alınacaktır.

2.6.2.1. Akraba Evliliği

Kızıltepe ve çevresinde yapılan evliliklerin sosyal ve toplumsal boyutları bulunmaktadır. Aynı soydan gelenler aralarındaki akrabalık bağlarını güçlendirmek, pekiştirmek, soyun büyümesini sağlamak ve gelecekte de toplumda var olmak için akraba evliliğine önem vermektedir. Bu durumda aile kavramı önem kazanmaktadır. Aile; toplum biçimine göre üye sayısı değişen, aralarında uzlaşma ve akrabalık bağı olan ve bütün sosyal ilişkileri bir soy etrafında çevrelenen zümre ya da grup olarak tanımlanabilmektedir.³⁰⁷ Bu kapsamda yörede yapılan evlilikler genellikle yakın akraba olan amca, hala, dayı, teyze çocukları ya da torunları arasında yani “kardeş çocuklarıyla” kız alıp, kız verme şeklinde yapılmaktadır. Yörede akraba evliliğinin tercih edilmesinde farklı sebepler bulunmaktadır. Örneğin, akraba bir kızın tercih edilmesinde aile üyelerinin onu kendilerine daha yakın görmeleri, kendilerini onun yanında daha rahat hissetmeleri, ölene kadar her türlü ihtiyaçlarını karşılayabilecek olmaları, yapması gerekenleri yüzüne karşı daha rahat söylemeleri, yaşlılık döneminde kayıinvalid ve kayınbabaya daha iyi bakacaklarına inanmaları gibi nedenlerin etkili olduğu zikredilmektedir. Diğer yandan mirasın bölünmemesi de akraba evliliğini tetikleyen önemli etkenler arasında yer almaktadır.

Kızıltepe ve çevresinde akraba evliğinde amca, dayı, hala, teyze ve diğer akrabalar olmak üzere bir sıralamanın takip edildiği zikredilmektedir. Yörede bir kızı gelin olarak ilk alma hakkının amcasına/amcalarına ait olduğu söylenmektedir. Bu anlayışın derinliklerinde kızın baba tarafının namusu sayılması, baba soyunun anne soyundan üstün görülmesi gibi nedenleri olduğu ifade edilmektedir. Bu anlayıştan dolayı yörede bir kız çocuğu doğduğunda varsa kendine uygun amca oğluyla doğrudan nişanlı sayıldığı belirtilmektedir. Bu nedenle bir kızla ilk evlenme hakkı da amcaoğluna aitmiş gibi düşünülmektedir. Bununla birlikte amcalardan hiçbiri genç kıza talip olmadığında isteme hakkı dayısına, sonra da diğer akrabalarına geçtiği bilinmektedir.

Yörede amcanın, kardeş kızını gelin olarak almaktan vazgeçtiğini söylemesiyle birlikte başka ailelere kızı isteme hakkı doğduğu düşünülmektedir. Amca, gelin alma hakkından vazgeçmediği sürece genç kıza başka bir kimsenin talip olamayacağı söylenmektedir. Amca, elli yıl aradan geçse de genç kızdan vazgeçtiğini ilan etmediği müddetçe kimsenin o kızı istemeye gidemeyeceği yörede zikredilmektedir. Töreye göre genç kızı gelin almak önce aile büyüklerinin hakkı olarak görüldüğünden çevrenin de bu geleneğe riayet ettiği görülmektedir. Dolayısıyla bazı aileler bir kıza dünür olarak gitmek istediklerinde önce kızın amcasına giderek; “Bu kızın kapısında mısınız? Değil misiniz? Ya da kapının önünde misiniz? Değil misiniz?” gibi sözlerle kıza görücü gitmek istediklerini, üstü kapalı bir biçimde niyetlerini belli etmektedir. Bu durumda amca kıza talip olduğunu ve oğluna gelin olarak alacağını söylemesi halinde aile o kıza

³⁰⁶ Evlilik biçimleri konusunda daha geniş bilgi için Örnek, “*Türk Halkbilimi*”, ss.185-189 ve Lütfi Sezen, “*Türkiye’de Evlenme Biçimleri*”, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 11(27), 2005, ss.185-195’e bakınız.

³⁰⁷ Hilmi Ziya Ülken, “*Sosyoloji Sözlüğü*”, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1969, s.6; Sezen, “*Türkiye’de Evlenme Biçimleri*”, s.190.

istemekten vazgeçmektedir. Bazen de dünür olan aile, kızın amca ya da amcalarına gitmeden doğrudan kızını istemeye gidebilmektedir. Bu durumda genç kızın babası, erkek kardeşine/kardeşlerine kızının taliplerinin olduğunu ve kızını oğluna/oğullarına alıp almayacaklarını sormaktadır. Amca, kıza talip olduğunu söylediğinde baba da dünür olarak gelenlere; “Kızını kardeşimin oğluna vereceğim.” diye söyleyerek onları geri göndermektedir. Diğer yandan amcaya danışılmadan genç kızını istemeye gidecek olan bir aile olduğunda bu haber, çevre tarafından amcaya iletilmektedir. Bu durumda amcanın bu haber üzerine derhal yola çıktığı, genç kızını istemeye gelen ailenin yolunu kestiği, kıza talip olduğunu söylediği ve onları geri gönderdiği de zikredilmektedir.

Yörede amcaoğlu ile evlilik konusunda genç kızların fikrinin sorulmadığı ve kızların aile büyükleri tarafından alınan kararlara uymak zorunda oldukları söylenmektedir. Bununla beraber nadir de olsa amcaoğluyla/amcaoğullarıyla evlenmeyi reddeden kızların da olduğu ancak kızların bu kararından dolayı ceza olarak başka birine verilmediği ve ömrünün sonuna kadar bekâr olarak yaşamaya mahkûm bırakıldığı zikredilmektedir. Diğer yandan genç kızın verilecek bekâr bir amcaoğlu yoksa o zaman kız, ailenin uygun gördüğü başka bir kişiye verilebilmektedir. Bunun yanı sıra evlilikler akraba arasında olsa da erkek tarafının aileye başlık parası vermek zorunda olduğu ifade edilmektedir.³⁰⁸

Akraba evliliğinin yörede bazı evlilik biçimlerinin üzerinde etkili olduğu görülür. Buna göre görücü usulü evlenme, baldızla evlenme (sororat), kayınbiraderle evlenme (levirat), beşik kurtmesi gibi bazı evliliklerin temelinde akrabalık bağlarının rol oynadığı bilinmektedir.

2.6.2.2. Görücü Usulü Evlenme

Kızıltepe ve çevresinde halkın geleneklerine bağlı olması nedeniyle erkek ya da kızın evlenme vakti geldiğinde evlenecekleri kişinin kim olacağına anne, baba ve diğer aile büyükleri karar vermektedir ve bu bağlamda çevrede belli kriterlere uygun genç kız aranmaktadır. Bu sebeple erkeğin ya da kızın fikri genelde alınmamaktadır. Delikanlının sevdiği bir kız olsa dahi baba bu evliliğe onay vermeyebilmekte ve kendi belirlediği kızla oğlunu evlendirmeyi düşünmektedir. Genel uygulama böyle olmakla beraber günümüzde bazı ailelerin evlenme konusunda erkeğin ve kızın fikrini sordukları ve kendi rızaları doğrultusunda istedikleri kişilerle evlendikleri yöre halkı tarafından ifade edilmektedir.

Yörede oğullarını evlendirmek isteyen aileler öncelikle akrabalarından, komşularından ve yakın çevrelerinden başlayarak kız aramaya ya da kız evlerini ziyaret ederek uygun bir gelin adayı bulmaya çalışmaktadır. Evlenecek delikanlıya kız arama için başvuru bu âdete halk arasında “görücülük”, “ağız arama”, “dünür gezme”, “görücüye çıkma”, “kız bakma”, “kız beğenme”, “kız isteme”, “dünür gitme” gibi isimler verilmektedir. Görücü usulünde aileler arasında aracılık yapan kişiler bulunmaktadır. Bu kişiler genellikle toplum tarafından tanınan, sevilen, sayılan, sözüne güven duyulan, yüzü güleç, ağız güzel söz yapan, sır tutmasını bilen olgun kadınlardır.³⁰⁹

Görücü usulü evlilik; "görücü" adı verilen ve erkek ailesi tarafından seçilen kadınların belirlenen genç kızın evini ziyareti ile başlamaktadır. Görücü gurubunda; erkeğin annesi, kız kardeşi, bazen halası ve teyzesi ile birlikte birkaç akraba ve güvenilir komşu kadınlar bulunmaktadır. Bu kadınlar erkeğe uygun genç kızını bulmak amacıyla başta akrabalar olmak üzere ev ev, mahalle mahalle ya da köy köy dolaşabilmektedir.³¹⁰ Aileye uygun bir genç kız bulunması halinde aileler aralarında anlaşarak isteme gününü belirlemektedir.

³⁰⁸ K.K.5, 6, 7, 9, 11, 13, 14, 16, 17, 18, 19, 21, 22, 23, 24, 25, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 35, 37, 38, 41, 42, 44, 46, 50, 52, 53, 54, 55, 59, 63, 66, 67, 68, 69, 71, 73, 79, 80, 81, 83, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 93, 95, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 106, 109, 115, 119, 120, 124, 127, 128, 129, 133, 135, 136, 137, 138, 139, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148.

³⁰⁹ Örnek, “Türk Halkbilimi”, s.190.

³¹⁰ Sezen, “Türkiye’de Evlenme Biçimleri”, s.186.

Bu usulde çoğunlukla kızların evlenmeye dair fikirleri alınmamakta ve kız adına genellikle ailesi karar vermektedir. Bununla birlikte kıza fikri sorulsa bile ailenin gönlü onu vermekten yanaysa genç kız da ailesine duyduğu saygıdan dolayı bu evlilik teklifini kabul etmek zorunda kalabilmektedir. Geçmişte bu şekilde yapılan bazı evliliklerde gelin ve damadın ancak ilk gece birbirlerini gördükleri yöre halkı tarafından ifade edilmektedir. Bu durum, ailenin çocuklar üzerindeki etkisinin ne kadar büyük olduğunu gösteren önemli bir kanıt olarak görülmektedir. Diğer yandan günümüzde görücü usulü ile evliliklerin yapılmasına halen devam edilmektedir. Geçmişe nazaran evlilik için belirlenen çiftlerin isteme öncesi uygun bir ortamda bir araya gelerek yüz yüze bir görüşme yapması sağlanmaktadır. Bu görüşme çerçevesinde çiftler, kısa bir ön tanımayla evlenip evlenmeyecekleri konusunda kendi aralarında konuşup ona göre karar almaktadır. Görüşmede evlilik kararının çıkması halinde iki aileye haber verilmekte ve isteme günü belirlenmektedir.³¹¹

2.6.2.3. Berdel Yoluyla Evlenme

Kelime olarak berdelin Arapça'da bulunan "bedel" kelimesinin tarihi seyri içinde "berdel" biçimine dönüşmesi neticesinde ortaya çıktığı düşünülmektedir. Berdel kelime anlam olarak "değiştirmek", "takas etmek", "mübadele etmek" gibi anlamlara gelmektedir. Kelimenin Kürtçe "berdél", berdéli, "berdéli kirin", "berdîlî" gibi kullanılan biçimleri bulunmaktadır.³¹²

Berdel, evlenme çağına gelmiş hem kızı hem de oğlu bulunan iki ailenin kendi aralarında anlaşması, karşılıklı olarak hem kızlarını hem de oğullarını birlikte evlendirmeleri suretiyle gerçekleştirilen, başlık sorununu ve yükümlülüğünü ortadan kaldıran bir evlilik türüdür. Bu çerçevede her iki aile de kız alıp kız verme suretiyle birbirleriyle akraba olmaktadır. Bu evlilik biçiminin diğerlerinden farkı ise tek bir düğün şeklinde gerçekleşmesidir. Genel uygulama böyle olmakla beraber farklı zaman dilimlerinde iki ayrı düğün yapıldığı da görülebilmektedir.³¹³

Kızıltepe ve çevresinde berdel evliliği, üç şekilde yapılmaktadır. Buna göre iki ailenin kızları, yine o ailelerin genç bekâr erkekleriyle evlendirilmek suretiyle karşılıklı olarak değiştirilmektedir. Diğer de ise kızlar, karşı tarafın babaları ile evlendirilmek üzere takas edilmektedir. Bu durum ilk eşin üzerine kocanın genç kızı kuma olarak getirmesi anlamına gelmektedir. Sonuncusundaysa baba, karşı tarafın bekâr oğlana vereceği kızına karşılık, karşı tarafın kızını kendisine ikinci bir eş olarak getirmektedir. Berdel türü evlilikte evlenecek olan bireyler arasında yaş farkının bir önemi yoktur. Buna göre yörede bir kız, kendisinden on yaş ya da yirmi yaş büyük biriyle evlenebilmektedir. Bununla birlikte bu evliliklerde evlenecek kızların aynı yaşlarda olması da önemli değildir. Örneğin; bir aile yetişkin kızını, karşı tarafın küçük yaşta bir kızına karşılık verebilmektedir. Bu bağlamda berdel olarak verilen genç kızın düğünü yapılmaktadır. Küçük kız da büyüdüğünde berdel olarak diğer aileye gelin olarak verilmektedir. Bu çerçevede verilen sözler de yerine getirilmiş sayılmaktadır. Diğer yandan bu evlilik biçiminde kızın rızası aranmadığı için kız evlilik süresince mutsuz olabilmekte ve karşı tarafın berdeli ile ilişkileri bozulmamasın diye de bu durumu kabullenerek yaşayabilmektedir.³¹⁴

Kızıltepe ve çevresinde berdel türü evliliklerde başlık parası verilmemektedir. Çünkü berdelin bir amacı da başlık parasını vermemektir. Dolayısıyla berdel türü

³¹¹ K.K.6, 7, 9, 11, 13, 14, 16, 17, 18, 19, 21, 22, 23, 24, 25, 27, 28, 29, 30, 31, 35, 37, 38, 41, 42, 44, 46, 50, 52, 53, 54, 55, 59, 66, 67, 68, 69, 73, 79, 80, 81, 83, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 93, 95, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 106, 109, 115, 119, 120, 124, 127, 128, 129, 135, 136, 137, 138, 139, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148.

³¹² Ahmet Gemi, "Berdel: Kürt Kadınının Kaderle İmtihanı", Yay.: İbrahim Belenli, Uluslararası Kürt Kadın Kongre Bildirileri, Hakkâri, Hakkâri Üniversitesi, 2009, s.12.

³¹³ Örnek, "Türk Halkbilimi", s.187; Sezen, "Türkiye'de Evlenme Biçimleri", s.189.

³¹⁴ Hüseyin Günen, "Mardin İlinde Gerçekleştirilen Tercihli ve Geleneksel Evlilik Çeşitleri", Yüksek Lisans Tezi (Yayımlanmamış), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Ankara, 2016, ss.39-40.

evlilikleri de genelde maddi durumu zayıf olan ailelerin tercih ettiği görülmektedir. Söz konusu durumda her aile aynı çeyizi karşılıklı olarak kendi kızları için hazırlamaktadır. Genel uygulama böyle olmakla beraber az da olsa maddi durumu iyi olan bazı ailelerin karşılık beklemeden karşı tarafa başlık parası verdiği bilinmektedir. Bununla birlikte berdel türü yapılan evliliklerde aynı gün düğün yapılması beklenmektedir. Ancak bazı nedenlerden dolayı farklı günlerde de düğün yapıldığı yörede görülmektedir. Düğünlerde her iki gelin için yapılan uygulamalar ve hazırlıklar eşit olacak şekilde yapılmaktadır. Aynı gün yapılan düğünlerde her iki taraf, ayrı ayrı düğün hazırlıklarına başlamaktadır. Gelin alma vakti geldiğinde her aile kendi düğün alayını hazırlamakta ve gelin kızlarını da süslenmiş atlara/arabalara bindirerek değişim yapılacak alana getirmektedir. Burada zılgıtlar eşliğinde sıkılan silahların sesiyle gelin kızlar değiştirilmekte ve her aile kendi gelinini alıp düğün alayı ile birlikte tekrar evlerine dönmektedir.

Kızıltepe ve çevresinde berdel türü evliliklerde töre gereği her şey karşılıklı olarak yapılmaktadır. Bu açıdan berdel türü ile yapılan evliliklerde olumsuz bir durum yaşanması halinde sonuç her iki aileyi de etkilemektedir. Örneğin; boşanma ya da geri gönderilme olayının yaşanması halinde kızı gönderilen ailenin töre gereği diğer ailenin kızını göndermesi gerektiği söylenmektedir. Gönderilmeyle birlikte berdel de karşılıklı olarak bozulmuş sayılmaktadır. Diğer yandan berdel yapılan kızlardan birinin vefat etmesi halinde kız kardeşi varsa aile o kızı ölen kızlarının yerine gelin olarak karşı tarafa verebilmektedir. Bu durumda erkek tarafı bu kız için başlık parası ödemekle mükelleftir. Bekâr baldızın bulunmadığı durumda erkek, herhangi bir başka kızla evlendirilmektedir. Günümüzde yörede berdel yoluyla yapılan evliliklerin yok denecek kadar azaldığı zikredilmektedir.³¹⁵

2.6.2.4. Kaçarak Evlenme

Yörede kız kaçırma şeklinde yapılan evlilikler de bulunmaktadır. Kaçarak evlenme; tek tarafın ya da her iki tarafın rızasının bulunması ya da bulunmaması ile evlenme ve yuva kurmak amacıyla meydana gelen toplumsal bir olay olarak tanımlanabilmektedir.³¹⁶ Kaçarak evlenmenin ya da kız kaçırmanın temelinde yer alan farklı nedenler bulunmaktadır. Buna göre Anadolu'da görülen kız kaçırma nedenleri genel anlamda beş başlık altında toplanabilmektedir. Bunların ilki, başlık parası ve düğün giderlerinden kurtulmak maksadıyla ortaya çıkan ekonomik nedenlerdir. İkincisi, aile içi geçimsizlik, köyler arası geçimsizlik ve halkın teşviki neticesinde oluşan toplumsal nedenlerdir. Üçüncüsü, cinsel ihtiyaçları tatmin etmek maksadıyla gelişen biyolojik nedenlerdir. Dördüncüsü, bireyler arası rekabet ya da aşk duygusuna bağlı olarak birbirlerini kaçırması olarak görülen psikolojik nedenlerdir. Beşinci ve son neden ise aileler arasında yaşanan sıkıntılara (kin, intikama) bağlı olarak öç almaya dayalı olarak kızların kaçırılmasıdır.³¹⁷

Kızıltepe ve çevresinde kaçarak evlenme, evlilikte nadir görülen bir tercihtir. Çünkü bu eylem, hem riskli hem de toplum kurallarına aykırı kabul edilmektedir. Bu nedenle kız kaçırma eyleminin genellikle cinayetle sonuçlandığı bilinmektedir. Eylemin cinayet gibi bir olayla neticelenmesinin başlıca nedeni namus davası olarak görülmesi ve akrabalık ilişkisidir. Dolayısıyla kız kaçırma ile yapılan evliliğin toplumsal açıdan büyük bir yaptırımı olduğu söylenmektedir. Buna göre kaçırma eyleminde yaptırımlar kaçan kızın bekâr, sözlü ve nişanlı olması; rızasıyla mı yoksa zorla mı kaçırıldığı; kaçan ve kaçırın kişilerin mensup olduğu aşiret; kaçırın kişinin bekâr ya da evli olmasına göre

³¹⁵ K.K.6, 7, 9, 11, 13, 14, 16, 17, 18, 19, 21, 22, 23, 24, 25, 27, 28, 29, 30, 31, 35, 37, 38, 41, 42, 44, 46, 50, 52, 53, 54, 55, 59, 66, 67, 68, 69, 73, 79, 80, 81, 83, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 93, 95, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 106, 109, 115, 119, 120, 124, 127, 128, 129, 135, 136, 137, 138, 139, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148.

³¹⁶ Örnek, "Türk Halkbilimi", s.186.

³¹⁷ Mahmut Tezcan, "Türk Kültüründe Kız Kaçırma Geleneklerinin Antropolojik Çözümlemesi", Aile ve Toplum Dergisi, 2(6), 2003, ss.40-45.

belirlenmekte ve ona göre yaptırımlar uygulanmaktadır.³¹⁸ Cezalar ve yaptırımlar arasında öldürme, sürgün etme, başlık parası ödeme, küskün kalma, evlatlıktan reddetme, berdel gibi cezaların yer aldığı ifade edilmektedir. Cezaların ağır olmasında genç kızın kaçma eylemiyle ailesini toplum içinde küçük düşürmesi, ailesinin başını yere eğdirmesi, ailenin şerefine ve namusuna laf getirmesi, dedikodulara sebebiyet vermesi vb. gibi nedenler yer almaktadır.

Yörede kaçan kişilerin durumunu görüşmek üzere bazen yaşlılar meclisi toplanarak kaçma/kaçırma eyleminde bulunan kişiler hakkında hangi cezanın verileceği hakkında görüşmeler yapılmakta ve ortak bir karar alınmaktadır. Bazen de bu kararı halkın önde gelen liderinin tek başına aldığı da görülmektedir. Alınan karara da her iki ailenin uyması beklenmektedir.³¹⁹ Bu meclisin toplanma amacı iki aile arasında düşmanlık meydana gelmesini önleyerek bölgede barış ve huzurun sağlanmasına yöneliktir. Dolayısıyla toplum içinde barış ve huzurun sağlanması için bu kararların iki aile tarafından genellikle uygulandığı zikredilmektedir.

Cezaların belirlenmesinde kaçan çiftlerin her ikisi de bekâr ve kendi rızaları ile bu eylemi gerçekleştirmişse o zaman onlara sürgün etme yani toplumdan dışlama cezasının verildiği söylenmektedir. Şayet kız bekâr ve zorla kaçırılmışsa o zaman kız affedilebilmekte ve kaçırın kişi de bu işi zorla yaptığından dolayı öldürülebilmektedir. Aynı şekilde evli bir kadın, zorla kaçırıldığında da kaçırın kişiye aynı cezanın verildiği ifade edilmektedir. Yine kaçan kişi evli bir kadınsa ve kendi rızası doğrultusunda birine kaçmışsa o zaman her ikisinin de öldürüleceği belirtilmektedir. Bununla birlikte yörede günümüzde evli kadının kaçması halinde çoğunlukla affedildiği zikredilmektedir. Diğer yandan kaçan ve kaçırın kişilerin toplum içindeki statüleri bazen yaptırımların değişmesine neden olmaktadır. Örneğin; kaçan ve kaçırın kişiler yörenin ileri gelen ailelere mensupsa ve cezası ölüm olan bir olay yaşandığında o zaman ölüm cezası vermek yerine kız ve oğlanın affedildiği görülmektedir. Fakat kaçan ve kaçırın fakir ailedense o zaman töre gereği ölüm cezasının verildiği dile getirilmektedir. Zira güçlüye ayıp olmaz, ama fakir fukara da; “Başkası ne der?” diye düşünülmektedir.³²⁰ Bununla birlikte çevreden aileye; “Adam olsan kızın kaçmazdı?” ya da “Abisi olsan bacın kaçmazdı? Demek kız sizi hiç sevmiyormuş?” gibi iğneleyici, aşağılayıcı sözler söylendiği de ileri sürülmektedir. Toplum baskısına dayanamayan aile bu durumda ya kızını öldürmekte ya da o kızlarının artık kendileriyle hiçbir bağının kalmadığını ilan ederek onu evlatlıktan silmek zorunda kalmaktadır. Böylesi bir vaziyette evlatlıktan silinen kızla konuşulmamaktadır, aranıp sorulmamaktadır.

Kaçırma eyleminde yaptırım yerine iki aile arasında uzlaşmaya gidildiği de görülmektedir. Uzlaşma, her iki ailenin güvendiği kişilerden oluşan araçlarla genç kızın bekâr ve kendi rızasıyla kaçması durumunda yapılmaktadır. Geleneğe göre kızın ailesine ya berdel olarak bir kız ya da kaçan kız için başlık parası verilmektedir. Başlık parasının belirlenmesinde genç kızın sözlü, nişanlı ya da reşit olmaması gibi kriterler gözetilmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde başlık parası günün şartlarına göre belirlenen miktardan çok fazla olmaktadır. Buna göre kızın yaşının küçük olması hukuki açıdan bir suçtur. Kızın ailesi bunun mahkemeye intikal edebileceği yönde mesaj vererek karşı taraftan yüksek miktarda başlık parası talep edilmektedir. Erkek tarafı da bunun bilincinde olarak karşı tarafın belirlediği başlık parasını ödemek zorunda kalmaktadır.³²¹ Başlık parasının verilmesinden sonra karşılıklı yemek davetleri başlamaktadır. Önce erkek tarafı, kız tarafını davet etmekte ve belli bir süre sonra da kız tarafı bu defa damat evini yemeğe davet etmektedir. Bu davetten yaklaşık altı ay sonra da baba, kızına; “Bu eve artık gelip gidebilir.” diye haber göndermektedir. Genç kız da babasının bu çağrısından sonra evine gidip gelebilmektedir. Genel uygulama böyle olmakla birlikte babanın parayı aldıktan sonra kızına gelmesi yönünde haber

³¹⁸ Önder Güneş, “*The Dynamics Of Töre As The Ethos Of Tribe In Kızıltepe*”, Yüksek Lisans Tezi (Yayımlanmamış), Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Ankara, 2009, ss.97-99.

³¹⁹ Güneş, “*The Dynamics Of Töre As The Ethos Of Tribe In Kızıltepe*”, s.98.

³²⁰ Güneş, “*The Dynamics Of Töre As The Ethos Of Tribe In Kızıltepe*”, ss.98-99

³²¹ Günen, “*Mardin İlinde Gerçekleştirilen Tercihli ve Geleneksel Evlilik Çeşitleri*”, s.46.

göndermediği ve kızın da baba evine gidip gelemeyeceği de yörede bilinmektedir. Berdel konusuna gelince iki aile arasında anlaşmaya varılması halinde erkek tarafı, karşı tarafa bekâr bir genç kızı gelin olarak vermekte ve bu şekilde iki aile arasında “barışma” meydana gelmektedir. Bununla birlikte günümüz yöresinde alınan başlık parasının çoğunlukla kaçan kızın evini düzenlemek ve eksiklerini gidermek için harcadığı zikredilmektedir. Bunun yanı sıra barış sonrası başlık parasının istenmediği de yörede görülmektedir.³²²

2.6.2.5. Severekek, Anlaşarak Evlenme

Günümüzde giderek yaygınlaşmakta olan evlenme biçimidir. Severekek, anlaşarak evlenme biçimi; evlilik çağına ulaşmış kızın ve erkeğin gönül rızasıyla birbirlerini görmesi, tanınması, anlaşması, sevmesi ve birbirleriyle evlenme kararı aldıktan sonra bu kararlarını ailelerine bildirmeleri ile gerçekleşen evlilik şeklidir. Bu tarz evlenme biçimi okuryazarlık oranının artması, üniversitelerde okuyanların çoğalması, iş hayatında çalışan kadın sayısının artmasıyla birlikte yörede giderek yaygınlaşmaktadır.

Kızıltepe ve çevresinde evlenme kararı alan gençler, bu durumu ailelerine ya kendileri ya da başka birinin aracılığıyla haber vermektedir. Durumu haber alan ailelerin de onay vermeleri halinde gençler evlenerek yeni yuvalarını kurmaktadır. Bununla birlikte geçmişteyse birbirini seven ya da gönlünde sevdiği olan kişi, bu durumu nadiren ailesine açıklayabilirdi. Bu noktada yalnızca delikanlı ailesine beğendiği bir kızın olduğunu ve onunla evlenmek istediğini söyleyebilirdi. Diğer taraftan genç bir kızın böyle bir durumu ailesine açıklaması mümkün olmamaktaydı. Çünkü bir kızın böyle bir sözü söylemesi onun “iffetsiz”, “edepsiz”, “gözü dışarıda”, “ailesine saygısız” biri olduğunun anlaşılmasını neden olabilmekteydi ve bundan ötürü de ailesinden baskı görebilmekteydi.³²³

2.6.2.6. Baldızla Evlenme (Sororat)

Baldızla evlilik bazı yörelere özgü bir adettir. Evli bir adamın eşinin ölümünden sonra dul kalması ve baldızı (eşinin kız kardeşi) ile evlenmesi şeklinde gerçekleştirilmektedir. Ölen kadının geride bıraktığı öksüz çocuklara “üvey anne” olarak teyzenin seçilmesi düşünülmüş ve onun çocuklara karşı daha hoşgörülü ve sevecen davranabileceği düşüncesi bu evlenme biçiminin tercih edilmesinde etkili olmuştur.³²⁴

Kızıltepe ve çevresinde ailede anne öldüğü zaman kadının geride bıraktığı küçük çocukları varsa onları büyütebilmek için dul kalan baba, ölen karısının bekâr kız kardeşi yani baldızıyla evlendirilebilmektedir. Bu evlilikte teyzenin çocuklara daha iyi bakabileceğinin düşünülmesinin yanı sıra geleneksel hayatın önemli bir özelliği olan özel yaşamın (aile sırlarının) korunmasını sağlamak ve akrabalık değerlerinin devam ettirilmesine özen göstermek, bu evliliğin temel taşları olarak görülmektedir. Dolayısıyla dul erkeğin yabancı bir kadınla evlenmesi durumunda hem aile bütünlüğü hem de aile içinde çocuk-ebeveyn ilişkileri bakımından sorunların ortaya çıkması yörede kaygılanılacak bir durum olmuştur. Bu açıdan değerlendirildiğinde geleneksel toplumlarda baldızla evlilik, kendi bağlamında hem ihtiyaç hem de kültürel bir tercih biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır.³²⁵

³²² K.K.1, 2, 7, 9, 11, 13, 14, 16, 17, 18, 19, 21, 22, 23, 24, 25, 27, 28, 29, 30, 31, 35, 37, 38, 41, 42, 44, 46, 50, 52, 53, 54, 55, 59, 66, 67, 68, 69, 73, 77, 79, 80, 81, 83, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 93, 95, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 106, 109, 115, 119, 120, 124, 127, 128, 129, 135, 136, 137, 138, 139, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148.

³²³ K.K.6, 7, 9, 11, 13, 14, 16, 17, 18, 19, 21, 22, 23, 24, 25, 27, 28, 29, 30, 31, 35, 37, 38, 41, 42, 44, 46, 50, 52, 53, 54, 55, 59, 66, 67, 68, 69, 73, 79, 80, 81, 83, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 93, 95, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 106, 109, 115, 119, 120, 124, 127, 128, 129, 135, 136, 137, 138, 139, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148.

³²⁴ Tezcan, “Türk Kültüründe Kız Kaçırma Geleneklerinin Antropolojik Çözümlemesi”, s.190.

³²⁵ Günen, “Mardin İlinde Gerçekleştirilen Tercihli ve Geleneksel Evlilik Çeşitleri”, s.42.

Evlilik konusunda genç kıza, eniştesiyle evlenmesine dair fikri sorulmamaktadır. Büyükler uygun gördükten sonra bu evlilik gerçekleştirilmektedir. Arada yaş farkı olsa dahi bu evlilik yapılabilir. Bu çerçevede kız evi, kızları için karşı taraftan başlık parası talep edebilmektedir. Bununla birlikte dul adam, kendisine uygun bir baldızı yoksa o zaman bekâr ya da kocasından boşanmış veya kocası ölmüş başka bir kadınla evlendirilmektedir. Günümüzde yörede baldızla evlenmenin az da olsa devam ettiği zikredilmektedir.³²⁶

2.6.2.7. Beşik Kertmesi Yoluyla Evlenme

Beşik kertmesi usulüyle evlilik; Anadolu'da bazı toplumlarda görülen ve çocukların daha beşikteyken aile büyüklerinin aracılığıyla nişanlanmaları, büyüdülerinde birbirleri ile evlendirilmeleri konusunda aralarında yaptıkları sözlü vaade denilmektedir.³²⁷ Bu uygulamanın yapılmasının farklı nedenleri bulunmaktadır. Buna göre yeni bir akrabalık bağı kurulmak istenildiğinde ya da var olan akrabalık bağları kuvvetlendirilmek istenildiğinde veyahut toplumda statü sahibi olmak istenildiğinde vb. nedenlerden dolayı bu yola başvurulmaktadır. Birbirini çok seven eş-dost, komşu ya da akrabalar, çocukları henüz beşikteyken beşiklerine birer kertme (işaret) vurmak suretiyle kız ve erkeğin haberi olmadan nişanı gerçekleştirmektedir.³²⁸ Bu ritüelle beraber kız ve erkek çocuk, birbirlerinin beşik kertmesi olmaktadır.

Kızıltepe ve çevresinde beşik kertme yoluyla yapılan evliliğin geçmiş dönemler de yapıldığı ve günümüzde de terk edildiği söylenmektedir. Bu uygulama büyüdülerinde birbiriyle evlenmesi düşünülen kız ve erkek çocukların yan yana yere indirilmesi suretiyle yapılmaktadır. Yere bırakılan kız çocuğunun babası, söz alarak: "Kızım büyüdüğünde onu, bu çocuğa gelin olarak vereceğim ve onun evine gelin olarak göndereceğim." diye söylemektedir. Sonra da oğlan çocuğunun babası da "Oğlum bu kız artık senindir, büyüdüğünde bu kız, senin gelinin olacak ve onu seninle evlendireceğim." gibi sözler söylemektedir. Son olarak şifahen her iki baba: "Bu oğlan, bu kız yaşarsa büyüdülerinde birbirine verilecektir." diye birbirlerine söz vermektedir. Bu çerçevede yapılan beşik kertmesi ritüeli son bulmaktadır. Uygulamanın bir başka şeklideyse kız çocuk, tahta beşiğin içerisine konulup: "Bu kız yaşarsa bizimdir, ölürse toprağındır." diye söylenmekte ve sonra da beşiğe bıçakla yaklaşık on üç tane çentik atılmaktadır. Bu çentikler o beşikte yatan kızın beşik kertmesinin olduğunu gösteren işarettir.³²⁹ Bu çocuklar büyüdülerinde birbirine verilmektedir. Çocuklar büyüyene kadar sürekli birbirlerine beşik kertiği oldukları hatırlatılmaktadır. Bu durum bazı zaman çocuk yaşta başlayarak tarafların birbirinden uzak durmasına ve büyüdülerinde birbirini beğenmeyerek evlenmemelerine yol açabilmektedir. Beşik kertiği olan gençlerin birbiriyle evlenmemesi sonucunda iki ailenin arasının açıldığı ve bitmek bilmeyen bir kavganın, silahlı eylemin hatta kan davasının ortaya çıktığı da bilinmektedir. Dolayısıyla iki aile arasında sonraki kuşaklara aktarılacak kin, nefret ve düşmanlığın başladığı görülmektedir.³³⁰

³²⁶ K.K.6, 7, 9, 11, 13, 14, 16, 17, 18, 19, 21, 22, 23, 24, 25, 27, 28, 29, 30, 31, 35, 37, 38, 41, 42, 44, 46, 50, 52, 53, 54, 55, 59, 66, 67, 68, 69, 73, 79, 80, 81, 83, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 93, 95, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 106, 109, 115, 119, 120, 124, 127, 128, 129, 135, 136, 137, 138, 139, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148.

³²⁷ Ülken, "Sosyoloji Sözlüğü", s.45.

³²⁸ Örnek, "Türk Halkbilimi", s.187.

³²⁹ Örnek, "Türk Halkbilimi", s.187.

³³⁰ Sezen, "Türkiye'de Evlenme Biçimleri", s.188; K.K.6, 7, 9, 11, 13, 14, 16, 17, 18, 19, 21, 22, 23, 24, 25, 27, 28, 29, 30, 31, 35, 37, 38, 41, 42, 44, 46, 50, 52, 53, 54, 55, 59, 66, 67, 68, 69, 73, 79, 80, 81, 83, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 93, 95, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 106, 109, 115, 119, 120, 124, 127, 128, 129, 135, 136, 137, 138, 139, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148.

2.6.2.8. Yazma/Eşarp Kaçırma Yoluyla Evlenme

Yazma/eşarp kaçırma yoluyla evlenme, Türkiye'nin doğu ve güneydoğu bölgelerinde görülen genç kıza ait bir eşyanın kaçırılması suretiyle gerçekleştirilmektedir. Kaçırılan eşya genellikle kızın başındaki yazma ya da eşarbtır. Bu bağlamda kıza ait eşyanın kaçırılması kızı kaçırmakla eş tutulmaktadır. Halk arasındaki adı "dezmal kaçırması" olan bu âdete göre; çeşmede, evde, tarlada, bağda, bahçede ya da yolda bir kızın başındaki yazmanın ya da eşarbtın erkek tarafından zorla kaçırıldığı takdirde başörtüsü kaçırılan kızın iffeti (kızlığı) bozulmuş sayılmaktadır. Bu durumda erkeğin ailesi kız tarafıyla anlaşmak zorundadır. Aksi takdirde iki aile arasında silahlı çatışmaların yaşanmasına ve kan dökülmesine sebep olabilmektedir.³³¹

Kızıltepe ve çevresinde genç kızın istendiği ve ailesinin vermediği durumlarda başvuru bir evlenme biçimidir de denilebilmektedir. Buna göre erkek, evlenmeyi düşündüğü genç kızın eşarbtını herkesin gözü önünde alıp kaçırmaktadır. Bu bağlamda eşarbtı ya da yazması kaçırılan kızın namusu kirletilmiş sayılmakta ve başörtüsünü kaçıran kişiye gelin olarak verilmektedir. Yörede böyle bir olayın başlarına gelmemesi için genç kızların yazmalarını sıkı sıkı bağladıkları zikredilmektedir. Diğer yandan genç kızlara yönelik etek, pijama ya da şalvarı çekip yere indirme şeklinde yapılan bir uygulama daha bulunmaktadır. Söz konusu olayda eteği, pijaması ya da şalvarı yere indirilen genç kızın namusu kirlenmiş sayılmakta ve çevreye rezil oldu gözüyle görülmektedir. Bu uygulamanın genellikle aralarında kan davası bulunan ailelerin intikam almak amacıyla başvurdukları söylenmektedir. Genel uygulama böyle olmakla beraber genç kızla evlenmek isteyen bu yöntemle başvurduğu da görülmektedir. Yörede genç kızların böyle bir olaya maruz kalmamak için etek, pijama ya da şalvarlarının üzerine bir parça ipi sıkıca bağladıkları ve bu şekilde kendilerini korumaya aldıkları belirtilmektedir. Günümüz yöresinde her iki uygulamanın da terk edildiği ifade edilmektedir.³³²

2.6.2.9. Kan Parası Karşılığı Evlenme

Doğu ve Güneydoğu kırsal bölgelerinde görülen özellikle aralarında kan davası bulunan aileleri, öldürülen kişiye karşılık olarak kız vermesiyle yapılan evlilik biçimidir.³³³ Genç kız, aralarında kan davası bulunan ailelerin barış sürecinde dökülen kanın bedeli olarak karşı tarafa gelin olarak verilmektedir. Bu şekilde yapılan evliliklerde başlık parası verilmemektedir. Söz konusu durumda genç kız, öldürülen kişinin kanına bedel olarak verilmiş olmaktadır. Gerçekleştirilen evlilikle iki aile arasında barış sağlanmakta ve düşmanlıklar sona ermektedir. Günümüzde kan bedeli olarak yapılan evliliklerin yok denilecek kadar azaldığı yöre halkı tarafından ifade edilmektedir.³³⁴

2.6.2.10. Kayınbirader İle Evlenme (Levirat)

Kayınbirader ile evlilik, genellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da görülen bir evlilik şeklidir. Bu evlilik biçimi, evli bir kadının kocasının ölmesi halinde bekâr kayınbiraderi ile evlenmesi şeklinde gerçekleşmektedir. Evlilikte ölen kardeşin karısı, bekâr olan erkek kardeşle evlendirilmekte ya da evli olan erkek kardeşe ikinci eş olarak verilmektedir. Ölenin erkek kardeşinin olmaması durumunda yeğenler ya da yakın

³³¹ Örnek, "Türk Halkbilimi", ss.186-187; Sezen, "Türkiye'de Evlenme Biçimleri", s.188.

³³² K.K.23, 31, 40, 50, 91, 102, 124, 127, 133.

³³³ Tezcan, "Türk Kültüründe Kız Kaçırma Geleneklerinin Antropolojik Çözümlemesi", s.191.

³³⁴ K.K.6, 7, 9, 11, 13, 14, 16, 17, 18, 19, 21, 22, 23, 24, 25, 27, 28, 29, 30, 31, 35, 37, 38, 41, 42, 44, 46, 50, 52, 53, 54, 55, 59, 66, 67, 68, 69, 73, 79, 80, 81, 83, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 93, 95, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 106, 109, 115, 119, 120, 124, 127, 128, 129, 135, 136, 137, 138, 139, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148.

akrabalardan birisi tercih edilmekte ve kadın onunla evlendirilmektedir. Evliliğin yapılma nedenleri arasında ise sosyo-ekonomik ve psikolojik nedenlerinin yanı sıra törelerden kaynaklanan "namusu başkalarına kaptırmamak" anlayışı da etkili olmaktadır.³³⁵

Kızıltepe ve çevresinde kayınbiraderle evliliğin sebepleri arasında mirasın başkasına gitmesini önlemek, ailenin namusunu korumak, ölenin çocukları küçükse onları aile içinde büyütmek, çevrenin kınamasına uğramamak, babanın kızını evlendirmek istemesi, kadının çocuklarından ayrılmak istememesi gibi nedenler yer almaktadır. Diğer yandan dul kadın ve kayınbiraderin evlenmesine aile büyükleri karar vermektedir. Arada yaş farkı olsa da kayınbirader yengesi ile evlendirilmektedir. Bu evlilik biçimi bazı zaman erkek açısından bazı olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir. Zira onun evlenmek istediği, sevdiği başka bir kız olabilmektedir. Yengesi ile evlendiği takdirde sevdiği kız ile evlenmesi mümkün olmayabilmektedir. Ya da yengesini eşi gibi görmek erkeğe ağır gelecek, mutsuz olacak ve bu durum da erkek kadından uzaklaşmayı tercih edebilmektedir. Her iki durumda mutsuz olan erkek, mutlu olabilmek amacıyla ikinci bir evlilik yapabilmektedir. Bununla birlikte yörede çocukları olan dul bir kadınla yabancı dul bir erkek evlenebilmektedir. Aynı zamanda dul kadın, bekâr bir erkekle ya da evli bir kişinin ikinci eşi olarak da evlenebilmektedir. Günümüzde kayınbirader ile evlenme geleneğinin yok denilecek kadar azaldığı halk tarafından belirtilmektedir.³³⁶

2.6.2.11. Baba ve Oğul Bacanak Olma Evliliği

Eşini kaybeden ya da herhangi bir nedenden ötürü eşinden ayrılan babanın başka bir kadınla evlenmesi ve sonra da evlendiği kadının kız kardeşini, eski eşinden olan oğluna gelin olarak alması şeklinde yapılan evlilik türüdür. Bu evlilik türünde baba ve oğul bacanak durumundadır. Baba ve oğul bacanak olma biçiminde yapılan evlilik türünde, hem ebeveynler hem de yeni evlenen çiftler birbirlerinin akrabaları olmaktadır. Buna göre damadın (oğul) üvey annesi aynı zamanda baldızı olurken kayınvalidesi de aynı zamanda üvey anneannesidir. Damadın (oğul) eşi (gelin) ise, kayınbabası aynı zamanda eniştesi, kayınvalidesi de öz ablasıdır. Baba ve oğul bacanak olma evliliğinin yapılmasında akrabalık bağıni güçlendirmek ve düğün masrafı, miras, toprak gibi konuları rahat bir şekilde çözümlemek gibi nedenler yer almaktadır.³³⁷

2.6.2.12. Diğer Evlenme Şekilleri

Geleneksel toplumlarda erkeğin bir kızla alenen görüşmesi, konuşması ya da kıza evlenmek istediğini belirtmesi tabu gibi kabul edildiğinden dolayı insanların bunu farklı yollarla dile getirdikleri uygulamaların olduğu görülmektedir. Bundan ötürü kapalı doğu toplumlarında gençler birbirine sevgilerini ifade etmekte farklı yöntemlere başvurabilmektedirler. Gençleri böyle davranmaya sevk eden bazı sebepler bulunmaktadır. Çevrede yaşayan insanların akraba olması ve birbirini tanıyarak olması, yasakların ve cezaların olması, aileler arasında devam eden düşmanlıkların olması vs. gibi nedenlerden ötürü birbirini seven ya da gönlü olan gençlerin bu durumu açıkça dile getirmelerine engel teşkil etmektedir. Dolayısıyla birbirini seven ya da birbirinde gönlü olan kişilerin bu durumu dile getirmek amacıyla farklı yollar ve semboller kullandıkları görülebilmektedir. Ayna tutma, bakışma, göz kırpması, aracı ile haber gönderme, mendil, oyaly yazma verme, tarak hediye etme, türkü söyleme gibi bazı uygulamalar gençlerin birbirlerine olan sevgilerini ifade etmekte başvurdukları bazı yöntemlerdendir.

³³⁵ Tezcan, "Türk Kültüründe Kız Kaçırma Geleneklerinin Antropolojik Çözümlemesi", s.199.

³³⁶ K.K.1, 2, 7, 9, 11, 13, 14, 16, 17, 18, 19, 21, 22, 23, 24, 25, 27, 28, 29, 30, 31, 35, 37, 38, 41, 42, 44, 46, 50, 52, 53, 54, 55, 59, 66, 67, 68, 69, 73, 77, 79, 80, 81, 83, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 93, 95, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 106, 109, 115, 119, 120, 124, 127, 128, 129, 135, 136, 137, 138, 139, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148.

³³⁷ Günen, "Mardin İlinde Gerçekleştirilen Tercihli ve Geleneksel Evlilik Çeşitleri", ss.42-43.

Kızıltepe ve çevresinde genellikle düğün, bayram ya da cenaze gibi toplulukların oluşturduğu kalabalık ortamlar gençlerin görüşmesi ya da birbirlerini görmesi açısından ideal zamanlardır. Evlenme çağına gelen kızlara kısmet çıkması amacıyla aileler onların törenlere katılmasına izin vermektedir. Bununla birlikte birbirinde gönlü olan gençler, bu törenler vesilesiyle kalabalık içerisinde birbiriyle bakışır, göz kırpar ve bu yolla birbirlerine sevgilerini dile getirmiş olmaktadır. Diğer yandan genç kıza sevgisini dile getirmek isteyen delikanlı, eline küçük bir ayna alıp güneşe doğru tutmakta ve ışığı genç kıza doğru yansıtmaktadır. Işığı gören genç kız da yansımadan dolayı delikanlının kendisinde gönlü olduğunu anlamaktadır. Yine ayna ile yapılan başka bir uygulamada delikanlı ve genç kız belli aralıklarla yolda yürümekte, yürüme sırasında delikanlı elindeki aynayı genç kızın yolunun üzerine atmaktadır. Gencin bu hareketini gören genç kız, bu işaretle delikanlının kendisini sevdiğini anlamaktadır. Gönül meselelerini yüz yüze konuşmak mümkün olmadığı için araçların devreye girdiği görülmektedir. Araçlar genellikle ağzı sıkı yakın akraba (hala, teyze, yenge gibi) olan kadınlardan seçilmektedir. Araçlar, genç kız ve oğlanın arasında haber getirip götürmektedir. Bu haber getirip götürme sırasında delikanlı da genç kıza duyduğu sevgiyi ifade etmek amacıyla iki taraflı bir aynayı hediye olarak göndermektedir. Çiftler arasında ayna kullanılmasının temelinde ona bakan kişinin sevdiğini hatırlaması amaçlanmaktadır. Delikanlının genç kıza, sevgisini göstermek amacıyla başvurduğu diğer bir yol da genç kızın babasına bazı işlerde yardım etmesidir. Gencin maddi karşılık beklemeden yaptığı bu hareket genç kıza gönlünün olduğunu gösteren bir işarettir. Bu bağlamda genç kız, delikanlının bu davranışından ötürü kendisine gönül verdiğini anlamış olacaktır.

Bazen sevgiler tek taraflı olabilmektedir. Kişi sevgisini dile getirse de ona karşılık bulamayabilmektedir. Bu durumda sevgisine karşılık bulamayan kişinin karşı tarafı kendine âşık etmek amacıyla muska yaptırdığı görülebilmektedir. Yapılan muskanın tesirini arttırmak amacıyla da muska, âşık olması istenen kişinin evinin yakınlarında bulunan bir ağacın dalına bağlanmaktadır. Bu çerçevede rüzgârın esip ağaç dallarını sallandığında muskanın etkisinin ortaya çıkacağı ve o kişiye yel gibi degeceği düşünülmektedir. Yapılan uygulama bağlamında karşı tarafın zamanla kendisini seven kişiye karşı ilgi duymaya başlayacağına ve sonunda birbirleriyle evleneceklerine inanılmaktadır. Halk arasında bazı kişilerin bu uygulamayı yaptığı ve sonunda sevdiği kişiyle evlendikleri tarafımıza iletilmiştir.

Yörede sevgiyi dile getirmede kullanılan bir diğer yöntem de “türkü söylemek”tir. Tarlada, bağda ya da bahçelerde çalışan gençler sevgilerini göstermek amacıyla birbirlerine karşılıklı türküler söylemektedir. Karşılıklı türkü söyleme ile gençler, birbirlerine duydukları sevgiyi ifade etmiş olmaktadır. Bu konuda Kızıltepe’de sevdiği kıza türkü yazarak aşkını ilan eden birinin olduğu söylenmektedir. Bu anlatıya göre delikanlı on yedi yaşlarındayken evlerinin bitişiğine bir komşu taşınır. Yeni gelen komşunun beş çocuğu vardır. İki komşu zaman içinde çok iyi dost olur ve evin babası komşu delikanlıyı evladı gibi sevmeye başlar. Bu arada delikanlı, komşunun kızına âşık olur. Ancak gün geçtikçe içinde büyüyen bu aşkını genç kıza bir türlü ifade edemez. Çünkü ona göre bu aşk, kendisine altıncı evladım diyen babaya ihanet etmek anlamındadır. Akli ile aşkı arasında sıkışıp kalan delikanlıyı anlayabilen tek dostu, sırdaşı olan sazıdır. Genç kıza görmek istediğinde tek dostu olan sazından yardım alır ve türküler söyler. Delikanlının yüreğinden sazına yansıyan ezgileri duyan genç kız da evinden dışarıya çıkıp delikanlıya görünerek bu aşka karşılık verir. Parolası aşk olan bakışmaların işareti, delikanlının sazından yükselen ezgiler olur. Günler, haftalar, aylar geçtikçe yüreğinde bir kor gibi büyüyen aşkını kimseye söyleyemeyen delikanlı intihar etmeyi planlar. Çünkü kendisine evladım diyen adama kızını sevdiğini söylemenin ihanet olduğunu düşünür. Bu nedenle bunu söylemek yerine intihar etmeyi daha erdemli bir davranış gibi görür ve fare zehri içerek intihar etmeye çalışır. On dört gün boyunca koma halinde kalan delikanlı hayata geri döner ve intihar sebebinin genç kıza duyduğu aşk olduğu anlaşılır. Delikanlının aşkı açığa çıkınca ailesi genç kıza istemeye gider. Geleneklere göre usulünce genç kız, ailesinden istenir ancak babası kızını vermez. Bunun üzerine delikanlı komşunun bir zamanlar kendisini altıncı evladı gibi görmüş olmanın verdiği cesaretle ümidini kesmez.

Delikanlının yüreğinden eksilmeyen umutlar sazının tellerinde ezgiye, gencecik bedeninde ise bir inada dönüşür. Aşkından vazgeçmeyen delikanlı bu defa da ailesiyle tartışır. Çevresindeki diğer insanlar da onun bu sevdadan vazgeçmesi için ona baskı yapar. Daha sonra yaşadığı baskı ve bunalımdan dolayı delikanlı kendini öldürmek amacıyla bedenine bir bıçak saplar. Delikanlının bu eylemi de sonuç getirmez. Dünyaya küsen delikanlının tek dostu ve sırdaşı sazı olur. Aşkını, öfkesini, acısını, umutlarını sazına gömerken yüreğinden gelen bir çılglıkla dilinden dökülen “Şerina Bın Dara Guze (Ceviz ağacının altındaki tatlı güzel)” türküsünü söyler. Bu türkü kısa bir zamanda yörede herkes tarafından duyulur. Delikanlı, gittiği her ortamda bıkmadan usanmadan bu türküyü söyler. Kısa sürede yöre halkı arasında yayılan bu türkü, büyük bir hızla Kızıltepe’nin dışına da yayılır. Şarkının kendi kızı için yazılıp söylendiğini bilen baba, şarkıdan etkilendiği için mi yoksa delikanlıyı susturmak için mi bilinmez, ancak sonunda kızını, delikanlıya vermeye razı olur.³³⁸

Günümüzde gençler, çeşitli iletişim araçları ile ya da yüz yüze görüşerek birbirlerine olan sevgilerini dile getirebilmektedirler. Birbirlerine sevgilerini dile getiren gençlerin de daha sonra usulünce evlendikleri zikredilmektedir.

Kızıltepe ve çevresinde “kuma” getirme şeklinde yapılan evlilikler de bulunmaktadır. Evli bir erkeğin boşanmadan ikinci bir kadınla evlenmesi ile ilk eşinin üzerine getirdiği kadına “kuma” denilmektedir.³³⁹ Yörede bir erkeğin ikinci bir kadınla evlenme nedenleri arasında erkek çocuğu sahibi olmak, çocuklarının sayısını çoğaltmak, çocuksuz ise çocuk sahibi olmak, zenginliğini göstermek, toplum içinde bir statü elde etmek, yeni akrabalık bağları kurmak gibi nedenler yer almaktadır. Bununla birlikte Kızıltepe ve çevresinde soyun çokluğu ve erkek çocukların sayısı da aileler için övünç kaynağı olarak görülmektedir. Bu çerçevede ne kadar çok erkek çocuğuna sahip olunursa toplum içinde o babanın asla sırtının yere gelmeyeceğine inanılmaktadır.

Ülkemizde Türk Medeni Kanununa göre bir kişi aynı anda birden fazla kadınla resmi anlamda evlenememektedir.³⁴⁰ Bu durumda erkeğin imam/dini nikâhı ile ikinci, üçüncü hatta dördüncü kadınla evlendiği görülebilmektedir. Diğer yandan imam nikâhlı kadınlardan dünyaya gelen çocuklar, resmi nikâhı olan ilk kadının nüfusuna kaydedilebilmektedir. Günümüzde dinî nikâhlı kadınların istedikleri takdirde çocuklarını kendi nüfuslarına kaydettikleri de görülmektedir.

Kuma getirme olayında bazen ilk eşin aktif rol aldığı görülebilmektedir. Kadının çocuğu yoksa çocuk sevmek ve eşinin soyunun kurumasını engellemek amacıyla eşinin ikinci evlilik yapmasını istediği yörede zikredilmektedir. Bu çerçevede kadın, kocasına uygun gördüğü kızı kendisi gidip isteyebilmekte ve kuma olarak üzerine getirebilmektedir. Bununla birlikte erkeğin sadece kız çocuğu varsa erkek çocuk sahibi olmak için ikinci bir evlilik yaptığı da olmaktadır. Yörede soyun erkek çocuğundan devam ettiğine inanıldığından kız çocuğu olsa da soy açısından yok hükmündedir. Bundan dolayı da yalnız kızı olan kişinin soyunun kuruyacağına inanılmaktadır. Bu durumda eşi razı olmasa dahi kocanın ikinci evliliğini gerçekleştirdiği yörede söylenmektedir. Bunun yanı sıra hem kız hem de erkek çocuğu olmasına rağmen erkeğin birden fazla evlilik yaptığı da yörede bilinmektedir. Söz konusu hususta maddi durumu iyi olan ya da soyunu çoğaltmak isteyen erkeklerin bu amaçla evlendiğinden söz edilmektedir.

Kuma olarak seçilen adaylar genelde genç kızlardır. Bu bağlamda yörede ailelerin kızlarını kuma olarak verdiklerinde onların fikrini sormadıkları zikredilmektedir. Kızlar istemeseler de ailenin aldığı bu karara uyarak evlenmektedir. Kızların kuma olarak verilmelerinin çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Bunların başında zorla kaçırılma ve başlık parası gelmektedir. Buna göre kuma olarak istenilen bir kızın bu evliliğe itiraz etmesi halinde karşı tarafın zorla alıkoyma suretiyle bu evliliği yapmasına mecbur edilmektedir. Yörede bir kızın kaçması toplum içerisinde çirkin, hoş görülmeyen bir davranış olarak kabul edilmekte ve bundan ötürü genç kıza bazı

³³⁸ Demir, “*Ve Kızıltepe*”, ss.118-119.

³³⁹ Tezcan, “*Türk Kültüründe Kız Kaçırma Geleneklerinin Antropolojik Çözümlemesi*”, s.191.

³⁴⁰ Türk Medeni Kanunu, Sy. 24607,C. 41, 2001: 8067, madde 130.

yaptırımlarda bulunmaktadır.* Böyle bir durumda kalmak istemeyen kızlar da kuma olarak gitmeyi kabul etmek zorunda kalmaktadır. Bununla birlikte ailelerin maddi durumunun kötü olması da kızların kuma olarak verilmesinde etkili olduğu söylenmektedir. Bu nedenle ailenin başlık parası almak amacıyla kızlarını kuma olarak verdikleri görülmektedir.

Yörede kuma olarak bazen dul kadınlar da tercih edilmektedir. Dul bir kadının böyle bir evliliği kabul etmesinin nedenleri arasında sahipsiz kalması, küçük çocuklarının olması, onların temel ihtiyaçlarını karşılamada zorlanması gibi etkenler yer almaktadır. Evlilik teklifi araçlar ile bizzat kadının kendisine yapılmakta ve teklifin kabul edilmesiyle evlilik gerçekleşmektedir.

Yörede birden fazla yapılan evliliklerde genellikle ilk eş ve çocuklarının mağdur edildiği görülmektedir. Yörede erkeğin ikinci evliliğini gerçekleştirdikten sonra ilk kadına ve çocuklara karşı duyarsızlaştığı ve uzaklaştığı zikredilmektedir. Bu çerçevede ilk kadının evi terk edilmekte, ihtiyaçları karşılanmamakta, aranıp sorulmamaktadır. Bu durum daha sonraki dönemlerde çocukların babasına ve diğer kardeşlerine karşı düşmanca tavırlar sergilemesine neden olduğu söylenmektedir. Hatta çocukların diğer çocuklara; “Falanca kadının çocukları...” diye hitap ettikleri ve kardeş olduklarını umursamadıkları ifade edilmektedir. Konu hakkında yöredeki genel anlayış böyle olmakla beraber yörede çok eşli olan bazı erkeklerin bütün eşlerine ve çocuklarına eşit davrandığı ve ayırım yapmadığı da zikredilmektedir.

2.7. Ölümle İlgili İnanışlar

Ölüm, doğum ve evlenme gibi insan yaşamının önemli geçiş dönemlerinden biridir. Fiziksel açıdan insan yaşamının tabii sonucu olan ölüm, yaşamın karşılığı olup hayatın sona ermesi anlamına gelmektedir. Aynı zamanda ölüm; “Ruhun bedenden ayrılması suretiyle maddi hayat kaynağını yitirmesi” olarak da tanımlanmaktadır.³⁴¹ Ölüm, somut olarak insan yaşamının sona ermesi olarak görülse de toplumların inanış ve törelerine göre doğum ve düğün gibi bir “geçiş” değerine de sahip olabilmektedir. Bu çerçevede ölümden sonra da ölen kişinin yaşayanlarla ilişkisinin ve alışverişinin devam ettiğine inanılmaktadır.³⁴² Ölüm ile ilgili yapılan ritüeller, sadece canın ya da ruhun bedenden ayrılması değil, hem varoluşsal hem de toplumsal bir rejim değişikliğini barındırması açısından da oldukça karmaşık bir yapı özeliği taşımaktadır. Bu bağlamda ölen kişinin mezar-ötesi kaderini belirleyen bazı sınamalardan geçmesi aynı zamanda ölümler cemaati tarafından tanınması ve aralarına kabul edilmesi gerektiği anlayışı yaygındır. Ölü için yapılan ritüeller de bu amaçlar üzerinden uygulanmaktadır.³⁴³

İnsan sahip olduğu bazı içgüdüler nedeniyle ölüm karşısında büyük korku duyabilmektedir ve bu durumu bir son olarak kabul etmek istememektedir. Aynı zamanda kesin bir bitiş ya da yok olma düşüncesi insanı olumsuz etkilemektedir. Her ne kadar insan ölüm gerçeği ile yüzleşse de ölüm olayından çekinebilir, korkabilir ve tedirgin olabilir. Bu çerçevede ruh ve ruhsal açıdan var olma düşüncesi, bireyi ruhun sürekliliğine ve ölümden sonraki yaşama dair avutucu bir inanca ulaşmasını sağlamaktadır.³⁴⁴ Bu açıdan dinsel inanışlar insanın ölüm karşısındaki düşünce ve inanmalarını biçimlendirmektedir. Geçmişten günümüze kadar her toplulukta ya da her inanç sisteminde farklı olsa da ölüm genel anlamda yeni bir hayatın başlangıcı olarak kabul edilmektedir. İslâm dininde de ölüm, bir son değil yeni bir hayatın başlangıcı olarak görülmektedir. Ölüme dair böyle bir inançları daha önce Türklerin eski inanışlarında da var olduğu bilinmektedir. Türklerin İslâm dinine girmeleriyle birlikte ölüm ile ilgili inanma ve pratiklerin de bu dine aktarılması kolaylaştı demek yanlış

* Kaçırma yolu ile yapılan evlilik ve yaptırımları konusunda geniş bilgi için tezimizin “kaçarak evlenme” bölümü, sayfa 116’ya bakınız.

³⁴¹ Salime Leyla Gürkan, “Ölüm”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.34, İstanbul, 2007, s.32.

³⁴² Boratav, “100 Soruda Türk Folkloru”, s.194.

³⁴³ Eliade, “Kutsal ve Dindış”, ss.161-162

³⁴⁴ Bronislaw Malinowski, “Büyü, Bilim ve Din”, Çev.: Saadet Özkal, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1990, ss.40-41.

olmayacaktır. Bu bağlamda eski âdet ve gelenekler yeni dine uygun hale getirilerek gündelik yaşamda kullanılmalarına devam edildi.³⁴⁵

Geçiş evreleri arasında yer alan ölüm ile ilgili olarak birçok inanış ve pratikler bulunmaktadır. Bu pratikler aslında ölen kişiye duyulan saygının, yaşanan üzüntünün ve aynı zamanda ölüme karşı duyulan korkuyu yansıtmaları açısından da önemlidir. Bu çerçevede ölüm olayının etrafında toplanan ve ölen kişi ile toplum üyelerini kuşatan bazı inanmaları, adetleri, işlemleri, törenleri ve diğer kalıplaşmış bir takım davranışlar üç grupta ele alınabilmektedir. Birinci grupta ölenin diğer dünyaya gidişini kolaylaştırma, onun gerek geride bıraktıklarının gözünde gerekse diğer dünyada saygın ve mutlu bir kişi olmasını sağlama amacına yönelik yapılan uygulamalardır. İkinci grup ise ölen kişinin geri dönüşünü önlemek ve yakınlarına ve geride bıraktıklarına zarar vermesini engellemek amacıyla yerine getirilen pratikleri kapsamaktadır. Son grupta hayatını kaybeden bireyin yakınlarının bozulan ruh durumlarını sağaltmak, üzüntülerini paylaşmak, teselli etmek, sarsılan toplumsal ilişkilerini düzeltmek ve yeniden topluma katılmalarını sağlamak için yapılan uygulamalar yer almaktadır.³⁴⁶

İnsan yaşamının son evresi olan ölümlle ilgili inanç ve uygulamaların halk inanışları içerisinde önemli bir yeri bulunmaktadır. Çünkü bu uygulamalar ait olduğu topluluğun yaşam biçimi ve inancı hakkında da bilgi verir. Çalışmanın bu bölümde Kızıltepe ve çevresinde geçmişten günümüze kadar geleneğin şekillendirmiş olduğu ölüm ve ölü etrafında oluşan inanç ve uygulamalar ele alınacaktır. Ölüm konusu; ölüm öncesi, ölüm anı ve ölüm sonrası olarak anlatılacaktır.

2.7.1. Ölüm Öncesi

Ölüm konusu Kızıltepe ve çevresinde büyük bir öneme sahiptir. İnsanların diğer dünyada mutlu bir yaşam elde etmek amacıyla dinin emirlerini ve yasaklarını yerine getirmeye çalıştıkları ve aynı zamanda yaşamları süresince ölüm ve sonrasına hazırlık yaptıkları görülmüştür. Bu bağlamda yöre halkı, insanların yaşlandıklarında kendilerini ölüme daha yakın hissettiklerini, bu nedenle günah işlemekten uzak durduklarını, ibadetlerine daha da özen gösterdiklerini, gücü nispetinde hac görevini yerine getirmeye çalıştıklarını ifade etmektedir. Özellikle hac ibadetinin insanların yaşlanınca yerine getirmesi gereken bir görev olduğu düşünülmektedir. Çünkü hacca gidip gelen kişinin annesinden doğduğu gibi tertemiz ve günahsız olduğu inancı hâkimdir. Dolayısıyla yörede belli bir yaşa gelen kişinin hac ibadetini yerine getirdikten sonra dünyalık işlerden el etek çektiği ve günahlardan uzak durarak yaşamaya gayret ettiği söylenmektedir. Bu bağlamda kişinin günahsız olarak öleceğine inanılmaktadır.

Yörede yaşı ilerlemiş kadınların öldüklerinde kimseye yük olmamak, kimseye borçlu kalmamak, kefensiz kalmamak amacıyla ölüm hazırlığını hayattayken bizzat kendilerinin yaptığı belirtilmektedir. Bunun için bedenini saracak kefeni, saçlarına ve ellerine serpilecek kınayı, vücuduna sürülecek güzel kokuları, sabunu, havluyu, zemzem suyunu vb. eşyaları önceden hazırlayıp bir bohça içinde muhafaza ettikleri söylenmektedir. Bu şekilde ön hazırlık yapmayan kişinin de ya bir miktar para ayırarak sakladığı ya da parmaklarında taşıdığı altın yüzükleri ölüm sonrası ihtiyaçlarını karşılamaları için aile fertlerine vasiyet ettiği zikredilmektedir.

“Temizlik imandandır.” anlayışı bağlamında yörede bir Müslüman’ın son nefesine kadar hem bedenini hem de evini temiz tutmakla sorumlu olduğu düşünülmektedir. Bu çerçevede evinde hastası olan kişi, daima evini temiz tutmaya özen göstermektedir. Zira ölen kişinin ardından hemen ev temizliğinin yapılması, hoş karşılanmayan bir durum olarak görülmektedir. Bu konuda ölenin ardından hemen ev temizlik yapanın vücudundan hastalığın eksik olmayacağına inanılmaktadır.

³⁴⁵İnan, “Tarihte ve Bugün Şamanizm”, s.204; Nilgün Çıblak, “Anadolu’da Ölüm Sonrası Mezarlıklar Çevresinde Oluşan İnanç ve Pratikler”, Türk Kültürü Dergisi, 40(474), 2002, s.605; Azime Şahin, “Bursa Keleş Yöresi Ölüm İle İlgili Âdet ve İnanışlar”, Yüksek Lisans Tezi (Yayımlanmamış), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı, Ankara, 2019, s.17.

³⁴⁶Örnek, “Türk Halkbilimi”, s.207.

Yörede özellikle kadınlar ahirette birbirlerine komşu olma inancıyla kendi aralarında “ahiretlik tutma” uygulaması yapmaktadır. Bu anlamda birbirini seven iki dost kadın karşılık olarak; “Sen benim ahretliğimsin.” diyebilmektedirler. Bundan sonra bu iki kadın birbirlerinin evine gitmekte, birlikte vakit geçirmekte, ibadetlerini birlikte yapmakta, birbirlerine hediye almakta ve birbirlerine olan sevgilerini, dostluklarını sözlü olarak dile getirmektedir. Yapılanlar bağlamında ahirette bu iki kadının birbirine komşu olacağına inanılmaktadır.

Yörede yaşanan ölümlerin neticesinde yaşlı insanların ölümü hatırlayarak derin bir “ah” çektikleri görülmektedir. Özellikle yaşlı kadınların şu şekilde yakınmaları bulunmaktadır; “Bilseydik böyle hasta olup ibadetlerimizi yapmakta zorlanacaktık, gençliğimizi bol bol ibadet ederek geçirirdik.” gibi sözlerle duydukları pişmanlıklarını ifade etmektedir.³⁴⁷

2.7.1.1. Ölümün Ön Belirtileri

Toplulukların ya da insanların ölümden sonraki dünya inancı ne olursa olsun dünya yaşamının sonu anlamına gelen ölüm gerçeğiyle yüzleşmek ve bununla baş edebilmek amacıyla çeşitli arayışlar içinde oldukları görülmektedir. Ölümle ilgili en önemli konu hiç şüphesiz zamanıdır. Halk kültüründe geleceği bilme isteğinin en büyük nedeninin ise ölüm korkusu olduğu düşünülmektedir. Bu çerçevede ölüm korkusunun insanın bilinçaltına verdiği tedirginlikle oluşan halk düşüncesi, alışlagelmişin dışındaki bazı davranışları, gündelik hayatın araç ve gereçlerin şu ya da bu biçimdeki kullanışları, yaşam deneyimleri, tabiat olayları, hayvanların davranış ve sesleri, rüyadaki izlenimleri, hasta kişinin bedensel ve ruhsal açıdan oluşan değişimleri çoğu zaman ölümün bir alameti ve habercisi olarak kabul edilmektedir. Buna göre ev ya da ev eşyasındaki “gıcırdama”, “çıtırdama”, “kütürdeme”, “kırılma”, “çatlama”, “beklenmedik bir zamanda kapı çarpması” gibi olayları ölümün yahut başka bir felaketin habercisi sayılmaktadır.³⁴⁸ Bu durumda insanlar, ölümü çağrıştıran şeylerden uzak durarak yaşamlarını sürdürmeye gayret etmektedir.

İnsanoğlu geçmişten günümüze çevresinde olup biten her şeyi incelemiş, onları anlamaya çalışmış ve çeşitli varsayımlar da bulunmuştur. Bu konuda hangi hastalığın insanın ölümüne sebep olduğu bizzat hasta yakınları tarafından dikkatle takip edilmiş ve bazı sonuçlar elde edilmiştir. Bu kapsamda Kızıltepe ve çevresinde ölüme işaret sayılan bazı hastalıklar tespit edilmiştir. Buna göre sağlıklı kişinin birden bire kendini halsiz hissetmesi, iştahının kesilerek yemek yememesi, gözlerinin yanlara doğru kayması, dilinin ağırlaşarak konuşma yetisini kaybetmesi, geçici körlük yaşaması, farklı şeyler gördüğünü söylemesi hastalık belirtileri olarak kabul edilmektedir. Bu çerçevede kişinin bir anda sağlığının bozulması onun öleceğine yorumlanmaktadır. Bununla birlikte insanların, ölümü yaklaşmış olan kişinin yüzüne bakarak onun yakında öleceğini anladıkları ifade edilmektedir. Kişinin yüz renginin solması, gözlerinin feri çekilmiş gibi görünmesi, teninin toprak gibi görünmesi gibi belirtiler o kişinin ölümünün yakın olduğunu gösteren işaretlerdir ve bu işaretler görüldüğünde o kişinin öleceğine inanılmaktadır. Bazen de kişinin öleceğinin kırk gün öncesinden belli olduğu söylenmektedir. Buna göre kişinin sanki dünyadan kopmuş gibi görüldüğü, hiçbir şeyle alakadar olmadığı ve yüzünün solduğu ifade edilmektedir. Ayrıca bu kişinin üzerinde ölüm ağırlığını hissettiği ancak bu ağırlığın ne olduğunu bilmediği de zikredilmektedir. Bu belirtiler görüldüğünde o kişinin kısa bir sürede öleceğine inanılmaktadır.³⁴⁹

Halk arasında çaresiz derde düşmüş bir hastanın aniden iyileşme belirtisi göstermesi de kişinin ölümünün yaklaştığını gösteren belirtiler arasında kabul edilmektedir. Halk arasında beklenmeyen bu iyileşme olayına “ölüm iyiliği” denilmektedir. Geçici iyileşme sonrasında kişinin kısa bir zamanda öldüğü gözlemlenebilmektedir. Bununla birlikte sağlıklı bir insanın bir anda “kuru sancı” adı

³⁴⁷ K.K.9, 11, 13, 18, 21, 29, 34, 38, 42, 46, 52, 53, 67, 80, 99, 102, 110, 123, 135, 143, 144.

³⁴⁸ Örnek, “Anadolu Folklorunda Ölüm”, s.15.

³⁴⁹ K.K.6, 9, 11, 18, 21, 22, 24, 29, 38, 42, 44, 45, 46, 53, 55, 56, 60, 67, 73, 78, 81, 86, 95, 96, 99, 102, 104, 114, 125, 136, 142, 144, 145, 146, 148.

verilen bir hastalığa tutulduğu ve bu hastalığa yakalanan kişinin de çok kısa zamanda öldüğü belirtilmektedir. Diğer yandan bir kişinin sebepsiz yere aniden dışının düşmesi, o evden birinin öleceğine işaret sayılmaktadır. Bu çerçevede yörede bu şekilde dışı düşen birinin aynı hafta içerisinde kendi ailesinden ölenlerin olduğu zikredilmektedir.³⁵⁰

Yörede bazı kişilerin yakın zamanda öleceklerini hissettikleri, bunu dillendirdikleri ve kısa bir süre sonra da öldükleri söylenmektedir. Buna göre yörede abdestli, namazlı, dindar bir kişinin hasta yatağında ölümünden iki üç saat önce eşine; “Ben bugün öleceğim, çocuklarıma haber ver, yanıma gelsinler.” dediği, çocuklarının yanına gelmesinden sonra onlarla son kez konuşarak helallik istediği ve kendisini kibleye çevirmelerini istedikten sonra öldüğü ifade edilmektedir. Aynı zamanda ölen kişinin son anda tarikatına mensup olduğu şeyhin kendisine el salladığını söylediği ve kendisinin de ona el salladıktan sonra öldüğü belirtilmektedir. Ölümü sırasında ise kişinin son nefeste gözlerini belli bir noktaya diktiği ve bu şekilde ruhunu teslim ettiği zikredilmektedir. Çevresinde bulunanların ifadesine göre kişinin zorlanmadan, yüz şeklinin bozulmadan, renginin solmadan ruhunu teslim ettiği ve sonrasında yüzünde tebessüm olduğu ölen biri gibi değil de uyuyan biri gibi görüldüğü söylenmektedir.³⁵¹

Ölümle ilgili olarak Kızıltepe ve çevresinde oluşan halk kültüründe ağlama sesine, bitkilere ve bazı eşyalara insan yaşamına ilişkin anlamların yüklendiği görülmektedir. Buna göre bir bebeğin aniden ağlamaya başlaması ve hiç durmadan ağlamaya devam etmesi o bebeğin öleceğine işaret sayılmaktadır. Çünkü bebeğe cinlerin musallat olduğuna ve sonunda da onlar tarafından öldürüleceğine inanılmaktadır. Diğer bir örnekte ise ölen bir kişinin hayattayken çok sevdiği birisi ile ilgili olarak ölen kişinin sevgisinden bahsedilirken söz arasında; “Aman şimdi sevmesin.” denilmektedir. Bu bağlamda ölen kişilerin sevdiği kişiyi yanına çağırdığına inanılmaktadır. Dolayısıyla çağırılan kişinin de yakın zamanda öleceği varsayılmaktadır. Bunun yanı sıra yas tutan birinin sürekli siyah kıyafetler giymesi halinde o evden bir cenazenin daha çıkacağına inanılmaktadır. Çünkü baştan ayağa siyah giyinen kişinin ölümü çağırdığı yönünde bir inanç bulunmaktadır. Bununla birlikte ölüyü yıkamak için suyun ısıtılmasında o evin odunları kullanılırsa o evden bir cenazenin daha çıkacağına inanılmaktadır. Bunların yanı sıra ayçiçeğinin uğursuz sayılması nedeniyle bu bitkinin ekilmesiyle o aileden birinin öleceğine inanılmaktadır.³⁵²

Ölümü önceden haber veren belirtiler arasında rüyalar da önemli bir yer teşkil etmektedir. İnsanın uyuduğu sırada bilinçaltında şekillenen çeşitli görüntülerin simgesel bir takım çağrışımlarla desteklenerek gerek rüyayı gören, gerekse yakınları için bir ölüm belirtisi olarak yorumlanması halk arasında görülen yaygın olan bir olaydır. Halk düşüncesi çoğu zaman düşle gerçek arasında bir ayırım yapamadığından dolayı bunların arasına keskin bir çizgi çekememektedir. Örneğin; rüyada manda ya da kazan gören biri, mandanın ve kazanın düş yorumlarında ölüm motifi olduğunu hatırlayıp etkilenir ve bu durumda tedirgin olmaktadır. Bu sebeple rüyalar insanların geleceğine dair bilgi veren araçlar olarak görülmektedir.³⁵³

Kızıltepe ve çevresinde rüyalarda görülen bazı olayların ve nesnelerin bir takım felaketlere ve ölüme işaret ettiği kabul edilmektedir. Bu tür inanışların yaygın olduğu yerlerde rüyalar özellikle bu işten anladığına inanılan rüya yorumcusu kişilere ve hocalara yorumlatılmaktadır. Buna göre rüyada ölmüş birinin sağ olan kişiden bir eşya alması, o kişinin yakında öleceğine yorumlanmaktadır. Bir kişi rüyasında dışının düştüğünü gördüğünde ailesinden ya da akrabalarından birinin öleceğini; ön dışın düşmesi halinde yakın akrabanın, arka dışın düşmesi halinde uzak bir akrabanın öleceğini düşünmektedir. Aynı zamanda bir kişi rüyasında dışının düştüğünü ve düşen dışını de attığını görürse o kişinin kısa zamanda öleceğine inanılmaktadır. Rüyada kendisine altın takı taktığını ya da eline çok para aldığını gören kişinin yakın zamanda aile bireylerinden birinin öleceğine inanılmaktadır. Evli bir kadının rüyada altın görmesi

³⁵⁰ K.K.9, 11, 18, 73, 86, 136,146.

³⁵¹ K.K.24, 40, 96, 100, 145.

³⁵² K.K.9, 17, 22, 24, 34, 38, 41, 44, 46, 50, 53, 78, 96, 99, 102, 115, 123, 145, 146.

³⁵³ Örnek, "Anadolu Folklorunda Ölüm", s.25

ve kefene işaret sayılan beyaz gelinlik görmesi halinde çevreden birinin öleceğine inanılmaktadır. Ölüm alameti kabul edilen siyah gelinlik görüldüğünde de çevrede birinin öleceğine inanılmaktadır. Rüya da zılgıt atan kişinin ölen kişinin ardından ağıt söyleyeceği düşünülmektedir. Rüya da ayakkabının kaybedilmesi o aileden birinin öleceğine yorumlanmaktadır. Rüya da kan görmek, birinin kanının döküleceğine işaret sayılmaktadır. Bunların yanı sıra yörede abdestli namazlı yani dindar kişilerin rüyalarında ne zaman öleceklerini gördükleri zikredilmektedir.³⁵⁴

Ay ve güneş tutulması, yıldız kayması, şimşek çakması ve gök gürlemesi gibi bazı tabiat olayları halk inanışlarında çoğu zaman ölümün ön habercisi olarak kabul edilmektedir. Halk inanmalarında ay ve güneş tutulması, çoğu zaman korku verici bir olay olarak görülmektedir. Öyle ki yeryüzü ile gökyüzü arasında var olan sıkı dinsel ilişkinin analogik sonucu olarak insanlar, yeryüzünde de gökyüzündekine benzer korku verici olayların olacağını düşünerek bundan sonra neler olacağını beklemeye başlamaktadır.³⁵⁵ Yörede bazı doğa unsurları da ölümün ön belirtisi olarak görülmektedir. Buna göre havanın kasvetli, bunaltıcı, boğucu bir hale gelmesi neticesinde o bölgede birilerinin öleceği varsayılmaktadır. Diğer yandan gece gökyüzünde yıldız kaydığında birinin öleceğine inanılmaktadır. Bunların yanı sıra cinlerin fırtınaya sebep oldukları ve fırtına sırasında insanlara zarar verdiklerine inanılmaktadır. Bu nedenle fırtına esnasında salâvat getirilerek onların zararından sakınıldığı düşünülmektedir.³⁵⁶

Halk inanışlarında ölümü haber verdiği inanan bazı hayvanların davranışları ve çıkardıkları sesler önemli bir yer tutmaktadır. Hayvanların insanlarda bulunmayan özel yetilerinin, sezgilerinin, görülmeyen varlıkları görmelerinin, fiziksel yapılarının, uğurlu ya da uğursuz sayılmalarının ve bu gibi inanışların ortaya çıkmasında etkili olduğu düşünülmektedir. Evcil ve vahşi hayvanların ötüşleri, ulumaları, kişnemeleri, böğürmeleri, belli hareketleri ve farklı uçuş yönleri ya da alışılmışın dışındaki bazı davranışları halk arasında yaklaşan bir ölümün ön belirtisi ve işareti olarak kabul edilmektedir. Bu kapsamda bu tür belirtileri gören ya da duyan kişi gizli bir korkuya kapılarak tedirgin olmakta ya da paniğe kapılarak kaygılanmaktadır. Dolayısıyla kişi başına geleceğine inandığı felâketi uzaklaştırmak ya da önlemek için bir takım yollara başvurmaktadır.³⁵⁷ Kızıltepe yöresinde ölümün ön belirtisi sayılan bazı hayvan davranışları bulunmaktadır. Buna göre bir köpeğin Azrail'i gördüğünde uluduğuna ve köpek hangi evin önünde uluyorsa o evden birinin öleceğine inanılmaktadır. Baykuşun bir evin damına ya da direğine konarak ötmesi uğursuzluk olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda baykuşun ötüşü, "evin üzerine okuması" olarak anlaşılmakta ve o evden birinin öleceğine inanılmaktadır. Bununla birlikte güvercin ve tavşan besleyen ailelerin fakirlikle karşılaşacaklarına ve o eve ölüm getireceğine inanılmaktadır. Bu yüzden çoğu ailenin güvercin ve tavşan beslemekten kaçındığı bilinmektedir. Diğer yandan tavuğun horoz gibi ötmesi de uğursuz bir durum olarak kabul edilmekte ve bulunduğu eve ölüm getireceğine inanılmaktadır. Bu çerçevede tavuğun en kısa sürede kesilmesi gerektiği yörede zikredilmektedir. Aynı zamanda karıncaların bir evin önünde toplandığı görülürse o evden birinin öleceğine inanılmaktadır.³⁵⁸

2.6.1.2. Hasta Ziyareti

İslâm dininin insana verdiği değerden kaynaklı olarak ağır hasta olan kişilere ziyarete giden diğer Müslümanlar tarafından saygılı davranılmaktadır. Hasta olan kişilerin ziyaretlerine gidilerek hal ve hatırları sorulur, yalnız kalmamaları sağlanmaktadır. İslam geleneğine göre ölüm döşeğindeki bir hastayı ziyaret etmek sünnettir. Bu durumdaki kişiyi ziyaret etmenin amacı yalnızca onu rahatlatmak değil aynı zamanda ziyaret eden kişinin kendi sağlıklı haline de şükretmesi olarak

³⁵⁴ K.K.6, 9, 23, 24, 38, 46, 66, 78, 83, 99, 102, 104, 123, 127, 128, 129, 144, 145.

³⁵⁵ Örnek, "Anadolu Folklorunda Ölüm", s.24.

³⁵⁶ K.K.11, 22, 29, 35, 53, 100, 120.

³⁵⁷ Örnek, "Anadolu Folklorunda Ölüm", s.15.

³⁵⁸ K.K.6, 7, 8, 9, 11, 18, 22, 27, 28, 35, 34, 38, 46, 53, 53, 67, 73, 78, 96, 99, 100, 102, 120, 144, 145.

düşünülmektedir. Hasta ziyareti esnasında dikkat edilmesi gereken bazı hususlar vardır. Ziyaret sırasında ziyaretçi, hastanın yanında gereksiz, yersiz konuşmalarda bulunulmamalı, hastayı korkutmamalı bunun yerine ona umut verici sözler söylemeli ve en önemlisi Allah'ın affediciliğini ön plana çıkartan ayet ve hadislerden bahsederek onu teskin etmelidir. Bu konuda Hz. Muhammed, hastaları ziyaret sırasında onlara hayır dua edilmesi gerektiğini belirterek yapılan bu duaları meleklerin de işiterek âmin diyeceklerini bildirmiştir.³⁵⁹

2.6.1.3. Ölüm Biçimi

Ölüm, her insanın başına gelecek kaçınılmazı mümkün olmayan bir olaydır. Toplum içinde görülen iki çeşit ölüm biçimi vardır. Bunlar ise “hücceten ölüm (aniden düşüp ölme şekli)”, diğeri ise elden ayaktan kesilerek yataklara düşerek ölme biçimidir. Ani şekilde ölmek ya da acısız, ağrısız bir şekilde ölmek her insanın arzuladığı ölüm biçimidir. Halk arasında böyle ölen kişilerin iyi insan, sâlih kimse oldukları düşünülmektedir. Bu şekilde gerçekleşen ölümler, sonrasında geride kalan aile fertlerini teselli eden bir argümana dönüşmektedir. “Elden ayaktan kesilerek yataklara düşme” biçimindeki ölüm şekli ise kimsenin arzu etmediği bir ölümdür. Çünkü hem kendisinin hem çevresinin zorluk çekmesinden dolayı onun kötü biri olduğu ya da günahlarının çok olduğu düşünülmektedir. Böylesi hastalar, içinde bulundukları durumun farkında olup bu dünyadan kul hakkıyla gitmemek için çevresinde bulunan kişilerden haklarını helal etmelerini istemektedir.³⁶⁰

2.6.2. Ölüm Anı ve Yapılan Uygulamalar

Bir insanın öleceği anlaşıldığında inandığı din ya da inancı doğrultusunda ölümünün kolay ve rahat olması amacıyla bazı pratikler yapılmaktadır. Yöre halkının çoğunluğu İslâm dinine inanmakla beraber çok az sayıda Süryani halk da bulunmaktadır. Bu çerçevede ölüm anı yapılan kimi uygulamalarla kişinin bu dünyadan inançlı ve imanlı gitmesi ve aynı zamanda ruhunun bedenini kolay bir şekilde zorlanmadan terk etmesi amaçlanmaktadır.

2.6.2.1. Kur'an-ı Kerim Okuma/Telkin/Su İçirme

Kızıltepe ve çevresinde ölüm döşeğinde olan, son nefesini vermek üzere olan ya da ölümü bekleyen kişiye “muhtazar” denilmektedir. Bu bağlamda hasta ya da öleceği tahmin edilen kişi asla yalnız bırakılmamakta ve başucunda beklenmektedir. Kişinin son nefesini rahat vermesi amacıyla başucunda Kur'an'ı Kerim bilhassa Yasin suresi okunmakta, salavat çekilmekte ve dua edilmektedir. Kur'an okumanın amacı ölüm döşeğinde yatan ve son nefesini verecek olan kişinin rahatlaması, acı çekmeden ruhunu Azrail'e kolay bir biçimde teslim etmesi ve şeytanın ona yaklaşmasını önlemeye yöneliktir. Bu süreçte kişinin başı kibleye çevrilmekte; telkin amaçlı tövbe-istiğfar, kelime-i şehâdet ve kelime-i tevhit getirilmektedir. Ancak ölecek kişiye bu sözleri söylemesi için ısrar edilmemektedir. Kelime-i şehâdet ve kelime-i tevhiti telkin etmenin amacı kişinin bu dünyadan öte dünyaya imanlı gitmesini sağlamak ve şeytana aldanmasına engel olmaya yöneliktir. Zira bir Müslüman'ın son nefeste söylemesi gereken cümlenin şehâdet olduğu ifade edilmektedir. Bu bağlamda şehâdet getiren kişinin yanında şeytanın uzaklaştığına, fazla zorlanmadan ruhunu teslim ettiğine, iman üzere öldüğüne ve cennetlik olduğuna inanılmaktadır. Diğer yandan son nefesini vermek üzere olan kişiye zembere suyu ya da normal su verilmektedir. Hasta su içecek

³⁵⁹ Mustafa Güre, “Dinlerde Geçiş Dönemleriyle İlgili İnanç ve Uygulamalar”, Yüksek Lisans Tezi (Yayınlanmamış), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri (Dinler Tarihi) Anabilim Dalı, Ankara, 2015, s.181.

³⁶⁰ Emine Öztürk, “Dini ve Kültürel Ritüelleriyle Caferilik”, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2011, ss.177-178.

durumda değilse, bez ya da pamukla dudakları ıslatılmaktadır. Su verilmesinin nedeni son nefeste şeytanın elinde bir bardak su ya da pis bir içecek insanın yanına geldiği, susuzluk çeken kişiye bu bardağı gösterdiği ve bu bardak karşılığında ondan imanını satın almak istediğine inanılmaktadır. Dolayısıyla susuzluk çeken kişinin de son nefeste şeytanın oyununa gelerek imanını satmasından endişe edilmektedir. Bu bağlamda su verilmesiyle kişinin imanını şeytana satmayacağı; ruhun bedeni terk ettiği sırada ağız içinin kurumamasından dolayı meydana gelecek hırıltının azaltılacağına inanılmaktadır.³⁶¹ Bununla birlikte şeytanın son kez ölecek kişiye; “Bana inanırsan sana yardım ederim.” şeklinde bir takım sözler söylediği ve bu şekilde insanı saptırmak için uğraş verdiği yönde yöre halkı arasında bir inanış bulunmaktadır. Bu çerçevede kişinin şeytana inandığı anda imanını sattığını ve günahkâr olarak öldüğüne inanılmaktadır. Diğer yandan günümüzde kimi hastalar hastanelerin yoğun bakım ünitelerinde yalnız başlarına son nefeslerini vermektedir. Dolayısıyla ölüm anında kişinin başucunda yapılması gereken pratikler, onu seven kişiler tarafından uzaktan yerine getirilmeye çalışılmaktadır. Bu bağlamda hasta kişinin niyetine akrabaları veya sevenleri tarafından Kur’an’ı Kerim okunmakta, dua edilmekte ve ölüm döşeğindeki kişinin bunu kalben duyacağını umarak kelime-i şehâdet ve kelime-i tevhit getirilmektedir.³⁶²

2.6.2.2. Son Nefesi Verme

Halk arasında Azrail’in insanın ruhunu ayaklardan başlayarak yukarıya doğru aldığına inanılmaktadır. Dolayısıyla ölüm ayaklardan başlayarak başta sona eren bir olaya olarak görülmektedir. Buna göre ölüm anında kişinin ayaklarının kıpırdamadığı, yüzünün çekildiği, renginin değiştiği, yanaklarının çöktüğü, gözlerinin büyüdüğü (fal taşı gibi açıldığı) ve yukarıya doğru belli bir noktaya baktığı, göğsünün inip kalkmağa başladığı, hırıltıların oluştuğu, burun kanatlarının genişleyip daraldığı ve bedeninin sarsılmaya başladığı söylenmektedir. Ruhun, bedeni terk edene kadar bu belirtilerin devam ettiği ve ruhun bedenden çıktıktan sonra kişinin öldüğü zikredilmektedir. Diğer yandan ölüm anında kişinin gözlerinin fal taşı gibi açılıp belli bir noktaya bakması hakkında halk arasında farklı inanışlar bulunmaktadır. Bu bağlamda kişinin dünya gözüyle göremediği şeyleri ölüm anında gördüğüne inanılmaktadır. Zira ölüm anında insanın gözündeki perdenin kaldırıldığı, hiç görmediği varlıkları gördüğü bu sebeple şaşırarak gözlerini açtığı ve bu şekilde can verdiği düşünülmektedir. Aynı zamanda ruhun bedenden ayrıldığı sırada gökyüzüne doğru çekip gittiği ve kişinin de ruhunu izlemek için yukarıya doğru baktığına inanılmaktadır.³⁶³

2.6.3. Ölüm Sonrası ve Yapılan Uygulamalar

Ölüm olayının gerçekleşmesinden sonra sıra ölünün öte dünyaya uğurlanması için yapılan uygulamaların ve inanışların yer aldığı bir geçiş dönemine gelmektedir. Bu çerçevede ölüm olayı meydana geldikten hemen sonra yapılan pratiklerin bir kısmı doğrudan doğruya cesetle ilgiliyken, bir bölümü de cesede yöneliktir. Mevtanın öte dünyaya gönderilişine ön hazırlık niteliğindeki bu işlemlerin bazısının temelinde ölen kişiye “canlı” gözüyle bakmanın ve ondan korkmanın tipik belirtileri yatarken, kimisinde ise sağlığa uygun düşünceler ve dinsel gelenekler rol oynamaktadır.³⁶⁴ Bu aşamada ölen kişinin son yolculuğuna hazırlanma süreci başlamaktadır.

Kızıltepe ve çevresinde bir kişi öldüğünde yapılan uygulamalar Anadolu’da yapılan uygulamalarla benzerlik göstermektedir. Sırasıyla gözüne toprak kaçması, bu dünyada gözü kalması, ardından birini götürmesin diye ölünün gözleri kapatılmaktadır.

³⁶¹ Ayan, "Mardin Folkloru", s.161.

³⁶² K.K.7, 11, 13, 14, 19, 21, 22, 24, 28, 35, 38, 42, 44, 48, 52, 53, 58, 60, 73, 78, 80, 84, 88, 89, 97, 99, 101, 104, 105, 116, 117, 120, 124, 135, 137, 142, 144, 145, 146, 148.

³⁶³ K.K.7, 11, 13, 14, 15, 19, 21, 22, 24, 28, 35, 38, 42, 44, 48, 52, 53, 57, 58, 60, 64, 73, 78, 80, 84, 88, 89, 97, 99, 101, 104, 105, 116, 117, 120, 124, 135, 137, 142, 144, 145, 146, 148.

³⁶⁴ Örnek, "Anadolu Folklorunda Ölüm", s.44.

Gözlerin kapatılmasıyla birlikte ölünün bu dünya ile geride bıraktığı kişiler arasında var olan manevi bağın koparıldığı varsayılmaktadır. Bununla birlikte çirkin ve korkunç görünmesin, ağzına yıkanırken su kaçmasın, çenesi sarkmasın, içine şeytan girmesin, şekli bozulmasın, ağzına toprak dolmasın diye çenesi bez ya da yazmayla bağlanmaktadır. Ölünün başı kible yönüne çevrilmekte, ayakları yan yana getirilerek başparmakları birbirine bağlanmakta, elleri yan yana ya da göbek üstüne konulmakta, üzerindeki kıyafetler çıkartılmakta, yatağı değiştirilmekte, ceset “rahat döşegine” alınmaktadır. Son olarak ölünün bedeninin şişmesini önlemek, kötü varlıkların musallat olmasını engellemek amacıyla karnına bıçak, demir, makas, bakır, kayış vb. metal eşyalar konulmaktadır.³⁶⁵ Aynı zamanda ölen kişinin bedeni üzerine bir miktar tuz ve şeker bırakılmaktadır. Sonunda ölünün üzerine bir örtü örtülmekte ve kefenlenene kadar bu şekilde bekletilmektedir.

Yörede bir kişi, öldükten sonra üzerinde bulunan giysileri çıkartılarak hayır amacıyla ihtiyaç sahiplerine verilmektedir. Ölen kişinin o anda üzerinde bulunan elbiselerin çıkarılıp verilmediği takdirde ruhunun evde kaldığına ve oradan gidemediğine inanılmaktadır. Dolayısıyla ruhun evden gitmesine yönelik bu uygulamanın yapıldığı zikredilmektedir. Bununla birlikte ölüye diğer ait eşyalar ve giysiler de toplanıp saklanmaktadır. Daha sonra bu giysiler yıkanıp temizlendikten sonra diğer eşyalarla birlikte ölen kişinin hayrına fakirlere verildiği belirtilmektedir.³⁶⁶

2.6.3.1. Ölümün Duyurulması

Günümüzde ölen kişinin çevreye duyurulması Anadolu’nun çoğu yerde olduğu gibi sala, telefon, mail, mesaj, gazete ilanı, haber, komşuların duyurması, ev sahiplerinin feryat ederek ağlaması ve ailenin bizzat çevreye bildirmesiyle gerçekleşmektedir. Özellikle küçük yerlerde ölen kişinin kimliği anlaşıldıktan sonra herkesin birbirine haber verdiği bilinmektedir.³⁶⁷ Kızıltepe ve çevresinde de benzer uygulamalarla ölüm haberi çevreye duyurulmaktadır. Ancak yörede ölü kişi için “sala okuma” geleneğinin olmadığı zikredilmektedir. Bununla birlikte ölüm olayının gerçekleşmesiyle çevre halk, ölü evinden gelen ağlama ve bağırma seslerini duymaktadır. Ölümün verdiği acıyla özellikle kadınların yüksek sesle ve öleni metheden özellikleri ile yapmak istediği şeylerin sıralanarak bir ağıt şeklinde söyledikleri görülmektedir. Aynı zamanda ölü için bağırıp çağırıp ağlama ile yırtınıp dövünmek bilhassa yöre kadınları arasında ölüye verilen değer dışı yansıması olarak kabul edilmektedir. Bu acı feryadı duyan komşu ve akrabalar; acılarını paylaşmak, teselli etmek ve yapılması gerekenleri yerine getirmek için cenaze evine gitmektedir. Geçmişte ölüm haberinin çevre köylere bildirilmesi amacıyla atlı haberciler gönderildiği de zikredilmektedir.

Yörede ölü bedeninin toprağa, ruhunun ise huzura kavuşması için bir an önce gömülmesi gerektiğine, mekânı cennet olan kişinin bir an önce oraya gitmek istediğine inanılmaktadır. Bununla birlikte ölü, kötü olduğu düşünülen biriye de kimsenin başına bir musibet getirmesin diye hemen gömülmektedir. Kişi, hangi vakit içinde ruhunu teslim etmişse diğer namaz vakti içinde cenaze namazının kılınarak defnedilmesi iyi görülmektedir. Ancak yörede ikindi ya da akşam namazından sonra ölen kişilerin o gece bekletilip sabah gömüldüğü zikredilmektedir. Çünkü akşam vakti gömülen kişinin toprak tarafından kabul edilmediğine inanılmaktadır. Günümüzde ölen kişinin uzakta bulunan yakınları varsa cenaze törenine katılmalarını sağlamak için nadiren de olsa gömme işleminin bekletildiği de görülmektedir.³⁶⁸

³⁶⁵ Örnek, "Tük Halkbilimi", s.214; Şahin, "Bursa Keleş Yöresi Ölüm İle İlgili Âdet ve İnanmalar", 33.

³⁶⁶ K.K.7, 11, 13, 14, 19, 21, 22, 24, 28, 35, 38, 42, 44, 48, 52, 53, 58, 60, 73, 78, 80, 84, 88, 89, 97, 99, 101, 104, 105, 116, 117, 120, 124, 135, 137, 142, 144, 145, 146, 148.

³⁶⁷ Örnek, "Anadolu Folklorunda Ölüm", s.41.

³⁶⁸ K.K.6, 7, 11, 13, 14, 19, 21, 22, 24, 28, 35, 38, 42, 44, 48, 52, 53, 58, 60, 73, 78, 80, 84, 88, 89, 97, 99, 101, 104, 105, 116, 117, 120, 124, 135, 137, 142, 144, 145, 146, 148.

2.6.3.2. Havar Medet

Havar medet, Kızıltepe ve çevresinde görülen bir uygulamadır. Buna göre medet; yetiş, imdat, yardım et gibi anlamlara gelmektedir. Havar medet ise ölü kişiye yardım etmesi için bağlı bulunduğu şeyhin çağırılması; kutsal soydan geldiğine inanılan ölüye yardım etmesi için atalarının çağırılması demektir. Yörede havar medetin bir kişi öldükten sonra yakın akrabaları tarafından yapılan bir dua olduğu zikredilmektedir. Duanın amacı ölen kişinin bağlı bulunduğu tarikatın ya da geldiği kutsal soyun atalarından yardım istenmesi ve bu kapsamda şeyhin-atanın ölen kişinin ruhunu koruması ve kendi silsilesine almasını sağlamaya yöneliktir. Uygulamada öncelikle Allah'a dua edilmekte ve ölen kişinin Allah tarafından affedilmesi istenmektedir. Son olarak da tarikat ya da kutsal soydan gelen atalara dua edildiği ve duada ona inandıklarını ve güvendiklerini belirtip ölen kişiyi korumasını istedikleri belirtilmektedir. Yapılan dua neticesinde ölü kişinin şeyhin silsilesinden sayılacağı, şeyhin de ahirette ona şefaate edeceğine, aynı şekilde ataların onu koruyacağına inanılmaktadır.³⁶⁹

2.6.3.3. Cenaze İle İlgili Yapılan Uygulamalar

Bir kişi vefat ettikten sonra sıra cenaze işlemlerine yani ölünün yıkanması, kefenlenmesi, namazının kılınması ve defni uygulamaları yapılmaktadır. Bu işlemlerin çevresinde dinsel pratiklerin yanı sıra geleneksel birçok âdet ve inanışlar da bulunmaktadır. Buna göre halkın kendi açıklama ve yorumlarıyla ölünün bir an önce gömülmeye hazırlanma gerekçeleri, yıkanması, yıkanma yerleri, yıkamada kullanılan kokular, araç gereçler, kefenleme, cenaze namazı, tabut, tabutun süslenmesi, cenazenin taşınması, mezara konulması telkin, ıskat, yas tutma ile ilgili geçmişten günümüze kadar uygulana gelen halk inanışı ve pratikler yer almaktadır.³⁷⁰

Çalışmanın bu bölümde Kızıltepe ve çevresinde ölüm sonrası yapılan pratikler ve inanışlar ele alınacaktır. Bu bağlamda ölümün gerçekleşmesiyle birlikte yapılan defin hazırlığı, yıkama, kefenleme, ölünün gömülmesi; cenaze yemeği, mevlit, belli günler, yas tutma, mezar ziyaretleri vb. etrafında oluşan inanç ve uygulamalara yer verilecektir.

Ölünün Yıkanması ve Akik Taşı: Kızıltepe ve çevresinde ölüyü yıkama işlemine cenaze namazından bir ya da iki saat önce başlanmaktadır. Yörede ölüyü meceler (imamlar), dinî bilgisi kuvvetli-dindar olanlar, son vazife diye yakınları ve komşuları yıkayabilmektedir. Bununla birlikte kadınları kadınlar, erkekleri de erkekler yıkamaktadır. Yıkama ve kefen için gerekli malzemeler ya ölen kişi tarafından sağlığında hazırlanarak bir köşede saklanmakta ya da sağlığında bunun için para ayırmakta veya çocuklarına parmaklarında taşıdığı yüzükleri veya altın dişlerini satarak bu malzemeleri almaları yönde vasiyette bulunmaktadır. Bunlarla birlikte kefen hazırlığı yapılmamış, ailenin maddi durumu iyi değilse gerekli malzemeler akraba ya da komşular tarafından temin edildiği zikredilmektedir.³⁷¹

Kızıltepe ve çevresinde ölü yıkama yerleri genellikle evin boş bir odası, evin bahçesi, evin alt kısmında yer alan ve “sofa” adı verilen dış bölümü ile hastanelerin “gasilhaneleridir.” İlçe merkezinde ölüler çoğunlukla gasilhanede yıkanırken kırsal kesimlerde evlerde yıkanmaktadır. Diğer yandan ölü yıkama ritüelinin her aşamasında son derece özenli davranılmaktadır. Yıkama araç ve gereçlerinden, cesedin yıkanacağı suyun nasıl ısıtılacağına ve aynı zamanda ölüyü yıkayacak kişilerin özelliklerine varıncaya kadar birçok noktaya dikkat edilmektedir. Buna göre ölünün yıkanmasında kullanılacak suyun helal olması amacıyla kazanlar ateşe konulmaktadır. Çeşitli nedenlerden ötürü haram olur düşüncesiyle şofben ya da başka bir elektrikli eşya ile su ısıtılmadığı yörede zikredilmektedir. Aynı zamanda suyun ısıtılmasında kullanılan odunlar, komşulardan temin edilmekte ya da bir miktar odun satın alınmaktadır. Çünkü

³⁶⁹ K.K.21, 29, 53, 60, 68, 78, 81.

³⁷⁰ Örnek, “Anadolu Folklorunda Ölüm”, s.48.

³⁷¹ K.K.21, 23, 24, 29, 42, 52, 60, 68, 78, 81, 96, 99, 102, 104, 145, 146.

suyun ısıtılmasında cenaze evinin odunlarının kullanılması halinde o evden başka bir kişinin daha öleceğine inanılmaktadır. Su ısıtılırken ölü de yıkanmak üzere tenesire sırtüstü yatırılmakta ve başı da kıbleye çevrilmektedir. Elbiseleri çıkartılarak göbek ve diz altı olan avret yerine kadar temiz bir bez örtülmektedir. Takıları ve takma dişleri varsa onlar da çıkartılmaktadır. Kadın cenazenin saçında örgüsü varsa onlar da açılmaktadır. Ölü'nün avret yerleri temiz değilse temizlenmekte ve tırnakları uzunsu kesilmektedir. Yıkama suyuna katılacak gül suyu ile birlikte sabun, kova, ibrik, havlu ve kese gibi eşyalar da hazırlanmaktadır. Bu hazırlıklardan sonra İslâmi geleneğe uygun olarak cenazenin yıkamasına başlanmaktadır.³⁷² Yıkama esnasında ölü, üç defa kaldırılıp oturtularak içerde kalan idrar ya da kalan dışkının dışarı çıkması sağlanmaktadır. Bu işlemten sonra boy abdesti aldırılarak yıkama işlemi tamamlanmaktadır. Bundan sonra güzel koksun diye vücuduna gülsuyu ya da misk sürülmekte, kulak arkasına, koltuk altına ve dizinin altına koku sürülmüş pamuklar konulmakta; sevap olduğu için de bedenine zemmî suyu serpilmeştir. Kötü varlıkların etkisinden ölüyü korumak için harmer, tütsü olarak yakılarak çevresinde gezdirilmektedir. Ölen kişi kadınsa güzel görünmesi için saçına, ellerine çiçek ve güller konulmakta; toz kına serpilmeştir. Halk arasında ki yaygın bir inanışa göre bir kadının beyaz saçlarla gömülmesi günahdır. Kına serpilmeden gömülürse ona “Yahudilere benzeyen” anlamında “cuhud/cuhd” denilmektedir. Zira beyaz saçın, Yahudi kadın saçına özgü bir renk olduğu düşünülür. Bu çerçevede kadının saçlarına kına serpilerek onun ahirette Yahudilerden ayrılmasına vesile olacağına inanılmaktadır. Ölen kişiye kına sürmenin bir diğer nedeni de meleklerin kına kokusundan hoşlandıklarına inanılmasıdır. Bu bağlamda melekler ölü'nün yanında bulunsun diye saç ve eline toz kına serpilmeştir.³⁷³

Kızıltepe ve çevresinde cenazenin yıkama sırasında “akik taşı”³⁷⁴ uygulaması yapılmaktadır. Akik taşı, yöre halkı arasında iyi ve faziletli olduğuna inanılan bir taş çeşididir. Yörede bazı kişilerin öldükten sonra yıkama sırasında dilinin altına boncuk büyüklüğünde bir akik taşı konulmasını vasiyet ettikleri zikredilmektedir. Bu bağlamda dilin altına konulan akik taşının kişinin ahirette hesaba çekileceği sırada dilin bağının çözülmesine ve doğruları söylemesine yardım edeceğine inanılmaktadır.³⁷⁵

Ölüyü yıkamada meylele birlikte yaklaşık on kişi bulunduğu ve kişilerin cenaze yakınlarından yıkama için herhangi bir ücret talebinde bulunmadıkları söylenmektedir. Bu bağlamda yıkama sonrasında cenaze yakınlarının ölü'nün ruhunu rahat ettirmek amacıyla para ya da ölü'nün geride bıraktığı eşyaların belli bir bölümünü yıkama bedeli olarak onlara verdikleri zikredilmektedir. Bununla birlikte bireyler ölmeden önce varsa altın dişlerini, yatağını, yüzüğünü, parasını, kolyesini, elbisesini vb. kişisel eşyalarını cenazesini yıkayacak kişilere verilmesini vasiyet ettikleri de söylenmektedir. Ücret için verilenlerden melenin öncelikle kendisine istediği kadarını ayırıp kalanını da yıkamaya yardım edenler arasında paylaştırdığı belirtilmektedir. Bunların dışında ölüden geriye kalan başka eşyalar varsa melenin bundan da bir pay aldığı ve gerisini ölü'nün hayrına fakirlere dağıttığı ifade edilmektedir.³⁷⁶

Ölü'nün Keflenmesi ve Cevap Kâğıdı: Ölü'nün gömülmesi için yapılan diğer bir işlemde ölü'nün kefenlemesidir. Yörede kefenin helal para ile alınmasına özen gösterilmektedir. Çünkü helal parayla alınmayan kefenin öte dünyada kişinin bedeni üzerinden çıkarılacağına inanılmaktadır. Bu nedenle bir kişi ölmeden önce kendi kefen

³⁷² “İslâmî usullere göre cenaze yıkama konusu için” “İlmihal”, TDV, 21. bs. C. I, Ankara, 2013, ss.356-357 arasına bakınız.

³⁷³ K.K.6, 7, 9, 12, 18, 19, 22, 28, 29, 38, 52, 53, 59, 73, 78, 81, 84, 86, 93, 100, 104, 120, 145.

³⁷⁴ “Akik; beyazdan siyaha kadar bütün renklerde ve mat, kısmen şeffaf hallerde bulunan sert ve parlak bir yarı kıymetli (semiprecious) taş cinsidir. İslâm dünyasında Hz. Muhammed’in bu taş yapılmış yüzük taktığı ve mühür kullandığı zikredilmektedir. Aynı zamanda İslâm geleneğinde bu taşın mübarek olduğu, fakirliği giderdiği vb. gibi inanışlar da bulunmaktadır.” Sargun Erdem, “Akik”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.2, İstanbul, 1989, ss.262-263.

³⁷⁵ K.K.21, 24, 29, 53, 68, 78, 84, 96, 145.

³⁷⁶ K.K. 6, 7, 9, 12, 18, 19, 22, 28, 29, 38, 42, 44, 45, 52, 53, 59, 73, 78, 81, 84, 86, 93, 100, 104, 116, 120, 124, 145.

hazırlığını yapmakta ya da kefen parasını bir kenara ayırır yahut parmağındaki yüzüklerini kefen parası olarak yakınlarına vasiyette bulunmaktadır. Buna rağmen kefen, önceden hazırlanmamışsa ya da ölen kişi bir vasiyette bulunmamışsa o zaman kefeni helal para kazandığı düşünülen akrabaları alındığı söylenmektedir. Diğer yandan ölüyü yıkayanlar, dinî inanışlar doğrultusunda ölüyü kefenlemektedir. Kefen için beyaz renkli “patiska” adı verilen bir bez kullanılmaktadır. Kefen, İslâmî geleneğe uygun olarak hazırlanarak erkek için üç kat ve kadın için de beş kat kefen kesilmektedir.³⁷⁷ Kefenle ilgili genel uygulama böyle olmakla beraber kadınlar için peştamal ve beyaz ya da yeşil renkli bir başörtüsü de eklenerek sayı yediye çıkmaktadır. Yeşil renkli başörtüsünü de kişinin hayattayken hacdan özel olarak getirtip sakladığı ifade edilmektedir.³⁷⁸

Kızıltepe ve çevresinde ölü kefenlemeyle ilgili şu inanışlar bulunmaktadır: Ölü bir kadının mahrem bölgesini örten “ihram” denilen yedi katlı bir bez konulmakta ve üzeri de peştamalla örtülmektedir. Bununla birlikte Şafî mezhebine göre bir kadının namaz kılarken el ve ayaklarının mahrem olması nedeniyle bu kısımların da örtülü olması gerektiğine inanılmaktadır. Bundan dolayı ölü kadının el ve ayakları için bezden eldivenler dikilip el ve ayaklarına giydirilmektedir. Aynı zamanda hem ahiretteki kefeni olsun hem de güzel koksun diye ölü kadının boynunun etrafına, göz kapaklarının üzerine, el ve ayak parmaklarının arasına gül suyu sürülmüş pamuk konulmaktadır. Son olarak da ölünün güzel kokması amacıyla kefen bezine “misk” adı verilen kokular serpilmektedir. Diğer yandan yörede belli bir kesim tarafından uygulanan kefenlemeye göre bir erkeğin eşleri sayısı kadar o kişiye kefen hazırlandığı zikredilmektedir. Buna göre bir adam, iki eşliyse iki kat, üç eşliyse üç kat, dört eşi varsa da dört kat kefen sarıldığı ve bu şekilde gömüldüğü belirtilmektedir.³⁷⁹

Kefenlenen ölü, genellikle camiden temin edilen tabuta yerleştirilmektedir. Cenaze tabuta konulmadan önce içerisine battaniye; ölü kadınsa bununla birlikte bir de yazma konulmaktadır. Ölü, bu şekilde tabuta konulduktan sonra tabutun üzerine de yeni alınmış bir halı örtülmektedir. Diğer yandan ölen kişi kadınsa tabutun aynasına bir yazma ya da eşarp, erkek ise tabutun üzerine renkli ve el işi namazlağı (seccade), bir örtü örtülmekte ve cenaze defnedildikten sonra bu eşyalar onun hayrına fakirlere verilmektedir.³⁸⁰ Geçmişte tabut üzerine örtülen halılar genellikle ölen kişinin hayrına camilere bağışlanırdı. Öte taraftan cenazenin kefenlenmesi sırasında hayır amaçlı ölünün pekmez, yağ ve undan oluşan helvası pişirilmekte, küçük top şekli verilip komşu ve çocuklara dağıtılmaktadır. Bu bağlamda yapılan hayrın, ölüden önce mezara giderek onu karşılayacağına inanılmaktadır. Bunun yanı sıra cenaze daha yerdeyken ölen kişinin hayrına yedi tane ekmek çevreye dağıtılmaktadır. Yapılan uygulama neticesinde ölünün çevreye bir borcu varsa bu borcun düşeceğine inanılmaktadır.³⁸¹

Kefenleme işi sona erdikten sonra ölüyü son kez görmek isteyen yakınları gelmekte ve ölünün yüzü son kez açılarak gelenlere gösterilmektedir. Kimi zaman da ölünün sağ eli kefinden çıkartılarak onunla vedalaşmak isteyenlere öptürülmektedir. Ancak ölünün abdestinin bozulmaması için namahrem olan kişilerin ona dokunmasına izin verilmediği söylenmektedir. Yörede ölümle beraber iddet beklemeyen erkeğin, eşiyle arasındaki nikâhın düştüğüne inanılmasından ötürü ölü kadının eşine gösterilmediği zikredilmektedir. Bununla birlikte kadının iddet beklemesinden ötürü ölü eşini görebildiği ve onunla vedalaşabildiği belirtilmektedir. Günümüzde hastanede yıkanan ve kefenlenen ölü, defnedilmeden önce yakınlarının onu son kez görebilmesi için evine getirilmektedir. Acının ve hüznün doruğa ulaştığı bu sırada gözyaşları sel olup akıp gitmekte ve ağıtlar da daha acı söylenmektedir. Yakınlarının vedalaşmasıyla ölü, cenaze namazının kılınması için camiye götürülmektedir. Eğer vedalaşma

³⁷⁷ Mehmet Keskin, “Kefen”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.25, Ankara, 2002,s.184.

³⁷⁸ K.K.9, 11, 13, 18, 19, 21, 24, 29, 42, 53, 67, 68, 78, 84, 96, 145.

³⁷⁹ K.K.9, 11, 13, 18, 19, 21, 22, 24, 29, 35, 42, 53, 67, 68, 77, 78, 84, 86, 96, 99, 100, 101, 102, 136, 145.

³⁸⁰ Ayan, “Mardin Folkloru”, s.163.

³⁸¹ K.K.6, 9, 17, 22, 38, 41, 44, 46, 59, 60, 78, 99, 124, 142, 145.

hastanede gerçekleşmişse ölünün son defa evini görebilmesi için cenaze aracı ya da ambulans, kişinin evinin önünden ve sokağından geçirilmektedir.³⁸²

Yörede ölünün ilk gecede sorguya çekildiğine inanılmasından bu sorgunun kolay geçmesine yönelik “cevap kâğıdı” uygulaması yapılmaktadır. Türk’lerde “cevapnâme” olarak bilinen bir kâğıda; “Peygamberim Muhammed/Dinim İslam’dır.” şeklinde yazılar yazılmakta ve ölü mezara konulurken de bu kâğıt, göğsüne yerleştirilmektedir.³⁸³ Yörede ise bu kâğıda “Ahitname” denilmektedir. Bu uygulama hem ölü erkek hem de ölü kadın için yapılmaktadır. Bunun için melenin Arapça yazılar yazdığı bir kâğıt, kefenleme sırasında ölünün göğüs boşluğu üzerine konularak kefenlenmekte ve bu şeklide gömülmektedir. Bu uygulamaya yönelik yöredeki bir anlatıya göre cenaze kabre konulduktan sonra sual meleklerinin geldiği, kişiye sorular sorduğu ancak o anda kişinin korkuya kapılıp sorulara cevap veremediği ve kalkıp gitmek istediği söylenmektedir. Bu arada ölü kişi kabirden kalkmaya çalıştığında meleklerin onun göğsü üzerinde olan bu kâğıdı görüp okudukları ve sonrasında; “Kişi suallerin cevabını buraya yazmış, o zaman suallerin cevabını böyle kabul edelim.” deyip oradan ayrıldıkları zikredilmektedir. Yapılan uygulama bağlamında kişinin sorgu sual aşamasının tamamlandığına inanılmaktadır. Diğer yandan “Ahitname” adı verilen uygulamanın Hz. Ömer’den nakledilen bir rivayete dayanarak ortaya çıktığı ileri sürülmektedir. Bu rivayete göre “Hz. Ömer, halife olduğu dönemde yaşlı bir kadının çocukları için taş kaydattığını görür, yanına gelir ve onunla konuşmaya başlar, konuşma sonunda Hz. Ömer, kadına; “Yarın gel, seni halifeyle görüştüreyim.” der. Yarın olduğunda kadın, halifenin yanına geldiğinde onun dün konuştuğu kişi olduğunu görür. Hz. Ömer, kadına; “Sana yapılan bu zulmü bana ne kadara satarsın?” der. Bunun üzerine kadın, belli bir miktar söyler ve Hz. Ömer de o parayı kadına verir. Hz. Ömer bu paraya karşılık olarak kadına bir kâğıt uzatır ve imza atmasını ister. Kadın da bu kâğıdı imzalar. Hz. Ömer daha sonra yanında bulunanlara bu kâğıdı göstererek; “Ben öldüğümde bunu kefenime koyun. Bir mazlumun zulmünü sona erdirdim, belki Allah bunun için beni affeder.” der ve çevresindekilere vasiyette bulunur. Diğer bir anlatıya göre de Hanefi mezhebinden bir âlimin böyle bir uygulamaya cevaz verdiği zikredilmektedir. Bundan dolayı yörede bu uygulamanın Hanefilerde müstehap ve yapılmasının iyi olduğu ifade edilmektedir.³⁸⁴

Cenaze Namazı: Ölünün kefenlenmesinde sonra sıra cenaze namazına gelmektedir. Bu bağlamda bundan sonra yapılan törenlerin biçimi ve yapılma zamanı da ölünün ait olduğu toplumun inancına göre şekillenmektedir. Yöre halkının çoğunluğu Şafi mezhebine bağlı olduğu için cenaze namazı da camide kılınmaktadır. Çünkü cenaze namazının mezarlık da kılınmasının Şafi mezhebine göre “mekruh” olduğu belirtilmektedir. Bu çerçevede ölü, cami avlusuna getirilerek musalla taşına ya da yüksekçe bir yere konularak cenaze namazı kılınmaktadır. İslâm dinine göre ölen kişinin namazının kılınması için bazı şartların yerine getirilmesi gerekmektedir. Bu şartlar ise ölen kişinin Müslüman olması durumunda: ta’rifat veçhile yıkanmış olması, mevtanın tabut içinde cemaat önünde olması, ölünün bütün vücudunun ya da başı ile beraber en azından vücudunun yarısının tabutun içinde bulunması, cemaatin ayakta hazır bulunması, mevtanın cenaze namazı kılınacak ve cemaat toplanacak yerde bulunması, cenaze namazını kıldırarak imamın kibleye karşı, yere yakın bir yere konmuş olan tabut içindeki ölünün göğsü hizasında durması uygulamalarına harfiyen uyulmaktadır.³⁸⁵

Koşullar yerine getirildikten sonra sıra cenaze namazını kılmaya gelmektedir. Bunun için cenaze musalla taşı³⁸⁶ adı verilen yüksekçe bir yere konulmakta ve mele de

³⁸² K.K. 6, 9, 11, 13, 17, 18, 21, 22, 28, 29, 38, 41,42, 44, 46, 53, 59, 60, 78, 81, 99, 104, 116, 124, 142, 145.

³⁸³ Güngör vd, “*Türk Halk İnanışları (Ders Notları)*”, s.87.

³⁸⁴ K.K.21, 24, 23, 29, 53, 60, 78, 81, 84, 96, 99, 124, 127, 128, 129, 134, 144, 145.

³⁸⁵ Örnek, “*Anadolu Folklorunda Ölüm*”, s.54.

³⁸⁶ Musallâ Taşı ile ilgili geniş bilgi almak için Hüsamettein Aksu’nun “Musallâ Taşı”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.31, İstanbul, 2006, s.232’ye bakınız.

hazır bulunan cemaatle birlikte cenaze namazını kıldırılmaktadır.³⁸⁷ Namaz sonrasında kabir hazır değilse ölü, camide biraz bekletilmektedir. Bu arada mezar kazma uzun sürecekse bir hatim, kısa sürecekse de bir Yasin suresi okunmaktadır. Bunun için mele, Kur'an okumasını bilenlere birer cüz dağıtıp bir hatim okutmakta ve bu hatim de kişi defnedildikten sonra ölünün ruhuna indirilmektedir. Diğer yandan yörede var olan bir anlayışa göre hayattayken hiç namaz kılmamış bir kişinin cenaze namazının kılınmayacağına inanılmaktadır. Kılınan namaz sonrası tabut içinde bulunan ölü, kabre götürülmek omuzlar üzerine alınmakta ve mezarlık yakınsa yine omuzlar üzerine de değilse cenaze arabasıyla mezarlığa götürülmektedir. Taşıma sırasında sevabı büyük olduğundan ve ölüye son vazife sayıldığından herkes tabuta omuz vermek istemektedir. Tabut omuzda taşındığı sırada bir kişi sesli bir şekilde "Sallü ala Muhammed." diye seslenmekte ve bunu duyan cemaat de hep bir ağızdan: "Allahümme salli alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammed." demektedir. Taşıma sırasında cemaat hızlı bir şekilde hareket edip ölüyü bir an önce kabre getirmektedir. Tabutu taşımayla ilgili bir yöredeki bir inanışa göre cenaze taşınırken tabutun ağır olması kişinin günahının çok olduğuna, hafif olması da, o kişinin günahlarının az olduğuna bir işaret sayılmaktadır. Bununla birlikte yörede cenaze mezarlığa götürülürken kadınlar da belli bir mesafede erkekleri takip ederek gitmektedir. Mezarlığa gelen kadınların da erkeklerden ayrı bir yerde durduğu ve cenazenin defni sırasında yapılan dualara iştirak ettikleri bilinmektedir.³⁸⁸

Cenazenin Defni: Kızıltepe ve çevresinde ölen kişiler, genellikle yaşadıkları yere yakın olan mezarlıklara gömülmektedirler. Bu mezarlıklarda daha önce vefat eden diğer aile fertleri de bulunmakta ve ölü, genellikle bu akrabalara yakın bir yerde defnedilmektedir. Mezarlıklar, yerleşim yerine genellikle yürüme mesafesi uzaklığındadır. Eğer ölü hastane ya da başka bir yerden araçla getirilmeyecekse gömüleceği yere kadar omuzlar üzerinde yaya olarak taşınmaktadır. Ölünün gömüleceği kabir,³⁸⁹ cenaze yakınları tarafından hazırlanmaktadır. Yörede mezarlar "lahit" ve "peygamberkî" adı verilen iki şekilde açılmakla beraber günümüzde çoğunlukla peygamberkî adı verilen biçimde yapıldığı zikredilmektedir. Açılan bu kabre ölü, İslâmî geleneğe uygun olarak yakınları tarafından gömülmektedir. Diğer yandan yörede kazılan mezarın içerisini bir kadın görürse ömrünün sonuna kadar kapısına gelen fakirlere sadaka vermesi gerektiği aksi halde başına kötü şeylerin geleceğine inanılmaktadır.³⁹⁰

Cenazenin kabre indirilmesi birinci dereceden akrabaların görevi olarak görülmektedir. Defin sırasında ölen kişi kadınsa kendisine nikâh düşmeyen oğlu, babası, kardeşi, dayısı, dedesi ya da erkek yiyepleri tarafından kabre indirilmektedir. Bununla birlikte yöredeki anlayışa göre evli çiftlerden kadın öldüğünde nikâhının düştüğüne, kocasının ona namahrem olduğuna ve bundan dolayı kocanın karısını kabre indirmeye yardım edemeyeceği zikredilmektedir. Ölü kabre indirilirken; "Bismillâhi ve alâ milleti rasulillah." denilmektedir. Baş kısmından indirilmeye başlanan ölü, sağa meyilli ya da sağ omzu üzerine ve yüzü kıbleye gelecek şekilde yerleştirilip kefen düğümleri çözülür. Genel uygulama böyle olmakla birlikte hesaba çekilen ölünün, sorgusualinin kolay geçmesine yönelik yüz kısmı açılmaktadır. Son olarak ölüye yastık olsun; ağzından ve burnundan gelebilecek sıvıların üzerine akması için ölünün yanağının altına, düz bir taş ya da mezar kazılırken çıkan bir küp parçası konulmaktadır. Bu bağlamda necis şeylerin taşın üzerine akacağı ve kefeninin temiz kalacağına inanılmaktadır.³⁹¹

³⁸⁷ Cenaze namazının kılınışı ile ilgili geniş bilgi için "*İlmihal*", TDV, I:ss.362-363'e bakınız.

³⁸⁸ K.K.1, 2, 5, 10, 11, 13, 18, 19, 21, 29, 42, 46, 53, 63, 67, 71, 78, 84, 85, 99, 102, 120, 133, 142, 143, 145, 146,148,

³⁸⁹ Kürşat Demirci, "*Kabir*", TDV İslâm Ansiklopedisi, C.24, İstanbul, 2001, s.33.

³⁹⁰ K.K.32, 48, 63, 84, 133; Cenazenin İslâmî geleneğe uygun gömülmesi hakkında daha geniş bilgi için Mehmet Şener, "*Kabir*", TDV İslâm Ansiklopedisi, C.24, İstanbul, 2001, s.35'e bakınız.

³⁹¹ K.K.1, 2, 32, 48, 49, 63, 70, 71, 84, 85, 94, 97, 98, 133.

Ölünün kabre indirilmesinden sonra melenin bir avuç toprak aldığı ve Taha suresi 55. ayetini³⁹² okuyarak toprağı ölen kişinin üzerine attığı zikredilmektedir. Yapılan işlem sonrası cemaattekiler sevap inancıyla kürekle ya da avuçla kabre toprak atmaktadır. Toprak doldurularak kapatılan mezarın etrafı akrabaları tarafından hazırlanan ince uzun taş parçalarıyla çevrilmekte ve başucuna büyük, ayakucuna da küçük bir taş dikilmektedir. Defin işleminin tamamlanmasından sonra melenin bir kez daha bir avuç toprak alıp kabrin yanına gelerek; “Topraktan geldik, toprağa gidiyoruz. İnsanın gözünü ancak bir avuç toprak doyurur.” ya da “Gözün bu dünyaya doymadı, gözünü toprak doyursun.” dediği ve toprağı attığı belirtilmektedir. Yapılan uygulama bağlamında kişinin toprak altında rahat uyuyacağına inanılmaktadır. Kabre toprak atma pratiğiyle ölüden ziyade orada hazır bulunan cemaate bir mesaj verilmek istendiği belirtilmektedir. Bu çerçevede melenin cemaate; “Şu insanlara bakın, bu dünyadan gittiler, onların gözünü ancak bu kadar toprak doyurur. Dünya hayatı aldatıcıdır, ona aldanmayın, bir avuç toprak gözünüzün doymasına yeterlidir.” mesajını verdiği ifade edilmektedir.³⁹³

Defin sonrası yörede bazen kabrin başından ayakucuna kadar düz bir şekilde çakıl taşlarının dizildiği söylenmektedir. Bu şekilde yapılan taş dizme geleneği, Hz. Muhammed’den nakledilen bir rivayete dayandırılır. Bu rivayete göre Hz. Muhammed eşi Hz. Hatice vefat ettiğinde mezarı üzerine düz bir çizgi biçiminde taşlar dizer. Çevrede bunu görenler Hz. Muhammed’e; “Bunun ölen kişiye bir faydası var mıdır?” der. Hz. Muhammed de; “Hayır, ben öylesine yaptım.” der. Yörede Hz. Muhammed’in yaptığı bu uygulamanın halk arasında zaman içinde bir ibadet olarak algılandığı ve geçmişten günümüze kadar uygulanarak İslâmi bir gelenek haline getirildiği ifade edilmektedir. Diğer yandan defin sonrası kabre rahmet inmesi ve toprağın sertleşmesine yönelik mezar toprağına su dökülmektedir.³⁹⁴

Defin işleminin tamamlanmasından sonra sıra telkine gelmektedir. Telkin, melenin ölen kişiye sorguda söyleyeceği sözleri ona söylemesi ve bu konuda ona yardım etmesine denilmektedir. Telkin verildiği sırada saygı gereği cemaatin ayağa kalktığı belirtilmektedir. Telkinden önce dua edilmekte ve dua sonunda mele, ölüye; “Bak şimdi yanına Münker ve Nekir adlı iki melek gelecek, seni sorguya çekecekler. Onları gördüğünde korkma, üzülmeye ve onların soracağı sorulara fasih bir dille cevap ver. Onlar sana; Rabbin kim? Kitabın hangisi? Peygamberin kim? Dinin nedir? Kiblen neresi? diye soracak ve sen de Rabbin Allah, Kitabım Kur’an, Peygamberim Hz. Muhammed, Kiblem Kâbe diye cevapla.”demekte ve bu şekilde telkinin sona erdiği zikredilmektedir. Telkin sonrası Kur’an’ı Kerim okunmakta ve “el Fatiha” denilmektedir. Fatiha sonrasında mele cemaate dönerek; “Ölüyü nasıl bilirdiniz? Hakkınızı helal ediyor musunuz?” diye sormakta ve cemaatte; “İyi biliriz, Allah rahmet eylesin.” demektedir. Ancak helallik sırasında hakkını helal etmeyen birinin olması halinde cenaze yakınları aracılığıyla onun ne istediği sorulmaktadır. Helallik alınmasından sonra ölünün ruhuna hediye edilmek üzere orada bulunan herkes sırasıyla “el Fatiha” diye seslenmektedir. Bu bağlamda çok sayıda Fatiha’nın okunması sağlanır. Diğer yandan taziyeler, cenazenin defnedilmesinde hemen sonra mezarlıkta başlamaktadır. Bunun için mele; “Cenaze yakınları mezarlığın kapına çıksın” diye seslenmekte ve cenaze yakınları da mezarlık çıkışında sıraya geçerek taziyeleri burada kabul etmeye başlamaktadır. Cemaat, ölünün yakınlarına onları teselli etmek amacıyla: başınız sağ olsun, Allah rahmet eylesin, mekânı cennet olsun, nur içinde yatsın, Allah taksiratını affeylesin, Allah çocuklarınızı başınızdan eksik etmesin, Allah geride kalanlara uzun ömürler versin, Allah dünyayı onun aklına getirmesin, büyükleriniz, akrabalarınız, dostlarınız, sevdikleriniz sağ olsun, Allah sizi onun yerine bağışlasın, Allah onu cehennem azabından korusun, bu herkesin yoludur, ağlamakla ölüye günah yağdıracaksınız gibi sözler söylemektedir. Bu şekilde cenaze sahiplerinin acısını üzüntülerinin paylaşmış olmaktadır.³⁹⁵ Taziye dilekleri sonrası da cenaze yakınları

³⁹² <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/T%C3%A2h%C3%A2-suresi/2373/25-55-ayet-tefsiri>, (28.06.2020).

³⁹³ K.K.5, 47, 48, 84.

³⁹⁴ K.K.5, 13, 19, 21, 29, 53, 84.

³⁹⁵ Ayan, "Mardin Folkloru", s.163.

cemaate; “Kimse gitmesin, dağılmayın, şimdi yemeğe geçeceğiz.” der ve yemek davetinde bulunmaktadır. Bu arada telkin sonrası ölünün sual sırasında meleklerden korkmaması ve rahat bir şekilde soruları cevaplaması için bir ya da iki akrabası mezarın başından ayrılmayıp bir süre burada beklemektedir. Çünkü kabirdeki ölünün diğer insanları gördüğüne ve bundan dolayı ölünün korkmayacağına inanılmaktadır. Bekleme süresinin de bir devenin kesilip, parçalanıp ve etinin pay olarak dağıtılması kadar olduğu yörede zikredilmektedir.³⁹⁶

Kızıltepe ve çevresinde geçmişte ölen kişi için “meleklerle emanet etme” ya da “cumaya emanet” töreninin yapıldığı zikredilmektedir. Bu törenin amacı ölüyü cuma günü ölmüş gibi göstermek, ölünün günahını hafifletmek, sorguya gelen sorgu meleklerinin hesap sormalarını geciktirmek ve bunun kıyamete kadar uzamasını sağlamaya yönelik olduğuna inanılmaktadır. Bu inançtan ötürü ölü, cumadan cumaya teslim edilir. Örneğin kişi çarşamba günü ölmüşse cenaze toprağa gömüldükten sonra yakın akrabaları, mezarın başında çadır kurmakta ve cuma gününe kadar kabrin yanından ayrılmayarak, mezarın başında Kur’an’ı Kerim okumaktadır. Ya da emanet bitimine yani cuma gününe kadar gece gündüz dualar etmekte ve Kur’an’ı Kerim okumaktadır. Yapılan uygulama bağlamında ölünün, meleklerle ya da cumaya emanet edildiğine inanılmaktadır.³⁹⁷ Defin sonrası yas süreci ve taziye ziyaretleri başlamaktadır.

Kabir Hayatı: Kızıltepe ve çevresinde kabir hayatı ile ilgili halk arasında söylene gelen bazı anlatılar bulunmaktadır. Bu anlatılarda genellikle şeytanın ölen kişiyi kabirde de yalnız bırakmadığı ve onunla uğraşmaya devam ettiğinden bahsedilmektedir. Bununla birlikte ölünün hesaba çekilmesinde meleklerin sırayla geldiği, azap verecek meleklerin farklı melekler olduğu ve hesap sonunda kişinin ödüllendirildiği ya da cezalandırıldığı anlatılmaktadır. Diğer yandan Ramazan ayında ölen kişinin hesabının hemen alınmayıp bayram sonrasın da alınacağına inanılmaktadır. Bununla birlikte Kızıltepe ve çevresinde ölen kişinin toprak altına girdiği ilk gecede hesaba çekildiği, bu sırada sual meleklerinin; “Rabbin kim? Peygamberin kim? Kitabın hangisi?” vb. soruları Arapça olarak soracağına inanılmaktadır. Eğer ölen kişi ameli iyi biri ise o anda dilinin açılacağı, sorulara Arapça konuşarak cevap vereceğine; bunun tam aksi sorulara cevap veremeyen kişinin de amelinin kötü olduğuna inanılmaktadır. Öte yandan yörede kişinin öldüğü sırada öldüğünün farkında olmadığı ancak mezara girdikten sonra öldüğünü anladığı zikredilmektedir. Bu konuda ölünün bir rüya gördüğüne inanılmaktadır. Bir anlatıya göre kişi öldükten sonra ruhu etrafta gezinmekte ve bu sırada ruh; kime ait olduğunu bilmediği cenazenin, yıkama, kefenleme, cenaze namazını kılma ve kabre taşımaya kadar yapılan her türlü pratiğe cemaate eşlik etmektedir. Cenaze kabre konulup üzeri örtüldükten sonra ölü, cemaate yetişmek için yerinden kalkar ancak kafası kabre değmektedir. Kişi, o zaman anlıyor ki ölen kişi kendisidir.³⁹⁸

Halk arasında şeytanın, ölen kişinin imanını çalmak ya da onu kandırmak için son bir defa daha kabirde o kişinin karşısına çıkacağına inanılmaktadır. Son nefeste kişinin imanını alamamışsa bu defa da kabre gelerek onu kandırmaya çalıştığı zikredilmektedir. Bu konuyla ilgili bir anlatıya göre şeytan kabre geldiğinde ölüye kendini; “Allah” diye tanıtır ve sorguya gelen meleklerin onu görmemesi için kişinin ayakucunda bir köşeye saklanır. Bundan sonra melekler, ölüyü sorguya çekmek amacıyla kabre gelirler ve melenin telkin verdiği yerde durarak kişiyi hesaba çekerler. Melekler sırayla sorularını sormaya başlarlar. İlk soru olarak melekler; “Rabbin kim?” diye sorduklarında, şeytan olduğu yerden ölüye parmağıyla işaret ederek kendisini gösterir. Bu çerçevede kişi imanı zayıf birisiyse şeytana aldanır; “Rabbim o!” der ve eliyle onu gösterir. Melekler de sorunun cevabını kaydedip oradan ayrılıp giderler. Meleklerin gitmesiyle şeytan da oradan ayrılarak ölüyü tek başına bırakır. Sual meleklerinden sonra bu defada ibadetleri sorgulayan melekler kabre gelir ve kişiyi ibadetler konusunda hesaba çekerler. Hesaba çekilme sırasından ölü, bir karakoldan

³⁹⁶ K.K.11, 13, 18, 58, 29, 32, 35, 42, 48, 49, 51, 52, 53, 63, 67, 70, 71, 81, 84, 85, 94, 97, 98, 119, 120, 124, 125, 133, 142, 144, 145, 146.

³⁹⁷ Güler, “Mardin Folkloru Gelenekler-Görenekler”, s. 43; Ayan, “Mardin Folkloru”, s.164.

³⁹⁸ K.K.5, 11, 13, 18, 58, 25, 29, 32, 35, 42, 48, 49, 51, 52, 53, 63, 67, 70, 71, 81, 84, 94, 97, 98, 119, 120, 124, 125, 133, 142, 144, 145, 146.

başka bir karakola götürülür ve orada ayrı ayrı ibadetlerden sorguya çekilir. Bu konuda sorgusu yapılacak ilk ibadet “namazdır.” Namazdan sonra sırasıyla diğer ibadetlerin sorgusu yapılır. Namaz sorgusunda kişinin eksik namazları varsa melekler bunu kaydeder ve oradan ayrılırlar. Sorgu meleklerinden sonra azap melekleri kabre gelerek kişinin eksik ibadetleri varsa onun cezasını verirler. Azap meleklerinin görüntüleri dehşet verici olup çok uzun ve güçlü tırnaklara sahiptir. Bu melekler, tırnaklarını ölünün içinden geçirerek bedenini parçalarlar ve onu yüz ya da yüz elli metre kadar yerin dibine koyup tekrar çıkartırlar. Melekler, namaz borcu bitene kadar kişiye bu şekilde azap etmeye devam ederler.³⁹⁹

Halk arasında hesap sonrası verilen cevaplara göre kabrin içerisinde cennet ya da cehennemden bir köşeye döneceğine inanılmaktadır. Bu konudaki bir anlatıya göre kötü amele sahip ve sorguyu geçemeyen kişi, cehennemlik olduğu için kabrinin içinden cehenneme açılan bir delik ya da pencere açılır. Bu pencereden cehennem ateşi gelir, kabrin içini sarar ve kişinin kemikleri kalana kadar onu yakar. Bir başka anlatı da ise kabir, ölünün kemikleri birbirine geçinceye kadar onu sıkarak. Bundan sonra da ölü, azap melekleri tarafından “kırk metre kuyusu” adı verilen ve içinde zift olduğu söylenen bir yere atılır. Ölü, defalarca bu zifte batırılıp çıkartılır. Bu azaba dayanamayan ölü, kendini Allah’a affettirmek için bir an önce kıyametin kopmasını ister. Ameli iyi olan cennetlik kişilerin kabrinin içinde ise cennete açılan bir delik veya pencere açılır. Kişi bu pencereden cennete bakar ve kıyamete kadar zamanın nasıl geçtiğini anlamaz. Kişi, cennetteki makamına ulaşmak için kıyametin bir an önce kopması için Allah’a dua eder.⁴⁰⁰

Yörede ölen kişinin ruhu ile ilgili bir diğer anlatıya göre ise insan öldükten hemen sonra ruhu, görevli melek tarafından gökyüzüne çıkarılır. Kişinin ameli iyiyse bu kişinin ruhu için gök kapısı açılır ve bir üst kata geçer. Ruh, bu kapıdan geçtiği sırada mis gibi kokmaya başlar. Bu kokuyu alan melekler onun hakkında; “Ne kadar iyi biriymiş, mis gibi kokuyor.” der. Ruh, bu sırada cansızdır, tıpkı ölü bedeni gibidir. Ölü ruh, bu katta başka melekler tarafından yıkanır, cennet süsleriyle süslenir ve kefenlenir. Sonra da ruh, bedene girmek için gökyüzünde süzüle süzüle kabrine iner ve orada bulunan ölü bedenine girer. Bedene giren ruh, kabirde nur yüzlü bazı kişiler görür ve onlara kim olduklarını sorar. Onlar da; “Bizler senin namazın, okuduğun Kur’an’ın, tuttuğun orucun, yaptığın iyilikleriniz ve seni burada yalnız bırakmayacağız.” derler ve eklerler; “Bak şimdi iki tane görevli melek gelecek, seni sorguya çekecek, sakın heyecanlanma, biz sana yardım edeceğiz.” derler. Melekler geldiğinde ölü, sorulan sorulara Arapça olarak cevap verir ve sonrasında melekler de gider. Sorgusu iyi geçen ölünün kabri genişler, cennetten bir pencere açılır ve buradan gideceği makamına bakar. Gideceği yeri gören ölü; “Allah’ım! Bir an önce kıyamet kopsun da bende cennetteki makamıma kavuşayım.” diye dua eder. Diğer yandan ameli kötü olan insanın ruhu da göğe yükseltilir ancak gök kapısı yüzüne kapanır. O sırada ruh, büyük bir hızla yeryüzüne gönderilir ve sert bir biçimde bedenine girer. Bundan sonra melekler kabre gelir ve onu sorguya çekerler ancak ameli kötü olduğundan bu sorulara cevap veremez. Sorulara cevap veremeyen ölüye kabir azabı başlar. Kabri onu sıkarak ve cehennemden bir pencere açılır. Kişi, buradan cehennemde gideceği yeri görür. Cehennemdeki azabın daha şiddetli olduğunu gören ölü; “Allah’ım! Kıyamet kopmasın, ben kabirdeki bu azaba razıyım.” diye dua eder.⁴⁰¹

Bir başka anlatıda ise kabirde geçirilen süreden bahsedilmektedir. Bu anlatıya göre zamanın birinde genç bir çocuk vardır. Bu çocuk, öldükten sonra insana ne olduğunu, kabirde ne yaptığını çok merak eder. Bunun için bir imama gider ve ölen kişiye ne olduğunu sorar. İmam da çocuğa: “Bir kişi ölürse, diğer insanlar onu yıkar, kefenler, namazını kılar ve sonrasında mezara koyar.” der. Bu cevap üzerine merakı daha da artan genç çocuk, imama: “Peki mezara girdiğinde ne oluyor?” der. İmam da: “Bunu ben de bilmiyorum ancak cuma namazından sonra iki rekât namaz kılalım, bir mezarın yanına gidelim ve dua edelim. Duamızı Allah kabul ederse mezarda yatan kişi

³⁹⁹ K.K.48, 91, 117, 121, 142.

⁴⁰⁰ K.K.48, 57, 64, 91, 117, 121.

⁴⁰¹ K.K.57, 64.

kalkar ve mezarda ne yaptığını bize söyler.” der. Bundan sonra imam ve genç çocuk birlikte namaz kıldıktan sonra yedi yüz yıllık bir mezarın yanına giderler ve Allah’a yatan kişinin uyanması için dua ederler. Allah da her ikisinin duasını kabul eder ve kabirde yatan kişiyi uyandırır. Ölü adam; Allah’ın izniyle uyanır, kabrinden dışarı çıkar, imam ve çocuğu görür. Bu sırada imam, adama: “Bize söyler misin, sen nasıl öldün? Öldüğünden beri orda ne yaptın?” der. Bunun üzerine adam: “Ben çok hastaydım, eşim, çocuklarım, kardeşlerim, amcalarım hepsi etrafımda toplanmış, benim iyileşmemi bekliyorlardı. Bir taraftan da benim hasta halime üzülp iyileşmem için dua ediyorlardı. Bu arada komşum geldi ve yanıma oturdu. Ancak o Azrail’miş, ben o anda anlamamıştım. Neyse komşu geldi ve bana: ‘Nasıl oldun?’ dedi, ben de: ‘Valla ben çok hastayım, çok kötüyüm.’ dedim. Bunun üzerine komşu, bana: ‘Ben seni şimdi iyileştireceğim.’ dedi. Sonra komşu, elini önce ayağımın üzerine koydu ve bana: ‘Ayağında ağrı hissediyor musun?’ dedi, bende: ‘Yok.’ dedim, kendimi iyi hissetmiştim o anda, sonra komşu elini karnıma dokundurdu, orası iyileşti ve sıra boğazıma geldi. Elini boğazıma koydu ve yine sordu: ‘Acı duyuyor musun?’ bende: ‘Yok.’ dedim. Ondan sonra etrafıma baktım herkes ağlıyor ancak ben onlara: ‘Bakın, ben iyileştim, artık hiçbir şeyim yok.’ dedim ama onlar ağlamaya devam ediyordu. Sonra onlar kalktı, su ısıtmak için ateş yaktı, bende onlara yardım, ateşi yaktım, başka ne yaptılarsa bende onlara yardım ettim. Son olarak da mezara kadar onlarla gittim, onlar mezardan ayrılırken bende onlarla gitmek istedim. Ancak o zaman başım mezarda ki taşa çarptığın da o anda anladım ki ölen benmişim. Ben dünyadayken kendi karımdan başka hiçbir kadına bakmadım, bütün kadınlara bacım gözüyle baktım. Benim bu davranışımın dolayısı Allah, bana hediye olarak iki tane melek gönderdi. Ben de o meleklerle şakalaşırken birinin boynunda ki mercan kolye koptu ve mezarın içine döküldü. Biz de o mercanları toplarken siz geldiniz.” der. Bu arada adam, mezarda yedi yüzyıl yattığının farkında değildir. O zamandan beri mezarda dökülen mercanları toplamakla meşguldür. Konuşma sonrası adam, mezarına girer ve tekrar ölür. Böylece imam ve genç çocuk da ölüm anında ve sonrasında neler olduğunu bu şekilde öğrenmiş olur.⁴⁰²

2.6.3.4. Taziye Ziyareti

Yas tutma, ölen kişinin ardından yakınlarının ve sevenlerinin onu unutmadıklarını gösterdikleri, geçmişten günümüze gelen ve halen devam eden bir uygulamadır. Matem olarak da adlandırılan yas; büyük felaketlerden, özellikle sevilen bir kimsenin kaybedilmesinden duyulan derin üzüntü ve üzüntünün yaşandığı bir süreçtir. Karşılaşılan felaketin, kaybedilen şeyin, ferdi ya da umumi olmasına göre doğurduğu acı ve üzüntü, dolayısıyla tutulan yas da ferdi veya umumi bir karakter taşımaktadır. Matemin acısı, üzüntüsü kaybedilen şeye verilen öneme, ona karşı duyulan sevgiye göre değişmektedir. Matem, süresi ve uygulanma biçimi bakımından kültürden kültüre değişiklik göstermekle beraber üzüntüyü ifadede herkes için aynı olan belirli davranış biçimleri söz konusudur. Bu çerçevede cenaze yakınlarının ölen kişi için ağlaması, saçını başını yolması, ağıtlar söylemesi vb. gibi davranışları, duyulan acının ve üzüntünün ifadesi olmaktadır.⁴⁰³

Kızıltepe ve çevresinde ölünün gömülmesinden sonra cenaze evine gelinmekte ve yas süreci ile birlikte taziye ziyaretleri de başlamaktadır. Taziye, genel anlamda ölen kişinin yakınlarının acısını paylaşmak, onları teselli etmek amacıyla onlara başsağlığı dilemek, aynı zamanda ölen kişiye de Allah’tan rahmet ve mağfiret dileğinde bulunmaktır. Taziyeler genellikle evlerde, evin bahçesinde kurulan çadırlarda ya da taziye evlerinde alınmaktadır. Taziyede erkekler ayrı kadınlar ayrı bir yerde bulunmaktadır. Yörede taziye kabulü için ortalama yüz elli ya da iki yüz kişilik özel çadırlar kurularak, çadırın içi de yöreye özgü bir biçimde döşenmektedir. Bunun için yerlere halı serilerek üzerine minderler konulmakta ve kenarlarına da özel yastıklar yerleştirilmektedir. Cenaze yakını erkekler bu çadırlarda taziyeleri kabul ederken

⁴⁰² K.K.6, 13, 16, 101, 124, 147.

⁴⁰³ Ömer Faruk Harman, “Matem”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.28, Ankara, 2003, s.127.

kadınlarda taziye evde kabul etmektedir. Bununla birlikte günümüzde taziye evleri kullanılmaktadır. Taziye ziyareti sırasında cenaze yakınları gelenlere çay, sigara, mırza ve yöreye özgü yemekler ikram etmektedir. Yas süresi içinde yemekler, cenaze sahipleri tarafından yapılmaktadır. Yemek maliyetinin külfetli olmasından dolayı yemek için gerekli malzemelerin çoğunluğu yakın akrabalar ve komşular tarafından karşılanmaktadır. Bununla birlikte ilk üç gün yemeklerin akrabalar ve komşular tarafından da yapıldığı zikredilmektedir. Taziyeler, üç ya da yedi gün sürse de kırk güne kadar yasin tutulmasına devam edilmektedir.⁴⁰⁴

Yörede yas süresi ölen kişiye göre değişim göstermektedir. Buna göre yas süresi genellikle üç ya da kırk gün kadar olsa da ilk dini bayrama kadar devam ettiği de görülmektedir. Yas sürecini belirleyen faktörler arasında ölünün genç, yaşlı, statü sahibi, kanaat önderi, ilim sahibi gibi kimi özellikleri yer almaktadır. Örneğin ölen kişi genç, makam-mevki sahibi, kanaat önderi biriyse bu durumda yas süresinin uzadığı ve en az altı aya kadar devam ettiği zikredilmektedir. Yas devam ettiği müddetçe de yakın akrabalar, cenaze yakınlarının yalnız bırakılmamasına özen göstermektedir. Taziye sırasında Kur'an'ı Kerim okunmakta, hatimler yapılmakta, Fatiha'lar okunmakta, tespihler çekilmekte ve dualar edilmektedir. Taziye gelenler, içeri girdikleri anda ölüye mağfiret dilemek amacıyla "el-Fatiha diyerek" orada bulunan herkese Fatiha okuturlar ve sonrasında cenaze yakınlarına baş sağlığı dilemektedir. Ayrıca taziye kim kalkıp gidecek olursa da kalkmadan önce onunla birlikte bir kez daha Fatiha okumaktadır. Uygulama hem kadın hem erkekler tarafından yapılmaktadır. Bununla birlikte yörede bazı imamın Hz. Muhammed'in taziyelerde Fatiha okumadığını, onun sadece dua ettiğini söyleyerek halka ölen kişi için Fatiha yerine dua etmelerini söyledikleri belirtilmektedir. Diğer yandan yöre halkı taziyelerde insanların manevi açıdan huzur bulmaları amacıyla harmeri tütsü niyetiyle yakmakta ve çevrede gezdirerek kokunun her tarafa yayılmasını sağlamaktadır.⁴⁰⁵

2.6.3.5. Ölen Kişinin Ardından Yakılan Ağıtlar

Toplum içinde ağıtlar; ölen kişiye verilen değer, sevginin ve saygının göstergesi olarak kabul edilmektedir. İnsanlar kaybettikleri kişilerin ardından onlara olan duygularını, sevgilerini, hüznlerini ve duydukları acılarını göstermek amacıyla çeşitli ağıtlar yakmaktadır. Kelime anlamı ağlama olan ağıt; ölen kişinin ardından ağlanarak söylenen, nağme ile terennüm edilen sözler ya da yas törenlerinde söylenen şiir, şarkı ve türkülerle söylenen sözler denilmektedir. Bu bağlamda ölen kişinin arkasından toplum içindeki statü ve yaşamına göre hatırasını yâd etmek üzere yapılması gerekli görülen yas törenine "ağıt töreni" de denilebilmektedir. Her toplumda görülen ağıtları genellikle kadınlar söylemektedir.⁴⁰⁶ Ağıtlar; insanların sızlayan kalplerinin, dayanılmaz acılarının, akan gözyaşlarının, yangın yerine dönen yüreklerinin feryadını yansıtan bir araçtır. Yavrusunu yitiren ananın, sevgilisine kavuşamayan âşığın, yatağında inleyen hastanın, sıra hasretiyle yanıp tutuşanların garip duygularını ve ıstıraplarını dile getirme yöntemi hep "ağıt" olmuştur.⁴⁰⁷

Kızıltepe ve çevresinde ölüm, geride kalan diğer insanlar açısından acı verici bir olay olarak kabul edilmektedir. Ölen kişinin ardından özellikle yakını olan kadınların saç-baş yolduğu, tırnaklarıyla yüzlerini çizdikleri, kendilerine vurdukları ve çeşitli nağmelerde acıklı ağıtlar söyledikleri görülmektedir. Ağıtlar da bilhassa ölen kişinin özellikleri ve yapmak istediği şeyler sıralanarak söylenmektedir. Ağıtları yakanlar çoğunlukla kadınlardır. Yörede ağıt söyleyen kadına "ağıtçı" anlamına gelen "Madede" denilmektedir. Bu kadın ağıt söylerken diğer kadınlar ağlayıp dövünmektedir. Ölen kişi gençse ağlama, sızlanma ve dövünme karşılıklı hareket şeklini almaktadır. Oyun oynar gibi bir-iki kadın bazen yerde, bazen ayakta, bir aşağı, bir yukarı odanın içinde

⁴⁰⁴ K.K.1, 2, 4, 5, 10, 19, 21, 29, 48, 49, 53, 63, 71, 84, 85, 131, 133.

⁴⁰⁵ K.K.1, 2, 4, 5, 7, 10, 16, 19, 21, 29, 48, 49, 53, 63, 71, 78, 84, 85, 101, 131, 133, 147.

⁴⁰⁶ Süleyman Uludağ, "Ağıt", TDV İslâm Ansiklopedisi, C.1, İstanbul, 1998, s.470.

⁴⁰⁷ Esma Şimşek, "Kadirli ve Osmaniye Ağıtları", Kültür Ofset, Antakya, 1993, s.1.

göğüslerine, yanaklarına, dizlerine, kol ve bacaklarına vurarak gidip gelmektedir. Ağıt söylen kadınlar genellikle saçlarında bulunan “zülûf” adı verilen saçlarını da kesmektedir.⁴⁰⁸ Madedenin söylediği ağıtlarla, çevrede bulunan kişilerin duygulanarak ağlaması sağlanmaktadır. Ağıtlar genellikle yerel dilde söylenmektedir. Yörede söylenen bazı ağıtlar şöyledir;

“Atın çirasına ocağına,
Işığı vursun bucağına,
Verin al gelinin kundağını kucağına,
Mezarını kazın derin olsun,
Sular serpin serin olsun,
Üstüne lale, sümbül boğulsun.

Çalışı mahlep çalışı,
Üstüne yayılır keklik sürüsü,
Yine mi öldü al gelinin birisi,
Elbisesi asılı kaldı.
Kitabı duvarda asılı kaldı.
Nişanlısı, sılada küstü kaldı.
Yine mi gitti al gelinin birisi?

Ağaçları budarlar,
Altında koyun, kuzu güderler,
Yavrusunu yitirene deli mi derler?
Yine mi gitti al gelinin birisi?

Koyun meler kuzusunun adı yok.
Kuzusuz yayların hiç bir tadı yok.

Uzun uzun ovalar,
Yayılıyor koyunla, kuzular.
Al geline doymadık, doysun kara topraklar.”⁴⁰⁹

...
Dünyadan tat alamadan,
Gitti bu dünyadan,
Ömrü kısa gitti.
Doyamadı çocuklarına,
Gitti bu dünyadan,
Çocuklarının boynu bükük kaldı,
Kimsesiz kaldı çocukları.

...
Bebeğim gitti,
Karnını doyuramadım,
Hasta oldu, iyileştiremedim,
Fakirliğin gözü çıksın,
Yavrumu aldın,
Benden götürdün.

Ninni yavrum ninni,
Boş kaldı beşiğin,
Gittin, sana doyamadan,
Kokunu alamadan,
Sana hasret kaldım,
Benim küçük yavrum.”⁴¹⁰

⁴⁰⁸ Güler, “Mardin Folkloru Gelenekler-Görenekler”, s.42.

⁴⁰⁹ Ayan, “Mardin Folkloru”, s.114.

⁴¹⁰ K.K.13.

...
Genç yaşında gittin,
Marangoz baban,
Şimdi sana tabut mu yapacak?
Nasıl dayansın baban,
Yaktın gittin onu.⁴¹¹

2.6.3.6. Ölen Kişi Adına Yapılan İbadet ve Hayır Hasenatlar

Kızıltepe ve çevresinde bir kişinin vefatından sonra öte dünyada rahat etmesi ve günahlarının bağışlanması için bazı ibadetler ve hayır hasenatlar yapılmaktadır. Bu anlamda yörede ölenin ardından çoğunlukla hatim ve mevlit okunmakta, tespih çekilmekte, sadaka verilmekte, devir ve ıskatı yapılmaktadır. Buna göre ölünün defnedilmesinden sonra ilk gecesinde yapılacağına inanılan sorgu-sualinin kolay geçmesine yönelik hatim okunarak ölünün ruhuna indirilmektedir. Bununla birlikte kırk bir Yasin okunmasına da özen gösterilmektedir. Yine ölen kişi için İhlâs ve tevhit tespih hatimleri yapılmaktadır. Çekilen tespihlerin hesaplanmasında ya nohut ya da beş tespihten oluşan farklı bir tespih kullanılmaktadır. Tespihin her boncuğuna yüz tane İhlâs ya da tevhit okunarak çekilmektedir. Genellikle üç ilk üç gün içerisinde tamamlanan tespih hatimleri, dua ve salâvatlar eşliğinde ölen kişinin ruhuna hediye olarak indirilmektedir. Hatimler yapılırken nohut kullanılmışsa bu nohutlar daha sonra kişinin kabrine gömülmekte ve sulanarak yeşermesi sağlanmaktadır.⁴¹² Öte yandan hayır amaçlı yasin üçüncü gününün sonunda “ıhbeyz ilmeyt” denilen ölü ekmeği çıkarılmaktadır. Bu ekmeği çıkarma âdetine de “tıl’an sım ilmeyyıt mılıtrab (ölünün ağzını topraktan çıkarma)” denilmektedir.⁴¹³

Yörede “hayrı ölüyü karşılar” inancıyla ölüye ait ayakkabı ya da terlik; “Bu ayakkabı/terlik akşamı görmesin, öbür dünyada terliksiz gezmesin.” gibi sözler söylenerek kapının önüne bırakılmakta ve ölü gömülene kadar da fakir bir kimse tarafından alınması beklenmektedir. Bırakılan terlik/ayakkabının alınmaması durumunda ev halkı kendileri bunları fakirlere vermektedir. Bu bağlamda yapılan hayrın; kişiyi defin yolunda karşılayacağına, kabirde sıkıntı çekmesine engel olacağına ve ölenin hayrını görerek sevineceğine inanılmaktadır. Genel uygulama böyle olmakla birlikte yörede aynı evden başka bir cenazenin çıkmaması için de bu uygulamanın yapıldığı bilinmektedir. Diğer yandan yöre insanların hayattayken ahirete yönelik bazı hazırlıkları bizzat kendilerinin yaptığı söylenmektedir. Bunun için ahirette giyme niyetiyle ayakkabı, elbise, eşarp, pijama gibi eşyaların alındığı ve kendi elleriyle fakirlere, özellikle dul ve yetimlere bu eşyaları verdikleri zikredilmektedir. Yapılan bu hayırla kişinin öbür dünyada bunları giyeceğine inanılmaktadır.⁴¹⁴

Kızıltepe ve çevresinde ölenin ardından yapılan uygulamalar arasında “ıskat” ve “devr/devri” de yer almaktadır. İskat; genel anlamda kişinin sağlığında çeşitli sebeplerle yerine getirmediği namaz, oruç, kurban, adak, kefare ibadet gibi dini yükümlülükleri ve diğer borçlarının ölümünden sonra fidye ödenerek zimmetinden düşürülmesine denilmektedir. Devr/devir ise ıskat için fakirlere nakdi bedeli tamamen vermek yerine belli bir miktarı hibe edip tekrar hibe yoluyla ondan geri alma ve toplam borç miktarına ulaşınca kadar bu hibe ve karşı hibe işlemi devam ettirme usulü olarak tanımlanmaktadır.⁴¹⁵ Genel anlamda devr/devir; ıskat için ayrılan meblağın kâfi gelmemesi durumunda uygulanan yöntem olsa da Kızıltepe ve çevresinde cenazenin gömülmesinden sonra erkekler arasında yapılan dini toplantıya “devir/devr” denilmektedir. Bu toplantı, ölünün gömüldüğü günü takip eden üç akşam boyunca

⁴¹¹ K.K.39, 148.

⁴¹² K.K.9, 11, 13, 17, 19, 21, 23, 28, 29, 35, 42, 51, 53, 67, 78, 81, 89, 99, 102,104, 106, 109, 120, 121, 124, 142, 144, 145, 146, 148.

⁴¹³ Tunç, “*Midyat Mihallemi Arapları’nda Gelenek Görenek ve İnanışlar*”, s.29.

⁴¹⁴ K.K. 7, 9, 11, 13, 16, 17, 19, 21, 23, 28, 29, 35, 42, 51, 53, 67, 78, 81, 89, 99, 101, 102,104, 106, 109, 116, 120, 124, 142, 144, 145, 146, 147, 148.

⁴¹⁵ Ali Bardakoğlu, “*İskat*”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.19, İstanbul, 1999, ss.137-142.

ölünün kendi evin de ya da bir yakının evin de düzenlenmektedir. Tören de ölünün taksiratının affı için dua edilmekte ve çok sayıda Mülk suresinin okunmasına özen gösterilmektedir. Üç günlük süre boyunca da erkelere mırza ve yanında kesme şeker ikram edilir.⁴¹⁶ İskat ise ölen kişinin hayattayken ifa etmediği ya da edemediği namaz, oruç gibi ibadetler ile dedikodu, yemin, yalan ve günahların boynundan düşürülmesi için verilen fidyeye denilmektedir. Bu bağlamda verilen ıskat ile kişinin ibadet borcu ödenmiş ve günahlarının da af olacağına inanılmaktadır. Bununla birlikte hastalık ya da yaşlılık sebebiyle ibadetlerini yapamayan insanların hayattayken bu ibadetlerinin maddi karşılığını bizzat ödemelerinin ya da bunu yapmaları için vasiyette bulunmalarının gerektiğine aksi halde öte dünyaya borçlu gideceklerine ve azaba uğrayacaklarına inanılmaktadır. Aynı zamanda yörede yerine getirilmeyen hac ibadetinin kişinin ölümünden sonra bir başkası tarafından onun niyeti üzerine bu ibadetin yerine getirildiği de bilinmektedir. Bu bağlamda ölünün üzerinden hac borcunun düşürüldüğüne inanılmaktadır.

Yörede ıskatı yerine getirmesi gereken kişilerin ölünün birinci dereceden kan bağı bulunan baba, oğul, anne, kız gibi en yakın akrabaların olduğu zikredilmektedir. Bu bağlamda meleye danışılarak ölünün borçlu olduğu ibadetler ve bu ibadetlerin maddi karşılığı hesaplatılmaktadır. Hesap konusunda Hanefi mezhebinden olanlar, ıskatı para cinsinden Şafi mezhebinden olanlar ise buğday cinsinden ödeme yapmaktadır. Günümüzde Şafi'ler, buğdayın para değerinin düşük olması nedeniyle parayla ödeme yapmaktadır. Buna göre ibadetlerin ve diğer şeylerin karşılığı buğday üzerinden hesaplatılmakta ve sonra da paraya çevrilmektedir. Bu konuda kişinin eda edemediği bir vakit namaz ya da tutamadığı bir günlük oruç bedelinin bir ölçek buğday olduğu zikredilmektedir. Bir ölçeğin ise yaklaşık 50 kg denk geldiği belirtilmektedir. Bununla birlikte ölçek ne kadar büyük tutulursa o kadar iyi olacağına inanılmaktadır. Son olarak hesaplanan borç buğday ya da buğdaya karşılık gelen para miktarı fakirlere verilmektedir. İskatla ilgili genel uygulama böyle olmakla beraber on beş ölçek ve üzeri olacak şekilde ya da tam altın değeri üzerinden hesaplanarak paranın fakirlere verilmesiyle de olabilmektedir. Bunun yanı sıra ıskat için ölen kişinin günlük hayatta ihtiyaç duyduğu şeylerden de ödemeler yapılabilmektedir. Bu çerçevede kişinin eşyaları ya da sevdiği yiyecekler, ıskat olarak fakirlere dağıtılmaktadır. İskat ödeme işlemine gelince bu işlem cenaze gömülmeden ya da gömülmesinden hemen sonra yapılmakla birlikte ıskatın ödenmesinde mali gücü zayıf olanların bu görevi bir yıla kadar erteleme hakkına sahip olduğu da zikredilmektedir.

Yörede ıskatın yerine getiriliş bakımından iki biçimi bulunmaktadır. Bunlardan biri buğday çuvalının havaya asılıp sallaması biçimde olup diğeri ise buğday çuvalarının el ya da at arabasına konularak karşılıklı çekilip itilmesinden ibarettir. İskatın ilk biçimine göre kabristan dönüşünde cenaze sahipleri on iki çuvaldan az olmamak kaydıyla buğday çuvaları hazırlamakta ve bunlardan bir tanesini ip yardımıyla havaya asmaktadır. Bu işlem sırasında ıskatın verileceği on iki kişi de orada hazır bulunmaktadırlar. Havada asılı buğday çuvalı iki imam ya da cenaze sahibi ile fakir birinin kişi karşılıklı tutmasıyla sallanmaktadır. Çuval sallanırken de “Bu çuvalar ölen falanca kişinin tutamadığı, yapamadığı, yerine getiremediği her türlü şeyin önüne geçsin.” ya da “Ben bunu sana verdim, bu merhumun kılmadığı namazı, tutmadığı orucu, yalan yere yaptığı yeminleri, söylediği yalanlarıdır.” şeklinde sözler söylenmektedir. Çuval sallama işi ise üç ya da yüz defa olacak şekilde yapılmaktadır. Bu konuda yörede kadınların boş yere çok yemin etmeye, yalan söylemeye ve dedikodu yapmaya meyilli olmalarının düşünülmesinden dolayı ölü kadın için buğday çuvalı iki yüz defa sallandırılmaktadır. İskatın diğer uygulanma biçiminde ise buğday çuvalarının hepsi el arabasına ya da at arabasına konulmakta ve iki imam arasında ölü erkekse yüz, kadınsa iki yüz defa bu arabalar karşılıklı olarak çekilip itilmektedir. Sayıları tespit etmek amacıyla da tespih kullanılmaktadır. Her iki uygulama sonrasında bu çuvalar fakirlere dağıtılmaktadır. Böylece ölünün hayattayken yerine getirmediği görevlerden dolayı doğacak manevi sorumluluktan kurtulacağına inanılmaktadır.

⁴¹⁶ Güler, “Mardin Folkloru Gelenekler-Görenekler”, s.43; K.K. .1, 2, 4, 5, 10, 19, 21, 29, 48, 49, 53, 63, 71, 84, 85, 131, 133.

Yörede ıskatla ilgili bir husus ise ıskat vasiyetinin erkek çocuklara yapılmasıdır. Kız çocuğuna miras verilmediğinden onlara bu vasiyeti yapılmamaktadır. Miras konusunda kızların miras isteme yönünde bir talepte bulunmaları ayıp ve kınanan bir durum olarak kabul edilmektedir. Bu konuda yöredeki yaygın görüşe göre bir kız evlendiğinde zaten kocasının miras almasıyla birlikte o da miras almış görülmektedir. Bu sebeple kadının kendi ailesinden alması hoş karşılanmamaktadır. Diğer yandan bir kadının miras istemesi halinde çevrenin; “Bak şuna, nasıl olur da kardeşinden mal ister!” gibi sözler söyleyerek o kişiyi kınadığı, ayıpladığı ve toplum içinde de dışladığı belirtilmektedir. Ayrıca miras ile ilgili olarak bir çiftin geride bıraktığı çocuklarının hepsinin kız olması durumunda onlara miras verilmediği, mirasın dede ve amcalarına kaldığı yörede söylenmektedir. Eğer dede ve amca bulunmuyorsa ancak o zaman mirasın kızlara kaldığı zikredilmektedir. Bununla birlikte günümüz yöresinde kızların az da olsa miraslarını istedikleri ve aldıkları ifade edilmektedir.⁴¹⁷

İslâm geleneğinde ölen kişinin amel defterinin açık olduğu inancı yer almaktadır. Bu inanmadan dolayı bir kişi öldükten sonra yakınları onun adına çeşitli hayırlar yapmakta ve sevabını da onun ruhuna hediye etmektedir. Bu çerçevede Anadolu’nun birçok yerinde mevcut olan ve Kızıltepe’de de var olan bir inanca göre ruhların perşembeyi cumaya bağlayan gecelerde evlerine geldikleri, aile fertlerinden hayır bekledikleri ve hayır yapılanaya kadar gitmediklerine inanılmaktadır.⁴¹⁸ Bu sebeple yörede perşembe, cuma ve bu ikisinin birbirine bağlandığı gecelerde hayırların yapılmasına ve sadakaların verilmesine özen gösterilmektedir. Çünkü ölünün ardından yapılan hayırların, melekler aracılığıyla; “Bak misafirin var.” denilmek suretiyle o kişiye haber verildiğine inanılmaktadır. Aynı zamanda akşamında okunan Fatıha’ya karşılık ölülerin o kişiye selam söylediğine inanılmaktadır. Bu çerçevede perşembe günleri ikindiden sonra özellikle Yasin suresi okunmakta ve sevabı da ölülere bağışlanmaktadır.

Kızıltepe ve çevresinde ölünün hayrına fakirlere genellikle bir tabak yemek, para, elbise, bakliyat türü gıdalar verilmektedir. Köylerde ise çoğunlukla tandır ekmeği, yemek ve helva dağıtılmaktadır. Bununla birlikte yörede ölü yakınları tarafından bir yıl boyunca ölünün hayrına çevrede bulunan bir fakire her gün bir tabak yemek ya da bu yemeğin yerine bir fakire haftalık erzak veya sebze-meyve veyahut yedi sekiz fakir kişiye bir yıllık kuru erzak paketi hazırlanarak dağıtılmaktadır. Bu paketlerin içinde genellikle tuz, pirinç, sıvı yağ, un, helva vb gibi gıdalar bulunmaktadır. Bu gıdaların günlük hayatta daha çok tüketilmeleri ve tüketimden dolayı da daha çok sevap getireceğine inanılmaktadır.

Yörede sadaka verilirken beyaz renkli gıda ürünlerinin verilmesine dikkat edilmektedir. Beyaz rengin yörede aydınlık, ışık veren bir renk olduğu inancıyla verilen beyaz renkli sadakaların öbür dünyada ölünün/kişinin karşısına çıkarak kendisini ve çevresini aydınlatacağına inanılmaktadır. Bunun için çoğunlukla süt, yoğurt, şeker, tuz, un, yumurta, pirinç, buğday gibi yiyeceklerin tercih edildiği görülmektedir. Sadakalar genellikle sevap olduğuna inanılan perşembeyi cumaya bağlayan gece ya da cuma günü saladan önce çıkarılmaktadır. Diğer yandan yörede görülen kötü rüyanın aydınlanmasına yönelik beyaz renkli yiyecekler sadaka olarak verilmektedir. Bununla birlikte ölünün hayrına verilen beyaz renkli ürünler arasında en çok tuzun tercih edildiği görülmektedir. Buna göre sadaka niyetiyle bir miktar tuz paketlenmekte ve bir ekmekle birlikte fakirlere verilmektedir. Bazen de çuval dolusu tuz alınmakta ve sonrada bir tasla ölen kişinin hayrına komşularına dağıtılmaktadır. Kimi zamanda bir kişi ölümünden sonra hayrına başta tuz olmak üzere pirinç, tavuk, tereyağı ya da zeytinyağı paketlenerek tüm mahalleye verilmektedir. Yapılan uygulamalar bağlamında tuzun dağıtılmasıyla birlikte ölünün komşularından ödünç aldığı bir şey varsa bu borcunun

⁴¹⁷ K.K.7, 11, 13, 14, 16, 21, 28, 29, 38, 42, 46, 47, 48, 49, 52, 53, 63, 74, 75, 77, 78, 80, 84, 86, 89, 94, 99, 102, 104, 105, 106, 115, 116, 119, 120, 124, 133, 135, 142, 144, 145, 146, 148.

⁴¹⁸ Karaoğlu, “Ruhlarla İlgili İnanışlar”, s.369.

ödendiğine; öte dünyada kişinin günahlarının bağışlanacağına ya da hafifleyeceğine inanılmaktadır.⁴¹⁹

Kızıltepe ve çevresinde küçük yaşta ölen çocuklara yönelik yapılan “testi verme” uygulaması bulunmaktadır. Bu uygulamanın ölü çocuğun öte dünyada susuzluk çekmemesi ve ahirette çocuğun bu testiyle susuzluk çeken ailesinin susuzluğunu gidermesine yönelik yapılmaktadır. Buna göre ölü çocuğun annesi tarafından hayır amaçlı yeni bir testi alınarak içerisine su; şeker ve para doldurulmakta ve testinin ağız kısmına bir elma konularak çevrede bulunan komşu çocuklarından birine ya da yetim bir çocuğa hediye olarak verilmektedir. Yapılan uygulama bağlamında ailesinin ya da annesinin ahirette susuz kalmayacağına inanılmaktadır. Bununla birlikte annesinin cehennemlik olsa da çocuğun, annesinin yanına gelerek bu testiyle ona su vereceği, annesinin de bu suyu içeceği ve sonrasında cehenneme gideceğinden söz edilmektedir.⁴²⁰ Diğer yandan bu uygulamanın bir benzeri de Kurban Bayram’ında “Şerbik(testi)” adıyla yapılmaktadır. Uygulamada ailede ölen çocuk sayısı kadar özel toprak testi yaptırılmakta ve içlerine su doldurularak çevrede bulunan çocuklara tek tek dağıtılmaktadır. Uygulama neticesinde kıyamet günü çocukların ailelerine bu testilerle soğuk su vereceklerine inanılmaktadır.⁴²¹

2.6.3.7. Ölü Yemeği

Ölü yemeği, cenaze sahipleri tarafından ölenin ruhu ya da canı için verilen bir yemektir. Ölümle ilgili âdet ve inanmaların önemli bir bölümünü oluşturan bu yemek, bir taraftan ölenin öte dünyada yaşamaya devam ettiğini, başka şeylerin yanı sıra yemeye ve içmeye de ihtiyacı olduğunu belirtirken, bir taraftan da ölüm olayına eşlik eden “geçiş” törenlerinin halk arasındaki önemini vurgulamaktadır. Çünkü ölüne öte dünyaya uğurlanışının tam ve geçerli olabilmesi için, dinsel kuralların ve işlemlerin yanı sıra geleneksel olanların da yerine getirilmesi gerekmektedir. Aksi halde ölenin ruhunun geride bıraktıklarını tedirgin edeceğine, onları rahat bırakmayacağına inanılmaktadır. Diğer yandan toplumun geleneklere bağlı kesimin, alışlageleni yerine getirmeyen ölü sahiplerini kınadığı ve geleneksel olanı yaptırmak için onlara dolaylı baskı yaptığı da görülmektedir.⁴²²

Kızıltepe ve çevresinde birinin ölümünden sonra ölü yakınları tarafından taziye gelenlere en az üç gün en çok kırk güne kadar yemek ikramı yapılmaktadır. Yöredeki geleneğe göre yas süresince cenaze evinde yemek yapılması âdettendir. Yemek olarak genellikle “hemis/hamis” ve “bulgur ya da pirinç pilavı üzerine konulmuş haşlanmış et” yemeği hazırlanmaktadır. Ev sahipleri yemek için büyükbaş ya da küçükbaş hayvan kesmektedir. Hayvanın bulunmaması durumunda kırmızı et satın alarak bu yemekleri hazırlamaktadır. Yörede yemeğin etli olması bir gelenek olduğundan bu yemeği yapamayan/yapmayan aileler halkın kınamasına uğradıkları ifade edilmektedir. Bu bağlamda maddi durumu el vermeyen ailelere akraba ve komşuları yardım ederek onları bu kınanmadan kurtarmaktadır. Bunun için yemek ve diğer ikramlar için gerekli olan, pirinç, bulgur, yağ, kırmızı et, canlı hayvan, çay, şeker, mırza, sigara gibi gıdalar temin edilerek cenaze evine gönderilmektedir. Aynı zamanda taziye için gelen diğer insanlar da maddi güçlerine göre pirinç, şeker, yağ, bulgur, un gibi kuru erzak yardımında bulunmaktadırlar. Yemek konusundaki genel anlayış böyle olmakla birlikte ilk üç gün yemeğin komşular ve akrabalar tarafından yapıldığı da bilinmektedir. Diğer yandan günümüzde yörede etli yemek geleneğinin ailelerin maddi açıdan zarar görmelerine sebebiyet vermesinden bir meclis kararıyla kaldırıldığı ancak maddi gücü

⁴¹⁹ K.K.6, 7, 11, 13, 14, 16, 21, 22, 23, 28, 29, 35, 38, 42, 46, 47, 48, 52, 53, 55, 78, 80, 84, 86, 89, 99, 100, 102, 104, 105, 106, 115, 116, 119, 120, 121, 124, 127, 134, 135, 142, 144, 145, 146, 148.

⁴²⁰ K.K.6, 13, 16, 23, 24, 50, 78, 81, 96, 101, 124, 127, 128, 129, 142, 144, 145, 146.

⁴²¹ Güler, “Mardin Folkloru Gelenekler-Görenekler”, s.45.

⁴²² Örnek, “Anadolu Folklorunda Ölüm”, s.88.

yerinde olan kişilerin bu uygulamayı devam ettirmede ısrarcı oldukları ve uygulamaya devam ettikleri zikredilmektedir.⁴²³

2.6.3.8. Yörede Mevlit ve Mevlit Uygulamaları

Anadolu'da cenaze törenlerinin vazgeçilmez bir parçası haline gelen uygulamalardan biri de “mevlit okutmaktır.” Halk arasında ölenin mezarının kazılmasında, mezar dönüşünde, ilk akşamında, ilk perşembesinde, “yedinci”, “kırkinci”, “elli ikinci” günü ve “sene-i devriyesinde” ruhu için Kur'an'ı Kerim ve mevlid-i şerif okunur, yemekler verilmektedir.⁴²⁴

Anadolu'nun birçok yerinde olduğu gibi Kızıltepe ve çevresinde de ölülerin ardından mevlit okutulmaktadır. Mevlitlerde genellikle “Mehmet Emin Haydari” ve “Hasan Ertuşi” gibi yazarlar tarafından yerel dilde (Kürtçe) kaleme alınan eserler, mecler tarafından seslendirilmektedir. Mevlit okutma geleneği, maddi durumu iyi ya da kötü olsun toplumun hemen hemen hepsinin yerine getirdiği bir âdettir. Yörede ölülerin ardından “üçüncü” ya da “yedinci gün mevlidi” ile “kırk mevlidi” ve “sene-i devriye mevlidi” düzenlenmektedir. Bu mevlitlerin hepsinde de benzer uygulamalar yapılmaktadır. Diğer yandan yörede yas tutma süresi en az üç günden başlamak üzere bir hafta, kırk gün ya da daha fazla sürebilmektedir. Yas süresi, ölen kişinin genç, yaşlı, statü sahibi, kanaat önderi, ilim sahibi gibi kimi özelliklere göre değişmektedir. Bu durumda en erken mevlit töreni üçüncü günün sonunda düzenlenir ve taziye sona ermektedir. Taziye sona erse de kırk güne kadar yas tutmaya devam edildiği görülmektedir.

Kızıltepe ve çevresinde mevlidin yemek üzerine okutularak yapılması bir gelenek haline dönüşmüştür. Mevlidi şerifi, yemek üzerine okuttuklarında genellikle gündüz saatlerine denk getirmektedir. Mevlitleri; camide, taziye çadırında yahut evlerde olmak üzere farklı mekânlarda tertip edebilmektedir. Mevlit sırasında erkekler ayrı, kadınlar ayrı yerde bulunmaktadırlar. Töreninde mevlit, Kur'an'ı Kerim ve kırk bir Yasin okunmakta, salâvatlar çekilmekte, ilahiler söylenmekte ve sohbet verilmektedir. Bundan sonra da önceden hazırlanmış hatimleri, okunan dualar eşliğinde ölen kişinin ruhuna indirmekte ve son olarak da yemek ikramı yaparak töreni sona erdirmektedir. Bununla birlikte mevlidi ekmek üzerine de okutma geleneği bulunmaktadır. Bu durumda bisküvi, lokum, şeker, mırza (acı kahve) ikram edilmekte ve mevlit sonunda gelen misafirlere birer tane tarçın, şeker, maya, un gibi malzemelerden yapılan yöreye özgü “külice/kuliçe (çörek)” adı verilen şekerli ekmekten verilmektedir. Bu ekmekle cenaze yakınları mevlide katılanlara acılarını paylaşmalarından dolayı duydukları memnuniyeti göstermiş olmaktadır. Yörede bu ekmeğin Süryanilere ait olduğu ve zaman içinde Müslüman halkın, bu ekmeği benimseyip hayır amaçlı kullanmaya başladıkları zikredilmektedir. Diğer yandan kırk mevlidi ve sene-i devriye mevlitlerinde isteyen aileler mevlit okutma yerine fakirlere kuru gıda yardımıyla bulunmaktadırlar. Kuru gıda olarak genellikle pirinç, şeker, un, yağ, gibi yiyecekleri vermektedir. Gıdaların çeşitliği ve miktarı ailenin maddi durumuna göre değişiklik göstermektedir. Bununla birlikte yıldönümlerinde mevlit yerine bazen kurban kesildiği, sonra da kurban etinin yanına bir yemeklik pirinç konulup bu şekilde fakirlere dağıtıldığı da söylenmektedir.

Cenaze merasimlerinin yanı sıra yöre insanı yaşanan çeşitli felaketler sonucunda ev halkına zarar gelmesini önlemek, olumsuz durumları defetmek, çocuk sahibi olmak, bebeğin dünyaya gelişini kutlamak, işlerinin yolunda gitmesini sağlamak vb. nedenlerden dolayı da mevlit okutabilmektedirler. Yapılan mevlit törenlerinde yas sürecindeki mevlitlerden farklı olarak bolluk, bereket, sağlık ve sıhate yönelik bir takım pratiklerin yapıldığı görülmektedir. Bu pratiklerde, mevlide başlamadan önce en az yedi çeşit bakliyat ürünü küçük kaplara konularak tepsi içinde odanın ortasına

⁴²³ K.K.1, 2, 5, 6, 7, 11, 13, 14, 16, 21, 22, 23, 28, 29, 35, 38, 42, 46, 47, 48, 52, 53, 55, 78, 80, 84, 85, 86, 89, 99, 100, 102, 104, 105, 106, 115, 116, 119, 120, 121, 124, 127, 134, 135, 142, 144, 145, 146, 148.

⁴²⁴ Örnek, “Anadolu Folklorunda Ölüm”, s.78.

bırakılmaktadır. Aynı şekilde gelen misafirlere ikram edilmek üzere ayrı bir tepsi içerisine lokum, gofret, şeker gibi ikramlıklar konularak odanın ortasına yerleştirilmektedir. Her iki tepsinin üzeri bir örtü ile örtülmektedir. Mevlitte gelen misafirler de hayır amaçlı ikramlıklar getirerek bu örtünün altına koyabilmektedir. Kimileri tepsilerin üzerine örtü olarak hiç kullanılmamış, temiz, düz renkli bir yazma kullanırken kimisi de sadece beyaz renkli bir tülbent kullanılmaktadır. Bu örtü, daha sonra yapılacak altı mevlit töreninde kullanılmak üzere saklanmaktadır. Yedinci kullanımdan sonra örtünün şifa verme özelliğine sahip olduğu düşünülmekte ve hasta çocukların tedavisinde kullanılmaktadır. Ailede küçük bir çocuk hasta olduğunda şifa vermesi amacıyla çocuk, eşarba sarılmakta ve bir süre bu şekilde bekletilmektedir. Yapılan uygulama bağlamında çocuğun şifa bulacağına inanılmaktadır.

Mevlit törenine gelen kişiler de mevlit okunmaya başladığı sırada cüzdanlarını, para keselerini, bozuk paralarını, yüzüklerini ortaya konulan tepsinin üzerindeki örtünün altına, mevlit sonunda geri almak üzere bırakmaktadır. Bu uygulamayla cüzdan ve para keselerinin bereketleneceğine ve daima içinde para bulunacağına; yüzüklerin bırakılmasıyla da kişinin maddi açıdan daha zengin olacağına ve darlık yüzü görmeyeceğine inanılmaktadır. Bakliyat türü gıdalar tören sonunda gelen kişilere tattırılmakta ve kalan kısmı da evde bulunan kuru bakliyatların üzerine eklenmektedir. Bu doğrultuda eve bolluk, bereket geleceğine inanılmaktadır. Son olarak törene katılan kişilere yutmaları için yedi tane pirinç; buğday verilmektedir. Bu bağlamda insanlar kendilerinde var olan sıkıntıların, huzursuzlukların gideceğine ve hastalıklarının şifa bulacağına inanmaktadır. Diğer yandan mevlit sonunda üzerine okunan ikramlıklar gelen misafirlere sunulmaktadır. Bu çerçevede duaların üzerine okunduğu yiyeceklerin insanlara şifa vereceğine inanılmaktadır.⁴²⁵

2.6.3.9. Ölünün Yası ve Kaçınmalar

Yas; dini, sosyal, ekonomik, biyolojik ve duygusal yönden bağlı bulunduğumuz bir insanın ölümünden duyduğumuz acı, hüznün, insani tepki ve toplumun bize önemli olarak tanımladığı insanlardan ve yakınlarımızdan birini kaybetme sonucunda duyulan üzüntüyü toplumsal kalıplar içerisinde ifade etmek anlamına gelmektedir. Toplumsal bir kurum niteliğinde olan yasla ilgili âdetler; bu âdetlere bağlı işlemler, pratikler, kaçınmalar, inanmalar, acı çekenin belli etme, belirli bir süre yeni durumuna alıştırmaya, acısını azaltma ve giderek bu durumdan çıkarma amacına yöneliktir. Dünyanın her tarafında, gerek ilkel gerekse gelişmiş kültürlerde bu amaçla uygulanan bir takım âdetler ve törenler görülmektedir.⁴²⁶ Yas tutma devam ettiği müddetçe ister kadın, ister erkek olsun ister ailenin diğer üyeleri ve komşuları olsun bir takım şeyleri yapmaktan kaçınılmaktadır.

Kızıltepe ve çevresinde cenaze sahiplerinin üzüntülerinin bir ifadesi olarak taziye süresince kıyafet değiştirilmemekte, banyo yapılmamakta, çamaşır yıkanmamakta, kına yakılmamakta, süslü-renkli elbiseler giyilmemekte, siyah renkte kıyafet giyilmekte, erkekler saç-sakal tıraşı olmamakta ve en az üç gün işe gitmemektedir. Yas süresince evlerde televizyon açmamakta ve müzik dinlenmemektedir. Belli bir süreye kadar nişan ve düğün merasimleri ertelenmekte, iş yerlerini kapatmakta, çalışmak için bağa, bahçeye, tarlaya gidilmemektedir. Komşu ve akrabalar da bunlara dikkat ederek yaslı ailenin acısına ortak ve saygılı olmaya çalışmaktadır.⁴²⁷

Yörede cenaze yakınları ölen kişiye duydukları üzüntüyü gösterebilmek amacıyla cenaze günü üstünde bulunan giysileri yas tutma süresi içinde üstünden çıkartmamaktadır. Aynı acının ilk günkü gibi taze olduğunu, onu unutmadıklarını, zamanın durduğunu ve ona duyulan saygıyı ifade etmek amacıyla aynı kıyafetlerin

⁴²⁵ Yörede mevlit ve mevlit uygulamaları ile ilgili bilgiler, kaynak kişi dizinin yer alan bayanların ifadelerinden derlenmiştir.

⁴²⁶ Örnek, "Anadolu Folklorunda Ölüm", s.81.

⁴²⁷ K.K.7, 9, 11, 13, 16, 17, 19, 21, 23, 28, 29, 35, 42, 51, 52, 53, 67, 78, 81, 84, 89, 94, 97, 98, 99, 101, 102, 104, 106, 109, 116, 120, 124, 142, 144, 145, 146, 147, 148.

giyilmesine özen göstermektedir. Bunun tam aksi olduğunda ise cenaze yakınlarının çevre halk tarafından kınamaya uğrayacakları ifade edilmektedir. Çünkü ilk üç günde keyfi kıyafet değiştirenlerin, ölen kişiyi unuttuklarını, ona olan saygılarını yitirdiklerini ve sıkıntıya gelmedikleri düşünülmektedir. Diğer yandan taziye için gelen yakın komşu ve diğer akrabalar da ilk gün üzerlerinde olan kıyafetleri, ikinci ziyaretleri sırasında tekrar giymektedir. Bu bağlamda komşu ve akrabalar da bu uygulamayla ölen kişiye duydukları sevgi, saygı ve üzüntülerini ifade etmektedir. Diğer yandan ölüye saygı gereği taziyenin ilk üç günü yas tutan cenaze yakınları zorunlu olmadıkça banyo yapmamakta ve üçüncü günün sonunda banyo yapmaları halinde çıkardıkları kıyafetleri tekrar giymektedir. Komşular da banyo yaptıkları takdirde onlarda aynı kıyafetlerini giymektedir. Diğer yandan komşular, cenaze sahiplerini takip ederek onlar ne zaman banyo yaparsa o zaman yıkanmakta, ne zaman kıyafet değiştirirse o zaman da giysilerini değiştirmektedir.

Yas tutmayı, yörede sürdürenler genellikle kadınlardır. Bu bağlamda bir kadın yas tuttuğunu göstermek amacıyla cenaze günü giydiği elbiseyi üzerinde yırtılana kadar sürekli yıkayarak giyebilmektedir. Farklı kıyafet giyilmesi halinde koyu, soluk renkli, gösterişsiz bir elbise giymeye özen göstermektedir. Bu çerçevede ölüye duyulan acının daima taze tutulması sağlanmaktadır. Bununla birlikte yörede yas rengi siyahtır. Cenaze haberi geldiğinde ya da birinin ölmesi halinde taziye gidenler koyu ya da siyah renkli giysiler giymektedir. Çünkü renkli kıyafetlerin giyilmesi cenaze sahiplerine saygısızlık olarak görülmekte ve ölenin ardından sevinildiğini göstermektedir. Diğer yandan üç günlük taziye sonrasında cenaze yakınlarının artık tamamen siyah renkli kıyafet giymeleri hoş görmemektedir. Zira siyah renkli giysilerin giyilmeye devam edilmesi o evden başka birinin daha ölmesine neden olacağına inanılmaktadır. Siyah giymeye devam eden biri varsa da o kişi en azından başörtüsünü farklı renkte takması gerekmektedir. Bu bağlamda o evden başka birinin daha ölmesinin engellendiğine inanılmaktadır. Öte yandan taziyelerde kadınlar genellikle elbise ya da etek-bluz şeklindeki giysileri giymeye özen göstermektedir. Bununla beraber bir kadının pantolon giyerek cenaze yakınlarını ziyarete gitmesi onun ölen kişiye üzülmeye aksine sevindiğine yorumlanmaktadır. Bunun yanı sıra taziyelerde sakız çiğnenmez, çiğneyen olursa o kişinin ölen kişiye değer vermediği anlaşılmaktadır.

Cenaze yakını olan erkekler yas tutarken ölüye duydukları saygıdan ötürü tıraş olmamaktadır. Aksi halde ölüye saygı duymadıklarından ötürü halkın kınamalarına maruz kalmaktadır. Belli bir süre sonunda komşuları, yası sona erdirmek amacıyla bir berber getirterek önce ailenin en yaşlı bireyini sonra da diğer erkekleri sırayla tıraş ettirmektedir. Bu arada cenaze sahibi erkekler, ölen kişi genç biriyse yaklaşık on gün sonra yaşlı biriyse de yedi gün sonra tıraş olmakta ve tıraşla birlikte yas süreci de sona ermiş olmaktadır. Diğer yandan hem cenaze yakınları hem de komşuları sevinç göstergesi sayılan kınayı sürmemektedir. Sürülmesi halinde ölen kişiye üzülmekleri düşünüldüğü ve çevre halkın alay konusu haline gelecekleri ifade edilmektedir. Bununla birlikte yas sürecinde cenaze evinde çamaşır yıkanması ve serilmesi hoş görülmediğinden bunları yapanlar çevre tarafından ayıplanmaktadır. Bu nedenle yıkanması gereken çamaşır olduğunda komşular devreye girerek onların çamaşırlarını evlerine götürerek yıkamakta ve kimsenin görmediği bir yerde de kurutmaktadır. Yas boyunca komşuların da çamaşırlarını dışarıya sermesi hoş karşılanmamaktadır. Bu durum da çamaşırını dışarıya seren komşunun, ölen kişiyi umursamadığı anlaşılmaktadır. Bunun için kimi zaman cenaze yakınlarından birileri çevreyi gezerek komşu balkonlarını kontrole çıkmaktadır. Bu bağlamda cenazeye değer vermeyip çamaşır serili ev varsa onu tespit etmektedir. Bu tespit sonrası saygısızlığı yapan komşunun cenazesi olduğunda bu defa da kendisine yapılandan dolayı bu kişiler de intikam almak amacıyla balkona çamaşır serdikleri zikredilmektedir.

Yörede bir kişi vefat ettiğinde ailesi, ona saygısından dolayı yas bitene kadar dünyalık işlerinden uzaklaşmaktadır. Bunun için tarlada hasada gelmiş ürünler olsa dahi toplanmasına gitmemekte ve işyerlerini taziye nedeniyle en az üç gün süreyle kapatmaktadır. Diğer yandan yas tutan kişiler, insanların mutluluklarını paylaştığı merasimlere gitmekten uzak durmamaktadır. Bu çerçevede davullu zurnalı, çalgılı ya da müzikli eğlence şeklinde düzenlenen düğün ve nişan törenleri ile bu törenlerin mevlitli

biçimlerine de katılmamaktadır. Mevritli de olsa sonuçta bu törenlerde mutlu bir olayın kutlamanın yapıldığı düşünülmektedir. Aksi halde kişinin yasını unuttuğunu, ölenin değersiz biri olduğunu çevreye gösterdiği kabul edilmektedir. Bununla birlikte yörede altın takı mutluluğun, zenginliğin, gösterişin, sevincin sembolü olarak görülmektedir. Bu nedenle taziye ziyaretine gelen kişiler buraya gelmeden önce üzerlerinde bulunan altın takıları ya çıkartmakta ya da onları elbiselerinin içinde görülmeyecek şekilde gizlemektedir. Takılarını çıkartmadan gelenlerin ölen kişiye saygı duymadığı, onun ölümüne sevindiği, cenaze yakınlarının acısını hiçe saydığı düşünülmektedir.

Kızıltepe ve çevresinde dul kadınlar eşlerini kaybetmelerinden duydukları üzüntüden dolayı son nefeslerine kadar onların yasını tutabilmektedir. Yas tuttuklarını ve hüznü olduklarını göstermek amacıyla da üzerlerine “aba” adı verilen siyah çarşafa benzeyen bir örtü giymektedir Aynı zamanda dul kadınlar, siyah renkli kıyafetler giyerler ve elbiselerine yama yaparak çevreye yas tutmaya devam ettiklerini göstermektedir. Yine yas tutması sebebiyle ellerine ve saçlarına kına sürmemektedir. Diğer yandan yörede bir kadın, eşi öldüğü andan itibaren üzerinde bulunan altın takıları çıkartmaktadır. Çünkü altın takılarını çıkarmayan kadının, kocasının ölümüne sevindiği düşünülmektedir. Dul kadın yas sürecinde renkli kıyafet giyerse kocasının ölümüne sevindiği, onu hemen unuttuğu ve gözünün dışarıda olduğuna dair bir takım yorumların yapılmasına yol açmaktadır. Bu nedenle renkli kıyafet giymesi halinde en azından başörtüsünü siyah renkte takmaktadır. Yörede siyah renk, yas tutmanın simgesi olduğundan sürekli siyah renk giyen kişilerin yas tuttıkları anlaşılmaktadır.

Dul kadının yas tutmasını bitirmek amacıyla komşuları renkli kıyafetler alarak ona hediye etmektedir. Eğer dul kadın da yasını bitirme taraftarıysa komşularının hediye ettiği elbiseleri giyerek yasını sona erdirmektedir. Bu uygulama ile dul kadının çevre halkı tarafından kınanması da engellenmiş olmaktadır. Diğer yandan dul kadınların, üç ay boyunca iddet beklediği ve bu süre içinde kimseyle evlenmedikleri zikredilmektedir. Yörede yaşlı çiftlerin ya da tek başına kalmış dul kadınların genellikle erkek çocuklarının evinde kaldığı söylenmektedir. Zira bir annenin kızının evinde kalması, orada yaşaması ayıp bir durum olarak görülmektedir. Böyle bir durumda kızının evinde yaşayan kadın, çevre halkın kınamasına maruz kalmaktadır. Bu nedenle kadınların ölene kadar oğullarının evinde yaşadığı zikredilmektedir.⁴²⁸

2.6.3.10. Ölünün Kabrinin Ziyaret Edilmesi

Ölüm kaçınılmazdır ve gerçekleştiğinde geride kalanların yüreğinde kapanmaz yaralar açılmaktadır. Bu yaraların verdiği ıstırap neticesinde oluşan hüznünden dolayı gözyaşları sel olup akıp gitmektedir. Duyulan acının hafifletilmesi, ölenin hatırlanması ve biraz da teskin amacıyla kabir ziyaretleri yapılmaktadır. Yörede ölünün gömülmesinden sonra cenazenin ilk gününden başlanarak belli bir zamana kadar cenaze yakınları kabri ziyaret etmektedir. İlk üç günde bu ziyaretler sabah ve ikindi vaktinde olmak üzere günde iki defa yapılmaktadır. Ziyaret esnasında mezar toprağına dokunulmakta, Kur'an'ı Kerim okunmakta, dua edilmekte ve kabrin üzerine bir miktar su dökülmektedir. Ölenin üzerine rahmet inmesi için kabrin baş ya da yak ucuna kuşların su içmeleri için yapılmış küçük havuzlara su doldurulmaktadır. Bu bağlamda ölen kişinin sevap kazanacağına inanılmaktadır.

Kabir ziyaretleri, aile bireylerinin acıları hafifleyene kadar devam etmektedir. Bu ziyaretler; üç ay, altı ay ya da bir yıla kadar sürebilmektedir. İlk haftadan sonra ölünün ziyaretine gelenleri gördüğü inancıyla ziyaretlerin cuma günü yapılmasına özen gösterilmektedir. Perşembe günü ikindiden sonrası da cuma gününden sayıldığından o vakitte de kabir ziyaretine gidilmektedir. Ziyaretler sırasında şeker, lokum, bisküvi yiyecekler götürülerek oradakilere ikram edilmektedir. Diğer yandan kabir ziyaretleri en

⁴²⁸ K.K.3, 7, 8, 9, 11, 13, 14, 16, 17, 19, 21, 22, 23, 24, 25, 27, 28, 29, 35, 37, 38, 41, 42, 44, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 60, 67, 78, 81, 84, 86, 88, 89, 91, 94, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 104, 105, 106, 107, 109, 111, 112, 113, 114, 116, 117, 120, 123, 124, 127, 132, 135, 136, 137, 140, 141, 142, 144, 145, 146, 147, 148.

çok arife günü ikindi sonrası ile Ramazan ve Kurban Bayramları'nın ilk gününde yapılmaktadır.⁴²⁹

2.6.3.11. Ölenin Ruhü İle İlgili İnanışlar

Geçmişten günümüze ister ilahi ister ilkel olsun bütün dinlerde insanın kendi bedeninden bağımsız bir başka bir varlığın olduğuna inanılmış ve bu varlığa “ruh” ya da “can” adı verilmiştir. İslâm inancında ise ruh; latif, nurani, semavî ya da soyut bir cisim olarak düşünülmüştür.⁴³⁰ Farklı tarifleri yapılmakla birlikte insanı hayata bağlayan unsur olarak tanımlanan ruh; insanın ana rahminde oluşması sırasında bir melek tarafından insan bedenine üflenene, ölümü anında da insan bedeninden çıkan ve bu sırada çevresinde olup biten her şeyi idrak eden varlık olarak görülmüştür. Ruh hakkında yazılmış pek çok eser mevcuttur. Eserlerde ruhlarla ilgili birçok konuya değinilmiştir. Bu konulardan birisi de ruhların yaşayıp yaşamadığı konusudur. Bu konu hakkında İslâm âlimleri arasında birçok tartışma yapılmıştır.⁴³¹ Tartışmalı olsa da bu konuda yöre halkının birçoğu ruhların yaşadığına ve iyi kimselerin ruhlarının diğer insanlar tarafından görüleceğine inanılmaktadır. Yörede yaşanan bazı olayların böyle bir inancın doğmasına zemin hazırladığı görülmektedir.

Yörede şeyh, şehit, dindar olanların ruhlarının yaşadığı, rüyada görülüp bazı konularda bilgi verdikleri ve bazı şehit ruhlarının yakınlarına görünerek konuştukları zikredilmektedir. Şehit olma konusunda yöredeki yaygın inanca göre yanma, boğulma, depresyon, çaresiz hastalık, yoğun bakımda uzun süre yatan, ailesinin rızkı için bulunduğu yerden ayrılıp uzak diyarlara gidenler, savaşanlar, vatani koruyanlar gibi ve bu olaylar sonucunda ölenlerin “şehit” olduğu kabul edilmektedir. Yoğun bakımda kalan kişilerin günlerce yatması, bu süre zarfında aç ve susuz kaldıklarının düşünülmesi neticesinde burada ölenlerin de şehit olduğuna inanılmaktadır.

Halk arasında şehit ruhlarının aile yakınları ile konuştukları, onların rüyalarına gelerek kendisini sıkıntıya düşüren davranışları onlara haber verdikleri dile getirilmektedir. Bu konuda yaşanmış bir olaya göre yoğun bakımda kalarak ölen birinin daha sonra kız kardeşine görüldüğü, elini tutmasını istediğini söylediği bunun üzerine kız kardeşin elini tam uzattığı sırada kızının araya girerek elini tutmasına mani olduğu söylenmektedir. Olayın ölen kişi için yapılan mevlit töreninde gerçekleştiği ve kadının ayakta dua ederken onu gördüğü anlatılmaktadır. Bu olay daha sonra âlimler tarafından şöyle yorumlanmış; gelen kişinin gerçekten öleninin ruhu olduğu, elini uzatarak kişinin elini tutmaya çalışması onu öte dünyaya götürmesi yani ölüme çağırdığı şeklindedir. Eğer elini tutmuş olsa o anda onun da öleceğine inanılmaktadır.

Kızıltepe ve çevresinde keramet sahibi kutsal kişiler olarak görülen şeyh ve dindar insanların ölümlerinden sonra da insanlara yardım ettiklerine ve rüyada görülüp bazı konularda bilgi verdiklerine inanılmaktadır. Bu konuda saha çalışması sırasında bazı şeyh türbelerinin görülen rüyalar sonucu bulunduğu; kiminin kabri üzerinde yanan mumların görülmesi ile kimisinin de mezarın bulunduğu yerden gökyüzüne doğru ışıkların yükselmesi sonucu bulunduğu tespit edilmiştir. Diğer yandan yörede ruhlarla yönelik bazı inanışlar şu şekildedir; cuma günleri kabirlerde yatan kişilerin, kendilerini ziyarete gelenleri gördüklerine inanılmaktadır. Bununla beraber perşembeyi cumaya bağlayan gece de ruhların evlerine geldiklerine ve hayır beklediklerine inanılmaktadır. Bunun yanında ölünün ruhuna yemek verilmediğinde, ölünün kabirde aç kalacağına inanılmaktadır. Diğer yandan bir kişi öldüğünde üzerindeki elbiseler, çıkarılarak hayrına verilmediği müddetçe ruhunun orada kalacağına inanılmaktadır. Bunun yanı sıra ölenin ruhunun azap çekmesini önlemek ya da azabını hafifletmek için sadaka verilmektedir.

⁴²⁹ K.K.3, 7, 8, 9, 11, 13, 14, 16, 17, 19, 21, 22, 23, 24, 25, 27, 28, 29, 35, 37, 38, 41, 42, 44, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 60, 67, 78, 81, 84, 86, 88, 89, 91, 94, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 104, 105, 106, 107, 109, 111, 112, 113, 114, 116, 117, 120, 123, 124, 127, 132, 135, 136, 137, 140, 141, 142, 144, 145, 146, 147, 148.

⁴³⁰ Karaoğlu, “Ruhla İlgili İnanışlar”, s.364.

⁴³¹ Yusuf Şevki Yavuz, “Ruh”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.35, İstanbul, 2008, ss.187-190.

Ölen kişi daima iyi hatırlanmaktadır. Bu çerçevede ölen kişinin arkasından konuşulmamakta, konuşulması halinde o kişinin etinin yenildiğine inanılmaktadır.⁴³²

2.6.3.12. Ölü İle İlgili İnanmalar

Halk arasında ölen kişinin nerede, nasıl, ne zaman öldüğü, öldüğü sıradaki şekli ile yaşam biçimi üzerinden öte dünyadaki mekânı hakkında bazı yorumlar yapılmaktadır. Bu çerçevede kişinin cennetlik mi yoksa cehennemlik mi olduğuna yönelik bazı tahminlerde bulunulmaktadır. Buna göre kişi yaşamında Allah'a iman eden, ibadetlerini yerine getiren, insanlara yardım eden, cömert, çevresine faydası bulunan, sevilen biriye o kişinin iyi biri ve yerinin cennet olduğu, bunun tam aksi bir hayat sürmüştü de cehennemlik olduğu düşünülmektedir. Diğer yandan ölüm anında kişinin yüzünün aldığı şekil ve rengine göre yapılan yorumlar da mevcuttur. Buna göre ölenin yüzü parlaksa, rengi sarıysa, hiç ölmemiş gibi duruyorsa ya da uyuyor gibi görünüyorsa, yıkanırken bedeni yumuşak ve katılaşmıyorsa o kişinin amelinin iyi ve cennetlik olduğuna inanılmaktadır. Ölen kişinin yüzü, yeşil ya da mor rengini almışsa, ölüm sırasında çok zorlanmışsa, yüz şekli çirkinleşmişse vb. gibi durumlarda kişinin amelinin kötü ve gideceği yerin de cehennem olduğu varsayılmaktadır. Bununla birlikte kimilerinin son nefeste öte dünyada gideceği yeri gördüklerine inanılmaktadır. Buna göre son nefeste gideceği yeri cennet olarak gören kişinin mütebessim bir yüz ifadesine sahip olduğu; gideceği yeri cehennem olarak gören kişinin de korku dolu bir çehreye sahip olduğu zikredilmektedir.

Ölüm olayının gerçekleştiği gün ve mekâna bakılarak yapılan bir takım yorumlar da vardır. Buna göre pazartesi, perşembe, cuma, arife günleri; ramazan ayı ile Ramazan ve Kurban Bayramı günlerinde; Kâbe'de, camide ya da evde namaz kılarak seccade üzerinde ölenlerin çok iyi kimseler oldukları ve gidecekleri yerin cennet olduğu düşünülmektedir. Aynı zamanda bu kişilerin Allah'ın salih kullarından olduklarına inanılmaktadır. Tuvalet, banyo, hamam gibi yerlerde ölmenin halk tarafından hoş karşılanmadığı ve bu şekilde ölenlerin Allah katında hayırlı kimseler olmadıkları varsayılmaktadır. Diğer yandan bir kişi öldüğü sırada gökyüzünde gökkuşağı çıkarsa o kişinin iyi ve cennetlik biri olduğunun işareti sayılmaktadır. Bununla birlikte ölümü güzel olduğuna inanılan kişinin öldüğü sırada gökyüzünde aniden bir aydınlanma oluşması ya da gökkuşağının çıkması o kişinin şehit olduğunun göstergesi olarak kabul edilmektedir. Bunun yanı sıra yörede yangın, deprem, boğulma, yoğun bakımda uzun süre yatan, ailesinin rızkı için bulunduğu yerden ayrılıp uzak diyarlara giden ve bu olaylar sonucunda ölen kişilerin şehit oldukları düşünülmektedir. Ayrıca bir kişinin şehit olduğu bedenine bakılarak da anlaşılabilmektedir. Bu doğrultuda kişinin bedeni daima yumuşak kalıyorsa, asla katılaşmıyorsa ve vücudunda bulunan yaralardan kan akmaya devam ediyorsa o kişinin şehit ve cennetlik olduğu düşünülmektedir. Öte yandan ölenin rüyada görüldüğü hal üzerine de yapılan bazı yorumlar vardır. Rüyada ölenin üzerinde güzel, temiz, beyaz ya da yeşil renkli kıyafetler varsa, yaşadığı yer güzel bir yerse, orada mutluydu o kişinin cennetlik, bunların tam aksi görüldüğü takdirde kişinin cehennemlik olduğu varsayılmaktadır.⁴³³

⁴³² K.K.7, 9, 11, 13, 14, 19, 21, 23, 24, 28, 29, 35, 38, 41, 42, 44, 52, 53, 55, 60, 67, 78, 81, 86, 88, 89, 97, 98, 99, 101, 102, 104, 106, 116, 117, 120, 123, 124, 135, 136, 141, 142, 144, 145, 146, 148.

⁴³³ K.K. 3, 7, 9, 11, 13, 14, 16, 19, 21, 22, 23, 24, 25, 27, 28, 29, 35, 38, 41, 42, 44, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 60, 67, 78, 81, 84, 86, 88, 89, 91, 94, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 104, 105, 106, 107, 109, 111, 112, 113, 114, 116, 117, 120, 123, 124, 127, 132, 135, 136, 137, 140, 141, 142, 144, 145, 146, 147, 148.

3. YÖREDE YAŞAYAN DİĞER HALK İNANIŞLARI

Halk inanışlarında insan yaşamının geçiş dönemleri olan doğum, evlilik, ölüm konularıyla ilgili inanış ve pratikler önemli bir yer tutmaktadır. Bununla beraber bu üç dönemi yakından ilgilendiren ve halk arasında önemli bir yere sahip olan diğer halk inanışları da bulunmaktadır. Bu hususta özellikle Kızıltepe ve çevresinde cin, büyü, fal, nazar, uğur-uğursuzluk, ağaç, günler, kutsal gün ve geceler, ateş, güneş, ay, yıldız, yağmur, ayna, rüya, dövme gibi konular da birçok inanış, pratik ve anlatılar ile bunlarla ilgili yerine getirilmesi gereken pratikler bulunmaktadır. Çalışmanın bu bölümünde Kızıltepe ve çevresinde doğum, evlilik, ölüm gibi geçiş dönemlerinin daha iyi anlaşılması ve aynı zamanda bu geçiş dönemleri dışında kalan yöreye ait diğer konularla alakalı örf, adet, gelenek ve göreneklerin ortaya çıkarılarak gelecek nesillere aktarımı sağlamak amacıyla “yörede yaşayan diğer halk inanışları” konusuna değinilmiştir.

Kutsal kitaplarda gözle görülmeyen, duyulmayan ancak var olduğu haber verilen bazı varlıklardan bahsedilmektedir. Bunların başında “melek”, “şeytan” ve “cinler” gelmektedir. Gözle görülmeyen bu varlıklardan olan cinlerin hem dini hayat açısından hem de insanın günlük yaşamında yer alan kimi pratik uygulamalar bakımından önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Cinler hakkında yapılan araştırmalarda onlarla ilgili farklı tanımlamalar yapılmıştır. Buna göre cin ifadesi Araplarda genel olarak gözle görülmeyen bütün varlıkların tasvirinde kullanılmaktadır.⁴³⁴ Varlık olarak düşünüldüğünde cinlerin, duyularla idrak edilemeyen ancak insanlar gibi şuur ve iradeye sahip olan, ilahi emirlere uymakla yükümlü tutulan ve mümin ile kâfir gruplarından oluşan bir varlık türü olduğu ifade edilmektedir.⁴³⁵ Bunların yanı sıra cinlerin bazı vasıflarından dolayı insanlara benzeyen varlıklar olarak düşünüldüğü de bir gerçektir. Bu çerçevede onların insanlar gibi yemek yediği, içtiği, dişi ve erkeğinin olduğu ve bunların evlenerek çocuklarının olduğu varsayılmaktadır. Aynı zamanda ateşten yaratılmaları, her şekle bürünebilmeleri gibi kimi özelliklerinden dolayı cinlerin insanlar tarafından gözle görülemeyen varlıklar ya da periler olarak anlaşılmasına neden olduğu görülmektedir.⁴³⁶

Birçok toplumda gözle görülemeyen cinlerin insan, hayvan ya da başka varlıkların şekillerine büründükleri ve insanlar arasında dolaştıklarına inanılmaktadır. Bunların başta yılan, kedi, köpek, inek olmak üzere birçok hayvan şekline girdikleri söylenmektedir.⁴³⁷ Öte yandan günümüzde yapılan bazı araştırmalarda gözle görülmesi zor olan mikroorganizmaların cin olabileceği öne sürülmektedir. Ayrıca çalışmalarda Hz. Muhammed’in Cebrail’den vahiy aldığı sırada onu, çevresinde bulunanların görememesi, sadece Hz. Muhammed’in onu görebilmesinden yola çıkılarak insan beyninin başka boyutta yaşayan varlıklarla iletişim kurabileceği belirtilmektedir. Bu sonuca götüren en önemli faktörün de beynin elektrik akımıyla çalışması olduğu

⁴³⁴ İlyas Çelebi, “Kur’an-ı Kerim’de İnsan-Cin Münasebeti”, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1(13-15), 2014, s.168; Veysel Olkan Yeşil, “İslâm İnançında Cinler”, Yüksek Lisans Tezi (Yayımlanmamış), Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı Kelâm Bilim Dalı, Diyarbakır, 2011, s.24; Hançerlioğlu, “Dünya İnançları Sözlüğü”, s.100.

⁴³⁵ M. Süreyya Şahin, “Cin”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.8, İstanbul, 1993, s.5.

⁴³⁶ Deniz Beyaz, “Türk Halk Kültüründe Cinler”, Yüksek Lisans Tezi (Yayımlanmamış), Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı, Kocaeli, 2018, s.49.

⁴³⁷ Ahmet Saim Kılavuz, “Cin”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.8, İstanbul, 1993, s.9; Saadetin Merdin, “Geleneksel İslâm İnançında Mitolojik Unsurların Kritiği: Cinlerle İlgili İnanışlar Bağlamında Bir İnceleme”, Doktora Tezi (Yayımlanmamış), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale, 2019, s.107; Mustafa Ünal, “Ruhani (Görünmeyen) Varlıklarla İlgili İnanışlar”, Halk İnanışları El Kitabı, Ed.: D. Arık ve A. H. Eroğlu, Grafiker Yayınları, 1. bs, Ankara, 2017, s.347.

söylenir bu çerçevede beynin bu özelliği sayesinde başka varlıklarla irtibata geçebileceği iddia edilmektedir.⁴³⁸

Geleneksel Türk anlayışında ise doğaüstü varlıkların hemen hemen hepsinin tanımlamasında “cin” kelimesinin kullanıldığı görülmektedir.⁴³⁹ Kızıltepe ve çevresinde benzer şekilde melek ve şeytan dışında kalan gözle görülmeyen, iletişim kurulduğunda gelecekte ya da geçmişten haber verdiğine inanılan, farklı kılıklara girebilen, insanlar gibi yiyip-içen, dişi ve erkeği bulunan, evlenen, çocukları olan, Müslüman ve kâfir çeşidi bulunan, insanlara zarar veren ya da yardım eden varlıklara “cin” denilmektedir. Yörede cinlere “Pir Abok” denilmektedir. Bununla birlikte cinlerin insanlar gibi isimlerinin de olduğu söylenmektedir.

3.1. Cinlerle İlgili İnanışlar

Kızıltepe ve çevresinde cinlerle ilgili halk arasında söylene gelen birçok anlatı bulunmaktadır. Bu anlatılar da yaratılış biçimleri, görünüşleri, yaşam yerleri insanlarla diyalogları gibi birçok konu yer almaktadır. Cinlerin yaratılmaları ile ilgili bir anlatıya göre Allah dünyayı sonra da ilk varlık olarak “cinleri” yaratır. Cinler, dünyada kırk yıl istedikleri gibi yaşarlar. Ancak bu kırk yıldan sonra Allah, insanları yaratır ve dünya üzerinde cinler ve insanlar birlikte yaşamaya başlarlar. Zaman içerisinde insanlar cinleri tanımaya ve tanıdıkça da onlardan korkmaya başlarlar. Bu korkudan dolayı “üç harfliler” şeklinde onlardan bahsederler. O günden bugüne insanoğlu anıldıkları yere gelir inancıyla “cin” kelimesi yerine “üç harfliler” hitabını kullanırlar. Diğer bir anlatıya göre ise Hz. Âdem ve Havva evlenir ve çocukları olur. Havva, doğum yaptıktan sonra güzel yüzlü çocuklarını Hz. Âdem nazar eder korkusuyla bir eleğin altına koyarak ondan saklar. Hz. Âdem, günün birinde Havva’nın yaptığı şeyi anlar ve ona: “Çocuklar nerede?” der. Bunun üzerine Havva da ona: “Çocuk yok!” der. Aldığı cevap üzerine Hz. Âdem Havva’ya: “Sakladığın hiç görünmesin!” der. Hz. Âdem’in bu sözü üzerine bu çocuklar insan gözüyle görünmez olurlar. Yani cine dönüşürler ve bu çocuklar da cinlerin ilk ataları olurlar. Bu anlatı bağlamında yörede de cinlerin bu şekilde yaratıldığına inanılmaktadır.⁴⁴⁰

Birçok toplumda cinlerin تنها, ıssız ve kuytu yerler olmak üzere dere yataklarında, mağaralarda, dağ başlarında, ağaçlarda, toprak evlerin karanlık bölümlerinde, ateş yanan yerlerde, tuvalet ve banyoda vb. yerlerde yaşadıklarına inanılmaktadır.⁴⁴¹ Yörede de cinlerin benzer yerlerde yaşadığına inanılmaktadır. Cinlerle ilgili genel inanış böyle olmakla beraber insanların mahrem yerlerinin açık olması nedeniyle cinlerin tuvalet ve banyoda yaşamadıklarına inananlar da bulunmaktadır.

Yöre halkına göre insanlar gibi cinlerin de Müslüman/rahmani ve kâfir/şeytani türleri bulunmaktadır. Genel anlayış böyle olmakla beraber cinler rahmani, kâfir ve Hristiyan (Süryani ve Ermeni) olarak üç gruptur ve bunlardan insanlara zarar verenler de Hristiyan cinler olarak kabul edilmektedir. İnsanlara zarar veren, çeşitli musibetlere sebep olan şeytani cinler, siyah ve çirkin görünümlü hayvanlar şeklinde; insanlara yardım eden ya da daha az zararı olan rahmani cinler ise beyaz renkli hayvanlar biçiminde insanoğluna gözükmektedir. Cinler, insanlarla birlikte yemek için sofraya otururlar, yemek yerler, ne zaman ki besmele çekilirse o zaman rahmani cinler yemek yemeyi bırakırlar ancak şeytani olanlar yemeye devam etmektedir. Rahmani cinlerin en önemli özelliği dokundukları şeylerin bereketlenmesi, çoğalmasıdır. Ne zaman ki cinlerden haberi olmayan biri; “Bu neden taşıyor? Bu niye bitmiyor? Eksilmiyor?” derse o anda onun bereketinin kaçmasına neden olacağına inanılmaktadır.⁴⁴²

⁴³⁸ Hayati Aydın, “*Dinî Kaynaklar ve Kültür Bağlamında Cinleri Anlamak*”, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 3(21), 2017, s.1632, s.1668.

⁴³⁹ Beyaz, “*Türk Halk Kültüründe Cinler*”, s.49.

⁴⁴⁰ K.K.22, 24, 27, 35, 42, 45, 86, 99, 100, 114, 120, 138, 141, 145.

⁴⁴¹ Kılavuz, “*Cin*”, s.9; Beyaz, “*Türk Halk Kültüründe Cinler*”, s.61; Ünal, “*Ruhani (Görünmeyen) Varlıklarla İlgili İnanışlar*”, s.347.

⁴⁴² K.K.14, 21, 22, 24, 27, 28, 29, 35, 42, 45, 52, 53, 54, 68, 86, 99, 100, 114, 120, 138, 141, 145.

Halk arasında cinlerin geçmiş ve gelecek hakkında çeşitli bilgilere sahip olduğu, bazı insanların çengelli iğne takma suretiyle cinleri yakalayarak emri altına aldığı ve onların bilgisinden yararlandıkları söylenmektedir. Ayrıca cinlerin define aramada insanlara yardım ettiği ancak onların verdiği talimatlara uyulmadığı takdirde defineyi toprağa çevirdikleri zikredilmektedir. Öte yandan bir anlatıda ise insanların demiri işlemesiyle birlikte cinlerin oradan kaçarak gittiklerinden bahsedilmektedir. Bu bağlamda yörede cinlerin demirden korktuğuna inanılmaktadır. Ayrıca insanların elinde bulunan her türlü maddi araç gereci, malı, mülkü cinlerin istemesi halinde onların elinden alabilecekleri ve kendi malı gibi kullanabileceklerine de inanılmaktadır.⁴⁴³

Yörede cinlerin gerçekten var olduğunu düşündüren bazı işaretler bulunmaktadır. Buna göre sandık içerisinde bulunan kumaş ya da elbiselerin cinler tarafından kullanıldığına inanılmaktadır. İnsanları böyle bir düşünceye sevk eden nedenin kumaş ya da elbise üzerinde oluşan lekelerin varlığıdır. Sandıktan hiç çıkarılmayan ve kullanılmayan bir şeyin durduk yerde kirlenmesi neticesinde bunu yapanın cinler olduğu düşünülmektedir. Kimi zamanda kumaştaki lekelerin yıkandığı ancak lekenin çıkmadığı ve bundan ötürü bunun cinlerin işi olduğu varsayılmaktadır. Leke konusuyla ilgili bir anlatıda cinleri gördüğüne inanılan bir kadının cinlerin düğün yaptığını ve onların üzerinde komşularının kıyafetlerinin olduğunu gördüğünden söz edilmektedir. Bu çerçevede cinlerin düğünde giymek amacıyla kadınlara ait elbiseleri alarak giydikleri, düğün sonrasında aldıkları yere tekrar bıraktıkları bundan ötürü sandıkta bulunan kumaş ve elbiselerin cinlerin kullanmasından dolayı kirlendiğine inanılmaktadır. Bununla birlikte yöre halkının cinlerin kendilerine musallat olmasını önlemek amacıyla kumaşın ya da elbisenin lekeli kısmını kesip attıktan sonra kullandıkları ve üzerlerine de çengelli iğne taktıkları ifade edilmektedir.⁴⁴⁴

Cinlerin Görülme ve Musallat Olma Biçimleri: Cinlerin farklı şekillere girerek insanlar arasında dolaşma konusu tartışmalı olsa da hemen hemen bütün kültürlerde rastlanan bir inançtır.⁴⁴⁵ Anadolu'nun birçok yerinde olduğu gibi Kızıltepe'de cinlerin görülebileceği inancı yaygındır. İnsanların ve hayvanların kılığına girdikleri gibi kendi halleriyle de görülebebileceklerine inanılmaktadır. Aynı zamanda farklı yollarla insanlara musallat olabilecekleri de söz konusudur.

Kızıltepe ve çevresinde cinlerin hem kendi halleriyle hem de insan kılığında görüldüğüne dair bazı söylentiler bulunmaktadır. Buna göre yörede cinlerin saçlarının kıvrıkcık, dağınık, kabarık olduğu, yüz kısmının simsiyah görüldüğü, göz yapısının da insanın aksine aşağı doğru ve göz bebeklerinin ince, uzun olduğu zikredilmektedir. İnsan kılığına bürünme konusunda cinlerin dikkat çekmemek için özellikle insanların tanıdığı kişilerin kılığına girerek onlar gibi giyindikleri ve konuşmalarında onların sesini taklit ederek iletişim kurdukları da söylenmektedir. Güzel ve çirkin cinlerin olduğu ve çerçevede dişi cinlerin insan kılığında güzel bir kız olarak dolaştıkları dile getirilmektedir. Aynı zamanda kötü cinlerin başta kedi, köpek olmak üzere siyah renkli çirkin görünen bütün hayvanların kılığına ve iyi cinlerinde beyaz renkli hayvanların kılığına girdikleri belirtilmektedir.⁴⁴⁶

Yörede cinlerin farklı yollardan insanlara musallat olduğuna inanılmaktadır. Konuyla ilgili bir anlatıya göre cinlerin insanlara musallat olma nedenlerinden birinin insanoğlunun çoğalmasına engel olmaya çalışmalarıdır. İnsanların çoğalmasını istemeyen cinlerin genellikle erkek çocuğuna gebe olan kadınlara musallat olduğuna inanılmaktadır. Ganim konusunda değinildiği üzere gebe kadınlara musallat olan cine yörede "ganim" denilmektedir. Yine daha önce albsması bölümünde değinildiği üzere ilk yedi günde "emme'l-seb'a" ve "haftıki" adı verilen cinleri çocuklara musallat olduğu bilinmektedir. Aynı zamanda çocuğa verilen ilk gıda bölümünde değinildiği üzere

⁴⁴³ K.K.6, 14, 21, 22, 24, 27, 28, 29, 35, 42, 45, 52, 53, 54, 59, 68, 80, 86, 99, 100, 104, 114, 120, 138, 141, 145.

⁴⁴⁴ K.K.14, 23, 28, 52, 54, 127, 127, 128, 129, 144.

⁴⁴⁵ Şahin, "Cin", ss.5-9; Beyaz, "Türk Halk Kültüründe Cinler", s.58; Merdin, "Geleneksel İslâm İnançında Mitolojik Unsurların Kritiği: Cinlerle İlgili İnanışlar Bağlamında Bir İnceleme", s.121; Haçerlioğlu, "Dünya İnançları Sözlüğü", s.100.

⁴⁴⁶ K.K.21, 23, 29, 31, 55, 99, 102, 111, 127, 128, 129, 132, 134, 144, 145.

“ümmü sübyan” adı verilen bir başka cinin de çocuğunu emziren anneye musallat olduğu ve bu şekilde çocuğun süt emmesini engellediğine inanılmaktadır.⁴⁴⁷

Halk arasında cinlerin insanlarla temas kurmalarının bir yolunun da rüya olduğu ve cinlerin rüya aracılığıyla insanlarla konuştukları hatta onlara yapacaklarına dair bilgi verdiklerinden söz edilmektedir. Diğer yandan cinler musallat olur inancıyla küçük çocukların aynaya bakmalarına izin verilmemektedir. Haftanın günlerinden çarşamba ve cumartesinin cinlerin ortaya çıkış günleri olduğuna inanılmaktadır. Dolayısıyla bu günler uğursuz kabul edilmektedir. Bu günlerde cinlerin özellikle yıkanma sebebiyle suda olduklarına inanıldığından bundan özellikle çarşambaları banyo yapılmamakta, çamaşır yıkanmamaktadır. Banyo yapılması halinde cinlerin musallat olmasını önlemek amacıyla su kabının içerisine bıçak konulmaktadır. Bunlarla birlikte yörede çoğu insanın “cin” kelimesini telaffuz etmekten sakındığı ve onun yerine “üç harfli” dedikleri gözlenmiştir. Çünkü isimlerinin anıldığı yere geldiklerine ve kendisini ismini anan kişilerin kalbine vesvese verdiklerine inanılmaktadır.

Yörede cinlerin musallat olmak için başvurduğu söylenen bir diğer yolun da evli çiftlerin cinsel birliktelik anıdır. Buna göre erkek bir cinin beğendiği bir kadını kocasından soğutmak ya da emrine almak istediği zaman bu yola başvurduğu söylenmektedir. Bu bağlamda cinin, kadının eşiyle birlikte olmasını beklediği, eşiyle birlikte olduğu anda onun rahminden içeri girerek ona musallat olduğu ve bundan sonra da kadının cinin emrine girdiği belirtilmektedir. Cinin, cünüp anında savunmasız kalan kadına daha kolay musallat olabileceğini düşünmesi nedeniyle eşlerin cinsel birlikteliğini beklediği ifade edilmektedir. Diğer yandan halk arasındaki bir anlatıya göre Kur'an'ı Kerim de “İsmi Azam” adı verilen bir ayetin olduğu ve bu ayeti okuyan kişinin cinlerle konuşabileceğine inanılmaktadır. Süleyman peygamberin bu ayeti okuduğu ve bu sayede cinlerle konuştuğu ileri sürülmektedir. Ayrıca bu ayetin hangi ayet olduğunu ancak Süleyman peygamberin bildiği ve ondan başkasının bilmediği de ifade edilmektedir.

Yörede geçmişte çoğu insanın cinleri gördüğü ancak geçmişe nazaran günümüzde onları görenlerin azaldığı ifade edilmektedir. Halk arasında dünyanın bozulması, geçim sıkıntısının çekilmesi, darlık görülmesi gibi olumsuz durumların artması nedeniyle cinlerin insanlarla iletişim kurmadıkları ve onlara görünmedikleri ifade edilmektedir. Bununla beraber günümüzde az da olsa cinleri görenlerin, onlarla konuşanların hatta onlarla evlilik hayatı yaşayanların olduğu da zikredilmektedir.⁴⁴⁸

Cinler İle Yapılan Evlilikler: Kızıltepe ve çevresinde cinlerin insanlar gibi dışışının ve erkeğinin olduğu, insanlar gibi evlenerek çoğaldıklarına ve aynı zamanda insanlarla evlendikleri ve onlardan çocuk sahibi olduğuna inanılmaktadır. Bu inanışlar bağlamında akla insan ve cin taifesi arasında evliliğin nasıl olabileceği ya da yaratılış ve tür yönünden farklı özelliklere sahip olan varlıkların nasıl olur da bir araya gelerek evlendikleri gibi sorular gelmektedir. Bu gibi konuların her dönemde insanlar arasında merak edildiği ve tartışıldığı görülmektedir. Bu konuda kimi âlimlerin insan ve cin arasında evliliklerin olabileceğini ifade ettiği söylenirken kimisinin de bunun olanaksız olduğunu söyleyenlerin olduğu bilinmektedir.⁴⁴⁹

Yörede hem cinlerin birbiriyle hem de cin-insan evliğı ile ilgili anlatılar çoğunluktadır. Özellikle cin-insan evliliklerin ve birlikteliğın rüya âleminde gerçekleştiğı, evliliklerin mutlu ya da mutsuz biçimde sürdüğü ve bu evlilikten kimselerin görmediğı çocukların olduğu ifade edilmektedir. Cinlerin birbiriyle evlenmeleri sırasında düğün yapıldığı, bu düğünlerin çalgılı olduğu gibi bazen de sadece şarkılar söyleme biçiminde yapıldığı da zikredilmektedir. Eğlenceler sırasında zılgıtların atıldığı, halayların çekildiğinden de bahsedilmektedir. Cin-insan evliliğı

⁴⁴⁷ Bu paragraf, tezin “Ğanim/Tıbıka ve Yapılan Uygulamalar” bölümünden derlenmiştir. Ğanimle ilgili geniş bilgi için çalışmanın “Ğanim/Tıbıka ve Yapılan Uygulamalar” bölümüne bakınız.

⁴⁴⁸ K.K.6, 13, 14, 21, 22, 24, 27, 28, 29, 35, 42, 45, 52, 53, 54, 59, 68, 80, 86, 89, 91, 99, 100, 104, 112, 114, 118, 120, 138, 140, 141, 145.

⁴⁴⁹ Merdin, “Geleneksel İslâm İnancında Mitolojik Unsurların Kritiğı: Cinlerle İlgili İnanışlar Bağlamında Bir İnceleme”, ss.131-132; Beyaz, “Türk Halk Kültüründe Cinler”, s.57-58; Kılavuz, “Cin”, s.9.

bağlamında hem erkeklerin hem de kadınların onlarla evlenmeleri söz konusudur. Evlilikler de bekârların yanı sıra evli kişilerin de cinlerle evlendiğinden söz edilmektedir. Evlilik konusunda dişi cinler, güzel bir kız kılığına bürünür, çevrede gezinir ve beğendiği birinin karşısına çıkması halinde onu kandırıp evlenir. Dişi cinler özellikle karakaşlı, kara gözlü erkeklere âşık olurlar, onlarla evlenebilmek için güzel, çekici bir kadın kılığına bürünür ve cazibesiyle o kişiyi kendisine âşık eder. Aynı zamanda erkek cinler de en çok sarışın, yeşil gözlü kadınlardan hoşlanırlar, böyle birinin karşısına onun beğendiği birinin kılığına bürünerek çıkar, güzel sözlerle onu kandırıp evlenir. Yapılan insan-cin evliliklerin birçoğunda çocuklar dünyaya gelir. Bu anlatılanlar gibi birçok inanma mevcuttur. Bu tür inanmaları kanıtlamak mümkün olmasa da insanların hayatlarında değişikliği sebep olduğu da görülmektedir.

Yörede insan-cin evliliğinin gerçekleşme yollarından birinin de rüyalar olduğu zikredilmektedir. Buna göre cin, evlenmeyi düşündüğü kişinin rüyasına girer. Rüya o kişi evli bir kadınsa kocasının kılığında, bekârsa onun beğendiği birinin kılığına bürünür; “Benimle evlenir misin? diye seslenir ve elini uzatır. Halk arasında rüyada cinin elini uzatması olayına “el çekme” denilmektedir. Uzanan eli tutmasıyla birlikte cin, onu cinler âlemine götürür ve orada onunla evlenir. Cinler âleminde evlilik için düğün dernek kurulur, zılgıtlar eşliğinde halaylar çekilerek eğlenilir. Cinler âlemine götürülen kişinin de dünyaya tekrar dönmesi çok zordur. Diğer yandan insan-cin evliliğinde cinlerin eşlerini cinler âlemine götürmeyip dünyada da yaşarlar ve eşiyle de rüya âleminde birlikte olurlar. Çocukların olması halinde çocuklar, cinler âlemine götürülür orada büyütülür. Böylesi bir evlilikte evli olan kişi, sadece cin eşini görebilir. Eşlerini görme mekânları ise تنها yerlerdedir. Kişi buralarda dolaşır, eşini görür ve konuşur. Cinle evli olan bir insan, ondan ayrılmak istediğinde cin, onu ayrılmasına izin vermez ve onun diğer akrabalarına çeşitli felaketler getirir. Cin, ne zaman eşinden ayrılmak isterse kişi ancak o zaman özgür kalır. Bu noktada cin, eşini bırakmayana kadar eşi onun tutsağıdır. Bahsettiğimiz bu konular da yörede çok sayıda anlatı bulunmaktadır.⁴⁵⁰

Cinlerden Korunma Yöntemleri: Kızıltepe ve çevresinde cinlerin hem iyilik hem de kötülük yapabildiğine inanılmaktadır. Bu bağlamda cinlerin insanlara musallat olmasından ya da onların çarpmalarından korkulmaktadır. Bundan dolayı yöre halkının cinlere karşı kendilerini korumaya çalıştıkları görülmektedir. Bunların başında koruma tedbirleri gelmektedir. Buna göre başta kıyafete çengelli iğne takma olmak üzere bıçak-makas gibi demir eşya kullanımı, muska takılması, bazı surelerin ve ezanın okunması, sirke-tuz kullanılması, şeyhe-hocaya gidilmesi, çeşitli sözlerin söylenmesi gibi çeşitli koruma yöntemlerine başvurulduğu görülmektedir. Yöre halkı alınan bu koruma tedbirleri çerçevesinde cinlerin zararlarından korunacaklarına inanılmaktadır. Diğer yandan yörede sağlıklı bir kişinin ağzından aniden köpük gelmesi, gözlerinin fal taşı gibi açılması ve belli bir noktaya bakması, boğuluyor gibi sesler çıkarması, baygınlık geçirmesi, olmayan şeyleri görmesi, çocukların aniden ağlamaya başlamaları ve hiç susmamaları gibi belirtiler, cinlerin musallat olduğunun göstergesi olarak kabul edilmektedir. İşte bu durumlarla karşılaşan bireylerin korunması için inandıkları dini bilgilerden ve geçmişten getirilen ritüeller yoluyla çözüm yolları denenmektedir.

Korunma yöntemleri arasında “çengelli iğne” yörede en yaygın olan tedbirler arasındadır. Cinlerin çengelli iğneden korktuğu inancıyla yöre halkı onlardan korunmak amacıyla kıyafetlerinde çengelli iğne taşımaktadır. Çünkü çengelli iğnenin bir cine takılmasıyla birlikte cinler yakalanıp insanlara esir düşmekte, insanların hizmetine girerek onlara her türlü hizmette bulunmakta, bu şekilde kimseye zarar verememekte ve insanlar serbest bırakana kadar da kaçıp gidememektedir. Dolayısıyla esir düşmek istemeyen cinlerin iğneyi gördüklerinde kaçıp gittiklerine inanılmaktadır.

“Demir” ve demirden yapılmış eşyalar halkın vazgeçemediği bir diğer koruma tedbirlerindendir. Buna göre cinler, demire çarptıklarında hem görünür olmakta hem de korkup kaçmaktadır. Bu nedenle özellikle lohusa kadını ve çocuğunu cinlerden korumak için yataklarında bıçak ya da makas bulundurulmaktadır. Aynı zamanda daha

⁴⁵⁰K.K.3, 6, 13, 14, 21, 22, 24, 27, 28, 29, 35, 42, 44, 45, 46, 48, 52, 53, 54, 58, 59, 67, 68, 80, 86, 89, 91, 95, 99, 100, 104, 111, 112, 113, 114, 117, 118, 120, 121, 128, 129, 138, 140, 141, 144, 145.

önce değinildiği gibi lohusa kadın attığı her adımda yaptığı her eyleminde demir bir nesne yanında bulundurmaya özen göstermektedir. Yemek yerken, su içerken, yediği, içtiği kabın kenarına ya da içerisine iğne ya da çivi koymakta, tuvalete gittiği zamanda bıçak, şiş gibi nesneler yanında taşımaktadır. Bunların yanı sıra cinlerin evlere girmelerini engellemek amacıyla da pencerelerin etrafına demir korkuluklar yapmaktadır.⁴⁵¹

“Sure ve ezan okuma” yine halkın rağbet ettiği koruma yöntemlerinden biridir. İslâm geleneğinde cinlerden korunma bağlamında Hz. Muhammed’in bazı surelerin okunmasını tavsiye ettiği bilinmektedir.⁴⁵² Buna göre cinlerin kendisini rahatsız ettiğini düşünenler Amentü duası, eûzü besmele ile Ayet el-Kürsü ve Rahman, Felak, Nâs surelerini okumaktadır. Yörede Müslümanlar Fatiha okunan eve cinlerin ve şeytanları giremeyeceğine inanılmaktadır.

Aynı zamanda yörede cinlerin, insanların korkularından beslendiklerine inanılmaktadır. İnsanlar korktukça, cinler de bundan yararlanıp daha kolay insanlara musallat olmaktadır. Bu tür korkular, insanın yalnız kaldığı zamanlarda daha çok görülmektedir. Bu bağlamda yalnız kalan insan istemsiz bir şekilde çevrede çıkan tuhaf sesler duymaya başlamakta ve bundan dolayı da korkmaktadır. Bu seslerin cinler tarafından çıkarıldığını düşünen kişi, onlardan korunmak için duyduğu kokusunu belli etmemekte, tepki vermemekte ve Kur’an’ı Kerim’den sureler okumaktadır. Diğer yandan ezan okumayla ilgili olarak yörede ezan okunan yerden cin ve şeytanların kaçtığına inanılmaktadır. Yanında cinlerin olduğunu düşünenler ezan okuyarak ya da okunan ezanı dinleyerek kendilerini koruma altına aldıklarına inanılmaktadır.⁴⁵³

“Sirke ve tuz” uygulaması, özellikle kadınların temizlik yaptıkları sırada yaptıkları bir koruma metodudur. Yöre halkı arasında cinlerin sirke kokusundan hoşlanmadıkları ve bu sebeple de oradan kaçacaklarına inanılmaktadır. Buna göre cinlerden korunmak amacıyla ev temizliği sırasında suya bir miktar sirke konulmakta ve bütün ev bu suyla silinmektedir. Aynı zamanda bir bardak suya sirke karıştırılmakta, üzerine Fatiha, İhlâs, Felak ve Nâs sureleri okunmakta ve evin her odasına bu sudan serpilmektedir. Diğer yandan hem cinlerden hem de nazardan korumaya yönelik Hz. Muhammed’e dayandırılan tuzlu su uygulaması bulunmaktadır. Bu uygulamada çeşitli dualar eşliğinde küçük bir kap içerisindeki suya bir miktar tuz karıştırılarak evin her odasına serpilmektedir. Yapılan uygulamalar bağlamında cinlerden korunacağına inanılmaktadır.⁴⁵⁴

“Şeyhe ya da hocaya gitme” pratiği, yörede her konuda olduğu gibi cinlerden korunma amacıyla da başvurulmuş popüler yollar arasında yer almaktadır. Buna göre şeyh ya da hocalar, insanları cinlerden korumak için farklı muskalar hazırlayarak gelen kişilere bunları vermektedir. Aynı zamanda bir şeyhin kendisine gelenlere tavsiye olarak bir cinin sürekli sizi çağırdığında ona; “Yeter artık, beni çağırmayan, benim çok işim var.” diye söyleyin dediği belirtilmektedir. Bu bağlamda bu sözleri duyan cinlerin de o kişiye acıyarak onu bıraktığı ve bir daha ona zarar vermedikleri söylenmektedir.⁴⁵⁵

“Sözler söyleme” metodu da özellikle kadınların kullandığı bir yöntemdir. Bu yöntem genellikle sıcak su ya da sıcak bir şey yere döküleceği zaman uygulanmaktadır. Halk arasında suyun döküleceği yerde cinlerin bulunabileceği ve dökülmesi halinde özellikle cin çocuklarına zarar geleceği, hatta ölecekleri varsayılmaktadır. Bu nedenle sıcak suyun gelişi güzel etrafa dökülmesi de halk arasında günah sayılan bir eylem olarak görülmektedir. Bu konuyla ilgili yöredeki yaygın inanışa göre sıcak suyun dökülmesi durumunda bir cinin zarar gören çocuğu için suyu döken kişi ve ailesinden intikam almak üzere onlara musallat olacağına ve kendilerine zarar vereceğine inanılmaktadır. Bundan dolayı insanlar, kaynar haldeki çok sıcak suyu soğutup öyle dökmektedir. Ancak suyun o anda dökülmesi gerekiyorsa da “bismillah”, “kış kış kış”

⁴⁵¹ Bu paragraf, kaynak kişi dizininde yer alan bayanların ifadelerinden derlenmiştir.

⁴⁵² Kılavuz, “Cin”, 8:s.9.

⁴⁵³ K.K.6, 13, 14, 21, 22, 24, 27, 28, 29, 35, 42, 44, 45, 46, 52, 53, 54, 58, 59, 67, 68, 80, 86, 89, 91, 95, 99, 100, 104, 112, 114, 118, 120, 138, 140, 141, 145.

⁴⁵⁴ K.K.15, 19, 44, 46, 56, 67, 79, 87, 88, 95, 103, 105, 106, 137, 139.

⁴⁵⁵ Bu paragraf, kaynak kişi dizininde yer alan bayanların ifadelerinden derlenmiştir.

ya da “bismillah kış kış kış” diye söyleyerek dökmektedir. Bu bağlamda cinlerin oradan kaçacakları ve kendilerine zarar vermeyeceklerine inanılmaktadır.⁴⁵⁶

Albasması konusunda daha önce değinildiği gibi Kızıltepe ve çevresinde yeni doğmuş çocukları cinlerden korumak amacıyla ilk kırk günde çocuk asla yalnız bırakılmamakta, başında sürekli birileri beklemekte; yedinci günde sabaha kadar ışıkları açık bırakmakta; çocuğun el bileğine demirden yapılmış “pola” bileziğini, omzuna da çengelli iğneyle muska takmakta; bulunduğu odada ve yatağının etrafında süpürge, bıçak, makas, ekmek gibi çeşitli nesneler bulundurmakta; oda duvarına Kur’an’ı Kerim asmaktadır. Benzer uygulamaları lohusa kadın için de yapıldığı zikredilmektedir. Ayrıca cinler musallat olmasın diye de küçük çocukları üç yaşına kadar aynaya baktırmamaktadır.

Yörede kurtların cinleri yedikleri ve bundan dolayı da cinlerin kurtlardan korktuğu ifade edilmektedir. Buna göre içine cin kişinin karşısına kurt getirilerek önünde bağlanmaktadır. Bu bağlamda kurdu karşısında gören cinin korkup kaçacağına inanılmaktadır. Diğer yandan cinlerden korunmak amacıyla yöre halkı, hem ev hem de iş kapılarının üzerine at nalı ve süpürge dalları takmakta; evin dış duvar diplerine de çörek otu atmaktadır. Aynı zamanda geceleri dışarıya sofrası silkelememekte, çöp atamamakta ve cinler yemesin diye de yemek kaplarının üzerini kapatmaktadır. Bunların yapılması halinde cinlerin insanlara zarar vereceklerine inanılmaktadır. Kimi zamanda Rahmani cinlerin, insanları diğer kötü cinlerden korudukları yörede zikredilmektedir. Bu cinlerin özellikle kırklı kadınları, ganimden koruduğuna inanılmaktadır.

Kitap Açtırma/Azime: “Azime”, Kur’an’ı Kerim de yer alan kıssalardan ve onun getirdiği mesajlardan oluşturulmuş olduğuna inanılan bir kitaptır. Yazıları Arapça olan bu kitabı sadece şeyhler okuyabilmektedir. Azime uygulaması, insanlara musallat olan cinleri uzaklaştırmak amacıyla işin uzmanı şeyhler tarafından belli bir ücret karşılığında yapılan bir uygulamadır. Uygulamanın fiyatı günün şartlarına göre değişim göstermektedir. Azime için şeyhin yanına gelen kişi, önce kitabın üzerine ücreti bırakmaktadır. Paranın bırakıldığını gören şeyh de uygulamaya başlamak için hastanın adını sorarak azimeyi okumaya başlamaktadır. Bu sırada şeyh, okuma sırasında içine bakmak amacıyla yanına bir bardak ya da bir kap içerisinde su almaktadır. Şeyh, azimeyi okurken bir taraftan suya bakarak hastanın başına gelenleri görmekte ve bu konuda bilgi vermektedir. Okumayı bitiren şeyh, tekrar suya bakarak cine; “Geldin mi? Burada mısın?” gibi sözler söylemektedir. Bu sözleri duyan cin, oraya gelmekte ve şeyh tekrar ona; “Bu kişiden uzak dur.” demektedir. Bu sırada hasta da azime okunduğu sırasında kendi sağ elinin başparmağına bakarak cinin gelip gelmediğini buradan görebilmektedir. Bununla birlikte şeyh, cinin hapsolması ve insanlara bir daha zarar vermesini önlemek için çeşitli dualar okumaktadır. Okuma sonunda bardak ya da kap içerisindeki suyun bir kısmı hastaya içilir, bir kısma da banyo suyuna katılıp yıkanılması için hastaya verilmektedir. Yapılan işlem bağlamında cinin o kişiden uzaklaştığına inanılmaktadır. Diğer yandan bazı kötü, şeytani cinler; “Neden beni çağırдың? Beni neden rahatsız ediyorsun? Neden beni ondan ayırmaya, uzaklaştırmaya çalışıyorsun?” demekte ve şeyhin kendilerini uzaklaştırmaya çalıştığı sırada şeyhin boğazına sarılarak onu boğmaya çalışmaktadır. Kimi zaman bundan dolayı şeyhlerin birçoğunun baygınlık geçirdikleri ifade edilmektedir. Diğer yandan azime, cinlerin yanı sıra fal baktırmak için de kullanılan bir kitap olduğu söylenmektedir.⁴⁵⁷

Cinlerle İlgili Anlatılar: Tabiatüstü varlıklara olan inanç, onlar hakkında birçok hikâyenin de ortaya çıkmasına neden olmuştur. Her toplum ve kültürde olduğu gibi Kızıltepe ve çevresinde de cinlere olan inançtan ötürü birçok anlatının ortaya çıktığı görülmüştür. Geçmişte yaşanmış olaylar ve anlatılar, halk arasında dilden dile aktararak günümüze kadar gelmiştir. Diğer yandan araştırma sırasında kaynak kişiler, bu anlatılardaki olayların gerçekte yaşanmış olduğunu tarafımıza bildirmişlerdir.

⁴⁵⁶ K.K.6, 13, 14, 21, 22, 24, 27, 28, 29, 35, 42, 44, 45, 46, 52, 53, 54, 58, 59, 67, 68, 80, 86, 89, 91, 95, 99, 100, 104, 112, 114, 118, 120, 128, 129, 138, 140, 141, 144, 145.

⁴⁵⁷ K.K.13, 42, 45, 56, 78, 103, 106, 108, 114, 120, 137, 139, 142.

Konuyla ilgili bir anlatıda tutsak bir dişi cinin yoğurduğu ekmek hamurunun bereketinden söz edilmektedir. Buna göre kadının biri günün birinde dişi bir cin görür ve elbisesinde bulunan çengelli iğneyi çıkarır, dişi cine takar ve o günden sonra dişi cin onun esiri olur. Kadın, günlük hayattaki her türlü ev işini dişi cine yaptırarak rahat bir yaşam sürer. Günlerden bir gün dişi cin, tandırda ekmek pişirmek amacıyla hamur yoğurur. Hamur yoğurma işi bittikten sonra cinin sahibi olan kadın gelir ve ekmek pişirmek için hamurdan parça koparıp yumak yapar. Ancak kadın yumak kopardıkça hamur azalacağına daha da çoğalır ve kabından dışarı taşar. Bu duruma son vermek isteyen kadın, dişi cine ne yapması gerektiğini sorar. Bunun üzerine dişi cin, kadına kopardığı hamuru, tekrar hamur kabına atmasını böylece hamurun bereketinin kaçacağını söyler. Kadın, söyleneni yapınca hamurun bereketi kaçır.⁴⁵⁸

Cinlerle ilgili anlatılan diğer bir anlatıda tutsak bir cinin kaçışından ve yoğurduğu ekmek hamurunun bereketinden bahsedilmektedir. Günün birinde adamın biri تنها bir yerde gezindiği sırada çok güzel dişi bir cin görür, onu yakalamak için iğnesini çıkarıp cine takar ve onu tutsak eder. Günler sonra adam, bu dişi cine âşık olur ve onunla evlenir. Dişi cin, evlenmek istemese de tutsak olduğu için adama karşı gelemmez. Çünkü üzerindeki iğnenin başka bir insan tarafından çıkarılması gerekir. İğne üzerinde bulunduğu müddetçe dişi cin kaçıp gidemez ve tutsak olarak yaşamaya mahkûm olur. Günlerden bir gün dişi cin ekmek yapmak amacıyla hamur yoğurur. O esnada küçük bir çocuk, dişi cinin yanına gelir ve onun nasıl hamur yoğurduğuna bakar. Dişi cin, bunu fırsat bilerek çocuğa yaklaşır, üzerindeki iğneyi ona göstererek; “Hamur yoğurduğumda canını acıtıyor, onu çıkarabilir misin?” der ve çocuktan onu çıkarmasını ister. Küçük çocuk söyleneni yapar, dişi cin de böylece eski haline geri döner ve oradan kaçıp gider. Bu duruma akıl erdiremeyen çocuk, korkudan oracıkta ölür. Daha sonra dişi cin tarafından yoğrulmuş hamur, kabından taşmaya başlar. Hamur köyde yaşayan herkese dağıtılır ancak hamur, azalacağına artmaya devam eder. Cinlerin elinin değdiği her şeyin bereketlenerek çoğaldığını bilen köylüler, bu duruma son vermek için çare ararlar. Bu sırada bir kişi, diğerlerine: “Cinler, mağaralarda yaşarlar, hamurdan bir parça alınsın ve bir mağaranın içine konulsun, sonra bu parça tekrar hamur kabının içerisine konulsun. O zaman bu hamurun bereketi kaçır.” der. Köy ahalisi de adamın tavsiyene uyarak söyleneni yapar ve böylece hamurun bereketi kaçır.⁴⁵⁹

Başka bir anlatıda yine tutsak bir cinin ekmek yapımına yardım etmesi anlatılmaktadır. Buna göre köyün birinde genç bir kız ekmek yaptırmak amacıyla hamur yoğurur ancak onu pişirecek ya da fırına götürecek birisini bulamaz. Kız, çevrede bulunan komşulara gider ve hamuru fırına götürecek birini aramaya başlar. Ancak geri döndüğünde tandırın başında bir de ne görsün, ablasının ekmekleri pişirdiğini görür. Genç kız, bu durumdan şüpheye düşer, çünkü ablasının bir iş için başka bir yere gittiğinden haberi vardır. Zaten ekmek için önce ablasını çağırmış, o da işinin olduğunu söylemişti. Daha sonra eve dönen annesine başından geçenleri anlatır. Ancak annesi kızının söylediklerine şaşırır. Kız, annesinin bu duruma tepki vermediğini görünce korkuya kapılır. Annesi, kızının bu haline acır ve ona bir sır vereceğini söyler. Annesi, öncesinde kızına kimseye söylemeyeceğine dair yemin verdirir. Kız, yemin ettikten sonra annesi ona: “O gördüğün kişi, benim hizmetimde bulunan bir cindir. Ben, onun hizmetimde olduğunu kimseye söylemedim. Çünkü onlar, bu konu hakkında birine bir şey dediğim takdirde beni terk edeceklerini söylediler.” der. Durumu öğrenen kızın artık içi rahatlar. Bu çerçevede cinlerin kadını terk etmedikleri, ona hizmet etmeye devam ettikleri zikredilmektedir.⁴⁶⁰

Cinler hakkındaki bir başka anlatı da hizmette bulunan bir cinin dokunduğu tereyağın çoğalıp bereketlenmesinden söz edilmektedir. Buna göre kadın kılığındaki cin, hizmetinde bulunduğu evde tere yağ yapmaya başlar. Cin, yaptığı tereyağını bir kovanın içerisine koyar, orada bırakır, sonrada başka bir yere gider. Cinin oradan ayrılmasında kısa bir süre sonra kovanın yanına o evde yaşayan bir gelin gelir ve kovanın içinde yağın sürekli çoğaldığını görür. Bu durumdan ürken gelin koşarak

⁴⁵⁸ K.K.22, 35, 100, 120.

⁴⁵⁹ K.K.128, 129, 144.

⁴⁶⁰ K.K.63, 79, 103, 106, 137, 139.

kayınvalidesinin yanına gider ve gördüklerini anlatır. Kayınvalide durumun farkındadır ve gelinine susmasını söyler. Kayınvalide gelinine: “Senin bilmediğin bir şey biliyorum ancak bunu sana söyleyemem, sana ancak böyle şeyler gördüğünde kimseye anlatmamamı ve olay hakkında bir şey söylememeni istiyorum.” der. Nitekim gelinin olayı anlatmasıyla beraber yağın çoğalması da durur. Kayınvalide cinlerin hizmetinde olduğunu birine söylediği anda cinlerin onu terk edip gideceğini ve bir daha geri dönmeyeceklerini bildiği için böyle davranmak zorunda kalmıştır.⁴⁶¹

Bu anlatıda ise tutsak olan bir cinin kaçışından ve yaptığı bedduadan bahsedilmektedir. Buna göre adamın biri günün birinde dişi çengelli iğneyle dişi bir cin yakalar ve tutsak eder. Dişi cin tutsak olduğundan evdeki her işi yapar. Günün birinde tutsak dişi cin, bu durumdan kurtulmak için beraber iş yaptığı başka bir kadına üzerindeki iğneyi işaret ederek: “Elim kirli, şu iğneyi çıkarabilir misin?” der. Onun cin olduğundan haberi olmayan kadın, cinin söylediğini yapar. İğne çıktığı anda dişi cin serbest kalır ve kendisini yakalayan adamın yanına gider. Cin, kendisini yakalayıp tutsak eden adama: “Senin soyundan gelen bütün erkeklerin ayağında yaralar çıksın.” diye beddua edip gider. Bu beddua üzerine hem adamın hem de soyundan gelen bütün erkeklerin hepsinin ayağında yaralar çıkar.

Yörede yakın zamanda gerçekleştiği söylenen bir başka antlıya göre yaşlı, yarı felçli, hasta, kimsesiz bir adam evinde tek başına yaşamaktadır. Günün birinde rahmani cinlerden biri adamın bu haline acır ve kılık değiştirip kendi rızasıyla hasta adama bakmaya başlar. Cin, hasta adamın evini temizler, yemek yapar, çarşıya gider, alış veriş yapar ve adamın cüzdanına da sürekli para ekler. Bu durumdan memnun olan hasta adam, cinin varlığından kimseye söz etmez. Gel zaman adamın komşuları bir tuhafılık olduğunu sezinler ve evi gözlemeye başlarlar. Bunun sonucunda adamın bir cinle yaşadığını anlarlar. Bundan sonra komşular, cin kendilerine zarar verir endişesiyle hasta adamdan uzak durmaya başlarlar. Ne ziyaretine giderler ne de arayıp sorarlar. Adamları cini baş başa bırakırlar.⁴⁶²

Halk arasında rahmani cinlerin özellikle kırklı kadınları koruduklarına inanılmaktadır. Bu konuyla ilgili bir anlatıya göre kırklı lohusa kadının biri, bir gün kıyafetine çengelli iğne takmayı unutur ve o şekilde uyur. Savunmasız kalan kadın rüyasında insan kılığında bir ganim görür. Ganim kadına saldırır ve onu dövmeye başlar. Saldırı sırasında kadın, aniden onu yener ve ganim ona zarar veremez. Sabah olur, kadın uyanır ve üzerinde kendinse ait olmayan bir çengelli iğne görür. Bunu gören kadın, rahmani cinin kendisine bu iğneyi takarak yardım ettiğini ve kendisinin de bu sayede ganimi yendiğini anlar.⁴⁶³

Evli ve çocuk sahibi bir kadına, musallat olduğu söylenen cinlerle ilgili bir anlatı bulunmaktadır. Buna göre yeni doğum yapan bir kadın vardır ve bu kadın ona âşık olan bir cin tarafından kaçırılır. Onunla evlenmek isteyen cin, önce kadını telli duvaklı bir gelin gibi hazırlar daha sonra da تنها, kimsenin olmadığı uzak bir yere götürür ve beraber yaşamaya başlar. Anlatıya göre kadının götürüldüğü yer cinler âlemidir. Cinler âleminde yaşamaya başlayan kadının cin kocasından çocukları olur. Kadın, buradan ne kadar kaçmak için çabalasa da kaçmayı başaramaz. Günün birinde kadın üçüncü çocuğunu doğurduğunda aniden karşısında bir kapı belirir. Kapıyı gören kadın, büyük bir merakla kapıyı açar ve dışarı çıkar. Kapıdan dışarı çıkan kadın karşısında dünyadaki evinin kapısını görür, hemen o kapıyı açar, içeri girer ve içeri girmesiyle beraber eski evine geri dönmüş olur. Aslında kapı burada cinler âlemi ile dünya arasında kurulan bir köprüdür ve buradan geçilmesi halinde bir âleminden diğer âleme geçiş yapılmış olur. Bu sırada evine gelen cin adam, kadının kaçtığını görür ve buna çok sinirlenir. Üstelik kadının geride bıraktığı çocukların en küçüğü de ölmüştür. Cin, kadından bunun intikamını almak için beklemeye başlar. Diğer yandan dünyaya dönen kadın, başka biriyle evlenir ve bu evlilikten başka çocukları olur. Bu durumu fırsat bilen cin, ölen çocuğunun intikamını almak için kadının yanına gelir ve ona: “Sen benim çocuklarımı terk ettin, küçük oğlumun ölmesine neden oldun. Şimdi bende ona bedel olarak senin

⁴⁶¹ K.K.14,28, 52, 54.

⁴⁶² K.K.63, 79, 103, 106, 137, 139.

⁴⁶³ K.K.7, 16, 58, 101, 147.

çocuğunu öldüreceğim.” der ve kadının çocuğunu öldürür. Öte taraftan anlatıda kadının, cinler âleminden dünyaya geri döndüğü sırada saçlarının çok uzadığı, el ve ayak tırnaklarının biçimsiz bir şekil aldığı, bedeninin tuhaf olduğu ve çok çirkin görüldüğü ifade edilmektedir.⁴⁶⁴

Halk arasında sıcak su dökülmesi sonucunda çocukları ölen bir cinin, insanlardan nasıl intikam aldığı ile ilgili de bir anlatı bulunmaktadır. Buna göre lohusa kadın bir gün farkında olmadan elindeki sıcak suyu bahçeye döker. O sırada suyun döküldüğü yerde bir cin ailesi bulunmaktadır ve suyun dökülmesi sonucunda cinlerin çocuklarından bazıları ölür. Bunun üzerine dişi cin, kadının yanına gider ve ona görünerek: “Sen benim çocuklarımı öldürdün ben de seninkileri öldüreceğim. Benim kaç tane çocuğum öldüyse senin de o kadar çocuğun ölecek. Kaç tanesi yaşarsa da seninkilerden de o kadarı yaşayacak. Ben ne kadar yaşarsam sende o kadar yaşayacaksın, ben ne zaman ölürsem sen de o zaman öleceksin.” der ve ondan intikam alacağını söyler. Bu konuşma sonrasında dişi cin, yemini yerine getirmek için lohusa kadının çocuğunu öldürür.⁴⁶⁵

Lohusa kadın ve çocuğuna musallat olmaya çalıştığı söylenen cüce bir cinle ilgili bir anlatı bulunmaktadır. Buna göre lohusa kadın, gece bebeği ile birlikte uyur. Ancak gece vakti kadın, aniden uyanır ve bebeğin yanında kötü kötü gülen, tüylü, çirkin bir cüce görür. Kadın, cüceyi gördüğü anda tüm bedeni felç gibi olur ne kıpırdayabiliyor, ne de ağzını açıp bağırabiliyor. Bu sırada cüce, elini bebeğe doğru uzattığı sırada anne, içinden bazı dualar okumaya başlar ve bir anda sesi açılır. Bağırmaya başladığı sırada da cüce kaçıp gider. Gece vakti kadının sesini duyan hane halkı, onun yanına gelirler ve ne olduğunu anlamaya çalışırlar. Kadın, kendine geldikten sonra yaşadıklarını bir bir anlatır. Bunun üzerine odanın duvarına Kur'an'ı Kerim asılır, anne ve bebeğin yastıkların altına birer tane bıçak konulur. Bu uygulama sonrasında cüce bir daha gelemmez.

Yine bir anne ve küçük çocuğu ile ilgili bir anlatıya göre anne, gece vakti uyuyan küçük çocuğunu kontrol etmek amacıyla yanına gelir. Çocuğa doğru bakar ve yastığının yanında hindistan cevizine benzeyen, top şeklinde, tüylü, kahverenginde bir şey görür. Bunun üzerine anne, onun ne olduğunu anlamak amacıyla ona dokunmak ister ancak o anda o şeyin kanatlanarak uçup gittiğini görür. Anne, daha sonra onun bir cin olduğunu anlar ve çocuğunu korumak amacıyla çeşitli dualar okumaya başlar.

Yörede köyün birinde yaşayan bir kişinin açık arazide bulduğu paradan söz edilmektedir. Buna göre köyün birinde saf-temiz olarak nitelendirilen bir kadın, çöl olarak bilinen bir araziye gider. O sırada cinlerin kadına acıdığı ve onu mutlu etmek amacıyla karşısına para çıkarttığı söylenir. Kadın, çölde gezindiği sırada toprağın üzerinde birkaç kâğıt parçası bulur ve kendi kendine: “Bu kâğıttan bir tane alayım.” der ve bir tanesini alıp eve gider. Eve gittiğinde ailesine elindeki kâğıdı gösterir. Evdekiler kâğıdın para olduğunu görünce onu nerede bulduğunu sorarlar. Bunun üzerine ailesi kadına kâğıdı bulduğu yere kendilerini götürmelerini ister. Ancak çöle geldiklerinde diğer paraların yok olduğunu görürler.

Bu anlatıda evli bir adamın, dişi bir cinle evlenmesi sonucu insan eşinden olan çocuklarının ölümünden söz edilmektedir. Buna göre evli ve çocukları olan bir adam vardır. Günün birinde adam, güzel bir dişi cin görür ve onunla da evlenir. Adam, cinle evlendikten sonra çocukları yedi sekiz yaşlarına geldiklerinde ansızın tek tek ölürler. Bu ölümlerin nedeni araştıran adam, cin karısının onları öldürdüğünü anlar. Adam, cine: “Neden çocuklarımı öldürdün.” diye sorar. O da: “Kıskandığımdan ötürü çocukları öldürdüm.” der. Bunun üzerine adam, cin karısından ayrılır.

Genç bir delikanlının, genç kız kılığına girmiş bir cinle karşılaşması ile ilgili bir anlatı bulunmaktadır. Buna göre köyün birinde sağlık teknisyeni olduğu ileri sürülen genç bir delikanlı, yolda ineğin ipini tutmuş evine doğru sürmektedir. O sırada yolda kendisine gülerek bakan çok güzel bir genç kız görür. Delikanlı, yolda gitmeye devam ederken kız da gencin peşinden gider, ona bakmaya ve gülümsemeye devam eder. Delikanlı, kızın kendisinde gönlünün olduğunu düşünerek yanına gider ve elini tutmak

⁴⁶⁴ K.K.42, 45, 114.

⁴⁶⁵ K.K.7, 16, 101, 147.

ister. Ancak delikanlı, elini kıza değdirdiği anda eli, kızın içinden geçip öbür taraftan çıkar. Bunun üzerine delikanlı, onun cin olduğunu anlar, korkar ve ondan kaçmaya başlar. Ancak delikanlının gittiği yerde genç kız da karşısına çıkar. Belli bir kovalamaca sonrasında delikanlı sonunda genç kızdan kurtulur.⁴⁶⁶

Bu anlatıda ise cinler tarafından hipnotize edilmiş bir kadından bahsedilmektedir. Buna göre kadının birine cinler musallat olur. Cinler, def çalıp kadını hipnotize ederler ve onunla birlikte dans etmeye başlarlar. Dans sırasında kimse kadının neden böyle davrandığını anlamaz, çünkü cinleri sadece kadın görmektedir. Dans sona erdiğinde ise kadın bayılıp yere düşer. Yere düşen kadın, bir türlü kendisine gelemez. Bunun üzerine kendisine gelmesi ve şifa bulması için Ekinlik Köyü'nde bulunan "Şeyh Muhammed'in" türbesine götürülür. Bir gece orada kalan kadın, sabah olduğunda iyileşir. Kadın, kendine geldiğinde cinlerin kedisine musallat olduğunu hatırlar ancak onlarla dans ettiğini hatırlamaz.

"Cemila" adında bir cinin, bir adamın çıldırmasına neden olduğuna yönelik söylenen bir anlatı da bulunmaktadır. Buna göre adamın biri gece vakti tarlasını sulamaya gider. Tarlasının yanında tarlada kaldığı sırada kullandığı kulübe diyebileceğimiz küçük bir evi vardır. Evin dışına, geceyi aydınlatması amacıyla bir tane gaz lambası asar ve tarlaya gider. Adam tarlasını suladığı esnada aniden bir rüzgâr çıkar ve lambayı söndürür. Lambanın söndüğünü gören adam, tekrar lambayı yakmak için eve gider. Ancak eve geldiğinde iki tane yaşlı kadın görür. Adam, kadınlarla konuşmaya başlar ve kadınlardan biri adının "Cemila" olduğunu söyler. Adam, kısa süre sonra onların cin olduğunu anlar. Gece ne olduğu bilinmez ancak sabah olduğunda adam, evinde çıldırmış bir halde bulunmaktadır. Bulunduğu sırada çevresindekilere başından geçenleri anlatmak ister ancak "Cemila, Cemila" isminden başka bir söz söyleyemez. Yöre halkının verdiği bilgiye göre adamın ölene kadar bu halde yaşadığı söylenir.⁴⁶⁷

Yakın zamanda yaşandığı söylenen bu anlatıda, cinlerin musallat olmalarından ötürü ölen bir genç bir kızdan söz edilmektedir. Anlatıya göre yaşlı dede görünümüne bir cin, genç bir kıza musallat olur. Musallat olmasıyla birlikte cin, hiç istemediği şeyleri zorla genç kıza yaptırır. Kızlarının bu halini gören ailesi de bu cinin elinden kurtarmak için kızlarını şeyhe, hocaya, türbelere götürürler ancak kurtarmayı başaramazlar. Günün birinde cin, kıza kendisini öldürmesi yönünde telkinde bulunmaktadır. Bu sözünü de sürekli kıza tekrar eder. Ancak genç kız kendini öldürmeye cesaret edemez. Bunun üzerine cin, istediğini kıza yaptırmak amacıyla buğday ilacını alır, bardağa koyar ve kıza getirir. Sonra da kıza, bardağı göstererek: "Ya bu suyu içeceksin ya da kendini damdan atacaksın." der. Genç kız da artık daha fazla bu duruma dayanamaz ve ilacı içer. İlacı içen genç kıızı, ilk ablası görür ve ne olduğunu sorar. Genç kız da ablasına cinin kendisine bir ilaç verdiğini ve onu içtiğini söyler. Ablası hemen ailesine durumu haber verir ve genç kıızı hastaneye götürürler. Lakin genç kıızı kurtaramazlar ve kız ölür. Genç kızın ölümünden sonra cin, bu defa da aynı aileden bir başkasına musallat olur ve ona da aynı şeyleri yapmaya başlar. Halkın ifadesine göre cinin hala o kişiyi bırakmadığı ve ona da kendisini öldürmesi için baskı yaptığı zikredilmektedir.⁴⁶⁸

Yörede anlatılan bir diğer anlatıda dişi cinin yeni evli bir adama âşık olması ve bunun sonucunda eşinden ayrılmasından söz edilmektedir. Anlatıya göre güzel bir kadınla yeni evlenen bir adam vardır. Gel zaman dişi cinin biri adama âşık olur. Ancak adamın bundan haberi yoktur. Dişi cin, adamı elde etmek amacıyla karısının yerine geçer. Yani adam, karısına her baktığında onu değil cin kadını görmeye başlar. Gördüğü kişinin de karısı olduğunu zanneder. Adam, kendi kendine: "Karım ne kadar değişti." diye söylenir ancak bunu ona söylemez. Günler geçer, dişi cin o kadar çirkindir ki adam artık karısına bakmaya dayanamaz ve ondan uzaklaşmaya başlar. Bu duruma üzülen kadın, kocasının neden kendinden uzaklaştığına bit türlü anlam veremez. Oysa kadın hem güzel hem de evine eşine bağlı, her işini en güzel şekilde yapan biridir. Adamın karısı bir gece rüyasında kocasına musallat olan dişi cini görür. Dişi cinin yüzü simsiyah, saçları kıvrık, kabarmış ve ağzı yamuk değişik birisidir. Dişi cin, rüyada

⁴⁶⁶ K.K.3, 111, 113, 122.

⁴⁶⁷ K.K.15, 47, 105.

⁴⁶⁸ K.K.14, 30, 119.

kadına: “Kocan sana her baktığında seni değil beni görüyor.” der. Sabah olduğunda kadın, başına gelen durumu anlar ancak elinden gelen bir şey yoktur. Karısına bakmaya dayanamayan adam sonunda karısından ayrılır.⁴⁶⁹

Bir başka olayda ise alıç toplayan gebe bir kadına musallat olan cinden bahsedilmektedir. Anlatıya göre günün birinde biri gebe olmak üzere iki kadın, dağlara alıç toplamaya giderler. Gebe kadın, alıçları düşürmek amacıyla ağaca taş atar. Ancak taş attıktan hemen sonra kadın aniden yere düşer ve bir çukurun içerisine doğru yuvarlanır. Gebe kadın, çukurda rahatsızlanır ve güç bela evine döner. Gece olduğunda gebe kadın rüyasında dişi bir cin görür. Dişi cin, kadına: “Sen taş atarak beni çocuğumu öldürdün, ben de hem seni hem de bebeğini öldüreceğim, böylece çocuğumun intikamını senden almış olacağım.” der. Sabah olduğunda gebe kadının rahatsızlığı iyice artar ve erken doğum yapar. Ancak doğum sırasında hem anne hem de bebek ölür. Bu bağlamda dişi cin ölen çocuğunun intikamını almış olur.

İnsan-cin evliliği üzerine anlatılan bir başka olayda ise dişi bir cinle evli olan bir adamın başından geçen olaylardan söz edilmektedir. Anlatıya göre dişi cinin biri, genç bir delikanlıya âşık olur ve onunla evlenir. Ancak adam eşini, baygınlık geçirdiği sırada görmektedir. Çünkü dişi cin eşine görünebilmek için ona musallat olmak zorundadır ve bu nedenle eşinin her musallat olması sırasında adam da baygınlık geçirir. Bu baygınlık sırasında adam, eşini görür ve konuşur. Dişi cinin “gelecekte haber verme” gibi önemli bir özelliği de vardır. Bu özelliğinden dolayı eşinin başına gelecek bir felaket varsa da öncesinden bunu ona haber verir ve eşini o felaketten kurtarır. Günün birinde adam, bir yerde çalışmaya gitmek üzere dolmuşa biner. Dolmuşta aniden bayılır ve cin eşini görür. Dişi cin ona: “Arabanın lastiği bozuldu, araba kaza yapacak.” der. Bunun üzerine adam, aniden uyanır, şoförün yanına gider ve dolmuşu durdurmasını ister. Adam, duyduklarını şoföre anlatır ve her ikisi tekerleğe bakmak için arabadan inerler. Bir de ne görsünler, tekerlek gerçekten bozulmuştur. Bu bağlamda dolmuşun içindekiler büyük bir kazadan kurtulur.⁴⁷⁰

Ramazan ayında sahur vaktinde cinlerin insanları sahura kaldırmak amacıyla onlara seslendiklerinden söz edilmektedir. Buna göre cinler, sahur vakti bir evde yaşayanlara dışarıdan isimlerinin tek tek söylemek suretiyle çağırırlar. Dışarıdan gelen sesleri, o evde yaşayan herkes duyar. Hane halkı, kimin seslendiğini anlamak için dışarıya bakarlar ancak kimseyi göremezler. Bu bağlamda ev halkı, rahmani cinlerin kendilerini sahura kalkmaları için çağırdıklarına kanaat getirirler.⁴⁷¹

Kızıltepe ilçesine bağlı Yüceli Köyü’nde “Sultan cin mağarası” olarak bilinen bir mağaranın varlığından bahsedilmektedir. Halkın ifadesine göre burada yaşadığı düşünülen ve rahmani olduğuna inanılan “Sultan” adında bir cin vardır. Bu cinin insanlara yardım ettiği söylenir. Anlatıya göre köy halkı bu mağaraya peynir, yoğurt, zeytin, bağ yaprağı vb. gibi yiyeceklerini getirirler ve burada cine emanet edip giderler. Sultan cin de köylü tekrar gelip alana kadar kendisine emanet bırakılan bu yiyecekleri hırsızlardan korumaya gayret eder. Bunun için Sultan cin hırsızlık için gelenlerin gözüne perde indirmek suretiyle onların emanetleri görmelerine engeller. Bu durumda gözüne perde inenler, orada hiçbir şey olmadığını görüp geri giderler. Halkın ifadesine göre günümüzde de bu mağaranın halen kullanıldığı, bırakılan eşyaları Sultan cinin koruduğu ve hırsızlık olayının olmadığı ifade edilmektedir.⁴⁷²

Günümüzde yörede cinlerin hala insanları rahatsız ettikleri söylenmektedir. Buna göre bahçeli, müstakil bir evde, sürekli olarak insanları rahatsız eden, işlerini tamamlamasına engel olan, eşyaları etrafa saçan cinlerin varlığından söz edilmektedir. Araştırma yaptığımız sırada evin ev sahibi ile görüşme fırsatımız oldu. Ev sahibi, evde sürekli eşyaların yerinin değiştiğini, elektronik cihazların fişlerinin prizden çekildiğini, farklı konuşma seslerini duyduğunu, gece garip şeyler gördüğünü, evde kedi olmadığı halde kedi gördüğünü vb. gibi olayların yaşandığını anlattı. Yaşananlar üzerine artık dayanamayıp evden taşındığını ve taşıdıktan sonra da garipliklerden kurtulduğunu

⁴⁶⁹ K.K.23, 31, 127, 128, 129, 134, 144.

⁴⁷⁰ K.K.50, 124.

⁴⁷¹ K.K.111.

⁴⁷² K.K.5, 10, 13, 6, 16, 58, 101, 142, 145, 147.

söyledi. Bu bağlamda konuştuğumuz diğer kişiler bu bölgede daha önce bir mezarlığın olduğunu ifade ettiler. Bu çerçevede evin altında mezarların olmasından dolayı cinlerin insanlara musallat olduğu düşünülmektedir. Diğer yandan evin kiraya verildiği, eve yeni taşınan ailenin de garip sesler duyduğu ve benzer şeyleri yaşadıkları zikredilmektedir. Daha sonra bu duruma dayanamayan kiracıların da evden çıktığı dile getirilmektedir.⁴⁷³

3.2. Şeytanla İlgili İnanışlar

Kızıltepe ve çevresinde şeytanın Allah'ın lanetine uğrayan ve bundan ötürü iman edenleri yoldan çıkarmak üzere ant içen, kötü bir varlık olduğu zikredilmektedir. Yaratılış bakımından kimi anlatılarda şeytanın ateşten yaratılan en büyük melek olduğu geçer. Hatta yaratıldıktan sonra dünya üzerinde karış karış gezdiği ve her parça toprağın üzerinde namaz kıldığı söylenmektedir. Kimi anlatıda ise şeytanın cinler taifesinden olup onların en büyüğü olduğundan söz edilmektedir. Bazı anlatılar da ise şeytanın insan olup ibadetlerini yerine getiren dindar, iyi bir kişi olduğundan bahsedilmektedir. Yaptığı bir hatadan dolayı da Allah lanetine uğradığı ve bunun sonucunda insan halinden şeytana dönüştüğü zikredilmektedir. Aynı zamanda halk arasında şeytanın Hz. Âdem'e secde etmemesinden dolayı lanetlendiği söylendiği gibi kötü işlerden dolayı da Allah'ın lanetine uğradığı huzurundan kovulduğu ve sonrasında şeytana dönüştüğü gibi söylentiler de mevcuttur. Lanetin simgesi olarak şeytanın boynuna ateşten yapılmış, çember biçiminde bir kolyenin geçirildiği söylenmektedir. Diğer bir anlatıda şeytanın ateşten yaratıldığı, çirkin, sevimsiz olduğu ve boynunda da zincirleri ateşten yapılan bir kolyenin olduğu zikredilmektedir.

İnsanların günlük hayatta “Şeytan” kelimesini telaffuz etmekten sakındıkları görülmektedir. İsmi anmak zorunda kaldıklarında önce “Tüh! Kör şeytan.”, “Kör gözüne lanet olsun!”, “Lanet olsun şeytana!” gibi sözler söyleyerek şeytanın ismini söylemektedir. Zira ismi anılınca uğursuzluğunun, kötülüğünün insanlara geleceği düşünülmektedir. Diğer yandan yöre halkı kötü bir olayla karşılaştığında onun şeytandan geldiğini düşünmekte ve bunun için önce besmele çekerek sonra da “Lanet olsun şeytana.” diye ekleme yapmaktadır. Bu bağlamda ondan kendilerine bir zarar gelemeyeceğine inanılmaktadır. Halk arasında şeytanın imanı zayıf ve vesvesesi çok olan insanlara zarar verebileceği kabul edilmektedir. Aynı zamanda son nefesin verecek olan kişinin imanını çalmaya geldiği, çalamadığı takdirde bu işe kabirde devam ettiği belirtilmektedir. Bunların yanı sıra yemek yenildiği sırada sol el yere konulmaz, konulması halinde şeytanın, o insanla birlikte yediğine inanılmaktadır. Ayrıca bulaşıklar bekletilmeden yıkanır, bekletilirse şeytanın onları yalayacağına inanılmaktadır. Öte yandan ayakta yemek yemenin günah olduğuna, yenen yemeğin şeytanın karnına gittiğine ve kişinin asla doymayacağına inanılmaktadır. Bununla birlikte sokaklarda gezinen şeytanın ezan sesini duymaya tahammül edemediğinden bir köpeğin arkasından içine girerek köpeğin ulumasını sağladığına inanılmaktadır.⁴⁷⁴

3.3. Meleklerle İle İlgili İnanışlar

Kızıltepe çevresinde genel anlamda meleklerin Allah tarafından nurdan yaratıldıklarına, onun emirlerini yerine getirdiklerine, belli bir sayılarının olmadığına (sayısız), erkek mi dişi mi olduklarının bilinmediğine, evlenmediklerine, yeme, içme uyuma gibi insani ihtiyaçlarının bulunmadığına, her an her yerde olabileceklerine ve sıkıntıya düşen, bir derdi olan insanlara yardım ettiklerine inanılmaktadır. Diğer yandan halk arasında dört büyük melek ve görevlerinden söz edilmektedir. Buna göre Cebrail'in meleklerin en büyüğü ve vahiy meleği olduğuna, Mikail'in tabiat olaylarıyla ilgilendiğine, İsrail'in kıyamet günü sura üfleyeceğine, Azrail'in de ölüm meleği olarak insanların, canlıların ruhunu aldığına inanılmaktadır. Allah, Azrail'e: “Kıyamet kopana

⁴⁷³ K.K.49, 55, 84, 99.

⁴⁷⁴ K.K.6, 15, 16, 24, 26, 27, 32, 37, 47, 48, 64, 86, 87, 88, 93, 96, 101, 105, 117, 121, 128, 129, 136, 138, 141, 144, 145, 147.

kadar dünyadaki insanların ölüm anında ruhlarını sen alacaksın, bu görev senindir, kıyamet koştuktan ve tüm insanlar öldükten sonra kendi boğazını sık, kendini öldür ve ruhunu bana teslim et.” der. Azrail’de Allah’a: “Can almak çok zor bir iş, keşke bu görevi bana vermesen.” der. Bunların yanı sıra dört büyük melek dışında Münker, Nekir, Kiramen Kâtibin gibi başka meleklerin varlığına da inanılmaktadır. Meleklerle ilgili genel inanış böyle olmakla beraber yörede yaratılış ve görevleri konusunda bazı anlatılar bulunmaktadır.⁴⁷⁵

Yöredeki bir anlatıda Allah’ın melekleri nasıl yarattığından söz edilmektedir. Anlatıya göre meleklerin bir kısmını insanların yaptığı duaların karşılığında yarattığı, bir kısmını da peygamberlerin yaratılışı sırasında yaratmıştır. Buna göre bir insan “Tahiyyat” duasını okuduğu sırada Allah da o duanın karşılığında binlerce kanadı olan bir kuş yaratır ve sonra da bu kuşu tutup bir havuza batırıp çıkartır. Havuzdan çıkan kuş, kanatlarını açtığında tüylerinden damlayan ya da kanatlarından sıçrayan her bir su damlasından Allah bir melek yaratır. Yörede bu anlatıya binaen kıyamete kadar her “Tahiyyat” duasının okunuşunda bu olayın tekrar edileceğine inanılmaktadır. Diğer bir anlatıya göre ise Allah, bir peygamberi denizden çıkarmak suretiyle onu yaratır. Sudan çıkan peygambere Allah: “Sana peygamberlik görevi veriyorum, şunları yapacaksın.” der. Bu sözleri duyan peygamber hem duyduğu korku hem de heyecanından dolayı “bin dört yüz dört” tane gözyaşı döker. Allah da onun her bir gözyaşından bir melek yaratır.⁴⁷⁶

Yörede meleklerin görevleri hakkında Kiramen Kâtibin’le ilgili bir anlatı bulunmaktadır. Bu anlatıya göre bu melekler insanların sevap ve günahlarını yazmakla görevlidir. Sağ taraftaki melek sevapları, sol taraftaki de günahları yazmaktan sorumludur. İnsan bir günah işlediğinde sağdaki melek, soldakine: “Akşama kadar bekle, belki kişi günahına tövbe eder.” der ve ikazda bulunmaktadır. Bunun üzerine soldaki melek de bu uyarıyı göz önünde bulundurur ve yapılan günahı hemen deftere kaydetmez. Melek, akşama kadar kişinin tövbe etmesini bekler, tövbe ederse günahı yazmaz ancak kişi tövbe etmezse günahı amel defterine yazar. Diğer yandan halk arasında yazıcı meleklerin aynı zamanda insanları koruyan melekler olduğuna inanılmaktadır. Bunların yanı sıra insanları ön ve arka taraflarından cinlere karşı koruyan iki meleğin olduğundan da söz edilmektedir. Yörede yağmurla ilgili olarak her bir yağmur damlasının bir melek tarafından yeryüzüne indirildiği, kıyamete kadar da aynı meleğe bir daha sıra gelmediği ve bundan dolayı da meleklerin sayılamayacak kadar çok olduğuna inanılmaktadır.⁴⁷⁷

3.4. Büyü

Büyü, insanlık tarihi kadar eski bir uygulamadır. Büyünün ne olduğu, nasıl yapıldığı, büyü çeşitlerinin neler olduğu konusunda çeşitli araştırmaların yapıldığı bilinmektedir. Büyünün tanımı konusunda farklı tanımların yapıldığı görülmektedir. Buna göre Malinowski insana vurgu yaparak büyü, özel bir güç olarak yalnız insanın içinde bulunan, sadece büyü sanatıyla serbest bırakılabilen, kendini sesiyle ifade eden ve ayinin uygulanması yoluyla aktarılan bir güç olarak tanımlamaktadır.⁴⁷⁸ Adam’da sanat olarak değerlendirdiği büyü, kendine özgü teknikleri, kuralları bulunan ve büyücüler ya da işin ehli kişilerce uygulanan sanat olarak ifade etmektedir.⁴⁷⁹ Tanyu ise gücü ve sonuçları üzerinden büyü, “Tabiatüstü gizli güçlerle ilişki kurularak yahut kendilerinde gizli güçler bulunduğu inanılan bazı tabii nesneler kullanılarak zararlı, faydalı veya koruma gayeli bazı sonuçlar elde etmek için yapılan işler” olarak ifade etmektedir. Aynı zamanda büyü yapımında ruhların, cinlerin, şeytanların, canlı ya da

⁴⁷⁵ K.K.6, 11, 15, 16, 21, 24, 26, 27, 29, 32, 37, 47, 48, 53, 64, 86, 87, 88, 93, 96, 101, 105, 117, 121, 128, 129, 136, 138, 141, 144, 145, 147.

⁴⁷⁶ K.K.11, 18, 48, 86, 117, 121, 136.

⁴⁷⁷ K.K.9, 11, 18, 21, 27, 28, 48, 52, 54, 57, 64, 86, 99, 102, 117, 121, 136.

⁴⁷⁸ Malinowski, “Büyü, Bilim ve Din”, s.65

⁴⁷⁹ Baki Adam, “Dua, Rukye, Havas İlmi, Tılsım ve Büyü”, Halk İnanışları El Kitabı, Ed.: D. Arık ve A. H. Eroğlu, Grafiker Yayınları, 1. bs, Ankara, 2017, s.301.

ölmüş bazı hayvanların, cisimlerin, farklı şekillerin, özel isimlerin, harflerin, büyü olduğu inanan sözlerin, büyü yapılacak kişiye ait eşyaların araç olarak kullanıldığını da belirtmektedir.⁴⁸⁰ Tanımlara göre büyüün, insanların doğüstü varlıkları, belli ritüelleri yerine getirerek, kendine has araç ve gereçleri kullanarak kendi çıkarları doğrultusunda kullanması olduğunu söyleyebiliriz.

İnsanoğlu daima tabiatüstü varlıkların olduğunu düşünmüş ve onlarla iletişime geçerek doğada var olan canlı-cansız bütün varlıkları, nesneleri etkisi altına alabileceğine inanmıştır. Büyünün, tabiatüstü güçlerle doğanın etki altına alınabileceği inancından doğduğunu ifade eden Hançerlioğlu, büyüün üç farklı düşünceyi de içinde barındırdığını öne sürmektedir. Bunların birincisi; doğüstü güçlerin varlığı, ikincisi; bu güçlerden bir takım işlemlerle yararlanılabileceği, üçüncüsü de bu güçlerle doğanın insan iradesine bağlanabileceğidir.⁴⁸¹

Geleneksel halk anlayışında ise efsunculuk olarak adlandırılan büyücülük; sihirbazlık, üfürükçülük, muskacılık gibi sıra dışı olan bütün uygulamalar ile aynı anlamda kullanılmaktadır.⁴⁸² Yani halk arasında sihir ve büyüün aynı şey olduğu görülmektedir. Hâlbuki ikisi birbirinden farklı uygulamalardır. Bu doğrultuda da sihir göz boyama, el çabukluğu, hile, kandırma teknikleriyle işleri görünenden daha farklı bir biçimde göstermek amacıyla doğüstü varlıklarla temasa geçerek eşyanın doğasını değişmiş gösterme isteğiyle herhangi bir şeyi hızlı ya da ağır bir şekilde özüne aykırı bir biçimde hareket ettirerek gösterme sanatıdır.⁴⁸³

Kızıltepe ve çevresinde halkın dünyalık her türlü dilek ve isteklerini gerçekleştirmek amacıyla büyüye başvurdukları görülür. Çalışmanın bu bölümünde Kızıltepe ve çevresinde büyüyle ilgili konulara değinilmiştir.

Büyü Çeşitleri ve Yapılan Büyüler: Büyünün, işlem ve amaçlarına göre farklı çeşitleri bulunmaktadır. Her araştırmacı büyü tasniflerini kendi verilerine göre yapmıştır. Genel olarak büyü çeşitleri arasında “taklit büyü”, “temas büyü”, “ak büyü”, “kara büyü”, “aktif büyü”, “pasif büyü”, “av büyü” gibi büyüler gelmektedir. Uygulanma biçimlerine göre de “uzaklaştırıcı”, “hücum” ve “istekle” ilgili uygulamalar olarak üçe ayrılmaktadır.⁴⁸⁴ Büyü yapmanın iki temel ilkesi vardır. Bunların birincisi benzerlik ilkesi, ikincisi de yakınlık ilkesidir.⁴⁸⁵ Bu bağlamda her büyü türünün kendine özgü araç-gereçleri bulunmaktadır.

Yöre halkı da kendi gereksinimlerine göre yukarıda sayılan büyü çeşitlerini kullanmaktadır. Büyü çeşitlerinin hemen hemen hepsi kullanıldığı bilinmekle beraber yöre halkı büyüü daha çok iyi ve kötü büyü olarak ikiye ayırmaktadır. Bu durumda faydalı olanlar iyi, zarar verenler de kötü büyü olarak kabul edilmektedir. Buna göre karı koca arasını açmak amacıyla yapılan büyülerin kötü; arasını düzeltmek için yapılanların ise iyi büyü olduğu düşünülmektedir. Bununla birlikte hem iyi hem de kötü amaçlı büyü yapanların hizmetinde cinlerin bulunduğu söylenmektedir. Yörede büyü işi ile uğraşan kişilerin muskaların yazımında Kur’an’ı Kerim ayetlerini tersten yazdıkları zikredilmektedir.⁴⁸⁶

⁴⁸⁰ Hikmet Tanyu, “Büyü”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.6, İstanbul, 1992, s.501.

⁴⁸¹ Hançerlioğlu, “Dünya İnançları Sözlüğü”, s.93.

⁴⁸² Emanullah Polat, “Felak ve Nas Sureleri Bağlamında Sihir Mefhûmu”, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 14(52), 2015, s.2012.

⁴⁸³ Tanyu, “Büyü”, s.501; Polat, “Felak ve Nas Sureleri Bağlamında Sihir Mefhûmu”, s.211.

⁴⁸⁴ Sedat Veyis Örnek, “100 Soruda İlkellerde Din, Büyü, Sanat, Efsane”, Gerçek Yayınevi, 2. bs. İstanbul, 1998, s.141. Tanyu, “Büyü”, s.502; Abdulkadir Sipahi, “Türk Halk İnançlarında Büyü ve Büyü ile İlgili Uygulamalar”, Yüksek Lisans Tezi (Yayımlanmamış), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri (Dinler Tarihi) Anabilim Dalı, Ankara, 2006, s.14; Elife Çiftçi, “Kahramanmaraş’ta Büyü ile İlgili Karşılaştırmalı Bir Araştırma”, Yüksek Lisans Tezi (Yayımlanmamış), Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Kahramanmaraş, 2007, s.8.

⁴⁸⁵ Örnek, “100 Soruda İlkellerde Din, Büyü, Sanat, Efsane”, s.141; Tanyu, “Büyü”, s.502; Sipahi, “Türk Halk İnançlarında Büyü ve Büyü ile İlgili Uygulamalar”, s.14.

⁴⁸⁶ K.K.13, 19, 21, 29, 53, 81, 102, 116, 120.

Kızıltepe ve çevresinde büyü yapmanın ya da yaptırmmanın çeşitli yolları bulunmaktadır. Muska, at nalı, kişiye ait bir şeyin kullanılması gibi yöntemler bunlardan bazılarıdır. Bunlar arasında halkın en çok tercih ettiği yöntem muska yazdırma yoluyla büyü yapma ya da yaptırmaktır. Bu yöntem hem iyi hem de kötü büyü yapımında tercih edilmektedir. Muska yaptırılan kişilerin de genellikle el aldığına inanılan kişiler, şeyhler, hocalar ve ağzı dualı kimselerden oluşmaktadır. Bu kişilerden bazılarının kendilerine hizmet eden cinleri bulunmaktadır. Yöre halkının hastalanan, çok ağlayan ya da huysuzlaşan çocuğa, birinin hastalanmasına ya da iyileşmesine, arası bozulan karı-kocaya ya da mutlu çiftin arasını açmaya, kısmeti kapalı olduğuna inanılan genç kızı bahtını açmaya yahut genç kızın bahtını kapatmaya; nazar değdiğine inanılan kimselere, kayıp-çalıntı olan bir şeyi bulmaya; bereketi artırmaya ya da azaltmaya; hayvanların çok sayıda veya az sayıda doğurmasını sağlama gibi birçok konuda muskaları yazdırdıkları zikredilmektedir. Bununla birlikte yörede belalardan, felaketlerden, çeşitli musibetlerden korumak amacıyla yapılan koruma muskalarının insanın başına gelecek yedi belayı def ettikten sonra etkisinin azaldığı ifade edilmektedir. Bu durumda etkisi azalan muska, evin herhangi bir köşesinde gizlenmek suretiyle saklanmaktadır.⁴⁸⁷

Yörede iyi büyüler yaptığına inanılan bir kadının varlığından söz edilmektedir. Halkın söylemlerine göre kadının kendisine hizmet eden bir cini vardır. İnsanlar bu kadına başta çocuk sahibi olmak, kızların kısmetini açmak, nazar çıkarmak, iş sahibi olmak gibi niyetler için gitmektedir. Kadın, gelen kişilerin niyetini öğrendikten sonra başka bir odaya ciniyle görüşmeye gitmekte ve ondan, gelen kişi hakkında bilgi alıp gelen kişilere niyetleri ile ilgili bilgi vermektedir. Eğer başkası için kadına gidiliyorsa varsa o kişinin kimliği ya da ona ait bir atlet götürülmektedir. Aynı zamanda kadın, gerekli durumlarda kurşun ve şıma dökme işlemi de yapmakta ve koruma amaçlı Sultan Şeyhmus'a ait olduğu söylenen bir mühür bir mühür de vermektedir. Bu bağlamda yapılan işlemler sonucunda nazar, kırk değme, büyü gibi olayların etkisinden insanları kurtardığı söylenmektedir.

Kızıltepe ve çevresinde kötü amaçlar için yapılan büyülerin çeşitliliği çoktur. Bu konuda eşlerin arasını açmaya yönelik yapılan bir büyüden söz edilmektedir. Anlatılara göre Hârut ve Mârut adında iki meleğin yeryüzüne iner ve indikleri sırada, ayaklarının toprağa değdiği yerde ayak izleri oluşur. Daha sonra bu izleri görenler, büyüde kullanmak amacıyla toprakta beliren şekilleri çizerler, mühür haline getirirler ve sonra da bu mührü büyü yapımında kullanmaya başlarlar. Meleklerin ayak izi olduğu iddia edilen mühür, çoğunlukla eşlerin arasının açılmasına yönelik yapılan büyülerde kullanılmaktadır. Buna göre büyüyle uğraşan bir kişi tarafından şekillerin çizildiği bir kâğıt gizlice arası açılmak istenen kişilerin evine özellikle de karyolanın altına ya da yatakların arasına gizlice yerleştirilmektedir. Kâğıt, burada saklı durduğu müddetçe çiftlerin birbirine çirkin görüneceklerine, tartışacaklarına, birbirlerinden soğuyacaklarına ve aralarının açılacağına inanılmaktadır. Kimi zamanda büyü müskâ bulunmasa da eşler arasında huzursuzlukların çıktığı görülmektedir. Bu durumda dışarıdan aileye büyü yapıldığı düşünülerek şeyhe ya da hocaya gidilerek karşı muska yaptırılmaktadır. Diğer yandan kötü büyüleri daha etkin kılmak için büyü yapılması düşünülen kişiye ait bir şeyin kullanılması gerekmektedir. Mesela saç, tırnak, elbise parçası gibi şeylere ihtiyaç duyulmaktadır. Halk arasında saçın sihirli olduğu ve saçın içinde başın ruhu olduğu düşünülmektedir.⁴⁸⁸ Bu nedenle kadınlar kendilerine büyü yapılmasına engel olmak amacıyla saç ve tırnaklarını geliş güzel yerlere atmazlar, bunun yerine saçları duvar oyuklarına saklamakta, tırnaklarını da ya toprağa gömmekte ya da poşetleyip çöpe atmaktadır.⁴⁸⁹

Yörede kötü büyü yapımında çoğunlukla at nalının da kullanıldığı zikredilmektedir. Halkın yaşadığı tecrübelerden yola çıkarak demir üzerine yapılan büyülerin kötü amaçla olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda evin içerisinde ya da

⁴⁸⁷ K.K. 11, 13, 14, 15, 19, 21, 22, 29, 35, 42, 45, 50, 52, 54, 70, 78, 100, 102, 105, 120, 123, 142.

⁴⁸⁸ Mamatkul Folktales Jurayev ve Zebinisa Resulova, "Saçın Büyü Yapma Özelliği ve Özbek Halk Masallarında Ele Alınması", Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, XIII(1), 2013, s.226.

⁴⁸⁹ K.K.22, 35, 55, 99, 100, 120.

çevresinde at nalının bulunması halinde büyü olduğu düşünülmekte olup su dolu bir kuyuya atılmaktadır. Böyle yapılması halinde büyüün bozulacağına inanılmaktadır. Halk nazarında suyun temiz, kutsal, saf, iyi bir şey olduğuna inanılmakta olup bu özelliklerinden ötürü kişinin büyüden kurtulacağına inanılmaktadır. Diğer yandan büyü yapımında kullanılmak üzere ayak basılan yerden bir parça toprağın alındığı da bilinmektedir.⁴⁹⁰

Büyü Yapmanın/Yaptırmanın Amacı: Büyü yapma ya da yaptıрма nedeni çoğunlukla insanların menfaatlerini, çıkarlarını, mutluluklarını düşünmesidir. Bu çıkarların ahlaki açıdan iyi veya kötü olması fark etmemektedir. Bu çerçevede büyü yapmanın amaçları arasında her türlü avlanmayı bereketli kılma, hayvanları yetiştirme ve çoğaltma, tarım ürünlerinde verimi artırma, mal-servet çoğaltma, çocuk ya da erkek çocuk sahibi olma, başkaları üzerinde etki bırakma, aşk, sağlık, hastalık, düşmanı zarara uğratma, onun yenilmesini ya da ölmesini sağlama gibi çeşitli konular yer almaktadır.⁴⁹¹

Yöre halkı da istedikleri bir şeyin gerçekleşmesini sağlamak ya da olumsuz, sıkıntı verici bir durumun düzelmesi amacıyla büyü yaptırmaya ihtiyaç duymaktadır. Bunların başında hastalık, sıkıntı, huzursuzluk, iflas gibi çeşitli musibetler gelmektedir. Bununla birlikte ailede huzurun olması, karı kocanın birbirini sevmesi, çocukların anne babaya itaat etmesi, kazancında bereket olması gibi durumlarda da büyüye başvurulmaktadır. Halk arasında bu konularda büyü yapmanın sevap olduğu düşünülmekte ve bunun için şeyh, mele ya da farklı hocalara gidilmektedir. Diğer yandan bireylerin kıskançlık, haset, kin, nefret ya da düşmanlık duydukları kişilere karşı kötü büyü adı verilen “kara büyü” yaptırdıkları zikredilmektedir. Bu konuda ailenin huzurunu kaçırmak, karı kocanın arasını açmak, düşmanlarının başına felaketler açmak, genç kızların bahtını bağlamak, hastalık, ölüm gibi olayların meydana gelmesini sağlamak amacıyla büyülerin yapıldığı ya da yaptırıldığı söylenmektedir. Kara büyülerin de “cinci hoca” adıyla tabir edilen kişiler tarafından yapıldığı yörede bilinmektedir.⁴⁹²

Büyünün Anlaşılması ve Bozulması: Gündelik hayatta her şey normal bir şekilde seyrederken aniden bazı şeylerin ters gitmesi, evde huzursuzluğun meydana gelmesi, karı kocanın arasına soğukluk girmesi, çocukların asi davranmaları, işinde bereketin kaçması, hayvanların telef olması gibi durumlar büyü yapıldığının göstergeleri sayılmaktadır. Bununla birlikte evlerin içinde ya da çevresinde saç yumağı, kırık cam parçaları, muskalar, kâğıtlara yazılmış sözler ya da harfler bulunması ile kurşun döküldüğünde kurşunun yılan şeklini alması büyü yapıldığının işaretleri arasında yer almaktadır. Konuyla ilgili olarak evin kuytu köşelerinde muska ya da farklı bir şey bulunması halinde büyü yapıldığı anlaşılmakta ve bunun üzerine hocaya ya da şeyhe gidilerek karşı büyü yaptırılmaktadır. Halk nazarında kötü büyüye karşı yapılan iyi büyüün günah olmasının aksine iyi bir şey ya da sevap olduğu düşünülmektedir. Bu inanış bağlamında insanların “iyi büyü yaptıрма” adıyla şeyhlere ya da hocalara gitmekten çekinmedikleri görülmektedir.⁴⁹³

Kızıltepe ve çevresinde kötü amaçla yapılan büyülerin bozulması amacıyla suya atma, muska yaptıрма, kurşun dökme, Kur'an'ı Kerim'den sure ve dua okuma, muğiribi adı verilen bir kitabı açtırma gibi yöntemler kullanılmaktadır. Bu yöntemler için de şeyh, mele ya da cinci hocalara gidilmektedir.

Yörede yapılan kötü bir büyüün bozulması için hoca, bir miktar toprağın üzerine çeşitli dualar okuyarak büyü yapıldığı düşünülen kişiye evinin kuytu köşelerine ya da ayak basılmayan yerlerine azar azar dökmesi için vermektedir. Toprağın dökülmesiyle belli bir süre sonunda büyüün bozulacağına inanılmaktadır. Bununla birlikte kötü büyü yapıldığı anlaşılan kâğıt ya da muska dört parçaya ayrılmakta, bir miktar suyun içerisine konularak eritilmekte ve evin çevresine serpilme suretiyle dökülmektedir. Yapılan işlem bağlamında büyüün bozulacağına inanılmaktadır. Aynı

⁴⁹⁰ K.K.3, 50, 111, 113, 122, 124, 132.

⁴⁹¹ Örnek, “100 Soruda İlkellerde Din, Büyü, Sanat, Efsane”, s.133; Tanyu, “Büyü”, s.501.

⁴⁹² K.K.3, 11, 13, 14, 15, 19, 21, 22, 29, 35, 42, 45, 50, 52, 54, 70, 78, 100, 102, 105, 120, 123, 142.

⁴⁹³ K.K.3, 11, 13, 14, 15, 19, 21, 22, 29, 35, 42, 45, 50, 52, 54, 70, 78, 100, 102, 105, 111, 113, 120, 123, 142.

zamanda kötü niyetle yapılmış büyü kâğıt, muska ya da farklı şeylerin bulunması halinde bunlar bir kap içerisine alınarak yakılmakta, sönen ateşin külün üzerine bir miktar su dökülüp eritilmekte ve sonra da bu karışım; deniz, göl ya da akarsulara; ağaç diplerine ya da temiz olduğu düşünülen bir yere dökülmektedir. Kutsallığı bağlamında suyun büyü alıp kişiden uzaklaştıracağına ve böylece büyüün bozulacağına inanılmaktadır.⁴⁹⁴

Gündelik hayatta yöre insanı büyülerden korunmak amacıyla Ayet el-Kürsü, İhlâs, Felak ve Nâs sureleri okuyup kendilerine üflemektedir. Evlerinin duvarlarına Kur'an'ı Kerim asmakta, büyüden korur inancıyla da çörek otu bulundurmaktadır. Şeyhe ya da hocaya giderek koruma muskası yaptırıp kıyafetine takmaktadır. Yörede yapılan Süryani büyülerinin asla bozulmayacağına inanılmakla birlikte yine de bilinen yöntemlerin kullanılmasına devam edilmektedir.⁴⁹⁵

Muğiribi: Büyü yapımında ya da yapılmış büyüün bozulmasında geçmişten günümüze kullanıla gelen bazı kitaplar bulunmaktadır. Bu kitapların önemli bir özelliği ise kutsal kitaplar gibi görülmeleridir. Bu çerçevede içinde yer alan metinlerin büyüsel olduğu düşünüldüğünden çeşitli kehanet ve büyülerin yapımında kullanılırlar. Yaşamları boyunca insanlar cevabını aradıkları herhangi bir soruya, hastalığa, sıkıntıya çare bulmaya ya da geleceğe dair belirsizliklerin giderilmede bu kitaplardan faydalanmaktadır.⁴⁹⁶

Kızıltepe ve çevresinde iyi niyetli büyülerin yapılmasında “Muğiribi” adı verilen bir kitap kullanılmaktadır. Muğiribi, dünya kurulmadan önce yaşanmış olayların ve kurulduktan sonra kıyamete kadar olacak her şeyin yazılı olduğu iddia edilen bir kitaptır. Arap alfabesiyle yazıldığı söylenen bu kitabın sadece büyü yapabilen kişiler tarafından okunabildiği zikredilmektedir. Bu nedenle bu kitap yalnızca büyü yapanların elinde bulunmaktadır. Muğiribi'yi okuyacak ve büyüü yapacak kişinin abdestli, namazlı, dindar olması elzemdir. Muğiribi'ye özellikle darlık, sıkıntı ve huzursuzluk konularında başvurulmaktadır. Büyü yapımında şeyh öncelikle konuyla ilgili bölümü Muğiribi'den okuyarak bir bıçağa doğru üflemede ve o bıçakla da bir elmadan küçük bir parça kesmektedir. Kesilen bu elma parçasının yenilmesi halinde büyüün bozulacağına sıkıntı ya da huzursuzluğun son bulacağına inanılmaktadır. Konuyla ilgili olarak yörede yaşandığı öne sürülen bir anlatıya göre bir kadının oğlu, sebepsiz yere bir anda ailesine karşı asi, hırçın, düşmanca davranışlar sergiler ve sonrasında kaçıp dağa gider. Bu duruma üzülen anne, oğlunun geri dönmesi için şeyhe gider. Şeyh olanları dinler, oğlanın geri dönmesi için Muğiribi'yi okur, bıçağa üfler ve bir elmadan küçük bir parça kesip kadına verir. Bu elma parçası bir şekilde dağda bulunan oğlana ulaştırılır ve yemesi sağlanır. Elmayı yiyen çocuk da eski haline döner ve yaptıklarına pişman olur.⁴⁹⁷

3.5. Fal ve Fal İle İlgili İnanışlar, Uygulamalar

Fal, birtakım araç, gereç ve tekniklerle gelecekte, geçmişten ya da bilinmeyenlerden, merak edilen konulardan haber verme ya da ortaya çıkarma sanatı olarak tanımlanmaktadır. Halk nazarında ise çoğunlukla gelecekte haber alma olarak ifade edilmektedir. Fal bakma olayının insanların gizli ya da bilinmeye duydukları meraktan dolayı ortaya çıktığı görülmektedir. Bu merakı gidermek, sorulara cevap vermek amacıyla bazı insanların fal olayını başlattığı ve zamanla bu işi meslek haline getirdiği bilinmektedir.⁴⁹⁸ Yapılan araştırmalarda çeşitli fal türlerinin olduğu görülmektedir. Yıldız falı, el falı, kâğıt falı, iç organ falı, kum falı, zar falı, kitap falı,

⁴⁹⁴ K.K.6, 16, 22, 36, 100, 101, 120, 147.

⁴⁹⁵ K.K.3, 11, 13, 14, 21, 28, 29, 42, 44, 46, 52, 53, 67, 78.

⁴⁹⁶ Musa Osman Karatosun, “Kehanet Türleri ve Kadim Kültürlerdeki Uygulamaları”, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 16(2), 2016, s.280.

⁴⁹⁷ K.K.22, 35, 44, 46, 67, 100, 120.

⁴⁹⁸ Mehmet Aydın, “Fal”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.12, İstanbul, 1995, s. 134; Hançerlioğlu, “Dünya İnançları Sözlüğü”, s.152.

ateş falı, su falı, çay falı, kahve falı, kemik falı, rüya falı, su falı, papatya falı, çay falı, taş falı, ayna falı, kemik falı vb. gibi çeşitleri bulunmaktadır.⁴⁹⁹

Kızıltepe ve çevresinde insanların fal baktıkları ve baktırdıkları bilinmektedir. Bu konuda insanların içini rahatlatmak, gelecekte haber almak, bir konuda ne yapması gerektiğini bilmek, kaybolan ya da çalınan eşyaları bulmak amacıyla fal baktırdıkları söylenmektedir. İslâm dininde fal bakmanın, baktırmanın yasak ve günah olduğu yörede bilinse de çoğu kişinin bunu bildiği halde fal baktırmaya devam ettiği görülmektedir.⁵⁰⁰ Bunun nedeni ise yapılan türlü eylemler neticesinde sorunların devam etmesi ve çözüm arayışında olan halkın da bunun karşısında kendisini fal baktırmaktan geri alamamasıdır. Diğer yandan yöredeki falcıların sayısının fazla olmadığı belirtilmektedir. Fal bakanların şeyh, hoca (cinci) ve fal işi ile uğraşan bazı kişilerin olduğu zikredilmektedir. Fal baktırmaya ve falda söylenenlere aynen inananlar olduğu gibi bunu bir eğlence aracı olarak gören ve “Fala inanma falsız da kalma.” düşüncesinde olanlar da bulunmaktadır. Bununla birlikte fala bakmanın bir kuralı yoktur. Falda çıkan şekillerin, sembollerin ve söylenenlerin bakana göre değişim gösterdiği görülür. Bundan dolayı hangi şeklin ne anlama geldiği konusunda kesin bir bilgi verilememektedir.⁵⁰¹ Öte yandan fal bakıldığı sırada; “Aslında hepsi yalan, her şeyi Allah bilir.”, “Neyse halin çıksın falın.” gibi sözler söylenmektedir. Bununla beraber yörede halkın ilgi duyduğu fallar arasında kahve falı, papatya falı, kitap falı, kitap falı, kâğıt falı ve bulgur falı yer almaktadır.⁵⁰²

Kızıltepe çevresinde halkın genellikle kahve falına ilgi duyduğu söylenmektedir. Bu çerçevede kahve falına bakan ünlü bir falcı kadının olduğu, ücret karşılığında fal baktığı, bir fincan kahve için yaklaşık yirmi beş lira fiyat belirlediği ve fiyatın da günün şartlarına göre artış gösterdiği zikredilmektedir. Fala bakılacağı sırada içilen kahve fincanın ters olarak kapatıldığı, belli bir süre sonra soğumuş fincanın falcı tarafından açıldığı, içine baktığı ve gördüğü şekillerden yola çıkarak kişinin geçmişinden ya da geleceğinden bazı haberler verdiği belirtilmektedir. Fala bakıldıktan sonra kişiye büyü yapıldığı tespit edildiği takdirde falcının falına baktığı kişiyi, muska işleri ile uğraşan “şeyh” adı verilen başka kişi ya da kişilere yönlendirdiği ifade edilmektedir. Bu kişinin, falcının gönderdiği kişilerin sorunlarına göre farklı muskalar hazırlayarak verdiği ve bu bağlamda muskayı kullanan kişinin sorunlarından kurtulacağına inanılmaktadır. Diğer yandan falcı kadının ününün doğudan batıya tüm ülkeye yayıldığı söylenmektedir. Kadının diğer şehirlerde birlikte iş yaptığı aracı kişilerin bulunduğu ve fal baktırmak isteyen kişilerin kahve fincanlarını kapatarak kargo ile gönderdiklerinden söz edilmektedir. Daha sonra falcı kadının fincan sahiplerini aradığı ve fal hakkında bilgi verdiği anlatılmaktadır.⁵⁰³

Halkın kendi arasında eğlence amaçlı fal baktığı da görülmektedir. Genellikle arkadaş toplantılarında, günlerde, öğle sonu komşu gezmelerinde kahve falına bakılır. Bu bağlamda fal baktırmak isteyen kişi öncelikle bir dilek tutup kahvesini içer sonra da fincanı çevirmek suretiyle kapatarak soğumasını beklemektedir. Fincan soğuduğunda “fal bozulur” inancıyla fincan sahibinin dokunmasına izin verilmemektedir. Fincanın soğumasıyla birlikte fala bakacak kişi de fincanın dibinde ve çevresine yayılan kahve telvesinin aldığı şekle, sonra da fincan tabağının içerisine bakarak çeşitli yorumlar yapmaktadır.⁵⁰⁴

Yörede ilgi duyulan bir diğer fal çeşidi de “papatya falıdır.” Halk arasında özellikle kırsal kesimin daha çok ilgi duyduğu fal türü olarak bilinmektedir. Fal bakmak amacıyla çoğunlukla kırlarda papatyalar toplanır, dilekler tutulup “Olacak mı? Olmayacak mı?” ya da sevilen kişinin sevgisini öğrenmek için “Seviyor? Sevmiyor?” gibi sözler eşliğinde papatya yaprakları sırayla tek tek koparılmaktadır. Son yaprağa gelindiğinde “Olacak” ya da “Seviyor” çıkarsa fal sahibinin dileğinin olacağına tam aksi

⁴⁹⁹ Aydın, “Fal”, ss.134-138.

⁵⁰⁰ İlyas Çelebi, “Fal”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.12, İstanbul, 1995, s.139.

⁵⁰¹ Boratav, “100 Soruda Türk Folkloru”, s.100.

⁵⁰² K.K.14, 68, 93, 102.

⁵⁰³ K.K.8, 14, 28, 42, 45, 52, 54, 102, 114, 133.

⁵⁰⁴ K.K.4, 6, 8, 12, 14, 28, 34, 52, 54, 68, 93, 102, 112, 141.

“Olmayacak” ya da “Sevmiyor” çıkarsa da fal sahibinin dileğinin olamayacağına inanılmaktadır.⁵⁰⁵

“Kitap Falı”, halkın rağbet ettiği fallar arasında yer almaktadır. Bu fal türünde yöre halkı “cinci hoca” olarak bilinen kişilere giderek belli bir ücret karşılığında “azime” olarak bilinen kitap aracılığıyla fallarına baktırmaktadır. Fala bakmak için hoca, yanına bir bardak ya da kap içerisine su doldurur ve azimeyi okuduğu sırada bu suya bakmaktadır. Hoca suya baktığı sırada kişinin hem geçmiş hem de geleceğiyle ilgili bir takım şeyler söylemektedir. Fal bakma sırasında kişiye büyü yapıldığı tespit edilirse de hoca, bunu bozmak amacıyla muska hazırlayarak kişiye verdiği belirtilmektedir.⁵⁰⁶

“Kâğıt Falı” da yöre insanı arasında yaygın olan bir fal çeşididir. Tıpkı kitap falında olduğu gibi bu fal türü de “cinci hoca” adı verilen kişiler tarafından bakılmaktadır. Fala bakımında hoca, eline bir kâğıt alarak avucunda ovalamakta ve ovalama sonucunda kâğıdın üzerinde bazı yazılar belirlemektedir. Falcı kâğıdı alıp oda içerisinde bulunan yeşil renkli perdenin arkasına geçmek suretiyle, orada sadece kendisinin gördüğü ve duyduğu bir cinle görüşüp bazı bilgiler almaktadır. Gerekli bilgiyi alan falcı bu bağlamda kişiye falını söylediği zikredilmektedir.⁵⁰⁷

“Bulgur Falı” da diğer fal türleri kadar olmamakla beraber halkın ilgi gösterdiği bir diğer fal türüdür. Bu fal türü, Mardin il merkezinde “şeyh” olarak bilinen ve aynı zamanda büyü işleriyle de uğraşan bir kadın tarafından bakılmaktadır. Falcının bu işi eşinin ölmeden önce kendisine “el vermesiyle” yaptığı yörede bilinmektedir. Yörede denildiğine göre bu kadının sadece iyi amaçlara yönelik fal baktığı ve büyü yaptığı belirtilmektedir. Fal bakma konusunda falcı, gelen kişinin niyeti üzerine bulgur tanelerini avucuna alarak ovalamaktadır. Ovalama sonunda kişinin niyetine ya da dileğine göre bulgurlar altın tanesi, yüzük, hap, kâğıt gibi şekillere dönüşmektedir. Falcı, bu şekiller bakarak kişinin falıyla ilgili bilgi vermektedir. Fal neticesinde büyü yapıldığı anlaşılrsa da büyüün bozulmasına yönelik muska yapılmaktadır.⁵⁰⁸

Kızıltepe ve çevresinde fal türlerinin yanı sıra kayıp-çalıntı eşyalarla ilgili bu konuda uzman olan şeyh-hocalar da bulunmaktadır. Bu kişiler, kendine özgü yöntem ve teknikler kullanılarak konu hakkında bilgi vermektedir. Buna göre kayıp-çalıntı eşya hakkında alan kişinin cinsiyeti ve belirgin özellikleri tespit edilip söylenmekte ancak isminin verilmediği zikredilmektedir. Aynı zamanda eşyanın ne zaman alındığı ya da kaybolduğu, bulunup bulunmayacağı, çalanın getirip getirmeyeceği gibi hususlarda da bilgi verilmektedir.⁵⁰⁹

3.6. Nazar

Halk inanışlarında nazarın ve buna ilişkin dinsel, büyüsel inanış ve pratiklerin önemli bir yeri vardır. “Göz değmesi” olarak adlandırılan nazarın farklı tanımlarının yapıldığı görülmektedir. Sözlük anlamına göre nazar; belli kimselerde bulunduğu inanılan, kıskançlık veya hayranlıkla bakıldığında insanlara, eve, mala mülke hatta cansız nesnelere kötülük verdiğine inanılan uğursuzluk, göz olarak ifade edilmektedir.⁵¹⁰ Boratav ise bazı insanların bakışlarındaki zararlı güç ve bu güçle de; bir kişiye bir hayvana ya da bir nesneye bakmakla, canlı üzerinde hastalık, sakatlık, ölüm; nesne üzerinde çatlama, kırılma ya da düşme, yanma gibi bir olumsuz etkinin meydana gelmesi şeklinde tanımlamaktadır.⁵¹¹ Acıpayamlı ise nazarı gözü keskin birisinin muhatabına dikkatle bakması veya kötü niyetli bir kimsenin karşısındaki hakkında güzel sözler söylemesi olarak tanımlar ve aynı zamanda nazarı göz ve söz değmesi olarak iki

⁵⁰⁵ K.K.4, 6, 8, 12, 14, 34, 68, 93, 102, 112, 141.

⁵⁰⁶ K.K.15, 79, 103, 105, 106, 137, 139.

⁵⁰⁷ K.K.14, 28, 52, 54, 60, 78, 81.

⁵⁰⁸ K.K.8, 13, 14, 28, 52, 54, 56, 108, 142.

⁵⁰⁹ K.K.60, 78, 127, 128, 144.

⁵¹⁰ <https://sozluk.gov.tr>, (3.03.2020).

⁵¹¹ Boratav, “100 Soruda Türk Folkloru”, s.104.

çeşidinin olduğunu belirtmektedir.⁵¹² Yapılan tanımlar bağlamında daha çok kıskançlık duygusunun eşlik ettiği zarar verici etkiye sahip göz ve bakışla ilişkilendirilse de herhangi bir canlı yahut objeye yönelik hayranlık ve övgü sözlerin de etkisi açısından nazar kapsamında görülmektedir.⁵¹³

Tarih boyunca kurulan medeniyetlerde insanların ürettiği kültürlerde nazarın varlığına rastlanmaktadır. Nazar değmesinden korunmaya ve nazarı çıkarmaya dair birçok farklı uygulamalar da bulunmaktadır. Medeniyetler beşiği Anadolu'da da yaşamış farklı etnik kökene ve dine mensup insanlar da nazarın varlığına inanmış ve kendilerine özel uygulamalar ürettikleri görülmüştür.⁵¹⁴

İslam dünyasına bakıldığında nazar ve bununla ilgili dinsel-büyüsel uygulama ve inanmalar, genellikle halk dindarlığının önemli fenomenleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Konuyla ilgili olarak Kur'an'ı Kerim de nazar konusuna doğrudan temas eden ayet bulunmamakla beraber dolaylı biçimde bu meseleye işaret eden ayetlerin mevcut olduğu kabul edilmektedir. Buna göre Kur'an'ı Kerim Kalem suresi 51 de "...seni gözleriyle devireceklermiş gibi bakarlar..." ayetinde geçen bu sözden hareketle nazarın var olduğu düşünülmektedir. Konuyla ilgili hadisler bakıldığında nazarla ilgili birçok rivayet bulunmaktadır. Hz. Muhammed nazarla ilgili olarak; "Kaderi geçecek bir şey bulunsaydı bu göz değmesi olurdu." sözüyle nazarın varlığına işaret ettiği ve bundan dolayı torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'e dua ettiği belirtilmektedir. Bir başka rivayete göre de Resûl-i Ekrem Ümmü Seleme'nin evinde yüzü sararmış bir kız çocuğu görmüş ve "Bu çocuğa rukye tedavisi yapın, çünkü onda nazarın etkisi var." dediği zikredilmektedir. Ayet ve hadisler doğrultusunda Müslümanların nazarı kabul ettikleri ve bu çerçevede nazara karşı önlem almaya çalıştıkları görülmüştür.⁵¹⁵ Diğer yandan insan bedenini etkilemesi bakımından nazarın biyolojik boyutunun olabileceği düşünülmektedir. Bu konuda nazarın karşıdaki bireye temas etmesiyle vücudunda bulunan atomların değişime uğrayarak farklı biçim aldıkları öne sürülmektedir. Buna göre bazı bilim adamları gözlerin ya da bakışların etkisinden yola çıkarak nazarı "bio enerji" dâhilinde değerlendirilmektedir. Bu bağlamda insanların gözlerinden çıkan morötesi ya da kızılötesi ışınların kızgınlık, öfke, hırs, kıskançlık gibi kimi duyguları ortaya çıkarmasıyla karşılarında bulunan her türlü cisim, varlık, obje veya nesneye zarar verdikleri öne sürülmektedir. Bu çerçevede kişiden kişiye nazar derecesini farklılık gösterebileceği söylenmektedir. Örneğin bazı kişilerin nazarı o kadar güçlü olur ki koruma amaçlı bulundurulmuş nazarlıkları bile parçalayabileceğine inanılmaktadır.⁵¹⁶

Halk kültüründe herhangi bir zararlı olay belli bir sebebe yüklendiği zaman "Nazar değdi." deyiimi kullanılmaktadır. Halk arasında nazarın, başta sağlıklı, sevimli, bebeklere; gülbüz ve yaşına göre çok bilmiş çocuklara; yeni doğum yapmış sütü çok olan anneye; yakışıklı, boylu poslu erkeklere; güzel, becerikli, hamaratlığıyla çevrenin dikkatini çekenlere; akıllı, zeki, derslerinde başarılı olan öğrencilere; derece yaparak üniversiteyi kazananlara, mesleğinde başarılı ve zengin olanlara; kısmeti, şansı açık olanlara; yeni ve gösterişli bir ev, araba alanlara vb. gibi kişilere nazar değeceğine inanılmaktadır. Örneğin sağlıklı bir kişinin aniden kendisini halsiz hissetmesi, uykusunun gelmesi, sürekli esnemeye başlaması, hastalanması; bir çocuğun aniden huysuzlanarak ağlamaya başlaması, hastalanması, ölmesi; bir hayvanın sütünün aniden kesilmesi, sakatlanması gibi belirtiler nazar değdiğinin göstergeleridir. Bu belirtiler ortaya çıktığında nazar değdiği düşünülmekte ve aynı anlama gelen "Kem göze uğradı." deyiimi ile nazar değdiği ifade edilmektedir. Öte yandan mavi gözlerde ya da gök gözlü insanlar da nazar gücü olduğu ilkesine dayanılarak bu insanların kötü niyetli, kıskanç,

⁵¹² Orhan Acıpayamlı, "Anadolu'da Nazarla İlgili Bazı Âdet ve İnanmalar", Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi, XX (1-2), 1962, s.1.

⁵¹³ Salime Leyla Gürkan, "Nazar", TDV İslâm Ansiklopedisi, C.32, İstanbul, 2006, s.443.

⁵¹⁴ Gürkan, "Nazar", s.444.

⁵¹⁵ İlyas Çelebi, "Nazar", TDV İslâm Ansiklopedisi, C.32, İstanbul, 2006, s.445.

⁵¹⁶ Durmuş Gür ve A. Nazlı Soykan, "Anadolu Kültüründe Nazar ve Nazarlıklar: Safranbolu Örneği", Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi, 2(3), 2013, ss.117-118.

başkalarına zarar vermekten hoşlanan kimseler olduğuna inanılmaktadır. Bu durum gerçeklere aykırı olsa da halk arasında öyle olduğu inancı yaygındır.⁵¹⁷

Nazarın insanların yanı sıra mal, mülk, bereketli, bakımlı, kaliteli ürün veren tarla, bağ ya da bahçeye; çok meyve veren ağaca; gösterişli, hoş kokulu bitki ve çiçeklere; sütü bol olan hayvanlara; çevre tarafından beğenilen bir ev eşyasına vb. canlı-cansız varlıklara da nazar değeceğine inanılmaktadır. Nazar değdiğini gösteren işaretlerse bakımlı bağ-bahçenin aniden kuruması, bereketin azalması; bir eşyanın durduk yere kırılması, çatlaması gibi belirtiler nazar değdiğinin işaretleri olarak görülmektedir. Böyle bir durumu ifade etmek için de “Nazara geldi.”, “Nazara uğradı.” deyimleri kullanılmaktadır. Kimi zamanda aile içi düzen ya da iki dost arasındaki sevgi bağı gibi başarı ile yürütülen işler de nazar değmesi sonucunda bozulabilmektedir. Halk içinde bazı kişilerin, sebebi bilinmeyen olağanüstü ölçüde nazar güçleri olduğuna inanılmaktadır. Öyle ki bakışı ile bir atı iki yüz, üç yüz metreden çatlatabileceği ileri sürülen ve bunu ispatlayan kimseler hakkında hikâyeler de anlatılmaktadır.⁵¹⁸

Göz değmesi olarak adlandırılan nazarın ortaya çıkışında etkili olan bir unsur da kıskançlık duygusu ve buna yönelik korkudur. Zihnin ve ruhun dünyaya açılan penceresi olarak görülen gözün salt kötü etkiye sahip bulunduğu şeklindeki kadim inanıştan hareketle birçok toplumda kıskançlığın zarar verici etkisinin göz vasıtasıyla gerçekleştiği kabul edilmektedir. Buna göre güzel bir sevi görünce oluşan haset duygusu gözden yayılan ısınlar vasıtasıyla atmosferi kötülükle doldurmakta ve yakında bulunan canlılara veya esyaya geçmektedir. Bundan ötürü özellikle eski kültürlerde her türlü hastalık, talihsizlik ve kötü durum, bilhassa âni ölümler bilinçli veya bilinçsizce yapılmış nazarla ilişkilendirilmektedir.⁵¹⁹ Bununla birlikte nazar, kıskançlık gibi olumsuz duygulardan ya da beğeni dolu bir bakıştan gelebileceği gibi güzel bir insanı yahut bir şeyi tedbirsizce övme sonucunda veya kişinin yakınlarının fazla hayranlık ve sevgi duygularından da gelebilmektedir. Bu tür nazardan en çok çocuklar etkilenmektedir. Bu nedenle anne ve babanın kendi çocuklarına gereğinden fazla düşkünlükleri iyi karşılanmamaktadır.⁵²⁰

Nazar göz ve kıskançlıkla değebildiği gibi dil ile yani söylenen söz ile de değebilmektedir. Halk kültüründe “Göz değmezse söz değer.” deyiminin bunu yansıttığı görülmektedir. Halk arasında var olan inanca göre, neşeli çocuk bazı kimselerin diline uğramakta ve bu durumda çocukta neşesizlik başlamaktadır. Böyle bir olayda çocuk için “Dile geldi.” denir ve bu şekilde çocuğa nazar değdiği ifade edilmektedir. Dolayısıyla nazarı önlemek amacıyla özellikle bebekler sevilirken “Seni çirkin.” denilerek sevilmektedir. Bu bağlamda bebeğe nazar değmeyeceğine inanılmaktadır.⁵²¹

Nazar, Anadolu’nun birçok vilayetinde olduğu gibi Mardin-Kızıltepe yöresinin özellikle çalışma alanı olan Kızıltepe’de nazarla birçok inanmanın olduğunu bilmekteyiz. Yaptığımız gözlemlerde araştırmalarda, bu konuda halkla yapılan mülakatlarda ve saha çalışmasında netice de gördük ki başta gözleri mavi ve yeşil renkli olanlar olmak üzere kısa boylu kimselerin, kıskanç, haset ve fesatçı, art niyetli kötü kişilerin yanında özellikle maşallah demeyenlerin nazarının değeceğine inanılmaktadır. Aynı zamanda gözü başkasında olanın, münafık, dedikoducu kimselerin, abdestsiz-namazsız olan yaşlı insanların, bir kişiye ya da bir şeye aşırı ilgi, sevgi gösterenlerin de nazarının değeceğine inanılmaktadır. Yöredeki genel anlayışa göre nazarın en başta çocuklar olmak üzere yeni gelinlere, çocuk sayısı kalabalık olanlara, zenginlere, güzel kimselere değdiğine inanılmaktadır. Ancak yörede gördüğümüz kadarıyla sadece insanlara değil hayvanlara, bitkilere, cansız nesnelere hatta iki kişi arasındaki sevgi ve

⁵¹⁷ Boratav, “100 Soruda Türk Folkloru”, s.104; Nilgün Çıblak, “Halk Kültüründe Nazar, Nazarlık İnancı ve Bunlara Bağlı Uygulamalar”, Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi (TÜBAR), 15(15), 2004, s.103.

⁵¹⁸ Boratav, “100 Soruda Türk Folkloru”, s.104; Çıblak, “Halk Kültüründe Nazar, Nazarlık İnancı ve Bunlara Bağlı Uygulamalar”, s.103.

⁵¹⁹ Gürkan, “Nazar”, s.444.

⁵²⁰ Boratav, “100 Soruda Türk Folkloru”, s.104.; GÜRKAN Salime Leyla, “Nazar”, 32:s.444.

⁵²¹ Acıpayamlı, “Anadolu’da Nazarla İlgili Bazı Âdet ve İnanmalar”, s.8; Metin Ekici ve Pınar Fedakâr, “Gelenek, Aktarma, Dönüşüm ve Kültür Endüstrisi Bağlamında Nazar ve Nazar Boncuğu”, Milli Folklor Dergisi, 26(101), 2014, s.43; K.K.9, 14, 25, 42.

dostluğu da nazar değmektedir. Nitekim bir kişi üst üste ağaca ya da bitkiye; “Ne kadar çok meyve tutmuş.” diye söylerse o ağacın ya da bitkinin kuruyacağına inanılmaktadır.⁵²²

Çalışmanın bu bölümünde Kızıltepe ve çevresindeki nazarla ilgili inanış ve uygulamalar ele alınmıştır. Bu çerçevede nazar konusu, nazardan korunma için yapılan uygulamalar ve nazarı çıkarma için yapılan uygulamalar olarak iki bölümde incelenmiştir.

Nazardan Korunma İçin Yapılan Uygulamalar: Kızıltepe ve çevresinde özellikle çocuk, ev, araba, hayvan, ürün gibi canlı-cansız varlıkları nazardan koruma amacıyla birçok önlemin alındığı görülmektedir. Bu önlemlerin başında koruma tedbirleri gelmektedir. Bu tedbirler arasında nazarlıklar, muska, ayet ve dua okuma, tütsü yapmak, şeyhe-hocaya gitme, kazan karası sürme, duvarlara farklı nesneler asma vb. gibi formlar ve şekiller uygulanmaktadır. Ancak sadece bunlar değil herkesin nazara karşı yapması gereken vazifelerinin de olduğuna inanılmaktadır. Bu çerçevede yetişkinler Felak, Nas suresi, Ayet el-Kürsü, nazar duasını okuyarak kendisine üflemektedir. Bunların yanı sıra üzerinde mavi boncuk ve muska taşır, harmeri yakarak kokusunu içine çekmektedir. Bu bağlamda yetişkinlerin nazardan korunacağına inanılmaktadır.⁵²³

Yörede nazarın en çok çocuklara değeceğine inanılmaktadır. Nitekim nazara uğramada çocukların masum, savunmasız olmaları ve kendi kendilerini kötü şeylerden koruyamamaları en büyük etken olarak görülmektedir. Bundan ötürü yöre insanı çocukları dünyaya geldiği andan itibaren her zaman ve mekânda nazardan korumak amacıyla çeşitli uygulamalara başvurmaktadır. Bunun için yeni doğmuş küçük çocuklar, yabancılara gösterilmemekte ve birisi geldiğinde de çocuğun yüzü hemen bir örtüyle kapatılmaktadır. Aynı zamanda nazardan koruma amaçlı çocuğun omzuna koruma muskası, mavi boncuk, hacdan getirilen çeşitli renkteki taşlar, kehribar taşı, mazı kozalağı, ipe dizilmiş deniz kabukları (bileğine de takılabilir), türbelerden getirilen yeşil bez parçası, zakkum dalı gibi çeşitli şeyler takılmaktadır. Çocukların bulunduğu odada harmer, tütsü niyetiyle yakılmaktadır. Çocuk sevildiği zaman “Maşallah” ya da “Maşallah Bâreke Allah” diye söylenmektedir. Bunların yanı sıra ezilmiş köpek pisliği; parçalanmış yılan kemiği bir bezin içerisine konularak çocuğun omzuna iğne yardımı ile tutturulmaktadır. Kimi zamanda evlerde süs amaçlı kullanılan harmer, bir miktar suya batırılmakta ve bu su ile çocuğun banyo yapması sağlanmaktadır. Yine çocukların el bileklerine, alnına, yanaklarına, kulak arkasına ve karnına kazan karası artı (+) şeklinde sürülmektedir. Çocuk biraz büyüdüğünde burnu üzerine nokta (.) şeklinde yöresel dövme yapılmaktadır. Bazen de çocukların saçlarına şımayla tutturulmuş çeyrek altın takılmaktadır. Altının çocuğu hem güzel gösterdiğine hem de nazardan koruduğuna inanılmaktadır.⁵²⁴

Kızıltepe ve çevresinde mavi renkli, yassı, üzerinde deliklerin bulunduğu, farklı ebatlarda olan “süryani gözü”⁵²⁵ adı verilen boncuklar da nazar amaçlı çocuklara takılmaktadır. Günümüzde bu takı daha çok altın ile çevrelenerek kadın kolyesi şeklinde kullanılmaktadır. Diğer yandan bu boncuğun nazara karşı kullanıldığı Hz. Muhammed’e dayandırılan bir anlatıda geçmektedir. Bu anlatıya göre Hz. Muhammed çok güzel bir çocuktur ve annesi Âmine, onu nazardan korumak için saçının ortasına delikli mavi bir boncuk takar. Saçına takılan bu boncukla birlikte Hz. Muhammed sokağa oynamaya çıkar. Oyun oynadığı sırada onun güzelliğini görenler ona hayran kalır ve saçındaki

⁵²² K.K.6, 7, 11, 21, 23, 27, 29, 38, 41, 42, 46, 53, 86, 99, 102, 104, 120, 145, 146.

⁵²³ K.K.6, 9, 7, 11, 13, 14, 21, 22, 23, 27, 29, 38, 41, 42, 46, 53, 54, 67, 86, 88, 89, 100, 102, 104, 116, 120, 121, 124, 125, 127, 128, 129, 136, 137, 139, 141, 142, 144, 145, 146, 148.

⁵²⁴ K.K.3, 6, 9, 7, 11, 13, 14, 21, 22, 23, 27, 29, 38, 41, 42, 44, 46, 53, 54, 67, 86, 88, 89, 94, 97, 100, 102, 104, 111, 113, 116, 120, 121, 124, 125, 127, 128, 129, 132, 136, 137, 139, 141, 142, 144, 145, 146, 148.

⁵²⁵ “İran firuze taşından yapılan bir boncuk üzerinde iki deliği bulunana bir taştır. Taşın üzerindeki iki delik, gözü simgelemektedir. Yatay bir oval şeklindeki taş da gözün karşılığı olmaktadır. Süryani ustalar tarafından yapılan bu boncukların nazara karşı koruduğuna inanılmaktadır. Kadim kültürlerden bu yana kötü enerjinin göz üzerinden yayıldığına inanılması sebebiyle nazar boncuklarında göz tasvirleri sıklıkla kullanılmaktadır.” <https://eksisozluk.com/suryani-nazar-boncugu-6444493>, (16.12.2021).

mavi boncuk ikiye ayrılır. Yörede bu anlatı bağlamında nazara karşı bu boncuğun takılmasının iyi olduğuna inanılmaktadır.⁵²⁶

Yörede hemen her konuda olduğu gibi nazardan korunmak amacıyla da şeyhlere, hocalara gidilmektedir. Hoca/şeyh hem çocukları hem de diğer aile bireylerini nazardan korumak ve ailenin her türlü işinin yolunda gitmesini sağlamak amacıyla renkli ipliklerden oluşan bir bilezik ya da kolye hazırlamaktadır. Bilezik ya da kolye yapımı için on iki farklı renk iplik kesilmekte ve üzerine belli aralıklarla yedi tane düğüm atılmaktadır. Hoca/şeyh, her düğüm atımında çeşitli dualar okumakta ve sonra da bu ip bileziği ya da kolyeyi onu takacak kişilere vermektedir. Bu çerçevede bu bileziği ya da kolyeyi takanların nazardan korunacağına ve şansının döneceğine inanılmaktadır. Diğer yandan hasta olan kişilerin şifa bulması içinde bu renkli ve düğümlü iplerin kullanıldığı söylenmektedir.⁵²⁷

Yörede hem çocuk hem de büyükleri nazardan korumak amacıyla nazar konusunda uzman “ocak” sayılan ailelere gidilmektedir. Bu aileler başta nazar olmak üzere, hastalık, kısırlık, korku, cinlerden korunma amacıyla çeşitli muska hazırlamaktadır. Muskanın, ocak aile tarafından yapılması halinde fayda vereceğine aksi halde fayda vermeyeceğine inanılmaktadır. Muska yapımında demirden yapılmış, yüzük büyüklüğünde bir halka kullanılmaktadır. Halkanın üzeri renkli ipliklerle sarılarak kapatılmakta ve bir parça derinin içerisine konularak üzeri dikilmektedir. Deri içerisine konulan halka, ip takılmış muska şeklindeki başka bir deri parçasının içerisine yerleştirilmekte ve bu şekilde çocuğun boynuna takılmaktadır. Bu çerçevede muskayı taşıyan kişilerin nazardan, hastalıklardan ve her türlü kötülükten korunduğuna inanılmaktadır. Diğer yandan muska, gelecek nesillerin de kullanması amacıyla saklanmaktadır.⁵²⁸

Halkın içinde yaşamlarını sürdürdüğü evlerini nazara karşı korumak amacıyla da uyguladığı bir takım pratikleri bulunmaktadır. Buna göre ev inşa edildiği sırada ya da satın alındığında kurban kesilmekte ve kesilen kurbanın kafatası kemiği ya da sadece boynuz kısımları evin dış duvarına asılmaktadır. Aynı zamanda yeni bir ev alındığında, taşınmadan önce evin içine tuzlu su serpilmektedir. Taşınma sırasında ise ilk önce Kur'an'ı Kerim ve seccade eve taşınmakta, daha sonra diğer eşyalar taşınmaktadır. Bu bağlamda evin hem nazardan hem de cinlerden korunacağına inanılmaktadır. Diğer yandan kapılara, kapı üstlerine, evin iç ve dış duvarlarına bazı nesneler asılmakta ya da fırlatılmaktadır. Bunun için muska, yeni bir terlik ya da ayakkabı, at nalı, at nalına bağlanmış süpürge dalları, sarımsak, farklı şekillerde hazırlanmış harmer, mavi boncuk, yöreye özgü bir diken çeşidi, delikli taş, yılanık ve deve gözü adı verilen taşlar, bir parça kurşun, zakkum dalı, bez içerisine konulmuş ezilmiş köpek pisliği gibi çeşitli nesneler duvar ve kapılara asılmaktadır. Bunların yanı sıra evin içerisinde basılmayan bölümlere tuz serpilmekte; evin dış duvarına yumurta fırlatılmakta; eve sağ ayakla ve besmele çekilerek girilmektedir. Bütün bu uygulamaların yapılması halinde evin ve hane halkının nazardan korunacağına inanılmaktadır.⁵²⁹

Arabalara gelince, yörede onlara yönelik de yapılan bazı koruma uygulamaları bulunmaktadır. Bunun için arabanın içerisine bir çift çocuk ayakkabısı, özel kılıfı içerisinde Yasin kitabı, zakkum dalı, mavi boncuk gibi nesneler asılmakta ve aynı zamanda yeni alınan arabanın ön tekerlerine yumurta fırlatılmaktadır. Ayrıca un ve sudan yapılmış bir parça hamur, arabanın kaporta ve arka plakası üzerine sürülmektedir. Bunlarla birlikte yeni bir araba alındığında kurban kesilmekte ve kanın arabaya sıçramasını sağlamak amacıyla da hayvan arabanın önünde kesilmektedir. Kesim

⁵²⁶ K.K.60, 78, 81, 127, 128, 144.

⁵²⁷ K.K.34, 38, 40, 135.

⁵²⁸ K.K.39, 55, 92, 99, 148.

⁵²⁹ K.K.3, 6, 9, 7, 11, 12, 13, 14, 17, 20, 21, 22, 23, 25, 26, 27, 29, 38, 41, 42, 44, 46, 53, 54, 67, 86, 88, 89, 97, 100, 102, 104, 108, 110, 111, 113, 116, 120, 121, 123, 124, 125, 127, 128, 129, 132, 136, 137, 139, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 148.

sonrası araba sahibi, elini kurbanın kanına bulamakta ve arabanın ön camının ortasına yapıştırmak suretiyle orada el izini bırakmaktadır.⁵³⁰

Yöre insanı hayvanların da nazara geleceğine inanmaktadır. Bu bağlamda hayvanları nazara karşı korumak için yapılan bazı işlemler vardır. Yörede hayvanlar arasında en çok ineklere nazar değdiğine inanılmaktadır. Özellikle doğum zamanı yakın olan ya da yeni doğum yapan hayvanın sütünün çoğalması nedeniyle nazarı çektiği düşünülmektedir. Dolayısıyla bu özellikteki hayvanlar, ahırdan dışarı çıkartılmaz ve kimseye gösterilmemektedir. Aynı zamanda inek doğum yapacağı sırada “İnşikak” suresi okunmaktadır. Hayvanların boynuna harmer, mavi boncuk ve at nalından oluşan bir kolye takılmaktadır. Yine nazar için muska hazırlanarak hayvanın iki boynuzu arasına asılmaktadır. Doğum yapan hayvanların ilk sütü komşulara dağıtılmaktadır. Bunlarla birlikte hayvanların üzerine çeşitli dualar okunarak üflenmektedir. Yapılan işlemler çerçevesinde hayvanların nazardan korunacağına inanılmaktadır.⁵³¹

Nazarla ilgili olarak yörede tarla, bağ, bahçeye yönelik yapılan nazar uygulamaları bulunmaktadır. Bunun için bağ, bahçe ya da tarladaki ürüne nazar değmesini önlemek amacıyla meleye ya da şeyhe gidilmekte ve nazar ayeti yazdırılarak muska yapılmaktadır. Hazırlanan muska bağ, bahçe ya da tarla da bulunan bir ağacın dalına asılmaktadır. Ağaç yoksa da tarlanın başına bir değnek dikilmekte ve muska da bu değneğe bağlanmaktadır. Bunun yanı sıra buğdaya nazar değmesini önlemek amacıyla buğday hasadı sırasında toplanan buğdayın bir kısmı yere dökülmektedir. Yere dökülen buğdayın tam ortasına da büyük, siyah renkli bir taş dikilmektedir. Aynı zamanda hasat zamanı buğday başağı ile toplanarak büyük harmanlar yapılmakta ve üzerine büyükçe delikli bir taş konulmaktadır. Yapılan uygulamalar bağlamında ürünlere nazar değmeyeceğine inanılmaktadır.⁵³²

Nazarı Çıkarma İçin Yapılan Uygulamalar: Kızıltepe ve çevresinde kişi, çocuk, hayvan ya da cansız nesnelere değen nazarı çıkarmaya yönelik yapılan uygulamalar arasında çeşitli şeylerden tütsü yapma, şeyhe/hocaya gitme, kurşun dökme, iple ayak ölçüsü alma, türbeyi ziyarete gitme, söz söyleme gibi pratikler ve formlar yer almaktadır. Bunlar arasında yörede en yaygın olan yöntem “harmer” tütsüsüdür. Tütsüde bu bitkinin kullanımına dair bir anlatıya göre Hz. Muhammed’in başı ağrıdığı sırada harmer yaktığı ve ondan çıkan koku ile baş ağrısının geçtiği anlatılmaktadır. Bu çerçevede yöre halkı arasında harmerin tütsü olarak kullanılmasının iyi olduğuna inanılmaktadır.

Nazardan korunmak amacıyla yörede harmer tütsüsü çoğunlukla haftada en az bir defa yapılmaktadır. Tütsünün sevap olduğu inancıyla cuma günü saladan önce yapılmasına özen gösterilmektedir. Uygulamada harmer bir kabın içine alınarak yakılmakta ve dumanın her yere yayılmasına yönelik de evin içinde gezdirilmektedir. Yapılan işlem bağlamında ev ve aile bireylerinin üzerinde bulunan nazarının çıktığına inanılmaktadır. Aynı zamanda tütsü dumanın komşulara gitmesi içinde evin dış kapısı açılmakta ve böylece kokuyu duyan komşuların, o eve nazarlarının değmeyeceğine inanılmaktadır. Diğer yandan yörede harmer tütsüsü, farklı malzemelerin bir araya getirilmesiyle de yapılmaktadır. Bunun için harmerle birlikte tuz, çörek otu, soğan ve sarımsak kabukları bir kaba konularak hep beraber yakılmaktadır. Ürünler yandığı sırada içinde bulunan tuzun patlaması ile o evde bulunanların üzerinden nazarın çıktığına inanılmaktadır. Aynı zamanda nazar değmesin diye yeni gelin eve girdiğinde harmer yakılarak etrafında gezdirilmektedir. Harmerin yanı sıra kuru kırmızıbiber yemek pişirilen ocakta ateşe verilerek yakılmaktadır. Aynı şekilde nazar ettiğini düşünülen kişinin adı bir kâğıda yazılarak yakılmaktadır. Kimi zamanda öncesinde üç Ayet el-Kürsü, İhlâs, Felâk ve Nâs sureleri okunduktan sonra kâğıt yakılmaktadır. Kâğıt yanıp kül olduktan sonra nazarın çıktığı düşünülmektedir. Bazen de falcılara gidilmekte ve onların hazırladığı muska ya da başka ürünler kullanılarak nazarın çıkması

⁵³⁰ K.K. 6, 9, 7, 11, 12, 13, 14, 17, 20, 21, 22, 23, 25, 27, 29, 38, 41, 42, 44, 46, 53, 54, 67, 86, 88, 89, 97, 100, 102, 104, 108, 110, 116, 120, 121, 123, 124, 125, 127, 128, 129, 132, 136, 137, 139, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 148.

⁵³¹ K.K.9, 44, 46, 50, 51, 67, 86, 102, 110, 117, 118, 121, 124, 140, 145.

⁵³² K.K.11, 13, 18, 21, 29, 34, 38, 50, 53, 73, 86, 124, 135, 136.

sağlanmaktadır. Bununla birlikte şeyhe gidilmekte, şeyhin çeşitli dualar okuyarak hazırladığı suyun bir kısmı nazara uğramış kişiye içirilmekte ve kalan kısmı da evin içerisine serpilmesi amacıyla nazara uğramış kişiye verilmektedir.⁵³³

Nazar çıkarmada yöre halkının uyguladığı bir diğer pratik ise “iple ayak ölçüsü alma” yöntemidir. Bu uygulamanın farklı biçimleri bulunmaktadır. Buna göre uygulamanın biri çocuklara nazar değdiğinde yapılmaktadır. Bunun için önce bir keçinin kılları ya da koyunun yünleri kırılarak ip haline getirilmektedir. Bu ipten yaklaşık otuz santimetre kesilerek saç örgüsü gibi örülmektedir (bkz. Fotoğraf 9). Örülen ip, daha sonra çocuğa nazar değdirdiği düşünülen kişinin ayakkabısının üzerine tutulmaktadır. İp, nazar değdiren kişinin gözünün önüne getirilmekte ve onun yüzüne karşı; “Senin nazarın bu çocuğa değdi, nazarın bu çocuktan çıksın.” şeklinde sözler söylenerek ip yakılmaktadır. Kişinin yüzüne söyleme imkânı bulunmadığı takdirde harmerle birlikte yakılarak evin içinde gezdirilmektedir. Diğer bir uygulamada ise keçinin kıllarından yapılmış örgü ip, kişinin ayakkabısı üzerine konularak ölçüsü alınmaktadır. Bunun mümkün olmadığı durumlarda o kişinin ayak bastığı yere gidilmekte, ayak izinin olduğu yere ip indirilerek ayak ölçüsü alınmakta ve ipe burada bir düğüm atılmaktadır. Düğüm atılan bu ipin üzerinde yedi düğüm oluşana kadar başka ayak ölçülerinin alınmasına devam edilmektedir. İpin üzerinde yedi tane düğüm olduğu zaman da ip, harmer, tuz, soğan ve sarımsak kabukları ile bir kabın içine alınarak yakılmaktadır. İpin bu şekilde yakılması ile nazarın çıktığına inanılmaktadır. Genel uygulama böyle olmakla beraber kimi zaman da keçi kılı ya da yorgan ipi de kullanılmaktadır. Bu çerçevede kıl ya da ip, ayakkabıya ölçülmekte ve sonrasında hemen yakılmaktadır.⁵³⁴

Kimi zaman da başkasının arkasından konuşulması da nazar sayılmaktadır. Bu durumda hakkında dedikodusu yapılmış kişi, dedikodusunu yaptığı düşündüğü kişinin yanına giderek yüzüne karşı; “Bana nazar değdirdin.” demektedir. Böylece nazarın çıktığına inanılmaktadır. Bunun yanı sıra Ayet el-Kürsü, İhlâs, Felak ve Nâs sureleri okunmaktadır. Bazen de nazar değdirdiği düşünülen kişiye gidilmekte ve ondan banyo yapması istenmektedir. Banyo sırasında kullanılan su, bir kap içerisinde biriktirilmekte ve nazara uğrayan kişiye verilmektedir. Kişi de banyo yapacağı sırada bu kullanılmış sudan bir miktar suyu, kendi banyo suyuna karıştırarak banyo yapmaktadır. Yapılan bu uygulama ile nazarın çıktığına inanılmaktadır. Kendisinde nazar olduğunu düşünen kişi, akrep ölüsünü eline alarak evin duvarına yapıştırmakta ve sonra da ona doğru bir müddet bakmaktadır. Bu bağlamda kişi akrebe baktıkça nazarın ona geçtiği ve kişinin nazardan kurtulduğuna inanılmaktadır.⁵³⁵

Bir başka nazar çıkarma pratiğinde ise nazar değdiren kişinin sol terliği alınarak üzerine üç defa tükürülmektedir. Her tükürmede; “Nazarın çıksın, gözün çıksın.” diye söylenmekte ve bu bağlamda nazarın çıkarıldığına inanılmaktadır. Bunun yanında bir kâğıda göz resmi çizilmekte ve sonra da iğne, bir kâğıda bir harmere olmak üzere sırasıyla üç defa batırılmaktadır. İğne, her batırıldığında; “Falanın nazarın çıksın, gözün çıksın.” diye söylenmektedir. Sonrasında bu kâğıt, harmer ve bir miktar tuz bir kabın içerisine konularak yakılmakta ve nazara uğramış kişi de yanan tütsünün buharını içerisine çekmektedir. Yapılan uygulama çerçevesinde nazarın çıktığına inanılmaktadır. Kimi zamanda cam bir eşya yere düşerek tuzla buz olduğunda nazarın çıktığına inanılmaktadır. Ancak normal bir şekilde ikiye ya da üç parçaya bölünürse de kaza-belanın önlendiği varsayılmaktadır.⁵³⁶

Yöre halkı her türlü olayda olduğu gibi degen nazarı çıkarma konusunda da kurşun dökme yöntemine başvurmaktadır. Hem nazarın değip değmediğini öğrenmek hem de degen nazarı çıkarmak amacıyla kurşun döktürmektedir. Geçmişte Hristiyan

⁵³³ K.K.6, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 16, 18, 19, 21, 22, 23, 24, 25, 27, 28, 29, 31, 35, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 44, 46, 48, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 59, 66, 67, 79, 80, 83, 86, 87, 88, 89, 96, 99, 100, 101, 102, 104, 105, 106, 108, 115, 116, 117, 119, 120, 124, 127, 131, 136, 137, 142, 144, 145, 146, 148.

⁵³⁴ K.K. 7, 8, 16, 17, 24, 42, 45, 50, 56, 57, 64, 78, 81, 82, 96, 102, 105, 106, 108, 114, 115, 117, 121, 123, 124, 127, 128, 142, 144, 145, 147, 148.

⁵³⁵ K.K. 44, 46, 67, 95, 118, 128, 129, 140, 144.

⁵³⁶ K.K.39, 24, 86, 96, 110, 117, 121, 128, 129, 136, 143, 144, 145.

kadınlar tarafından yapılan kurşun dökme işlemi günümüzde kurşun dökme ocağı olarak bilinen kadınlar ile erkek kardeşi bulunmayan kadınlar tarafından yapılmaktadır. Toplum içerisinde daha çok saygı gösterilen bu kadınların söyledikleri doğru olarak kabul edilmektedir. Kadınlar arasında kurşun dökmenin şekli konusunda tam bir birliktelik bulunmamaktadır. Ancak uygulamalardaki farklılıklara rağmen kurşun dökme, özü itibarıyla aynıdır. Nazar amaçlı yapılan kurşun dökme işleminde suya dökülen kurşuna bakılmakta ve kurşun göz göz olmuşsa nazar değmiş anlamına gelmektedir. Değen nazarın tamamen çıkmasını sağlamak amacıyla aynı işlem iki çarşamba, bir cuma olmak üzere üç defa üst üste yapılmaktadır. Bu arada çocuk için kurşun döküldüğünde işlem sonrasında harmer tütsüsü yakılmakta ve Felak, Nâs gibi surelerin okunmasıyla dumanı çocuğun yüzüne doğru üflenmektedir. Yapılan işlem çerçevesinde nazarın çıktığına inanılmaktadır. Diğer yandan nazara uğrama sonucunda deliren hayvana muska yapılmakta ve boynuna takılmaktadır.⁵³⁷

3.7. Uğur – Uğursuzluk

Uğur ve uğursuzluk, insanların yaşadığı olumlu ve olumsuz tecrübelerin sonucunda ortaya çıkan inanmalardır. Bunların ortaya çıkışında hem dinin hem de kültürün etkisi bulunmaktadır. Uğur; toplumda meydana gelen bazı olaylarda ortaya çıkan, insana şans, mutluluk, iyilik getireceğine inanılan işaret ya da herhangi bir varlıkta veya eşyada var olduğu düşünülen iyilik kaynağıdır.⁵³⁸ Bu kapsamda insana mutluluk, iyilik ve şans getirdiği düşünülen her türlü durum için kullanılan bir ifadedir.⁵³⁹

Uğursuzluk ise uğurlu sayılanların zıddını oluşturan her şeydir. Uğursuzluk; yaşanan bazı olaylar da ortaya çıkan ya da görülen, insana olumsuz etkide bulunarak kötülük getirdiği düşünülen belirti, iz, olay ya da objelerde var olduğuna inanılan olumsuz güç olarak nitelendirilebilir.⁵⁴⁰ Bu durum, insanların işlerinin ters gitmesine neden olan her türlü olumsuz öğeyi içinde barındırmaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde uğursuzluk insanların görmesiyle ya da duymasıyla nefret ettiği, reddettiği veya korktuğu şeylerin başına gelmesine neden olan her türlü durum için kullanılan bir tabirdir.⁵⁴¹

Uğurlu İşler, Nesneler, Canlılar ve Uğur Sebepleri: Kızıltepe ve çevresinde halkın kendilerine uğur getirdiğine inandığı bazı kişiler vardır. Bu kişilerin en temel özelliği ise başladıkları işi hızlı, sorunsuz bir şekilde bitirmeleri ve yaptıkları işin sonunda çevreye hayır-bereket getirmeleridir. Bu bağlamda uğurlu sayılan kişiler geldiğinde, o sırada yapılan işin olumlu yönde ilerleyeceğine ve çabuk netice vereceğine inanılmaktadır. O zaman da o kişiye; “Ayağın uğurlu geldi.”, “Sen bana uğurlu geldin.”, “Uğur getirdin.” gibi sözler söylenmektedir. Bunun yanı sıra bir kişi, kazara üzerine ya da yere su dökerse o eve bereket geleceğine inanılmaktadır.⁵⁴²

Diğer yandan fiziki görünüşü, rengi, davranışı ve hareketine göre uğurlu sayılan bazı hayvanlar vardır. Bu hayvanlar uğurböceği, beyaz kelebek, karınca, inek, koyun gibi hayvanlardır. Uğurböceği, adı gibi uğurlu sayılmakta ve “Uç uç uğur böceği annen sana terlik pabuç alacak.” denildiğinde uçup birinin başına ya da omzuna konduğu takdirde bu hareketin o kişiye uğur, müjdeli bir haber getireceğine inanılmaktadır. Bunun yanı sıra uğur böceğinin üzerinde genellikle yedi siyah benek bulunmakta ve bu beneklerin böceği gören kişi ya da kişilere uğur getireceğine inanılmaktadır. Beyaz bir kelebekte uçup bir eve geldiğinde o evde yaşayanlara müjdeli, uğurlu bir haber geleceğine inanılmaktadır. Karınca ise hem uğurlu hem de uğursuz görülen bir hayvandır. Buna göre karınca bir eve geldiğinde o evde yaşayanların kısa bir zamanda

⁵³⁷ Bu paragraf, kaynak kişi dizininde yer alan bayanların ifadelerinden derlenmiştir.

⁵³⁸ Durmuş Arık, “Uğur ve Uğursuzluk”, Halk İnanışları El Kitabı, Ed.: D. Arık ve A. H. Eroğlu, Grafik Yayınları, 1. bs., Ankara, 2017, s.328.

⁵³⁹ İlyas Çelebi, “Uğursuzluk”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.42, İstanbul, 2012, s.51.

⁵⁴⁰ Arık, “Uğur ve Uğursuzluk”, s.328.

⁵⁴¹ Çelebi, “Uğursuzluk”, s.51.

⁵⁴² K.K.9, 128, 39, 129, 144, 148.

başka bir eve taşınacağına inanılmaktadır. Bu çerçevede eğer evde yaşayanlar yeni bir ev satın alarak taşınacaksa karıncanın uğurlu, ailenin zarara uğramasından dolayı evlerinden çıkacaksa da karıncanın uğursuz olduğu kabul edilmektedir. Diğer yandan yörede bir evde inek ve koyun beslenirse o eve hayır, bereket ve uğur geleceğine inanılmaktadır. Bu sebeple evleri müsait olan insanların bu hayvanları beslemeye özen gösterdiği görülmektedir.⁵⁴³

Haftanın günleri arasında “pazartesi”, “perşembe” ve “cuma” günleri uğurlu olarak görülmektedir. Bu bağlamda tırnak kesimi, banyo yapma, sadaka verme, hayır hasenat gibi eylemler genellikle perşembe ve cuma günleri yapılmaktadır. Renklerden “beyaz”, sayılardan “altı”, nesnelerden ise “at nalı” uğurlu sayılmaktadır. Diğer yandan toz şekerin sebepsiz yere dökülmesi de uğur olarak kabul edilmektedir. Zira o evde yakın zamanda hayırlı, mutlu bir olayın yaşanacağına inanılmaktadır. Bununla birlikte yörede kız isteme sonrası, gelin adayının eve uğur mu yoksa uğursuzluk mu getireceğine dair yapılan bir pratik bulunmaktadır. Buna göre kayınvalide gelinin niyetine bir kilo tuz almakta ve bu tuzu düğün vaktine ya da bitene kadar bütün yemeklerinde kullanmaktadır. Tuz bitene kadar herhangi kötü bir olaya yaşanmaması halinde gelinin eve uğur getireceğine, tam aksi musibetler yaşanmışsa gelinin uğursuzluk getireceğine inanılmaktadır.⁵⁴⁴

Yöre insanının uğur getirmesi amacıyla üzerlerinde ve arabalarında uğurluk taşıdıkları görülmektedir. Uğurluğun taşıyan kişiye mutluluk, şans getireceğine inanılmaktadır. Bu bakımdan uğurluk, muska ve nazarlıkla aynı şey değildir, çünkü uğurluk zararlı etkileri uzaklaştırmaktan ziyade taşıyana uğur ve mutluluk getiren bir nesnedir. Bir başka ifadeyle içinde bulunduğu inanılan gücü, kendisini taşıyan kişinin dileğine uygun bir oluşuma dönüştürdükten sonra ilgiliye aktardığı benimsenen nesneye uğurluk denilmektedir. Uğurluk, üzerinde taşıyana uğur ve iyilik getireceğine inanılan ve bu özelliği daha önce denemiş olduğu ileri sürülen nesnedir. Dolayısıyla insanlar bunları sürekli yanlarında taşımaya özen göstermekte ve aynı zamanda evlerinde ve arabalarında da bulundurmaktadır. Bu uygulama ile kendilerine talih açıklığı ve iyilik getireceğine inanılmaktadır.⁵⁴⁵ Çalışma alanında yaptığımız mülakatlar ve gözlemler neticesinde pek çok kişinin uğur getirdiğine inandığı kalem, para, yüzük, küpe, kolye, eşarp, taş, anahtarlık, tespih gibi nesneleri taşıdıkları gözlenmiştir.

Uğursuz İşler, Nesneler, Canlılar ve Uğursuzluk Sebepleri: Kızıltepe ve çevresinde uğursuzluğun genellikle hayvan, gün, ev eşyaları ile bazı gündelik olaylar, işler ve kimi işlerin de biçimi ve zamanı ile ilgili olduğu düşünülmektedir. Yörede fiziki görünüşleri, ses ve hareketlerine göre birçok hayvan cinsi uğursuz olarak görülmektedir. Bu bağlamda yörede köpek, güvercin, baykuş, tavşan, kara kedi, karınca gibi hayvanlar uğursuz kabul edilmektedir. Buna göre bir köpek bir eve doğru uluyorsa uğursuzluğa işarettir, çünkü o evden bir cenaze çıkacağına inanılmaktadır. Anadolu’nun çoğu bölgesinde olduğu gibi burada da baykuşun uğursuz görüldüğü zikredilmektedir.⁵⁴⁶ Buna göre baykuşun bir evin önünde bulunan direğe konarak eve doğru ötmesi (okuması) halinde uğursuzluk geleceği ve o evden birinin öleceği varsayılmaktadır. Bunun yanı sıra güvercin ve tavşan bir evde beslendiğinde o ev halkına uğursuzluk getireceği ve bunun sonucunda o ev halkının fakirlik, hastalık, ölüm, gibi çeşitli musibetlere uğrayacağı düşünülmektedir. Ayrıca insanın karşısına tavşan çıkması da uğursuzluktur ve çıktığı esnada geri dönmelidir. Bunlarla birlikte tavuğun horoz gibi ötmesi, kargaların öterek uçuşması, insanın önünden kara kedinin geçmesi; kaplumbağanın öldürülmesi, ölüm getirir inancıyla karıncaların evin önünde toplanmaları da uğursuzluktur. Ağaçlardan çam ve ceviz ağacı uğursuz sayılan ağaçlardandır. Diğer yandan sığırların yaylaya ilk çıkartıldığı sırada ortalarından

⁵⁴³ K.K.8, 9, 34, 44, 46, 50, 51, 67, 68, 86, 93, 102, 110, 112, 117, 118, 121, 124, 140, 145.

⁵⁴⁴ K.K.7, 8, 16, 17, 24, 42, 45, 50, 56, 57, 64, 78, 81, 82, 96, 102, 105, 106, 108, 114, 115, 117, 121, 123, 124, 127, 128, 142, 144, 145, 147, 148.

⁵⁴⁵ Hançerlioğlu, “Dünya İnançları Sözlüğü”, ss.526-527.

⁵⁴⁶ Örnek, “Türk Halkbilimi”, s.209.

yabancı birinin geçmesi uğursuzluktur. Zira o yıl sığırların gebe kalamayacağına inanılmaktadır.⁵⁴⁷

Yörede bazı eşyalarının kullanımı sırasında ortaya çıkan kimi uğursuzluklar bulunmaktadır. Şemsiyenin boş yere açılıp kapatılması; makas ağzının açık kalması ya da elde boş yere açılıp kapatılması, milletin ağzının açık kalıp o kişi hakkında dedikodu yapmasına neden olacağına; kişinin borcu olur inancıyla uğursuz sayılmaktadır. Çorapla yatmak, ocağın üstünü boş bırakmak, merdiven altından geçmek, tütün sarılırken yere tütün dökmek, akşam vakti ev süpürmek, beşiği boşken sallamak, cam tabak, bardak kırmak, terliğin ters dönmesi, ateşe su dökmek, ayna kırmak gibi eylemler de uğursuz olarak görülmektedir. Akşam vakti ev süpürülmesi halinde ev halkına hastalık geleceği varsayılmaktadır. Aynı zamanda evden süpürge çıkarılması uğursuzluktur ve evin süpürgesi başka bir evin süpürülmesi için de verilmemektedir. Beşik boş salladığında, sallayan kişinin borçlarının olacağı varsayılmaktadır. Cam bir eşya kırıldığı anda uğursuzluğun gitmesi amacıyla “hayır olsun” denilmektedir. Genel anlayış böyle olmakla beraber cam kırılmasını uğurlu sayanlar da vardır. Bu çerçevede başa gelecek bela ve musibetlerin gittiğine aynı zamanda nazarın çıktığına inanılmaktadır. Cam bir bardak düştüğü halde kırılmazsa uğursuzluk getirir inancıyla tekrar yere atılarak kırılmaktadır. Bunların yanı sıra çatlamış bir bardağın da uğursuzluk getireceğine, evde bulunduğu sürece de ev halkı arasında tartışmalar olacağı inancıyla bir kaşık yardımıyla çatlak bardak vurularak kırılmakta ve atılmaktadır. Aynı şekilde ayna kırılması ve gece aynaya bakılması da uğursuz sayılan durumlardandır. Aynaya bakanın ömrünün kısılacağına inanılmaktadır. Yine düğün günü bir ayna kırıldığında evli çiftlere yedi yıl boyunca uğursuzluk getireceğine, bu zaman içerisinde çiftin mutsuz, üzgün ve sıkıntı içinde olacağına inanılmaktadır.⁵⁴⁸

Kızıltepe ve çevresinde ellerin koyunda bağlanması, iki kişinin arasından geçilmesi, uyurken baş ve ayakların kible tarafına gelmesi, sol ayakla eve girilmesi, gökyüzündeki yıldızların sayılması, kadınların sokakta erkeklerin yolunu keserek önünden geçmesi, ekmek parçasının yere düşmesi, simsiyah giysilerin giyilmesi de uğursuz sayılan durumlar arasında yer almaktadır. Bunların yanı sıra uğursuz olduğuna inanılan kimi bitkilerde vardır. Buna göre reyhanın bulunduğu eve musibetler getireceği, ayçiçeğin hastalıklara ve ölüme neden olacağı, çam ağacının da uğursuz olduğu düşünülmektedir. Günlerden çarşamba, cumartesi ve pazar uğursuz sayılmaktadır.

İnsanlar ve eylemlerine gelince tırnak kesme konusunda bir komşunun, diğer komşunun evine giderek tırnaklarını kesmesi uğursuzluktur. Kesilmesi halinde o evdekilerin başına çeşitli musibetlerin geleceğine inanılmaktadır. Musibetlerin defedilmesi için tırnaklar, ev içerisinde değil de evin dışı ya da balkonunda kesilmektedir. Bunların yanı sıra taziyyeye gidilirken yeni kıyafet giyildiğinde uğursuzluk getireceği düşünülmektedir. Ayrıca bir evde yeni bir bebek doğduktan sonra o aileden biri ölürse, aynı şekilde bir kızın sözü kesildikten ya da yeni bir gelin getirildikten sonra o aileden biri ölürse o bebeğin; gelinin uğursuz olduğuna inanılmaktadır. Dolayısıyla uğursuz görülmesi nedeniyle çocuk, aile içerisinde sevilmemekte; yeni gelin de uğursuzluğu sebebiyle değer görmemekte, sevilmemekte ve bazen de baba evine geri gönderilmektedir. Sözü kesilmesi durumunda ise oğlan evi sözü atmak suretiyle evlilik olayını başlatmadan sonlandırmaktadır. Yörede yeni bir ev ya da araba alındığında da üst üste ailenin başına musibetler geliyorsa o ev ya da arabanın uğursuzluk getirdiğine inanılmaktadır. Hastalıkların artması, ölümlerin çoğalması, fakirliğin yaşanması gibi durumlar ortaya çıktığında uğursuzluk belirtisi olarak kabul edilmektedir. Bu belirtiler görüldüğünde önce evin giriş kapısı değiştirilmektedir. Bu yapıldıktan sonra felaketler devam ediyorsa o zamanda başka bir eve taşınılmaktadır. Aynı zamanda yeni arabanın alınmasından sonra musibetler

⁵⁴⁷ K.K.6, 7, 8, 9, 11, 18, 22, 25, 27, 28, 35, 34, 38, 46, 53, 53, 67, 73, 78, 96, 99, 100, 102, 117, 118, 120, 124, 140, 144, 145.

⁵⁴⁸ K.K.7, 8, 9, 11, 13, 14, 16, 18, 19, 21, 22, 23, 24, 27, 28, 29, 35, 37, 38, 41, 42, 44, 46, 52, 53, 54, 55, 57, 59, 66, 67, 80, 83, 86, 87, 88, 89, 96, 101, 102, 104, 105, 106, 115, 117, 119, 120, 124, 127, 136, 137, 142, 144, 145, 146, 148.

yaşanırsa araba en kısa sürede satılmaktadır. Bunlarla birlikte yörede uğursuzluğun giderilmesinde kurşun döktürülmektedir.⁵⁴⁹

3.8. Ağaçlarla İlgili İnanışlar

Kızıltepe ve çevresinde genel olarak ağaçlara dilek ve adak maksadıyla çaput bağlanmakta; türbe, yatır ve ziyaret yerlerinin etrafında bulunan (dut, incir, zeytin, nar) ağaçların kutsal oldukları kabul edilmekte ve meyvelerinden yararlanılmaktadır. Ağaçlar arasında en belirgin halk inancına sahip ağaç “incir ağacıdır.” İncir ağacı cinlerin yaşadığı mekânlar olarak kabul edilmektedir. Yörede birçok kişinin bu ağaçlarda cinlerin düğün yaparken gördüğü iddia edilmektedir. Bu bağlamda cinlerin yaşam alanı düşünülen incir ağacının dalları kesilmez, bu dalların kendi kendine kuruması beklenir aksi halde onların insanları çarpacağına inanılmaktadır. Aynı zamanda incir ağacının dibinde abdest bozanın hastalanacağı düşünülmektedir. Nar ağacı ile ilgili olarak bu ağacın dallarıyla çocukların vurulması, dövülmesi iyi değildir. Dövüldüğü takdirde çocukta idrarla birlikte kan geleceğine ve bununla beraber geri dönülmez bir hastalığa düşeceği varsayılmaktadır. Çam ve ceviz ağacının uğursuzluk getirdiğine inanılmaktadır. Ağaç dikilirken besmele çekilmekte ve gelen geçen, börtü böcek, uçan kuşun hepsi ondan yesin denilmek suretiyle dua edilmektedir.⁵⁵⁰

3.9. Günler ile İlgili İnanışlar

Kızıltepe ve çevresinde günlerle ilgili halk inanışlarını kutsal/uğurlu ve uğursuz/kötü olarak iki gruba ayırmak mümkündür. Halk arasında kutsal sayılan günler pazartesi, perşembe ve cumadır. Bu günlerde banyo yapmanın iyi olduğu yönündeki inançtan dolayı insanlar genellikle bu günlerde banyo yapmaktadır. Günler arasında cuma, en kutsal ve mübarek gün olarak kabul edilmektedir. Bugün tırnaklar, şehâdet parmağından başlanarak tek tek kesilmektedir. Cuma günü kesilen tırnakların, istenilen yere atılmasından dolayı hesap sorulmayacağına inanılmaktadır. Bereketi bol ürünler elde etmek amacıyla tarlalara tohum ekimi cuma günü hatta cuma salasından önce gidilmektedir. Ölülerin cuma günleri kabirlerini ziyarete gelenleri gördüklerine inanılmaktadır. Mübarek gün olması bakımından cuma günleri sala ve namaz vakti arasında iş yapılmaz aksi halde o kişinin başına kötü şeylerin geleceği düşünülmektedir. Bu vakitte Kur'an'ı Kerim okumanın ve dua etmenin faziletli (iyi) olduğuna inanılmaktadır. Bunun yanı sıra yürümekte zorluk çeken bir çocuğun, yürümesini hızlandırmak için cuma günü camide Kur'an okunduğu sırada çocuk, kendi evinin etrafında yedi kere döndürülmektedir. Diğer yandan elbisenin yanacağı ya da kötü şeyler insanın başına gelmektedir inancıyla cuma günü elbise biçilmemektedir. Evde huzursuzluk olur diye cuma akşamları ev süpürülmemektedir. Ramazan ayı dışında iyi olmadığı düşüncesiyle cuma günleri oruç tutulmamaktadır. Bununla beraber perşembeyi cumaya bağlayan gece de ruhların evlerine geldiklerine ve hayır beklediklerine inanılmaktadır. Bu bağlamda ölünün ruhuna yemek verilmezse, ölünün kabirde aç kalacağına inanılmaktadır. Musibetlerin en yoğun yaşadığına inanılan zaman diliminin perşembe ikindi sonrası nedeniyle bu zaman diliminde çeşitli musibetlerin defi için hayır amaçlı ekmek ve şeker verilmesine özen gösterilmektedir.⁵⁵¹

Halk arasından salı, çarşamba ve cumartesi uğursuz, kötü günler olarak görülmektedir. Yörede özellikle çarşamba, “kara çarşamba” olarak adlandırılmaktadır. Yöredeki bir anlatıya göre Hz. Nuh ve Hz. Lut'un kavimlerinin bugün helak olduklarına

⁵⁴⁹ K.K.6, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 16, 18, 19, 21, 22, 23, 24, 25, 27, 28, 29, 31, 35, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 44, 46, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 59, 66, 67, 79, 80, 83, 86, 87, 88, 89, 96, 99, 100, 101, 102, 104, 105, 106, 108, 115, 116, 117, 119, 120, 124, 127, 136, 137, 142, 144, 145, 146, 148.

⁵⁵⁰ K.K.24, 44, 46, 67, 95, 96, 138, 141, 145.

⁵⁵¹ K.K. 7, 8, 11, 13, 14, 16, 18, 21, 22, 23, 24, 27, 28, 29, 31, 35, 37, 39, 40, 41, 42, 44, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 59, 67, 79, 80, 86, 87, 88, 96, 99, 100, 101, 102, 105, 106, 108, 116, 117, 119, 120, 124, 127, 136, 142, 144, 146, 148.

inanılmasından dolayı çarşambanın uğursuzluk getireceği varsayılmaktadır. Bugün uğursuzluk getirir inancıyla tırnak kesilmemekte, banyo yapılmamakta, çamaşır yıkanmamakta, ev süpürülmemekte, besmelesiz yere basılmamakta, bir yere gezmeye gidilmemekte ve uzak bir yere yolculuğa çıkılmamaktadır. Bunların yapılması halinde kişinin kendisine ya da ailesinin başına bir musibetin ya da felaketin geleceği düşünülmektedir. Diğer yandan salı günü yeni bir işe başlanırsa o işin bitmeyeceğine; çamaşır yıkanmamakta, yıkanması halinde işlerin yolunda gitmeyeceğine inanılmaktadır. Aynı zamanda salıyı çarşambaya bağlayan gece de kötü gece olarak görülmektedir. Ayrıca halk arasında çarşamba ve cumartesi günleri cinlerin günü olarak kabul edilmektedir. Yöredeki yaygın inanışa göre Allah'ın, özellikle çarşamba günü cinleri serbest bıraktığına, bu günlerde suyu çok sevmeleri nedeniyle cinlerin suda olduklarına ve banyo yapılması halinde musallat olacaklarına inanılmaktadır.⁵⁵²

3.10. Kutsal Gün ve Geceler ile İlgili İnanışlar

Kızıltepe ve çevresinde halk arasında hem dini hem de kültürel açıdan önemli gün ve geceler kutlanmaktadır. Buna göre dini açıdan Ramazan ve Kurban Bayramı ile kandil geceleri, aşure günü gibi günlerde yapılan bazı pratikler ve inanmalar bulunmaktadır. Kültürel açıdan ise Serî Sâli (yılbaşı), Berivan Şenlikleri, Nevruz, 'Eynter, Hıdırellez, Kocakarı Günleri gibi günlerin olduğu ve aynı zamanda bunların etrafında oluşan anlatıların, uygulamaların ve inanmaların olduğu görülmektedir.

"Ramazan Bayramı" hicri takvime göre kutlanan ilk dini bayramdır. Bu bayramın en belirgin özelliği ilk gününün "dinlenme günü" olarak kabul edilmesidir. Ramazan ayında insanlar, oruç tutmalarından dolayı yorulmakta ve bu yorgunluğu üzerlerinden atmak, dinlenmek amacıyla bugün istedikleri kadar uyumaktadır. Hatta bayramın ilk günü akşama kadar uyuyan kişinin evine hayır ve bereket geleceğine inanılmaktadır. Diğer yandan Ramazan Bayramı'nda genç kızlar bir evde bir araya gelerek kendi aralarında eğlenmekte ve eğlenceler sırasında kimi kızlar gelin-damat kılıfına bürünerek diğerlerini eğlendirmektedir.⁵⁵³

"Kurban Bayramı" ise kutlanan ikinci dini bayramdır. Bu bayramın ilk gününde Ramazan Bayramı'ndaki gibi uyumak hoş karşılanmamaktadır. Çünkü o gün uyuyan kişinin ahirette kötü, çirkin, pis hayvanlara çobanlık yapacağına inanılmaktadır. Diğer yandan Kurban Bayramı'ndan önceki "On gün" kutsal günler olarak kabul edilmektedir. İnsanların başına bela, felaket gelmektedir düşüncesiyle bu günlerde temizlik yapılmamaktadır. Aynı zamanda Kurban Bayramı'nın arife akşamı banyo yapılması ve çamaşır yıkanması hoş görülmemektedir. Yöre halkının günümüzde de bu âdetleri sürdürdüğü söylenmektedir. Her iki dini bayramdan bir gün önce ikindi sonrası ve bayram namazı sonrası mezarlıklar ziyaret edilmektedir. Ziyaret sırasında Kur'an'ı Kerim okunmakta, dualar edilmekte, kabirler sulanmakta ve şeker dağıtılmaktadır. Ziyaret sırasından orada bulunan kişilerle bayramlaşma yapılmaktadır. Diğer yandan bu bayramlarda yemekler pişirilerek yere sofraya hazırlanmakta ve bayramlaşmaya gelen kişiler bu sofraya oturarak o yemekten (bayram şekeri niyetine) bir lokma almaktadır. Yörede eskiden şeker ikramı yerine yemek ikramı yapılırdı.⁵⁵⁴

Kızıltepe ve çevresinde bayram günleri özellikle dargınların barıştığı gün olması bakımında oldukça önemlidir. Dargınların namaz sonrası barışması sağlanmaktadır. Öte yandan ailede vefat eden biri varsa ve bu ölüm olayının ardından gerçekleşen ilk bayramsa bu bayrama "yas bayramı" da denilmektedir. Böylesi bir zamanda özellikle ilk günde akraba ve komşular, aileyi ziyaret ederek acılarını paylaşmaktadır. Diğer yandan inanışlar bağlamında iki bayram arası düğün yapılmamaktadır. Zira o düğünden hayır gelmeyeceğine, karı kocanın arasının açılacağına inanılmaktadır.⁵⁵⁵

⁵⁵² K.K.6, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 16, 18, 19, 21, 22, 23, 24, 25, 27, 28, 29, 31, 35, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 44, 46, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 59, 66, 67, 79, 80, 83, 86, 87, 88, 89, 96, 99, 100, 101, 102, 104, 105, 106, 108, 115, 116, 117, 119, 120, 124, 127, 134, 137, 142, 144, 145, 146, 148.

⁵⁵³ K.K.11, 17, 18, 23, 31, 41, 66, 73, 81, 83, 86, 91, 115, 119, 127, 134, 136.

⁵⁵⁴ K.K.4, 6, 19, 11, 18, 23, 24, 28, 53, 31, 73, 77, 83, 86, 91, 96, 119, 123, 127, 128, 134, 136, 145, 146.

⁵⁵⁵ K.K.5, 10, 11, 18, 19, 23, 24, 28, 31, 53, 73, 77, 83, 86, 91, 94, 96, 119, 127, 131, 134, 136, 145.

“Kandil geceleri”, yöre halkı tarafından kutsal sayılan gecelerdendir. Bu kandiller Mevlit, Regaip, Miraç, Berat ve Kadir gecesidir. Bu gecelerde özellikle kadınlar bir evde bir araya gelerek geceyi birlikte idrak etmektedir. Gecenin idrak edilmesinde genellikle namaz kılınmakta, Kur'an'ı Kerim okunmakta, ilahiler söylenmekte, salâvat çekilmekte, dua edilmekte ve dini sohbetler verilmektedir. Gündüzünde oruç tutulmakta, hayır olarak tandır ekmeği, küliçe, şeker, gofret, bisküvi gibi gıdalar dağıtılmaktadır. Erkekler de genellikle camide toplanarak geceyi burada ibadetle geçirmektedir. Kimi zamanda kutsal gecelerde yemekli ya da ikramlı mevlit okutulduğu da görülmektedir.⁵⁵⁶

Kandiller arasında özellikle peygamberimizin doğum günü olan “Mevlit Kandili” yöredeki muhafazakâr halk tarafından coşkulu bir şekilde kutlanmaktadır. Bu bağlamda bir hafta boyunca sokaklarda ya da halka açık yerlerde mevlit okutulmakta ve çeşitli ikramlarda bulunmaktadır.⁵⁵⁷

“Zilhicce”, hac ayı olması inancıyla kutsal kabul edilmektedir. Buna göre bir kişi hac ibadetini yapmak üzere hacca giderse, ayağına iğne batar inancıyla arkasından ona ait yatak ya da yorgan sökülerek yıkanmamaktadır. Çünkü yorgan yıkandığında iğne ile tekrar dikilmesi gerektiğinden batırılan her iğnenin de hac görevini yapan kişinin ayağına battığına inanılmaktadır. Bu nedenle yataklar, kişi hacdan geldikten sonra yıkanmaktadır. Diğer yandan yörede hac aylarında ruhların da hacca gittiğine inanılmasında ötürü kabirleri ziyaret etmenin hoş karşılanmadığı görülmektedir. Buna göre ruhun, hacda olduğu sırada kabirini ziyaret edenleri görmek için geri döndüğü ve ziyaretçiler gittikten sonra yarıda bıraktığı hac görevini tamamlamak üzere hacca geri döndüğünden söz edilmektedir. Bu durumda ruhun, bu şekilde git gel yapmasından yorulduğunun düşünülmesi nedeniyle hac ayı içerisinde kabirler çoğunlukla ziyaret edilmemektedir.⁵⁵⁸

“Aşure Günü”, hicri takvime göre 10 Muharrem de kutlanan bir gündür. Yörede edindiğimiz bilgiye göre “Aşure Günü”, halk arasında son zamanlarda kutlanmaya başlamıştır. Buna göre yörede hem sevap olduğun hem de bereket getireceğine inanılmasından dolayı Muharrem ayı içerisinde çoğu kişi aşure pişirerek komşulara dağıtmaktadır. Hatta sevap olduğu için kuşların yemesi içinde çevreye saçılmaktadır. Aşure günü, az miktarda on çeşit yiyecek alınarak evdeki diğer erzaklarla karıştırılmaktadır. Bu bağlamda evdeki yiyeceklerin bereketinin artıracığına inanılmaktadır. O gün nafil oruç tutulmakta; kaza ve belaların defî için sadaka verilmekte; bol bol ekmek dağıtılmakta; dua edilmektedir. Diğer yandan aşure günü musluklardan, çeşmelerden ve kaynaklardan akan suların zemzem suyuna dönüştüğüne inanılmaktadır. Bu bağlamda zemzem niyetiyle sular içilmekte ve şifa bulmak niyetiyle de banyo yapılmaktadır.⁵⁵⁹

“Kerahet vakti”, yörede sakıncalı bir vakit olarak görülmektedir. Bu bağlamda bu vakitte uyumak iyi değildir. O saatte uyuyan kişinin rızkının daralacağına, başına çeşitli musibetlerin geleceğine ve aynı zamanda bekâr kişinin de kısmetinin kapanacağına inanılmaktadır.⁵⁶⁰

“Yılbaşı”, yöre halkı arasında kutlanan gecelerden biridir. Yörede miladi yılbaşının yanı sıra halkın kendine özgü kutladığı bir yılbaşı gecesi bulunmaktadır. Bu geceye yılbaşı anlamında “Ser Sal” ya da “Seri Sâli” denilmektedir. Halk arasında bu gece, dini açıdan kutsal bir gece gibi görüldüğünden bu geceye “Müslüman Yılbaşı” ya da “Dini Yılbaşı” da denildiği bilinmektedir. Bu yılbaşı, ocak ayının on dördünü on beşe bağlayan geceye denk gelmektedir. Dolayısıyla ocak ayının on beşi, yeni yılın ilk günüdür. Bu gece çeşitli etkinliklerle kutlanmaktadır. Geceyi kutlamak amacıyla delikanlılar, küçük erkek çocuklar çeşitli kıyafetler giyerek farklı kimliklere bürünmektedir. Buna göre çocuklar genellikle gelin-damat, karı-koca ya da yaşlı dede-

⁵⁵⁶ K.K.7, 19, 11, 13, 18, 23, 24, 28, 31, 36, 42, 44, 46, 53, 56, 61, 73, 77, 83, 84, 86, 91, 96, 104, 119, 121, 127, 134, 135, 136, 144, 145, 148.

⁵⁵⁷ K.K.35, 72, 86, 130, 136.

⁵⁵⁸ K.K.13, 19, 21, 29, 53, 99, 102.

⁵⁵⁹ K.K.6, 17, 41, 59, 66, 79, 80, 82, 83, 86, 103, 104, 106, 115, 136, 137, 139, 143.

⁵⁶⁰ K.K.11, 18, 73, 86, 50, 124, 136.

nine kılığına; bazı erkek çocuklar ise etek giymekte ve başlarına bir örtü örterek kadın kılığına girmektedir. Yörede bu kıyafeti giyen kişi ile damat kılığına giren kişiye “kose” denilmektedir. Damat olan kose, başına kurumuş deriden bir parça geçirmekte, göz kısmına iki delik ile ağız kısmına küçük küçük delikler açmakta ve ağız kısmını oluşturan her deliğe de bir tahta çubuk takmaktadır. Göbek yapmak için karnına bez koymakta, üzerine de “aba” adı verilen bir uzun bir ceket giymekte ve belini de “palaska” denilen bir kuşakla bağlamaktadır. Bu kıyafetle kose, göbekli ve çirkin bir koca olmaktadır. Kimi çocuklar da yüzlerine kazan karası sürmektedir. Farklı kılıklara bürünen çocuklar, geceyi kutlamak amacıyla tenekelere vurarak köy köy, ev ev gezmektedir. Bu sırada gittikleri yerde şu tekerlemeyi söylerler:

“Sere sale, (Yılın başı),
Bıne sale, (Yılın sonu),
Ğode kurki, (Allah, erkek evlat)
Bıd we male. (Versin bu eve.)”

Tekerlemeler eşliğinde bir taraftan da köylerde bulunan köy odaları da ziyaret edilmektedir. Gençler, odaya girmeden önce oda sakinlerine: “Yeni yılınızı kutlamaya geldik.” diye söylemektedir. Odada bulunanlar, onların içeri girmesine izin verdikten sonra gençler içeri girmektedir. Gelin kılığındaki kişi, ağadan bahşiş almak için hemen onun arkasına saklanmaktadır. Ağadan bahşişini alan gelin ortaya çıkarak koseyle oynamaya başlamaktadır. Bu sırada eğlence amaçlı diğer gençler geline sarkıntılık yapmakta ve içlerinden biri gelini kaçırmaktadır. Diğerleri de gelini kurtarmak için onu kovalar. Kose de eline bir sopa almakta ve kaçırın kişiye: “Sen benim gelinime bunu nasıl yaparsın.” diyerek onu kovalamaktadır. Bu ve benzeri oyunlarla odadakiler eğlendirilmektedir. Bu gezi sırasında dolaşılacak evlerden ve köy odasından türlü türlü meyve, kuruyemiş, bulgur, gibi yiyecekler ile horoz, tavuk, keçi, koyun gibi hayvanlar ve bir miktar da para toplanmaktadır. Eğlence amaçlı kimi evlerden de tavuk çalınmakta ancak bu hırsızlıktan sayılmamaktadır. Gecenin sonunda toplanan yiyecekler, gençler ve çocuklar tarafından afiyetle yenilmektedir. Geriye kalan bir şey olursa bunlar da geceye katılanlar arasında eşit miktarda dağıtılmaktadır. Gençlerin yaptığı bu etkinliğin amacı yeni yılın bereketli geçmesine yöneliktir. Diğer yandan evlerde geceye özel yemekler pişirilerek afiyetle yenilmektedir. Saat tam on ikiyi gösterdiğinde kutlama amacıyla zılgıtlar atılmaktadır. Yörede geçmişte kutlanan bu gecenin günümüzde kutlanmadığı söylenmektedir. Diğer yandan Ser Sal gecesi ile ilgili halk arasında birtakım inanmalar vardır. Buna göre insanlar, “kafa sallanma” hastalığına yakalanır inancıyla bu gece banyo yapmamaktadır. Günümüzde de yöre halkının bu geleneğini sürdürdüğü zikredilmektedir.⁵⁶¹

“Berivan şenlikleri”, yıl içerisinde hayvan sütlerinin bereketli olmasına yönelik Kızıltepe’ye bağlı Esenli (eski adıyla Gırmeleba/Gırmelhep) Köyü’nde 25 Mart ile 10 Nisan tarihleri arasında düzenlenen bir törendir. Tören, Esenli halkı tarafından yapılsa da çevre köylerden de bu törene katılım gösterilmektedir. Tören de hayvan sürülerinin bir araya getirilip sütlerinin “Berivan” olarak bilinen kadınlar tarafından sağılması ve sağılan sütlerin tamamının fakirlere dağıtılması amaçlanmaktadır. Süt sağımının yapılacağı ilk gün şenlik havasında geçmektedir. Berivan kadınlar, çobanlar ve diğer köy halkı düğüne gider gibi hazırlanmaktadır. Tören geleneği çocuklara özel “hedik” pişirilmekte; koyun, tavuk, horoz, hindiler kesilerek yemekler yapılmakta; tatlılar, şerbetler hazırlanmakta ve tören sonunda bu yemekler afiyetle yenilmektedir. Koyun ve koçların sırtına kırmızı boya sürülmek suretiyle süslenilmektedir. Şenlik günü türküler, zılgıtlar eşliğinde kadınlı-erkekli halaylar çekilmekte ve silahlar sıkılmaktadır. Halayların çekildiği sırada Berivan kadınlar da üçgen ya da yarım daire şeklinde dizilmekte ve koyunları sağmaya başlamaktadır. Sağılan sütler de yıl bereketli geçsin diye de çevredeki yoksul ailelere dağıtılmaktadır. Geçmişte yapılan bu şenliğin

⁵⁶¹ K.K.1, 2, 5, 11, 14, 17, 18, 19, 20, 21, 23, 24, 28, 30, 31, 41, 43, 47, 48, 50, 51, 52, 66, 72, 74, 77, 82, 86, 96, 97, 98, 102, 117, 119, 121, 124, 126, 127, 128, 130, 131, 133, 136, 142, 145.

günümüzde hayvancılığın azalması sebebiyle terk edildiği, bunun yerine sağılan ilk sütlerin bereket getirsin diye fakirlere verildiği yörede bilinmektedir.⁵⁶²

“Nevruz”, yörede baharın gelişi ve tabiatın canlanmasına yönelik kutlanan bir bayramdır. Halk arasında Nevruz’un yeni gün, yeni can, yeni bahar gibi anlamları da bulunmaktadır. Nevruz, ülkemizde 20 Mart’ta kutlanan resmi bir bayramdır. Tüm ülkede olduğu gibi Kızıltepe ve çevresinde de bu bayram büyük bir coşkuyla kutlanmaktadır. Kutlamalara üç gün öncesinden başlanmaktadır. Gençler, eski araba tekerleklerini uygun alanlarda ateşe vererek kutlamaları başlatmaktadır. Üçüncü günde genç kızlar, yöresel kıyafetlerini giyerek törene katılmaktadır. Tören de büyük bir ateş yakılmakta ve insanlar dilek tutarak dileklerin gerçekleşmesi için bu ateşin üzerinden atlamaktadır. Ateşin etrafında toplanan halk, davul-zurna ve atılan zılgıtlar eşliğinde halay çekerek eğlenmektedir. Yöre halkı, bu tarz kutlamaların yaklaşık 30-35 yıl önce ortaya çıktığını söylemektedir. Geçmişte Nevruz kutlamalarının muhafazakâr halk arasında yemek ikramı, sevgi gösterileri ve çeşitli eğlenceler tertiplenerek kutlandığı zikredilmektedir. Günümüzde muhafazakâr halk, nisan ayının farklı günlerinde mevlit okutarak bugünü kutladıkları belirtilmektedir.⁵⁶³

Yöre halkı arasında Nevruz ateşinin ortaya çıkışı ile ilgili bazı anlatılar vardır. Bu anlatıların birine göre zamanın birinde çok zalim bir kral yaşar. Bu kral keyfine o kadar düşkün biridir ki her gün bir genç kızla evlenir ve sabahında o kızı öldürür. Halk, bu zorba kralın elinden çok çekmiştir. Kralın yaptıkları artık halkın canına tak eder. Günün birinde biri ortaya çıkar ve halka: “Ben bu kralı öldüreceğim.” der ve bu konuda halka söz verir. Hatta kralı öldürdüğünde halka bunu haber vermek amacıyla büyük bir ateş yakacağını da söyler. Bundan sonra adam, kralı öldürmek için bir fırsat kollar ve fırsatını bulduğu bir anda kralı öldürür. Bu haberi halka vermek için de hemen büyük bir ateş yakar. Ateşi gören halk kralın öldüğünü anlar ve bu duruma çok sevinirler. Bu olaydan sonra ülke halkı, zalim kralın ölümünü kutlamak amacıyla onun her ölüm yıldönümünde büyük bir ateş yakarlar ve etrafında eğlenmeye başlarlar. Denildiğine göre zaman içinde kralın ölümünü kutlamak için yakılan ateşin, Nevruz kutlaması ateşine dönüşmüştür.⁵⁶⁴

Nevruzla ilgili diğer bir anlatıya göre ülkeyi yöneten bir padişah vardır. Bu padişah ülkesini çok iyi yönetin biridir. Günün birinde bu padişah amansız bir hastalığa yakalanır. Padişahın başında, iki boynuz çıkar ve her boynuzun içinden de iki tane yılan çıkar. Bu yılanlar, yaşamlarını sürdürmek için padişahın beynini yemeye başlar. Bu hastalık padişahın başının ağrımasına neden olur. Padişahın bu durumuna çare bulmak amacıyla kâhinler ve şifacılar bir araya gelmektedir. Bu arada şeytan da bu durumu fırsat olarak değerlendirip bir kâhinin kılığına girer ve şifa için bulmak için toplananların arasına karışır. Herkes bir şey söyler. Sıra kâhin kılığına bürünen şeytana gelmektedir ve padişaha: “Padişahım! Şifa bulmanız için her gün iki genci öldürüp beyinlerini yılanlara yedirirsek yılanların karnı doyar ve bir daha ki yemek saatine kadar da sizi rahat bırakırlar. Böylece çektiğiniz baş ağrıları, günün geri kalanında geçer.” der. Kâhinin bu tedavi yöntemi, padişah ve diğerleri tarafından kabul görür ve uygulanmaya başlar. Bu tedavi yöntemi için özel muhafızlar tutulur. Muhafızlar, öncelikle ülkede yaşayan ailelerin kaç tane delikanlı oğlu varsa bunların tespiti yaparlar. Daha sonra da her gün iki farklı evden birer genç almak suretiyle işe başlarlar. Her gün iki genç kesilir, beyinleri çıkartılır ve yılanlara yedirilir. Yılanlar, beslendikten sonra bir müddet padişahı rahat bırakırlar. Böylece padişah, kısa süreli de olsa rahat bir yaşam sürer. Günler bu şekilde geçip gider. Bu durum yavaş yavaş ülkede yaşayan insanların azalmasına neden olur. Günün birinde sıra yaşlı bir kadının ikinci oğluna gelmektedir. Kadın, daha önce büyük oğlunu kurban olarak vermiştir. Şimdi sıra diğer oğluna gelmektedir. Kadın, bu duruma çok üzülür ve gelen muhafızlarla bu konu hakkında konuşur. Onlara: “Siz padişahın emrine yerine getiriyorsunuz ancak yakında ülkede kimse kalmayacak, bizim bu duruma bir çare bulmamız gerekir.” der. Muhafızlar, yaşlı

⁵⁶² Güler, “Mardin Folkloru Gelenekler-Görenekler”, ss.58-59; Demir, “Ve Kızıltepe”, s.111; K.K.1, 2, 85, 131.

⁵⁶³ K.K.19, 23, 24, 31, 86, 91, 96, 102, 110, 127, 128, 131, 133, 136, 143, 145.

⁵⁶⁴ K.K.26, 32, 72, 97.

kadının sözlerine hak verir ve kafa kafaya vererek bir çözüm aramaya başlar ve sonunda bulurlar. Buna göre iki gençten biri kesilecek, diğeri bir dağa gönderilecek. Bu gencin yerine de bir kuzu kesilecek, beyni çıkarılacak ve delikanlının beyni diye yılanlara yedirilecek. Muhafızlar, bu planı hemen uygulamaya başlar ve bu bağlamda gencin birini serbest bırakırlar. Serbest kalan genç de dağa kaçar ve bundan sonra da kimseye görünmez. Bu şekilde her gün bir genç kurtulur. Belli bir süreye kadar bu durum böyle devam eder. Artık dağda 400-500'e yakın genç toplanmıştır. Gençlerden biri ortaya çıkar ve diğerlerine: "Artık yeter! Bu padişahı öldürelim, kim öldürürse dağdakilere haber vermek için büyük bir ateş yaksın. Siz de bu ateşi gördüğünüzde padişahın öldüğünü anlırsınız ve dağdan inersiniz." der. Gençler arasında "Kawa" adında pehlivan biri vardır. Kawa, bu işi kendisinin yapacağını söyler. Bunun için Kawa, kılık değiştirir ve padişahın huzuruna dans etmek için çıkmak istediğini söyler. Bu arada dans sırasında kullanmak için iki tane demir tokmağı eline almaktadır. İsteği kabul edilen Kawa, demir tokmaklarla padişahın huzuruna çıkar, dans etmeye, onu eğlendirmeye ve maharetlerini sergilemeye başlar. Kawa, tokmaklarla oynarken padişaha iyice yaklaşır, fırsatını bulduğu bir sırada tokmakları padişahın başına vurur, beynini patlatır ve yılanları öldürür. Bu sırada saraydaki hiç kimse Kawa'ya müdahale etmez. Zaten herkes padişahın yaptığının yanlış olduğunu farkındadır ve bundan dolayı da onun ölmesini istemektedir. Padişah ölünce Kawa, orada bulunanlara: "Gidin, büyük bir ateş yakın, dağdaki gençler padişahın öldüğünü anlasın. Sonra biri de dağa gitsin, gençlere dağdan inmeden önce her birinin bir ateş yakmasını söylesin. Bu ateş, onların özgürlüğe, hürriyetlerine kavuşmalarının sembolü olsun. Bu ateşle kutlama yapsınlar." der. Gençler, haberi alınca kutlama için hemen birer ateş yakarlar ve ondan sonra dağdan inerler. Zaman içinde bu ateş, halk arasında özgürlük ve hürriyete kavuşma gününün sembolü olur. Bu anlatı bağlamında yörede ateşin, zaman içinde kurtuluş ateşi olarak "Nevruz Bayramı'na" dönüştüğü belirtilmektedir. Bu bağlamda yörede Nevruz'un; kurtuluş, özgürlük ve hürriyete kavuşma günü olarak kutlandığı ve kutlama içinde ateş yakılmaya başlandığı dile getirilmektedir.⁵⁶⁵

"Kuruk Çıktı", halk arasında ağustos ayının son on beş gününü nitelemek için söylenmektedir. Kuruk çıkmasından sonra havaların serinleyeceğine inanılmaktadır.⁵⁶⁶

"Kırk Günleri", yörede kış mevsiminin en soğuk günlerini nitelemek için kullanılmaktadır. Bu günlerin tahmini olarak aralık ayının son on günü ile ocak ayının tamamını kapsadığı söylenmektedir.⁵⁶⁷

"Eynter", yöre halkı arasında ocak ayında olduğu düşünülen ancak hangi gün ve gece olduğu bilinmeyen bir zaman dilimidir. Halkın tahminine göre bugünün ocağın on dördü ya da on beşi ya da en soğuk günlerin yaşandığı "kırk günlerinin" son gece ve gündüzü olduğudur. Bu gecede havanın çok soğuk olduğu, sabaha kadar gökyüzünün yedi defa bulutla kaplandığı ve yedi defa ayaza döndüğü yörede zikredilmektedir. 'Eynter ile ilgili halk arasındaki bir anlatıya göre zamanın birinde 'Eynter adında pehlivan biri vardır. Günlerden bir gün 'Eynter, devesiyle bir yolculuğa çıkar. Bu yolculuğu kırk günlerin sonuna denk gelmektedir. Bulunduğu yerde hava soğumaya başlar ve o kadar soğur ki üşümek için 'Eynter, devesini keser, derisini üzerine almaktadır sonra da devenin karnını boşaltır ve hayvanın içine girer. Bu sayede 'Eynter, soğuktan ve donmaktan kurtulur. Bundan dolayı kırk günlerinin bu son gece ve gündüzüne 'Eynter denildiği zikredilmektedir. Bu gecenin çok soğuk bir gece olduğuna inanılmaktadır. Bu yüzden yöre halkının, 'Eynter gecesinde dışarı çıkmamaya özen gösterdiği belirtilmektedir.⁵⁶⁸

"Hıdırellez", mayıs ayının ilk haftasında kutlanmaktadır. Bu günlerde çoğu kişi pikniğe ya da ziyaret yerlerine gitmektedir. Bugün insanlar, dileklerinin gerçekleşmesi için gül ağacının dallarına ip ya da bez bağlamaktadır. Aynı zamanda bugün koyunların

⁵⁶⁵ K.K.1, 2, 86.

⁵⁶⁶ K.K.50, 124.

⁵⁶⁷ K.K.1, 2, 86.

⁵⁶⁸ K.K.1, 2, 36, 50, 72, 86, 124, 130.

şişmanlaması amacıyla boyun ya da kuyruk kısımlarından bir parça yün kesilmektedir.⁵⁶⁹

“Kocakarı Günleri (Ro Pîre)”, kış mevsiminin sonunun geldiğini gösteren günlerdir. Yörede mart ayının ilk üç gününe “kocakarı günleri” denilmektedir. Yörede kocakarı günlerinin ikinci gününde havanın yumuşatılmasına yönelik “soğuk testi” adı verilen içi boş bir testi kırılmaktadır. Testinin kırılması sonucunda artık baharın geleceği, soğukların sona ereceği, havanın ve suyun ısınacağına inanılmaktadır. Diğer yandan yörede bu günlerle ilgili bazı anlatılar bulunmaktadır. Bir anlatıya göre, zamanın birinde yalnız başına yaşayan ve büyük bir keçi sürüsüne sahip bir kocakarı vardır. Bu kocakarı, şubat ayının sona ermesiyle artık soğuk havaların sona erdiğini düşünerek sürüsünü dağa çıkartır ve orada da keçilerin kıllarını kırpar. Kocakarı keçilerin kıllarını kırptıktan sonra hava, aniden soğur ve büyük bir fırtına ortaya çıkar. Çıkan fırtınalı soğuk havaya, kılları yeni kırılmış keçi sürüsü dayanamaz ve hayvanların hepsi ölür. Bu olaydan sonra mart ayının ilk üç gününe “kocakarı günleri” adı verilmektedir. Kocakarı günleriyle ilgili diğer bir anlatıya göre ise küçük bir koyun sürüsü olan bir yaşlı kadın vardır. Havalar ısınınca kocakarı, baharın geldiğini düşünür ve koyunların yününü kırpar. Ancak mevsim, kış sonudur. Bu nedenle hava, aniden soğumaya başlar ve o kadar soğur ki kocakarının bütün koyunları ölür. Koyunlar öldükten sonra havalar ısınır ve bahar gelmektedir. Otlar çıkar, her yer yemyeşil olur. Kocakarı da dışarı çıkar, otların üzerine oturur ve kendi kendine: “Ye ... ye, bu sefer otları sen ye, koyunlarım gitti, otlar sana kaldı, ye!” diye söylenmektedir. Bu olaydan sonra soğukların yaşandığı bu günlere “kocakarı günleri” denilmektedir. Diğer bir anlatıya göre ise yalnız başına yaşayan bir kocakarı vardır. Kocakarı bir gün rüzgâra: “Ben dağa çıkacağım, seni yeneceğim, sen beni asla yenemezsin” der ve rüzgâra meydan okur. Meydan okuma sonrası kocakarı dağa tırmanır ve rüzgâra: “Ben kazandım, seni yendim.” der. Bunun üzerine rüzgâr sinirlenir ve intikam almak üzere büyük bir fırtınaya dönüşür. Kocakarı, çıkan fırtınaya dayanamaz ve dağdan düşerek ölür. Bu nedenle martın ilk üç gününe “kocakarı günleri” denilmektedir.⁵⁷⁰

“Türbenin Payı”, Mardin ilinin Derik ilçesine bağlı Değirmen Köyü’nde mart, nisan ya da mayıs ayında bir defaya mahsus, bereket amaçlı yapılan bir etkinliktir. Bu etkinlik için yörede bulunan herhangi bir türbe ziyaret edilse de çoğunlukla “Şâh Ser” adı verilen bir türbe ziyaret edilmektedir. Kızıltepe’nin Derik’e yakın köylerinde yaşayan yöre halkının da bu etkinliğe katıldığı bilinmektedir. Etkinlik için belirtilen tarihlerde hayvan sürüleri türbeye getirilerek çevresinde dolaştırılmakta, namaz kılınmakta, bu yılın hayırlı ve bereketli geçmesi için dualar edilmektedir. Yapılan dualardan sonra da hayvanların sütlerinden peynir yapılmakta ve “türbenin payı” denilerek bu peynirler fakirlere dağıtılmaktadır. Böylece yılın hayvanlara açısından hayırlı ve bereketli geçeceğine inanılmaktadır. Diğer yandan Değirmen Köyü’nde ayrıca baharın gelişini kutlamak amacıyla 10 Mart ve 14 Nisan tarihlerinde iki defa olmak üzere herhangi bir türbe ziyaret edilmektedir. Ziyarete lokum, bisküvi, şeker vs. ikramlıklar götürülerek hayır amaçlı çevredekilere dağıtılmaktadır.⁵⁷¹

3.11. Ateşle İlgili İnanışlar

Çeşitli dinlerde kutsallaştırılan, arınma, temizlik ya da ceza unsuru olarak kabul edilen ateş, dini inanışların yapısına göre farklı sembollerle anlatılan bir nesnedir. Ateşin insan hayatında; ısınma, pişirme, aydınlatma, vahşi hayvanlardan korunma, kötülükleri giderme, iyileştirme, temizleme, arındırma, şifa, sağlık, güç ve kuvvet kazandırma gibi yararlarının olduğu kabul edilmektedir. Aynı zamanda ateşin tahrip etme gücü, ürkütmesi, korkutması nedeniyle de tazim edilen bir yapısı vardır. Bu yüzden insanlık tarihi gelişme süreci içinde ateşin bulunmasından önceki hayat şartları ile sonrası sırasında görülen farklar ateş üzerindeki düşünceleri yoğunlaştırmıştır.

⁵⁶⁹ K.K.19, 50, 55, 99, 102, 124.

⁵⁷⁰ K.K.1, 2, 26, 32, 39, 86, 97, 110, 143, 148.

⁵⁷¹ K.K.23, 31, 127, 134.

Bundan ötürü insanlığın sahip olduğu kültürel değerlerin de etkisiyle ateşin icadına ilişkin her milletin kendi milli kültüründe çeşitli inanış ve uygulamaların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Buna göre geleneksel Türk topluluklarında ateşin tanrısal bir kökenin olduğuna inanıldığından ateş, kutsal bir varlık olarak görülmektedir. Bu çerçevede ateşe büyük bir saygı duyulduğundan ona karşı kötü söz söylenilmemektedir. Kötü varlıkları uzaklaştırıcı etkisinin olduğu inancıyla ateşin üzerinden atlanmakta ve çevresinde dans edilmektedir.⁵⁷²

Kızıltepe ve çevresinde ateşle ilgili bazı inanışlar bulunmaktadır. Buna göre ateş, cinlerin yaşadığı mekânlar arasında görülmektedir. Bu sebeple hem ateşin yakılmasında hem de söndürülmesinde dikkat edilmektedir. Buna göre ateş yakılacak yer özenle seçilmektedir. Otların üzerinde ya da pis sayılan yerlerde ateş yakılmamaktadır. Ateşte hayvanların özellikle böceklerin yanmasını diye ateşe atılacak odun, önce yere vurulmakta sonra ateşe atılmaktadır. Bu bağlamda odunun üzerinde böcek varsa yere düşmesi sağlanmaktadır. Aynı zamanda ateşte ekmek atılmaz, günahıdır. Melekler, insan ateşe atıldı endişesiyle gelmektedir, inancıyla ateşe saç atılmaz genellikle duvar oyuklarına konulmakta, çöpe atılmamaktadır. Ateşte soğan kabuğu yakılırsa rüzgâr çıkacağına inanılmaktadır. Fakirlik gelmekte inancıyla soğan, sarımsak gibi yiyeceklerin kabukları ateşe atılmamaktadır. Dilekler gerçekleşsin diye Nevruz da ateş üzerinden atlanmaktadır. Diğer yandan yanan ateş, herhangi bir şekilde söndürülmemekte, kendi haline bırakılarak sönmesi beklenmektedir. Ancak ateşin hemen söndürülmesi gerekiyorsa o zaman besmele ya da salâvat çekilerek “kış kış kış” denilerek su dökülmektedir. Çünkü cinlerin ateşte yaşadığına, yanan ateşe su döküldüğünde suyun ısınarak onlara zarar vereceğine ve zarar gören cinlerinde insanlara musallat olacağına inanılmaktadır. Herhangi bir yerde yangın çıktığında musibetlerin defi için ezan okunmaktadır.⁵⁷³

3.12. Güneş, Ay ve Yıldızlarla İlgili İnanışlar

Güneş, ay ve yıldızlar gökyüzünün süsleridir. Kimisi gündüzü kimisi de geceyi renklendirir. Çevresine ısı ve ışık veren güneş, görünür şeylerde ifadesini bulan iyiliğin simgesidir. Güneşin görüntüsündeki şafak, ışıklar, ışınlar, alacakaranlık doğrudan ve basit anlamıyla günlük hayatta anlam bulmaktadır. Bundan dolayı eski Türk inanç sisteminde yüce varlıklar, güneşle özdeşleştirilmektedir. Güneş gibi ay da eski çağlardan günümüze kadar insanı etkisi altına alan gök cisimlerinden biridir. Gökyüzündeki görünüş şekli, büyümesi, küçülmesi, kaybolması ve tekrar görünmesi ile ay; aslında insanlara doğumu, yaşamı, ölümü ve tekrar doğuşu anlatmaktadır. Bu döngüsel yaradılışı ve yok olup tekrar doğması ile ay, Anadolu da tükenmez yaşamı ve bereketi temsil etmektedir. Bu çerçevede güneş gibi ay da eski Türk inançlarında yüce varlıklarla eşleştirilmektedir.⁵⁷⁴ Bu bağlamda güneş ve ayın yüce varlıklarla eş değer tutulması nedeniyle özellikle tutulma sırasında onlara karşı bazı güçlerin varlığından söz edilmektedir.

Eski Türk inançlarında şamanlığa ait unsurlar arasında ruhlarında önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Güneş ve ay tutulmasında, ruhların etkisinin olduğuna inanılmaktadır. Şamanist Türklere göre özellikle kötü ruhlar, sürekli güneş ve ayla mücadele içindedir. Bu mücadelede bazen kötü ruhlar galip gelmekte, ay ve güneşi yakalayıp karanlık dünyalarına sürüklemektedir. Güneş ve ay tutulmasının sebebi de buna bağlanmaktadır. Bu durumda Şamanistler güneş ve ayı kötü ruhların elinden kurtarmak için bağırıp çağırarak, çeşitli nesnelere vurarak gürültü çıkarmaktadır.⁵⁷⁵ Kızıltepe yöresinde de güneş ve ay tutulması ile ilgili yapılan uygulamaların, eski Türk inancında görülen uygulamalarla benzerlik gösterdiği görülmektedir.

⁵⁷² Münir Yıldırım, “*Tabiat Kültürleri*”, Halk İnanışları El Kitabı, Ed.: D. Arık ve A. H. Eroğlu, Grafiker Yayınları, 1. bs, Ankara, 2017, ss. 249-250.

⁵⁷³ K.K.19, 21, 22, 24, 29, 35, 53, 68, 96, 100, 102, 119, 128, 129, 144, 145.

⁵⁷⁴ Kemal Polat, “*Kutsal Nesnelerle İle İlgili İnanışlar*”, Halk İnanışları El Kitabı, Ed.: D. Arık ve A. H. Eroğlu, Grafiker Yayınları, 1. bs, Ankara, 2017, ss. 120-121.

⁵⁷⁵ İnan, “*Tarihte ve Bugün Şamanizm*”, s.29.

Güneş tutulması yöre insanı açısından endişe verici ve korkutucu bir tabiat olayı olarak görülmektedir. Aynı zamanda güneş tutulması kıyamet alameti olarak da kabul edilmektedir. Tutulma sırasında güneşin bir canavar/hut ya da ejderha gibi kötü varlıkların eline geçtiğine inanılmaktadır. Bu kötü varlıkların elinden güneşin kurtarılması amacıyla erbanelere (deflere) vurulmakta, güneşin bu durumuna duyulan üzüntüden dolayı ağlanılmakta ve bağırılarak kötü varlıklar korkutulmaya çalışılmaktadır. Yapılan bu ritüel bağlamında güneşin kötü varlıkların elinden kurtularak eski haline döneceğine inanılmaktadır. Bunların yanı sıra kötü güçlerin eline geçen güneşi kurtarmak için yapılan diğer bir uygulamada ise teneke ve tencerelere vurularak gürültü çıkarılmakta, güneşe doğru silahlarla ateş edilmektedir, Kur'an'ı Kerim okunmakta ve namaz kılınmaktadır. Güneş, eski haline dönene kadar bu pratiklerin uygulanmasına devam edilmektedir. Günümüzde de yörede bu türden uygulamaların hemen hemen terk edildiği söylenebilmektedir. Diğer yandan halk arasında gökyüzünde bazı mağaraların bulunduğu ve güneşin tutulma sırasında bu mağaraların birinin içerisine düştüğüne inanılmaktadır. Güneşin bu mağaradan kurtarılması için Allah'a dua edilmektedir. Bu bağlamda Allah'ın güneşi o mağaradan dışarı çıkaracağına inanılmaktadır.⁵⁷⁶

Halk arasında güneş tutulması sırasında yapılan duaların kabul olunacağına inanılmaktadır. Aynı zamanda güneş tutulması sırasında ortaya çıkan ışınların, bebeklerde ortaya çıkan yeni doğan sarılığını iyileştirici gücünün olduğu düşünülmektedir. Bundan ötürü güneş tutulması sırasında yere sarı renkli bir eşarp serilmekte ve tutulma sona erdikten sonra da bu eşarp saklanmaktadır. Bu eşarp sarılığa düşmüş bir bebek olduğunda sarılığı alması için üzerine atılmakta ve sarılığı geçene kadar da kullanılmaya devam edilmektedir. Yapılan uygulama bağlamında sarılığın geçeceğine inanılmaktadır. Bununla birlikte güneş tutulması ile ilgili yöredeki bir anlatıya göre güneş tutulmasının ramazan ayına denk geldiği, havanın çok kararması nedeniyle akşam vaktinin girdiğinin düşünülmesi ve bundan dolayı da erken vakitte iftar edildiğinden söz edilmektedir. Diğer yandan ömrün kısılacağı inancıyla güneş batarken uyunmamakta; günah olur inancıyla da namaz kılınmamaktadır.⁵⁷⁷

Yörede güneş tutulmasında olduğu gibi ay tutulması da iyi sayılmaz. Ay tutulduğu sırada ayın bulutların arkasına saklandığına; gökyüzünde bir çukura ya da mağaraya düştüğüne; gökyüzünde bulunduğu inanılan iki dağın arasında sıkışıp kaldığına; ayın önüne bir ejderha ya da cinin geldiğine inanılmaktadır. Buna göre ayı, kötü varlıkların elinden kurtarılması amacıyla tıpkı güneş tutulmasında olduğu gibi bu varlıkları korkutmak için tencere ve tenekelere vurularak ses çıkartılmaktadır. Ayın çukurdan, mağaradan ya da sıkıştığı yerden çıkabilmesi için Allah'a dua edilmektedir. Günümüzde yöre halkı arasında bu türden bu uygulamaların terk edildiği söylenmektedir.⁵⁷⁸

Ay ve ayın evreleri ile ilgili halk arasında birtakım inanmaların ve pratiklerin olduğu görülmektedir. Buna göre hilal ve dolunayın insanları etkilediği ve bu etkileme sonucunda kusma, ateş, titreme gibi belirtilerinden oluşan "sıtma" hastalığının ortaya çıktığı söylenmektedir. Bu hastalığın tedavisi için daha önce değinildiği gibi "kazan karası ve tükürme", "jiletleme" ve "beyaz renkli ip kullanımı" uygulamalarıdır. Yapılan tüm uygulamalar çerçevesinde sıtmaya tutulan kişinin iyileşeceğine inanılmaktadır.⁵⁷⁹

Ay ile ilgili halk inanışlarında gece vakti ay görülmediğinde onun yemek yemeye gittiği düşünülmektedir. Zira ayın yemek yediği zaman dışarı çıkmadığı ve kimseye görünmediğine inanılmaktadır. Ayın on beş gün aydınlık yüzünü, on beş günde karanlık yüzünü çevreye gösterdiği anlayışıyla gökyüzünde görünmediği bu geceler de

⁵⁷⁶ K.K.6, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 18, 19, 21, 22, 23, 24, 25, 27, 28, 29, 31, 32, 35, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 44, 46, 48, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 59, 66, 67, 79, 80, 83, 86, 87, 88, 89, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 104, 105, 106, 108, 115, 116, 117, 119, 120, 124, 127, 134, 137, 142, 144, 145, 146, 148.

⁵⁷⁷ K.K.14, 15, 28, 52, 58, 86, 88, 89, 99, 102, 105, 112, 119.

⁵⁷⁸ K.K.6, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 18, 19, 21, 22, 23, 24, 25, 27, 28, 29, 31, 32, 35, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 44, 46, 48, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 59, 66, 67, 79, 80, 83, 86, 87, 88, 89, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 104, 105, 106, 108, 115, 116, 117, 119, 120, 124, 127, 134, 137, 142, 144, 145, 146, 148.

⁵⁷⁹ K.K.20, 21, 29, 34, 38, 39, 43, 51, 53, 55, 68, 99, 126, 135, 148.

ayın siyaha büründüğüne inanılmaktadır. Güneşin eli hamurluyken aya vurmasıyla ayın üzerinde lekelerin oluştuğuna inanılmaktadır. Diğer yandan geçmişte doğum zamanının belirlenmesinde gebe kadınların hilal ayını takip ettikleri bilinen bir takvim yöntemidir.⁵⁸⁰

Güneş ve ay gibi yıldızlarla da ilgili yörede farklı halk inanışları bulunmaktadır. Buna göre her türlü hastalığın şifası niyetiyle yıldızlı bir gecede dışarıya bir tas su bırakılarak sabaha kadar bekletilmekte ve sabah vakti içilmektedir. Gökyüzündeki yıldız gruplarının yetimlerin ve fakirlerin toplandığı yerler olduğuna inanılmaktadır. Yıldız kaydıgında dilek tutulduğunda o dileğin de gerçekleşeceğine inanılmaktadır. Bir inanışa göre de her insanın gökyüzünde bir yıldızı vardır ve her yıldız kaymasında birinin öldüğüne inanılmaktadır. Aynı zamanda bir yıldızın kendine hayrı kalmadığında, çevresine yarar sağlamadığında ve umudu kalmadığını kaydıgına da inanılmaktadır. Sabaha karşı sabahyıldızı doğduğunda yöre halkı gün doğumunun yakın olduğunu anlamakta ve buna göre yolculuğa çıkmakta ya da işi gücü varsa onu yapmaya gitmektedir. Gökyüzünde bulunan iki parlak yıldızdan birinin “Leyla” diğerrinin de “Mecnun” olduğu söylenmektedir. Bu yıldızlarla ilgili halk arasındaki bir anlatıya göre bu yıldızlar zamanında birbirini seven iki âşıktır. Ancak bir türlü birbirlerine kavuşamazlar ve sonunda ölürlər. Allah da iki âşığı ölümlerinin ardından iki parlak yıldızla dönüştürür. Allah, bu dünyada yaşarken birbirine kavuşamayan âşıkların en azından yıldızla dönüşerek birbirlerine kavuşmasını istemiştir. Bundan dolayı iki yıldız, senede bir defa birbirine kavuşur ve sonra da ayrılır. Yörede iki yıldızın birbirine kavuşma anını görenlerin o anda tuttıkları üç dileğin gerçekleşeceğine inanılmaktadır. Ancak yıldızların ne zaman birbirine kavuştukları bilinmediğinden, gökyüzünde sürekli bu yıldızların takip edilmesi elzemdir.⁵⁸¹

3.13. Yağmur, Gökkuşağı ve Rüzgârla İlgili İnanışlar

Kızıltepe ve çevresinde yağmur, gökkuşağı ve rüzgârla ilgili bazı inanışlar ve bunlara yönelik yapılan bazı uygulamalar bulunmaktadır. Özellikle yağmur, yörede bolluk ve bereketi temsil etmektedir. Bundan dolayı yağmur yağdığı sırada “Rahmet, bereket yağıyor.” denilmektedir. Kızıltepe ekonomisinin tarım ve hayvancılığa dayalı olması, yağmurun uzun süre yağmadığı kuraklık dönemlerinde, verimli ürün elde etmeyi ve hayvanları yeterli düzeyde beslemeyi güçleştirmektedir. Bu duruma çare bulmak isteyen yöre halkı, Anadolu’nun birçok yerinde olduğu gibi Kızıltepe de yağmur duasına çıkmakta ve yağmurun yağması için farklı etkinliklerde bulunmaktadır.

Yöre halkı yağmur duası için açık bir alanda toplanmakta ve törene önderlik eden kişi de üzerindeki ceket ya da hırkasını çıkararak ters giymektedir. Törende erbanelere (deflere) vurulmakta, salâvatlar getirilmekte ve dualar edilmektedir. Yapılan bu tören, yağmur yağana kadar belirli günlerde tekrarlanmaktadır. Yörede yapılan bir diğer yağmur duası ise camide yapılmaktadır. Buna göre erkekler, cuma hutbesinden önce camide toplanır. Cemaat, camiye gelirken de bir defaya mahsus olmak üzere sadaka niyetiyle keçi, koyun, tavuk, horoz gibi hayvanları kurbanlık olarak getirmektedir. Cuma namazı kılınmasından sonra cemaat, üzerlerinde giymiş oldukları ceketlerini çıkarıp ters giymekte ve mele de yağmur duasına başlamaktadır. Dua sonrası, hep bir ağızdan salâvatlar getirilir ve mele de bu sırada ellerini yukarı kaldırarak; “Allah’ım! Yağmur yağana kadar burada kalağım.” diye söyleyerek töreni sona erdirmektedir. Dua sonrası getirilen kurbanlıklar kesilmekte, kurban etlerinin bir kısmı fakirlere dağıtılmakta diğer bir kısmı da yemek yapılarak cemaat tarafından yenilmektedir. Bu sırada mele de akşama kadar cami avlusunda beklemekte sonra da evine gitmektedir. Yağmur yağana kadar cemaat, her cuma bu uygulamayı gerçekleştirmektedir.⁵⁸²

⁵⁸⁰ K.K.14, 28, 30, 52, 55, 40, 119, 128, 129, 144, 148.

⁵⁸¹ K.K.17, 23, 24, 26, 27, 32, 39, 41, 50, 66, 82, 83, 96, 97, 115, 124, 128, 129, 138, 141, 144, 145, 148.

⁵⁸² K.K.14, 15, 28, 30, 47, 52, 71, 22, 35, 100, 105, 119, 120.

Yöre halkı arasında yağmurun yağmasına yönelik yapılan bir diğer uygulama da “mezarlığa gitmedir.” Yılda bir defaya mahsus yapılan tören için köy halkı bir araya gelmekte ve yanlarına aldıkları tencerelerle birlikte mezarlığa gitmektedir. Köyden mezarlığa gidildiği sırada hep birlikte; “Yağ yağmur yağ, kuşlar senin buğdayını yedi, kargalar sana gıkladı.” şeklinde sözler söylenmektedir. Mezarlığa gelen halk, önce yağmur duası yapmakta, sonra da birbirlerinden tencerelerini çalmaktadır. Kim kimin tencerisini çalarsa o tencere o kişide kalmakta ve bir daha da verilmemektedir. Tencerelerin çalınmasıyla birlikte tören de sona erdirilmektedir. Yapılan uygulama bağlamında yağmurun yağacağına inanılmaktadır.⁵⁸³

Halk arasında yağmur yağmasına yönelik “yağmur gelini (buka baranê)” uygulaması da yapılmaktadır. Bu uygulamanın halk arasında bilinen iki şekli vardır. Buna göre yörede yağmur gelini olması amacıyla uzun bir değnek gelin gibi hazırlanmaktadır. Gelini bir kadın eline almakta, diğer kadınlar da onu takip ederek hep birlikte köyün dışına çıkmaktadır. Bu sırada bir kadın, gelini diğer kadından alıp kaçırmakta, diğerleri de onu kovalamakta ve yakaladıkları yerde üzerine su dökmektedir. Yapılan etkinlik bağlamında yağmurun yağacağına inanılmaktadır.⁵⁸⁴

Bir başka yağmur gelin uygulaması da çocuklar tarafından küçük bir şenlik havasında yapılmaktadır. Bu uygulamada uzun bir sopanın başına bezden yapılmış bir bebek yerleştirilmekte ya da dul bir kadının pijaması sopaya geçirilmektedir. Kimi zaman da bir kız çocuğu, gelin gibi süslenmektedir. Gelinin hazırlanmasından sonra toplanan bütün çocuklar hep beraber ev ev gezmeye başlamaktadır. Kapısı çalınan her evin önünde bekleyen çocuklar bir taraftan şu tekerlemeyi söylemektedir:

“Baranê bıbar bıbar , (Yağmur yağ yağ,
Çıvika genimê te xar, (Kuşlar buğdayını yedi,
Seviya serê hew xar . (Yetimler birbirini yedi.)”

Çocukların tekerlemelerini duyan ev sahipleri de dışarı çıkarak yağmur gelinin üzerine bir tas su dökmektedir. Aynı zamanda çocukların yağmur yağması için yaptıkları bu uygulamadan dolayı kendilerine pestil, şeker, bulgur, kuru üzüm gibi çeşitli yiyecekler verilmektedir. Böylece çocukların mutlu olmasından dolayı yağmurun yağacağına inanılmaktadır.⁵⁸⁵

Yörede yağmur yağmasına yönelik yapılan bir diğer uygulama da “kadınların köy odasını basmalarıdır.” Bunun için köy kadınları, dul bir bayana ait bir iç pijamayı alarak ıslatmaktadır. Islatılan pijama, yine aynı kadınlar tarafından erkeklerin toplandığı köy odasına ani bir baskın yapılmak üzere götürülmektedir. Baskın sırasında köy odasında bulunan erkeklerin yüzlerine, bu ıslak pijamayla vurulmaktadır. Etkinlik sırasında köy odasında bulunan erkekler, kadınların bu tutumuna olumsuz bir tepki vermemektedir. Zira bu etkinlik aracılığıyla köye yağmur yağacağına inanılmaktadır.

“Kadınların talan yapması” adlı etkinlik de yörede yağmur yağmasına yönelik yapılan bir uygulamadır. Bu uygulamada köy kadınları, aynı köyde çobanlık yapan bir kişiyi yakalayarak fena bir halde dövmektedir. Sonra da koyun sürüsünde bulunan en iyi koçu da gasp etmek suretiyle almaktadır. Bu sırada olayı gören köy erkekleri ile kadınlar arasında şu diyalog geçmektedir;

Erkekler: “Le le, ma jin u talana.” (Le le kadın talan yapar mı?)
Kadınlar: “Lo ma bahar u bê barana.” (Lo lo bahar yağmursuz olur mu?)⁵⁸⁶
Gerçekleştirilen etkinlik bağlamında yağmur yağacağına inanılmaktadır.

Halk arasında yağmur yağmasına yönelik yapılan diğer bir uygulamada ise bir kâğıdın üzerine “M” harfiyle başlayan kırk tane erkek ismi yazılmakta, kâğıt bir ibriğin içerisine konulmakta ve bu şekilde ibrik yağmur yağana kadar evin damına bırakılmaktadır. Diğer yandan yağmurun fazla yağarak çevreye zarar verecek duruma gelmesi halinde evden dışarıya yağmurun altına bir demir parçası atılmakta ve bu uygulama bağlamında yağmurun duracağına inanılmaktadır. Yörede yağmurla ilgili olarak her bir yağmur damlasının bir melek tarafından yeryüzüne indirildiği, kıyamete

⁵⁸³ K.K.23, 31, 91, 127, 134.

⁵⁸⁴ K.K.21, 29, 39, 53, 68, 148

⁵⁸⁵ K.K.6, 11, 15, 18, 19, 47, 59, 73, 80, 86, 104, 102, 105, 108, 114, 128, 129, 136, 137, 142,144.

⁵⁸⁶ Demir, “Ve Kızıltepe”, s.99.

kadar da aynı meleğe bir daha sıra gelmediği ve bundan dolayı da meleklerin sayılamayacak kadar çok olduğuna inanılmaktadır. Ayrıca nisan yağmurunun şifalı olduğu ve saçları uzattığı inancıyla yağmur yağdığında küçük çocuklar yağmura altına bırakılmaktadır. Yağmur yağdığında şimşek çakması ve gök gürültüsü olduğu sırada kötü şeyler olur inancıyla kelime-i şehâdet, kelime-i tevhit söylenmekte, eûzü besmele çekilmekte ve salâvat getirilip dua edilmektedir.⁵⁸⁷

Gökkuşağı, genellikle ilkbaharda yağmurlu ve hafif güneşli bir günün ardından gökyüzünde çeşitli renklerden oluşan, yay gibi görünen bir kuşaktır. Kızıltepe ve çevresinde gökkuşağı görüldüğü zaman, çoğu insan renklerin güzelliğini görmek için evlerinden dışarı çıkmaktadır. Güzelliğiyle insanı kendine hayran bırakan gökkuşağıyla ilgili olarak yörede bazı inanışlar bulunmaktadır. Buna göre bir kişi vefat ettikten sonra gökyüzünde gökkuşağı belirirse ölen kişinin iyi biri, şehit ya da cennetlik olduğuna inanılmaktadır. Aynı zamanda gökkuşağının altından geçince kişinin cinsiyet değiştireceğine; kızsız erkek, erkekse de kız olacağına inanılmaktadır. Bunların yanı sıra gökkuşağının altından geçen zengin olacağına ve dileklerinin kabul olacağına da inanılmaktadır.⁵⁸⁸

“Rüzgâr” ile ilgili olarak yörede, rüzgârın şiddetli esmesi Allah’ın insanları uyardığına dair bir işaret olarak görülmektedir. Bu yüzden rüzgârın hızının azalması için salâvat getirilir, dua edilmektedir. Ancak halk arasında bu durumu yaratmasından ötürü Allah’a karşı gelenlerin olduğu ve bunların da delirerek akıllarını kaybettikleri söylenmektedir. Diğer yandan hortum şeklinde ortaya çıkan ve tozu dumanı birbirine katan rüzgârın oluşum nedeninin cinler olduğuna inanılmaktadır. Düşün zamanı cinlerin kalabalık bir gelin alma alayıyla yola çıktıkları ve geçip gittikleri yerler de tozu dumana katıp önlerine çıkan şeylere zarar verdikleri söylenmektedir. Böyle bir durumda cinlerden korunmak amacıyla salâvat çekilir, dua edilmektedir.

Halk arasında harman zamanı rüzgâra ihtiyaç duyulduğundan rüzgârın esmesine yönelik yapılan bir uygulama bulunmaktadır. Buna göre rüzgârın hangi yönde esmesi isteniyorsa o yönde, toplanan harmanın yanına beş-altı tane taş üst üste konulmaktadır. Bu bağlamda rüzgârın istenilen yönde esmeye başladığı ve harmanın da rahat bir şekilde savrulduğu söylenmektedir. Genel uyulama böyle olmakla beraber kimi zamanda taşlar, üst üste konulduğu sırada yalan söylediği bilinen birinin adı söylenmektedir. Bunların yanı sıra soğan kabuğu ateşte yakılırsa, rüzgârın çıkacağına inanılmaktadır.

Kızıltepe ve çevresinde rüzgârla ilgili bir anlatıya göre dünyanın herhangi bir bölgesinde yaşayan yılanların, olması gerekenden fazla büyüyip çevreye zarar vermeleri halinde Allah’ın büyük bir fırtına ortaya çıkardığı ve yılanları da bu fırtınayla birlikte Kâf Dağı’na götürdüğünden söz edilmektedir. Yeryüzünde devasa yılanların, çevrede bulunmama nedeninin de bu olduğuna inanılmaktadır.⁵⁸⁹

3.14. Ayna ile İlgili İnanışlar

Kızıltepe ve çevresinde aynanın gerek anlam gerekse kullanım açısından önemli bir nesne olduğu görülmektedir. Hem dini hem de kültürel bir yönü bulunan aynayla ilgili yörede bazı inanışlar bulunmaktadır.

Dini açıdan yörede aynanın Hz. Muhammed’i temsil eden bir sembol olduğuna inanılmaktadır. Hz. Muhammed’in hatırlanması ve ona salat-ü selam getirilmesi amacıyla evlerde mutlaka bir ayna bulundurulur. Bu bağlamda her aynaya bakıldığında Hz. Muhammed’e salat-ü selam getirenlerin Müslüman olduğu anlaşılmıştır. Bu konuda halk arasındaki bir anlatıya göre evinde yalnız yaşayan bir kadın, günün birinde hakkın rahmetine kavuşur. Ancak imam, bu kadının cenaze namazını kıldırmak istemez. Merak içinde kalan halk imama neden cenaze namazını kıldırmadığını sorar. Bunun üzerine imam da ölü kadının evinde ayna bulunmadığını, bu sebeple Hz.

⁵⁸⁷ K.K.17, 41, 57, 64, 66, 82, 83, 86, 115, 128, 129, 136, 144

⁵⁸⁸ K.K.23, 24, 26, 31, 32, 40, 91, 96, 97, 127, 128, 134, 145.

⁵⁸⁹ K.K.22, 26, 27, 32, 35, 50, 86, 97, 100, 120, 124, 136, 138, 141

Muhammed'e salat-ü selam getirmediğini ve Müslüman olmadığını düşündüğünü söyler. Bu sözleri duyan halk, ölü kadın için üzülmüş ve ayna bulabilmek için kadının evini aramaya başlarlar. Ölü kadının evini alt üst ederler sonunda küçük bir ayna parçası bulurlar ve imam efendiye bunu haber verirler. İmam da kırılmış ayna parçasını gördüğünde kadının en azından bu parçaya bakarak Hz. Muhammed'e salat-ü selam getirdiğini düşünerek kadının cenaze namazını kıldırır ve onu defneder.

Kültürel açıdan aynanın yöre halkı arasında hem uğursuz hem de hayırlı bir yönü bulunmaktadır. Buna göre bir kişi gece vakti aynaya baktığında o kişinin çirkin iftirallara uğrayacağına inanılmaktadır. Küçük çocuklara cinler musallat olur inancıyla üç yaşına kadar aynaya bakmalarına izin verilmemektedir. Gece vakti aynaya bakanın ömrünün kısılacağına inanıldığından ayna üç defa baş üzerinden döndürülmekte, ondan sonra bakılmaktadır.

Bununla birlikte ayna kırılması yörede uğursuzluk olarak görülmektedir. Buna göre bekâr bir kızın ayna kırması halinde yedi yıl bahtının kapanacağına inanılmaktadır. Düğün günü herhangi bir ayna ya da geline ait bir ayna kırılması halinde yedi yıl evli çiftlere uğursuzluk getireceğine ve aynı zamanda gelinin evliliği boyunca hep mutsuz olacağına, üzüntü ve sıkıntı içinde olacağına inanılmaktadır. Diğer yandan daha önce değinildiği gibi geldiği eve hayır, bereket getirsin, çevresini güneş gibi aydınlatsın diye yeni gelinin yüzüne ayna tutulmaktadır. Aynı şekilde gönlü birinde olanın yüzüne ayna yansıtılmakta, geçtiği yol üzerine ayna atılmakta, bir aracıyla ayna gönderilmektedir.⁵⁹⁰

3.15. Rüyalara İlgili İnanışlar

Eski çağlardan buna yana süregelen, bütün milletlerde var olan ve insan aklını meşgul eden konulardan biri de rüyalar. İnsan aklını kurcalayan rüyalar, geçmişten bu yana insanlar için hep gizemli, büyü ve bilinmezliklerle dolu psikolojik bir deneyim olarak kabul edilmektedir. Bir toplumun rüyaya karşı bakışını ve yorumunu o milletin sahip olduğu kültürü belirlemektedir. Bu nedenle aynı rüyalar, farklı milletlerce farklı biçimler de yorumlanmaktadır. Bununla beraber kültürün, insanların uzun yıllar sonucunda edindikleri tecrübelerinin bir ürünü olması da ona karşı güvenilirliğin artmasında etkilidir. Bu yüzden insanlar, sahip oldukları kültür aracılığıyla geçmişten günümüze kadar edindikleri deneyimlerini, rüyaları yorumlamada kullanmaktadır. Bu çerçevede rüyalar etrafında da çeşitli inanışların ortaya çıktığı görülmektedir. Günümüze kadar farklı anlamlar yüklenerek gelen rüyalar, sadece Anadolu da değil diğer pek çok kültür ve medeniyette önem verilen konulardan birisidir. Farklı tanımları olmakla birlikte rüya; "Kişinin gerçek yaşamıyla can bulan bir çeşit yaratma eylemidir; rüyanın içeriğinde üstü örtülü bir giz/sır vardır ve bu bağlamda rüya; rüyayı gören kişinin öznel/işsel dünyasının kapılarını açan bir anahtar konumundadır."⁵⁹¹

Kızıltepe ve çevresinde rüya, uyku sırasında görülen bir düş olarak kabul edilmektedir. Buna göre uyku sırasında görüldüğüne inanılan ve bazı şeylerin işareti olarak kabul edilen rüyalar konusunda yörede yapılan araştırma neticesinde görülen unsurların halk arasında benzer şeyleri simgelediği gözlenmiştir. Rüya bir kişi dışının düştüğünü gördüğünde ailesinden ya da akrabalarından bir kişinin öleceğine inanılmaktadır. Ön dişin düşmesi yakın bir akrabanın arka dişin düşmesi ise uzak bir akrabanın öleceğine yorumlanmaktadır. Aynı zamanda bir kişi, dışının düştüğünü ve düşen dişini attığını görürse o kişinin kısa zamanda öleceğine işaret sayılmaktadır. Rüya ölü bir kişi görülürse, ölünün rüyayı gören kişiden hayır beklediğine inanılmaktadır ve ölü için sadaka çıkartılmaktadır. Rüya ölü biri, hiç konuşmadan sessiz bir şekilde görülürse onun ölünün kendisi olduğuna tam tersi konuşuyorsa şeytanın o kişinin kılığına girerek konuştuğuna inanılmaktadır. Rüya ölü kişiye eşya vermek kötüye, ondan almak ise iyiye işaret sayılmaktadır. Buna göre rüyada ölen kişiden eşya aldığını gören kişinin maddi açıdan kazancının çoğalacağına, malının

⁵⁹⁰ K.K.14, 22, 27, 28, 30, 35, 50, 52, 54, 99, 100, 119, 110, 120, 138, 141, 143.

⁵⁹¹ Mehmet Alptekin, "Gülzar ve Çevresinde Ölümle İlgili Uygulama ve İnanışlar Üzerinde Bir Araştırma", Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi 1(7), 2018, ss.324-325.

bereketleneceğine ve ömrünün uzun olacağına inanılmaktadır. Ölüye rüyada eşya verilmesi ise ölüme yorumlanmakla birlikte rüyayı gören kişinin maddi açıdan zarar göreceğine ve sıkıntı çekeceğine inanılmaktadır. Diğer yandan insan, rüyada kendisinin öldüğünü gördüğünde ya dünyada maddi manevi açıdan sıkıntıya düşeceğine ya da işlediği bir günahtan dolayı ahirette cezalandırılacağına işaret sayılmaktadır. Ancak başka birinin öldüğünün görülmesi halinde o kişinin ömrünün uzayacağına yorumlanmaktadır. Gebe bir kadın rüyada domates ya da tavuk görürse çocuğun kız; biber dolması yediğini, yumurta, başka birinden yarım bir elma aldığını görürse çocuğun oğlan olacağına inanılmaktadır. Gebe olmayan birinin rüyada kendini gebe görmesi, kötü bir haber alacağına yorumlanmaktadır. Rüyada yılan ve akrep görülürse düşmana yorumlanmakta; yılan ya da akrebi öldürdüğünü görenin de düşmanını öldürdüğüne inanılmaktadır. Rüyada fare görenin farkında olmadan bir harama baktığına ya da haram bir şey yediğine işaret sayılmaktadır. Horoz görüldüğünde müjdeli bir haber geleceğine; tavuk eti yenildiğin de bir kısmetin geleceğine inanılmaktadır. Balık görülmesi hem rızık hem de gebelik anlamına gelmektedir. Rüyada asker görmenin uğur getireceğine; siyah gelinlik görmenin ölüm getireceğine, kırmızı et görenin dedikodusunun yapıldığına; zılgıt atanın ağıt söyleyeceğine, saçında bit olanın zengin olacağına; bozuk para görenin kavga edeceğine, ekmek-buğday görenin gerçek bir imana sahip olduğuna inanılmaktadır. Bir kişi rüyada ağladığını görürse hayatta yüzünün güleceğine tam tersi güldüğünü görürse de ağlayacağı bir olayın başına geleceğine yorumlanmaktadır. Rüyada altın görmek genel anlamda dert, sıkıntı, üzüntü ve musibete işaret sayılmaktadır. Evli bir kadının rüyada altın ya da beyaz gelinlik görmesi yakın zamanda çevrede bir cenazenin olacağına; bekâr bir kızın altın görmesi halinde kısmetinin olacağına inanılmaktadır. Rüyada kan görenin ailesinden birinin kanının döküleceğine inanılmaktadır. Aynı zamanda rüyada yaralı birinin yarısından kan aktığını görmek iyiye, tam aksi yaradan kan akıyorsa kötüye işaret sayılmaktadır. Rüyada mevsimde olan meyve ve sebzeyi görmek iyiye, mevsiminde olmayan sebze ve meyveyi görmek kötüye işaret sayılmaktadır. Bulanık su görmek kötüye, temiz su görmek iyiye işarettir. Kız bebek rüyada görüldüğünde müjdeli bir habere, erkek çocuk görüldüğünde sıradan bir haberin geleceğine yorumlanmaktadır. Rüyada halay çekene, erkek çocuk görene, kahkahayla gülene kara-kötü bir haberin geleceğine inanılmaktadır. Rüyada ayakkabı görenin sıkıntıya düşeceğine; başkasına ayakkabı veriyorsa da sıkıntının o kişiye gideceğine inanılmaktadır. Rüyada ayakkabı kaybedilmesi, o aileden birinin öleceğini göstermektedir. Rüyada temiz su görmek güzel şeylere, ferah günlere delalet eder ancak kirli su hayırsız, kötü şeylere işaret sayılmaktadır.

Kızıltepe ve çevresinde rüyalarla ilgili önemli bir hususta onların anlatılması konusundadır. Yörede rüya tabircisi olarak tanımlanan kişiler olmasa da insanlar gördükleri rüyaları genellikle temiz kalpli ve işin ehli olduğuna inandıkları kişilere anlatarak yorumlamalarını istemektedir. Kişilerin rüyalarında gördükleri pek çok şeyin bir anlamı olduğuna inanılmaktadır. Bu nedenle genellikle görülen rüyalardan çeşitli anlamlar çıkarılmakta ve geleceğe dair birçok konuda yorumlar yapılmaktadır. Bunlarla beraber rüyalar iyi ve kötü diye ikiye ayrılmaktadır. İyi rüyaların yedi kişiden fazla kimseye söz edilmesi hoş görülmemektedir. Kötü rüyalar ise genellikle anlatılmamakta ve gerçekleşmemesi için de birtakım pratiklere başvurulmaktadır. Buna göre kötü rüya görülmesi halinde uyanıldığı anda sağ tarafa dönmekte ve Fatiha suresi okunmaktadır. Sonrasında rüyanın çıkmasını önlenmek ya da tekrar görülmesi engellemek amacıyla da fakirlere sadaka niyetiyle yedi ekmek ve rüyanın tatlılaşması içinde bir tas şeker verilmektedir. Bunların yerine herhangi beyaz renkli bir yiyecek de sadaka olarak verilebilmektedir. Diğer bir yöntemde ise kötü rüya görüldüğünde hemen sol tarafa dönmekte ve toplamda üç defa olmak üzere; “Hayırsa bize, hayırsızsa düşmana olsun.” denilerek tükürülmektedir. Benzer bir uygulamada ise sabah vakti üç İhlâs okunur, önce sağ sonra da sol tarafa dönülerek üç defa olmak üzere; “Hayırsa bize gelsin, şer ise düşmana (kâfirlere) gitsin.” denilmektedir. Bir başka yöntemdeyse kötü rüya suya anlatılmakta ve sonunda ise “Hayırlıysa su gibi aziz olsun, şerse su gibi akıp

gitsin.” denilmektedir. Yapılan uygulamalar bağlamında görülen kötü rüyanın tersine döneceğine ya da gerçekleşmesinin önleneyeğine inanılmaktadır.⁵⁹²

3.15. İnsan ve Davranışlarıyla İlgili İnanışlar

Var olduğu ilk günden beri insan, çevresinde bulunan her şeyi her olayı, doğadaki ve toplumsal değişimleri, belirsizlikleri ve tehlikelerle dolu bir yaşam sürecini anlamaya ve aynı zamanda anlamlandırmaya çalışmaktadır. Bu süreçte kimi zaman bilgi eksikliğinden dolayı ortaya çıkan bazı belirsizlikler ve hayatta var olan pek çok şeye karşı duyulan güvensizlik ile korkuların neticesinde farklı inanışlar ortaya çıkmıştır. Bu inanışlar bağlamında, insan davranışları gelişmiş ve günümüze kadar şekillenerek gelmiştir. Aynı zamanda bazı durumlara karşı geliştirilen pratikler ya da davranışlar insanın yetiştiği kültürel ortamda doğal şekliyle öğrenilmiş ve sonra da kuşaktan kuşağa aktarılmıştır. Günümüzde halen devam ettirilen pek çok inanışın eski inanç sistemlerinin kalıntıları olduğu görülmektedir. Bu çerçevede insanların gündelik hayatta anlam veremediği veya çözemediği pek çok sorun karşısında geliştirdiği bu davranışları, yaşamının her alanına yerleştirmiş bulunmaktadır. Bununla beraber bazı inanışlar da kişinin davranışlarının yanı sıra vücudunun belli kısımlarına yapılan işlem sonucu tüm vücudu etkilemesiyle ortaya çıkmaktadır. Tıpkı sağ avuç kaşınırsa bir yerden para geleceğine, sol avuç kaşınırsa elden para çıkacağına inanılması gibi.⁵⁹³

Kızıltepe ve çevresinde insan vücudunun bir parçasının üstünde yapılacak bir işlemin, vücudun tümünü etkileyeceğine inanılmaktadır. Bu bağlamda insan vücudundaki birtakım değişiklikler ve hareketler bazı haberlerin belirtisi kabul edilmektedir. Buna göre sağ gözü seğiren kişiye hayırlı ve güzel bir haberin, sol gözü seğirmişse o zaman da kötü bir haberin geleceğine inanılmaktadır. Göz seğirmesini gidermek amacıyla atan damarın üstüne parmak bastırılmakta ve dua eşliğinde ovulmaktadır. Bununla beraber göz seğirdiğinde küçük bir kürdan parçası alınarak seğiren yerin üzerine konulmakta ve “Hayır olsun.” denilerek ovulmaktadır. Sabahları göz çevresinde oluşan göz çapağına “Şeytanın pisliği” denilmektedir. Saçlar tarandıktan sonra dökülenlerin toplanarak tuvalete atılması sonucunda saçların daha çabuk uzayacağına inanılmaktadır. Nisan yağmurlarının saçları uzatacağına inanılmaktadır. Başında örtü olduğu halde kişinin saçları örtünün altından dışarı çıkarsa çıkan tel sayısınca misafir geleceğine inanılmaktadır. Gebe kadın saçını kestirirse karnındaki çocuğun öleceğine inanılmaktadır. Lohusa döneminde saçın yere atılıp basılması halinde lohusa kadının başının ağrıyacağına inanılmaktadır. Kulağı çınlayanın o anda adının Allah katında anıldığına inanılmaktadır. İnsanın yanından Azrail geçtiğinde kulağın çınladığına inanılmaktadır. Sağ kulak çınlamışsa birinin onu iyiliğine, sol kulak çınlamışsa da kötülüğüne andığına ya da dedikodusunun yapıldığına inanılmaktadır.

Sağ ya da sol kulağı çınlayanın o anda kendisinden iyi ya da kötü biçimde konuşanı belirlemek amacıyla aklıdan bir isim tutarsa, o anda çınlama durursa ismini tuttuğu kişinin kendisini andığına inanılmaktadır. Sağ ya da sol kulak çınladığında kötü bir olayın yaşanacağına inanılmasından dolayı üç defa salâvat getirilmekte, sonra da “Hayrolsun.” ya da “Allah hayretsin.” denilmektedir. Sağ ya da sol kulak fark etmeksizin hangisi çınlarsa çınlasın üç şey sırayla söylenmektedir. Buna göre “Hakkımda konuşan iyi konuşuyorsa, Allah ona hayır versin.”; “Kim kötü konuşuyorsa Allah onların şerlerini başına versin.” denilmektedir. Son olarak da Azrail’in o kişinin adını anımsadığı düşünülmekte ve ölümü uzaklaştırmak için kelime-i şehâdet getirilerek Allah’a sığınılmaktadır. Diğer yandan halk arasında kulak çınlamasına dair bir anlatıya göre cennette her yaprağı bir insanı temsil eden bir ağaç vardır. İnsanın ölümüyle

⁵⁹² K.K.6, 7, 9, 11, 13, 14, 16, 17, 18, 19, 21, 22, 23, 24, 25, 27, 28, 29, 30, 31, 35, 37, 38, 41, 42, 44, 46, 50, 52, 53, 54, 55, 59, 66, 67, 68, 69, 73, 79, 80, 81, 83, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 93, 95, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 106, 109, 115, 119, 120, 124, 127, 128, 129, 135, 136, 137, 138, 139, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148.

⁵⁹³ Betül Arıcı, “Konya İli Selçuklu İlçesi Halk İnanışları”, Yüksek Lisans Tezi (Yayınlanmamış), Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Halkbilim Bilim Dalı, Uşak, 2018, s.105.

birlikte yaprağı da ağaçtan düşer. Yaprak ağaçtan düşerken herhangi bir yaprağa değer. Bu değme anında bu yaprak kime aitse o kişinin kulağı çınlar. Bir kişi hıçkırığında bir başkasının onun arkasından konuştuğuna, çekiştirdiğine inanılmaktadır. Hıçkırık sırasında arkadan konuşanı belirlemek amacıyla kişi aklından bir isim tutarsa, o anda hıçkırık durursa ismini tuttuğu kişinin kendisini andığına ve hıçkırığın duracağına inanılmaktadır. Bir kişinin burnu kaşınırsa o eve misafir geleceğine; burnu kaşınanın et yiyeceğine inanılmaktadır. Sağ avuç kaşınırsa para geleceğine inanılmaktadır. Bundan ötürü sağ el o anda öpülüp başa götürülmektedir. Sol avuç kaşınırsa da paranın elden gideceğine inanılmaktadır. Bazen de hangi el kaşınırsa kaşınırsın para geleceğine inanılmaktadır. El parmaklarının çıtlatılması, şeytanın tespihi olarak görülmekte ve bunu yapanların günah işlediğine inanılmaktadır. Tırnakların kesilerek yere atılıp basılması halinde basan kişinin dedikodusunun yapılacağına inanılmaktadır. Gece vakti tırnak kesilmesi günahtır. Ayak tabanı kaşındığında o kişinin çok yakın zamanda yola ya da bir yere gzmeye gideceğine; yağmur yağacağına inanılmaktadır. Ayak parmakları içe doğru bükülürse, rızkın daralacağına inanılmaktadır. Düztaban olanın uğursuz olduğuna, gittiği yere ya da bulunduğu ortamda kötü olayların yaşanmasına neden olacağına inanılmaktadır. Bu konuda yörede anlatılan bir anlatıya göre düztaban olan birinin askere gittiği gün, yenilen yemekten dolayı bütün bölüğün zehirlendiği ve başka birinin evine giderek orada kaldığı süre içinde suların kesildiğinden söz edilmektedir. Aynı zamanda düztaban kişinin askere gitmesi neticesinde ordunun yok olacağına inanılmaktadır. Diğer yandan yörede uğursuz olduğu düşünülen düztaban erkeklere kız verilmesi hoş görülmemektedir. Gece ya da sabah vakti sakız çiğneyenin ölü etini çiğnediğine inanılmaktadır. Isık çalanın şeytanı, cinleri çağırdığına inanılmaktadır. Kadınların namahrem olan yabancı erkeklerin yanında zılgıt atması günahtır. Sırtı kaşınanın gizli bir düşmanın olduğuna inanılmaktadır.

Kızıltepe ve çevresinde insan davranışlarıyla da ilgili bazı inanışlar bulunmaktadır. Buna göre istenmeyen misafirin ayakkabısına tuz konursa, misafirin kalkıp gideceğine inanılmaktadır. Nisan yağmurunun şifalı olduğu ve saçları uzattığı inancıyla yağmur yağdığında küçük çocuklar yağmura altına bırakılmaktadır. Sonbaharda yaralar geç iyileştiğine inanıldığından sünnet yapılmamaktadır. İnsan, aniden irkildiği sırada yanından Azrail'in geçtiğine inanılmaktadır. Şemsiye boşa açılıp kapatılırsa; makas ağzı açık kalırsa dedikodu yapılacağına inanılmaktadır. Ayakkabı ya da terlik ters döndüğünde şeytanın orada namaz kıldığına inanılmakta ve bunun için hemen düzeltilmektedir. Terliği ters dönenin işlerinin ters gideceğine ve bozulacağına inanıldığından ters dönmüş terlik hemen düzeltilmektedir. Terlik yan dönerse; insan aniden dalarsa, çay bardağında çay çöpü olursa misafir geleceğine inanılmaktadır. Çay bardağında çıkan çöp sayısı kadar misafir olacağı, çay çöpü uzunsa gelecek olanın uzun, kısaysa gelecek olanın kısa boylu olacağına inanılmaktadır. Aynı zamanda çay çöpü ağza alınarak dişlerle ısırılır, çay çöpü sertse gelecek misafirin erkek, yumuşaksa gelecek misafirin kadın olacağına inanılmaktadır. Hamur yoğrulurken hamur parçası yoğurma kabının dışına yapışır ya da sıçarsa misafir geleceğine inanılmaktadır. Kişinin elinden aniden yere su dökülürse misafir geleceğine ve aynı zamanda döküldüğü yerde su akıp uzarsa gelecek kişinin uzun boylu biri olduğuna inanılmaktadır. Yürüyen küçük çocuk, emeklemeye başlarsa; eline süpürge almaktadır, evi süpürür gibi yaparsa misafir geleceğine inanılmaktadır. Bıçağın elden ele dolaştırılması uğursuzluktur. Başkasının elinden bıçak alınırsa o evde kavga olacağına inanılmaktadır. Yemek yenildikten sonra sofraya yerden kaldırılmazsa o sofraya şeytanın oturacağına inanılmaktadır. Yastığa basılırsa ya da üzerinde oturulursa kısmetin kapanacağına inanılmaktadır. Ramazan ayı dışında iyi olmadığı düşüncesiyle cuma günleri oruç tutulmamaktadır. Beşiği boş halde sallamak günahtır. Akşamları Fatıha okunduğunda, ölülerin o kişiye selam söylediğine inanılmaktadır. Sınava girecek kişiye okunmuş su, şeker ve pirinç yedirilirse sınavda başarılı olacağına inanılmaktadır. Yolculuğa çıkan kişinin ardından su dökülürse su gidip su gibi geleceğine inanılmaktadır. Komşudan alınan yumurta geri verilmezse yumurtayı alanın çocuklarının öleceğine inanılmaktadır. Namaz kılmayan kişilerin fakirlikle karşı karşıya kalacağına inanılmaktadır. Aynı zamanda bu kişilerin günahkâr görülmelerinden dolayı pişirdikleri yemeğin de haram olduğu, üzerlerinde bir lanet

bulunduğu ve bu lanetin de çevresinde bulunan yedi komşuya dağılarak onlara zarar verdiğine inanılmaktadır.⁵⁹⁴

3.16. Ekmek ve Tuzla İlgili İnanışlar

Ekmek, geçmişten günümüze her milletin sofrasında eksik etmediği temel besin kaynağıdır. Anadolu'da ekmek, nimet ve bereketin sembolü olarak görülmektedir. Dini açıdan kutsaldır ve hastalıklara şifadır. En önemlisi de toplumun ana besin kaynağıdır. Kızıltepe ve çevresinde ekmeğin kutsal kabul edilmesinden ötürü ekmekle ilgili birçok inanmanın olduğu görülmektedir. Yörede ekmeğin evlere bereket getirdiğine inanıldığından evlerde sürekli ekmek bulundurulmaktadır. Halk arasında en çok “tandır ekmeği” tercih edilmektedir. Bunun için hemen hemen her yerde tandırlar bulunmaktadır. Tandırlarda pişirilen ekmeklerden; “Geçmişlerin niyetine denilerek.” sadaka verilmektedir. Aynı zamanda tandır başında dağıtılan ekmeklerin eve bereket getireceğine inanılmaktadır. Tandırda pişen ilk ekmeği hamuru yapan kadının yemesi halinde kocasının öleceğine inanılmakta, bu nedenle ilk ekmek komşulara verilmektedir. Diğer yandan yemek yenildiği sırada sofraya dökülen ekmek kırıntıların yenilmesi bereketin artmasına, atılması halinde fakirliğin gelmesine neden olacağına inanılmaktadır. Ekmeğin elle bölünmesine özen gösterilmekte, zira bıçakla kesilirse evin bereketinin gideceğine inanılmaktadır. Yanmış, kömür olmuş ekmeği yemenin zenginlik getireceğini inanılmaktadır.

Halk arasında ekmek “kutsal” olarak görülmektedir. Buna göre ekmeğin değer açısından Kur'an'ı Kerim'in derecesinden yedi kat fazla olduğu söylenmektedir. Ekmeğin kutsallığı ile ilgili bir anlatıya göre Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in duvarda asılı olan ekmeği almak amacıyla yedi tane Kur'an'ı Kerim'i üst üste koyarak aldıklarından söz edilmektedir. Ekmeği çöpe atmanın “günah” olduğuna inanılmaktadır. Bu nedenle kalan ekmekler hayvanlara yem olarak verilir. Bununla beraber ekmeği yere düşürmenin de günah olduğuna, yere düşen ekmeğin alınması, öpülerek alına götürülmesi sonra da basılmayacak bir yere konulması gerektiğine inanılmaktadır. Yerdeki ekmeği kaldırmayanın; üzerine basanın kör olacağına inanılmaktadır.

Hayır yapma ve sadaka verme konusunda yöre halkının tercihleri arasında ekmeğin ayrı bir yeri vardır. Sadaka olarak verilen her bir ekmeğin, bin musibeti engellediğine ya da bir ekmeğin yedi bela ve kazayı önlediğine inanılmaktadır. Buna göre kaza belayı önlemek amacıyla yedi ekmek sadaka olarak verilmektedir. Kötü rüya görüldüğünde aynı sabah yedi ekmek dağıtılmaktadır. Cenaze gömülmeden önce ölünün komşularından ödünç aldığı bir şey olur düşüncesiyle çevre komşulara yedi ekmek dağıtılmaktadır. Yolculuğun kolay ve sorunsuz bir şekilde geçmesi niyetiyle fakir birine bir ekmek verilmektedir. Diğer yandan yörede ekmeği yenilen ve ekmeği sadaka olarak dağıtan bir kadının her yönüyle örnek biri olduğu kabul edilmektedir.

Ekmek, aynı zamanda yapılan yeminler için de kullanılmaktadır. Buna göre yörede yemin edildikten sonra baş üzerinde ekmek parçalanmaktadır. Ekmek parçalamanın nedeni yemin eden kişinin yeminin yerine getirmemesi halinde günaha girmesini önlemektir. Zira bu şekilde bozulan yeminden ötürü kişinin günah işlemeyeceğine inanılmaktadır. Bunun yanı sıra yemin eden kişi, yemini bozarsa, bozulan yeminine karşılık oruç tutmakta ve ekmek dağıtmaktadır. Öte yandan dini bayramlarda misafirlere ikram etmek için arife günü bayram tatlısı olarak “külice” ekmeği yapılmaktadır. Ayrıca mevlitler de bu ekmek üzerine okutulur ve gelen misafirlere dağıtılmaktadır.

Türk halk inanışlarında önemli bir yere sahip olan tuzla ilgili çeşitli inanış ve uygulamalar bulunmaktadır. Tuzun bereket, koruma ve kurtarıcı özelliklerine sahip olduğu düşünülmektedir. Diğer yandan bir kişiye geçmişte yapılan iyiliklerin karşılığı borçluluk, minnet ve bağlılık anlatılmak istenildiğinde; “Tuz ve ekmek hakkı.” deyimini

⁵⁹⁴ K.K.6, 7, 9, 11, 13, 14, 16, 17, 18, 19, 21, 22, 23, 24, 25, 27, 28, 29, 30, 31, 35, 37, 38, 41, 42, 44, 46, 50, 52, 53, 54, 55, 59, 66, 67, 68, 69, 73, 79, 80, 81, 83, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 93, 95, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 106, 109, 115, 119, 120, 124, 127, 128, 129, 135, 136, 137, 138, 139, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148.

kullanılmaktadır. Ayrıca tuz ve ekmek hakkı geçmişteki dostluk ve ahde vefanın gereklerini yerine getirme anlamına da gelmektedir.⁵⁹⁵

Kızıltepe ve çevresinde tuz ile ilgili inanışlar ve uygulamalar bulunmaktadır. Buna göre yörede tuz ile ilgili bir anlatıda Hz. Fâtıma'nın nikâh sırasında mihr olarak tuz istediğinden söz edilmektedir. Hatta bu konuda Hz. Fâtıma'nın "Kim yere tuz dökerse öbür dünyada ceza olarak bu tuzu kirpikleriyle toplayacak." dediği halk tarafından söylenmektedir. Bu nedenle tuzun yere dökülmesi günah olarak görülmektedir. Ayrıca Hz. Muhammed'in, evde tuz ve ekmeğin bulunmasını, eksildiği zamanda hemen takviye edilmesini istediğine dair yörede bir inanış vardır. Bu bağlamda evlerde tuz ve ekmeğin bulundurulmasına özen gösterilmektedir. Komşudan ödünç tuz istenmemeli, alınması halinde en kısa zamanda geri verilmelidir. Aksi takdirde insanın başına kötü şeylerin geleceğine inanılmaktadır. Diğer yandan daha önce değinildiği gibi nazar ve cinlere karşı evlerin içine tuzlu su serpilmekte; elinde siğil olan kişi, herhangi bir evden bir miktar tuz çalarsa ellerindeki siğillerin iyileşeceğine inanılmakta; bir gelin adayının oğlan evine uğur getirip getirmeyeceğine yönelik yapılan bir uygulamada tuz kullanılmaktadır.⁵⁹⁶

3.17. Renklerle İlgili İnanışlar

Bir toplumun önemli simgelerini ve hoş görülme-yen şeyleri ifade etmede kullandıkları önemli araçlardan biri de renklerdir. Renkler, geçmişten günümüze kadar toplumların kültür, gelenek ve göreneklerine göre farklı biçimlerde anlamlandırılmıştır. Bu bağlamda renkler, insanın günlük yaşamında içinde bulunduğu durumu ifade etmek için kullandıkları en güçlü araçlardır. Aynı zamanda iyi ve kötü kabul edilen varlıkları ifade etmede kullanılan görsel malzemelerdir.

Kızıltepe ve çevresinde siyah, beyaz, kırmızı, yeşil ve mavi renklerle ilgili bazı inanışlar bulunmaktadır. Buna göre "siyah" yas rengidir ve siyah giyenin yas tuttuğu anlaşılmaktadır. Ancak tamamen siyah giyme bir başka ölüme neden olur inancıyla siyah rengin yanı sıra üzerinde farklı renklerin bulunduğu bir şey giyinmek ya da takılmaktadır. Ölümü çağrıştırması nedeniyle yörede araba alınırken bu rengin fazla tercih edilmediği görülmektedir. Aynı zamanda bu rengin keşişlerin rengi olduğuna inanılmasından dolayı günlük hayatta tamamen siyah renk giyinmek hoş görülmemektedir. Yörede kırmızının cinlerin rengi olduğuna inanıldığından giysilerde bu renk fazla tercih edilmemektedir. Bununla birlikte saflığı ve manevi temizliği temsil ettiğine inanılması sebebiyle düğün günü gelinin beline kırmızı renkli kurdele bağlanmaktadır. Halk arasında beyaz rengin, kefen rengi olduğuna ve ölümü çağrıştırdığına inanılmaktadır. Bu nedenle tamamen beyaz giyinmek hoş görülmemektedir. Bununla birlikte beyaz rengin uğur getirdiğine inanılmasından ötürü uğurlu olsun diye araba alınırken çoğunlukla beyaz renkli olanlar tercih edilmektedir. Sevap olduğu inancıyla da sadaka verilirken de beyaz renkli yiyeceklerin verilmesine özen gösterilmektedir.

Yeşil renk, halk arasında cennet rengi olarak kabul edilmektedir. Yeşil renkli kumaş ya da başka nesnelerin evlerde bulundurulmasının iyi olacağına inanılmaktadır. Muska yapıldığında dış kılıfının yeşil renkle kaplanmasına özen gösterilmektedir. Evlere huzur, bereket getirsin diye türbelerdeki yeşil renkli örtülerden parçalar alınmaktadır. Mavi rengin ise nazardan koruduğuna inanılmakta ve bu nedenle nazar boncukları mavidir.⁵⁹⁷

⁵⁹⁵ Kılıç, "Türk Halk İnanışlarında Yiyecek ve İçecekler", s.99.

⁵⁹⁶ K.K.6, 7, 9, 11, 13, 14, 16, 17, 18, 19, 21, 22, 23, 24, 25, 27, 28, 29, 30, 31, 35, 37, 38, 41, 42, 44, 46, 50, 52, 53, 54, 55, 59, 66, 67, 68, 69, 73, 79, 80, 81, 83, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 93, 95, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 106, 109, 115, 119, 120, 124, 127, 128, 129, 135, 136, 137, 138, 139, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148.

⁵⁹⁷ K.K.14, 22, 35, 37, 55, 82, 86, 99, 100, 102, 105, 120, 136, 142.

3.18. Dövmeye ile İlgili İnanislar

İnsanoğlu tarih boyunca duygu ve düşüncelerini ifade etmede farklı yollar kullanmıştır. Bunların başında müzik, resim, şiir gibi alanlar gelmektedir. Bunlarla birlikte simgeler ve işaretler de insanların kullandıkları sözsüz iletişim araçları arasında yer almaktadır. Bu sözsüz iletişim araçlarının başında “dövmeler” gelmektedir. İnsanların kendi bedenleri üzerine yaptıkları bir tür bezeme ya da boyama çeşidi olan “dövmeye”; bir toplumun simgesel iletişimi ya da piktograf (sembol, resim yazı) olmakla beraber o toplumun duyusu, düşünüş, hayal dünyasını ve davranış kalıplarını da aktaran bir üretim aracı konumundadır.⁵⁹⁸ Diğer yandan dövmelerin yapılış nedenleri de farklıdır. Bazen bir amblem bazen de bir kimliğin göstergesi için yapılmaktadır. Geçmişten günümüze gelen toplumlar; soyluluğu, köleliği, askerliği, ergenliği, ahlaksızlığı, erdemliliği, bir kabileye aidiyeti ve kötülüklerden arınmanın ifadesi olarak dövmeyi kullanmıştır. Günümüzde ise dövmeye; bölgesel bir motif ya da inanç olmaktan çıkarak süs, moda, sanat ya da geçici bir heves haline gelmiştir.⁵⁹⁹

Dövmeye, insan vücudu üzerinde çeşitli boya maddeleriyle yapılan kalıcı şekiller olarak tanımlanmaktadır.⁶⁰⁰ Yapılış bakımından da vücut derisinin iğne gibi sivri bir araçla çizilerek içine renk veren maddelerin konulması yoluyla yapılan çıkmaz, silinmez olan yazı ya da resimlere dövmeye denilmektedir.⁶⁰¹ İğne ya da sivri aletlerle yapılmasından ötürü de yaptıran kişinin bir müddet acıya katlanmasını gerektiren bir süslenme sanatı olarak da bilinmektedir.⁶⁰²

Kızıltepe ve çevresinde dövmelere “dag”, “dak”, “dek” denilmektedir. Genellikle kadınların yaptığı bu uygulamada farklı şekillerde dövmeler yapılmaktadır (bkz. Fotoğraf 10). Yörede dövmeler genellikle alın ortasına, iki kaş arasına, gerdana, göğse, kollara, burnun sivri ucuna ve üst tarafına, yanaklara, göz altlarına, ayak üzerine, ayak bileğine hal hal şekli gibi çeşitli şekillerin çizilmesiyle yapılmaktadır.⁶⁰³ Dövmenin yapılış amaçları arasında “güzel görünmek, erkeklerin beğenisini kazanmak, evliliğe hazır olduğunu göstermek”; “şans ve baht açıklığı sağlamak, evlenip yuva kurmak”; “kuma gelmesini önlemek, çocuk doğurmak”; “küçükken nazardan korunmak, hasta olmamak, sağlıklı uzun ömürlü olmak”; “elinin bereketli olmasını sağlamak”; “yılan sokmaması ve ayağının uğurlu gelmesini sağlamak”; “gebe kadının düşük yapmasını engellemek”; “aşiretin simgesini taşımak”; “eşi tarafından sevilme” gibi amaçlar yer almaktadır.⁶⁰⁴

Kızıltepe ve çevresinde dövmeler genellikle çocukluk döneminde bu işin uzmanı kişiler tarafından yapılmaktadır. Dövmeye yapımında kız çocuğu olan annenin sütü ile kazan karası denilen is ya da özel bir ot kullanılmaktadır. Yörede daha çok kazan karasının tercih edildiği söylenmektedir. Dövmeye yapımı için anne sütüyle kazan karası karıştırılır; otlarla yapılmak istendiğinde ise ot, ezilerek sütle karıştırılmaktadır. Sonrasında yedi adet iğne bir araya getirilerek delik kısmından uç kısma kadar düzgün bir biçimde sıkı bir şekilde ipe bağlanmaktadır. Bu iğneler, dövmeye yapılacak bölgeye istenilen desenlerin verilmesi amacıyla bu şekilde deriye batırılmaktadır. Oluşan desenin sabitlenmesini sağlamak için iğnelerin ucuna süt karışımı sürülerek deriye batırılmaktadır. Bu işlem belli aralıklarla aynı gün içinde iki kez uygulanmaktadır. Bu bağlamda karışımın deriye nüfuz ederek dövmenin oluşması sağlanmaktadır. Dövmeye yarısı, bir hafta kabuk bağladıktan sonra iyileşmekte ve desenler de ortaya çıkmaktadır. Yörede çocuğa dövmeye yaptırmak isteyen aile büyüklerinin anneden habersiz, gizlice bu

⁵⁹⁸ Fidan Uğur Çerikan ve Mehmet Rıza Alanko, “Dövmeye’nin Çeşitli Dillerdeki Etimolojisi ve Kısa Tarihçesi”, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(25), 2016, s.166.

⁵⁹⁹ Mehmet Hazar, “Mardin ‘Kızıltepe-Bozhöyük’ Yöresinde Beden İşaretleri”, SBARD, 1(8), 2006, s.293.

⁶⁰⁰ Rahmi Yaran, “Dövmeye”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.9, İstanbul, 1994, s.521.

⁶⁰¹ Çerikan vd., “Dövmeye’nin Çeşitli Dillerdeki Etimolojisi ve Kısa Tarihçesi”, s.167.

⁶⁰² Örnek, “100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane”, s.187.

⁶⁰³ Ayan, “Mardin Folkloru”, s.219.

⁶⁰⁴ Hazar, “Mardin ‘Kızıltepe-Bozhöyük’ Yöresinde Beden İşaretleri”, s.292; Sibel Abiç, “Dövmeye/Dek”, T.C. Mardin Valiliği Kültür Yayınları, Mardin, 2013, s.15; Noyan, Yıldızlara Yakın Şehir MARDİN”, s.152.

işlemi çocuğa uyguladıkları da söylenmektedir.⁶⁰⁵ Bundan maksadın çocuğun yaşamasına yönelik olduğu belirtilmektedir.

Dövme desenlerinde farklı şekiller kullanılmaktadır. Her sembolün kendine özel bir anlamı vardır. Buna göre alında daha çok güneş işareti (☼); dudakta haç işareti (†); çenede küçük çarpı işaretleri (x) ile baklava dilimleri (◊) ve çentikler (◁), yuvarlaklar (○) ve noktalar (●); ayak bileği ve devamında üç çemberin içinden geçen çatal işareti (♀) ile büyük de şeklindeki yarım ay (D); ayak üstünde ise alındaki işaretin düzeltilmiş şekli ile üç nokta (●●●); el bileğinde ise çentikleri artırılmış güneş işareti (☼) ve tarak (‡); el üstünde çenedeki şekillerin daha genişletilmiş biçimleri ve çentikli çarpı işaretinin üst üçgeninde bir beş köşeli yıldız, yüzük ve orta parmakta ise küçük bir artı (+) işareti resmedilmektedir. Oval ve düz çizgiler ile noktalar olumlu bir imaj bırakırken çapraz, köşeli ve verevine işaretler olumsuzluklara karşı tepki; artı, haç, yıldız, güneş işaretleri ve oval şekiller ise dinî bir duygu telkin etmede kullanılmaktadır.⁶⁰⁶

Yörede yapılan bazı dövmelemin özel isimleri ve anlamları bulunmaktadır. Buna göre ceylan motifi, kadının erkeğe çekici gelmesi inancıyla yapılmaktadır. Bu çerçevede kızların evlilik yaşamlarında kendilerine şans, uğur ve bereket getirmesi amacıyla el üstüne, mahrem bölgelerine ve göğsü üzerine yapılmaktadır. Başka bir motif ise Şahmeran (kırk ayak) motifidir. Bu motif kızların evin işlerini iyi yapması, aynı anda birçok işi yerine getirmesi için yapılmaktadır. Diğer bir motif de taraktır. Tarak, kadınlığın ve güzelliğin simgesi olarak görüldüğünden genellikle kızlara uygulanmaktadır. Farklı bir desen de güneş şeklindedir. Güç, asalet, aydınlık gibi anlamlara gelen güneşin sağlıklı ve mutlu bir yaşamlarının olmasına yönelik çoğunlukla kızlara yapılmaktadır. Bunlardan başka hem kadın hem de erkeğe uygulanabilen geyik motif bulunmaktadır. Bu motif bereket, asillik ve zarafeti temsil eder. Nazardan korunmak amacıyla da göz şekli ve burun ucuna da nokta şeklinde dövmelemler yapılmaktadır.⁶⁰⁷ Yörede (daha çok erkeklerin) hangi aşirete ait olduğunun bilinmesi açısından alnın şakak tarafına, burun ucuna ve çocukların ölmemesi için de dövmelemler yapılmaktadır. Çocukların ölmesini engellemek amacıyla işaret parmağı ile başparmağı arasındaki perde kısıma üç nokta (●●●) şeklinde bir motif işlenmektedir.⁶⁰⁸ Sağlıklı olmak ya da şifa bulmak amacıyla da göğüs boşluğu üzerine üçgen biçiminde üç nokta yapılmaktadır.

Günümüzde dövmenin günah olduğuna ve ahirette bu dövmelemlerin çivili çekiçler ile çıkarılacağına inanılmaktadır. Bu çerçevede dövmelemlerin üzerine ısıtılmış limon tuzu sürülerek ovulmaktadır. Ovalanan bölgenin üzerinde yaraların oluştuğu ve yaranın iyileşmesinden sonra dövmenin silindiği zikredilmektedir.⁶⁰⁹

3.19. Ocak/Şifacı Aileler

Bir ailenin ya da soyun devamını gösteren sembollerden biri de “Ocak” anlayışıdır. Türk toplumunu oluşturan en küçük birimi ailedir. Aile, Türk toplumunun en kutsal değerlerindendir. Ailenin kutsal görülmesi, ocak kültürünün niteliğini önemli hale getirmektedir. Diğer yandan ocak hem eve hem de aileye işaret etmektedir. Bu çerçevede ocak kavramı gerek eski metinlerde gerekse sonraki süreçlerde “soy ve sülale” anlamında da kullanıla gelmiştir. Aynı zamanda ocak; soy, nesil ve tarikat liderlerinin adı ile belli hastalıkları tedavi gücüne sahip insanlara verilen bir addır. Bu bağlamda ocaklı ifadesi de belirli hastalıklarla ilgilenip, tedavisini gerçekleştirmeye çalışan aile fertlerine verilen isimdir. İnsanoğlu geçmişten bu yana çeşitli hastalıkları tedavi için çeşitli pratiklere başvurmuştur. Bu tedavi yöntemlerinden biri de “Ocaklıya görünmektir.” Ocaklı ailelerde tedavi etme kudreti, aile bireyleri arasında “el verme, el alma” şeklinde intikal etmektedir. Bu durum babadan oğla, anadan kıza, kuşaktan

⁶⁰⁵ K.K.11, 18, 21, 29, 42, 46, 51, 53, 67, 73, 86, 99, 102, 104, 120, 136, 146; Noyan, “Yıldızlara Yakın Şehir MARDİN”, s.152.

⁶⁰⁶ Hazar, “Mardin ‘Kızıltepe-Bozhöyük’ Yöresinde Beden İşaretleri”, s.297.

⁶⁰⁷ Abiç, “Dövme/Dek”, ss.19-42.

⁶⁰⁸ Hazar, “Mardin ‘Kızıltepe-Bozhöyük’ Yöresinde Beden İşaretleri”, s.292.

⁶⁰⁹ K.K.6, 59, 80, 104.

kuşağa devam etmektedir. Bunun yanı sıra ocaklı aileden olmayan bir kimseye de el verebilmektedir. Bir kişinin ocaklı sayılabilmesi için yapılan iş ile ilgili bu konuda uzman birisinden el alması gerekmektedir. Bu durumda ocaklı kişi yaşlandığını ya da işi yapamaz hale geldiğini hissettiği zaman kendisine yakın bulduğu birisine el vermektedir. El verme ya da el alma işlemleri çok sade olabileceği gibi bir tören şeklinde ve çeşitli duaların okunmasıyla ya da el verilen kişinin ağzına tükürülmesiyle de ile yapılmaktadır.⁶¹⁰

Kızıltepe ve çevresinde kimi hastalıkların şifası, nazar, kırk kesmesi gibi konularda yardımına başvurulmuş işinde uzman bazı “ocaklı” aileler bulunmaktadır. Bunlar arasında şeyh soyundan gelen “Seyyid Ocağı”, kurşun ve şıma dökme pratiğiyle uğraşan “Abdulsülüp Ocağı”, bazı hastalıkların tedavisi için gidilen “Şeyh Gori (Kurtların Şeyhi)” ve diğer bazı ocaklar bulunmaktadır. Sultan Şeyhmus’un soyundan geldiğine inanılan Seyyid Ocağı’na bağlı kişilerin İslâm dinine bağlı, dindar, geceyi ibadetle geçiren/ıdrak eden, haksızlığı karşı oldukları bilinmektedir. Sultan Şeyhmus’un soyundan geldiği ve bu soydan gelen kişilerin de İslâm dinine bağlı, geceyi ibadetle geçiren, kimseye haksızlık yapmayan özelliklerinin olduğu söylenmektedir. Bu ailede şifa dağıtma becerisi anne ya da babanın çocuklarına “el vermesi” ile kuşaktan kuşağa geçmektedir. El verme işlemi karşılıklı rıza ve gönüllüğe dayanmaktadır. Bu bağlamda aile büyüklerinden biri, aileden kendi yerine geçmesini istediği kişiye el vermeyi teklif etmektedir. Teklifin kabul edilmesi halinde el verecek ve alacak kişi, el ele tutuşmakta ve el veren kişi de; “Benim elim senin elindir, bundan sonra insanlara şifa dağıtacak sensin.” demekte ve sonra da çeşitli dualar edilerek el verme ritüeli tamamlanmaktadır.

Seyyid Ocağı’nda şifa verme işi, Allah rızası için yapılmakta olup hem erkek hem de kadınlar tarafından yerine getirilmektedir. Kadın şifacılar halk arasında genellikle kocakarı ebeleri olarak bilinen işinde uzmanlaşmış kişiler olarak bilinmektedir. Gebelik teşhisi, kısırlığı giderme ve doğum gibi işlemlerde aktiftirler. Mesela kısırlığı gidermede kocakarının çeşitli dualar okuyup üzerine üflediği bir tas su, “kısır kadına” içirilmektedir. Yapılan uygulama bağlamında hastanın şifa bulacağına inanılmaktadır. Diğer yandan halk arasında ocaklı kişilerin tükürüklerinin şifa verme özelliğine sahip olduğuna ve bazı hastalıkları iyileştirdiğine inanılmaktadır. Buna göre akrep sokma olayı sonrasında ocaklı tarafından bu bölge üzerine tükürülmekte ve dualar eşliğinde ovulmaktadır. Aynı işlemin üç defa üst üste yapılması halinde hastanın iyileşeceğine inanılmaktadır.

Yörede Seyyid Ocağı’nın kerametlerine yönelik bazı anlatılar bulunmaktadır. Bir anlatıya göre Seyyid Ocağı’na bağlı bir kişi, çıplak ayakla ateşe basmakta ancak ayakları yanmamaktadır. Aynı zamanda keramet sahibi ocaklı kişilerin Allah tarafından uyarıldığına inanılmaktadır. Bu konudaki bir anlatıya göre ise ocaklı, bir kişiye haksızlık yapar. Haksızlık yaptığı günün gecesinde rüyasında atalarını görür. Ataları, onu yaptığı bu kötü işten dolayı ikaz eder ve cezalandırır. Gördüğü rüya üzerine uyanan ocaklı, gözünün altına, ağzının da kulaklarına doğru kaydığını görür. Yüz şeklinin değiştiğini gören ocaklı, sabaha kadar uyumaz ve işlediği günahı Allah’a dua edip tövbe eder. Duası ve tövbesi kabul olunan ocaklının yüzü, eski haline gelir. Diğer yandan ocaklılara haksızlık yapılması halinde de ataların bu haksızlığı yapanların rüyalarına girerek hem uyarıda bulundukları hem de ceza verdikleri yörede bilinmektedir.

“Abdulsülüp Ocağı”, kurşun ve şıma dökme işlemiyle uğraşan bir aile olarak yörede bilinmektedir. Ailede bu iş, yalnızca kadınlar tarafından yapılmaktadır. Bu ocakta da şifa verme özelliği tıpkı Seyyid Ocağı gibi anneden kıza, nesilden nesile el verme ile aktarılmaktadır. El verme sırasında; “Benim elim, senin elin.” denilmekte ve böylece şifacının “şifa verme özelliği”nin diğer kişiye aktarıldığına inanılmaktadır.

Yörede soyunun kurtlardan geldiği söylenen “Şeyh Gori (Kurtların Şeyhi)” adıyla bilinen bir ocaklı aile bulunmaktadır. Anlatılara göre bu ailenin elinin altında onlara hizmet eden cinler vardır. Cinlerin en önemli özelliği ise bazı hastalıkları tedavi etmeleridir. Bunu bilen yöre halkı da hastalıkları tedavi amacıyla bu ailenin yanına

⁶¹⁰ Ahmet İçli, “Türk Kültüründe Ocak Anlayışı ve Ergani Deringöze Köyü’ndeki Bir Ocaklı Aile”, Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, 5(18), 2013, ss.97-98.

giderler. Diğer yandan ailenin şifa verme özelliğinin, “el verme” yöntemiyle nesilden nesile aktardıkları söylenmektedir. Ailenin hastalıkları tedavi etme günü perşembedir. Bunun için hasta olan kişi, perşembe günü şeyhin yanına gelmektedir. Şeyhin, hastalıkları tedavide kullandığı özel bir değneği vardır. Şeyh, dualar eşliğinde hastanın ağrıyan yerine bu değnekle hafifçe vurarak tedavi eder. Yapılan uygulama ile hastaların iyileştiği zikredilmektedir. Öte yandan bu aile hakkında anlatılan bir olay vardır. Buna göre kim onlar hakkında ileri geri konuşursa o kişilerin çarpıldığı ve ağızlarının yamulduğu ileri sürülmektedir. Böylesi bir olay neticesinde ağzı yamulan kişinin şeyhin yanına giderek ondan özür dilemesi gerekmektedir. Hastanın ömrünü kabul etmesi halinde şeyh, şifa için ayak topuğunu kaldırıp hastanın çenesine bir defa dokundurmuştur. Yapılan işlem bağlamında hastaların iyileştiği yörede söylenmektedir.⁶¹¹

Kızıltepe ve çevresinde ocaklı aileye mensup kişilerin son nefeste yaptıkları duaların Allah katında kabul edileceğine inanılmaktadır. Bu anlayıştan ötürü yöre insanının ocaklılara gelerek o anda kendileri için dua etmelerini istedikleri söylenmektedir. Aynı zamanda ocaklı kişinin kendi ölüm saati yaklaştığında bunu anladığı ve bu sırada dua etmeye başladığı zikredilmektedir.

Yörede şeyh soyundan olmayan, ocakta sayılmayan ancak yaptığı uygulamalarla şifa dağıtan aileler de bulunmaktadır. Bu konuda “tükürüğüyle” şifa verdiğine inanılan bir aile bulunmaktadır. Bu ailenin şifa verme özelliğiyle yöredeki bir anlatıya göre günün birinde adamın biri, bir cin yakalayıp tutsak eder. Yakalanan cin, adamın kendisini serbest bırakması karşılığında ne isterse yapacağına söyler. Adam, bu söz üzerine cine: “Bana öyle bir şey ver ki insanlar benden şifa bulsun.” der. Cin de ona: “Ben de o zaman sana şifa vermesi için tükürüğünü veriyorum.” der ve adamın tükürüğünün şifa kaynağı olmasını sağlar. Bu olaydan sonra o aileye mensup kişilerin tükürüğüyle hastalara şifa verdiği ve bu özelliğinde el verme ile babadan oğla geçerek günümüze kadar geldiği zikredilmektedir. Bu çerçevede tükürük ile tedavi edilen hastalıkların başında “göz hastalıkları” gelmektedir. Bu konuda gözünde enfeksiyon olan ya da çeşitli şekillerde göz ağrısı-sızısı çekenlerin bu şifacılar başvurdukları söylenmektedir. Tedavi amaçlı şifacı tarafından bir bardak suya tükürülmesiyle oluşan karışım göze damlatılmaktadır. Yapılan uygulama bağlamında hastalığın iyileşeceğine inanılmaktadır. Bu konuda araştırma yaptığımız sırada kaynak kişilerle yaptığımız görüşmelerde tükürük yoluyla şifa bulduğunu söyleyen bir kişi bu konu hakkında tarafımıza bilgi vermiştir. Buna göre günün birinde nedeni belli olmayan bir şeyden dolayı tüm aile fertlerinin gözlerinde enfeksiyon oluşur. Onların bu durumunu görenler şifacıya gidip tedavi olmalarını söylerler. Bunun üzerine aile babası, şifacıya gider ve tüm ailenin aynı hastalığa yakalandığını söyler. Şifacı da tüm ailenin şifa bulması amacıyla bir bardak suya tükürerek bir karışım hazırlar ve hasta adama verir. Hasta adam, karışımı karısına getirir ve gözlerine damlatmasını söyler. Ancak hanımın suyun içine tükürük konulduğundan haberi yoktur. Hanım, şifacının suya dualar okuduğunu ve üzerine üfürdüğünü düşünmektedir. Kadın, şifa için suyu hem kendi hem de çocukların gözlerine sürer ve kısa bir zamanda da şifa bulurlar. Ancak evin babası, suyun içinde tükürük olduğunu bildiği için suyu kullanmak istemez. Hasta adam, bir gün iş yerindeyken yaşlı bir adam gelmektedir ve ona: “Ailenizin şifa bulması için su gönderdik, elinize geçmedi mi?” der. Bunun üzerine adam: “Geldi, ama ben kullanmak istemedim.” der. Yaşlı adam, onun tükürük sebebiyle suyu kullanmak istemediğini anlamıştır. Bunun üzerine yaşlı adam: “Senin şifan bende!” der ve ani bir refleksle adamı tutar ve her iki gözün içerisine şifa niyetiyle tükürür. Bu işleminden sonra hasta adamın gözünden istemsiz bir biçimde gözyaşları akar ve başında şiddetli ağrılar başlar. Yaklaşık yarım saat sonra da adamın gözleri iyileşerek eski sağlığına kavuşur.⁶¹²

⁶¹¹ K.K.8, 13, 56, 87, 88, 142.

⁶¹² K.K.20, 39, 43, 51, 55, 92, 99, 126, 148.

3.20. Kan Davası

Kızıltepe ve çevresinde görülen, geçmişten günümüze süre gelen bir anlayışta kan davasıdır. Kan davası; “Bir kimsenin ailesinden ya da akrabalarından birini öldüren bir kişiyi ya da akrabalarından birinin, öldürülenin kanına karşılık olmak üzere öldürülmesi geleneğidir.” Bir başka ifadeyle; “Kan gütme olayı, bir aile, kabile ya da aşiret üyelerine karşı başka bir aile, kabile ya da aşiret üyelerinin çeşitli nedenlerle duydukları kin dolayısıyla birbirlerinin yaşamlarına son vermeleridir.”⁶¹³ Bu çerçevede kan davası, aile bireyleri arasındaki bağların sıkı olduğu bazı toplumlarda görülen, öç alma duygusundan kaynaklanan, misilleme biçiminde karşılıklı cinayetlerle süren aile ve gruplar arası ölümlü çatışma durumu olarak da nitelenebilmektedir.⁶¹⁴

Anadolu’nun çoğu bölgesinde olduğu gibi Kızıltepe’de de kan davalarının olduğu görülmektedir. Geçmişe nazaran azaldığı söylene de devam eden kan davaları da bulunmaktadır. Yöredeki kan davaları, genellikle ekonomik ve toplumsal nedenlerden dolayı ortaya çıkmaktadır.⁶¹⁵ Bunlar arasında arazi anlaşmazlığı, kadınlara laf atılması, sarkıntılık, tecavüz ya da kız kaçırılması, aile fertlerinden birinin öldürülmesi, hakarete uğrama, statü koruma, kişisel sorunlar, boşanma gibi nedenler yer almaktadır. Bu sebeplerden birinin gerçekleşmesi durumunda ailenin toplum içindeki şerefine, saygınlığına bir zarar geldiği ya da leke sürüldüğü düşünülmekte ve bu lekeyi temizlemek için de genellikle kan davası yoluna gidilmektedir.⁶¹⁶

Kan davalarının büyümesinde en önemli faktör ise öldürülenlerin bulunmasıdır. Öldürülen kişilerin intikamını almak isteyen aile, diğer aileden birilerini öldürmekte ve bu bağlamda davanın devam etmesine neden olduğu zikredilmektedir. İntikam almak, öç almak aynı zamanda ailenin toplum içindeki statüsünü etkileyen unsurlardan biridir. Buna göre “kanı dökülmüş” olan taraf, dökülen kanı temizlemedikçe “kan kaybetmeye” devam edecek ve bu yüzden toplum içindeki itibar ve şerefine hanel getirmiş olacağı ifade edilmektedir. Dolayısıyla öcünü alamamış grupların toplum içinde itibarları zedelenmektedir. Aile şerefi zedelenen grupların diğer gruplar tarafından yeteri kadar ciddiye alınmayacağı yanı sıra güç elde etme yarışında da önemli bir pozisyon kaybına uğrayacağı düşünülmektedir.⁶¹⁷ Yörede töre cinayetleri genellikle kız kaçırma mevzularında daha çok görülmektedir. Toplum içinde kaçırma eylemi, namus meselesi olarak kabul edilmektedir. Bu durumda hem kaçan hem de kaçıran kişiye yönelik bazı yaptırımlarda bulunulduğu zikredilmektedir. Daha önce kaçarak evlenme bölümünde değinildiği gibi yörenin töresine göre bu eylemin bedelinin genellikle ölüm cezası olduğu belirtilmektedir. Kaçma eyleminde genç kız, ailesine karşı kötü bir iş yapmasından dolayı suçlanmaktadır. Genç kız, bu davranışıyla aile şerefine leke sürmüş, toplum içinde ailesini küçük düşürmüş, namusuna laf getirmiş sayılmaktadır. Bu durumda genç kızın ailesi, töre gereği ancak öldürme eylemiyle toplum içindeki eski statüsüne kavuşabilmektedir. Öldürme eyleminin hem kaçan hem de kaçıran kişiye uygulamasından ötürü iki aile arasında kan davasının oluşumuna zemin hazırlamaktadır.

Kan davalarının oluşmasına neden bir diğer olay da boşanmadır. Boşanma neticesinde başlık parası, aile şerefine zarar görmesi gibi sorunların ortaya çıkmasından dolayı kimi aileler arasında kan davalarının meydana geldiği görülmektedir. Her ne kadar yörede boşanma olayı hoş görülme de bazı nedenlerden dolayı boşanma olayı gerçekleşmektedir. Yöredeki anlayışa göre bir kadının boşanması ayıp bir davranış olarak kabul edilmektedir. Buna göre bir kız evlendikten sonra gelin gittiği yerin kızı ve namusu olarak görülmektedir. Bu anlayış gereği gelin giden kız, koca evinde dövülse de hor görülse de boşanıp baba evine geri dönmesi mümkün değildir. Dönmesi halinde başına gelecek yaptırımları da kabul etmiş sayılmaktadır. Boşanıp baba evine gelen

⁶¹³ Mahmut Tezcan, “*Kan Dâvâları Sosyal Antropolojik Yaklaşım*”, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, 2. bs., Ankara, 1981, s.6.

⁶¹⁴ Şevket Ökten, “*Kan Davası: Kanın Öcü ya da Şeref Uğruna Verilen Kollektif Savaş*”, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Antropoloji Dergisi, 1(24), 2010, ss.167-168.

⁶¹⁵ Tezcan, “*Kan Dâvâları Sosyal Antropolojik Yaklaşım*”, s.21.

⁶¹⁶ Ökten, “*Kan Davası: Kanın Öcü ya da Şeref Uğruna Verilen Kollektif Savaş*”, ss.166-167.

⁶¹⁷ Ökten, “*Kan Davası: Kanın Öcü ya da Şeref Uğruna Verilen Kollektif Savaş*”, ss.180-181.

kızların, töre gereği genellikle infaz edildikleri zikredilmektedir. Genel uygulama yörede böyle olmakla beraber kimi sebeplerden ötürü kızlarını geri kabul edenlerin de olduğu bilinmektedir. Aileye kabul edilmesi durumunda bu defa da başlık meselesi gündeme gelmektedir. Boşanma nedeniyle kız evinden verilen başlık parasının geri iade edilmesi istenmektedir. Bu talebin kız evi tarafından reddedilmesiyle birlikte iki aile arasında düşmanlığın başlaması söz konusu olmaktadır. Düşmanlığın verdiği kin, intikam ve öç alma duygusuyla erkek tarafı, karşı aileden birini katledebilmektedir. Bu durumda iki aile arasında sona erdirilmesi zor olan kan davası vuku bulabilmektedir.

Kızıltepe ve çevresinde kan davası bağlamında ortamın yaşanmaz bir hale gelmesi sonucunda suçlu ve zayıf olan ailenin yaşadığı yeri terk etmek zorunda kaldığı görülmektedir. Çünkü karşı taraf, intikam almak amacıyla maddi ve manevi açıdan her türlü zorluğu bu aileye yaşatmaktadır. Dolayısıyla bu durumda aileler, bir daha geri dönmek üzere göç etmek zorunda kalmaktadırlar. Ailenin geride bıraktığı mallar, ev, bağ-bahçe gibi mülkiyetleri de zaman içinde harap olup gitmektedir. Diğer yandan öldürme olayının gerçekleşmesi üzerine maktulün ailesi öç almak amacıyla katil ailenin evini, tarlasını, bağını, bahçesini talan edebilmektedir. Bu bağlamda ağaçları kesebilmekte, ekili tarlayı yakabilmekte, hayvanlara zarar verebilmektedir.

Yörede kan davası, iki kişi ya da iki aile arasında gibi görünse de aslında her iki tarafın mensup olduğu diğer aşiret üyelerini de etkilemektedir. Töreye göre yörede yaşanan bir öldürme olayından bütün aşiret fertleri bundan mesul tutulmaktadır. Bu durumda maktulün ailesi intikam için karşı aşiretten suçu günahı olmayan herhangi birini öldürebilmektedir. Bu süreçte bütün aşiret üyeleri temkinli davranmaktadır. Günümüzde aşiretten herhangi birinin yerine katilin derece bakımından en yakın erkek akrabası olan baba, oğul, kardeş, amca gibi kişilerin çoğunlukla hedef alınıp öldürüldüğü yörede bilinmektedir.

Kızıltepe ve çevresinde kan davalarının büyümesini engellemek ve ortaya çıkan kan davasını sona erdirmek amacıyla “barıştırma” yoluna gidilmektedir. Bunun için iki davalı taraf arasında barışın sağlanması bazı girişimlerde bulunmaktadır. Buna göre barıştırma konusunda her iki tarafın saygı duyduğu, değer verdiği, sözüne itimat ettiği kanaat önderleri, aracı olarak seçilmektedir. Bu bağlamda aşiret ağaları, siyasi parti mensupları, seyda, mele, şeyh gibi kimi halk liderleri aracı olarak belirlenmektedir. Barıştırma olayında bir ağanın ya da bir seydanın bazı nedenlerden ötürü tek başların bu olaya müdahil olmak istemedikleri belirtilmektedir. Kan davasını görüşmek ve olayı çözüme kavuşturmak için seçilen halk önderleri, seyda, şeyh ve mele bir araya gelerek bir meclis oluşturmaktadır. Meclis üyeleri, her iki ailenin taraftarlarıyla farklı zaman ve mekânlarda ayrı ayrı görüşmeler yapmaktadır. Görüşmelerde tarafların gördüğü zararlar ve ölen kişilerin sayısı belirlenmektedir. Buna göre hangi ailenin diğer aileye maddi açıdan daha fazla zarar verdiği, hangi aileden daha çok kişinin öldürüldüğü tespit edilmektedir. Meclis, yapmış olduğu tespit bağlamında daha suçlu olan aile ya da aşireti belirler ve işlenilen kabahate göre de suçun cezasına karar vermektedir. Meclisin yaptırımları arasında genellikle para ödemesi, kız verme, sürgün gibi cezalar yer almakta ve bu cezalardan biri suçlu aileye ceza olarak verilmektedir. Para cezasında, para miktarı suçun niteliğine göre değişim göstermektedir. Bu çerçevede en yüksek miktar, öldürme olayında “kan parası” yani “diyet” olarak verilmektedir. Yöredeki töreye göre öldürme konusunda belirlenen genel bir miktar vardır ve genellikle bu miktar da karşı taraftan istenmektedir. Karşı taraf, bu miktarı kabul edip ödemeyi yapması halinde iki taraf arasında barış hâsıl olmaktadır. Ancak yörede kan parası için belli bir miktar belirlense de bu miktar öldürülen kişinin toplum içindeki statüsüne göre de değişim göstermektedir. Buna göre öldürülen kişi bölgede soylu, güçlü, tanınan bir aşirete mensupsa bu kişinin kan bedeli genel miktarın çok üstünde olabilmektedir. Karşı tarafında bunu ödeyecek maddi durumu olmaması durumunda karşı aile ya da aşiretle husumetler devam ettirilmektedir. Bu çerçevede güçlü taraf, kendisinden daha zayıf olan diğer aşirete ya da aileye zulmetmeye, baskı yapmaya başlamaktadır. Yapılan zulüm ve baskıya daha fazla dayanamayan suçlu taraf ise memleketi terk etmek zorunda kalmaktadır. Göç neticesinde geride kalan mallar, üzerinde hiçbir tasarruf yapamamaktadırlar. Husumetli olunan diğer ailenin düşmanlık gereği tarlaların satılmasına, kiralanmasına izin vermediği, almak isteyenlere engel olduğu ve bunlara da

gözdağı verildiğinden söz edilmektedir. Bu yaptırımlar neticesinde geriye kalan mal ve mülkler, harap olmaya mahkûm olmaktadır.

Yörede dökülen kana karşılık olarak maktul aile, karşı aileden gelin olarak bir kızın verilmesinin talep edebilmektedir. Böylesi bir talep doğrultusunda meclis, bunu karşı tarafa bildirmekte, karşı tarafın da bunu kabul etmesi halinde iki taraf arasında husumet sona erdirilmekte ve barış meydana gelmektedir.

Mecliste alınan kararlardan biri de “sürgün etmedir.” Sürgün cezasında genellikle Mardin ili dışına başka bölgelere göç edilme kararı alınmaktadır. Mecliste alınan sürgün cezası suçlu tarafa bildirilmekte ve karşı tarafın bu yaptırımı kabul etmesiyle birlikte ailenin Mardin ili dışına herhangi bir yere göç etmesi sağlanmaktadır. Sürgün cezasının, 3 ila 7 yıl arası olduğu söylenmektedir. Bu süre boyunca memleketi terk eden ailenin geride bıraktığı mal ve mülklerin tasarrufu, korunması geri dönecekleri güne kadar meclis üyelerinin güvencesinde kalmaktadır. Cezanın sona ermesiyle birlikte sürgünden geri dönen aileye, geride bıraktıkları mal ve mülklerini teslim etmektedir.

Meclisin verdiği kararlar neticesinde sona eren kan davası sonrasında sıra davalıların yüz yüze görüşüp barışı pekiştirmelerine gelmektedir. Bunun için meclis üyeleri her iki ailenin büyüklerini tarafsız bir yerde karşı karşıya getirirler ve onlardan bir daha karşılaştıklarında birbirlerine zarar vermeyeceklerine, taşkınlık yapmayacaklarına dair sözler almaktadırlar. Karşılıklı sözlerin verilmesinden sonra sıra barış yemeğine gelmektedir. Barış yemeğinin düzenlenmesinde her iki aile arasında var olan kan davasının son bulduğunun halka ilan edilmesi amaçlanmaktadır. Bu yemeğin masrafları suçlu ya da katil olan aile tarafından karşılanmaktadır. Bazen de bu yemeği, barışın kalıcı olması adına meclis üyeleri yapmaktadır. Kimi zamanda yemek, her iki ailenin karşılıklı olarak birbirini davet etmesi biçiminde de yapılmaktadır. Barış yemeği, genellikle meclis üyeleri ve iki aile büyüklerinin katılımıyla gerçekleşmektedir. Yemek sonunda yapılan dualarla birlikte her iki taraf, birbiriyle kucaklaşarak ya da tokalaşarak oradan ayrılmaktadır (bkz. Fotoğraf 11). Barış yemeğiyle birlikte toplum içinde huzurlu ve güvenli bir ortamın oluştuğu görülmektedir.

Barışın meydana gelmesinden sonrasında bu olayın gerçekleşmesine katkıda bulunan aracı kişi ya da kişiler, her iki aile tarafından ayrı ayrı yemeğe davet edilmektedirler. Genel uygulama böyle olmakla beraber yemek davetinin yanı sıra aracı kişilere “barıştırmaya hediyesi” olarak para, büyükbaş veya küçükbaş hayvan ya da takım elbiseden oluşan çeşitli hediyeler de verilmektedir.⁶¹⁸

⁶¹⁸ K.K.1, 2, 7, 9, 11, 13, 14, 16, 17, 18, 19, 21, 22, 23, 24, 25, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 35, 37, 38, 41, 42, 44, 46, 48, 49, 50, 52, 53, 54, 55, 59, 66, 67, 68, 69, 71, 72, 73, 74, 77, 79, 80, 81, 83, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 93, 95, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 106, 109, 115, 119, 120, 124, 127, 128, 129, 133, 135, 136, 137, 138, 139, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148.

4. YÖREDE KUTSAL SAYILAN KİŞİLER VE ZİYARET YERLERİ İLE İNANIŞ VE UYGULAMALAR

Yörede kutsal sayılan kişiler için ülkemizin ya da bilim dünyasının bileceği şekilde “şeyh”, “seyda”, “mele” gibi unvanlar kullanılmaktadır. Biz, bu unvanların genel bilimsel literatürünü esas almakla beraber yöre halkının bu isimlere ve bu unvanlara yüklediği anlamları da katarak çalışmada bu bilginin verilmesi uygun görülmektedir. Araştırma sırasında yaptığımız gözlem neticesinde yöre halkının nazar, muska, cinlerden korunma gibi hemen hemen her konuda şeyh, seyda ve meleğe başvurduğu gözlenmiştir. Bu çerçevede bu kelimelerin tek tek izah edilmesinin ve onlar hakkında bilgi verilmesinin daha iyi olacağı kanaati taşınmaktadır. Aynı zamanda yörede şeyh, seyda ve mele olarak tabir edilen kişilerin kutsal sayılmalarından ötürü ölümleriyle birlikte çoğunluğunun türbesi yapılmaktadır. Sağıklarında ziyaret edildikleri gibi öldüklerinde de ziyaret edilmektedir. Dolayısıyla bu kişilere verilen unvanların, literatür taraması yapılarak detaylı bir şekilde verilmesinin yanında bu kelimelere-kavramlara yöre halkının yüklediği anlamların da bilinmesi açısından bu çalışmada yer verilmesi uygun bulunmuştur.

Çalışmanın bu bölümünde şeyh, seyda ve melenin yanı sıra Kızıltepe ve çevresinde yar alan türbeler, kutsal sayılan mezarlar, ziyaret yerleri, kiliseler ve bunlar etrafında oluşan inanış ve halk anlatılarına da yer verilmiştir.

4.1. Şeyh

İslâm geleneğinde Müslümanlara dini alanda rehberlik eden kişiler arasında “şeyh” diye hitap edilen kimseler bulunmaktadır. Şeyh adı verilen bu kişiler genellikle tasavvuf ile ilgilenen tarikat mensubu kişilerdir. Kelime anlamı “yaşlı kimse” olan şeyh, tasavvufta velî, pîr veya müşid; Türkçe’de er, eren ve ermiş kişi anlamında kullanılmaktadır. Genel anlamda ise şeyh; tâliplere ya da müritlere doğru yolu gösteren ve onları eğiterek irşat eden kimse anlamına gelmektedir.⁶¹⁹ Bir başka deyişle şeyh, halkın ya da müritlerin bağıllık duyduğu kutsal bir kişidir.⁶²⁰ Aynı zamanda Arap kültüründe üst düzey makamlara sahip olan kişilere, yaşlı erkek bireylere, ilim tahsil etmiş şahıslara ya da kraliyet ailesine mensup şahıslara verilen bir unvan olarak da kullanılmaktadır.⁶²¹ İslâm tarihinde ise şeyh lafzı, hükümdarların yanında bulunan en yüksek reis anlamında da kullanılmıştır. Ancak zaman içinde bu lafız yüksek mevki sahibi din adamlarına, müderrislere, âlimlere, yaş farkı olmaksızın tarikat mensuplarına vazifeleri, olgunlukları ve ahlaki meziyetleri dolayısıyla saygı gören bütün şahsiyetler için kullanılmaya başlamıştır.⁶²²

Şeyh, genel anlamda dini ilimler alnında eğitim almış ve tasavvufi yönü bulunan birisidir. Bu nedenle halk nazarında keramet ya da manevî güçlere sahip olduğu düşünülmektedir. Şeyhlerin tasavvufla ilgilenmelerinden dolayı halkı da bu yönde eğiterek onların dindarlıklarının gelişimine katkıda bulunmaktadırlar. Bu bağlamda halk üzerinde etkili olmalarında onların doğaüstü kuvvetlerle donanmış oldukları ve Tanrı’yla aralarında doğrudan bir bağlantılarının olduğuna inanılmaktadır. İnsanlar da bu sebeplerden dolayı bir şeyhe bağlanmayı, onu yılda en az bir veya iki defa ziyaret etmeyi, ona hediyeler götürmeyi ve önemli kararlarda onun onayını alarak işlerini halletmektedirler. Diğer yandan hastalık ya da kuraklık dönemlerinde insanlar, şeyhin rahmetini dilemekte ve onun yazdığı muskaları kullanarak hayatlarına yön vermektedir. Bu bağlamda insanlar, can ve mallarının her türlü tehlikeye karşı korunduğuna inanmaktadırlar. Buna bağlı olarak şeyhler, sahip oldukları bazı özellikleri ile de kimi

⁶¹⁹ Reşat Öngören, “Şeyh”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.39, İstanbul, 2010, s.50.

⁶²⁰ Martin Van Bruinessen, “Ağa, Şeyh ve Devlet”, Çev.: Banu Yalkut, Özge Yayınları, 8.bs., İstanbul, 2013, s.311.

⁶²¹ <https://tr.wikipedia.org/wiki/Şeyh>, (23.04.2020).

⁶²² Betül İzmirli, “Erken Dönem Tasavvufunda İdeal Bir Tip Olarak Şeyh ve Misyonu”, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 6(11), 2019, ss.230-231.

müritlerinin gözünde adeta bir peygamber, bir mehdi gibidirler. Halkın bu bakış açısı nedeniyle şeyhler de kendilerine biçilen bu rollere sahip çıkmaya zorlanmış olmaktadır. Örneğin, iki farklı aşiret arasında bulunan kan davasının her iki tarafın saygı gösterdiği bir şeyh tarafından arabuluculuk yapılmaması halinde ya da şeyhin bitirilmesine karar vermediği sürece sonsuza dek sürüp gidecektir.⁶²³

Kızıltepe ve çevresinde yapılan saha çalışması sırasında farklı özelliklere sahip kişilere “şeyh” unvanının verildiği tespit edilmiştir. Buna göre yörede şeyh denildiğinde genel anlamda tarikat yöneticisi, mübarek ve kutsal kişiler ilk akla gelenlerdendir. Her ne kadar durum böyle anlaşılsa da bölgede farklı özelliklere sahip şeyhlerin de olduğu gözlenmiştir. Buna göre halk arasında ilk akla gelen şeyhlik biçiminin “tarikat şeyhliği” olduğu söylenmektedir. Bu şeyhlik makamı, babanın oğula ya da tarikata bağlı bulunan kişilerin birbirine el vermesiyle oluştuğu zikredilmektedir. Söz konusu durumda baba, ölmeden önce yerine geçecek oğlunu belirlemektedir. Seçilen oğul ise babasının ölümü üzerine şeyhlik makamına geçmekte ve tarikatı yönetmeye başlamaktadır. Tarikatın yeni şeyhi, makamını pekiştirmek ve şeyh olduğunu ilan etmek amacıyla hem kendisinden büyük hem de kendisinden küçük müritlerine el öptürmektedir. Öpme eylemiyle müritler, o kişiyi tarikatın şeyhi olarak kabul ettiklerini göstermiş olmaktadır. Ancak seçilen oğul, ilmi ve tasavvufi açıdan bazı müritlerince yetersiz görülebilmektedir. Bu durumda müritler, tarikat içerisinde ilmi ve tasavvufi yönden kendini iyi yetiştirmiş başka bir kişiyi, kendilerine şeyh olarak seçebilmektedir. Bu durum ileriki dönemlerde seçilen şeyhler arasında çeşitli konularda sürtüşmelerin, olumsuz şeylerin yaşanmasına neden olmaktadır. Diğer yandan şeyh, kendisinden sonra oğulları arasında yerine geçecek kişiyi belirlemek amacıyla bir şart da öne sürebilmektedir. Bu kapsamda oğulların hangisi bu şartı yerine getirirse o kişi, şeyhlik makamına geçebilmektedir. Buna bağlı olarak seçilen şeyh, bundan sonra hem tarikatın işleri uğraşmakta hem de tarikata bağlanmak isteyenlerin tövbesini almaya başlamaktadır. Tarikatın tövbe alma geleneğine göre bir kişi, tarikata bağlanmak istediğinde tarikat dergâhına gelip şeyhe bağlanacağını söylemekte ve ona tövbesini vermektedir. Tövbe ritüelinden sonra mürit, şeyhin söylediği virdi çekip dua etmekte ve tespihatını yerine getirerek tarikata bağlanmaktadır. Bundan sonra tarikat lideri de bağlanan o kişinin şeyhi olmaktadır. Mürit, bundan sonra tövbesini verdiği kişiye “şeyhim” diye hitap etmeye başlamaktadır. Öte yandan tarikat şeyhliğinde şeyhin hanımına da “şeyha” diye hitap edilmektedir. Bunlarla birlikte yöre insanının bir tarikata ve şeyhe bağlanmaya götüren bazı nedenleri vardır. Halk arasında ahirette şeyhlerin insanların yoluna ışık tutarak yolunu aydınlatacağına inanılmaktadır. Bunun yanı sıra müritler, şeyhin her işini, dünyevi bir karşılık beklemeden yerine getirmektedir. Karşılığında istedikleri tek şey ise şeyhin elini kaldırarak onların başlarına sürmesidir. Zira bir şeyh, elini müridinin başına koyduğunda artık o kişinin ahirette şeyhin şefaatine nail olacağına ve cennete gideceğine inanılmaktadır. Bu çerçevede öte dünyada rahat etmek isteyenlerin şeyhlere bağlanmak istediği görülmektedir.

Yörede görülen diğer bir şeyhlik biçiminin de “nesep şeyhliği olduğu ifade edilmektedir.” Kutsal soydan geldiği düşünülen bir kişinin, din ile iman ile alakası bulunmasa da cahil biri de olsa mübarek bir soydan gelmesi ya da Hz. Muhammed’in kanını taşıması sebebiyle o kişiye “şeyh” diye hitap edildiği belirtilmektedir. Buna da “nesep şeyhliği” adı verilmektedir. Kızıltepe ve çevresinde hem peygamber hem de sahabe soyundan gelenlerin kutsal kabul edildikleri zikredilmektedir. Bu çerçevede yörede kutsal soydan gelenler ister âlim olsun ister olmasın soya duyulan saygıdan dolayı hepsine “şeyh” denildiği söylenmektedir. Buna göre yörede Hz. Ömer’in soyundan geldiği öne sürülen “Şeyh Hüseyin” ailesi bulunmaktadır. Bu aileden gelen herkese ister âlim ister cahil olsunlar hepsine “şeyh” diye hitap edildiği yöre halkınca tarafımıza bildirilmiştir. Diğer yandan birçok ihtilafla birlikte soyunun baba tarafından Hz. Ömer’e anne tarafından Hz. Muhammed’e dayandığına inanılan Sultan Şeyhmus ve onun silsilesinden gelenler için de “şeyh” tabirinin kullanıldığı görülmektedir. Soyun

⁶²³ Necdet Subaşı, “Şeyh, Seyyid ve Molla -Doğu ve Güneydoğu Anadolu Örneğinde Dinsel İtibarın Kategorileri”, İslâmiyat Dergisi, C.II, 1999 ss.127-128.

kutsal görülmesi nedeniyle âlim olsun olmasın herkes için bu unvanın kullanıldığı yörede bilinmektedir. Bunun yanı sıra Sultan Şeyhmus'un kabrinin bulunduğu çevrede yaşayanlara da bölgenin kutsallığından ötürü “şeyh” gözüyle bakıldığı ifade edilmektedir.

Halk arasında görülen bir diğer şeyhlik biçiminin de “dini alanda yetişmiş âlim birine bağlanma” şeklinde oluşan şeyhlik olduğu zikredilmektedir. Buna göre insanların sempati duydukları herhangi bir din âlimini, kendilerine şeyh olarak seçmesiyle bu şeyhlik biçimi oluşmaktadır. Örneğin bir kişi rüyasında bir âlimin kendisine el vererek kendini yukarı doğru çektiğini görmektedir. Sabah olduğunda bu kişi, gördüğü rüya üzerine o âlimin yanına giderek rüyasını anlatmaktadır. Sonra da onu kendisine “şeyh” olarak seçtiğini ve ona bağlandığını söylemektedir. Bu olaydan sonra kişi, din âlimine “şeyh” ya da “şeyhim” diye hitap etmeye başlamaktadır. Bu şekilde insanların âlimleri kendilerine şeyh seçtikleri tarafıma iletilmiştir.

Yöredeki bir diğer şeyhlik biçimi de yüksek ilim sahibi âlim kişilere duyulan saygıdan ötürü onlara “şeyh” unvanının verilmesiyle oluştuğu ifade edilmektedir. Saha araştırmamız sırasında yörede gerçek anlamda ilim sahibi olan ve şeyhlik makamına ulaşmış çok az sayıda şeyhin olduğu yöre halkı tarafından ifade edilmiştir. Aynı zamanda ilmi açıdan yüksek bir makama ulaşmış seydaya da “şeyh” diye hitap edildiği yörede bilinmektedir.

Halk arasında özellikle Arapların yaşadığı bölgelerde halkın önde gelen, yaşlı, statü sahibi liderlerine ya da ağalarına “şeyh” biçiminde hitap ettikleri belirtilmektedir.⁶²⁴ Bu kişilere saygı açısından halk bu hitabı kullanmaktadır.

Kızıltepe ve çevresinde genelde kadınların gittiği, muska, şanımı kovma, baht açma, Azime açtırma, hastalıklara şifa verme gibi işlerle uğraşan kişilere de genellikle “şeyh” denildiği ifade edilmektedir. Bu kişilerin abdestli, namazlı, insanların iyiliği çalışan kişiler olmaları nedeniyle halk nazarında mübarek görüldüğü ve bundan ötürü onlara da “şeyh” diye hitap edildiği zikredilmektedir.

Yukarıda bahsettiğimiz şeyhler arasında ilim sahibi, halk tarafından sevilen ve sayılanlar genellikle halka bazı konularda liderlik yapmaktadırlar. Özellikle kan davalarının çözülmesi için kurulan mecliste yer almaktadırlar. Aynı zamanda nişan, düğün, cenaze gibi merasimlerde bulunarak halkı dini açıdan bilgilendirmektedirler.⁶²⁵

4.2. Seyda

Anadolu'nun Doğu ve Güneydoğu bölgelerine özgü bazı din adamlarını belirtmek amacıyla kullanılan özel unvanlar vardır. Bu unvanlardan birisi de “seyda” lafzıdır. Seyda kelimesi; Osmanlı döneminde efendi, hoca, şeyh ve seyyid manasında öğrencilerin hocalarına karşı söyledikleri saygı ve hürmetlerini gösteren bir lafzıdır.⁶²⁶ Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da da “seyda” ifadesi, bölgede şeyh ailesinden ve mollalardan (mala) medrese eğitimi alan,⁶²⁷ aynı zamanda şeyh ailesinden olmayıp medresede okuyarak icazet alan ve kendi medresesini kurarak orada üst düzey öğreticilik yapan kişiler için kullanılan bir unvan ve saygınlık ifadesidir.⁶²⁸

Günümüzde bu lafız sadece Kürt halkın yoğun yaşadığı bölgelerde kullanılmaktadır. Seyda kelimesinin etimolojisi hakkında yazılı kaynağa dayalı kesin bir veri bulunmamaktadır. Kelimenin efendi ve büyük manasına gelen Arapça “Seyyid” kelimesinin Farsçadaki “efendim” ya da “büyüğüm” anlamındaki “Seyyida” şeklindeki kullanımının zamanla Kürtçe telaffuza uyum sağlayarak günümüzdeki şeklini aldığı

⁶²⁴ Gökalp, “Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler”, s.32.

⁶²⁵ K.K.1, 2, 4, 14, 18, 21, 28, 29, 46, 47, 49, 52, 53, 61, 70, 71, 72, 74, 75, 76, 77, 84, 85, 92, 94, 97, 99, 102, 106, 119, 120, 131, 133, 142, 144, 145.

⁶²⁶ <https://www.seslisozluk.net/seйда-nedir-ne-demek/>, (22.04.2020).

⁶²⁷ Tahir Pekasil, “Geleneksel Dini Statülerin Toplumsal Uzlaşıya Katkı İmkânları: Mardin Örneğinde Seydalar”, V. Ulusal Din Görevlileri Sempozyum Bildirileri (9-10-11 Mayıs 2014-Mardin), Toplumsal Barışa Katkısı Açısından Cami ve Din Görevlileri, Artuklu Üniversitesi, Mardin, 2014, s.221.

⁶²⁸ Davut Işıkdöğün, “Güneydoğu Medreselerinde Eğitim-Öğretim Faaliyetleri: Mardin Örneği”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2(53), 2012, s.46.

görülmektedir. Seyda kelimesi bugünkü haliyle, medrese sahibi ve icazetname verebilecek derecede büyük müderris olan din âlimleri ya da büyük tarikat pirleri için kullanılan en saygın dini-ilmi-manevi unvan olarak kullanılmaktadır. Aynı zamanda Seyda unvanının, şeyh unvanından daha yüce bir mevki-makamı temsil ettiği de söylenmektedir. Dolayısıyla bölgede kitleler üzerinde en etkili manevî şahsiyetleri olan tarikat şeyhlerinin de şeyhlik unvanlarının önüne bu lafzı koymak suretiyle “Seyda-ı Şeyh” şeklinde kullanılmaktadır.⁶²⁹

Seydalar medrese eğitimi almış kişilerdir. Medreselerde en üst düzeyde eğitimlerini tamamlayan seydalar, hocalarından icazet alarak buradan mezun olurlar. Bu çerçevede kendi medreselerini kurmaya ve kendi öğrencilerini yetiştirmeye hak kazanmaktadır. Bununla birlikte yörede medrese okumuş bir kişinin, sonradan ister medrese hocalığı yapsın ister yapmasın halka dini ve toplumsal konularda liderlik yapması halinde o kişilere de “seyda” diye hitap edilmektedir.

Seydalar, bölgedeki medrese eğitiminin en üst düzeydeki hocaları olup bu geleneksel eğitim öğretim müesseselerinde gönüllü olarak görev yapmaktadır. Onların gönüllü eğitim vermeleri, halk nezdinde en itibarlı ve saygın kimseler olmalarına zemin hazırlamıştır. Bu bağlamda seydaların gönüllü eğitim öğretim faaliyetleri, bilhassa Kürtler arasında pek çok büyük din âliminin yetişmesine olanak tanımış ve yetişen her âlim de bu medreselerde gönüllü çalışma geleneğini devam ettirmeye çalışmaktadır. Gönüllük esası üzerine kurulu bu eğitim sisteminde hem seydaların geçimi hem de medreselerin giderleri bölge halkı tarafından karşılanmaktadır.⁶³⁰ Diğer taraftan seydaların medrese eğitimi almış olmaları ve yeni öğrenciler yetiştirmeleri, halk üzerinde büyük bir etki bırakmalarına zemin hazırlamıştır. Bu bağlamda toplum içinde belli bir statüye elde eden seydalar, dinî ve sosyal bazı meselelerde halkın müracaat ettiği şahsiyetler haline gelmiştir.⁶³¹ Bölgede toplumun en itibarlı ve en saygın kişilerinden olan seydalar, aşiretler ya da aileler arasında vuku bulan önemli anlaşmazlık ve husumetlerin çözümünde başvurulacak ilk merci konumundadır. Bu özellikleriyle yörede birtakım sosyal problemlerin çözümünde önemli bir role sahip oldukları görülmektedir.⁶³²

Seydaların toplum içinde halka rehberlik etmelerinde şüphesiz onların tanınmış kimseler olmasının etkisi vardır. Zira çevresinde kendisine yabancı halk bulunan seydaların o bölge ile kaynaşmama ve yabancılaşma sorunu ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda seydalar, medreselerini kendilerini tanıyan ve halkın yoğun olarak yaşadığı bölgelerde kurmaya özen göstermektedirler. Çevrede tanınan saygın bir seydanın adliyenin çözemediği sorunları dahi çözüme kavuşturma becerisi bulunmaktadır.⁶³³ Seydalar, Kızıltepe halkı arasında vuku bulan kimi arazi anlaşmazlıklarını, kan davalarını, kız kaçırma olaylarını, ağaya başkaldırma gibi toplumsal sorunlarda aracılık rolü üstlenerek bu olayları sıkıntısız bir şekilde çözüme kavuşturan kişilerdir. Dinî ve sosyal konularda halkın yanında yer alan ve onların sorunlarını çözüme kavuşturma da seydalar düğün, cenaze, mevlit okuma, nikâh kıyma, taziye, evlilik, barış yemekleri gibi önemli olaylarda ve zaman dilimlerinde bu görevleri yerine getirerek halka hizmet etmektedirler.⁶³⁴ Dolayısıyla seydalar belli bir mekâna ve küçük gruplara hitap etmeleri,

⁶²⁹ Mehmet Yalar, “Seyda, Mela ve Feqilerin Bölgenin Dini ve Kültürel Hayatındaki Yeri”, Medrese Geleneği ve Modernleşme Sürecinde Medreseler, Uluslararası Sempozyum Bildirileri (TürkiyeMuş, 5-7 Ekim 2012), Ed.: Fikret Gedikli, Muş Alparslan Üniversitesi Yayınları, Muş, 2012, ss.459-460; İslam Musayev, “Doğu Medreselerinde Eğitim: Hakkâri Mele Nezir Medresesi”, Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 5(2), 2018, s.238.

⁶³⁰ Yalar, “Seyda, Mela ve Feqilerin Bölgenin Dini ve Kültürel Hayatındaki Yeri”, s.465.

⁶³¹ Ali Özenç, “Dinî Statü Sahibi Medrese Seydalarının ve İlahiyat Fakültesi Öğretim Elemanlarının Birbirlerine Bakışı (Diyarbakır Örneği)”, Uluslararası Yönetim ve Sosyal Araştırmalar Dergisi 1(2), 2014, s.2.

⁶³² Yalar, “Seyda, Mela ve Feqilerin Bölgenin Dini ve Kültürel Hayatındaki Yeri”, ss.462-463.

⁶³³ Sabahattin Bala, “Şark Medreselerinin Kurumsal Yapısı ve İşleyişi: Mardin Örneği”, Artuklu Akademi Dergisi, 2(2), 2015, s.6.

⁶³⁴ Özenç, “Dinî Statü Sahibi Medrese Seydalarının ve İlahiyat Fakültesi Öğretim Elemanlarının Birbirlerine Bakışı (Diyarbakır Örneği)”, s.5.

bazı durumlarda, geleneksel anlamda hâkim, savcı, arabulucu, âlim, kadı, öğretmen gibi görevleri de yerine getirmektedirler.⁶³⁵ Örneğin, yörede bir kavga esnasında iki tarafın silahları birbirine doğrulttuğu sırada seyda, olaya müdahale etmekte ve elindeki Kur'an'ı Kerim'i havaya kaldırmaktadır. Taraflar bu durumda seydaya duyulan sevgi ve saygıdan ötürü silahları yere indirmektedir. Silahların yere inmesiyle birlikte taraflarla konuşulur, şahitler dinlenir, olay araştırılır, gerekli soruşturma yapılmaktadır. Yapılan araştırma neticesinde seyda tarafından verilen karara iki tarafın uyması beklenmektedir. Zira bir yargıç gibi görülen seydanın sözünün üzerine söz söylenilmediği yörede zikredilmektedir. Seydanın yardımıyla olayların büyümeden halledildiği zikredilmektedir.

Yörenin en büyük âlimleri olarak da kabul edilen seydalar, fetvalar konusunda da halk arasında güvenilir merci olarak görülmektedirler. Bu nedenle onlar, kendilerine gelen en ağır dini sorunlar konusunda fetva vererek sorunları çözmektedir. Dini alanda ortaya çıkan sorunlar ise genellikle nikâh, boşama yeminleri, miras meseleleri, namaz, zekât, kefare, genel yeminler, oruç, dini temizlik, helal ve haram yiyecekler, hac, hayvan kesimleri, süt akrabalığı, cinayet diyetleri ve benzeri konulardan oluşmaktadır. Bu durum halkın, seydalara karşı duyduğu güven ve saygıdan dolayı medrese eğitimi almayan müftülere sorun çözmede başvurmamalarına yol açmıştır.⁶³⁶ Bu çerçevede seydalar, halk nazarında müftülerden önce gelen ve bilgisine daha çok güvenilen kişiler olmaktadır. Diğer yandan seydalar, dini-ahlaki normları halka öğretmekle toplumun ahlaki açıdan inşa etmektedir. İnşa sürecinde gündelik hayatı etkileyen kutsal içerikli dili, yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu konuda kıssalar, hikâyeler, destanlar, kaviller, kasideler vb. sözlü gelenekten örnekler vererek toplumun iletişimsel belleğini; yazılı ilmi eserler, divanlar, kasideler, şiirler okuyarak toplumun metinsel belleğinin oluşumuna katkı sağlamaktadır.⁶³⁷ Bunların yanı sıra seyda unvanı, babadan oğla geçen bir unvan olmayıp medreselerde ilim tahsil edilmesi ile medreselerde öğrenci yetiştirerek elde edilen bir unvandır. Bu bağlamda bir seydanın oğlu, babası gibi kendisini ilmi yönde yetiştirmesi halinde ona da “seyda” diye hitap edilmektedir.

Kızıltepe ve çevresinde halkın seydalara gösterdiği tutum ile kendi dindarlıkları arasında büyük bir çelişki olduğu görülmektedir. Buna göre bir yandan dindarlık adı altında fanatizm derecesinde birtakım ritüellere bağlılık gösterilirken diğer yandan menfaat söz konusu olunca kul haklarına riayet edilmemektedir. Bu çerçevede kız çocuklarına büyük ölçüde mirastan pay verilmemekte, istemediği halde baskı ve zorlamayla evlendirilmekte, günün şartlarına uygun bir okula gönderilmeleri ya engellenmekte ya da kısıtlanmaktadır. Dolayısıyla yaşanan bu olumsuz durumlar neticesinde kızlar, bazen kaçarak aileler arasında husumetlere yol açmakta bazen de intihar etmeyi seçmektedir. Bununla birlikte arazi anlaşmazlıklarında hak ve adaleti gözetmek yerine kaba kuvvet ve toplum içindeki statü ölçü alınmakta ve yalancı şahitliklerde bulunarak sorunlar halledilmeye çalışılmaktadır. Bunlarla beraber cana ve mala zarar vermek, yaygın hale geldiğinden bu tip mevzular halk arasında sıradan işler haline gelmektedir. Halkın sergilediği bu tutum aslında yörede egemen olan din ve dindarlık anlayışının mutlak sonuçları ve delilleri olarak sayılabilmektedir.⁶³⁸

4.3. Mele

Kızıltepe ve çevresinde şeyh ve seydalardan sonra halka din alanında öncülük eden, sorunlara çözüm bulan kişilerden biri de “mele” (imam)dir. Mele tabiri, Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde gayri resmî olarak imamlık görevini yerine getiren din âlimleri için kullanılmaktadır. Kürtçe de “mela” şeklinde kullanılan

⁶³⁵ Aşkın Deniz ve Nadir Suğur, “Geleneksel Otorite ve Liderlik: Dini Aktörler Olarak Seydalarda Dinsel İtibarı İnşa Süreçleri”, *Mukaddime Dergisi*, 10(1), 2019, s.200.

⁶³⁶ Yalar, “Seyda, Mela ve Feqilerin Bölgenin Dini ve Kültürel Hayatındaki Yeri”, s.464.

⁶³⁷ Pekasil, “Geleneksel Dini Statülerin Toplumsal Uzlaşıya Katkı İmkânları: Mardin Örneği”, s.234.

⁶³⁸ K.K.1, 2, 4, 14, 18, 21, 28, 29, 46, 47, 49, 52, 53, 61, 70, 71, 72, 74, 75, 76, 77, 84, 85, 92, 94, 97, 99, 102, 106, 119, 120, 131, 133, 142, 144, 145; Yalar, “Seyda, Mela ve Feqilerin Bölgenin Dini ve Kültürel Hayatındaki Yeri”, s.464.

mele kelimesi, Türkçe ve Farsça da kullanılan “molla” kelimesinin Kürtçe dilindeki karşılığı olduğu düşünülmektedir. Molla lafzı ise bazı İslâm toplumlarında tanınan, ün yapmış din âlimlerine ya da belirli seviyede öğrenim görmüş kimselere verilen bir unvandır.⁶³⁹ Etimolojik olarak bu kelime, topluluk anlamındaki Arapça “mele” kelimesinden ya da doluluk anlamındaki “mel” ya da çok dolu anlamında yorumlanabilecek “mella” kelimesinden türetilmiş görünmektedir. Buna bağlı olarak burada yapılabilecek en iyi yorum ise bunun her üç dilde de din hocası anlamına gelen bağımsız bir kelime olmasından ileri gelmektedir.⁶⁴⁰

Mele kelimesi, aynı zamanda Kur’an’ı Kerim de geçen ve farklı anlamlarda kullanılan bir kavramdır. Kelime ağırlıklı olarak bilgi, güç, kuvvet, makam, mevki ve lidere yakınlık bakımından toplumun önünde yer alan şahıslara işaret etmek için kullanılmıştır. Sahip olduğu bu özellikler ile melelerin toplum üzerinde egemen oldukları ve topluma yön verdikleri anlaşılmaktadır. Bu bağlamda kullanılan diğer anlamları ise cemaat, istişare etmek, hırs, zan ve şüphe etmek ile huy ve ahlak olarak zikredilebilmektedir.⁶⁴¹

Kızıltepe ve çevresinde imamlara “melle” şeklinde hitap edilmektedir. Yörede mele adayları, küçük yaşta gönül rızasıyla ya da aile baskısıyla Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı yatılı Kur’an kurslarına verildikleri zikredilmektedir. Burada kurs eğitiminin yanı sıra öğrencilere gayri resmi olarak medrese dersleri de okutulmaktadır. Mezun olduğunda öğrenciye icazet verilmektedir. Ancak bu icazet devlet kurumlarında geçersizdir. Bu nedenle mezun olduğunda iş sorunu ile karşılaşmak istemeyen medrese öğrencileri, diyanetin kadrolarında çalışabilmek amacıyla açık öğretime ya da imam hatiplere kayıt yaparak formal eğitimlerini tamamlamaktadır. Netice olarak mele adayları dini alanda kendilerini medresede yetiştirmekte, diğer konularda açık öğretim ya da imam hatiplerde okuyarak resmi eğitimlerini tamamlamış olmaktadır. Diğer yandan geçmişte meleler yalnızca medreselerde yetişirdi. O dönemlerde bölgede bulunan medreselerin yetersiz olmasından dolayı çoğu kişinin okumak amacıyla Mardin’e ya da Suriye’ye gittiği bilinmektedir. Medreselerde öğrencilere seyda ve müderris adı verilen hocalar ders verirdi. Medreselerde okutulan dersler arasında Dilsel İlimler (Alet İlimleri): Sarf (Emsile, Bina, İzzi ve maksud); Nahiv, İştikak, Vadi, Me’ânî, Beyan Bedi, Şiir; Felsefî İlimler: Mantık ve Felsefe; Şer’î İlimler: Ahlak, Fıkıh(furu/ameli), Usulu’l-Fıkıh Akaid, Kelam, Hadis, Usulu’l-Hadis, Tefsir, Usulu’t-Tefsir vb. gibi dersler yer alırdı. Dersler de ağırlıklı dil olarak Arapça kullanıldı.⁶⁴² Günümüzde de Kur’an kurslarında verilen medrese eğitiminde de benzer dersler yer alıp dersler de seyda ve müderrisler tarafından verilmektedir.

Meleler, geçmişte medreselerde yetişirken, günümüzde Kur’an kursları, imam hatip liseleri ve üniversitelerin ilahiyat fakültelerinde eğitim alarak yetişmektedir. İcazetini ya da diplomasını alarak mezun olan mele, fahri olarak genellikle bir köy camisinde imam olarak göreve başlamak üzere köy köy gezerek uygun bir köy bulmaya çalışmaktadır. Diğer yandan mele, bir köyde göreve başlamadan önce alacağı zekât miktarı hakkında köy halkı ile görüşmeler yapmaktadır. Çünkü fahri olarak görev yapan bir mele, devletten bir ücret almamaktadır. Fahri görev yapan bir melenin geçimi, yöre halkından toplanan zekâtlarla sağlanmaktadır. Bu doğrultuda melenin barınacağı ev, giderleri, her türlü ihtiyacı, o bölgenin yöre halkı tarafından karşılanmaktadır. Görüşmeler sonucunda talep edilen miktarın kabul edilmesi halinde mele, o köyde göreve başlanmaktadır. Bununla birlikte günümüzde bazı köylerde melenin adı “fahri

⁶³⁹ Hamid Algar, “Molla”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.30, İstanbul, 2005, s.238.

⁶⁴⁰ Yalar, “Seyda, Mela ve Feqilerin Bölgenin Dini ve Kültürel Hayatındaki Yeri”, s.465; İslam Musayev, 2018, “Doğu Medreselerinde Eğitim: Hakkâri Mele Nezir Medresesi”, s.236; Bruinessen, “Ağa, Şeyh ve Devlet”, s.310; [https://tr.wikipedia.org/wiki/Mele_\(dinî_unvan\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/Mele_(dinî_unvan)), (20.04.2020).

⁶⁴¹ İbrahim Çelik, “Kur’an’da Mele’ Terimi Peygamberler ve Onlara Uymak İstemeyenler”, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1986, ss.76-77; Mehmet Tözlüyurt, “Kur’ani Bir Kavram Olarak Mele’nin Semantik İncelemesi”, Kelâm Araştırmaları Dergisi, 13(2), 2015, ss.808-809.

⁶⁴² Mustafa Keskin, “Doğu Medreseleri Ekseninde Eğitim-Öğretim Faaliyetleri: Gaziantep Örneği”, Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 4(1), 2016, ss.66-67; Mehmet İpşirli, “Medrese”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.28, Ankara, 2003, s.328.

imam” biçiminde cami tabelasında yer almaktadır.⁶⁴³ Bazen de mele, zekât ücretini belirtmeden köylünün vereceği miktara razı olmaktadır. Kimi mele de geçimini sağlayacak başka bir işi varsa bu görevini Allah rızası için yerine getirip köylüden ücret anlamında bir zekât da almamaktadır. Örneğin mele, görev yapacağı yerde yaşıyorsa, kendine ait tarlası varsa onu ekip biçerek geçimini sağlamak ve imamlık işini de hayrına yerine getirmektedir. Diğer yandan mele, görev yaptığı köy halkı ile anlaşamadığı durumlarda görevini bırakıp gidebilmektedir. Görev bırakma nedenleri arasında melenin siyasi görüşünün halktan farklı olması, belirlenen zekâtın eksik verilmesi, melenin eğitim verdiği öğrencileriyle köy halkı arasında anlaşmazlıkların çıkması ve oradan ayrılmaları vb. yer almaktadır. Bununla birlikte bir mele, emekli olana kadar görevini itina ile yerine getiren ve köy halkı tarafından sevilen biriye, görevden ayrılacağı zaman önce köy halkının onayını almakta ve kendinden sonra görev yapacak kişiyi de belirleyerek görevinden ayrılmaktadır.

Yörede bir mele, zaman içinde sergilediği üstün performans ile fetva ve tedrisat alanında kâmil anlamda güvenilir bir din âlimi olarak kabul edildiği zaman, mele unvanının yanına “seyda” lafzı getirilerek “Seydayé Mele falanca” denilmektedir. Seyda lafzının getirilmesindeki amaç onun sadece mele olmadığı, din alanında ki güvenilirliğinden dolayı artık bir seyda gibi olduğunu vurgulamaya yöneliktir. Dolayısıyla toplum içindeki mevki, itibar ve saygınlığına işaret etmek amacıyla bu unvan meleyle de verilmektedir. Bununla beraber bir mele ile bir seyda arasındaki temel fark ise melenin medrese eğitimi fevilik (din öğrenimi gören öğrencilik) aşamasında tamamlamasıdır.⁶⁴⁴ Seyda ise daha üst bir merteye de eğitimi tamamlamaktadır. Bu bağlamda her seyda aynı zamanda bir imamdır ama her imam bir seyda değildir. Öte taraftan Kızıltepe ve çevresinde bir meleyle sadece “mele” diye hitap etmek bir hakaret ve küfür olarak kabul edilmektedir. Bundan ötürü mele hitabından sonra kişinin ismi beraber söylenmektedir. Sözelimi “Melleyi falanca” gibi bir ifadeyle kişiye hitap edilmektedir.

Meleler, şeyh ve seydalardan sonra gelen, yaşadıkları toplum içinde sevilen, saygın din adamlarıdır. Meleler halkın tanıdığı, o yörede yaşayan bazı ailelerle akraba olan ya da aynı aşirete mensup kişilerdir. Bu konumlarından dolayı ortaya çıkan problemlerin çözümünde tarafları tanımaları sebebiyle daha etkili olmaktadır. Melelerin halk arasında sevimliliği, sorunları çözmeye gösterdikleri üstün başarılarından dolayı devlet yaklaşık bin kadar meleyle devlet kadrosuna atamıştır. Devlet kadrolarına atanan bu meleler, yaklaşık altı ay kadar resmi bir kursta eğitim aldıktan sonra imam ve Kur’an kursu öğreticisi olarak göreve başlamışlardır.⁶⁴⁵

Mele unvanına sahip bir kişinin dini hayatta yerine getirdiği bazı pratik din hizmetleri bulunmaktadır. Bu hizmetlerin bir kısmını gerçek din hizmeti olarak yerine getirmekte bir kısmını ise geleneksel din hizmeti olarak yerine getirmektedir. Geleneksel din hizmeti olarak yaptığı işler aslında halkın dayatmasıyla yerine getirdiği işlerdir. Dayatma ile yapılan bazı işlerin, gerçek din hizmeti içinde değerlendirilmesi mümkün değildir. Gerçek din hizmeti içerisinde yerine getirdiği görevler arasında camiye açık tutmak, ezan okumak, namaz kıldırmak, pratik dini sorulara cevap vermek, vaaz ve nasihatle bulunmak, çocuklara Kur’an’ı Kerim, “Akîda imané” adıyla bilinen iman esasları kitapçığını ve mevlidi öğretmek ve okutmaktır. Bu bağlamda çocuklara okutacağı şeyler, melenin ilmi seviyesine göre farklılık gösterebilmektedir. Bunları yanı sıra ölüm döşğinde olan ağır hastaların başında durup kelime-i tevhit’i telkin etmek ve Kur’an okumak, cenazeyi yıkanmak, onun teçhiz, tekfin, defin, ıskat ve devrini yapmak, taziye merasiminde yapılması gerekenleri de yerine getirmektedir. Toplum içinde evlenecek çiftlerin dinî nikâhını kıymak, Nakşibendi tarikatına mensup köyler de hatme-i hâcegân zikrini icra etmek ve okuyup üflemek de yerine getirdiği diğer dini hizmetlerdendir. Halkın dayatmasıyla yerine getirdiği geleneksel hizmetler arasında; düğün gibi yemekli ve ikramlı toplantılarda mevlit okumak, ölünün ruhuna

⁶⁴³ [https://tr.wikipedia.org/wiki/Mele_\(dinî_unvan\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/Mele_(dinî_unvan)), (21.04.2020).

⁶⁴⁴ Yalar, “Seyda, Mela ve Feqilerin Bölgenin Dini ve Kültürel Hayatındaki Yeri”, ss.464-465.

⁶⁴⁵ <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/diyanet-1000-mele-yi-atadi-208169824>, (21.04.2020); [https://tr.wikipedia.org/wiki/Mele_\(dinî_unvan\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/Mele_(dinî_unvan)), (21.04.2020).

bağışlanmak üzere başkası için ramazanda ücretle hatim okuyup indirmek, yıl boyunca okunacak olan on iki hatimden ibaret olup “dew-ra salé” denilen yıllık devir indirmek, “xetma tehlilé” denilen yetmiş bin kelime-i tevhit okumak da yer almaktadır. Bu son okumayı, Nakşibendi tarikatının zikrinde nefiy ve ispat seviyesine gelmiş birinin okuması tercih edilmektedir.⁶⁴⁶ Bunların yanı sıra melenin gayri resmi görevleri arasında iyi amaçlara uygun muska yapma da bulunmaktadır. Yörede bu konuda bazı meleler bunu “bidat-ı hasene” kapsamında değerlendirip muska yapmayı görürken, bazıları da “bidat” ve dine aykırı olması nedeniyle muskaya yapmaya ve yaptırmaya karşıdır. Muskalar genellikle annesini emmeyen küçük çocuğa, yavrusunu koymayan hayvana, uykusunda korkan çocuğa, kısırlığın giderilmesi için kadınlara, ganimden korunmak amacıyla gebe kadın ve çocuklara, aile içinde huzur sağlamaya, karı kocanın mutlu olmasına, dağdaki koyunları korumak için kurtun çenesini bağlamaya yönelik vb. gibi konularda yapılmaktadır. Ayrıca melelerin halkın dayatmasıyla yerine getirdikleri bir diğer görevse ölen kişinin hesabını kolay vermesi için cevap kâğıdı hazırlamak ve kefeninin içerisine yerleştirmektir.⁶⁴⁷

4.4. Türbe ve Kutsal Mezarlar İle Diğer Ziyaret Yerleri

Türbe, kutsal mezarlar ve diğer ziyaret yerleri konusuna geçmeden önce konunun daha iyi anlaşılması bağlamında “ziyaret fenomeni” konusuna değinilerek konuyla ilgili genel bir bilgi verilmesinin uygun olduğu kanaati taşımaktadır.

4.4.1. Ziyaret Fenomeni

Türkçemize Arapçadan geçen ziyaret sözcüğü, “birini veya bir yeri görmeye gitmek” anlamında kullanılan bir kelimedir. Arapça da aynı kökten gelen “zevr” sözcüğü ise hem “ziyaret etmek” hem de “ziyaret eden” manalarına gelmektedir. Bu anlamda “zair” kelimesi genel anlamda daha yaygın bir kullanıma sahiptir. Aynı kökten gelen “züvar” ve “mezar” kelimeleri de “bir kimseyi görmeye gitme” anlamına gelmektedir. Bununla birlikte “mezar” kavramı “ziyaret edilen yer” anlamında da kullanılmakta ve Türkçe de “kabir” kelimesi ile aynı anlamı taşır. Genel anlamda ziyaret; ibret almak için kabirleri, sevap kazanmak için mübarek yerleri, akrabaları ve hastaları gidip görmeyi ifade etmektedir.⁶⁴⁸

Ziyaret fenomeninin özünü “kutsal” oluşturmaktadır. “Kutsal” kelimesi Türkçe de; 1. Güçlü bir dinî saygı uyandıran veya uyandırması gereken, kutsî, mukaddes; 2. Tapınılacak veya yolunda can verilecek derecede sevilen, kutsî, mukaddes; 3. Bozulmaması, dokunulmaması, karşı çıkılmaması gereken, üstüne titrenilen; 4. Tanrı’ya adanmış olan, tanrısal olan gibi çeşitli anlamlara gelmektedir.⁶⁴⁹

Diğer yandan kutsal kavramı; genel anlamda “dinsel saygıya değer”⁶⁵⁰ olarak nitelenirken, Eliade ise kutsalı, “dindışının zıddı” olarak tanımlanmaktadır. Aynı zamanda kutsalın kendini, daima “doğal” gerçeklerden tamamen farklı bir gerçek olarak gösterdiğini ifade eden Eliade, kutsalın gerçek varlık ve güce sahip, ebedi ve etkin bir niteliğe sahip olduğunu da belirtmektedir. Bu durumda kutsal, herhangi bir nesne, bir taşta, bir ağaçta, bir insanda tezahür edebilmektedir. Kutsalın kendisinde tecelli ettiği nesne –bu bir ağaç, taş, kaya, insan olabilir- dış görünüş açısından herhangi bir değişikliğe uğramaz ancak bu olayı gören kimse açısından bu nesne, tabiatüstü bir güçle temas etmesinden dolayı bir değişim geçirmekte ve farklı bir boyut kazanarak manevi açıdan yeni bir anlama sahip olmaktadır. Bu bakımdan nesneye, mekâna ve insana gösterilen saygı da bu çerçevede değişmeye başlamaktadır. Zira kutsal nesnelerin

⁶⁴⁶ Yalar, “*Seyda, Mela ve Feqilerin Bölgenin Dini ve Kültürel Hayatındaki Yeri*”, ss.467-468.

⁶⁴⁷ K.K.1, 2, 4, 14, 18, 21, 28, 29, 44, 46, 47, 49, 52, 53, 61, 63, 70, 71, 72, 74, 75, 76, 77, 84, 85, 92, 94, 97, 98, 99, 102, 106, 119, 120, 131, 133, 142, 144, 145.

⁶⁴⁸ Mehmet Yaşar Kandemir, “*Ziyaret*”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 44, Ankara, 2013, s.496.

⁶⁴⁹ Galip Atasagun, “*Ziyaret Fenomeni*”, Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 21(21), 2006, s.37.

⁶⁵⁰ Hançerlioğlu, “*Dünya İnançları Sözlüğü*”, s.279.

birçoğu, bu özelliklerini Tanrı'nın tezahür etmesinden almaktadırlar. Böyle bir durumda kimi insanlar, kutsalın açığa çıkmasının bazı biçimleri karşısında rahatsızlık duymaktadırlar. Halbuki söz konusu olan taş ya da ağaca tapınma değildir. Kutsal taş, kutsal ağaç, taş ya da ağaç olarak tapınma nesnesi değildir, bilakis onlara tapınılmamaktadır, çünkü onlar birer kutsal tezahürüdür ve kutsal olanı açığa çıkarmaktadır. Bu yüzden hem ilkel hem de günümüz modern toplumlarında yaşayan dindar insanlar, mümkün olduğunca kutsalın içinde ya da kutsallaştırılmış nesnelerin yakınında yaşama çabasında bulunmaktadır.⁶⁵¹

Kutsal kabul edilen varlıklar, kendilerini insanlara mekân boyutları ile açıklamakta ve insanlar da onları duyu organlarıyla hissetmektedir. İnsanlar dinî olayların meydana geldiği yere, çevreye, mekâna bağlanma şeklinde dini tecrübe etmeye çalışmaktadır. Bu bağlamda kutsal mekânlar, kutsalla karşılaşma yerleridir. Kutsal mekânlar bir ibadet yeri, türbe, mezar, ağaç, su, dağ, tepe, kaya, mağara olduğu gibi doğa olaylarının yaşandığı yerler gibi bazı nesne ve mekânlar da olabilmektedir. İnsanlık tarihi boyunca hemen hemen bütün din ve inanç sistemlerinde, kutsal kabul edilen verlerin aslında mekân olma açısından diğer verlerden farkı yoktur. Ancak burada yüce varlığın ya da varlıkların tecelli etmesi, inançla ilgili bir olayın gerçekleşmesi ya da buranın dinî bir şahsiyetle bağlantısının olması, mekânı diğer verlerden farklı kılmakta ve orayı kutsallaştırmaktadır. Böyle bir mekânın gizemli, çekici oluşu ve ürküten korkutucu vasfının oluşunun bir unsuru da kutsallıktır. Bu bağlamda kutsallık; kaynağı ve özü itibarıyla gizemli ve tabiatüstü güç ile olan teması sebebiyle bir kısım eşyaya, bazı insanlara, hayvanlara, bazı yerlere, olay ve faaliyetlere atfedilen üstünlük olarak kabul edilmektedir. Bunların yanı sıra kutsal mekânlar, insan tarafından seçilerek değil de keşfedilerek ortaya çıkmıştır. Dindar insan açısından türdes olmayan kutsal mekânda diğerlerinden nitelik bakımından bazı farklı bölümler bulunmaktadır. Bu özel bölümler de diğer kısımlardan çoğunlukla çalı, çit, duvar ya da taşlarla ayrılmaktadır. Çeşitli biçimlerde yapılmış ayırma işi ise o bölgede sadece bir kutsallık tezahürünün olduğunu göstermez aynı zamanda kutsal olmayana kutsal olandan ayırdığı gibi kişiyi, herhangi bir tedbir almadan içeriye girmenin tehlikesinden de koruduğuna inanılmaktadır.⁶⁵²

Ziyaret fenomenin konuları arasında; yatır, türbe, kümbet, tekke, ziyaret, dede mezarı gibi çeşitli isimlerle anılan ve çoğunlukla kendilerine veli, evliya, eren, ermiş, âbid, zâhid, âlim, sofu, seyid, şeyh, gazi, mübarek, pir, dede, baba, abdal yahut şehit gibi türlü isim ve sıfatlar verilerek manevi güç ve meziyetlerine inanılan kişilerin yattıkları ya da yattıkları düşünülen yerlere, mekânlara belli hacet, dilek, istek, talep ve muratlarla yapılan ziyaretler ve bu ziyaretler çerçevesinde oluşan her türlü çeşitli inanış ve uygulamalar yer almaktadır.⁶⁵³ Bu bağlamda ziyaretin “adak” ve “adak adama” ile ilişkisinin olduğu görülmektedir. Buna bağlı olarak adak; Tanrı'ya, kutsal olduğuna inanılan bir şahsa, türbe, mezar, ağaç, su, taş gibi bir yere, herhangi bir dileğinin olması, yerine getirilmesi şartıyla ismi dile getirilerek bir şeye yapılan şartlı bir vaat, bazen şartlı bazen de şartsız bir ant şeklinde ferden ya da topluca yapılan davranış biçimidir.⁶⁵⁴ Dini açıdan bakıldığında ise adak; dinen mükellef tutulmadığı halde kişinin kendi vaadiyle üzerine vacip kıldığı ibadet anlamına gelmektedir. Herhangi bir hususta Allah'ın ya da yüce bir varlığın yardımını temin gayesiyle insanların başvurdukları dini bir davranış olarak hemen hemen bütün dinlerde görülen bir pratik olarak bilinmektedir.⁶⁵⁵

Adak kavramı genel anlamda; kısmet açmak, evlenmek, çocuk sahibi olmak, çocuğun yaşamasını, konuşmasını, yürümesini sağlamak ve huysuzluğunu gidermek, bir

⁶⁵¹ Eliade, "Kutsal ve Dindışı", ss.VIII-XV.

⁶⁵² Durmuş Arık, "Kutsal Mekân ve Ziyaret Fenomeni", Halk İnanışları El Kitabı, Ed.: D. Arık ve A. H. Eroğlu, 1.bs, Grafikler Yayınları, Ankara, 2017, s.70; Ömer Faruk Harman, "Hac", TDV İslâm Ansiklopedisi, C.14., İstanbul, 1996, s.382; Ahmet Güç, 1998, "Dinlerde Kutsal ve Kutsallık Anlayışı", Dinler Tarihi Araştırmaları-I, Ankara, s. 340.

⁶⁵³ Arık, "Kutsal Mekân ve Ziyaret Fenomeni", s.73.

⁶⁵⁴ Tanyu, "Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri", s.9.

⁶⁵⁵ Ahmet Özel, "Adak", TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 1, İstanbul, 1998, s.337.

hastalıktan, sıkıntıdan kurtulmak ve bir felaketi hayırlısıyla atlatmak, borçtan kurtulmak, herhangi bir inşaatı tamamlamak, iş sahibi olmak, yağmur yağdırmak, askerde bulunan birinin sağ salim dönmesini sağlamak gibi amaçlara yönelik isteklerin yerine getirilmesi için yüce varlıklara, ermişlere, yatırlara, ziyaretlere adanan oruç, namaz, kurban, yiyecek, para, eşya gibi şeyleri ifade etmektedir. Diğer yandan “adak” ve dinî bir veçhe arz eden “nezir” kurbanın da ya da adanan şeylerin sunulması söz konusu olduğundan adakların mutlaka yerine getirilmesi gerekir aksi halde adak adayan ailenin ya da kişinin başına kötü şeylerin geleceği, dirlik ve düzenin bozulacağı düşünülmektedir.⁶⁵⁶

Adağın sembolü sayılan “kurbanlar” kanlı ve kansız olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Buna göre halk arasında kansız kurbanlara “saçı” denilmektedir. Saçının en özelliğiye her ulusun her topluluğun kendi emeğiyle elde ettiği en kıymetli ve kutsal sayılan nimetlerden oluşmasıdır. Örneğin göçebe topluluklarda süt, yağ, kımız; çiftçi topluluklarda arpa, buğday, şarap; tüccar topluluklarda altın, para vb. şeyler saç olarak kullanılmaktadır.⁶⁵⁷ Anadolu halkı arasında ise genellikle yemek, yiyecek, içecek, giysi, para vb. ürünler adak olarak verilen saçılardandır.⁶⁵⁸ Kanlı kurbanlarda ise Anadolu da genellikle büyükbaş, küçükbaş ve kümes hayvanları tercih edilmektedir. Adak olarak kesilen hayvanın etinden de yenilmemekte ve fakirlere dağıtılmaktadır. Şayet yenilecek olursa yenilen etin bedeli kadar bir para, fakirlere verilmektedir.⁶⁵⁹

Ziyaret fenomeninde din, tarih, kültür ve toplum bir bütündür. Bu açıdan değerlendirildiğinde ziyaret yerleri; toplumun tarihi, kültürü özellikle de onun dini tarihi, kültürü ve yaşantısıyla kaynaşmış haldedir. Bu niteliği de onun önemli ve ayrılmaz bir yönünü oluşturmaktadır.⁶⁶⁰ Bununla birlikte Türklerin, İslam dinine girmesiyle fetihlere daha da önem verdikleri ve bu bağlamda Horasan Erenleri, Mücahitler, Fatihler, Gazi Erenleri gibi kişilerden oluşan Türk ordusunun Anadolu’yu fethettiği, burayı kendilerine yurt edinip yaşam sürdükleri, İslâm’ı yaydıkları ve burada da vefat ettikleri bilinmektedir. Bu çerçevede vefakâr Anadolu halkı da kendilerine yurt bulan bu değerli kişileri sonsuza dek yaşatmak, hatırlamak ve hayatlarının her anını onlarla birlikte geçirmek düşüncesiyle bazı mekânlara bir kutsiyet vermiştir. Bu açıdan değerlendirildiğinde yatır, eren, evliyanın çoğunluğu Anadolu’yu fetih ve İslamlaştırma mücadelesinde kahramanlıkları, kerametleri, faziletleri bulunan kimseler olarak kabul edilmektedirler. Bununla birlikte tarikat öncülerini, şeyhleri, pirleri, babaları ve dedeleri de kutsal olarak saymaktadır. Kutsallık atfedilen bu kişilerin masallaşan, efsaneleşen, olağandışı hayat hikâyeleri ve kerametlerinden ötürü Anadolu da birbirinden farklı ziyaret yerlerinin ortaya çıktığı görülmektedir.⁶⁶¹

Türk’ler İslâm’ı kabul etmekle birlikte bazı inançlarını muhafaza ettikleri gibi aynı zamanda Anadolu da karşılaştıkları bazı inançlardan da etkilenmişlerdir. Örneğin Anadolu’nun çoğu bölgesinde mezarlara ya da ağaçlara adak olarak çul, çaput bağlamak en ilkel kabile geleneklerinde de bulunmaktadır. Bu örnek bağlamında eski dine ait kimi uygulamaların yeni dine aktarılması söz konusudur.⁶⁶² Bununla birlikte Türklerin İslâm öncesi dini sistem içerisinde yer alan Atalar Kültüne ait bir takım öğeleri, İslâm dinini kabul etmeleriyle beraber İslâm geleneği içerisine taşıdıkları da bilinmektedir. Bu bağlamda eski ve yeni dini inanışları harmanlayan Türkler; kutsal mekân anlayışlarını biçimlendirip türbe, yatır, dede mezarı, evliya vb. şekillerde Anadolu da yaşatmış hatta

⁶⁵⁶ Tanyu, "Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri", ss.9-10.

⁶⁵⁷ İnan, "Tarihte ve Bugün Şamanizm", s.100; Sema Dural, "Anadolu’da Peygamber Kabri ve Makamlarına Yönelik Halk İnançları", Yüksek Lisans Tezi(Yayımlanmamış) , İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, İstanbul, 2013, s.13.

⁶⁵⁸ Kalafat, "Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri", s.324.

⁶⁵⁹ Tanyu, "Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri", s.12.

⁶⁶⁰ Ramazan Demirok, "Hani ve Çevresi Halk İnanışlarının Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi", Yüksek Lisans Tezi (Yayımlanmamış), Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı, Diyarbakır, 2014, s.77.

⁶⁶¹ Tanyu, "Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri", s.300, s.321.

⁶⁶² Atasagun, "Ziyaret Fenomeni", s.40.

bu kültü İslâmî birtakım motiflerle de zenginleştirerek yeni bir kültürün doğmasına zemin hazırlamışlardır.⁶⁶³

Ziyaret yerlerine yönelik çok çeşitli amaç, inanış ve uygulamalar bulunmaktadır. Bunlar arasında yatırlara, türbelere ve kabirlere kanlı-kansız kurban adamak, bu yerlerde mum yakmak, onlardan hacet ya da hastalara şifa dilemek, hastaları şifa beklentisiyle bu mekânlarda yatırmak gibi uygulamalar yer almaktadır. Türbe, yatır ve diğer ziyaret yerlerinde pencerelere ve bazı ağaçlara ip, çul, çaput bağlamak, duvarlara dilekler için taş sürtmek, buralarda bulunan sulardan içmek, toprağından yemek gibi pek çok inanış ve uygulamalar arasından ilk akla gelen ve dikkat çekenler arasındadır.⁶⁶⁴

Ziyaret yerlerine gidenler, orada yatanların Allah'ın üstün, seçkin ve sevgili kulları olduklarına ve Allah'ın onlara bu ayrıcalığı verdiğine inanmaktadır. Bu çerçevede insan ve aşkın olanla bir köprü vazifesi gören kabir, yatır ve türbelerde; belli ritüellerin yerine getirilmesiyle burada yatan bu mübarek ve mümtaz şahsiyetler aracılığıyla ve onların yüzü suyu hürmetine yapılan dua ve dileklerin, Allah tarafından kabul edileceğine hatta onların bu fonksiyonlarının öbür dünyada da kurtuluşa erme noktasında katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Aynı zamanda böyle bir düşüncenin neticesinde çoğu insanın psikolojik açıdan rahatlaması, kendilerini daha iyi hissetmeleri ve iyi bir mümin olacaklarına dair kendilerine söz vermeleri de söz konusudur.⁶⁶⁵

Ziyaret fenomeninin İslâmî, dini ve tasavvufî çeşitli boyutlarının bulunduğu göz ardı edilmemelidir. Aslında yukarıda yapılan tespit ve analizlerde bu olayın İslami, dinî ve tasavvufî boyutlarının ötesinde eski kültürlerden aktararak gelen çok çeşitli inanışların etkilerini de burada tekrar vurgulamak gerekmektedir. Bununla beraber ziyaret fenomenine konu olan nesne ve mekânlar arasında ağaç, taş, kaya, su, dağ, tepe gibi unsurların yer alması, hatta türbelerin ya da yatırların duvarlarına taş yapıştırılarak dileğin kabul gerçekleşip gerçekleşmeyeceğine karar verilmesi, dilsiz çocuğun ağzına türbe anahtarının sokulup çevrilmesiyle dilinin çözüleceğine inanılması veya çocuğun yaşamasını isteyen kadının, boynuna at nalı bağlaması gibi birtakım uygulamalar, ziyaret olayında dini ve mistik unsurların ötesinde “sihrî” ve “majik” unsurların izlerinin ve etkilerinin olduğunu da göstermektedir. Aynı zamanda ziyaret fenomeni içerisinde birçok dini, tasavvufî ve sihrî kültür unsurları, birlikte varlık sürdürmektedir. Genel olarak ziyaret yerleriyle ilgili inanışlar ve bu yerlerde yapılan uygulamalar dikkate alındığında İslâm da Allah ile insanlar arasında “aracı kişiler ya da nesneler” kabul edilmediği bir kez daha hatırlanmalıdır. İbadetler de sadece Tanrı'ya yönelmeli, her iyilik ondan beklenmeli, kişi her an kendisini Allah'ın huzurunda bilmeli, dilek ve istekleri için de ona başvurmalıdır. İslâm da “ölüden medet umma” inancı yer almamaktadır. Veli kültü ve türbelerin etrafında oluşan birtakım inanış ve uygulamalar, İslâm öğretisi açısından yasaklanmasına rağmen günümüze kadar varlığını sürdürerek mezar ya da mezarlık etrafında birtakım inanışların ve pratiklerin yapılmasına sahne olmaktadır.⁶⁶⁶

Fenomonolojik açıdan bir değerlendirme yapmak gerekirse ziyaret fenomeni; kendilerinde beşer üstü ilâhî güç ve kudretin bulunduğu inanılan, birtakım mezarların, yatırların, türbelerin ve aynı zamanda ağaç, su, dağ, tepe, taş gibi mevkilerin çeşitli amaç ve usullerle ziyaret edilmesini ifade etmektedir. Aynı zamanda insanları buralara cezbeden şey, onlarda bulunduğu inanılan manevi güç, feyiz ve bereket yahut fenomenolojinin diliyle ifade edilecek olursa kutsalın onunla birtakım ritüel usullerle temasa geçilmesi halinde insanlara faydasının dokunacağına inanılmakla oluşudur.⁶⁶⁷ O halde yapısal bakımdan ziyaret fenomeni; kutsalın bir tür tezahür ve yaşanış biçimi

⁶⁶³ Güngör, vd., “*Türk Halk İnanışları (Ders Notları)*”, s.96.

⁶⁶⁴ Tanyu, “*Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri*”, ss.9-12; Güngör, vd., “*Türk Halk İnanışları (Ders Notları)*”, s.108; Atasagun, “*Ziyaret Fenomeni*”, s.40.

⁶⁶⁵ Ali Köse ve Ali Ayten, “*Türbeler, Popüler Dindarlığın Durakları*”, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010, ss.46-47.

⁶⁶⁶ Arik, “*Kutsal Mekân ve Ziyaret Fenomeni*”, ss.95-96.

⁶⁶⁷ Yahya Mustafa Keskin, “*Turhal, Yeşilyurt ve Sulusaray İlçelerindeki Halk Dindarlığının Bir Boyutunu Oluşturan Ziyaret, İnanç ve Uygulamaları*”, Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1(4), 1999, s. 186.

olarak kabul edilebilmektedir. Eliade'nin deyiimiyle; kutsal mekânlar gösterilen ilgi aslında onların, kutsal tezahürü olmalarında gizli olduğundan, kutsal ile temasa geçen kimsenin, kendisini, kutsalı tayin eden asil güçle temasa geçmiş görme psikolojisiyle yakından ilişkilidir.⁶⁶⁸

4.4.2. Türbeler, Kutsal Mezarlar ve Ziyaret Yerleri ile İlgili İnanışlar

İnsanlık geçmişine bakıldığında “kutsal mekân” kavramın önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Kutsal mekânlar, geçmişten günümüze insanın kutsal varlıklara ulaşmasını sağlayan yerler olmuştur. İnsan-mekân ilişkisi bağlamında insanın oradan etkilendiği ya da onu anlamlandırmak suretiyle mekânı etkilediği görülmektedir. Bu bağlamda kutsal varlığa daha yakın hissedilen, dini heyecan ve coşkunun en üst mertebeye duyulduğu, dilek ve duaların kabul edildiğine inanıldığı mekânın ya da mekânların diğer mekânlardan farklı olduğu kabul edilmektedir. Bu konuda hemen hemen bütün din ve inanç sistemlerinde benzer özellik ve uygulamalarıyla var olan türbe, yatır, mezar ve diğer ziyaret yerlerinin ana temelini kutsalı arama, kutsalı hissetme ve ondan yardım bekleme duygusu yer almaktadır.

Ziyarete konu olan yerlerin büyük bölümü mezarlardan oluşmaktadır. Evliya, tekke, türbe, yatır, dede mezarı ya da kısaca dede gibi adlarla anılan bu mekânların bazılarının üzerinde bir yapı ya da kubbe bulunmaktadır. Bazılarının üzerinde ise herhangi bir yapı veya kubbe yoktur ve bunlar yalnızca taşlarla çevrili açık mezar şeklindedir.⁶⁶⁹ Halk arasında saygın olan insanın ölüsünün gömüldüğü yere, ziyaret edilen yer yani ziyaretgâh anlamında “mezar” ya da ölü gömülen yer manasında “kabir” denilmektedir. Birçok mezarın bulunduğu yere ise “mezarlık”, “kabristan” ya da “makbere” adı verilmiştir.⁶⁷⁰

Türbenin birçok tanımı yapılmakla beraber sözlük anlamı; genellikle ünlü bir kimse için yaptırılan ve içinde o kimsenin mezarı bulunan yapıdır.⁶⁷¹ Kutsal kabul edilen şahsiyetlerin türbelerinin yanı sıra bulundukları, yaşadıkları ya da olağan üstü haller gösterdikleri yerlerde ziyaret edilen yerler arasındadır. Bu tür yerler halk arasında “makam türbeleri” olarak anılmaktadır.⁶⁷² Bununla beraber devlet erkânı için yapılan türbe ifadesi; zamanla halk arasında evliya, velî, şeyh gibi dini alanda yetişen kimselerin mezarlarının üzerine inşa edilen bütün binaları nitelemek için kullanılan bir kavram haline gelmiştir.⁶⁷³ Diğer yandan türbe konusunda Ünver Günay ise türbeyi Türk halk dindarlığının özel bir formu olarak görmektedir. Türbe ile birlikte adak ve ziyaret dindarlığı ile kültürünü, Türk toplulukları içerisinde tarih boyunca ve günümüzde de çok yönlü ve fonksiyonu olan, dinî-mistik-sihri sosyo-kültürel olgu ve gerçeklik olarak değerlendirmektedir. Bu bağlamda Günay, dünyanın farklı yerlerinde yaşayan Müslüman Türk topluluklarında ya da Türk dünyasında çeşitli unsurları ve yönleri ile türbe, adak ve ziyaret dindarlığı toplum kültürü ve “yaşanan dinin” çok önemli bir yönünü oluşturduğunu ifade etmektedir. Halk arasında velî, eren, evliya, ermiş, abî, zahit, âlim, sofu, seyyit, gazi, mübarek, pir, dede, baba, abdal, şehit gibi adlarla anılan kimselerin yattıkları yatır, türbe, kümbet, tekke, ziyaret, dede mezarı gibi yerlerin zaman içinde kutsal mekânlar haline geldiğini vurgulamaktadır. Bu çerçevede Günay, mekânların sahip oldukları manevî güç ve meziyetler sayesinde çok önemli birer çekim merkezi oldukları ve türlü dilek ve amaçlar ve belli usullerle ziyaret edildiğini de dile getirmektedir.⁶⁷⁴ Yatırlar ise olağanüstü gücü olduğuna ve insanlara

⁶⁶⁸ Eliade, “*Kutsal ve Dindışı*”, s ss.IX-XI.

⁶⁶⁹ Durmuş Arık, ss.75-76.

⁶⁷⁰ Nebi Bozkurt, “*Mezarlık*”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.29, Ankara, 2004, ss.519-522.

⁶⁷¹ <https://sozluk.gov.tr>, (20.03.2020).

⁶⁷² Ünver Günay, “*Türk Halk Dindarlığının Önemli Çekim Merkezleri Olarak Dini Ziyaret Yerleri*”, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(15), 2003, s.9.

⁶⁷³ Muammer Ak, “*Ziyaret Fenomeni Çerçevesinde Türk Popüler Dindarlığı: Aziz Mahmut Hüdayi Türbesi Örneği*”, Doktora Tezi (Yayımlanmamış), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Sosyolojisi Bilim Dalı, İstanbul, 2012, s.15.

⁶⁷⁴ Günay, “*Türk Halk Dindarlığının Önemli Çekim Merkezleri Olarak Dini Ziyaret Yerleri*”, s.7.

yardım ettiğine inanılan saygın ölümlerin mezarlarıdır. Genel itibariyle halk arasında ziyaret yerlerini ifade etmede kullanılan tekke, türbe, yatır, mezar, eren, dede, baba, ermiş, veli, evliya gibi terimler, çoğunlukla karıştırılarak birbirinin yerine kullanılmaktadırlar.⁶⁷⁵

Türbelerin, yatırların ve mezarların halk arasında kutsal mekân haline dönüşmesinde orada yatan ya da yattıklarına inanılan kişilerin üstün niteliklerinin olduğunun düşünülmesidir. Yaşadığı sırada olağanüstü güçlere sahip olduğuna inanılan kişilerin öldükten sonrada bu niteliklerinin devam ettiği varsayılmaktadır. Kutsallık atfedilen kişilerin yarı mukaddes, fevkalâde güçlerle donanmış, hastalıkları iyileştiren, çeşitli dileklerin gerçekleşmesine yardım eden, Allah dostu oldukları düşünülmektedir.⁶⁷⁶ Nitekim öldükten sonra kutsal kişilerin insanlara darda kaldıkları zamanlarda onlara yardım ettiği, rüyalarına gelerek insanlara yol gösterdikleri, savaşlarda askerlere ya da savaşçılara yardım ettikleri rivayet edilmektedir.⁶⁷⁷ Bu yerlerde yatan ya da yattıklarına inanılan kişilerin çok azı ile ilgili tarihi bilgiler bulunmasına rağmen onlar ile ilgili geçmişten günümüze halk arasında anlatıla gelen birçok efsane ve menkıbeler, tarihi tespitleri kat kat aşır bu kişilerin şahsiyetlerini efsanevi ve menkıbevi bir görünüme büründürür. Bu çerçevede onların hayattayken gösterdikleri harikulade kerametlerin, böyle bir inanışın ortaya çıkışında etkili olduğu görülmektedir. Bu bağlamda keramet; Allah'ın sâlih, takva sahibi, veli kullarından zuhur eden olağan üstün hallerdir. Mucizeden farkı ise onun veli kişiden meydana gelmesidir denilebilmektedir.⁶⁷⁸

Türk toplumunda türbe ziyareti ile ilgili inanç, ritüeller, uygulamalar İslâm öncesi döneme kadar uzanmaktadır. Zira toplumlar yeni bir dine ya da kültüre uyum sağlarken eski dine, kültüre ait değerlerini de tamamen değiştirmeden farklı şekillerde günlük yaşam içerisinde devam ettirmektedirler. Eski Türklerin atalar kültü, yer-su kültü gibi kültleri ile Şamanist uygulamalarının zaman içerisinde değişim ve dönüşüme uğrayarak İslâm dini içerisinde türbe ve ziyaret yeri haline dönüştüğü görülmektedir. Özellikle atalar kültüründe ölen kişilerin ruhunun yaşamaya devam ettiği, yakınlarını koruduğu inancıyla onların hoşnut edilmesi gerektiğine inanılmaktadır. Bu nedenle onların mezarları başında belli uygulamalar ve ritüeller yapılmaktadır. Öte yandan şamanların sahip olduğu üstün güçleri, sergiledikleri sıra dışı performansları ile onları izleyen kişileri etkilemelerinden dolayı İslâm dininde veli, türbe kültürünün ortaya çıkmasına katkısı büyüktür.⁶⁷⁹

Halkın türbe ve diğer kutsal mekânları ziyaret amaçları arasında baht açmak, evlenmek, kuraklık dönemlerinde yağmur yağdırmak, kıtlıktan, açlıktan kurtulmak, hastalıklardan kurtulmak, sağlığına kavuşmak, çocuk sahibi olmak, zengin olmak, mal-mülk sahibi olmak, ailenin dirlik ve düzenlik içinde yaşamasını sağlamak, ayrılıklara son vermek, sünnetin iyi geçmesini sağlamak, sınavlarda başarılı olmak, sıkıntılara çare bulmak, psikolojik açıdan rahatlama sağlamak, duaların kabul olmasını dilemek gibi her türlü arzu ve istek bulunmaktadır.⁶⁸⁰ Ziyaret sırasında dua ve dileklerin kabul edilmesi amacıyla yerine getirilmesi gereken bazı ritüeller bulunmaktadır. Bunlar

⁶⁷⁵ Arık, "Kutsal Mekân ve Ziyaret Fenomeni", s.76.

⁶⁷⁶ Ahmet Yaşar Ocak, "Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler (Metodolojik Bir Yaklaşım)", Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, s.15; Arık, "Kutsal Mekân ve Ziyaret Fenomeni", 1992, s.85.

⁶⁷⁷ Kalafat, "Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri", s.234.

⁶⁷⁸ Süleyman Uludağ, 2002, "Kerâmet", TDV İslâm Ansiklopedisi, C.25, Ankara, s.265.

⁶⁷⁹ Ayşe Aysun Çelik, "Türbe Mekânı, Türbe Kültürü: İstanbul'da Üç Türbede Yapılan Niteliksel Araştırma", Yüksek Lisans Tezi (Yayımlanmamış), Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, İstanbul, 2013, s.21; Atasagun, "Ziyaret Fenomeni", s.39; Işıl Altun, "Kocaeli'de Türbelerle İlgili İnanış ve Uygulamalara Örnek; Sultan Baba", Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 15(37), 2008, ss.174-175; Örnek, "100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane", ss.94-95; Mustafa Doğan Karacoşkun, "Dile Benden Ne Dilersen, Türbe Ziyareti ve Dileklerine Sosyo-Psikolojik Çözümlemeler", İslâmi İlimler Dergisi, 2(3), 2003, s.75; Arık, "Kutsal Mekân ve Ziyaret Fenomeni", ss.93-94.

⁶⁸⁰ Güngör, vd., "Türk Halk İnanışları (Ders Notları)", s.150; Atasagun, "Ziyaret Fenomeni", s.50; Ak, "Ziyaret Fenomeni Çerçevesinde Türk Popüler Dindarlığı: Aziz Mahmut Hüdayi Türbesi Örneği", s.34.

arasında namaz kılmak, tespih çekmek, Kur'an'ı Kerim okumak, türbeyi tavaf etmek, türbeye el-yüz sürmek, adakları sunmak, dua toplamak gibi uygulamalar yer almaktadır.⁶⁸¹ Türbe ve diğer mekânları; mescit gibi kutsal bir yer olarak görüp çeşitli uygulamaları yerine getirenlerin çoğunluğunu kadınlar oluşturmaktadır.⁶⁸²

Kızıltepe ve çevresinde insanların saygı duyduğu ve ziyaretlerine gittikleri türbe, mezar ve diğer ziyaret yerleri bulunmaktadır. Bu mekânlar, geçmişten günümüze ulaşan bir inanç çerçevesinde insanların her türlü istek ve dualarda bulunduğu, medet umdukları uğrak merkezlerdir. Bunların başında Mardin-Diyarbakır karayolu üzerinde yer alan Sultan Şeyhmus gelmektedir. Bunu müteakiben Kızıltepe ve çevresinde Şeyh Selim, Şeyh Tacettin, Şeyh Muhammed, Şeyh Mahir, Şeyh Abdurrezzak, Hatice Nine, Şeyh Davut, Sultan Nine gibi kişilerin türbe ve mezarları ile Ak Ziyaret, Arban Mağarası, Çeşme Başı, Kırk Çeşme gibi ziyaret yerleri bulunmaktadır. Bu ziyaretler; başta çocuk sahibi olmak, her türlü hastalığa şifa bulmak, baht açmak, her türlü sıkıntı, bela ve musibetin defini sağlamak, nazarı çıkarmak, kırk kesmek, eşler arası bağı güçlendirmek gibi çeşitli dilek ve dua niyetiyle yöre halkı tarafından ziyaret edilmektedir.

4.4.2.1. Sultan Şeyhmus Türbesi

Saha çalışması sırasında Kızıltepe de yer alan türbelerde yatan şeyhlerin birçoğunun Sultan Şeyhmus'un soyundan geldiği tespit edilmiş ve yöre halkının da bu türbeyi ziyaret ettiği gözlenmiştir. Bu çerçevede hem halkın bu türbeyle ilgili inanış ve pratiklerini anlama hem de ilçede yer alan Sultan Şeyhmus'un soyundan geldiği ileri sürülen diğer şeyhlerin türbelerine yönelik yapılan uygulama ve halk inanışlarının daha iyi anlaşılması açısından Sultan Şeyhmus türbesinin çalışmada ele alarak incelemesi uygun bulunmuştur.

Sultan Şeyhmus türbesi (bkz. Fotoğraf 12) Mazıdağı ilçesine bağlı Mardin-Diyarbakır karayolu yolu üzerinde, Mardin'e yaklaşık 20 km uzaklıkta yer alan ve Yüce Köy yolu üzerinde bulunan Sultan Köyü'ndedir. Türbenin yaklaşık M.S. 1100'lü yıllarda "medrese" olarak inşa edildiği ve şeyhin ölümünden sonra buraya defnedildiği zikredilmektedir.⁶⁸³ Bahçe içerisinde taştan inşa edilen türbenin tavanı düz şekilde olup 2008 yılında "külliye" biçiminde restore edilmiştir.⁶⁸⁴ Külliye de Sultan Şeyhmus'un kabrinin çevresinde eğitim odaları, cami, ruhsal hastalığı bulunan kişilerin tedavi edildiği odalar, misafirhane, tuvalet, mutfak, mescit ve çeşmeler yer almaktadır. Türbeye bitişik olan mescit bölümünde kadın ve çocukların burada kaldıkları ve kaldıkları süre içinde kullanmaları için yatak, yorgan, yastık, battaniye, beşik gibi eşyalar bulunmaktadır. Bunların yanı sıra, bir kitaplık ve bu kitaplıkta yer alan kitaplar ile duvarları süsleyen dini içerikli tablolar yer almaktadır. Ayrıca seccadeler, boy boy tespihler, kıyafetler, başörtüleri ile patikler de bulunmaktadır. Türbenin geniş bir bahçesi, bahçe içerisinde gelen ziyaretçilerin rahat etmesi için oturma bankları, çocuk oyun parkları, ağaçlar ve büyük bir alışveriş merkezi vardır. Aynı zamanda bahçenin hemen girişinde gelen ziyaretçiler için adaklık kurban satış yeri ile bu hayvanların kesiminin yapıldığı özel kesim yeri bulunmaktadır. Bunların yanı sıra türbenin bahçe girişinin önünde otopark ve özel güvenlik görevlileri vardır. Bu görevliler aynı zamanda gelen ziyaretçilerden giriş ücreti alıp karşılığında geçiş fişi vermektedir. Bunlarla birlikte türbenin giriş kapısında gelen ziyaretçilere türbeye ait yeşil örtü parçaları ile yine türbeye özel incir satan kimi satıcılar da bulunmaktadır. Türbeye Mardin merkezden belli saatlerde dolmuşların kalkması ve ulaşımın kolay olması nedeniyle

⁶⁸¹ Günay, "Türk Halk Dindarlığının Önemli Çekim Merkezleri Olarak Dini Ziyaret Yerleri", s.19; Harun Güngör vd., "Ziyaret Fenomeni Çerçevesinde Türk Popüler Dindarlığı: Aziz Mahmut Hüdayi Türbesi Örneği", s.108.

⁶⁸² Köse, vd., "Türbeler, Popüler Dindarlığın Durakları", s.48; Çelik, "Türbe Mekânı, Türbe Kültürü: İstanbul'da Üç Türbede Yapılan Niteliksel Araştırma", s.24.

⁶⁸³ Şakire Çelik Balıkcı, "Mardin'de Kutsal Mekânlara Bağlı Efsaneler ve Evliya Menkıbelerinin Mitik Temellerinden Günümüz İşlevlerine", Folklor/Edebiyat Dergisi, 25(100), 2019, s.1035.

⁶⁸⁴ <https://mardin.ktb.gov.tr/TR-56492/mazidagi-ilcesi.html>, (26.07.2020).

hem Mardin merkezden hem de diğer ilçelerden ziyaret edenlerin sayısı bir hayli fazladır. Ayrıca Diyarbakır, Şanlıurfa gibi şehirlerden de burayı ziyaret edenlerin olduğu söylenmektedir.

Sultan Şeyhmus'un kabrinin bulunduğu türbe bölümü, giriş ve üç kısımdan oluşur. Her bölümde taşlardan örülmüş kemerler ve kemerlerin oluşturduğu kısımlar, her bölümde pencereler ve tavanlarda geneli yeşil renkten oluşan lambalar vardır. Zemin tamamen halıyla kaplıdır. Sultan Şeyhmus'un kabrinin olduğu ana kısımda küçük bir mescit yeri bulunmakta ve ziyarete gelenler burada namaz kılmaktadır. Bu mescit kısmında seccade, tespih, Kur'an'ı Kerim, başörtü, kıyafet, patik gibi şeyler bulunmaktadır. Türbe içinde yer alan diğer bölümlerde Sultan Şeyhmus'un çocukları ve sonraki haleflerinin kabirleri de yer almaktadır. Şeyh İsa, Şeyh Ömer, Şeyh Davut, Şeyh Hasan, Şeyh Muhammed Sait, Şeyh Yusuf, Şeyh Muhammed gibi onun suyundan gelen kişiler bu kabirlerde yatan kişiler olarak bilinmektedir. Kabirlerde dikkatimizi çeken bir nokta ise kabirlerin üzerinin geleneksel yeşil örtünün aksine oyulmuş, süslü ahşap sandukaların olmasıdır.

Halk arasında "Sultan Şeyhmus" olarak bilinen kişinin asıl adı "Musa Bin Mâhin El-Mardini Ez-Zuli" dir.⁶⁸⁵ Şeyhin ismiyle ilgili halk arasındaki bir anlatıya göre şeyhin mezar taşında isminin "Sultan Şeyh Musa" biçiminde yazıldığı ancak zaman içinde Musa ismindeki "a" harfinin kırıldığı ya da zarar görmesi sonucunda silindiği ve ismin "şeyh" kelimesiyle birleşerek "Şeyhmus" haline geldiğinden söz edilmektedir. Tarihi süreç içerisinde de şeyh, "Sultan Şeyh Musa" olarak değil de "Sultan Şeyhmus" olarak halk arasında anıldığı zikredilmektedir. Diğer yandan türbenin girişinde yer alan kitabede Sultan Şeyhmus'un Hicri 470 de (Miladi 1077) Mardin'e bağlı Atlıca Köyü'nde dünyaya geldiği ve Hicri 560 da (Miladi 1164) bugünkü türbesinin yerinde yer alan dergâhında vefat ettiği geçmektedir.

Sultan Şeyhmus'un kim olduğu, buraya ne zaman ve nasıl geldiği, şeyhlik mertebesine nasıl ulaştığı, hangi kerametlerinin bulunduğu gibi hususlarda birçok farklı anlatı bulunmaktadır. Buna göre Mardin de yaşayan Süryani cemaati onun papaz olduğunu, Müslümanların bölgeye yerleşmesinden sonra onun görevli olduğu kilisenin yıkılarak yerine türbe inşa edildiği ve onun ismiyle anıldığını öne sürmektedir. Diğer bir anlatıya göre ise 1071'deki Malazgirt savaşında Sultan Şeyhmus'un amcasının Alparslan'ın komutanı olarak savaşa katıldığı ve sonrasında ailece buraya yerleştikleri zikredilmektedir. Bir başka anlatıda ise Abbasiler döneminde onlardan kaçan bazı Emevilerin olduğu, bu kaçanlar arasında Sultan Şeyhmus'un ailesinin de bulunduğu ve bunlardan Sultan Şeyhmus'un ailesinin de dâhil olduğu bir grubun buraya gelerek yerleştiği dile getirilir. Bunların yanı sıra halk arasında Sultan Şeyhmus ve ailesinin, Hz. İbrahim ve Hz. Muhammed'in soyundan gelen kimseler olduğuna inanılmaktadır. Aynı zamanda Sultan Şeyhmus'un baba tarafından Hz. Ömer'e, anne tarafından da Hz. Muhammed'e dayandığı da belirtilmektedir. Bunu destekleyen argüman ise Abdülkadir Geylani'nin kuzeni olduğudur. Türbenin girişinde yer alan kitabede ise Sultan Şeyhmus'un Hz. Ömer'in soyundan geldiği, dedesi "Şeyh Mehan" döneminde Mardin'e gelip yerleştikleri ve Sultan Şeyhmus'un da Atlıca Köyü'nde dünyaya geldiği yazılıdır. Diğer yandan Sultan Şeyhmus, dini ilimlerde eğitim almış olup Kadiri tarikatının da temsilcisidir. Kurduğu medresede binlerce müşrit yetiştirdiği ve çeşitli kerametleriyle de halk arasında bir üne sahip olduğu zikredilmektedir. Bununla beraber "Sultan" lakabının Abdülkadir Geylani tarafından verildiği de anlatılarda geçmektedir.⁶⁸⁶ Aynı zamanda Abdülkâdir Geylânî onun yetişip, büyük bir evliyâ olacağını daha önceden çevresinde bulunanlara müjdeleyerek; "Ey Bağdat halkı, yakında öyle biri gelecek, öyle bir güneş doğacak ki, öyle birisi daha size gelmedi." demiştir. "O zât kimdir?" diye kendisine sorulduğunda ise onu bu zatın "Mûsâ bin Mâhin" olduğuna işaret ettiğinden söz edilmektedir. Hatta hocalarının huzuruna geleceği zaman, Abdülkâdir Geylânî'nin

⁶⁸⁵ Mehmet Uğur Beşer, "İnanç ve Kültür Turizmi Noktasında Bir Örnek: Mardin Sultan Şeyhmus Türbesi", 18. Ulusal Turizm Kongresi Bildirileri (18-22 Ekim, Mardin), Kültür Turizmi, Detay Yayıncılık, Ankara, 2017, s.1031.

⁶⁸⁶ Çelik Balıkcı, "Mardin'de Kutsal Mekânlara Bağlı Efsaneler ve Evliya Menkıbelerinin Mitik Temellerinden Günümüz İşlevlerine", ss.1035-1036.

onu çok uzaklarda karşıladığı ve onu huzuruna kabulünde ona sarılıp kucaklaştığından bahsedilmektedir. Bunlarla beraber Allah'ın ona çok ihsanda bulunduğu ve gayb âleminin sırlarına vakıf olduğu da anlatılmaktadır.⁶⁸⁷

Türbenin girişinde yer alan kitabeye göre Sultan Şeyhmus, şeyhlik makamına ulaşmasından sonra bugünkü türbesinin bulunduğu yerde kendi medresesini kurmuş ve burada birçok talebe yetiştirmiştir. Bu talebeler, şeyhlerinden icazet alarak daha sonra farklı bölgelere dağılmış ve gittikleri yerlerde hocaları gibi yüzlerce öğrenci yetiştirmişlerdir. Bu öğrencilerin birçoğu kendi soyundan gelen kişiler olmakla beraber çoğu, Kızıltepe de görev yapmış ve orada vefat etmişlerdir. Günümüzde bu kişilerin kabirleri, ilçede türbe haline getirilmiş olup yöre halkı tarafından ziyaret edilmektedir.

Halk arasında Sultan Şeyhmus'un kerametleri ile ilgili birçok anlatı bulunmaktadır. Biz burada bu kerametlerin birkaç tanesinden bahsetmeyi uygun bulduk. Yöredeki bir anlatıya göre babasının Mardin'e gelip yerleşmesinden sonra Sultan Şeyhmus, manevi açıdan çile çekmek ve ibadet etmek üzere köye yakın bir mağaraya giderek kırk gün orada kalır ve sadece ibadetle meşgul olur. Bu süre zarfında şeytan, rahat durmayarak onunla uğraşır ancak şeyh, sabır göstererek ibadetine devam eder. Kırk günlük çile ve ibadetin sonunda Sultan Şeyhmus, şeyhlik makamına erişir. Kırk günlük sürenin sonunda Allah da onun keramet sahibi bir şeyh olduğunu anlaması için onun bulunduğu mağaranın hemen girişinde bir incir ağacı ortaya çıkarır. Bundan sonra bu ağaç, şeyhin keramet sahibi biri oluşunun sembolü haline gelmektedir. Günümüzde bu incir ağacı, türbe etrafında da yetiştirilmektedir. Meyvesi, bilinen incirlere nazaran çok küçük olan bu ağacın yılda yedi defa meyve verdiği söylenmektedir. Halk arasında bu incire yönelik bazı inanışlar bulunmaktadır.⁶⁸⁸

Şeyhin kerametiyle ilgili bir diğer anlatıya göre kasabın biri Sultan Şeyhmus'un kerametini kendi gözüyle görmek ister ve bir öküz keserek başını gövdesinden biraz uzağa bırakır. Bu sırada Sultan Şeyhmus kasabın amacını anlar ve elindeki değnekle öküzün gövdesine dokunur. Değneğin temasıyla beraber öküz, kafası olmadan canlanır ve yürümeye başlar. Bunu gören kasap da onun şeyh olduğunu kabul eder. Başka bir anlatıda ise yetmiş dört Kıbrıs Harbin de Müslümanlara ait birkaç uçak, havada giderken yakıtları biter ve düşmeye başlarlar. Ancak tam o sırada Sultan Şeyhmus, kerametini gösterir ve yakıtı olmayan uçakların uçmasına yardım eder.

Türbenin ziyaret günü "perşembedir." Diğer günlerde de ziyarete açık olan türbe, duaların kabul edildiğine ve tutulan dileklerin gerçekleştiğine inanıldığı perşembe gününde halkın ziyarete gelmeye özen gösterdiği görülmektedir. Türbe genellikle hastalık, çocuk sahibi olmak, ev içi huzurun olması, para, mal-mülk sahip olma, kötü şeylerden korunma gibi amaçlarla ziyaret edilmektedir. Ziyaret sırasında türbedeki kabirler, tek tek ziyaret edilerek ruhlarına dualar okunmakta, ahşap sandukalara el sürülüp yüze dokundurulmakta, sonra da türbe içinde yer alan mescit bölümünde Allah rızası için namaz kılınmaktadır. Ziyaret sırasında dilek ve duaların kabulü için adaklar adanmakta ve dileklerin gerçekleşmesiyle birlikte perşembe günleri burada adak kurbanları kesilerek yemek yapılmakta ve oraya gelen herkese ikram edilmektedir. Bunun yanı sıra perşembe geceleri şeyhin müritlerinin türbede toplanması, mevlit-i şerif okumaları, dua etmeleri, niyaz ve akabinde erbane (def) eşliğinde zikir yapmaları, halkın bu günde burayı ziyaret etmesinde etkilidir. Ziyaretçiler de feyz almak, şifa bulmak için bu toplantılara katılmaktadır. Diğer yandan toplantı meclisinin arkasında girişi meclisten olan ufak bir mağara bulunmaktadır. Bu mağarada inanışa göre cinlerin musallat olduğuna inanılan kişiler ile sonradan zihinsel hasta olan (delirenler) ve psikolojik hastalıkları olan kişiler buraya getirilerek bir süre burada yatırılmaktadır. Zikir esnasında söz konusu hastalıklı kişi de bu küçük mağaraya yatırılmaktadır.⁶⁸⁹ Hastalar yaklaşık bir hafta kadar bu mağarada tutulmaktadır. Bu süre içinde hastaya çok

⁶⁸⁷ Beşer, "İnanç ve Kültür Turizmi Noktasında Bir Örnek: 'Mardin Sultan Şeyhmus Türbesi'", s.1032.

⁶⁸⁸ K.K.21, 28, 29, 35, 41, 42, 51, 67, 81, 99, 102, 120, 144, 145. Sultan Şeyhmus türbesinde yetişen incir ile ilgili inanış ve uygulamalar ile ilgili geniş bilgi için çalışmada "Dinsel-Büyüsel Nitelikte Uygulamalar" bölümünün sayfa 29-30' a bakınız.

⁶⁸⁹ Çelik Balıkcı, "Mardin'de Kutsal Mekânlara Bağlı Efsaneler ve Evliya Menkıbelerinin Mitik Temellerinden Günümüz İşlevlerine", ss.1036-1037.

az yemek, su verilir ve böylece hastanın kendinden geçmesi sağlanmaktadır. Yarı baygın halde yaklaşık bir hafta kadar tutulan hasta, şifa bulduğu düşüncesiyle buradan çıkartılmaktadır. Yörede süregelen bu inanış ile çok sayıda kişinin şifa bulduğu ve bunun günümüzde de halen devam ettirildiği ifade edilmektedir. Günümüzde mağaranın kapısı, normal zamanlarda kapalıdır ve ziyarete gelenler bu mağarayı görememektedir. Sadece hastası olan kişiler, türbede yetkili kişilerle iletişime geçerek mağarayı hastalarının şifa bulması niyetiyle kullanabilmektedir.

Sultan Şeymus türbesi ile ilgili Hikmet Tanyu, yaptığı bir çalışmada türbede dilek yeri olarak birbirinden farklı beş bölümün olduğunu belirtmektedir. Buna göre perşembe günü, abdest alınıp kurban kesilmesinden sonra akşam vakti ziyaret bölümlerine gidilmektedir. Giriş kapısının hemen yanında yer alan küçük oda, ilk dilek yeri olup burada “üç demir çubuğa halka geçirme” uygulaması yapılmaktadır. Bu dilek mahalline “çocuk sahibi olmak” ve “evlenmek için kısmet bulmak” isteyenler gelmektedir. Burada yaklaşık üç metre yüksekliğinde, yarımşar metre aralıkla duvara üç demir çubuk çakılmış olup bu demirlerin aksi tarafında bulunan duvarda ise üç çember aynı ölçülerde asılıdır. Dilekte bulunacak kişi, (kız ya da kadının başı örtülü olacak biçimde) öncelikle duvardaki halkalardan birini alıp kısa bir dua etmesi ve sonrasında halkayı, karşı duvarda bulunan demir çubuğa atması gerekmektedir. Şayet halka, demir çubuğa geçip takılırsa bu dileğin olacağına işaret sayılmaktadır. İkinci dilek bölümü ise Sultan Şeymus’un birinci halifesinin kabrinin bulunduğu yerdir. Buraya “akıl hastalarını (delileri) iyi etmek” ve “hastalıklara şifa bulmak” isteyenler gelmektedir. Hastalar burada kabrin yanına sırt üstü yatırılır, dualar edilmekte ve bu bağlamda hastaların iyileşeceğine inanılmaktadır. Üçüncü bölüm ise Sultan Şeymus’un kabrinin bulunduğu yerdir. Burası daha önce türbeye gelip dilekleri gerçekleşen kişilerin tekrar buraya gelerek şeyhe teşekkürlerini sunduğu bölümdür. Dördüncü bölüm ise türbede yer alan bir başka odadır. Burası “tövbe mahalli” olarak bilinen ve özellikle suç işleyen, kazara birisini öldüren, çocuklarına eza cefa eden, kimselerin bu suç ve günahlarına yönelik tövbe etme ve af dilemek üzere geldikleri bir mekândır. Buraya gelenlerin çoğunluğunu erkekler olduğu ve genellikle bir suç işleyip firar edenlerin buraya gelip tövbe ve af talebinde bulunduktan sonra teslim olmayı tercih ettikleri zikredilmektedir. Beşinci dilek bölümü ise “çocuk dileği” olarak bilinen türbe içerisinde yer alan bir köşedir. Buraya yeni evli ya da çocuk sahibi olmak isteyenler gelmekte ve doğacak çocuklarını türbeye adamaktadır. Bu bağlamda anne, çocuğunu dünyaya getirdikten sonra “ilk beşiğe yatırma” ritüeli için buraya getirmekte ve burada bulunan beşiğe çocuğunu koyarak sallamaktadır. Daha sonra çocuk kız ise adını “Sultan”, şayet erkekse “Şeymus” koyar ve her sene buraya gelmektedir. Bu çerçevede türbeye adanan bütün çocukların isimlerinin Sultan ve Şeymus koymanın şart olduğu aksi halde doğacak çocuğun fazla yaşamayacağına inanılmaktadır.⁶⁹⁰ Diğer yandan yapılan alan çalışması sırasında “üç demir çubuğa halka geçirme” ile ilgili herhangi bir oda ya da duvara rastlanılmamıştır. Buranın restorasyon sırasında sökülüp iptal edildiğini düşünmekteyiz. Diğer dilek çeşitlerinin form değiştirerek günümüzde yapılmasına devam edildiğini söyleyebiliriz. Bu konuda yukarıda daha önce özellikle cinlerin musallat olduğu, sonradan zihinsel engelli olan (delilerin) ya da psikolojisi bozulanların tedavi için buraya getirildiğinden söz edilmiştir. Bununla beraber çocuk sahibi olmak isteyenlerin türbeye boş beşik getirdiği ve burada bu beşik ile dua ettikleri görülmektedir. Bu bağlamda duası kabul olan kişilerin, çocukları olduğunda kızlara “Sultan”, erkek çocuğuna da “Şeymus”, “Musa” ile “Sultan” adlarını verdikleri tespit edilmiştir. Bugün de bu isimlerin, Mardin ve Kızıltepe yörelerinde sıklıkla kullanıldığını zikredebiliriz.

Türbeye ait bahçenin içerisinde suyunun “zemzem” olduğuna inanılan bir çeşme bulunmaktadır. Bu çeşme ile ilgili halk arasındaki bir anlatıya göre Sultan Şeymus, bu bölgede kendi dergâhını kurduğunda Allah’ın da bu suyu onun yararlanması için yerden çıkardığından söz edilmektedir. Bu anlatı vesilesiyle insanlar, hastalıklarına şifa bulmak amacıyla çeşmenin suyundan yararlanmaktadır. Günümüzde suyun çıktığı yerde etrafı çevrili, üzeri örtülü olan küçük bir havuz bulunmaktadır. Şifa niyetiyle bu havuzda

⁶⁹⁰ Tanyu, “Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri”, ss.194-195.

yıkanılmakta ya da su, kaplara doldurularak evlere götürülmekte ve bu suyla şifa niyetine evde yıkanılmaktadır. Yapılan uygulama bağlamında hastalıkların iyileşeceğine inanılmaktadır.

Türbede ziyareti sırasında ilğimizi çeken önemli bir detay da insanların hem maddi hem de manevi hastalıklarına şifa bulmak amacıyla burada uyumalarıdır. Çoğu insanın genellikle perşembe günleri buraya gelip gecesinde burada kalmaya dikkat ettikleri görülmektedir. Bu çerçevede kiminin bir gün, bir hafta ya da aylarca burada kaldığı halk tarafından söylenmektedir. Uyuma metaforu bağlamında ziyarete gelenler, yanlarında buraya bağışlamak üzere yastık, yorgan gibi eşyaları da getirip dönüşte buraya bırakmaktadır. Burada tespit edilen uyuma motifinin, Kızıltepe ve çevresinde bulunan hemen hemen bütün türbelerde yaygın olarak görülmektedir.⁶⁹¹

4.4.2.2. Şeyh Selim Türbesi

Şeyh Selim türbesi, Kızıltepe merkezde Yeni mahallede yer alan ve kendi adıyla anılan Şeyh Selim Mezarlığı içerisinde yer almaktadır. Alan araştırması sırasında Şeyh Selim'in kim olduğu, buraya ne zaman geldiği, hangi dönemde yaşadığıyla ilgili herhangi bir yazılı belgeye ulaşılamamıştır. Şeyh Selim ile ilgili bilgiler, yöre halkı arasında geçmişten bu yana sözlü gelenekte yer alan anlatılardan ibarettir. Bu anlatıların birine göre türbenin, Artuklular döneminden kaldığı, diğerinde ise Akkoyunlar döneminden kaldığı zikredilmektedir. Üzerinde kitabesi bulunmayan türbe, taştan inşa edilmiş olup üzerinde küçük bir kubbe ve hemen bitişiğinde küçük bir cami yer almaktadır. Türbe, giriş ve bir bölümden oluşur. Türbenin girişinde iki adet sanduka ve sonraki ana bölümde Şeyh Selim'in türbesi vardır (bkz. Fotoğraf 13). Sandukanın üzeri geleneksel türbeler gibi yeşil bir örtü ile örtülüdür. Hem kabrin hem de camini duvarlarında küçük pencereler, iç tarafta kible yönünde iki tane mihrap bulunmaktadır. Kabrin, bulunduğu bölümde tespihler, seccadeler, başörtüleri, Kur'an'ı Kerim gibi eşyalar yer almaktadır. Diğer yandan Şeyh Selim'in kimliği, kişiliği ya da nerede doğduğu, hayatını nasıl geçirdiği ile ilgilide fazla malumat bulunmamaktadır. Türbe ve cami, zaman içerisinde çeşitli sebeplerden dolayı tahribata uğramıştır. Vakıflar Bölge Müdürlüğünün devreye girmesiyle türbe ve cami aslına uygun bir biçimde restore edilmiş ve türbe bölümü halka açılmıştır.⁶⁹²

Araştırma sırasında Şeyh Selim'in kerametlerine yönelik herhangi bir anlatıya ulaşamamıştır. Ancak onun şeyh olması nedeniyle halkın burayı ziyaret ettiği gözlenmiştir. Türbe genellikle çocuk sahibi olmak, hastalıklara şifa bulmak, kısımeti kapılı olduğu düşünülen kızların bahtını açmak, çocukların sınavlarda başarılı olmasını sağlamak, çiftler arası mutluluğu arttırmak, para, malk-mülk sahibi olmak, çeşitli felaketlerden, musibetlerden ve düşmanın şerrinden korunmak gibi çeşitli amaçlara yönelik ziyaret edilmektedir. Türbenin esas ziyaret günü "cuma" günüdür. Bu nedenle türbenin kapıları sadece bu güne özel açılmakta ve insanlar da türbeyi ziyarete gelmektedirler. Türbede yapılacak bir dua ve dilek için yedi cuma üst üste saladan önce buraya gelmekte ve ezan okunmasıyla birlikte ziyaret de sona erdirilmektedir. Aksi halde duaların, dileklerin gerçekleşmeyeceğine inanılmaktadır. Türbe, genellikle kadınlar tarafından ziyaret edilmektedir. Ziyaret sırasında önce çeşitli dilek ve dualarda bulunulmaktadır. Dilekte ve duadan sonra şeyhin sandukasının yanında ya da önünde iki rekât namaz kılınmaktadır. Gözlemiz sırasında kadınların sandukanın hemen önünde namaz kılmaları dikkatimiz çeken hususlardandır. Namaz sonrası dilekler yenilenmekte ve sandukanın etrafında yedi defa dönülmek suretiyle tavaf edilmektedir. Tavaf sırasında salâvat ve tekbir getirilmektedir. Her tavaf sonunda niyetler yenilenerek tavafa devam edilmektedir. Tavaf bitirdikten sonra Yasin suresi okunmakta ve şeyhin ruhuna

⁶⁹¹ K.K.3, 6, 7, 8, 9, 11, 13, 14, 16, 17, 18, 19, 21, 22, 23, 24, 25, 27, 28, 29, 30, 31, 35, 37, 38, 41, 42, 44, 46, 50, 52, 53, 54, 55, 59, 66, 67, 68, 69, 73, 74, 79, 80, 81, 83, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 93, 95, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 106, 109, 115, 119, 120, 124, 127, 128, 129, 135, 136, 137, 138, 139, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148.

⁶⁹² <https://www.mardinlife.com/milletvekili-akdag-seyh-selim-kumbeti--ve-camii--restore-edildi-haberi-15650>, (27.03.2020).

hediye edilmektedir. Kur'an okuduktan sonra bir tespih alınmakta ve her boncuğa üç İhlâs bir Fatiha okunmasına başlanmaktadır. Ancak tespih çekmede esas olan her boncuğun ayrı ayrı kişilerce okumasıdır. Bu çerçevede yapılacak dua ve dileklerin kabul olacağına inanılmaktadır. Okuma işlemi tamamlandıktan sonra tespih, türbeye hediye edilmektedir. Yedinci hafta sonunda yapılması gelenek haline gelen pilav üstü haşlanmış et ya da tavuk yemeği pişirilerek türbede bulunanlara ikram edilmektedir.

Türbenin taş duvarları, dilek taşı olarak kullanılmaktadır. Buna göre önce dilek tutulur sonra da küçük taş bir taş, dilek taşına sürtülerek; "Tutuyor mu? Tutmuyor mu?" diye söylenmektedir. Bu işlem üç defa tekrarlanmakta ve üçüncü de küçük taşın dilek taşına yapışık kalması halinde dileğin gerçekleşeceğine inanılmaktadır. Bununla birlikte türbe, özellikle çocuğu olmayan ya da erkek çocuk sahibi olmak isteyen kadınların uğradığı mekânların başında gelmektedir. Türbenin dış mekânında taştan yapılmış, içi çukur, elle sallanabilen beşiğe benzer bir yapı bulunmaktadır. Taştan yapılmış beşiğe yönelik yapılan bir uygulama bulunmaktadır. Buna göre kısır olduğu düşülen kadınlar ile erkek çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar, yedi cuma üst üste saladan önce buraya gelmekte ve niyetlerini tutup adaklarını adamaktadır. Daha sonra taştan yapılmış beşiğin yanına gelmekte, ellerine yedi adet taşı almakta, üç İhlâs bir Fatiha okuyarak taş beşiğin içerisine atmakta ve sonra da sallamaktadır. Aynı işlem yedi taş bitene kadar tekrarlanmakta ve taşlar beşiğin içerisinde kalmaktadır. Beşiğin içerisindeki taşlar, sonradan bir başkası tarafından da kullanılabilir. Yedinci haftada adak olarak pilav üstü haşlanmış kırmızı et ya da tavuk oluşan yemeği yapılmakta ve türbede bulunanlara ikram edilmektedir. Yemeğin yanı sıra şeker, bisküvi, lokum gibi yiyecekler ile para ve elbise de adanan adaklar arasında yer almaktadır. Bu çerçevede erkek çocuk için gelenlerin bir kısmı, çocukları olduğunda ona "Selim" adını vereceklerine dair adak da bulunmakta ve çocuk doğduğunda da ona o ismi vermektedir.

Bahtın açılması için de Şeyh Selim türbesine gidilmektedir. Buna göre bahtının kapalı olduğu düşünülen genç kız için suyla yoğrulmuş bir miktar yaş kına türbeye götürülmekte ve orada bulunan yedi bekâr kızın avucuna bu kına sürülmektedir. Bu işlem, yedi cuma üst üste hutbeden hemen önce yapılmalıdır. Yedinci haftada dileğin kabul olması içinde pilav üstü haşlanmış kırmızı et ya da tavuk pişirilmekte ve türbeye getirilip orada bulunanlara ikram edilmektedir. Yapılan uygulama sonucunda genç kızın kısmetini açılarak evleneceğine inanılmaktadır.⁶⁹³

4.4.2.3. Şeyh Taceddin Türbesi

Şeyh Taceddin türbesi, ilçe merkezine yaklaşık 10 km uzaklıkta, Mardin Hava Alanı'nın iki kilometre kuzeyinde, Kızıltepe ilçesine bağlı Gurs bölgesi olarak adlandırılan Ziyaret (eski adıyla Şeyh Tajdin/Şeyh Herzem) Köyü'nde yer almaktadır. Türbenin tam karşısında Harzem Höyüğü ve bu höyükle arasında geçen Zergan deresi bulunmaktadır. Cami, medrese, türbe ve köprüsüyle beraber küçük bir külliye şeklinde inşa edilen yapının malzemesi, taşlardan oluşmaktadır (bkz. Fotoğraf 14). Külliye, Artuklular döneminde Melikül Mansur Nasreddin Artukarslan tarafından miladi 1211 yılında inşa edilmiştir. Külliye şeklinde inşa edilen bu yapı, yakın bir zamanda aslına uygun bir biçimde restore edilmiştir. Diğer yandan türbenin bahçesi bir mezarlıktan oluşmaktadır. Beyaz taşlardan inşa edilen türbe, giriş ve iki bölümden oluşur. Şeyhin kabri, demir parmaklıklardan oluşan son bölümde yer almaktadır. Ayrıca demir parmaklıklar üzerinden yardım kutusu bulunmaktadır. Türbenin olduğu bölümde güneş ışığını içeri alan bir tane pencere bulunmakta ve bütün zemin halılarla kaplıdır. Sandukanın üzeri yeşil renkli örtülerle örtülüdür.

Türbenin girişinde şeyh hakkında bilgilerin yer aldığı taştan yapılmış bir kitabe bulunmaktadır. Kitabe de; "Bu makamda, ameli ile tevazü eden ve Allah teala'nın (c.c.)

⁶⁹³ K.K.6, 7, 9, 11, 13, 14, 16, 17, 18, 19, 21, 22, 23, 24, 25, 27, 28, 29, 30, 31, 35, 37, 38, 41, 42, 44, 46, 50, 52, 53, 54, 55, 59, 66, 67, 68, 69, 73, 79, 80, 81, 83, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 93, 95, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 106, 109, 115, 119, 120, 124, 127, 128, 129, 135, 136, 137, 138, 139, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148.

kapısına yaklaşan, Allah'ın rahmetine fakir ve muhtaç olan Habeşistanlı Hur 'Taceddin' Mesut Bin Abdullah En- Nasiri'nindir. Allah (c.c.) ondan kabul eylesin." diye yazılıdır. Aslen Habeşistanlı olan Abdullah Bin Mesut ile ilgili bir anlatıya göre Artuklular zamanında köle olarak ele geçirilir. Ancak geçen zaman içinde onun dinine düşkün bir âlim olduğu anlaşılır. Bunun üzerine o dönemin beyi ona "Tac'ül-Din (dinin tacı, dinin süsü)" lakabını vererek insanlara İslâm'ı daha iyi anlatması, çevresini her konuda aydınlatması için bugünkü köyün yerini ona hediye eder. Şeyh Taceddin de bu görevi yerine getirebilmek için Artuklular'dan köyün içinde bir külliye ve külliyeğe geçişi sağlayacak bir köprünün inşa edilmesini talep eder. Abdullah Bin Mesut'un bu talebi Artuklular tarafından kabul edilmektedir ve medrese, cami, öğrencilerin kaldığı küçük hücrelerden (odalar) oluşan bir külliye ve köprü inşa edilmektedir.⁶⁹⁴ O dönemde külliye, kervanların gelip gittiği meşhur "Halep Yolu" üzerindedir. Şeyh öldüğünde caminin bitişiğinde yer alan bölgeye defnedilmektedir. Ölümünden sonra cami ve medrese onun adıyla anılmaya başlar. Diğer yandan başka bir anlatıya göre ise Şeyh Taceddin'in, Sultan Şeyhmus'un halifesi olduğu ve dini irşat için buralara geldiğinden söz edilmektedir. Günümüzde ise türbenin hemen bitişiğinde yer alan medrese de restore edilerek halkın hizmetine açılmış olup aktif olarak faaliyetlerine devam etmektedir. Öğrenciler geleneksel medrese eğitimini tamamladıktan sonra icazet alarak buradan mezun olmaktadır.

Araştırma sırasında Şeyh Taceddin'in kerametlerine dair herhangi bir anlatıya rastlanılamamıştır. Ancak yapılan görüşmeler sırasında yöre halkı, şeyhin manevi gücünü hissettiklerini ve onları her türlü olumsuz durumdan koruduğunu zikrederler. Bundan dolayı Ziyaret Köyü ve diğer çevre köy halkı, "Biz Şeyh Taceddin'e bağlanıyoruz." şeklindeki sözlerle ona bağlandıklarını belirtmektedir. Bağlanma yoluyla şeyhin manevi yönden her türlü olumsuz duruma karşı onları koruyacağına ve evlerine bereket getireceğine inanılmaktadır. Örneğin medrese ve cami restore edildiği sırada hiçbir sorunla karşılaşmadığı ve işlerin kolay bir şekilde ilerlediği söylenmektedir. Aynı zamanda bazı dönemlerde çoğu halkın köylerini terk etmek zorunda kaldığı günlerde köy halkına bir şey olmadığı, insanların huzurunun kaçmadığı da ifade edilmektedir. Hatta rüyada şeyhi görenlerin olduğu ve şeyhin onlara; "Korkmayın, size bir şey olmayacak!" dediğinden de söz edilmektedir. Bütün bunlar şeyhin kerameti olarak kabul edilmektedir. Bunlarla beraber şeyhi rüyasında görenlerin her türlü sıkıntılarından kurtulacağına inanılmaktadır.

Kızıltepe ve çevresinde türbe; çocuk sahibi olmak, hastalıklara şifa bulmak gibi her türlü dilek ve dua için ziyaret edilmektedir. Ziyaret için belli bir gün olmasa da genellikle perşembe günü türbeye gidilmektedir. Türbede genel olarak dua edilmekte, dileklerde bulunulmakta, namaz kılınmakta ve adak hayvanı olarak horoz ya da tavuk kesilmektedir. Kesilen hayvan pişirilip yenildiği gibi medresede okuyan öğrencilere de yemeleri için verilmekte ya da çevredeki köy sakinlerine dağıtılmaktadır.

Halk arasında türbeye yönelik birçok halk inancı ve uygulamaların olduğu belirlenmiştir. Bu uygulamalar genellikle çocuk sahibi olmak ya da kızı olduğu halde erkek çocuğuna sahip olmak isteyenler tarafından yapılmaktadır. Çocuk sahibi olmak amacıyla türbede yapılan pratikler daha önce çalışmanın türbe ziyareti bölümünde değinilmiştir. Öte yandan erkek çocuk sahibi olmak isteyenler, türbede namaz kılıp dilek ve dualarda bulunmaktadırlar. Aynı zamanda şayet erkek çocukları olduğu takdirde şeyhin adını vereceklerine dair adakta da bulunmaktadırlar. Bunların yanı sıra şeyhin manevi gücünün hissedilmesi, hastalıklara şifa olması amacıyla insanlar türbede bir gece uyumaktadır. Özellikle felçli ve psikolojik hastalığı bulunanlar, bir gece türbede şifa için uyumaya gayret etmektedir. Uyuma metaforu ekseninde uyuyan hastaların rüyalarında şeyhi görmeleri ile her türlü sıkıntılarından kurtulup iyileşeceklerine inanılmaktadır. Diğer yandan halkın demesine göre restorasyondan önce cami duvarının içinde büyük bir dilek taşının bulunduğu, dileklerin dilenip bu taşta, başka bir küçük taş

⁶⁹⁴ Demir, "Ve Kızıltepe", s.339.

sürterek yapıştırıldığı ve taşın yapışması halinde dileklerin gerçek olacağına inanıldığı da ifade edilmektedir.⁶⁹⁵

4.4.2.4. Şeyh Muhammed Türbesi ve Şeyh Hasan Mezarı (Mezré Ziyareti)

Türbe ve Mezar, ilçe merkezine 5 km uzaklıkta olup Kızıltepe'ye bağlı Ekinlik (eski adıyla Mezré) Köyü'nde yer almaktadır. Saha araştırması sırasında Şeyh Muhammed ve Şeyh Hasan'ın kim olduğu, buraya ne zaman geldikleri, hangi dönemde yaşadıkları neler yaptıkları ile ilgili herhangi bir somut belgeye ulaşılamamıştır. Şeyh Muhammed ve Şeyh Hasan ile ilgili bilgiler, yöre halkı arasında geçmişten günümüze dilden dile aktarılan anlatılara dayanmaktadır. Buna göre yöredeki bir anlatıda şeyhlerin, yedi erkek bir kız kardeşi vardır. Bu kardeşler, Mardin'in fethedilmesi sırasında Halid bin Velid komutasında buraya gelerek savaşır ve burada şehit düşerler. Savaş sırasında orduda bulunan bütün askerler ve kardeşler bu bölgede şehit olurlar. Zaman içerisinde bu şehit kardeşlerin mezarları kaybolur. Halkın dediğine göre yüz yıllar sonra yöreye yerleşen "Şeyh Alvâni" aşiretine mensup birinin tarlasını sürmesiyle "Şeyh Muhammed'in" kabrinin bulunduğu söylenmektedir. Bununla birlikte halkın ifadesine göre kabir bulunmadan önce o bölgede bazı tuhaf olayların yaşadığı zikredilmektedir. Buna göre tarla sürüldüğü sırada kabrin olduğu noktada hayvanların oradan geçmek istemediği ve aynı zamanda toprak üzerinde bulunan oyuklara kuşların girdiği ancak geri çıkmadıkları belirtilmektedir. Hatta kuşların oyuklardan neden çıkmadığını anlamak için insanların kuş, oyuka girdikten hemen sonra ellerini oraya uzattığı ancak ellerine kuş yerine taş parçasının geldiği ifade edilmektedir. Diğer yandan tarlanın sürüldüğü gece, tarla sahibinin rüyasında, kendisinin "Şeyh Muhammed" olduğunu söyleyen birini gördüğü ve o kişiye türbenin yerini kendisine gösterdiği ve ona; "Benim türbeme, eklem-romatizmal hastalığı bulunanlar gelsin." dediği de vurgulanmaktadır. Sabah olduğunda gördüğü rüya üzerine adamın tarlaya giderek hayvanların üzerinden geçmediği yeri kazarak mezarı bulduğu ve sonra da mezarın üzerine türbe ve mescit inşa ederek halka açtığı zikredilmektedir. Ayrıca türbenin her türlü bakım, onarım ve masrafları o günden bugüne "Alvâni" ailesi tarafından karşılandığı ifade edilmektedir. Diğer yandan Şeyh Hasan'ın mezarı da görülen bir rüya üzerine bulunmuş ancak türbe haline getirilmemiştir. Yine de yöre halkı, bu mezarı da ziyaret ederek dua ve dileklerde bulunmaktadır.

Türbe, mescit ve kabrin bulunduğu yer olmak üzere iki bölümden oluşur. Düz bir tavana sahip olan türbe betondan inşa edilmiştir. Kabrin üzeri geleneksel yeşil örtülerle örtülüdür (bkz. Fotoğraf 15). Türbenin geniş bir bahçesi ve bu bahçe içerisinde insanların uyuması için "taht" adı verilen demir ya da tahta yapılan dört veya sekiz ayaklı yapılar bulunmaktadır. Halkın ifadesine göre bu yapıları, türbenin bakımını üstlenen ailenin "hayır" amaçlı yaptırdığı söylenmektedir. Diğer yandan türbe, başta eklem ve romatizmal hastalıklar olmak üzere, her türlü hastalığa şifa bulmak, çocuk sahibi olmak gibi türlü nedenlerle ziyaret edilmektedir. Türbe, haftanın her günü ziyaret edilebildiği gibi asıl ziyaret günü salıdır, dilek ve duaların kabul olması için de üç salı üst üste gelmesi elzemdir. Son geline salı ise adak niyetine kurban kesilir. Bunların yanı sıra türbede uyuma geleneği de bulunmaktadır. Buna göre derdine çare ayanlar, salı günü buraya gelmekte ve aynı geceyi burada geçirmektedir. Özellikler hastalık nedeniyle uyuyanların aynı gece rüyalarında "yılan" görmeleri halinde iyileşeceğine inanılmaktadır. Türbenin kendine has bir özelliği de çocukların sevindirilmesidir. Bu bağlamda ziyarete gelenler çevredeki çocuklara şeker dağıtarak onları mutlu etmektedir. Şeker dağıtımıyla ilgili bir anlatıya göre yöre halkından iki kişinin, şeker almak üzere çocukların türbeye gelerek Şeyh Muhammed'i rahatsız ettiklerini ve bunun da ona saygısızlık olduğunun düşündüklerini ve bundan ötürü şeker dağıtımını yasakladıklarından söz edilmektedir. Ancak bu kararı aldıkları günün

⁶⁹⁵ K.K.6, 7, 9, 11, 13, 14, 16, 17, 18, 19, 21, 22, 23, 24, 25, 27, 28, 29, 30, 31, 35, 37, 38, 41, 42, 44, 46, 50, 52, 53, 54, 55, 59, 66, 67, 68, 69, 73, 75, 79, 80, 81, 83, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 93, 95, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 106, 109, 115, 119, 120, 124, 127, 128, 129, 135, 136, 137, 138, 139, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148.

gecesinde her ikisinin de rüyalarında Şeyh Muhammed'i gördükleri ve şeyhin onlara; "Benim çocuklarıma karışmayın yoksa iki gözünüzü de yerinden çıkarırım." dediği söylenmektedir. Sabah olunca ikisinin de rüyanın etkisi ile bu yasağı tekrar kaldırdığı belirtilmektedir.

Yörede Şeyh Muhammed'in kabrini bulan aile fertleri, onu kendilerine manevi dede olarak kabul ettiklerini ve ona bağlandıklarını söylemektedir. Bu çerçevede türbeyle aralarında manevi bir bağın oluştuğuna ve bağ vesilesiyle türbenin kendilerini koruduğuna inanmaktadır. Bu bağlanmanın zamanla yöre halkı arasında yaygınlaştığı zikredilmektedir. Bu bağlamda yöre halkından birinin başına bir felaket geldiğinde; "Yetiş ya Muhammed Alvâni!" dediği ve bu şekilde onu yardıma çağırdığı ifade edilmektedir. Yapılan çağrı neticesinde şeyhin kendilerini koruyacağına inanılmaktadır.

Halk arasında hem şeyhi hem de diğer şehitleri rüyalarında gördüğünü söyleyenlerin olduğu belirtilmektedir. Denildiğine göre rüyada şeyhin kız kardeşi; "Biz, Hâlid bin Velid zamanında buraya geldik, ordunun bir kısmı savaş sırasında burada şehit düştü. Burada şehit düşenler, altmış kişidir." der. Ancak şehitlerin kabirlerinin tam olarak nerede olduğu bilinmemektedir. Diğer yandan yöre halkı içerisinde çoğunun "Şeyh Muhammed'i" rüyalarında aynı biçimde gördükleri söylenmektedir. Rüyada görülen kişi ile ilgili yapılan tarifler bağlamında herkesin aynı kişiyi gördüğü anlaşılmakta ve onun kesinlikle "Şeyh Muhammed" olduğuna hükmedilmektedir.

Şehitlerle ilgili diğer anlatıya göre ise köy halkından biri bahçesinde düğün yapar. Düğüne katılanlar, davul zurna eşliğinde halaylar çekip zılgıtlar atarak hep birlikte eğlenirler. Sabah olduğundan düğüne katılan kişilerin kimisinde bir ağırlık kimisindeyse romatizmal hastalıklar görülmeye başlar. Hatta düğün sahibi kadın, delirmiş gibi davranır. Onların bu halini gören diğer insanlar bahçe bir mezar olacağını düşünür ve bahçeyi kazarlar. Kazı sonucunda orada bir mezar olduğunu görürler. Halk arasında şehitlerle ilgili bir diğer anlatıda ise eskiden yöre halkından birçoğu gece vakti şeyhin türbesinden bir ışık çıktığını ve çevrede o ışığa doğru giden başka ışıkların olduğunu görürler. Bunun üzerine yöre halkı, gördükleri karşısında Şeyh Muhammed'in hepsinin lideri olduğunu ve diğerlerinin de şeyhlerini ziyarete gittiğini düşünürler.

Saha araştırması sırasında yörede türbeye gelerek şifa bulanların olduğu ve bunlarla ilgili birçok anlatının bulunduğu belirlenmiştir. Konuyla ilgili bir anlatıya göre Şanlıurfa'ya bağlı Viranşehir ilçesinde yaşayan yarı felçli, romatizmal hastalığı olan bir kadın vardır. Kadın, yürüyemediği için türbeye battaniyeler içinde getirilir. Hasta kadın, gece türbenin yanında uyur. Sabah olduğunda kadın, iyileşir ve yürüyerek dışarı çıkar. Diğer bir anlatıda ise bir Şanlıurfa'ya bağlı Ceylanpınar ilçesinde yaşayan hasta bir kadın vardır. Hasta kadın, bir gece rüyasında Şeyh Muhammed'i görür ve şeyh ona: "Türbemi ziyaret et, sonrada türbenin yanında bulunan eve git ve o evden bir ekmek al." der. Sabah olduğunda gördüğü rüya üzerine hasta kadın türbeye gelir, ziyaret sonrası o eve gider, ekmek alır ve sonrasında iyileşir.

Konuyla ilgili diğer bir anlatıya göre de dedenin biri, bir anda hastalanır ve felç olur. Ancak doktorlar onun bu duruma çare bulamazlar ve dede felçli olarak yaşamak zorunda kalmaktadır. Onun bu durumuna üzülen ailesi, son çare olarak onu Şeyh Muhammed'in türbesine şifa bulması için götürmeye karar verir. Eski zamanlarda taşıt olmadığından dolayı hasta dede, bir atın arkasına bağlanan bir sedye ile götürülür. Bu sırada felç ama akıl sağlığı yerinde olan dede, oraya giderken içinden dua eder ve "Ben iyileşirsem evime kadar çıplak ayakla yürüyeceğim." şeklinde bir de adak adar. Dede, uzun bir yolculuktan sonra türbeye getirilir, hemen Şeyh Muhammed'in kabrinin yanına bırakılır ve bir gece burada uyuması sağlanır. Sabaha karşı dede, rüyasında bir "yılan" görür ve yılandan korkması nedeniyle uyanır. Uyandığı anda bedeninde var olan felcin geçtiğini ve iyileştiğini görür. Bunu gören dede, sevinçle ayağa kalkar ve adağı gereği çıplak ayakla evine kadar yürür. Dedenin köyü ile türbenin bulunduğu köyün arasının çok uzak olduğu söylenmektedir. Ancak dedenin sağlığına kavuşma sevinci ile bu mesafeyi hızlı bir şekilde yürüdüğü zikredilmektedir.

Halk arasında anlatılan bir anlatıya göre 2-3 yaşlarında yeni yeni yürümeye başlayan, çok güzel ve tatlı olduğu söylenen küçük bir çocuk vardır. Günün birinde komşunun biri, bu çocuğu görür ve görmesiyle beraber ona nazar eder. Nazara uğrayan çocuk, o anda yere düşer ve bir daha yürüyemez olur. Bunun yanında annesi çocuğun

sırtında “el izi” görür ve bu iz de birkaç yıla kadar çocuğun sırtından silinmez. Günler sonra bir türlü yürüyemeyen çocuk, şeyhin türbesine götürülür ve bir gece türbenin yanında yatırılır. Sabah olduğunda çocuk sağlığına kavuşur ve tekrar yürümeye başlar.

Diğer yandan türbeye cinlerin çarpması sonucu felç kaldığına inanılan kişilerin de şifa bulmaları için getirildikleri ifade edilmektedir. Buna göre hasta kişi, türbenin ayak kısmına yatırılır ve şifa bulması için dua edilir. Dua sırasında türbede yatan şeyhin ismi yüksek sesle söylenerek: “Bu kişi senin ayakların altındadır, artık bu senindir, ona yardım et, şifa bulsun.” denilir. Yapılan uygulama bağlamında hasta kişinin, şeyhin silsilesine katıldığına inanılmaktadır. Hasta kişi, geceyi türbede geçirir ve sabah olduğunda iyileşmiş olarak tekrar yürümeye başlar.⁶⁹⁶

4.4.2.5. Şeyh Türkmen Türbesi

Türbe, ilçe merkezine 15 km uzaklıkta olup Kızıltepe ilçesine bağlı Karaman (eski adıyla Hamziyan) Köyü’nde, dağlık bir arazide bulunmaktadır. Araştırma sırasında Şeyh Türkmen’in kim olduğu, buraya ne zaman geldiği, yaşarken neler yaptığı ya da türbesiyle ilgili herhangi bir somut veriye ulaşılamamıştır. Şeyh Türkmen ile ilgili bilgiler, yöre halkı arasında dilden dile dolaşan anlatılardan ibarettir. Bu anlatılara göre onun Türk şeyhi olduğu ve türbesinin bulunduğu yerde şehit olduğu söylenmektedir. Diğer bir anlatıya göre ise şeyhin Artuklular döneminde Horasan Ereni olarak buraya geldiği ifade edilmektedir. Bir başka anlatıya göre de onun bir şeyh olduğu ve ölmeden önce buraya yerleşerek yaşadığı zikredilmektedir. Hatta o dönemde çevreden birinin ona: “Burası dağın başıdır, biz nasıl senin yanına gelip Fatiha okuyalım, kimse seni ziyaretine gelmeyecektir.” dediği ve şeyhin de adama dönerek: “Ben şehidim! İnsanlar bana dua edecek ve şifa bulmak amacıyla buraya gelecektir.” diye yanıt verdiğinden söz edilmektedir.

Şeyh Türkmen’in türbesi, dağlık bir arazide olup etrafı taşlardan örülmüş dört duvarla çevrili ve üstü açık vaziyettedir (bkz. Fotoğraf 16). Üstünün birkaç kez kapatıldığı ve kapatıldığı günün sabahında yine açık vaziyette görüldüğü söylentiler arasında yer almaktadır. Diğer yandan türbenin çevresinde görülmeyen bir bitkinin varlığından da söz edilmektedir. Başka bir anlatıya göre de türbenin bir gece vakti defineciler tarafından talan edildiği ve aynı gecenin sabahında türbenin eski haline geldiği ifade edilmektedir. Bu söylentinin dilden dile dolaşmasıyla beraber türbenin, ziyaretgâh haline geldiği zikredilmektedir.

Türbe her türlü dilek ve dua için genellikle perşembe günleri ziyaret edilmekle birlikte diğer günlerde de ziyaret edilebilmektedir. Ziyaret sonrası türbenin etrafında bulunan taşlar, belli bir noktada üst üste koyulmak suretiyle dilekler tutulmakta ve dua edilmektedir. Türbenin üç perşembe üst üste ziyaret edilmesiyle yapılan dilek ve duaların kabul olacağına inanılmaktadır. Edilen dualar ya da tutulan dilekler gerçekleşince de bulgur pilavı üzerine haşlanmış tavuk yemeği yapılmaktadır. Yemeğin bir kısmı çocuklara ikram edilmekte, diğer kısmı da kuşların yemesi için türbenin çevresine serpiilmektedir. Bunların yanı sıra türbe, çocuk sahibi olmak isteyenlerin uğrak mekânları arasında yer almaktadır. Bunun için türbede dua edilmekte, mezardan bir avuç toprak alınmakta, alınan toprak evde bir kovanın içerisine konulmakta, üzeri suyla doldurulmakta ve sonrasında “kısır kadın” bu suyla yıkanmaktadır. Yapılan işlem neticesinde kısır olduğu düşünülen kadının çocuk sahibi olacağına inanılmaktadır.

Yöre halkı arasında Şeyh Türkmen’le ilgili yaşandığına inanılan bir anlatı vardır. Anlatıda geçtiğine göre iki küçük kardeş, kendi bahçelerinde oynarken, köpek görürler. Köpekten korkan çocuklar, hemen bahçenin bir köşesine saklanırlar ve orada da uykuya dalarlar. Çocukların ailesi, eve gelmeyen çocuklarını merak ederek onları aramaya başlarlar. Ancak bir türlü onları bulamazlar. Diğer yandan çocuklar uyuduğu sırada Şeyh Türkmen, uçarak çocukların yanına gelmektedir, onları kucağına almaktadır ve tekrar uçarak çocuklarla beraber türbesine gider. Şeyh Türkmen, türbede çocuklara süt verir ve tekrar onların uyumasını sağlar. Sabah olduğunda her yerde çocuklarını arayan

⁶⁹⁶ K.K.11, 13, 14, 18, 22, 24, 28, 30, 35, 52, 71, 86, 97, 98, 99, 100, 119, 131, 136, 142, 144, 145, 148.

aile, onları türbede bulur. Aile, çocuklara buraya nasıl geldiğini sorar ve çocuklar da başlarından geçenleri bir bir anlatırlar. Daha sonra çocukların hayatları boyunca bu olayı unutmadıkları ve her yerde yaşadıkları bu olayı anlattıkları söylenmektedir.⁶⁹⁷

4.4.2.6. Şeyh Behlül Türbesi

Şeyh Behlül türbesi, Kızıltepe'nin Kocalar (eski adıyla Hacı Fariz) Köyü'nde olup ilçe merkezine 11 km uzaklıktadır. Araştırma sırasında Şeyh Behlül'ün kim olduğu, buraya ne zaman geldiği, yaşarken neler yaptığı ya da türbesiyle ilgili herhangi bir yazılı belgeye ulaşamamıştır. Şeyh Behlül ile ilgili bilgiler, yöre halkı arasında yer alan anlatılardan ibarettir. Onunla ilgili bir anlatıda Şeyh Mahin, Şeyh Türkmen ve Şeyh Behlül'ün kardeş oldukları dile getirilmektedir. Dağlık bir alanın eteklerinde yer alan türbe, taşlardan inşa edilmiş olup, tavanı düz, iki küçük pencereye sahip ve hemen bitişiğinde cami olduğu söylenen bir yapı vardır (bkz. Fotoğraf 17). Günümüzde hem türbe hem de cami, yıkık bir haldedir. İnsanlar, türbeyi ziyaret ettikleri sırada dilek ve dualarının kabulü için çevrede bulunan ağaçlara bez bağlamaktadır.⁶⁹⁸

4.4.2.7. Şeyh Mahin Türbesi

Şeyh Mahin türbesi, ilçeye 18 km uzaklıkta olup, Kızıltepe ilçesine bağlı Yüceli Köyü'nde bulunmaktadır. Halkın ziyarette bulunduğu şeyh hakkında somut bir veri bulunmazken halk arasında dilden dile aktarılan bazı anlatılar bulunmaktadır. Bir anlatıya göre Şeyh Mahin'in Mardin-Diyarbakır yolu üzerinde bulunan Sultan Şeyhmus'un babası olduğu ifade edilmektedir.

Türbe, ağaçlarla çevrili bir bahçe içerisinde olup, tek kubbe biçiminde, penceresi bulunmayan, taş ve betonla inşa edilmiş bir yapıdır. Kabrin üzeri yeşil örtülerle örtülü ve kabrin başucunda yardım kutusu bulunmaktadır (bkz. Fotoğraf 18). Hemen yanında içinde küçük bir mutfağında yer aldığı bir mescit bulunmaktadır. Bu mescit, aynı zamanda hem oturma hem de uyumak için kullanılan bir mekândır. Mescidin zemini halıyla kaplanmış olup çevresinde geleneksel yer yastıkları bulunmaktadır. Aynı zamanda mescit içerisinde seccadeler, başörtüleri, tespihler, Yasin kitapları, Kur'an'ı Kerim gibi çeşitli eşyalar bulunmaktadır. Daha önce buraya gelerek dilek ve dualarda bulunanlar, dileklerinin gerçekleşmesi halinde tekrar buraya gelerek kurbanlarını kesmektedir.

Ziyarete genellikle psikolojik hastalıkları olan, baygınlık geçiren ve çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar gelmektedir. Psikolojik rahatsızlıkları olan kişiler, şifa bulmak amacıyla türbede bir gece yatmaktadır. Türbenin hemen girişinde bir dilek taşı bulunmaktadır. Türbenin yanı başında kutsal olduğu inancıyla dilek ağacı olarak kullanılan, kendi kendine yetiştigi söylenen bir ardıç ağacı bulunmaktadır.⁶⁹⁹

4.4.2.8. Şeyh Abdurrezak Halîlî Türbesi

Şeyh Abdurrezak Halîlî türbesi, Kızıltepe ilçe merkezinin ipek mahallesinde yer alan "Seyda Camisi'nin" avlusunda bulunmaktadır. Yörede âlimlerin ilim öğrettiği mekânda defnedilmesi düşüncesi hâkimdir. Buna bağlı olarak Şeyh Abdurrezak da vefatından sonra kendini ilme adanmış ve yüzlerce öğrenci yetiştirdiği bu ilim meclisinin bahçesine defnedilmiştir.

Şeyh Abdurrezak Halîlî, Mardin'in Mazıdağı ilçesine bağlı Halıla (Duraklı) Köyü'nde 18 Ağustos 1895 yılında dünya geldiği ve 1980 yılında Kızıltepe'de vefat ettiği bilinmektedir. Şeyh Abdurrezak Halîlî'nin Hz. Muhammed'in soyundan geldiği ve "Seyyid" olduğu ileri sürülmektedir. Diğer yandan şeyh, küçük yaştan itibaren farklı medreselerden Molla ve müderrislerden eğitim almaktadır. Bu süreçte Nakşibendi

⁶⁹⁷ K.K.5, 7, 10, 13, 16, 17, 24, 41, 44, 46, 76, 82, 96, 115, 120, 123, 131, 142, 144, 145, 146, 147.

⁶⁹⁸ K.K.10, 76, 131, 144;Demir, "Ve Kızıltepe", s.116.

⁶⁹⁹ K.K.5, 7, 10, 13, 16, 17, 24, 41, 44, 46, 76, 82, 96, 115, 120, 123, 131, 142, 144, 145, 146, 147.

tarikatinın Halidi-Haznevi koluna bağlanmakta, şeyhinden aldığı irşat ile ömrünün sonuna kadar kendini öğrenci yetiştirmeye adanmakta ve bir yandan da tasavvufia da ilgilenmeye devam etmektedir.1970 yılında Kızıltepe ilçesine gelen şeyh, burada bir külliye inşa etmekte ve ömrünün sonuna kadar burada eğitim ve öğretime devam etmektedir. Vefat ettiğinde de buraya defnedilmektedir.⁷⁰⁰

Türbe, cami avlusunda taştan inşa edilmiş olup, üzerinde biri büyük olmak üzere beş adet kubbesi ve duvarlarında pencereler bulunmaktadır. Şeyhin kabrinin etrafı demir korkuluklarla çevrili olup üzeri yeşil örtülerle örtülüdür. Türbenin hemen önünde içi su dolu bir havuz ve avlu içerisinde çeşitli yazıların bulunduğu tablolar yer almaktadır (bkz. Fotoğraf 19). Türbenin diğer tarafında “Selahaddin-i Eyyübi İlmî Araştırmalar Eğitim Hayır ve Hizmet Vakfı” bulunmaktadır. Diğer yanında ise dört katlı inşa edilen caminin bir bölümün de medrese ve bu medresede okuyan öğrencilerin kaldığı odalardan oluşmaktadır.

Türbe, her gün ziyaretçilere açıktır. İnsanlar istedikleri herhangi bir gün ve saatte dilek, dua ve hastalıklarına şifa bulmak için şeyhin kabrini ziyaret etmektedir. Özellikle felçli ve psikolojisi bozulmuş hastaların şifa bulması için buraya getirildiği söylenmektedir. Bu konuda yaşandığı ileri sürülen bir anlatıya göre felçli, yürüyemeyen biri, battaniye içerisinde buraya getirilerek kabrin hemen yanına bırakılmaktadır. Hasta yakınları, ellerini dua için açarak: “Ya Rabbi! Hz. Muhammed, Sahabe-i Kiramın ve sevgili kulunun yüzü suyu hürmetine hasta kuluna şifa ver.” diye dua etmektedir. Dua sonrası hasta, türbe içinde yalnız bırakılmaktadır. Yalnız kalan hasta, yaklaşık bir saat sonra iyileşmiş olarak yürüyerek dışarıya çıkmaktadır.

Şeyhin hem ilmi hem de tasavvufi yönünün olması, halk nezdinde sevilen, sayılan ve keramet sahibi Allah dostu olarak görülmesinde etkilidir. Aynı zamanda yöre halkı, ondan bahsederken isminin başına “Seyda” unvanını getirerek “Seyda Şeyh Abdurrezzak Halîlî” şeklinde ismini telaffuz etmektedir. Şeyhin yüce bir makama sahip olduğuna dair halk arasındaki bir anlatıya göre ise şeyhin bağlı olduğu tarikata, yeni biri bağlanmaktadır. Mürit, tarikata bağlandığı aynı günün gecesinde rüyasında; “Seyda Şeyh Abdurrezzak fena fillahtır, fena fillahtır, fena fillahtır!” şeklinde bir ses duyar. O sırada Seyda Şeyh Abdurrezzak da dergâha doğru gitmektedir. Onun dergâha gittiğini gören mürit, heyecanla Seyda’ya; “Sende duydun mu?” diye sorar. Bunun üzerine Seyda, ona gülümseyerek duyduğunu ifade eder. Bu anlatılar bağlamında şeyhin Allah dostu olduğuna ve en yüce makama ulaştığına inanılmaktadır. Diğer bir anlatıda ise iki arkadaş aralarında konuşurken biri diğerine: “Şeyhin yanına gitsek de bir tabak pilavını yesek ne iyi olurdu.” der. Bu söz üzerine kalker şeyhin yanına giderler. Şeyh, her ikisini tebessüm ederek karşılayarak onlara: “Buyurun, pilavdan yemez misiniz?” der ve pilav ikramında bulunmaktadır. Şaşkına dönen arkadaşlar, yaşanan bu olay üzerine şeyhin keramet sahibi bir zat olduğunu anlarlar.⁷⁰¹

4.4.2.9. Sultan Nine Türbesi (Piri Sito)

Türbe, ilçe merkezine 18 km uzaklıkta olup Kızıltepe’ye bağlı Yüceli Köyü’nde bulunan köy mezarlığı girişinde yer almaktadır. Araştırma sırasında Sultan nineyle ya da türbesiyle ilgili herhangi bir somut veriye ulaşılammıştır. Sultan nine ile ilgili bilgiler, yöre halkı arasında yer alan anlatılardan ibarettir. Bu anlatılara göre Sultan ninenin, Sultan Şeyhmus’un kızı, torunu, yeğeni ya da “Şeyhanlar” adı verilen ona akraba olan bir koldan geldiği zikredilmektedir. Türbenin yaklaşık yüz yıldır burada olduğu bilinmekle beraber Sultan ninenin tam olarak ne zaman buraya geldiği ise bilinmemektedir.

Köy mezarlığının hemen girişinde bulunan türbe, tek odadan oluşan, tavanı düz, dört penceresi bulunan, betondan inşa edilmiş bir yapıdır. Kabrin üzeri, geleneksel yeşil

⁷⁰⁰ Sadullah Taşçı, “*Hâlidiliğin Haznevi Kolu, Abdurrezzak Halîlî ve Halifeleri*”, Yüksek Lisans Tezi (Yayımlanmamış), Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Tasavvuf Bilim Dalı, Şanlıurfa, 2018, ss.30-40.

⁷⁰¹ K.K.63, 70, 72, 74, 131.

örtülerle örtülmüş olup, zemini halıyla kaplıdır (bkz. Fotoğraf 20). Kabrin, hemen yanında yer alan boşluk, mescit olarak kullanılmaktadır. Türbenin içerisinde seccadeler, başörtüleri, çeşitli boylarda tespihler, Yasin kitapları, Kur'an'ı Kerim gibi çeşitli eşyalar bulunmaktadır.

Diğer yandan buranın türbe haline getirilmesinde önemli bir olayın neden olduğu ifade edilmektedir. Önceleri burası da mezarlıkta bulunan diğer mezarlar gibi sıradan bir mezardır. Bir gece, mezarın içinden gökyüzüne doğru bir ışık çıkar. Bu ışığı görenler, merak edip hemen kabrin başına gelirler ve kabrin üzerinde yanan mumların olduğunu görürler. Bu olayın birkaç defa tekrarlanmasıyla birlikte kabir, yöre halkı tarafından mezar taşlarıyla yükseltilmekte ve çevresi de oda şeklinde inşa edilip bir türbe haline getirilmektedir.

Sultan nine türbesinin ziyaret günü, perşembe günü ikindi sonrası olup her türlü dilek ve dua için buraya gelinmektedir. Ziyaret sırasında önce dua edilmekte ve dua sonunda “Bize onun hatırına ver.” denilmektedir. Dua sonrası türbe, tavaf edilmekte, iki rekât namaz kılınmakta ve istenilirse yemek yapılarak halka dağıtılmaktadır. Yemek yapılmadığı durumda ise şeker, lokum, bisküvi gibi gıdalar dağıtılmaktadır. İstenilirse, şifa niyetiyle bir gece burada yatılmaktadır. Ziyaret sonrası, türbenin bakımında kullanılması niyetiyle hayır amaçlı bir miktar para bırakılmaktadır. Bu bağlamda türbenin bakımı ile ilgilenenlerin olduğu ve bırakılan bu paralarla türbeye gerekli harcamanın yapıldığı zikredilmektedir.

Halk arasında kabir toprağının şifa verici özelliğinin bulunduğu inanılmaktadır. Buna göre her türlü hastalığa şifa olması niyetiyle türbenin toprağından az bir miktarda yenilmektedir. Özellikle yöre halkı, korkan küçük çocuklara, bu korkuyu üzerlerinden atmaları için bu toprağın yedirildiği belirtilmektedir.⁷⁰²

4.4.2.10. Şeyh Ali Mezarı

Şeyh Ali mezarı, ilçe merkezine 10 km uzaklıkta olup, Kızıltepe'ye bağlı Yaşar (eski adıyla Pirmir) Köyü'nde bulunmaktadır. Köyde, köyle aynı adı taşıyan “Yaşar Höyüğü” ve bu höyük üzerinde köy mezarlığının içerisinde Şeyh Ali'nin mezarı yer almaktadır. Araştırma sırasında Şeyh Ali'nin kim olduğu, nereden geldiği ya da yaşamı ile ilgili kendisine ait herhangi bir somut bilgiye ulaşılamamıştır. Mezarla ilgili bilgiler, yöre halkı arasında yer alan anlatılarla sınırlıdır. Buna göre köyün yaklaşık 300 yıllık bir geçmişe sahip olduğu ve o zamandan bu yana bu türbenin de burada var olduğu ifade edilmektedir.

Şeyh Ali mezarı, höyüğün üzerinde taşların üst üste konulmasıyla oluşturulmuş bir yapıdır (bkz. Fotoğraf 21). Geçmişten günümüze kadar farklı dilek ve dualar amacıyla ziyaret edilen bir mezardır. Genellikle sütü olmayan anneler, çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar, hastalıklarına şifa bulmak isteyen hastalar, bereket ve bolluğa kavuşmak isteyenler burayı ziyaret etmektedir. Mezar ziyareti, herhangi bir gün ve vakitte yapılabilir. Ziyarette, dilek ve dua sonrası şeker dağıtılması da geçmişten bu yana uygulana gelen geleneklerden biri haline gelmiştir.

Yörede Şeyh Ali mezarı etrafında kümelenen birtakım inanmalar ve pratikler bulunmaktadır. Buna göre sütünün çoğalmasını isteyen anneler, mezar başında dua ederek dileklerini tutmaktadır. Tutulan dileğin niyetiyle mezar etrafında yedi defa dönmekte, her dönüşte dileklerini yenilemekte ve son dönüşte mezar toprağından bir avuç almaktadırlar. Uygun bir ortamda bu toprağı yıkanacakları suya koymakta ve o suyu bir defada başlarından aşağıya dökmektedir. Uygulamaları, eksiksiz yerine getirenlerin sütlerinin bereketleneceğine inanılmaktadır. Bununla birlikte mezar, çocuk sahibi olmak isteyenlerin uğrak yerleri arasında yer almaktadır. Bunun için çocuk sahibi olmak isteyenler, mezar başında dualarını edip dileklerini tutmaktadır. Tutulan dileğin gerçekleşip gerçekleşmeyeceğini anlamak için de mezarı oluşturan taşların üzerine bir tane çivi çakarlar. Çakılan çivi, düz bir şekilde taşa çakılırsa dileğin gerçekleşeceğine, tam aksi çivi eğik ya da yamuk bir biçimde çakılırsa dileğin kabul olmayacağına

⁷⁰² K.K.5, 7, 10, 13, 16, 17, 24, 41, 44, 46, 76, 82, 96, 115, 120, 123, 131, 142, 144, 145, 146, 147.

inanılmaktadır. Bu uygulama ile ilgili olarak mezarda yaptığımız gözlemde çoğu taşın üzerinde çakılmış çivilerin bulunduğunu belirledik. Öte yandan mezar; evine, işine, cüzdanına bolluk-bereket gelmesini isteyenlerin de geldiği yerlerden biridir. Buna göre önce mezar başında dua edilmekte, sonrada yerden küçük bir çubuk alınmaktadır. Dileklerin ya da niyetlerin tutulmasından sonra çubuk, mezarın üzerine bırakılmaktadır. Çubuk, bırakıldıktan sonra daha önce oraya başkası tarafından bırakılmış olan bir başka çubuk alınmaktadır. Bu çubuğun, evde ya da iş yerinde saklanmasıyla oraya bolluk ve bereketin geleceğine, cüzdan içine konulduğunda cüzdanın bereketlenerek içinde daima para bulunacağına inanılmaktadır. Mezarla ilgili diğer bir husus da hastaların şifa bulmak için geldiği bir mekân olmasıdır. Hastalık konusunda özellikle sırt ağrısı çeken kişilerin geldiği bu yerde, mezarı oluşturan taşlar arasında yassı, beyazımsı, büyük bir taş bulunmaktadır. Uygulama bağlamında önce mezar başında dua edilmektedir, sonra da mezarda bulunan büyük yassı taş, ağrı duyulan sırt bölgesi dayandırılıp bir müddet bu şekilde oturulmaktadır. Bekleme sonrasında ağrı hissedilen bölgeler, taşla sürtülmektedir. Yapılan uygulama bağlamında ağrıyan bölgenin iyileşeceğine inanılmaktadır. Aynı zamanda egzama ve alerji gibi hastalıkları tedavi etmek amacıyla mezardan bir parça toprak alınarak suya konulmaktadır. Sonrasında bu su, tedavi amaçlı yara olan bölgeye bu su, sürülmektedir. Yapılan işlem neticesinde hastalığın geçeceğine inanılmaktadır.⁷⁰³

4.4.2.11. Şeyh Davut Mezarı

Mardin merkezde yaşamış birisidir. Mardin merkez mezarlığında yer alan mezarı, yöre halkı tarafından ziyaret edilmektedir. Halk arasında yaptığı işlerden ötürü kendisine “şeyh” diye hitap edilmektedir. Bu kişinin hayattayken büyü ve muska işleri ile uğraştığı söylenmektedir. Hatta daha hayattayken bu işleri yapabilmesi için eşine el verdiğinden söz edilmektedir. Kızıltepe ve çevresinde çoğu insanın çeşitli nedenlerden ötürü ona gittiği ifade edilmektedir. Bu arada Şeyh Davut’un sadece iyi büyüler yaptığı ve yapılmış kötü büyülerini bozduğundan bahsedilmektedir. Aynı şekilde eşine el verdikten sonra da onun da kendisi gibi iyi olan şeyleri yapmasını istediği zikredilmektedir.

Şeyh Davut’la ilgili yaşandığına inanılan halk arasında dilden dile dolaşan bir anlatı bulunmaktadır. Bu anlatıya göre günün birinde şeyh, bir arkadaşıyla birlikte çöl gibi bir yere gezmeye giderler. Sohbet sırasında bu kişi, arkadaşına kendisinin şeyh olduğunu söyler. Ancak arkadaşı buna inanmaz. Şeyh, inandırmak için arkadaşına: “Seni inandırmak için ne yapayım?” der. Bu sözü ciddiye almayan adam, şeyhe: “Bana hemen şimdi bir tabak içli köfte getirirsen sana inanırım.” der. Bunun üzerine şeyh, dua eder ve bir anda eline bir tabak içli köfte gelmektedir. Bunu gören arkadaşı da onun şeyh olduğuna inanır. Bu olay sonrası halk arasında “Şeyh Davut” olarak anılmaya başlanmıştır.⁷⁰⁴

4.4.2.12. Hatice Nine (Sit Hacı) Mezarı

Hatice nine mezarı, ilçeye yaklaşık 8 km uzaklıkta olup, Kızıltepe’ye bağlı Sancarlı (eski adıyla Serekurre) ile Kocalar (eski adıyla Hacı Faris) köyleri arasında yer almaktadır. Araştırma sırasında Hatice ninenin kim olduğu ya da ne zaman yaşadığına dair herhangi yazılı bir veri elde edilememiştir. Ancak halk arasında Hatice nine ile ilgili bazı anlatılara rastlanılmıştır. Denildiğine göre Hatice nine, Şeyh Türkmen ve Şeyh Behlül kardeşidir. Üç kardeşin zamanında buraya savaşmak üzere geldikleri ve burada da şehit oldukları söylenmektedir. Diğer bir anlatıda onun Şeyh Taceddin’in kız kardeşi olduğu zikredilmektedir. Bir başka anlatıya göre ise onun Şeyh Davut adı verilen bir şeyhin soyundan geldiği belirtilmektedir. Hatice ninenin kişiliği ve kerametiyle ilgili bir anlatıya göre onun dinine bağlı, dindar bir kadın olduğu ve

⁷⁰³ K.K.21, 29, 42, 53, 56, 68, 99, 102, 114, 131.

⁷⁰⁴ K.K.8, 13, 56, 63, 65, 79, 103, 106, 108, 137, 142.

uçarak Kâbe'ye gidip geldiğinden söz edilmektedir. Bu bağlamda keramet sahibi bir insan olduğunu düşünen yöre halkının, onun türbesini ziyaret ederek hastalıklarına şifa bulmaya çalıştığı ifade edilmektedir. Aynı zamanda halk arasında ziyaretin, bulunduğu köye bolluk, bereket ve uğur getirdiği söylenmektedir.

Hatice ninenin mezarı, bir höyüğün eteğinde yer almaktadır. Mezar, etrafı çevrili küçük bir bahçenin tam ortasında yer almaktadır (bkz. Fotoğraf 22). Hemen yanında tek bir odadan ibaret küçük bir mescit bulunmaktadır. Halkın ifadesine göre mezarın üzerinin kapatıldığı ancak her defasında üzerinin bozulduğu söylenmektedir. Bundan dolayı türbe haline getirilemediği zikredilmektedir. Ziyarete başta sıtma, alerji ve kaşıntı gibi hastalıklar olmak üzere her türlü dilek ve dua için gidilmektedir. Diğer yandan mezarın bulunduğu yerin biraz aşağısında akan bir dere bulunmaktadır. Dereyle ilgili bir anlatıya göre dereден akan suya, zamanında Şeyh Davut'un çeşitli hastalıklara şifa olması amacıyla dua ettiği ve sonrasında bu suyu içen ve yıkanan kişilerin şifa bulunduğu ifade edilmektedir. Özellikle sıtma, egzama, alerji, uyuz gibi hastalıkların tedavi edilmesinde bu su kullanılmaktadır. Buna göre öncelikle mezar başında dua edilmekte, sonrada dereye gidilerek dereден bir ibrik su alınarak güneşe bırakılmakta ve güneşte ılıyan su, hastalıklı bölgelere dökülmektedir. Şifa için uygulamanın bir defa yapılması yeterlidir. Diğer yandan her türlü hastalığın şifası için suyun üzerine çeşitli dualar okunmakta ve şifa niyetine bütün aile fertlerine içirilmektedir. Kimi zamanda şifa niyetiyle su, banyo suyuna karıştırılarak yıkanılmaktadır.⁷⁰⁵

4.4.2.13. Ak Ziyaret/Şeyh Musa Kahraman Türbesi

Ak ziyaret olarak bilinen türbe, Mardin-Şanlıurfa karayolu üzerinde, Kızıltepe'nin girişinde yer alıp, ilçe merkezine 5 km. uzaklıkta bulunmaktadır. Buranın 1800'lü yıllara kadar uzanan bir geçmişinin olduğu belirtilmektedir. Türbenin girişinde yer alan tabelaya göre burada yatan kişinin "Şeyh Ali Oğlu Şeyh Musa Kahraman Oğlu" olduğudur. Yöre halkı tarafından bu kişinin peygamber silsilesinden olup Sultan Şeyhmus'un soyundan geldiği ifade edilmektedir.

Türbe, Ak Ziyaret höyüğünün eteklerinde yer alan köy mezarlığı içerisinde. Tek katlı, tavanı düz, üç penceresi bulunan yapı betondan inşa edilmiştir. Türbenin hemen bitişiğinde üzerinde Hicri 605 yılında şehit olduğu yazan ve Hz. Muhammed'in ashabından olduğu belirtilen "Şeyh Abidin" in mezarı yer almaktadır. Türbenin içerisinde yer alan Şeyh Musa'nın kabrinin üzeri, yeşil örtülerle örtülü olup başucunda künyesinin yazılı olduğu küçük bir kitabe yer almaktadır (bkz. Fotoğraf 23). Bunların yanı sıra kabrin ayakucuna, türbeye yardım toplanması amacıyla konulan küçük bir para kutusu vardır. Zemini halılarla kaplı olan türbenin içerisinde çocuk beşikleri, yastık, yorgan, döşek gibi yatak eşyaları ile seccade, tespih, başörtüsü, patik gibi diğer eşyalar da bulunmaktadır. Aynı zamanda türbenin iç tarafında kabri, mescit olarak kullanılan kısımdan ayrılmasını sağlayan uzunca bir perde vardır. Diğer yandan türbenin az berisinde bir cami, caminin hemen aşağısında küçük bir odadan oluşan mutfak ve mutfağın hemen bitişiğinde bir çeşme bulunmaktadır. Mutfağın ön kısmında çeşitli ip ve bez parçalarının bağlandığı dilek ağaçları yer almaktadır.

Türbeye özellikle cuma günleri gidilmekle birlikte diğer günlerde de ziyarete açıktır. Her türlü dilek ve dua için geline ziyarette özellikle kısır kadınların daha çok rağbet gösterdiği zikredilmektedir. Türbe ziyareti sırasında önce kabrin önünde dua edilmekte, sandukaya sürülen el, yüze değdirilmekte, sonrada tutulan dileklerin niyetiyle kabrin etrafında tavaf yapılmaktadır. Tavaf sırasında tekbir ve salâvatlar getirilmekte ve her dönüşte niyetler yenilenmektedir. Tavaf sonunda dileklerin gerçekleşmesine yönelik çeşitli adaklar adanmaktadır. Bu ritüelden sonra en az iki rekât olmak üzere namaz kılınmaktadır. Saha araştırması sırasında insanların kabrin önünde namaz kıldıkları gözlenmiştir. Namaz sonrasında tekrar kabrin başında dualar edilmektedir. Adak kurbanları, mutfağın olduğu yerde kesilerek pişirilir ve türbede bulunanlara ikram edilmektedir. Adak kurbanı olarak genellikle tavuk, horoz, keçi ya da

⁷⁰⁵ K.K.13, 16, 17, 24, 41, 82, 96, 115, 142, 144, 145, 146, 147.

koyun kesilmektedir. Bunların yanı sıra çeşitli sebeplerle türbede uyuma geleneği de bulunmaktadır. Ayrıca her türbede olduğu gibi burada da insanların dileklerini tutmalarına yönelik dilek taşı da yer almaktadır.

Yöre halkı arasında buranın türbe haline getirilip ziyaret yeri olarak kullanılmasına yönelik bir anlatı bulunmaktadır. Anlatıda denildiğine göre şeyhin soyundan gelen biri, bir gece vakti mezarlığın yanından geçerken kabrin üzerinde hava da oturan, beyazlar içinde, etrafına ışık saçan, nur yüzlü birisini görür. Bu kişi, oradan geçen adama adının “Şeyh Abit” olduğunu söyler ve ekler: “Felçli, aklını yitiren her türlü hastalığa tutulan kişiler, buraya gelsin. Hastalıklarına şifa bulacaklar.” der. Yaşanan bu olay üzerine kabrin üstüne türbe inşa edilir ve ziyaret haline getirilir. O günden bugüne türbe, her türlü dilek ve dua için yöre halkı tarafından ziyaret edilmektedir. Bunların yanı sıra Şeyh Abit’in yaşadığı dönemde cinlerle görüştüğü ve onlardan talimatlar aldığı da ifade edilmektedir. Aynı zamanda bu silsiledeki diğer şeyhlerinde cinlerle irtibatla olduğu ve onlardan tavsiyeler aldıkları yöre halkı tarafından zikredilmektedir. Diğer yandan halkın ifadesine göre özellikle psikolojik, zihinsel engelli ve bedensel engelli hastaların burada şifa bulduğu söylenmektedir. Her ne kadar anlatıda Şeyh Abit’in adı geçse de türbe, Şeyh Musa Kahraman’ın mezarı üzerine inşa edilmiş olup, Şeyh Abit’in mezarı da bu türbenin hemen bitişiğinde yer almaktadır.

Yörede türbeyle ilgili yaşandığı öne sürülen bir anlatıda bulunmaktadır. Anlatıya göre felçli bir oğlu olan bir adam vardır. Bu adam oğlunun iyileşmesi için elinden gelen her şeyi yapar ancak bir türlü onun iyileşmesini sağlayamaz. Günün birinde bu adam, türbenin varlığından haberdar olur ve oğlunu yanına alarak türbeye gelir. Adam ve oğlu, bir gece türbede beraber uyurlar. Felçli çocuk, gece rüyasında büyük ve siyah bir yılanın üzerinden geçtiğini görür. Gördüğü rüyanın etkisinde kalan çocuk, büyük bir korkuyla uyanır. Çocuk uyandığında iyileştiğini görür ve çok sevinir. Bunun üzerine adam, hayır amaçlı türbenin camisini yaptırır. Bu anlatının dilden dile dolaştığı ve bunun neticesinde buranın insanların akınına uğradığından söz edilmektedir.

Halkın ifadesine göre Ak Ziyarete bağlı ve keramet sahibi olan şeyhlerin, öldükten sonra çoğunlukla türbe etrafında bulunan mezarlığa gömüldüğü zikredilmektedir. Aynı zamanda bu soydan gelen birçok şeyhin farklı bölgelere giderek orada yaşam sürdükleri ve öldükten sonra da bulundukları yerde gömüldükleri söylenmektedir.⁷⁰⁶

Şeyh Hâdi: Şeyh Hâdi, yöre halkının verdiği bilgiye göre silsile olarak Ak Ziyarete bağlı olduğu ancak Mardin’e bağlı başka bir köyde yaşadığı ve orada da öldüğü ifade edilmektedir. Saha araştırması sırasında onunla ilgili somut bir veriye ulaşılamamıştır. Yalnızca onun keramet sahibi bir şeyh olduğunu belirten bir anlatıya rastlanılmıştır. Bu anlatıya göre Şeyh Hâdi, arkadaşlarıyla bir kış akşamı yanan mangal etrafında oturur ve onlarla sohbet eder. Sohbet sırasında arkadaşlarına, kendisinin şeyh ve keramet sahibi biri olduğunu söyler. Bunun üzerine arkadaşları da ona: “O zaman şu mangaldaki ateşi eline alıp söndür, söndürebilirsen biz de o zaman sana inanırız.” derler. Bu söz üzerine şeyh, hemen mangaldan elleriyle kor ateş alır ve avucunda söndürür. Ateşi söndürdükten sonra şeyhin elinin yanmadığını gören arkadaşları da onun şeyh olduğuna inanır. Bu olayın çevrede duyulmasıyla birlikte halk arasında da şeyh olarak anılmaya başlar.⁷⁰⁷

Şeyh Halim: Yöre halkının ifadesine göre Şeyh Halim, Şeyh Hâdi’nin kardeşidir. O da kardeşi gibi silsile olarak Ak Ziyaret’e bağlı olup Mardin’e bağlı başka bir köyde yaşamış ve orada vefat etmiştir. Şeyh Halim ile ilgili yalnızca şeyh olduğunu kanıtlamaya çalıştığı bir anlatıya ulaşılmıştır. Bu anlatıda denildiğine göre Şeyh Halim, günün birinde arkadaşlarıyla bir dağın eteklerinde gezmeye gider. Bu sırada şeyh, arkadaşlarına keramet sahibi bir şeyh olduğunu söyler. Onun bu sözüne inanmayan arkadaşları ona: “Eğer iddianda doğruysan bize kanıtlamalısın der. O zaman şu dağın zirvesine uçarak git ve uçarak geri dön.” derler. Bunun üzerine şeyh, üzerindeki abayı

⁷⁰⁶ K.K.1, 2, 6, 9, 14, 19, 22, 23, 25, 28, 30, 35, 42, 46, 52, 55, 85, 86, 99, 102, 104, 106, 131, 136, 137, 142.

⁷⁰⁷ K.K.28, 52, 63, 79, 103, 106, 137, 139.

şemsiye gibi açarak: “Ya bub!” der ve dağın zirvesine uçar. Tekrar zirveden inmek içinde “Ya bub!” der ve arkadaşlarının yanına geri döner. Bu olayı gören arkadaşları da onun şeyh olduğuna inanır. Yaşanan bu olay, halk arasında yayılır ve onun da kardeşi gibi keramet sahibi bir şeyh olduğuna inanılır.⁷⁰⁸

4.4.2.14. Arban Mağarası Ziyareti

Arban mağarası ziyareti ilçeye 21 km uzaklıkta olup Kızıltepe’ye bağlı Akçapınar (eski adıyla Arban/Erban/Urbayan) Köyü’nde yer almaktadır. Tarihte Hristiyanların yaşadığı bir merkezdir. Bu konuda bir anlatıya göre burada yaşayan Hristiyanlara ait olan bir kilise, zaman içinde köy camisine dönüştürülmüştür. Aynı zamanda kilisenin giriş kapısı kible yönünde olduğundan yapı, camiye çevrilirken kapı da doğu tarafına alınmıştır. Bunun yanı sıra köyde “Sevmi Kilisesi” adında başka bir yapının daha olduğu ancak günümüzde yıkıldığı yöre halkınca ifade edilmektedir. Günümüzde ise bu köyde Müslümanlar yaşamaktadır.

Akçapınar’ın ilçede önemli bir merkez haline dönüşmesinde etkisi bulunan mekânların başında Arban Mağarası Ziyareti gelmektedir. Mağara da bazı şeyhlere ait olduğu düşünülen mezarların yer almasından dolayı burası zaman içerisinde ziyaret haline gelmiştir. Bu ziyaret, köyün en tepe noktasında yer almaktadır. Dışarıdan bakıldığında iki odalı bir ev görünümündedir. İçerisi bir mağara olan ziyaretin ön kısmı sonradan taşlarla örülmüş olup bir kapı ve pencere eklenmiştir (bkz. Fotoğraf 24). Ziyaret giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş kapısının hemen sağında küçük bir oyuk içerisinde dilek taşlarını konulduğu kısım yer almaktadır. Yine girişin sağ duvarının önü küçük mutfak gibi tasarlanmış olup sol taraftaki duvarın içinde de zihinsel özürlü hastaların zincire vurulduğu “keyt” adı verilen zincirlerin bulunduğu küçük bir oyuk yer almaktadır. Girişin mutfak tarafında hem mescit hem de gecenin burada geçirilmesine yönelik kullanılan orta büyüklükte bir oda bulunmaktadır. Oda içerisinde kible yönünde bir mihrap, zeminde halı, diğer yandan yastık, yorgan, döşek, seccade, başörtüsü, tespih, Kur’an’ı Kerim, beşik gibi eşyalar vardır. Mağaranın içine doğru gidildiğinde ilk odanın içinde iki mezar bulunmaktadır. Bu mezarların birisinin Şeyh Mahmut’a diğerinin de Şeyh İbrahim’e ait olduğu ileri sürülmektedir. Mezarların üzeri geleneksel yeşil örtülerle örtülü olup yerler halılarla döşenmiş, etrafında da geleneksel yer yastıkları yer almaktadır. Aynı zamanda burada küçük bir yardım kutusu da yer almaktadır. Mezarların bulunduğu bu odanın sol tarafında yerin içinde, iki üç basamakla inilen, karanlık “geviana” olarak anılan küçük bir mağara bulunmaktadır. Diğer bir odada da ise “Şeyh Hâdi’nin” kabri bulunmaktadır. Halkın dediğine göre Şeyh Hâdi, zamanında türbenin bakımı ile ilgilenen, halk tarafından sevilen birisidir ve bilinmeyen bir sebepten dolayı öldürülmüştür. Ölümüne üzülen yöre halkı da duydukları saygıdan dolayı onu türbe içerisinde bulunan boş bir bölüme defnedip sonra da ziyaret etmeye başlamışlar. Bu ziyaretler sırasında Şeyh Hâdi’nin mezarından ışıkların çıktığını görenlerin olduğu da söylenmektedir.

Arban mağarası, genellikle perşembe günleri ziyaret edilmekle birlikte diğer günlerde de ziyaret edilebilmektedir. Hastalıkların şifası için iki gün kadar burada kalınmaktadır. Kabirlerin başında her türlü dilek ve dua için dua edilmekte, namaz kılınmakta, Kur’an’ı Kerim okunmakta, tespihler çekilmekte ve sonunda isteğe bağlı adaklar adanmaktadır. Dilek ve duaların kabulü için küçük taşlar kabirlere sürülmekte, sonra da giriş kapısının hemen yanındaki duvarda bulunan oyuğa bırakılmaktadır.

Diğer yandan Arban mağarası, zihinsel özürlü ve psikolojik sorunları olan hastaların şifa bulmaları için getirildiği bir mekândır. Halk arasında mağarada bulunan keyt ve geviana ile ilgili bir takım anlatıların yayılması neticesinde mekânın hastaların şifa bulduğu ya da insanların kimi dilekleri için medet umduğu bir yer haline

* Bub, yörede “dede” anlamında kullanılmaktadır. Şeyh, bu ifade ile dedesinin yardımını dilemektedir. Yörede dedenin de keramet sahibi olduğuna, öldükten sonra silsiledeki diğer şeyhlere yardım ettiğine inanılmaktadır.

⁷⁰⁸ K.K.63, 79, 103, 106, 137, 139.

gelmesinde etkili olduğu zikredilmektedir. Buna göre akıl hastaları herhangi bir cuma gecesi buraya getirilerek “ğevlana” denilen küçük mağarada tek başına yatırılmaktadır. Geceyi burada geçiren hastanın şifa bulacağına inanılmaktadır. Öte yandan saldırgan zihinsel hastalar ise önce ayaklarından “keyt” adı verilen zincirlere vurulmakta ve elleri de bir iple bağlanmaktadır. Halkın dediğine göre hasta bu şekilde üç ya da yedi gün burada bekletilmektedir. Bekleme sürecinde kimi hastaların sopayla dövülmek suretiyle korkutulduğu söylenmektedir. Zincirlere bağlı bekletilen hasta, bekleme süreci sona erdikten sonra bu defa da “ğevlana” denilen mağarada bir gece yatırılmaktadır. Yapılan uygulamaların sonucunda hastaların iyileşeceğine inanılmaktadır. Bunların yanı sıra halk arasında bazı âlimlerin Arban ziyaretine geldiği ve “ğevlana” denilen mağarada zikir için kaldıkları da zikredilmektedir.⁷⁰⁹

4.4.2.15. Yedi Kardeş Ziyareti

Yörede Yedi Kardeş Ziyareti olarak bilinen türbe, ilçeye yaklaşık 25 km uzaklıkta olup Kızıltepe ilçesine bağlı Gurs bölgesinde yer alan Yedi Kardeş (yerel dilde Hafti Gahan) Köyü’nde yer almaktadır. Türbede yatan kişiyle ilgili tanıtıcı bir kitabe ya da başka bir belge bulunmamaktadır. Türbeyle ilgili bilgiler, yöre halkı arasında yer alan anlatılardan ibarettir. Bir anlatıda denildiğine göre yedi kız kardeşi olan, tek erkek kardeşin yattığı bir türbedir. Türbede yatan erkek kardeşin adı “Seyyid”dir. Anlatıya göre kız kardeşler, tek erkek kardeşlerine bakmak için evlenmemiştir. Bir başka anlatıda ise türbede yatan kişinin Sultan Şeyhmus’un yeğeni olduğu ve dini irşat için kız kardeşleriyle buraya gelerek yaşadığı ifade edilmektedir. Hatta bu konuyla ilgili bir anlatıya göre zamanında köyden Sultan Şeyhmus türbesine gidenler olur. Onları gören şeyhler, köylülere: “Neden buraya geliyorsunuz ki bizim yeğenimiz ordadır, gidin orayı ziyaret edin.” derler. Bu anlatı bağlamında şeyhin Sultan Şeymus soyundan gelen biri olduğuna inanılmaktadır.

Türbe, köy içerisinde olup kendine ait bir bahçede taşlardan inşa edilmiş olup, tavanı düz, zemini halılar kaplı, penceresi bulunmayan bir yapıdır. Kabrin üzeri yeşil örtülerle örtülü olup, türbe içerisinde Kur’an’ı Kerim, seccade, tespih ve başörtüleri bulunmaktadır. Türbenin giriş tarafının biraz önünde kutsal olduğu düşünülen, çevresi taşlarla örülü, çeşitli bezlerin bağlandığı bir dilek ağacı yer almaktadır (bkz. Fotoğraf 25). Türbe, haftanın her günü ziyarete açıktır. Türbe, halkın ifadesine her türlü dilek ve dua için türbe ziyaret edilmekle beraber genellikle çocuğu olmayanların, çocuk sahibi olmak amacıyla geldikleri söylenmektedir. Genel olarak türbeye eşarp-yazma bırakılmakta sonra da dua edilmekte, dilekler tutulmakta, kabul olması için de namaz kılınmaktadır.

Halk arasında türbeyle ilgili bazı anlatılar bulunmaktadır. Buna göre türbenin etrafında yer alan ağaçların zamanında şeyh tarafından dikildiğine ve yaklaşık 700 yıllık olduğuna inanılmaktadır. Böyle bir inancın ortaya çıkmasında ise yaşanan bazı olayların neden olduğu belirtilmektedir. Denildiğine göre köy halkından bazıları, çeşitli sebeplerden ötürü birkaç ağacın kurumasına neden olmaktadır. Halkın söylemine göre kısa bir süre sonra ağaçların kurumasına neden olan köylülerin felç olduğu zikredilmektedir. Yaşananlar bağlamında yörede hiç kimsenin türbenin etrafında bulunan ağaçlara dokunmadığı söylenmektedir. Bunların yanı sıra kimi köylülerin, şeyhi rüyada gördüğü ve şeyhin onlara; “Bizi rahatsız ediyorsunuz, bu yüzden burayı terk edip gideceğim.” dediği de ifade edilmektedir.⁷¹⁰

4.4.2.16. Çeşme Başı Ziyareti (Sere Kâni)

Çeşme Başı Ziyareti, ilçeye yaklaşık 26 km uzaklıkta olup Kızıltepe ilçesinin Gurs bölgesinde yer alan Yedi Kardeşler (yerel dilde Hafti Gahan) Köyü’nde bulunmaktadır. Bölgede yüksekçe bir tepenin eteklerinde kaynağının neresi olduğu

⁷⁰⁹ K.K.11, 13, 18, 26, 32, 56, 73, 86, 97, 108, 131, 136, 142.

⁷¹⁰ K.K.4, 10, 17, 41, 55, 66, 80, 82, 99, 115, 123, 141, 142.

bilinmeyen sular akmaktadır. Yörede suyun çıktığı bu kaynağa Çeşme Başı (Sere Kâni) ya da Molla Ali Pınarı (Kaniye Melle Ali) denilmektedir.⁷¹¹ Kaynağının belli olmaması ya da görülmemesi nedeniyle buranın uğurlu, bereketli, kutsal bir yer olduğuna inanılmaktadır. Suyun çıktığı yer, havuz şeklinde olup su, buradan dere yatağı boyunca akıp gitmektedir (bkz. Fotoğraf 26).

Ziyarete, haftanın her günü, her türlü dilek için gelinmektedir. Suyun başında dua edilmekte ve şifa niyetiyle sudan içilmektedir. Hastalıklara şifa olması için sudan bir miktar alınmakta ve uygun bir ortamda yıkanma suyuna eklenerek yıkanılmaktadır. Diğer yandan yağmurlu havalarda su kaynağının olduğu çevreden birtakım tuhaf seslerin geldiğini ifade eden yöre halkı, o günlerde burada bulunmanın hoş olmadığını belirtmektedir.

Halk arasında bu ziyaret yeriyle ilgili birçok anlatı ve inanma bulunmaktadır. Bunlardan biri ise bu bölge içerisinde şehitlerin olduğunun düşünülmesidir. Bir anlatıya göre burada bir şehidin olduğu, kimi zaman rüyalara girdiği kimi zamanda insanlara görüldüğünden söz edilmektedir. Diğer bir anlatıya göre ise gün doğmadan tütüne giden insanların, karanlıkta suyun bulunduğu yerde dereden akan suyla abdest alan, nur yüzlü bir dede gördüklerinden bahsedilmektedir. Aynı zamanda tütüne gelen kişilerin suyun başında abdest alıp namaz kıldıkları sırada yanlarına bir anda tanımadıkları atlı kişilerin geldiği zikredilmektedir. Bir başka anlatıda suyun başında bulaşık yıkayan kadınların olduğu ve bunların yanına nur yüzlü birinin gelerek; “Burası mübarek bir yerdir, burada bulaşık yıkamayın.” dediğinden söz edilmektedir.

Yörede suyun çıkış kaynağı ile çevresinin kutsal olduğuna inanılmaktadır. Kaynağın çıktığı yerde, taşların arasında tek bir ağaç bulunmaktadır. Yörede bir yer kutsalsa ya da orada bir şehit yatıyorsa onun alametinin “tek ağaç” olduğuna inanılmaktadır. Bu inanişaya bağlı olarak hem ağaç hem de su kaynağı yörede kutsal kabul edilmektedir. Araştırma sırasında yapılan gözlemde kaynak üzerindeki yalnız ağacın, dilek ağacı olarak kullanıldığı ve üzerinde çeşitli ip ve bezlerin bağlı bulunduğu görülmektedir. Diğer yandan yörede, su kaynağına yönelik bazı anlatılar bulunmaktadır. Buna göre bazı gecelerde suyun üzerinden gökyüzüne doğru çıkan bir ışığın görüldüğü söylenmektedir. Bu ışığın görülmesiyle burada mübarek bir zatın yattığı düşünülmekte ve bundan ötürü burası kutsal bir mekân olarak görülmektedir. Suyun kutsal görülmesi nedeniyle suya girilmesi halinde suyun insanı kendine çekeceğine inanılmaktadır. Aynı zamanda çocukların başına kötü şeyler gelmektedir inancıyla suda oynamalarına da izin verilmemektedir.

Yörede suyun kutsal sayılmasıyla birlikte suyun içinde yaşayan balıkların da kutsal olduğuna inanılmaktadır. Halkın ifadesine göre büyük balıkların sadece yem verildiği sırada ortaya çıktıkları, sonrasında da kayboldukları söylenmektedir. Yörede balıklara yönelik bazı anlatılarda balıklara dokunmanın, yakalamanın, yemek olarak yemenin günah olduğundan ve aynı zamanda bunları yapanların başına çeşitli musibetlerin geldiğinden/geleceğinden söz edilmektedir. Konuyla ilgili bir anlatıya göre birinin, güç bela bir balık yakaladığı ancak evine ulaştığında başına bir kötü bir olay geldiği; diğer bir anlatıda balığın tava atılmasıyla birlikte evinin yandığı zikredilmektedir. Hatta bu durumu yaşayan kişinin tövbe ettiği ve bir kurban keserek etini dağıttığı söylenmektedir. Diğer bir anlatıda ise yakalanan bir balığın pişirildiği sırada tekrar canlandığı belirtilmektedir.⁷¹²

4.4.2.17. Kırk Çeşme Ziyareti (Çel Kâni)

Kırk Çeşme Ziyareti, Mardin il merkezine yaklaşık 21 km uzaklıkta olup Mardin-Diyarbakır karayolu üzerinde Mazıdağı’na bağlı Bilge Köyü’nde yer almaktadır. Ziyaret alanında türbe, cami, çeşmeler ve küçük havuzlar bulunmaktadır. Türbenin içerisinde Sultan Şeyhmus’un torunu Şeyh Resul’ün kabri vardır. Kabrin üzeri

⁷¹¹ Nurettin Turgay, “*Ğurs Vadisi*”, Makalelerle Mardin, Ed.: İbrahim Özçoşar, C.I, Mardin Tarihi İhtisas Kütüphanesi, Mardin, 2007, s.702.

⁷¹² K.K.4, 10, 17, 41, 55, 66, 80, 82, 99, 115, 123, 141, 142.

geleneksel yeşil örtülerle kaplı olup az ilerisinde yardım kutusu bulunmaktadır. Türbe, tek bir oda şeklinde taşlardan inşa edilmiş olup, tavanı düz, zemini halı döşeli, kıble yönünde mihrabı bulunan, iki pencereye sahip bir yapıdır (bkz. Fotoğraf 27). Aynı zamanda giriş kapısının karşı sağ köşesinde küçük bir mağara biçiminde bir oda bulunmaktadır. Yapılan gözlemde burada oyuncak bebeklerin olduğu görülmektedir. Türbe içerisinde ayrıca Kur'an'ı Kerim, seccade, boy boy tespih, başörtüsü, patik gibi eşyalarda vardır. Türbenin etrafında dilek ağaçları yer almaktadır. Yapılan gözlemde ağaçlara bezden küçük beşiklerin yapıldığı, içerisine küçük taşların konulduğu ve bunların üzerinin de bezle örtüldüğü belirlenmiştir. Aynı zamanda çeşitli renk ve desenlerde yazma ve bezlerinde bağlandığı tespit edilmiştir. Cami ise betondan inşa edilmiş olup küçük bir minareye sahiptir.

Kırk Çeşme ziyaretinin en önemli sembolü, sularının şifalı olduğuna inanılan “çeşmeler”dir. Bu çeşmelerle ilgili halk arasında dilden dile aktarılan bazı anlatılar bulunmaktadır. Cesmelerin oluşumuyla ilgili bir anlatıya göre Sultan Seyhmus'un seyhî, Abdülkadir Geylani Mardin'e geldiğinde ezan okunur. Abdest zamanı geldiğinde Sultan Seyhmus'un talebeleri etrafta su olmadığını seyhlerine söylerler. Sultan Seyhmus da bunun üzerine asasını eline alarak yere vurur ve vurmasıyla birlikte yerden tam kırk tane çeşme bir anda ortaya çıkar. Diğer bir anlatıya göre de Şeyh Abdülkadir Geylani, Bağdat'tan Sultan Şeyhmus'un yanına geldiği zaman ona bir şart ileri sürerek şöyle söyler: “Sizden en kısa zamanda kırk çeşme ile kırk ibrik isterim, müritlerim namaz kılacaklar.” Bunun üzerine Sultan Şeyhmus kırk ayrı yerde asasını yere vurur ve her vurduğu yerde bir çeşme fışkırır. Böylece kırk ibrikte su bulundurur ve sonrada Şeyh Abdülkadir Geylani'ye haber verilir. Namazlarını vaktinde kılan Şeyh Abdülkadir Geylani ve taraftarları bu olay üzerine Sultan Şeyhmus'un gerçek dostluğunu ve arkadaşlığını kabul ederler.⁷¹³ Bir diğer anlatı da ise susuzluktan abdestini alamayan köy halkı için Sultan Seyhmus silsilesinden gelen değerli bir zatın asasıyla yerde kırk çukur açar ve bu çukurlardan da Allah'ın izniyle su çıkar. Edinilen son anlatıya göre ise kırk kişiden oluşan bir ordu, başındaki komutan ve askerleriyle birlikte düşmanla savaşmak üzere bir sefere çıkar. Sefer yolculuğu sırasında askerler çok yorulur ve susuzluk çekerler. Susayan askerler, çevrede ne kadar su arasalar da bir türlü bulamazlar. Susuzluk karşısında çaresiz kalan askerlerden biri Allah'a dua edip elindeki asasını yere vurur. Duası kabul olan askerin, asasını vurduğu yerden kırk delik açılır ve bu deliklerde de ayrı ayrı su fışkırır.

Ziyaret günü çarşamba olmakla beraber diğer günlerde ziyaret edilebilmektedir. Her türlü dilek ve dua için geline ziyaret, bilhassa kırk değmesine uğrayanlar ile çocuk sahibi olmak isteyenlerin geldiği bir mekândır. Yörede kırk değmesine uğrayanların gelmesinden dolayı buraya “kırk çeşmesi” denildiği de zikredilmektedir. Ziyarete öncelikle Sultan Şeyhmus'un torunu Şeyh Resul'ün türbesinde dua edilmekte ve tutulan dilekler için adaklar adanmaktadır. Dilekleri gerçekleştirenler daha sonra buraya gelerek adaklarını yerine getirmektedir. Dua sonrası, şifalı olduğu düşünülen çeşmelerden su içilmekte, ortam müsaitse giysilerle su dolu havuzlara üç defa girilip çıkılmaktadır. Dileklerin kabulü içinde ağaçlara ip ya da bez bağlanmaktadır.

Yörede kırk değmesini çıkarmak amacıyla üç çarşamba üst üste buraya gelmekte, türbede dua edilip sonrada giysilerle havuzlara üç defa girilip çıkılmaktadır. Yapılan uygulama bağlamında kırkın çıktığına inanılmaktadır. Havuzlarda yıkanmanın mümkün olmadığı zamanlarda ise bu ziyaretten kırk tane taş toplanmaktadır. Toplanan taş, evde daha önce kırk tas su doldurulan kabın içerisine konulmaktadır. Bu şekilde üç çarşamba üst üste banyo yapılması halinde kırkın kesileceğine inanılmaktadır. Diğer yandan çocuk sahibi olmak isteyen kısır kadınlar da üç çarşamba üst üste bu ziyarete gelmekte, giysileriyle havuzlara üç defa girip çıkmaktadır. Yıkanma sonrası da türbenin yanında bulunan ağaçlara çocuk sahibi olmak niyetiyle beşik şeklinde yapılmış çeşitli bezler bağlanmaktadır. Havuzlarda yıkanmanın mümkün olmadığı durumlarda ise bir kap içerisine havuzlardan su doldurulmaktadır. Alınan su, evde yıkanmada kullanılacak suya eklenmektedir. Bu şekilde üç çarşamba üst üste banyo yapılması halinde kısır

⁷¹³ Nuriye Sancak, “Mardin Efsaneleri”, Yüksek Lisans Tezi (Yayımlanmamış), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2008, s.107.

kadının çocuk sahibi olacağına inanılmaktadır. Genel uygulama böyle olmakla birlikte aynı uygulamanın kadın gebe kalana kadar devam ettirildiği de bilinmektedir.⁷¹⁴

4.4.2.18. Karasivan Ziyareti

Karasivan Ziyareti, ilçeye 15 km uzaklıkta olup, Kızıltepe'nin Sürekli (eski adıyla Dieme) Köyü'nde yer almaktadır. Araştırma sırasında Karasivan ziyaretinin tarihi ile ilgili yazılı bir belgeye ulaşılamamıştır. Ziyaretle ilgili bilgiler, yöre halkı arasında yer alan anlatılar şeklindedir. Bir anlatıda denildiğine göre ziyaretin olduğu yerde kime ait olduğu bilinmeyen bir mezarın ve onu çevreleyen bir bahçenin olduğu zikredilmektedir. Hem mezar hem de bahçe, siyah taşlarla inşa edilmiştir. Ancak günümüzde bu ziyaret yeri harabeye dönüşmüştür.

Ziyarete, perşembe günü gidilmekle birlikte diğer günlerde de her türlü dilek ve dua için ziyaret edilebilmektedir. Ziyaret sırasında mezar harabelerinin çevresinde bulunan taşlar, üst üste konulmak suretiyle dilek ve dualarda bulunularak adaklar adanmaktadır (bkz. Fotoğraf 29). Gerek duaların kabulü gerekse kabul olan duaların adakların gerçekleştirilmesi amacıyla tavuk kesilerek pişirilmekte ve bulgur pilavı ile çevredeki çocuklara ikram edilmektedir. Diğer yandan "Karasivan Ziyareti", hayvancılıkla uğraşan köylünün bereket getirmesi için ziyaret ettiği ve bu amaçla çeşitli etkinliklerin düzenlendiği bir mekândır. Yöre halkı koyun ve kuzu sürülerini yaylalara çıkarmadan önce buraya getirmektedir. Hayvan sürüleri bu ziyaretin çevresinde dolaştırılarak yürütülmekte ve bu etkinliğin yapıldığı sırada ise yemekler yapılarak hep birlikte yenilmektedir. Yapılan ritüel çerçevesinde yayladaki meraların, otlak alanların bereketli olacağına inanılmaktadır. Buna bağlı olarak yörede Karasivan ziyaretine uğramadan yaylalara çıkılmamaktadır. Ancak günümüzde halkın dediğine göre ziyaret ile ilgili bu uygulamaların son bulduğu zikredilmektedir.

Karasivan ziyareti ile ilgili halk arasındaki bir anlatıya göre bazı kişilerin ev ve bahçe yapımında bu ziyaretin taşlarını kullandığı ve bunun sonucunda başlarına çeşitli musibetlerin geldiği söylenmektedir. Halkın ifadesine göre kimisinin genç yaştaki oğlunun bir anda öldüğü, kimisinin de çok büyük bir kaza geçirdiği belirtilmektedir. Yaşanan bu olaylardan dolayı köy halkının ziyaret taşlarına dokunmadığı, hatta oraya gitmekten çekindikleri zikredilmektedir. Aksi halde başlarına kötü şeylerin gelebileceğine inanılmaktadır.⁷¹⁵

4.4.2.19. Şahkulubey Kümbeti

Kızıltepe ilçe merkezinde olup Koçhisar mahallesinde bulunmaktadır. Kümbet, tek kubbeye sahip, tek odalı, pencereleri olan, taştan yapılmış bir yapıdır (bkz. Fotoğraf 30). 1200 yıllar da Artuklular döneminde inşa edildiği söylenen bu yapı ile ilgili herhangi bir yazılı veriye ulaşılamamıştır. Kümbet üzerinde kime ait olduğunu gösteren bir kitabe ya da yazı mevcut değildir. Kitabe varsa da muhtemelen sökülüp alınmıştır. Aynı şekilde kümbetin içinde Şahkulubey'e ait olduğu ileri sürülen mezar sandukası da bulunmamaktadır. Diğer yandan Şahkulubey ile ilgili bilgiler yöre halkı arasında anlatıla gelen bazı anlatılara dayanır. Şahkulubey ile ilgili halk arasındaki bir anlatıya göre Osmanlı padişahı Kanuni Sultan Süleyman'a bağlı olan ve Zergan çevresini bir süre yöneten Şahkulubey adında birinin olduğu, gittiği Osmanlı Sarayı'ndan Düneysir'e dönerken Bolu'da girdiği bir çatışmada öldürüldüğü anlatılmaktadır. Daha sonra da Şahkulubey'in naaşı Düneysir'e getirilerek, kendisi için inşa edilen bu kümbete defnedilmiştir.

⁷¹⁴ K.K.6, 7, 9, 11, 13, 14, 16, 17, 18, 19, 21, 22, 23, 24, 25, 27, 28, 29, 30, 31, 35, 37, 38, 41, 42, 44, 46, 50, 52, 53, 54, 55, 59, 66, 67, 68, 69, 73, 79, 80, 81, 83, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 93, 95, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 106, 109, 115, 119, 120, 124, 127, 128, 129, 135, 136, 137, 138, 139, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148.

⁷¹⁵ K.K.11, 18, 43, 49, 73, 77, 86, 131, 136.

Yüz yıllarca bakımsız kalan kümbetin 1971 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce onarımı yapılmıştır. Kümbetin onarılmasına rağmen günümüzde birçok tarafı hasar gören bina metruk bir hale gelmiştir. Günümüzde metruk hale gelen bina ile ilgili olarak restorasyon kararı alınmış olup çalışmalara başlanmıştır. Restorasyon sırasında kümbet içerisinde kime ait olduğu bilinmeyen üç tane mezar bulunmuştur.⁷¹⁶

4.4.3. Kiliseler

Tarihte hem Süryanilerin hem de Ermenilerin Kızıltepe de yaşadığı ve birçok kilise inşa ettikleri bilinmektedir. Kızıltepe ve çevresinde Süryani ve Ermeniler tarafından ibadet amaçlı inşa edilen çoğu kiliseden ancak birkaç tanesi günümüze kadar ulaşmıştır. Çalışmanın bu bölümünde Kızıltepe ve çevresinde yer alan kiliseler ile bu kiliseler ile ilgili anlatılar ve inanmalar ele alınacaktır.

4.4.3.1. Deham Kilisesi

Deham kilisesi, ilçeye 15 km uzaklıkta olup Kızıltepe'ye bağlı Sürekli (eski adıyla Dieme) Köyü'nde bulunmaktadır. Tarihte Müslümanlardan önce bu köyde Süryanilerin yaşam sürdüğü ve onlara ait olduğu düşünülen, siyah taşlarla inşa edilmiş "Deham Kilisesi" yer almaktadır. Ancak bu kilise günümüzde harabe haldedir (bkz. Fotoğraf 31). Araştırma sırasında kilisenin kuruluş tarihi, kimler tarafından inşa edildiği, ibadete açık olduğu dönemler hakkında somut bir veriye ulaşılamamıştır. Kilise ile ilgili bilgiler, yöre halkı arasında yer alan anlatılara dayanmaktadır. Bu anlatılara göre kilisenin Bizans dönemine ait olduğu ve 7000 yıllık geçmişe sahip olduğu ifade edilmektedir. Diğer bir anlatıya göre ise tarihte Süryani birinin buraya gelerek köye ismini verdiği ve sonradan inşa edilen kiliseye de köyün adı verildiği zikredilmektedir.

Kiliseyle ilgili olarak bir diğer anlatıda ise kilisenin içerisinde biri su kuyusuna diğeri de köy mezarlığına gitmek üzere gizli iki tünelin olduğundan söz edilmektedir. Günümüzde köy mezarlığı olan bölgede halkın dediğine göre tarihte Süryanilere ait olduğu ileri sürülen, bir katında altın işleme atölyesi, bir katında çanak-çömlek yapım atölyesi ve en üstte mezarlığın olduğu üç katlı bir yapının varlığından da bahsedilmektedir. Kilisede yaşayan insanların, bu tüneller aracılığıyla hem düşman saldırılarından korunduğu hem de işlerini rahat bir şekilde yürüttükleri zikredilmektedir. Günümüzde yöre halkı, harabeye dönen kilisede bulunan gizli geçitlerin üzerinin büyük taşlarla kapatıldığını belirtmektedir. Diğer yandan günümüz köy mezarlığının yanında da bir kerpiç-topraktan inşa edilmiş bir kilisenin daha olduğu ancak zaman içinde tamamen yıkıldığı yöre halkınca ifade edilmektedir.⁷¹⁷

4.4.3.2. Derhaf Manastırı

Derhaf Manastırı, ilçeye yaklaşık 7 km uzaklıkta olup Kızıltepe ilçesine bağlı Yurderi (eski adıyla Haferi) Köyü'nün birkaç yüz metre kuzeyinde, dağlık bir alanda bulunmaktadır. Günümüzde harabe haline gelen kalıntılarından manastırın üç kat üzerine kurulduğu anlaşılmaktadır (bkz. Fotoğraf 32). Araştırma sırasında manastırın kuruluş tarihi, kimler tarafından inşa edildiği, ibadete açık olduğu dönemler hakkında somut bir veriye ulaşılamamıştır. Konuyla ilgili olarak halk arasında bazı anlatılar bulunmaktadır. Buna göre Yurderi Köyü'nün eski ismi olan Haferi'ye isim vermiş olan bu manastır, halk arasından anlatıla gelen Melmetun Kız efsanesinde de geçmektedir.

⁷¹⁶ <https://www.kiziltepegazetesi.com/kiziltepedeki-tarihi-sahkulubey-kumbeti-restore-edilecek/>, (02.05.2021); <https://www.haberturk.com/mardin-haberleri/89989435-artuklular-doneminden-kalan-tarihi-kumbetin-restorasyonu-sirasinda-3-mezar-bulundumardinde>, (24.08.2021); K.K. 49, 98, 131.

⁷¹⁷ K.K.11, 18, 43, 49, 73, 77, 86, 131, 136.

Buna bağlı olarak manastır hakkındaki bilgiler de yöre halkının dilden dile aktardığı Melmetun Kız efsanesiyle sınırlı kalmaktadır.⁷¹⁸

4.4.3.3. Mor Cercis Kilisesi

Kilise, ilçeye 3 km uzaklıkta olup Kızıltepe ilçesine bağlı Işıklar (eski adıyla İbrâhimiyye) Köyü'nde yer almaktadır. Tarihte, Süryani bir köy olan Işıklar'da günümüzde yaşayan yalnızca birkaç aile vardır ve bu aileler de Müslümanlarla birlikte burada yaşamlarını sürdürmeye devam etmektedir.⁷¹⁹ Araştırma sırasında kilisenin kuruluş tarihi, kimler tarafından inşa edildiği, ibadete açık olduğu dönemler hakkında herhangi bir somut belgeye ulaşamamıştır. Kilise hakkındaki bilgiler, yöre halkı arasında geçmişten günümüze nesilden nesile aktarılan sözlü gelenekten ibarettir.

Işıklar Köyü'nün hemen girişinde yer alan kilisenin 9. ya da 10. yy. da inşa edildiği düşünülmektedir. Bir anlatıya göre ise kilisenin 12. yy. da Mardin Metropolit Mor Yuhanna tarafından inşa edildiği zikredilmektedir. Aynı zamanda halkın ifadesine tarihte burada kırk kilisenin bulunduğunu ancak zaman içinde yalnız bu kilisenin ayakta kaldığı ifade edilmektedir. Diğer bir anlatıda ise kilisenin adının Mer Cercis olduğu ve bu kiliseyi yaptıranın da Hz. Ömer olduğu belirtilmektedir.⁷²⁰

Halkın ifadesine göre kilise, inşa edildiği günden 1915'li yıllara kadar Süryani halka hizmet verdikten sonra kapatılmıştır. Kapatıldıktan sonra kapısına duvar örülen kilise, 2020 yılında yörede yaşayan Süryani cemaat tarafından aslına uygun biçimde restore edilerek tekrar ibadete açılmıştır. Köyde yaşayan Süryani cemaatin az olması nedeniyle kilisede yılda bir defa nisan ayında çevrede yaşayan Süryanilerin katılımıyla topluca ibadet edilmektedir.

Saha araştırması sırasında kiliseyi ve içyapısını görme imkânı bulduk. Buna göre kilise, çevresi geçmişte mezarlık olarak kullanılan bir bölgede taşlardan inşa edilmiş olup, bir giriş ve bölümden oluşan, iki mihrabı bulunan, tavanı düz, tek pencereci bir yapıdır. Aynı zamanda içerisinde taş kemerlerden oluşan büyük sütunlar bulunmaktadır. Kilisenin içerisi, cemaatin oturma yeri ile din adamlarının kullandığı iki kısımdan oluşur. Kutsal sayılan din adamları bölümü, üç basamak yükseklikte olup hazırlanma ve vaaz verme biçiminde, üzerinde haç sembollerinin yer aldığı perdelerle ayrılan iki bölümden oluşur (bkz. Fotoğraf 34). Giriş kapısının hemen sağında dilek ve dua için üzerinde mumların yakıldığı, yüksekçe, ahşaptan yapılmış, üzerinde büyük bir hacın yer aldığı bir yapı bulunmaktadır. Aynı zamanda ahşap mum konsolun hemen üzerinde iki tane tablo yer almaktadır. Tablonun birinde Aziz Cercis ya da Mor Gabriel olduğu ifade edilen birinin karnında bir yılan bulunan genç kızın başına dokunmasıyla yılanın genç kızın ağzından çıktığı resmedilmiştir. Tarihte bu olayın yaşandığı Süryanilerce bilinmektedir.⁷²¹

4.4.3.4. Mor Gevargis Kilisesi

Tarihe tanıklık eden kilise, ilçeye 23 km uzaklıkta olup Kızıltepe ilçesine bağlı Büyükayrak (eski adıyla Meşkûk ya da Meşkok) Köyü'nde bulunmaktadır. Tarihte Süryanilerin bu köye yerleşerek yaşam sürdürdükleri bu yerde günümüzde yalnızca Müslümanlar yaşamaktadır.⁷²² Saha çalışması sırasında kilisenin kuruluş tarihi, kimler tarafından hangi dönemde inşa edildiği, ibadete açık olduğu dönemler hakkında herhangi bir yazılı belgeye ulaşamamıştır. Kilise hakkındaki bilgiler, yöre halkı arasında geçmişten günümüze nesilden nesile aktarılan anlatılarla sınırlıdır. Buna göre kilise halk arasında Mor Gevargis ismiyle bilinmektedir. Halk arasında dolaşan bir anlatıya göre kilisenin 1600'lü yıllarda Patrik Yuhanon İbni Şellah tarafından inşa

⁷¹⁸ K.K.131; Demir, "Ve Kızıltepe", s.255.

⁷¹⁹ Göyünç, "XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı", s.63.

⁷²⁰ Demir "Ve Kızıltepe", s.26.

⁷²¹ K.K.33, 62, 131.

⁷²² Göyünç, "XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı", s.69.

edildiği belirtilmektedir.⁷²³ Diğer bir anlatıya göre ise kilisenin 5. ya da 6. yy. da inşa edildiği ve 17 yy. 'a kadar da faal olarak hizmet verdiği zikredilmektedir. Bir diğer anlatıda ise 15. yy. da inşa edildiği belirtilmektedir.

Kilise, köyün içerisinde olup siyah taşlardan inşa edilen, tavanı düz, çok az sayıda küçük penceresi bulunan harabeye dönmüş bir yapıdır. Aynı zamanda kilisenin içyapısında, taşlardan yapılmış çok sayıda kemer, farklı büyüklükte oda denilebilecek bölümler yer almaktadır (bkz. Fotoğraf 35-36). Kilisenin girişinde yerde bulunan, üzerinde haç işaretinin bulunduğu siyah taşın, daha önceleri giriş kapısının üstünde olduğu zamanla yerinden çıkarak yere düştüğü zikredilmektedir. Diğer yandan kilisenin hemen yanı başında bir tane suni gölet ve bu gölette su taşıyan taş kanallar bulunmaktadır. Bir anlatıya göre kilisenin içinden biri gölette diğeri köyün dışına çıkan gizli iki tünel varlığından söz edilmektedir. Bu tünellerin girişinin zamanında köy halkı tarafından kapatıldığı da ifade edilmektedir. Alan çalışması sırasında Süryani Cemaati Vakfı'nın harabe haline gelen kilisenin restorasyonu için gereken çalışmaları başlattığı ifade edilmektedir.⁷²⁴

4.4.3.5. Mort Mariana Kilisesi

Mort Mariana kilisesi, ilçeye 3 km uzaklıkta olup Kızıltepe'ye bağlı Halkalı (eski adıyla Kelbîn, Kilibin, Klebin, Kileybin) Köyü'nde yer almaktadır. Tarihte Süryanilerin yaşadığı yerleşim merkezlerinden biri olan bu köyde, günümüzde "Nacariler" olarak bilinen Müslümanlar yaşamaktadır.⁷²⁵ Araştırma sırasında kilisenin yapılış tarihi, kimler tarafından hangi dönemde inşa edildiği, ibadete açık olduğu dönemler hakkında herhangi bir yazılı belgeye ulaşamamıştır. Kilise hakkındaki bilgiler, yöre halkı arasında geçmişten günümüze nesilden nesile aktarılan anlatılarla sınırlıdır. Diğer yandan Mort Mariana'ya ait olduğu öne sürülen yazılı bir öyküyü araştırma sırasında elde edilmiştir.

Mort Mariana kilisesi günümüzde Halkalı köy mezarlığı içerisinde yer almaktadır. 8. yy. da inşa edildiği düşünülen yapının duvarları taşlardan örülmüş olup, tek katlı, tavanı düz, pencereleri yoktur (bkz. Fotoğraf 37). Ancak iç bölümü süslü kemerler ve bu kemerleri taşıyan ince sütunlarla tasarlanmıştır. Kilisenin içerisinde de "Mort Mariana", halk arasında ise "Sit Mariya (Mariya Nine)" olarak bilinen kişiye ait bir mezar yer almaktadır. Özünde kilise olarak inşa edilen bu yapının çevresi, tarihi seyri içerisinde Müslüman mezarlığı olarak da kullanılmıştır.

Diğer yandan halk söylemlerinde bu yapının kilise olarak bilinmediği ve halkın burada yatan kişinin "Sit Mariya (Mariya Nine)" olarak bilinen Müslüman bir kadın ermişin olduğuna inandıkları belirtilmektedir. Kadın ermişin mezarının olduğu düşüncesiyle yaklaşık iki yüzyıl kadar önce buraya bir cami inşa edilmekte ve akabinde burası bir ziyaret haline getirilmektedir. Ziyaret haline getirilen kilise, yıllarca her türlü dilek ve dua için Müslümanlar tarafından ziyaret edilmektedir. Özellikle romatizmal hastalıkları bulunan hastalar, şifa bulması için buraya getirilmektedir.⁷²⁶ Ancak sonradan buranın kilise olduğunu anlayan yöre halkı gerekli çalışmaların yapılması için Süryani Kadim Vakfına başvuruda bulunmaktadır. Gerekli izinlerin alınması ile Mort Mariana kilisesi 2018 yılında Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nün kararı ile aslına uygun biçimde restore edilmeye başlanmakta ve Aralık 2020 de çalışmalar tamamlanmaktadır. Kilise, restorasyondan sonra 2021 Ocak ayında Süryani halkın ibadetine açılmıştır. Ancak Süryani cemaatin az sayıda olması nedeniyle Süryani Kadim Vakfı yetkilisi Gabriel Akyüz, buranın yılda bir defa ibadete açılmasına karar verildiğini belirtmektedir.⁷²⁷

Kilisenin adına inşa edildiği Mort Mariana'ya ait olduğu ileri sürülen bir yaşam öyküsü de bulunmaktadır. Bu öykü geçmişten günümüze kadar çoğu Süryani cemaati

⁷²³ Demir, "Ve Kızıltepe", s.27.

⁷²⁴ K.K.11, 18, 33, 49, 62, 86, 131, 136.

⁷²⁵ Göyünç, "XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı", s.65.

⁷²⁶ Demir, "Ve Kızıltepe", s.24.

⁷²⁷ K.K.14, 28, 30, 33, 52, 62, 71, 98, 119, 131; <https://www.haberturk.com/mardin-haberleri/76075318-mardinde-tarihi-kileybin-mort-maria-kilisesi-restore-ediliyor>, (20.10.2020).

tarafından bilinmektedir. Elimize yazılı bir metin halinde ulaşan Mort Mariana'nın öyküsü "Kardeşlerim bu mucizeyi duyun ve insan tövbe yolunda yürümek ve nefsinin kurtarmak istediğinde Mesih'in engin sevgisini anlayın lütfen." sözleriyle başlamaktadır.

Zamanın birinde Avganios adında dine bağlı, imanlı bir adam ile yabancı ve fakirleri çok seven imanlı bir eşi yaşar. Bu çift, çok varlıklı olmalarına rağmen kalpleri her zaman kırık ve üzgündü. Çünkü Avganios ve eşi kısırdı ve de varlıklarının varisi olabilecek bir çocukları yoktu. Günün birinde bu duruma üzülen çift, hüznü dolu bir kalple, Allah'ın onlara acıması ve kendilerine mutlu edecek bir evlat vermesi için dua edip fakirlere yardım ederler. Allah da bu kullarının dua ve yardımlarını kabul eder ve Avganios'un eşi gebe kalır. Bir süre sonra onları mutlu eden güzel bir kız çocuğu dünyaya gelir. Çocuğu vaftiz edip adını da "Mariana" koyarlar. Çocuk, yıllar içerisinde ailesinin gözetiminde Mesih öğretisiyle büyütülüp yetiştirilir. Mariana 9 yaşına geldiği zaman Allah'ın hikmetiyle annesi vefat eder. Mariana'yı o günden sonra 18 yaşına kadar büyük bir özenle babası büyütür. Bir gün Avganios, kızını yanına çağırır ve ona: "Ey sevgili kızım! Şimdi, sen bir şeye muhtaç değilsin. Çünkü akıllı ve bilgilisin. Allah sana güzellik de verdi. Bununla birlikte varlığını ve servetimi, sana bırakıyorum. Onunla yer ve içersin. Ayrıca, mutlu bir hayat yaşamak için de seni biriyle evlendirmek istiyorum. Ben günahlarımın çokluğundan, bu geçici dünyayı bırakıp bir manastıra çekilme adağında bulundum. Orada Allah'a gerçek bir dönüş yapacağım." der. Bunun üzerine Mariana, babasına: "Ey baba! Sen kendi canını kurtarmak istiyorsun da, benim canımı kaybetmek mi istiyorsun? Nereye gidersen, bende arkandan geleceğim. Rabbimiz İncil'inde demiyor mu? İyi çoban koyunları uğruna canını feda eder." der. Avganios ise kızına: "Ey sevgili kızım! Seni nasıl rahiplerin yaşadığı manastıra götürebilirim? Sen bir kızsın. Şeytan, kadınlar aracılığıyla rahiplerle savaşıyor. Bu savaşlarında onlara tökez olabilirsin. Dediğin gibi eğer malımızı miras alıp ondan yoksullara da dağıtırsan, bu benim için büyük bir mutluluk olur." der.

Mariana babasının, kadınlar hakkındaki bu sözlerini duyunca, gider ve büyük bir hevesle saçlarını kestirir. Erkek elbiselerine bürünerek genç bir erkek görünümüne girer ve babasının yanına gelir. Çevredeki hiç kimse de onun bir kız olduğunu fark etmez. Avganios, kızının rahiplik hayatına karşı olan bu sevgisini görünce, bütün mallarını satıp yoksullara dağıtır. Mariana adını da "Marianos" olarak değiştirir. Sonra baba kız, her şeyi geride bırakıp, Mesih'in hacını taşıyarak yola koyulurlar. Yolda ilerlerken büyük bir manastıra gelirler. Başrahip, onları görünce büyük bir sevinçle her ikisini de manastırdan içeri alır. Başrahip, Marianos'un güzelliğine şaşıp, Avganios'a yanındaki gencin kim olduğunu sorar. Avganios, başrahibe: "Benim oğlumdur. Ey aziz Peder! Oğlum da benimle hizmet etmeye geldi." der. Başrahip tekrar isimlerini sorar. Bunun üzerine baba: "Benim adım Avganios, oğlumun adı da Marianos'tur." der. Tanışma sonrası başrahip, onlara hayır dua ederek onları bereketlendirir. Bundan sonra hem Avganios hem de Marianos, başrahipten kendilerini rahip yapmalarını isterler. Başrahip de Avganios ile oğlunu bu hizmete layık görüp rahipliğe kabul eder ve manastırda barınmaları için onlara bir oda temin eder. Böylece baba-oğul, manastırda oruç, dua ve iffetle zorlu bir yaşama başlarlar.

On sene süren erdemli bir yaşamın sonunda, Allah'ın hikmetiyle, Marianos'un babası, vefat eder. Marianos, babasının vefatından sonra da manastırda kalmaya devam eder. Oruç, dua ve uykusuz kalma ibadetlerini daha da artırır. Marianos, manastırda kaldığı sürece rahiplerin hiçbiri onun kız olduğunu anlamadılar. Ancak onun tavır ve bedensel özelliklerinden dolayı bazı rahipler; sesinin inceliğini, tuttuğu katı oruç ve sürdürdüğü çile hayatına bağlarken, diğerleri onun hadım olduğunu düşünüyordu. Her halükârda onun güzelliği ve zarafetinden dolayı şeytan, rahiplerin birçoğuyla savaşıyordu. Gerçekten, Marianos'un yüzü güneş gibi parlak ve güzeldi.

Marianos'un kaldığı manastırın düzenine göre manastırın ihtiyaçlarını karşılamak üzere bazı rahipler, şehre alışveriş yapmaya inerlerdi. Manastırın, şehre olan uzaklığından dolayı rahipler, her şehre indiklerinde gittikleri yolun üzerinde bulunan bir handa konaklarlar. Rahipleri çok seven hancı da her seferinde onları büyük bir ilgiyle karşılar ve ağırlar. Bir gün manastırdaki rahipler, bir olup başrahibin yanına giderek ona: "Baba, neden manastırın ihtiyaçları için, her seferinde biz şehre iniyoruz da, bu

Marianos bizimle hiç gelmiyor? Ona emir ver, o da bizimle gelsin. Yoksa bu manastırı sana ve ona bırakıp, biz başka bir manastıra gideriz.” derler. Başrahip bunları duyunca Marianos’u yanına çağırıp: “Sevgili oğlum, seni ne kadar çok sevdiğini biliyorsun. Rahipler arasında karışıklık çıksın istemiyorum. Onun için senin de onlarla birlikte şehre gitmeni istiyorum.” der. Marianos, yumuşak huylu olduğu için başrahibin önünde yere kapanır ve onun sözünü yerine getireceğini söyler. Mesih’in İncil’de dediği gibi: “Aranızda büyük olmak isteyen, ötekilerin hizmetkârı olsun.”

Bir gün Marianos’la birlikte üç rahip, şehre inerler. Gün boyunca yol almaktadırlar ve akşam vakti olunca da geceyi geçirmek üzere hana gitmeye karar verirler. O sırada kralın bir elçisi de hana gelmektedir ve rahiplerle birlikte geceyi handa geçirir. Hancının erden ve güzel bir kızı vardır. Şeytan, bu elçinin kalbini arzuyla yakar ve hancının kızıyla günaha girmesini sağlar. Birliktelik sonrası hancının kızı, elçiye: “Eğer hamile kalırsam ne yapayım? Ve insanlara ne diyeyim?” der. Elçi ona: “Büyük manastırdan gelen o genç ve güzel görünümlü rahip Marianos, benimle yattı ve beni kirletti dersin.” der. Aradan geçen kısa bir zaman sonrası kızın şekli değişir. Kızın babası bu durumu fark edip, kızına: “Kızım ne oldu sana? Bana doğruyu söyle. Yoksa hasta mısın?” der. Kız da babasına: “Sevgili baba! Rahiplerin geldiği o gece, yanlarında olan Marianos adındaki genç ve güzel, rahip bana sahip oldu.” der.

Kızından bu sözleri duyun hancı, çok kızar ve hemen atına binip rahiplerin bulundukları manastıra gider. Yaptıklarına inandığı bu pislikten dolayı rahiplere bağırarak: “-Ey zina edenler ve kötülük yapanlar! Rahiplere, iffetli ve Allah korkusu içinde söylemek yaraşır, sizin gibilerin yaptığı gibi, ahlaksızlık etmek değil.” der. Bu sözleri duyan başrahip hancıya: “Ey sevgili amca! Niye bu kadar öfkelisin? Sana ne oldu?” der. Hancı da başrahibe bağırarak: “İyiliklerimin karşılığında bana kötülük ettiniz. Ben sizi sevgiyle ağırlarken siz benim kızımı kirlettiniz. Oysa insanlar, dünyayı terk ettiniz ve Allah’a vardınız diye, size mutlu diyorlar.” der. Bunun üzerine başrahip, hancıya bu işin kimin yaptığını sorar. Hancı da ona: “Marianos” der. Başrahip aldığı cevapla beraber Marianos’a bakıp, hakkında söylenenlerin doğru olup olmadığını sorar. Marianos, bu işin şeytanın bir denemesi olduğunu anlar ve başrahibe: “Kusursuz olan Allah’a övgüler olsun! Ey baba! Rabbimiz adına beni affet. Mesih’in bir kuluyla günaha girdim. Ben de zayıf bir insanım. Düşüp, günah işleyen ilk insan da ben değilim. Senden beni affetmeni diliyorum.” der.

Başrahip, Marianos’tan bunları işitince çok öfkelenir ve üstünden rahiplik giysisini çıkartıp onu manastırdan kovar. Marianos, gözyaşları içinde kendisine verilen cezaya uyar. Ancak, kendi kendine: “Tanrı bana merhamet edinceye kadar bu yöreden başka bir yere gitmeyeceğim.” der. Marianos, manastırın önünde yer alan büyük bir kayalığa çıkar ve orada yaşamaya başlar. Burada gece gündüz ibadet eder, her anını dua ve oruçla geçirir. Manastırın rahipleri oradan geçerken, Marianos’la eğlenip onu aşağılarlar. O ise, Mesih’in sevgisi için, bütün bunlara sabreder. Manastıra gelen ziyaretçiler ile yoldan geçen insanlar, ona kovulma nedenini sorduklarında Marianos onlara: “Tanrı’nın bir kuluyla günaha girdim ve bu yüzden manastırdan kovuldum.” der.

Marianos, yaz kış, sıcak soğuk demeden, açlık ve susuzluk içinde, büyük bir sabırla hep bu kayalık yerde kalmaya ve toprak üzerinde yatmaya devam eder. Bir müddet sonra hancının kızı, dünyaya bir erkek çocuk getirir. Hancı, doğan çocuğu hemen alıp Marianos’un kaldığı yere götürür ve ona: “Ektiğin o kötü tohumu al!” der. Marianos, bu defa da kendisine verilen bu cezayı kabul eder. Hemen çocuğu hancıdan almaktadır, gayretle ve zahmetle büyötmeye başlar. Gece vakti çocuk ağladığı zaman, Tanrı’nın onun göğüslerine indirdiği sütle, çocuğu emzirir. Gündüzleri ise, çocuğu çobanların yanına götürüp koyunlardan süt içirir. Bu zor ve acı yaşama Marianos ancak üç sene sabreder. Çocuk biraz büyödüğünde onu kollarının üstünde taşıyıp, günahını açığa vurarak, insanlara: “Lütfen kardeşlerim, benim için dua edin, Tanrı günahımı affetsin.” der. Marianos’un yanından geçen herkes, ona acımaya başlar ve onun için Tanrı’ya dua ederler. Bundan sonra Marianos, Allah’a gerçek bir dönüş yapar. Manastır dışında geçirdiği üç yıl boyunca kimse onun ne yemek yediğini ne de uyuduğunu görmemiştir. O gece gündüz günahını açığa vurup onun için hep ağlamıştır.

Manastırdaki diğer rahipler, Marianos’un bu tövbesini ve günahı için ağlayışlarını görünce, başrahibe gidip ona acıması ve tekrar manastıra alması için ricada

bulunmaktadırlar. Başrahip de onların ortaklaşa aldıkları bu kararı onaylar. Böylece Marianos'u ve onunla çocuğu da manastıra almaktadırlar. Marianos, manastıra girdiği zaman, diz üstü çöküp rahip kardeşlerinin önünde secde eder ve ağlayarak onlara: "Kardeşlerim beni affedin. Ben rezil ve günahkâr biriyim. Benim için dua edin." der. Bu istek üzerine rahipler de acı içinde çok ağlayıp, onun için Allah'a dua etmeye başlarlar. Marianos, manastıra girdiği günden itibaren çocuğun terbiyesiyle ilgilenmeye devam eder. Çocuğu, kilise öğretisiyle yetiştirir ve onu rahiplik hayatına yönlendirir. On sene sonra Marianos, başrahipten çocuğa rahiplik giysisi giydirmesini rica eder. Başrahip, Marianos'un bu isteğini kabul eder ve çocuğa rahiplik giysisini giydirir. Bundan her ikisi de iyi işler yapmaya başlarlar.

Marianos, kırk yıl rahiplik hayatı yaşadıktan sonra, zor bir hastalığa yakalanır. Üç gün boyunca odasında kalır ve kiliseye gitmez. Başrahip, pazar günü de onu kilisede görmeyince, nerede olduğunu sorar. Bunun üzerine rahipler, Marianos'u çağırmak için odasına giderler ancak odaya geldiklerinde onun ölmüş olduğunu görürler. Hemen başrahibe gidip olayı anlatırlar. Başrahip, olayı duyunca rahiplere: "Tanrım, Sana övgüler hamd olsun! Ölümünden kurtulabilecek kimse yoktur. Ne iyiler Ne kötüler. Ve tanrı her insana ameline göre davranacak. Acaba Marianos Mesih'in karşısına hangi yüzle çıkacak? Ve yaptığı günah için ona nasıl cevap verecek?" der. Daha sonra başrahip, onun defnedilmesi için kiliseye getirilmesini ister. Bunun üzerine rahipler, defin hazırlıklarına başlarlar. Onu keten bir beze sardıkları sırada erden bir kız vücuduyla karşılaşınca çok şaşırırlar. Marianos'un erkek değil de bakire bir kız olduğunu anlayan, rahipler yüzlerini döverek ağlamaya ve ağıtlar yakmaya başlarlar.

Başrahip ağıt ve ağlama seslerini duyunca olanları anlamak için dışarı çıkar. Rahipler, korku içinde bu mucizevi durumu ona: "Ey baba! Bizim erkek sandığımız bu Marianos'un bakire bir kız olduğu anlaşıldı." derler. Başrahip söylenene inanmayıp kendi gözüyle görmek ister. Kendi gözüyle gördüğü zaman, dizlerinin üstüne çöküp ağlamaya başlar. Bunun üzerine, başrahible birlikte orada bulunan bütün rahipler yere diz çöküp Azizeden af dilerler ve ona: "Vay halimize ey temiz Azize! Sen saf ve tertemiz iken biz seni suçladık ve sana zulmettik. Seni manastırdan kovduk. Rabbimiz için bizi affet. Çünkü biz bunları bilmeden yaptık." derler. Daha sonra azize Mariana'nın ayaklarının önünde hepsi başlarını eğip ağlayarak: "Diridir Rab Allah! O, yaptığımız günahları affetmeyinceye kadar başımızı yerden kaldırmayacağız." derler ve yerler ıslanıncaya kadar ağlarlar. Bunun ardından gökten şöyle bir ses işitilir: "Tanrı yalvarışlarınızı ve ağlayışlarınızı kabul etti. Sizi affetti." Başrahip, ağlamaya devam ederken bir yandan da "Ey temiz Azize! Herkesten çok, ben sana zulmettim. Senden beni affetmeni diliyorum." der. O anda bir mucizeyle Azize, başrahibe: "Tanrı bunu sana günah saymasın. Ey baba! Çünkü sen olanları bilerek yapmadın. Ancak, sizden hepimizin beni dualarınızda anmanızı istiyorum." der.

Bunun üzerine başrahip, rahiplerin toplanmasını ve rahibelerin de onlara katılmasını ister. Böylece yedi gün yedi gece Azizenin kutsal bedeni üzerinde dua etmeye başlarlar. Başka birçok kişi de Azizenin bedeninden bereketlenmek için oraya toplanır. Azize için dualar yapıldığı sırada, Allah'ın hikmetiyle, hancı da oradadır. Başrahip hancıya Marianos'un vefat ettiğini bildirir. Bunu duyan hancı kötü sözler savurup sövmeye başlar. Başrahip, hancıdan susmasını ve tövbe etmesini ister. Sonra da ona dönerek: "Tanrı seni buraya bu mucizeyi görmek için yolladı. Marianos'un bakire bir kız olduğu anlaşıldı." der. Bu haberi duyan hancı, yüzünü döverek kendini yere atar. Acı bir ağlayışla ağıt yakarak: "Vay halime! Kızım benimle eğlendi. Marianos hakkında bana yalan söyledi. Ve ben ona inandım." der.

Başrahip ve rahipler, oradakilere Azizeyi uğurlarken, ellerine zeytin dallarını, fener ve tütsü almalarını söyler. Rahiplerde, bu şekilde Azizenin kutsal bedenini alarak mezara götürmek için yola çıkarlar. Bu sırada hancı, aniden onların önlerine çıkıp onları durdurur ve yüksek sesle ağlayarak onlara: "Azize beni affetmeyinceye kadar onun defnine müsaade etmeyeceğim." der. Daha sonra gökten: "Günahların af olundu." diye bir ses işitilir. Bunu üzerine hancı Azizenin defnedilmesine izin verir. Azizenin defni sırasında, orada bulunan gözleri görmeyen bir rahip de Azizenin cesedinden kutsanır ve görmeye başlar. Rahip, gözlerinin görmesinden sonra Tanrı'ya şükreder. Azize Mariana'nın mezarı üzerinde Tanrı, daha birçok mucizenin yaşanmasını sağlar.

Azizenin cesedini mezara koyulacağı sırada şeytan, kudurmuş bir köpek şeklinde, hancının kızı ve günahı işleyen kralın elçisinin içine girer. İkisi de delirerek Azizenin mezarına saldırmaya başlarlar. Orada bulunan rahip ve rahibeler topluluğu, şeytanın, hancının kızı ve kralın elçisine nasıl azap çektirdiğini görürler. Şeytanın onlara çektirdiği bu azap sonuncunda hancının kızıyla kralın elçisini günahlarını itiraf etmek zorunda kalırlar. Onlar günahlarını itiraf edince, şeytan onları kuvvetlice sarsıp Azizenin mezarının üzerine atar. O anda siyah bir köpek şeklinde, şeytanın onlardan çıktığı görülür. Orada toplanmış olanlar, bu mucizeyi görünce çok şaşırırlar ve Allah'ı yüceltmeye başlarlar.

Azize Mariana 74 yıl yaşamış sonra da bu geçici ve sıkıntılarla dolu dünyadan ebediyete intikal etmiştir. Defnedildikten sonra Azizenin mezarının üstünde ve manastırın çevresinde günlerce bir nur görülür. Azize Mariana'nın dualarıyla Tanrı'dan günahlarımızın affını ve bizi şeytanın kötü tuzaklarından kurtarmasını dileyelim. Azize Mariana'nın dua ve bereketleri bizimle olsun. Amin.⁷²⁸

Süryani'ler bu anlatı bağlamında Halkalı Köyü'nde bulunan kilisenin, Azize Mariana adına o dönemde inşa edildiğini düşünürler.

4.4.3.6. Surp Kevork Kilisesi

Surp Kevork Kilisesi, Ermenilere ait bir kilise olup Kızıltepe ilçe merkezinde, Tepebaşı mahallesinde yer almaktadır. Tarihte Kızıltepe merkezinde "Tell Ermen" adı verilen bölgede Ermenilerin yaşadığı bilinmektedir. Günümüzde bu bölge, ilçeye bağlı Tepebaşı Mahallesi olarak adlandırılmıştır.⁷²⁹

Surp Kevork Kilisesi, tahmini 19. yy. da Katolik Ermeni cemaati tarafından inşa edilmiş olup kilisenin yapısında kullanılan taşların, Düneysir (Ulu Cami) Camisi'nin harabelerinden getirildiği Kızıltepe halkı tarafından ileri sürülmektedir. Günümüzde kullanılmaz hale geldiğinden ibadete de kapatılmıştır. 1932 yılında il özel idaresine devredilen kilise, 1940 yılında maliye hazinesine bırakılmıştır.⁷³⁰ Kilise, 2007 yılında da Mardin Ermeni Katolik Vakıf'ına devredilmiş olup restore edilmesi beklenmektedir. Saha araştırması sırasında kilisenin iç tarafını yakından görme imkânı elde edilememiştir. Yapılan gözlem bağlamında ön tarafında küçük bir bahçe bulunan kilise, taştan inşa edilmiş olup iki katlı, tavanı düz, girişinde kemerli sütunları bulunan bir yapı şeklindedir (bkz. Fotoğraf 38).⁷³¹

⁷²⁸ Bu öykü, İstanbul Süryani Metropolitliği Sekreteri Levon tarafından, Kırklar Kilisesi Hori episkopos'u Gabriel Akyüz'e gönderilmiştir. Bizler de Gabriel Akyüz tarafından bize ulaştırılan bu öyküyü çalışmada yer vermeyi uygun gördük.

⁷²⁹ Göyünç, "XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı", s.66; Sarıbyık, "XII. Yüzyılda Bir Ticaret ve Kültür Şehri Olarak Kızıltepe/ Koçhisar / Düneysir", s.599; Demir, "Ve Kızıltepe", s.24.

⁷³⁰ Demir, "Ve Kızıltepe", s.25; Günel, "Mardin İlinde Kültürel Çekicilikler ve Turizm Amaçlı Kullanım Olanakları", s.157.

⁷³¹ K.K.55, 99, 131.

5. YÖREDEKİ EFSANE VE ANLATILAR

Halk inanışlarında efsaneler ve anlatılar, içerikleri bakımından önemli bir yer tutmaktadır. Efsane ve anlatılarda halkın geçmişine yönelik yaşandığına inanılan pek çok olay yer almaktadır. Bizler de çalışma alanı olan Kızıltepe ve çevresinde yaşayan halkı tanıma, halk inanışlarını anlama ve öğrenmeye yönelik çalışmalarda bu anlatılara yer verilmesinin uygun olduğunu düşünmekteyiz. Çalışmanın bu bölümünde Kızıltepe ve çevresinde geçmişten günümüze kadar anlatıla gelen efsane, hikâye ve çeşitli anlatılara yer verilecektir.

5.1. Yörede Anlatılan Efsaneler

Bir milleti tanımanın bir yolu da efsanelerdir. Çünkü efsaneler de tıpkı masal, hikâye, destan, tekerleme, atasözü gibi halk tarafından üretilen, sözlü gelenek vasıtasıyla asırlarca yaşatılan, dilden dile aktarılan, yazının keşfiyle yazıya geçirilen halk kültürünün bir ürünüdür. Dolayısıyla efsaneler toplumların en önemli kültür ürünlerinden biridir. Farklı tanımları olmakla beraber efsane, eski çağlardan beri söylenegelen, olağanüstü varlıkları, olayları konu edinen hayalî hikâye, söylence ya da gerçeğe dayanmayan, asılsız söz, hikâye gibi anlatılar olarak tanımlanmaktadır.⁷³² Bir başka deyişle efsane; kişi, olay ve yer hakkında söylenen, inandırıcılık özelliği taşıyan, çoğunlukla olağanüstülükler yer veren, geçmişin derinliklerine dayanan, kısa, yalın, ağızdan ağza aktarılan, belli bir üslubu ve şekli olmayan anonim halk anlatımları olarak ifade edilmektedir.⁷³³ Bununla birlikte efsanenin dini, tarihi, yaratılış vb. gibi çeşitleri de bulunmaktadır.⁷³³

Halk arasında efsaneler; yaşanmış ve geçmişte gerçekleşen olayların yansıması olarak kabul edilmektedir. Özellikle dini anlatılarda bir inanma söz konusu olması sebebiyle halkın efsaneleri gerçek olarak kabullenmesinde önemli bir rol oynadığı görülmektedir.⁷³⁴ Anadolu'nun birçok bölgesinde olduğu gibi Kızıltepe ve çevresinde de anlatılan bazı efsaneler bulunmaktadır. Efsanelerde ağırlıklı tema olarak yapılan bir hataya karşılık verilen bir cezanın söz konusu olduğu görülmektedir. Bu nedenle yörede efsanelerin genellikle çocuk terbiyesinde kullanılan bir yöntem olduğu söylenmektedir. Büyüklerin bu anlatılarla çocuklara hayat dersi vermek istedikleri zikredilmektedir. Bunun yanı sıra çocukların anlatılardan ibret almaları amacıyla anlatı sonunda; "Kardeşini öldürme pepuk kuşu olursun, nimete saygısızlık yapma baykuş olursun, kimsenin namusuna bakma yoksa leylek olursun, ticarete hile yapma kaplumbağa olursun." gibi bazı söylemlerde bulundukları belirtilmektedir. Bu bağlamda anlatılarla büyüyen çocukların güzel ahlaklı, düzgün karakterli, nerde nasıl davranacağını bilen kişiler olacağı düşünülmektedir.⁷³⁵

5.1.1. Melmetun Kız Efsanesi

Melmetun kız efsanesinin bir pınarla ilgili olduğu söylenmektedir. Efsanenin ne zaman vuku bulduğu bilinmemekle beraber efsaneye göre eski adıyla Hâferi Köyü, Müslüman ve Hristiyan ailelerin birlikte yaşadığı ancak Hristiyanların çoğunlukta olduğu bir köydür. Bu köyde iki farklı dine mensup insanlar birlikte yaşam sürerler. Bu sırada Hristiyanların üç kat üzerine inşa ettikleri ihtişamlı kiliseleri (günümüzde halen kalıntıları bulunmaktadır) ve aynı şekilde Aslan Dağı'nın zirvesinde yer alan bir kaleleri vardır. Kilisede o dönemin en büyük keşişleri, zirvedeki kalede ise bu keşişlerin başı olan Nemrut adında şanı büyük bir papaz yaşar. Yaşadığı kalenin bölgeye hâkim olması gibi, Nemrut'un kendisi de gerek keşişlere ve gerekse bölgede yaşayanlara adeta bir kral

⁷³² <https://sozluk.gov.tr/?kelime=kent%20efsanesi>, (30.03.2020).

⁷³³ Sibel Yağmur Karadeniz, "Efsane ve Mitoloji Üzerine Genel Bir Değerlendirme ve Efsane Mitoloji İlişkisi", Asia Minor Studies, 6(12),2018, s.319.

⁷³⁴ Sancak, "Mardin Efsaneleri", s.20.

⁷³⁵ K.K.14, 28, 30, 52, 54, 98, 119.

gibi hükmetmeye çalışır. Bir işaretinin bile emir olarak kabul gördüğü bölgede, muazzam bir itibara sahip olan Nemrut'un güzelliği dillere destan olan, endamlı ve namı ile çevreye ün salan Melmetun adında bir de kızı vardır.

Melmetun, çok güzel olmasının yanında boylu poslu, çok güçlü, pehlivan yapılı bir genç kızdır. Nemrut'un evi, kalenin içindedir ve onun izni olmadan hiç kimsenin o eve girip çıkamaya hakkı yoktur. Evin bütün ihtiyaçları da babasının izniyle Melmetun kız tarafından karşılanır. Melmetun kız, evin su ihtiyacını karşılamak üzere koca bir mandanın derisinden yapılmış su tulumunu eline alır ve bir nefeste kalenin aşağısında bulunan dereye iner. Sonra da tulumu suyla doldurur ve yine tek bir nefeste su tulumu ile eve çıkar. Melmetun kız o kadar güçlü ki yorulmak nedir bilmez. Melmetun kız bu işleri yaptığı sırada çevrede bulunan hiç kimse dönüp de ona bakamaz. Çünkü babası gaddar biri olduğu için kimse onun gazabına uğramak istemez.

O dönemde sayıları az da olsa köyde yaşayan Müslümanlar vardır. O Müslümanlardan olan bir derviş de köyün yakınında bir mağarada inzivaya çekilir ve orada yaşamaya başlar. Derviş mağarada namaz kılar, tespih çeker, zikir yapar, bazen de güzel sesiyle Kur'an'ı Kerim okur. Günlerden bir gün yine Melmetun kız, su doldurmak için dereye iner. Suyu doldurup kaleye çıkacağı sırada civardaki bir mağaradan Müslüman dervişin okuduğu Kur'an'ı Kerim'i işitir. Sonrasında merakına yenik düşerek sesin geldiği yöne doğru gider ve okunan Kur'an'ı dinlemeye başlar. Kur'an okuyan sesteki etkilenen Melmetun kız, sese ve o sesin sahibi dervişe âşık olur. Bunun üzerine dervişin yanına gider, kelime-i şهادet getirir ve Müslüman olur. Ancak Müslüman olduğunu babasından gizler. Çünkü farklı bir dine inanmaya başlamasından ötürü babasının vereceği tepkiden korkar. Müslüman olmasından sonra Melmetun kızın pınardan su doldurarak kaleye götürme işi, geçmişe nazaran daha uzun sürmeye başlar. Çünkü git gide gücü ve takati zayıflamaya başlar. Melmetun kızın gücü o kadar tükenir ki su almak için bir nefeste inip çıktığı kaleden bir daha inemez hale gelmiştir.

Melmetun kızdaki değişimin farkına varan Nemrut, kızının bu haline çok üzülür. Öte yandan bu durumun nedenini araştırmaya başlar. Araştırma sonucunda olayın aslını öğrenen Nemrut, kızına çok kızar ve onu cezalandırmaya karar verir. Nemrut halk içinde kral gibi karşılanan biridir. Bundan dolayı baba olduğunu umursamadan bir kral gibi öfkeyle kızının saçlarından tutar ve sonra da kaleden aşağı atar. Başka bir anlatı da ise Nemrut'un Arslan Dağı'nın zirvesine mancınıklar yerleştirdiği ve bu mancınıklarla kızını oradan aşağıya doğru fırlattığından söz edilmektedir. Kaleden aşağıya atılan Melmetun kız, buradaki kayalıklara, taşlara çarpar ve parçalanarak orada can verir. Melmetun'un düştüğü, parçalara ayrıldığı o noktada bir anda sular akmaya başlar. Melmetun kızın parçalanan bedeninden akan kanlar da üzerine düştüğü kayalarda ve taşlarda leke olarak kalmaktadır. Kemikleri ise pınarların akıp gittiği yerde ağaçlara dönüşür. O günden sonra oluşan bu pınarlar, yörenin hayat kaynağı olur.

Melmetun'un ölümüyle meydana gelen pınarlarla ilgili olarak zaman içinde bazı inanışların ortaya çıktığı görülmektedir. Buna göre pınarın etrafındaki ağaçların Melmetun kızın kemiklerinin ağaca dönüşmesiyle ortaya çıktığına inanılmaktadır. Bu ağaçların da en önemlisi nar ağacıdır. Bu ağaçlardan koparılıp yenilen nar tanelerinin hiçbirinin ziyan edilmemesi gerekmektedir. Çünkü bir tek nar tanesinin dökülmesi halinde döken kişinin İlahi bir zarar göreceğine inanılmaktadır. Ağaçlarla ilgili başka bir inanışa göre pınardan su içen ya da yararlanan kişiler aynı zamanda etrafta yetişen zeytin, dut ve incir gibi ağaçlardan birer tane meyve kopartıp yemeleri halinde kismetlerinin bol ve şanslarının da açık olacağı tasavvur edilmektedir.

Diğer bir inanış ise Melmetun kızın düştüğü yerde ortaya çıkan pınarın zemininde bulunan ve Melmetun kızın kan lekeleri olduğuna inanılan farklı boyutlar da olan çakıl taşları ile ilgilidir. Buna göre kısır olduğu düşünülen kadının çakıl taşlarının en küçük ebatla olanından bir tane yutması halinde çocuğunun olacağına inanılmaktadır. Bunun yanı sıra günümüzde o civarda yaşayan birisinin pınarın aktığı zemindeki lekeli taşların hemen hemen hepsini toplayarak eve götürdüğünü ancak ertesi gün tekrar pınarın yanına gittiğinde zemindeki taşların büyük bir bölümünde yine kan lekesi gördüğünü ileri sürülmektedir. Yaşanan bu olayın efsanenin gerçekliğine dair bir kanıt olduğu düşünülmektedir. Diğer yandan suda yaşayan balıkların da kutsal olduğuna inanılmaktadır. Bu yüzden kimsenin balıklara dokunmadığı söylenmektedir. Yörede

pınarın ziyaret günleri çarşamba ve perşembedir. İnsanlar özellikle bugünlerde pınarı ziyaret etmekte, şifa niyetiyle pınarın suyunu içmekte ve çevresinde yetişen ağaçların meyvesinden yemektir.⁷³⁶

5.1.2. Hassıt Marâni (Mariya'nın Uyanışı) Efsanesi

“Hassıt Marâni (Mariya'nın Uyanışı)” yöre halkı arasında anlatılan efsanelerden birisidir. Efsanenin bir özelliği de Mardin'in ismi ile ilgili olduğunun düşünülmesidir. Buna göre anlatıda bir kralın “Mariya” adında bir kızı olduğu ve zaman içerisinde “Mariya” isminin değişikliğe uğrayarak “Mardin” haline geldiği iddia edilmektedir. Bu çerçevede “Mariya” ismi zamanla “Merani”, “Merani”, “Marin” ve en sonunda da “Mardin” şekline dönüştüğü zikredilmektedir. Efsanenin olduğu dönemde, şehrin farklı bir isimle anıldığı ancak o dönemle ilgili bilgi ya da dokümanların olmamasından ötürü bu ismin bilinmediği belirtilmektedir.

Efsaneye göre zamanın birinde bir ülkenin iyi kalpli bir kralı ve bu kralın da dillere destan “Mariya” adında güzel bir kızı vardır. Günün birinde kralın kızı aniden hastalanır ve uyumaya başlar. Ancak hasta kız, uyuduğu günden sonra bir daha uyanamaz. Kral elinden geleni yapar, bunun için çevredeki hekimleri çağırır ve her türlü tedavi yöntemini uygulatır, aynı zamanda büyücüler de ellerinden gelen her türlü büyü ve sihirlerini yaparlar, lakin kızın uyanmasını sağlayamazlar. Kral üzüntüsünden ne yapacağını bilemez. Günlerden bir gün, genç kız uykusundan aniden uyanır ve iyileşir. Kral, kızının iyileştiğini görünce çok mutlu olur ve o haftayı tatil günleri olarak ilan eder. Kral, çevre halka mutluluğunu göstermek için bir hafta boyunca halkını saraya davet ederek onları yedirir, içirir ve eğlendirir. Böylece bu hafta insanların saraya gelerek eğlendiği ve hiçbir işle uğraşmadığı bir zaman dilimi olur. Kral, her yıl bu haftayı “Mariya'nın Uyanışı” olarak kutlamaya devam eder. Bu kutlamanın bahar mevsimin ilk haftasına denk gelmesi nedeniyle halk arasında bu hafta “baharın uyanışı” olarak da anılmaya başlar.

Günün birinde kral ölür. Kral öldükten sonra halk bir araya gelir ve bu haftayı nasıl kutlayacaklarını görüşürler. Çünkü kral sağlığında halkını bir hafta boyunca sarayında misafir etmiş, onlara çeşitli ikramlarda bulunmuş ve eğlenceler düzenlemişti. Şimdi kral olmayınca da onun yerine kimse bu etkinlikleri düzenlemek istememiş. Bunun yerine halk, o haftayı etkinlikleri değiştirerek kutlamaya karar verir. Buna göre o hafta boyunca evlerde hiçbir işin yapılmaması, eğlencelerin düzenlenmesi, çeşitli oyunların ve gösterilerin yapılması şeklinde bir plan yapılır ve bundan sonra her yıl bu hafta planlanan şekilde kutlanmaya başlanır. Günümüze kadar da halkın kutlamaları benzer şekilde sürdürdükleri söylenmektedir.⁷³⁷

Bu haftanın Mardin de iki farklı tarihte kutlandığı görülmektedir. Buna göre Mardin de hicri takvime göre mart ayının üçüncü haftası “Hassıt Marâni” (Uyanma Haftası) olarak adlandırılmaktadır. Tabiat ananın kıştan topladığı enerjiyle yeşil bir örtüye kavuştuğu, canlılığın başlaması, uyuyan her canlının uyanması, kısacası uyanışı temsil etmesinden dolayı bu isim verilmiştir. Bu haftada yöre halkı genellikle piknik yapmaktadır.⁷³⁸ Diğer yandan Mardin merkezde mayısın ikinci haftasının herhangi bir günü “Hassıt Marâni” günü olarak kutlanmaktadır. Halk bu günde aileleri ile birlikte kale arkasındaki bahçelere giderek piknik yapmakta ve hep birlikte eğlenmektedir.⁷³⁹

5.1.3. Çoban Efsanesi

Çoban efsanesi, yörede farklı versiyonlarıyla hemen hemen herkes tarafından bilinen bir anlatıdır. Geçmişten günümüze kadar bu anlatıların sözlü gelenekle nesilden

⁷³⁶ K.K.131; Güler, “Mardin Folkloru Gelenekler-Görenekler”, ss.158-16; Demir, “Ve Kızıltepe”, ss.107-109.

⁷³⁷ K.K.55, 99.

⁷³⁸ Ayan, “Mardin Folkloru”, s.224.

⁷³⁹ Noyan, “Yıldızlara Yakın Şehir MARDİN”, s.198.

nesile aktarıldığı görülmektedir. Yöredeki anlatıya göre koyun sürüsü olan bir çoban vardır. Çoban, sürüsünü her gün dağlarda, meralarda otlatır sonra da eve döner. Günlerden bir gün çoban, bilinmeyen bir konuda anne ve babasıyla tartışır. Tartışma o kadar büyür ki sonunda anne ve babası oğullarına beddua ederler. Tartışma sonrası çoban, sürüsünü de alır ve evden çıkıp gider. Bir tepenin üzerine çıktığı sırada ise aldığı beddua nedeniyle çobanın ve koyunları taşla dönüşür.⁷⁴⁰

Diğer bir anlatıya göre ise kuzuları olan bir çoban vardır. Çoban, dağlarda sürüsünü otlattığı sırada karşısına aniden gavur (kâfir) düşmanlar çıkar. Bunun üzerine çoban kendi kendine düşmana esir olmaksızın yok olmayı düşünür ve o sırada ellerini kaldırarak: “Allah’ım beni bu gavur öldüreceğine sen beni taş et.” diye dua eder. Allah da duasını kabul eder ve o anda çoban ve kuzuları taşla dönüşür.⁷⁴¹

Bir başka anlatıda ise yalnız başına yaşayan, çok fakir, aciz, sürekli şikâyet eden ve koyunları olan bir çoban vardır. Çoban, bî çare halinden dolayı sürekli olarak: “Allah’ım beni taş et.” diye dua etmektedir. Bunun üzerine günün birinde bu duası kabul olur ve hem kendisi hem de koyunları taş olur.⁷⁴²

Çoban ve sürüsünün taşla dönüştüğü düşünülen yerin Mardin merkezde bulunan Sultan Şeyhmus türbesinin karşında yer alan tepelerdir. Yöre halkı, Sultan Şeyhmus’tan karşıya bakıldığında tepedeki taşların insan ve koyun gibi görüldüğünü söylemektedir. Bu bağlamda taşların, şekil benzerliği olayın efsane olarak ölümsüz hale gelmesinde rol oynadığı görülmektedir. Diğer yandan yöre insanının duyduğu bu efsaneler sebebiyle tepedeki taşlık bölgeyi de ziyaret haline getirdikleri zikredilmektedir.⁷⁴³

5.1.4. Şahmeran Efsanesi

Şahmeran efsanesi Arap, İran ve Anadolu’nun çeşitli yörelerinde bilinen efsaneler arasında yer almaktadır. Efsanenin yörede bilinmesinden dolayı çalışmada yer verilmesi uygun görülmüştür.

Yörede efsaneyle ilgili bir anlatı şöyledir; zamanın birinde, bir vezirin oğlu arkadaşları tarafından ıssız bir yere götürülür ve bir kuyuya atılır. Arkadaşları tarafından kuyuya terk edilen genç, burada gördüğü bir deliği genişleterek daha büyük bir yer bulur, oraya geçer ve sonra da orada uyuya kalır. Uyandığında etrafının yılanlar ve ejderhalarla çevrilmiş olduğunu görür. O sırada yarı insan yarı yılan olan, yılanların padişahı olarak bilinen Şahmeran’ın yanına getirilir ve ona kendisine yapılan ihaneti anlatır. Gencin anlattıklarını dinleyen Şahmeran, onu kuyudan çıkaracağına dair söz verir. Ancak Şahmeran’ın bir şartı vardır, bu şart ise gencin, Şahmeran’ın yerini kimseye söylememesidir. Genç, şartı kabul eder ve Şahmeran’a söz verir. Şahmeran da onu kuyudan çıkarır. Memleketine dönen genç, ülkesinin hasta hükümdarının iyileşebilmesi için, Şahmeran’ın etinin önerildiğini öğrenir. Aynı zamanda hükümdarın, kendisini iyileştirecek kişiyi hem vezir yapacağını hem de ona güzel kızını vereceğinin haberini de alır. Bunun üzerine genç, Şahmeran’a ihanet eder ve onun yerini hükümdarın adamlarına söyler. Hükümdarın adamları Şahmeran’ı bulup öldürür. Daha sonra Şahmeran’ın etini yiyen hükümdar, sağlığına kavuşur. Efsane, Şahmeran’ın insanogluna olan sadakati ve iyi niyetine karşılık gördüğü ihaneti anlatmaktadır.”⁷⁴⁴

Halk arasında bilinen bir diğer anlatıda şu şekildedir; günlerden bir gün bir grup genç avlanmaya çıkar. Av sırasında adı İbrahim olan bir genç, derin bir çukura düşer. Arkadaşları ne kadar uğraş verse de onu çukurdan çıkaramaz. Bunun üzerine arkadaşları İbrahim’e: “Biz seni buradan çıkarmak için yardım getirmeye gidiyoruz.” derler ve oradan ayrılırlar. O sırada İbrahim, çukurun içinde büyük bir delikten bir yılanın gittiğini görür ve İbrahim de bir çıkış yolu bulurum ümidiyle yılanı takip etmeye başlar. Ancak yılan, onu çıkış yerine yarısı yılan yarısı insan olan yılanları kraliçesi Şahmeran’ın olduğu yere getirir. Şahmeran, o kadar güzel biridir ki genç onu görür

⁷⁴⁰ K.K.14, 28, 52, 54.

⁷⁴¹ K.K.7, 16, 101, 110, 143, 147.

⁷⁴² K.K.17, 41, 66, 82, 83, 115.

⁷⁴³ K.K.7, 14, 16, 17, 28, 41, 52, 54, 66, 82, 83, 101, 115, 147.

⁷⁴⁴ Demir, "Ve Kızıltepe", ss.110-111.

görmez ona âşık olur. Şahmeran, genci fark ettiğinde ona: “Ey insanoğlu! Senin burada ne işin var, burası benim yerimdir, nereden geldin? Nereye gidersin?” diye sorar. Bunun üzerine genç, başından geçenleri ona bir bir anlatır ve maksadının buradan kurtulmak olduğunu ve onun hazinesinde gözünün olmadığını söyler. Genç, Şahmeran’a kedisini bırakması için yalvarır ve ona: “Benim yaşlı, tek başına kalan bir anam var, ben onun tek erkek çocuğuyum, şimdi o beni çok merak etmiştir, bırak gideyim. Sana söz veriyorum, senden hiç kimseye bahsetmeyeceğim.” der. Bunun üzerine Şahmeran da: “Ben bundan nasıl emin olabilirim?” diye ekler ve gence, sırtını açıp kendisine dönmesini söyler. Şahmeran, gencin sırtının ortasına kendi mührünü yerleştirir ve sonra da: “Sen bu mührü birine gösterdiğin takdirde senin başını uçururum, bunu sır olarak saklayacaksın.” der. Daha sonra genç bu halde Şahmeran’ın yanında yaşamaya başlar. Aradan bir yıl geçer ve İbrahim, artık annesinin özlemine dayanamaz hale gelmiştir. Bunun için İbrahim Şahmeran’a: “Ne olur izin ver, bir gece annemi görüp geleyim.” diye yalvarır. Şahmeran, İbrahim’in yalvarmasına dayanamaz ve ona: “Tamam, gidebilirsin.” der ve gencin bir gece gidip gelmesine izin verir. Ancak geri dönmezse ondan intikam alacağını da belirtir. Genç, tanınmamak için yaşlı bir adamın kılığına bürünür ve annesinin yanına bir gece vakti gider. Annesi, oğlunu karşısında gördüğünde çok mutlu olur, ona sarılır sonra da: “Oğlum nerelerdeydin? Başına ne geldi?” diye sorular sorar. Bu sorular karşısında İbrahim de annesine: “Ne sor ana, ne de ben anlatayım.” der ve konuyu kapatarak hiçbir şey anlatmaz.

O sıralarda ülkenin kralı amansız bir hastalığa yakalanır. Ülkede ne kadar hekim varsa hastalığı tedavi etmek için uğraş verir ancak bir türlü çare bulunamaz. Bu arada kralın bir tane sihirbazı vardır. Bu sihirbaz kralın yanına gelir ve ona hastalığının tek şifasının Şahmeran’ı öldürüp kanını içmesi olduğunu söyler. Kral, iyileşeceğine sevinir ve hemen ona Şahmeran’ı nerede bulacağını sorar. Bunun için sihirbaz, küresine bakarak: “Şu anda senin ülkende kılık değiştirerek Şahmeran’ın yanından gelen ve annesine ziyarete gelen biri var. Eğer sen bu kişiyi yakalatırsan o da bize Şahmeran’ın yerini söyler.” der. Kral, bu haberi duyunca hemen muhafızlarını gece vakti yaşlı kadının evine gönderir ve İbrahim’i tutuklatır. Genç, gece vakti apar topar saraya getirilir, zindana atılır, sırtındaki giysileri çıkartılır ve ellerinden zincire vurulur. Gencin sırtı açıldığında mühür fark edilir ve mührün içerisine dikkatlice bakıldığında Şahmeran’ın ta kendisi görülmektedir. Aslında Şahmeran, bu mühürle İbrahim’i kendisine bağlamıştır. Bu yolla Şahmeran, gencin ne yapıp yapmadığını izlemektedir. Mührün görülmesi ile birlikte Şahmeran da gencin zorla alı konulduğunu öğrenir. Sihirbaz, gence Şahmeran’ın yerini sorar ancak genç: “Siz beni öldürseniz de ben onun yerini size söylemeyeceğim!” der. Sihirbaz, gençle konuşurken bir yandan da onu yakından inceler ve krala dönerek: “Bu genç, Şahmeran’ın yanında kalmış ve onun mührünü taşıyor, dolayısıyla Şahmeran’ın yerine onu öldürüp kanını içebilirsiniz.” der. Bunun üzerine kral, gencin başını kestirir. Gencin, vücudundaki bütün kanı, bir kap içerisine toplanır. Diğer yandan mühürle gence bağlanmış olan Şahmeran da gencin ölmesiyle o da ölür.

Bu arada sihirbaz kambur biridir. Gencin kafasını yediği takdirde hastalığının iyileşeceğini kendi kendine sesli bir şekilde düşünür. O sırada kralın sadık hizmetçisi bu sözleri duyar ve hemen kraliçeye giderek: “Kraliçem, size söylemek istediğim bir şey var, bunu sihirbaz kendi kendine konuştuğu sırada duydum. Sihirbaz, genci kral için değil kendisi için istedi. Şimdi o gencin kafasını yiyecek ve kendi hastalığına şifa bulacak. Eğer o kafayı yerse o zaman gencin kanı, kralı iyileştirmeyecek.” der. Kral, hasta yatağında olmasından dolayı kraliçe askerleri toplar ve sihirbazı yakalatarak oracıkta öldürtür. Daha sonra ölen gencin kanı bir güzel kaynatılır ve şifa olması için krala içirilir. Kanı içen kral, kısa bir sürede iyileşir. Sağlığına kavuşan kral, halkı tarafından sevilen biridir ve ülkesini yönetmeye devam eder.⁷⁴⁵

Şahmeran’ın, Mardin ve çevresine özgü bir figür olduğunun düşünülmesi nedeniyle ev ve iş yerlerinde çeşitli Şahmeran resimleri duvarlara asılmaktadır. Bir figür olmanın ötesinde aynı zamanda bereket getirmesi ve ev halkını korunması amacıyla da Şahmeran resimleri duvarlara asılmakta; farklı tasarımları evlerde

⁷⁴⁵ K.K.110, 143.

bulundurulmaktadır (bkz. Fotoğraf 39). Diğer yandan yöredeki yaygın inanışa göre Şahmeran'ın halen yaşadığı ve insanlardan gizlendiği ifade edilmektedir.⁷⁴⁶

5.1.5. Pepuk Kuşu Efsanesi

Yörede duyduğu pişmanlıktan dolayı küçük bir kızın kuşa dönüşmesini anlatan bir efsane bulunmaktadır. Bu anlatının yörede farklı versiyonları bulunmaktadır. Buna göre annelerini kaybeden bir abi ve onun da bir kız kardeşi vardır. İki kardeş, annelerinin ölümünden sonra birçok sıkıntı ile karşı karşıya kalır. Onların bu durumuna üzülen babaları, çocukların karşılaştığı güçlükleri hafifletmek amacıyla başka bir kadınla evlenir. Ancak üvey kadın çocukları sevmez, onlara kötü davranır ve sürekli eziyet eder. Çocuklar, üvey annelerinden korktukları için bu durumu babalarına da söylemezler.

Baharın gelmesiyle birlikte köyün dağlarında yetişen kengerlerin toplama zamanı gelmiştir. Kengerleri toplamak için köyün bütün çocukları bir araya toplanır ve hep birlikte dağa giderler. Üvey anne de çocukları kenger toplamaya gönderir. Çocukların topladıkları kengerleri içine koymaları amacıyla onlara bir tane çuval verir. Ancak çuvalın dibi deliktir ve çocuklar çuvalın bu durumundan habersizdir. Dağa gelen çocuklar, çevreye dağılır ve kenger toplamaya başlarlar. Bu sırada abi kengerleri yerden söker, kız kardeşine verir ve o da onları torbaya doldurur. Lakin çuval delik olduğu için kengerler yere dökülür ve çocuklar bunun farkına varmazlar. Akşam vakti geldiğinde bütün çocuklar bir araya gelir ve topladıkları kengerlerle birlikte köye dönmek için yola koyulurlar. Ancak iki kardeş çuvallarına baktıklarında içinde hiç kenger olmadığını görürler. Çuvalı boş gören çocuklar, elleri boş halde eve döndüklerinde üvey annelerinin kendilerine yapacaklarından ötürü korkmaya başlarlar. Bunun üzerine kardeşler, birbirini suçlamaya başlarlar. Kız kardeş, abisine: “Kengerleri sen aldın yedin, senin ağzının etrafı yeşillenmiş.” der. Abisi de ona: “Ben sadece parçalanmış küçük bir tane yedim.” diye karşılık verir. Küçük kız, abisine inanmayarak ona: “Şimdi senin karnını açıp bakacağım.” der. Bunun üzerine küçük kız eline sivri bir sopa alır, abisinin karnına batırır ve karnını oracıkta yarar. Ancak karnını açtığında içinin boş olduğunu görür. Daha sonra abisini uyandırmak ister, lakin abisi ölmüştür. Abisinin öldüğünü anlayan küçük kız duyduğu üzüntü ve pişmanlıktan dolayı Allah’a: “Allah’ım! Beni pepuk kuşu yap.” diye dua eder. Duası kabul olan küçük kız o anda kuşa dönüşür.⁷⁴⁷

Anlatının farklı bir versiyonunda kızın dönüştüğü hayvanın bum (baykuş) olduğu söylenmektedir. Buna göre anlatıda biri kız olmak üzere iki kardeş vardır. Bu kardeşlerden kız büyük, oğlan küçüktür. Baharın gelişiyle birlikte abla ve kardeş ellerine birer tane çuval alarak dağlara kenger toplamaya giderler. İki kardeş akşama kadar birlikte kenger toplayıp çuvallarına doldurmaya başlar. Ancak erkek kardeşin çuvalı deliktir ve çocuk da bunun farkında değildir. Zavallı çocuk kengerleri toplayıp çuvala doldurdukça kengerler çuvaldaki delikten bir bir yere dökülür. Çocuğun kengerlerin döküldüğünden haberi yoktur. Akşam olur, eve dönüş vakti gelmektedir ve iki kardeş çuvallarının içine bakarlar. Ablanın çuvalı doludur fakat oğlanın çuvalı boştur. Abla, kardeşinin çuvalını boş görünce sinirlenir ve ona: “Topladığın kengerleri ne yaptın? Yoksa hepsini yedin mi?” der. Küçük kardeş de, ablasına: “Vallahi ben sabahtan beri bir şey yemedim! karnım aç.” der. Ancak ablası ona inanmaz, çok sinirlenir sonra da bu öfkeyle kenger sökmede kullandığı bıçağı eline almaktadır ve erkek kardeşini kalbinden bıçaklayarak öldürür. Kardeşini öldüren abla, ondan kurtulmak amacıyla uçurumdan atmayı planlar ve ayaklarından sürükleyerek cesedi yerde sürümeye başlar. Tam o sırada abla ne görsün, yerde adım adım dökülen, bir çizgi gibi sıralanmış kengerleri görür. Kengerlerin sıra sıra dizilişini takip edince kardeşinin

⁷⁴⁶ K.K.23, 55, 91, 99, 110, 127, 128,129, 134, 143, 144.

⁷⁴⁷ K.K.20, 24, 26, 32, 51, 89, 96, 97, 112, 145; Bu efsanenin benzer bir rivayeti Diyarbakır ve çevresinde de bilinmektedir. Bunun için Salih Almaz'ın 2019 yılında Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı tarafından yayımlanan "*Diyarbakır İli Kocaköy İlçesi Halk İnanışları*", yüksek lisans tezinin ss.63-64'e bakınız.

doğru söylediğini anlar. Hemen gider kardeşinin çuvalına bakar ve onda kocaman bir delik olduğunu görür. Bunu üzerine abla, yaptığına pişman olur ve gözyaşları içinde: “Eyvah! Ben ne yaptım, kardeşim doğru söylemiş, Allah’ım! O zaman benim de canımı al!” diye dua eder. Allah da gökten ona seslenerek: “Sen kardeşinin doğru söyleyip söylemediğini, araştırmadan onu öldürdün, ben de seni bum’a (baykuşa) dönüştürecekim ve dağlarda ‘Keko! (kardeşim) Keko!’ diye öteceksin. Ölene kadar da bum olarak yaşayacaksın.” diye söyler. Sonrasında kız, bum’a dönüşür. Baharın her gelişinde ortaya çıkarak: “Keko! Keko!” diye ötmeye başlar.⁷⁴⁸ Bu iki anlatı haricinde bir başka anlatıda ise ölen erkek çocuğun adının “Yakup” olduğu ve başına aldığı bir darbe sonucunda öldüğü geçer. Diğer yandan Pepuk kuşu yörede bahar aylarında özellikle kenger mevsiminde ortaya çıktığına ve kenger dönemi sonunda da kaybolduğuna inanılan bir kuş türüdür.

Yörede “Pepuk” kelimesi aynı zamanda “Yazık bana!”, “Yazık ona!” gibi anlamlara gelen bir deyim olarak kullanılmaktadır. İnsanlar yaşadıkları talihsizliği ifade etmek için bu kelimeyi söyleyerek içinde bulundukları durumu ifade etmektedir.⁷⁴⁹

5.1.6. Bum (Baykuş) Efsanesi

Köyün birinde bebeği olan bir kadın vardır. Günün birinde bu bebek altını kirletir. Ancak kadının o anda alt temizliği için kullanacak bir bezi yoktur. Onun bu durumunu gören Allah, o anda kadına bebeğin altını temizlemesi için gökten bir mendil gönderir. Fakat kadın gökten inen mendili çok beğenir ve bebeğin altını silmek yerine onu saklar. Bebeğin altını da ekmekle siler. Allah da bu hareketinden dolayı onu cezalandırmaya karar verir ve ceza olarak onu bum’a (baykuşa) dönüştürür. Diğer yandan yörede bu nedenden midir? Bilinmez, baykuş uğursuz bir hayvan olarak görülmektedir.⁷⁵⁰

5.1.7. Leylek Efsanesi

Zamanın birinde insanlar buğday yetiştirmek için kadın erkek demeden tarlada birlikte çalışır. Hasat zamanı geldiğinde ise buğdayları, başakları ile birlikte toplar sonrada kışın kullanmak üzere yere derin bir çukur açar ve çukurlara buğdayları doldurarak muhafaza ederler. O dönemlerde kadınlar, uzun etek ya da elbise giyerler. Ancak o dönemde iç çamaşırın olmayışından ötürü kadınların etek altından mahrem bölgeleri görülmeye müsaitti. Bu durumdan istifade etmek isteyen bir adam da buğdayların konulduğu çukurun birine saklanır. O sırada da bir kadın, elindeki buğdayı çukura atmak için gelir. Kadın, tam buğdayı çukura atarken adam, çukurdan kötü, çirkin bir gülüş atarak oradan kadının mahrem yerine bakar ve onunla alay eder. Allah da adamın bu ahlak dışı davranışından dolayı onu bir leyleğe dönüştürür. O günden sonra leyleğin çıkardığı tuhaf ve çirkin sesin o adamın gülmesi olduğuna inanılmaktadır.⁷⁵¹

Bir başka anlatıda ise adamın biri dama çıkan kadınların etek altından mahrem yerini görmek amacıyla merdiven altında gizlenir. Bu bağlamda adam, merdivenden dama çıkan kadınların mahrem yerini görür. Zira o dönemde kadınların etek altında giydikleri iç çamaşırları yoktur. Allah da onun yaptığı bu ahlak dışı davranışından ötürü onu leyleğe çevirir.⁷⁵²

Farklı bir anlatıda ise insanlarla alay eden ve onlarla dalga geçip kötü kötü gülen bir adam vardır. Adam, alışkanlık haline getirdiği bu terbiyesiz ve ahlaksız davranışlarından dolayı Allah’ın gazabına uğrar ve ceza olarak leyleğe dönüştürülür.

Diğer bir anlatıda leylek ve kırlangıç arasında geçen bir diyalogdan söz edilmektedir. Yörede kırlangıçların kış mevsiminde Kâbe’ye gittiklerinden söz

⁷⁴⁸ K.K.110, 143.

⁷⁴⁹ K.K.14, 30, 98, 119.

⁷⁵⁰ K.K.14, 30, 98, 119.

⁷⁵¹ K.K.14, 30, 98, 119.

⁷⁵² K.K.110, 143.

edilmektedir. Anlatıya göre kırlangıçların bu durumu bilen bir leylek, kış mevsiminde Kâbe'ye gider ve kırlangıca: “Bak bizim oralara bahar geldi, her yer güneş, sıcak ve yemyeşil.” der. Kırlangıç, leyleğin sözlerini biraz düşündükten sonra ona: “Şimdi kış, havalar nasıl sıcak olur? Ama sen oradan geldiğine göre oraları gördün ve bana haber veriyorsun, sana bunun için çok teşekkür ederim.” der. Kırlangıç, leyleğin söylediklerine inanır ve memleketine geri döner. Ancak kırlangıç geldiğinde ne görsün, hava soğuk, yağmur yağıyor ve rüzgâr esiyor. Bunun üzerine leyleğin kendisini aldattığını anlar. Ancak iş işten çoktan geçmiştir. Bizim kırlangıç soğuğa dayanamaz ve ölür. Bu nedenle yörede leyleklerin pek sevilmediği söylenmektedir.⁷⁵³

5.1.8. Râk (Kaplumbağa) Efsanesi

Zamanın birinde buğday ticareti yapan bir tüccar vardır. Bu tüccarın alım-satım sırasında kullandığı bir büyük bir de küçük ölçeği vardır. Adam, buğdayı alırken büyük ölçekle almakta, satış yaparken de küçük ölçekle satmaktadır. Allah da tüccarın bu hilesinden dolayı onu kaplumbağaya çevirir ve küçük ölçeği de sırtına kabuk yapar.⁷⁵⁴

Başka bir anlatıya göre kaplumbağa, yerde sürünen bir hayvan değildir. Günün birinde kaplumbağa kendi kendine sesli bir şekilde: “Ben insan olsaydım her gün yedi kıza sahip olurum.” diye söylenmektedir. Kaplumbağa bu kötü niyetinden, düşüncesinden dolayı Allah'ın gazabına uğrar. Allah, ceza olarak: “Sabah-akşam sürün.” diyerek onu yerde sürünen bir hayvana dönüştürür.⁷⁵⁵

Konuyla ilgili farklı bir anlatıda ise bebeği olan bir kadın vardır. Bu kadın ekmek yapmak için eline bir leğen almaktadır, içine un-su koyar ve hamur yoğurmaya başlar. Hamuru yoğurduğu sırada bebeği ağlamaya başlar. Kadın bebeği emzirir, ancak bebek ağlamaya devam eder. Bu defa bebeğin altını kirlettiğini düşünür, bebeğin alt bezini açar ve altını kirlettiğini görür. Kadın, hemen bebeğin altını temizler ancak ellerini yıkamadan tekrar hamur yoğurmaya devam eder. Kadının bu davranışı, Allah katında ekmeğe yapılan büyük bir saygısızlık olarak kabul edilmektedir. Bundan ötürü Allah da onu cezalandırmak amacıyla onu kaplumbağaya çevirir ve hamur leğenini de sırtına kabuk yapar. Yörede bu efsanenin etkisiyle kadınların bebeklerinin altını temizledikten sonra mutlaka ellerini sabunla yıkadıkları, yıkama esnasında ise üç defa kelime-i şehâdet getirildiği zikredilmektedir. Bu bağlamda Allah'ın azabına uğramayacaklarına inanılmaktadır.⁷⁵⁶

Kötü bir geçmişe sahip olan kaplumbağanın görüldüğü yerde üzerine bir miktar un atılır. Yapılan uygulama ile kaplumbağaya yaptığı saygısızlık ve cezasının hatırlatıldığı varsayılmaktadır.⁷⁵⁷

5.1.9. Maymun Efsanesi

Kadının biri bir gün ekmek yapmak amacıyla hamur yoğurmaya başlar. O sırada bebeği altını kirletir ve ağlamaya başlar. Kadın da ellerini yıkamadan hamurlu elleriyle bebeğin altını temizler. Kadının bu saygısız hareketinden dolayı ceza olarak Allah da onu maymuna dönüştürür.⁷⁵⁸

Bir başka anlatıya göre de bir bölgede Allah'a şirk koşan, küfre sapmış, kötülük yapan bir kavim vardır. Allah da onların bu yaptıklarına karşılık, o kavmin hepsini maymuna çevirir. Bu nedenle maymuna dönüşmüş insanlar, bir daha konuşamamış ve maymun olarak yaşamlarına devam etmişler. Ayrıca bu anlatıdan dolayı yöre halkı arasında maymunların insanlardan türediğine inananların olduğu söylenmektedir.⁷⁵⁹

⁷⁵³ K.K.128, 129, 144.

⁷⁵⁴ K.K.14, 30, 40, 98, 119.

⁷⁵⁵ K.K.50, 124.

⁷⁵⁶ K.K.110, 143.

⁷⁵⁷ K.K.23, 91, 127, 134.

⁷⁵⁸ K.K.128, 129, 144.

⁷⁵⁹ K.K.61, 107.

5.1.10. Yarasa Efsanesi

Anlatıya göre Hz. Muhammed vefat ettiği sırada doğadaki bütün kuşlar bu olaya çok üzülür. Bu nedenle bütün kuşlar, grup grup onun yanına giderek taziyelerini sunarlar. İlk giden gurup yarasalardır. Onlar üzüntülerini göstermek için bütün tüylerini dökerler ve tüysüz bir halde geri dönerler. Diğer kuşlar da gitmeden kendi aralarında konuşurlar ve “Önümüz kış, bizler tüylerimizi dökersek kışı nasıl geçiririz? Hepimiz ölürüz.” diye söylerler. Aralarında anlaşılan kuşlar, oraya gittiklerinde sadece taziyelerini sunarlar ve tüylerini dökmekten geri dönerler. Öte yandan yörede yarasaların Hz. Muhammed’e olan saygılarını bu şekilde göstermelerinden dolayı bir daha tüylerinin çıkmadığına inanılmaktadır.⁷⁶⁰

5.1.11. Mir Efsanesi

“Mir Efsanesi” Kızıltepe ilçesine bağlı Erdem (eski adıyla Meşkina) Köyü’nün tarihteki yerleşim merkezi haline gelmesine sebep olan bir anlatıdır. Anlatıya göre yaklaşık (tahmini) 400 yıl önce Cizre de biri kız olmak üzere 5 kardeş yaşar. O dönemde Cizre’yi hâkimiyeti altına alan bir Mir vardır. Günün birinde Mir, adı bilinmeyen bir hastalığa yakalanır. Onu muayene eden hekimler, Mir’in her gün bir genç kızla evlenmesi gerektiğini bunun onun hastalığına çare olacağını söylerler. Tedavi yöntemi hoşuna giden Mir, bu reçeteyi hemen uygulamaya başlar.

Mir, sırasıyla Cizre de yaşayan bütün genç kızlarla evlenir. Günün birinde sıra dört erkek kardeşi olan tek kız kardeşe gelir. Ancak erkek kardeşler bu durumu bir türlü içlerine sindiremezler. Bunun üzerine kardeşler aralarında bir plan yaparlar ve bu plana göre en küçük erkek kardeş kıyafetlerini değiştirerek kız kardeşinin kılığına girer. Mir’in adamları eve geldiklerinde genç kızın yerine kız kılığındaki küçük kardeşi Mir ile evlenmesi için götürürler. Bu sırada diğer kardeşler de kız kardeşlerini yanlarına alarak hep beraber Cizre’den kaçıp giderler. O gece genç kızla gerdeğe gireceğini düşünen Mir, kız kılığına bürünen erkek kardeş tarafından hançerlenerek öldürülür. Mir’i öldürdükten sonra en küçük kardeş de Cizre’den kaçarak daha önce sözleştikleri yerde ağabeylerine yetişir. İşte bu kardeşlerden biri olan Ahmet’in, Gurs Vadişi’ne geldiği ve ilk evi inşa ederek Erdem (Meşkina) köyünü kurduğu ifade edilmektedir.⁷⁶¹

5.1.12. Lata Keççiki (Kız Taşlığı) Efsanesi

Kızıltepe’ye bağlı Örencik (eski adıyla Harapkürka) köyünde anlatılan bir efsanedir. Yerli halkın dilden dile aktarmasıyla günümüze kadar ulaşmıştır. Kız taşlığı olarak bilinen efsanenin yerel dildeki karşılığı “Lata Keççiki”dir.”

Efsane, küçük bir kızın başından geçen olaylarla ilgilidir. Efsaneye göre yörede yaşayan, hayvancılıkla uğraşan gayri müslim bir aile ve bu ailenin de 5-6 yaşlarında bir kız çocuğu vardır. Bir gün, anne süt sağmak için sürünün bulunduğu taşlık araziye doğru yalnız başına yola çıkar. Annesinin gittiğini fark eden küçük kız da annesinin haberi olmadan onun peşinden gider. Ancak küçük kız, taşlık bir araziye geldiği sırada annesini bulamaz ve orada kaybolur. Ne yapacağını bilemeyen ve akşamın çökmesiyle birlikte korkuya kapılan küçük kız, taşlık arazide bir taşın arkasına saklanarak ağlamaya başlar. Küçük kızın ağladığı sırada o bölgede hayvanlarını otlatan birkaç tane çoban vardır. Çobanlar, sesi duyduklarında o sesin bir cine ait olduğunu düşünerek korkuya kapılırlar ve sesin geldiği tarafa doğru irili ufaklı taşlar atmaya başlarlar. Atılan taşlar sonucunda talihsiz küçük kız, oracıkta can verir. Yaşanan bu hüzün olayın ardından köy halkı küçük kızın taşlanarak öldürüldüğü bu bölgeye “Lata Keççiki” adını verir.

Olayın gerçekleştiği günden, bu güne kadar yörede yaygın bir inanışın ortaya çıktığı görülmektedir. Buna göre günümüzde var olan bu inanca göre öldürülen küçük kız ruhunun, bu bölgeyi asla terk etmediğidir. Yörede akşam karanlığının çökmesinden

⁷⁶⁰ K.K.89, 112.

⁷⁶¹ K.K.131; Demir, "Ve Kızıltepe", s.229.

sonra o bölgeye gidenlere, yüksek kayalıklardan taş atıldığı ifade edilmektedir. Günümüzde böyle bir olaya tanık olan bazı köylülerin olduğu da ileri sürülür. Bu bağlamda yaşanan olayların bu inanışın ortaya çıkmasına zemin hazırladığı görülmektedir.⁷⁶²

5.2. Yöredeki Diğer Anlatılar

Efsaneler ile birlikte zaman içinde dilden dile aktarılan hikâyeler, anlatılar ile Kızıltepe ve çevresinde yaşandığı ve halkı etkisi altında bıraktığı söylenen bazı olayların meydana geldiği ve yaşanan bu olayların da zaman içinde sözlü gelenekle günümüze kadar geldiği bilinmektedir. Çalışmanın bu bölümünde yöreye özgü bazı anlatı, hikâye ve yaşandığı öne sürülen bazı anlatılara yer verilecektir.

5.2.1. İlk İnsan Âdem ve Karısı Havva İle İlgili Anlatılar

Kızıltepe ve çevresinde Hz. Âdem ve Havva'nın Allah tarafından yaratılan ilk insanlar olduklarına inanılmaktadır. Yörede onların yaratılmaları, cennetteki durumları, evlilikleri ve çocukları ile ilgili olarak birçok anlatı bulunmaktadır. Anlatıların benzer noktaları olduğu gibi farklı yönleri de vardır. Bundan dolayı konuyla ilgili elde edilen anlatıların tümüne bu bölümde yer verilecektir.

İlk anlatıda Allah'ın Hz. Âdem'i topraktan, eşi Havva'yı da onun kaburga kemiğinden yarattığı ve bundan dolayı Hz. Âdem'in sekiz, Havva'nın da dokuz tane kaburga kemiğinin olduğuna inanılmaktadır. Anlatıya göre Hz. Âdem ve Havva, Allah tarafından yaratılır ve cennete yerleştirilir. Ve Allah onlara: "Şu ağacın dışında ki her şey size helaldir, yalnızca ona dokunmayın." der. Yöredeki anlatılara göre bu ağacın "buğday ağacı" olduğu zikredilmektedir. Farklı anlatılar da ise "zakkum" ve "elma" olduğu da geçmektedir. Diğer yandan Hz. Âdem ve Havva, mutlu bir şekilde cennette yaşarlarken bunların mutluluğunu bozan bir şey olur. Bu sırada şeytanın devreye girdiği görülmektedir. Şeytan, bir yolunu bulup cennete girer, Hz. Âdem ve Havva'yı kandırır ve o ağaçtan yemelerini sağlar. Bunun üzerine yasak ağacın meyvesini yemelerinden ötürü Allah onları cennetinden kovar. Ancak bu sırada dünya yaratılmadığından Allah, onları cehenneme atar. Cennetten kovulup Cehenneme atılan Hz. Âdem ve Havva, işledikleri suçtan dolayı burada Allah'a tövbe ederler ve kendilerini affetmesini isterler. Allah da onların bu tövbesini kabul eder ve onları Hz. Muhammed'in hatırına affettiğini söyler. Bununla birlikte Hz. Âdem ve Havva, Hz. Muhammed'in kim olduğunu o zaman öğrenirler. Hz. Âdem cehennemdeyken, Allah da o sırada dünyayı yaratır. Diğer yandan dünyanın yaratılmasıyla ilgili yöredeki anlatılara göre Allah'ın dünyayı bir canavarın boynuzu üzerinde yarattığı, canavarın dünyayı taşımaktan yorulduğunda, dünyayı diğer boynuzu üzerine aldığı ve bu sırada dünyanın yerinin değişmesi nedeniyle yeryüzünde depremlerin olduğu dile getirilir. Dünyanın yaratılması ile ilgili diğer bir anlatıya göre de dünyanın bir öküzün sırtı üzerinde yaratıldığı ve öküzün kıpırdadıkça dünyanın sallandığı ve zelzelelerin meydana geldiği zikredilmektedir. Diğer bir anlatıda ise dünyanın bir ucunun öküzün diğer bir ucunun da balığın sırtı üzerinde yaratıldığı belirtilmektedir. Aynı zamanda dünyanın yaratılması sonrası ile ilgili bir anlatıda ise Allah dünyayı yaratır ve sonra da Cebrail'e gidip dünyaya bakmasını ister. Cebrail de Allah'ın bu isteği üzerine toplamda üç defa olmak üzere dünyaya bakıp gelir. Allah, dünyaya bakıp gelen Cebrail'e: "Dünya'yı nasıl buldun?" der. Cebrail ise Allah'a: "Dünya çok güzel bir yer, ancak dağlar güzel değildi." der ve ekler: "Dünyayı neden bu kadar güzel yarattın ki, ya insanlar onun güzelliğine aldanıp ahireti unutsa?" der. Öte yandan cehennemden çıkarılan Hz. Âdem ve Havva, Allah tarafından yaratılan dünyaya gönderilir. Hz. Âdem, Arafat dağına ve Havva da Hindistan da bir yere düşer. Birbirinden ayrı kalan Hz. Âdem ve Havva, dünyada yıllarca birbirlerini ararlar. Arama sonunda Arafat dağına birbirlerine kavuşurlar ve evlenirler. Bu evlilikten de bir sürü çocukları olur.

⁷⁶² K.K.131; Demir, "Ve Kızıltepe", ss.287-288.

“İlk insanın yaratılması” ile ilgili yörede inanılan başka bir anlatıya göre ise Allah, ilk insanı yaratmak için Cebrail’i dünyaya toprak alması için gönderir ancak dünya ona toprağı vermez. Allah’ın bu isteğini yerine getirebilmek için Cebrail üç defa dünyaya gider, toprak ister ama dünya bu isteğı her defasında reddeder. Son isteğı de reddeden Dünya, Cebrail’e: “Toprağı ne yapacaksın? İnsanın ne gereğı var, onlar dünyada kumar oynayacaklar, namaz kılmayacaklar, kötölük yapacaklar, İslam’ın dışına çıkacaklar, bu yüzden sana toprak vermiyorum.” der. Allah, Cebrail’i çağırır ve ona neden toprağı getirmediğini sorar. Zira o topraktan ilk insanı yaratacağını söyler. Bunun üzerine Cebrail, Allah’a: “Ben üç defa dünyaya gittim, toprak istedim, ancak o bana toprak vermedi.” der. Allah da ona: “Git dünyaya, onun haberi olmadan kanatlarına toprak al ve gel.” der. Cebrail’de kendisine söyleneni yapar ve toprağı getirir. Allah bu toprağı çamur hale getirir ve ondan bir insan şekli yapar. İnsan şeklindeki çamur, bu şekilde 60 ya da 70 yıl kadar bekler. Bu bekleme sürecinde melekler de onun yanında bekler. Bu bekleyişten sonra Allah, çamur biçimindeki insana ruhunu verir. Sonra da şeytan ve melekler, ruhu verilen insana secde etmelerini ister. Bunun üzerine melekler, Hz. Âdem’e secde eder ancak şeytan Allah’ın emrine karşı gelerek ona secde etmez. Şeytan, Allah’a: “Beni ateşten yarattın, onu çamurdan yarattın, ben daha üstünüm, nasıl olur da ben onun önünde eğilirim.” der. Allah, şeytanın bu davranışından ötürü onu lanetler ve bu lanetin sembolü olarak da boynuna ateşten yapılmış bir zincir takar. Allah’ın lanetine uğrayan şeytan, insanlardan intikam almak üzere yemin eder. Allah, ilk insandan sonra Havva’yı yaratır ve her ikisini cennetine yerleştirir. Allah onlara: “Her şeyi yiyebilirsiniz, ancak şu buğday başağına dokunmayacaksınız, onu yemeyeceksiniz.” der. Onlar da: “Tamam.” der ve orada mutlu bir şekilde yaşamaya başlarlar. Bu sırada cennetin dışında olan bir yılan Hz. Âdem ve Havva’nın cennette yaşadığını öğrenir. Aldığı haber üzerine yılan kendi kendine: “Ben oraya gideceğim, her ikisini görüp onları tavaf edeceğim.” der ve yola koyulur. Yolda gittiğı sırada yılanın karşısına şeytan çıkar. Şeytan ona: “Beni de oraya götüreceksin yoksa senin gitmene izin vermem.” der. Şeytanın cennette girmesi yasaktır. O yüzden cennete gizli bir şekilde girmesi gereklidir. Yılanın da cennete gideceğini duyunca onunla birlikte cennete gireceğini düşünür ve bu konuda yılanı tehdit eder. Çaresiz kalan yılan, şeytana: “Tamam.” der ve ekler: “Ancak seni nasıl götüreceğim?” Şeytan da ona: “Beni dilinin altına yerleştir, ben de bu şekilde cennete girerim.” der. Bu plandan sonra şeytan, cennete girer ve bir şekilde Hz. Âdem ve Havva’yı kandırır ve onların yasak meyveyi yemelerini sağlar. Yasak meyveyi yemeleri sonucunda her ikisinin karnı şişer, ancak tuvaletlerini yapamazlar. Çünkü ilk yaratıldıklarında tuvaletlerini yapacak organları yoktur. Şişkinlik içinde ne yapacaklarını bilemeyen Hz. Âdem ve Havva’nın bu halini gören Allah, acır ve onlara: “Gidin şu ağacın dalından bir parça alın ve tuvalet için karnınızda delikler açın.” der. Onlar da söyleneni yapar ve cinsel organları bu sayede oluşur. Bu sırada bir ağlama sesi duyulur. Bu ses, dalın koparıldığı “Misvak” ağacından gelmektedir. Ağaç, gözyaşları içinde Allah’a: “Neden beni böyle bir işte kullanmalarına izin verirsin?” der. Allah, buna karşılık vermez. Yörede bu olay sonrası inanılan bir anlatıda Hz. Muhammed’in ağacın bu üzgün halini bildiğı, onun kıymetli bir ağaç olduğunu göstermek için de misvakı diş temizliğinde kullandığı ve ağacında bundan sonra mutlu olduğu zikredilmektedir. Diğer yandan cinsel organları oluşan Hz. Âdem ve Havva’yı, Allah, cennetinden çıkarır ve dünyaya gönderir. Aynı zamanda onlarla beraber şeytan ve yılanı da dünyaya gönderir. Şeytan, dünyada orta doğuda bir yere düşer. Şeytanın buraya düşmesinden dolayı bu bölgede kavga, savaş, kan ve ölüm hiçbir zaman eksik olmaz. Yılan da Amerika da bir yere düşer. Allah, yılanı ayrıca bir ceza daha verir. Cezası, insanların onu yemek olarak yemesidir. Bu cezadan ötürü o günden bugüne yılanlar, insanların yediğı bir yemek olur. Hz. Âdem ve Havva ise Medine ya da Mekke’nin farklı yerlerine düşerler. Dünya hayatında her ikisi de cinsel organlarından duydukları utançtan dolayı bu bölgelerini incir yaprağı ile örterler. Her ikisi yıllarca birbirini ararlar ve sonunda karlı bir havada birbirlerinin ayak izlerini takip ederek birbirlerine kavuşurlar. Kavuşan çiftler sonra evlenirler, boy boy çocukları olur, çocuklarda büyüdüklerinde birbiriyle evlenir ve insanlar bu şekilde çoğalmaktadır. İnsanlar çoğaldıktan sonra da kardeşlerin birbiriyle evlenmesi, Allah tarafından yasaklanır.

“İlk insan ve Havva’nın yaratılması” ile ilgili diğer bir anlatıya göre ise Allah, cennette çamurdan ilk insan heykelini yapar ve ruhunu üfleyene kadar da cennette yaklaşık kırk yıl bekletir. Heykel, o kadar güzeldir ki melekler etrafında döner ve ona bakarak: “Allah, ne güzel bir varlık yaratmış.” diye ona övgü dolu sözler söylerler. Diğer yandan iblis de boş durmaz, ne zaman çamur heykelin yanından geçse onun ayağına vurur ve ona: “Allah seni çamurdan yarattı, sen ne işe yararsın.” der. Aslında iblis, bu sözlerle onunla alay etmekte ve onu küçümsemektedir. Öte yandan İblis, heykele vurduğunda, ondan bir ses gelmektedir. Ancak İblis, bu işe akıl-sır erdiremez. Melekler de bu sırada kendi aralarında; “Allah yeryüzünde fesat çıkaracak birini neden yarattı?” diye tartışmaktadır. Tüm bu konuşulanları duymasına rağmen Allah onlara bir cevap vermez. Sıra heykel biçimindeki insana ruhunun üflenmesine gelir. Bunun için Allah öncesinde İblis ve tüm melekleri yanına çağırır sonra da insan biçimindeki heykele ruhunu üfürür. Ruhun üfürülmesiyle birlikte ilk insan olan Hz. Âdem yaratılmış olur. Allah, İblis ve melekler Hz. Âdem’e secde etmelerini ister. Melekler: “Allah onu yaratmış ve bizden de secde etmemizi istiyor, o halde secde etmeliyiz.” der ve secde ederler. Ancak İblis, kendini üstün gördüğünden bu emre karşı gelir ve bundan dolayı Allah’ın lanetine uğrar. Lanete uğrayan İblis, artık şeytana dönüşür. Ruhu üflenlen Hz. Âdem ise artık canlı bir insandır. Allah, Hz. Âdem’e bazı eşyalar gösterir ve onların isimlerini söylemesini ister. Hz. Âdem de kendisine gösterilen her eşyanın ismini tek tek söyler. Bu arada melekler bu eşyaların hiç birisinin adını bilmemektedir. Dolayısıyla onun kendilerinden farklı olduğunu bu sayede bizzat görmüş oldular. Bunun üzerine melekler, “Allah’ın bildiğini biz bilemeyiz, insanda mutlaka bizim bilmediğimiz bir özellik var ki Allah da onun için insanı yaratmıştır.” diye aralarında konuşurlar. Ruhu verilen Hz. Âdem, cennette yaklaşık kırk yıl kadar tek başına yaşar ancak belli bir süre sonra bu yalnızlıktan sıkılmaya başlar. Onun bu halini gören Allah, onu bu sıkıntıdan ve yalnızlıktan kurtarmak ve aynı zamanda ona arkadaş olması amacıyla Havva’yı yaratır. Bundan sonra her ikisi de mutlu bir şekilde cennette yaşamaya başlar. Cennette her şey onlara serbestti ancak Allah’ın yasakladığı bir ağaç vardı. Allah, bu ağaç dışında her şeyi onlara helal kılmıştı. Bu sırada şeytan, onlardan intikam almak için plan yapar. Ancak şeytanın cennete girmesi yasaktır. Bu yüzden şeytan, uzaktan onların kalbine ağacın meyvesinden yemeleri için vesvese verir ve kulaklarına fısıldar. Şeytan onlara: “Yasak ağaçtan yerseniz ölümsüz olursunuz.” diye söylemektedir. Bu sırada ona ilk inanan Havva olur. Yörede Havva’nın bir kadın olmasından ötürü zayıf bir iradeye sahip olduğu düşünülmektedir. Bu zayıf iradedden dolayı ona ilk inanan da Havva’dır. Meyveden önce Havva sonrada Hz. Âdem yer. Meyveyi yemeleri ile birlikte üzerlerinde bulunan cennet elbiseleri çıkar ve çıplak kalırlar. Her ikisi ilk defa mahrem yerlerini görürler ve bundan çok utanıp hemen ağaç yapraklarıyla kendilerini örtmeye çalışırlar. Allah, yaptıklarından dolayı ceza olarak onları dünyaya gönderir. Birlikte gönderilmelerine rağmen her ikisi dünyada farklı bölgelere düşerler. Her ikisi yaptıklarından dolayı çok pişmandır ve Allah’a tövbe ederek kendilerini affetmesini isterler. Allah, yaptıkları duayı kabul eder ve onları affeder. Bundan sonra da Hz. Âdem ve Havva birbirlerine kavuşurlar ve evlenirler. Bu evlilikten de biri kız biri erkek olmak üzere her doğumda ikiz çocukları olur. Her doğumdaki ikizler birbirine kardeştir. Diğer ikizlerle kardeş değildir. Doğan ikizler, büyüdüklerinde çapraz bir şekilde birbiriyle evlenirler. İnsanlar çoğaldıktan sonra Allah, bu kardeş evliliğini yasaklar.

“Yasak Meyve” ile ilgili yörede başka bir anlatıya göre bu ağaç buğday ağacıdır ve Allah bu ağaçtan yemeyi Hz. Âdem ve Havva’ya yasaklar. Ancak Şeytan bir yolunu bulur ve Havva’yı kandırır. Hz. Âdem’i dinlemeyen Havva, ağacın buğdayından yer. Yasak ağaçtan yemesi nedeniyle Havva’nın karnı şişer. Karnındaki şişliğin gitmesi için Havva, misvak ağacından küçük bir dal koparır ve ağzına sürer. Misvakı ağzına sürmesiyle birlikte karnındaki şişlik de iner. Bu arada Hz. Âdem, yaptıklarından dolayı kendilerini affetmesi için Allah’a dua eder. Dua da Allah’a: “Ben ona yeme dedim ama beni dinlemedi ve o yasaklı olanı yedi. Ancak ben ondan yemedim.” der. Allah, Hz. Âdem’in tövbesini kabul eder ama yine de her ikisini cennetten çıkararak dünyaya gönderir.

“Cennetten kovulma” ile ilgili yörede anlatılan başka bir anlatıya göre ise Allah, Hz. Âdem ve Havva’yı cennete yerleştirdikten sonra onlara: “Buradaki her şey size

helal ancak şu ağaca (buğday ağacına) dokunmayacaksınız.” der. Bu uyarıdan sonra cennete yaşamaya başlayan Hz. Âdem ve Havva’nın yanına şeytan gelmektedir ve onlara: “Ben sıddıklardan biriyim.” diyerek kendini tanıtır. Sonra da onlara, yasak ağacı işaret ederek: “Eğer bu ağaçtan yerseniz ölümsüz olursunuz, asla ölmeyeceksiniz.” der. Bu sözlerle inanan Hz. Âdem ve Havva bu ağacın meyvesinden yerler. Yasak ağacın meyvesini yedikten sonra her ikisinin karnı şişer. Şişkinlikten dolayı tuvalet ihtiyacı duyan Hz. Âdem ve Havva’nın bedeninde bir anda cinsel organları oluşur ve tuvalet ihtiyacını giderirler. Ancak bundan sonrada etraftan kötü kokular gelmeye başlar. Her ikisi de bu kötü kokuyu önlemek amacıyla dışkılarını almaktadır ve kısık bölgelerine sürerler. Yöre halkı arasında vücudun kısık bölgelerinde var olan kılların o dışkının oraya sürülmesinden sonra dolayı oluştuğuna inanılmaktadır. Yöre halkı arasında bu kıllara “haram kıllar” denildiği zikredilmektedir. Diğer yandan Allah, onların bu halini görünce onların yasak ağacın meyvesinden yediklerini anlar ve ceza olarak onları cennetten çıkartarak dünyaya gönderir. Her ikisi de dünyanın farklı bölgelerine düşerler. Dünyaya geldiklerinde her ikisi de çıplaktır. Bundan utandıkları için de bedenlerini bitki yapraklarıyla örterler ve birbirlerini aramaya başlarlar. Arama sonunda bir gün Havva, Hz. Âdem’i uyuduğu sırada bulur. Ancak Havva, onun uyuduğunu görünce bu duruma sinirlenir ve kendi kendine: “Ben gece gündüz demeden, hiç uyumadan onu aradım, o ise beni aramak yerine uyuyor.” diye söylenir, Hz. Âdem’i uyandırmadan geri döner ve gider. Yöre halkı arasında Havva’nın Hz. Âdem’i bulduğu sırada sergilediği bu tavrı, kadınlarda var olan kibrin kaynağı olarak görülmektedir. Aynı zamanda Havva’nın kendini naza çekmesinin, daha sonra kadınlara geçtiği ve kadınlarda görülen nazlanma tavrının o günden hatıra kaldığına inanılmaktadır. Diğer yandan Hz. Âdem uyandıktan sonra çevresine bakar ve ayak izlerini görür. Bu izlerin Havva’ya ait olduğunu düşünür. Zira onlardan başka çevrede insan yoktur. Ayak izlerini takip etmeye başlayan Hz. Âdem, sonunda Havva’yı Arafat dağında bulur. Birbirine kavuşan çift, birbiriyle evlenirler. Her ikisi de işledikleri suçtan dolayı Allah’a tövbe eder ve Allah da onların tövbesini kabul eder. Sonrasında Allah, Hz. Âdem’i kendine peygamber olarak seçer.

“Yasaklı meyveyi ilk yeme” konusunda farklı bir anlatıya göre şeytanın önce Havva’yı kandırdığı, sonrasında Havva’nın da Hz. Âdem’i ikna ettiği geçmektedir.

“Tövbe” konusunda yörede anlatılan başka bir anlatıya göre Allah, Hz. Âdem ve Havva’yı cennetinden kovar ve dünyaya gönderir. Hz. Âdem, işlediği suçtan ötürü pişman olur ve kendisini Allah’a nasıl affettireceğini düşünür. Tam bu sırada gökyüzünde bir yazı görür. Bu yazı da “Lâ ilâhe illallah Muhammedün Rasûlullah.” diye yazmaktadır. Hz. Âdem, yazıdaki “Muhammed” ismin yüce birine ait olduğunu düşünür ve Allah’a: “Muhammed’in hürmetine beni affet.” diye dua eder ve yalvarır. Bu duanın üzerine Allah, Hz. Âdem’i affeder.

“Dünyaya gönderilme” ile ilgili farklı bir anlatıya göre Allah, yeryüzüne önce cennetten bir taş indirir. Bu taştan sonrada Hz. Âdem ve Havva’yı dünyaya gönderir.

“Dünyada Hz. Âdem ve Havva’nın birbirini aramasıyla diğer bir anlatıya göre ise dünyada farklı bölgelere düşen Hz. Âdem ve Havva, birbirini aramaya başlarlar. Ancak arama konusunda Havva biraz gevşek davranır. Zira Hz. Âdem’in kendisini bulmasını ister. Hz. Âdem ise gece gündüz demeden Havva’yı arar ve sonunda ona kavuşur.

“Dünyada birbirine kavuşan Hz. Âdem ve Havva” ile ilgili halk arasındaki başka bir anlatıya göre birbirine kavuşan Hz. Âdem ve Havva evlenirler. Birlikte oldukları sırada yerde kar vardır ve bu yüzden Havva’nın kalçası üşür. Halk arasında kadınların kalça bölgesinin kış mevsiminde ısınmama nedeninin bu olaydan miras kaldığına inanılmaktadır.

“Habil ve Kabil” ile ilgili bir anlatıya göre Habil ve Kabil, Hz. Âdem ve Havva’nın çocuklarıdır. Her ikisinin, ikizi kızdır. Çapraz evlilik gereği Habil, Kabil’in ikiz kız kardeşinin, Kabil de Habil’in ikiz kız kardeşinin nişanlısıdır. Ancak Kabil’in kendi ikiz kız kardeşi çok güzeldir ve o da kendi kız kardeşiyle evlenmek istemektedir. Fakat Habil, nişanlısından vazgeçmemektedir. Bu duruma sinirlenen Kabil, Habil’le kavga etmeye başlar ve kavga sonunda Habil ölür. Kabil, ölümün ne olduğunu o ana kadar bilmemektedir. Habil’e seslenir, onu uyandırmak için elinden geleni yapar. Nafile, Habil’i uyandıramaz. O zaman onun öldüğünü anlar. Ancak Kabil, bu defa da

Habil'in cesedini ne yapacağını bilemez. Günlerce yanında taşır. Yaptığı işe pişman olan Kabil, cesedi ne yapacağına dair Allah'a dua eder. Bu dua sonrasında Kabil, bir kuşun, ölmüş bir kuşu toprağa gömdüğünü görür. Bunun üzerine Kabil, bir çukur kazar ve kardeşi Habil'i buraya gömer. Bu olayda insanlığın ilk cinayeti ve ilk cinayetin de bir kadın yüzünden işlendiği görülmektedir.

"Kabil'in Habil'i öldürmesi" ile ilgili yöre halkı arasındaki bir başka anlatıya göre ise kız kardeşi ile evlenmek isteyen Kabil, Habil'den kurtulmanın yolunu düşünür ve onu bir av sırasında öldürmeyi planlar. Bunun için bir av seferi düzenler ve bu ava kardeşi Habil'i de götürür. Kabil, av sırasında bir fırsatını bulur ve kardeşini öldürür. Ancak bu defa da cesedi ne yapacağını bilemez ve yaptığına da pişman olur. Melekler, onun bu halini görünce durumu Allah'a bildirir. Allah da iki meleği kuş şeklinde Kabil'in yanına gönderir. Kuşlar, Kabil'in onları göreceği yerde kavgaya başlar ve biri diğerini öldürür. Sağ kalan kuş, ölü kuşu gömmek amacıyla yeri eşeler ve açtığı çukura da ölü kuşu gömer. Kabil de bu sırada onları izlemekte olup Habil'in cesedi için kuşun yaptığı gibi bir çukur kazar ve bu çukura onu gömer.

"Habil ve Kabil" ile ilgili yörede anlatılan bir başka anlatıya göre ise Habil ve Kabil, topladıkları ürünlerin zekâtını Allah'a sunarlar. Allah, sadece Habil'in zekâtını kabul eder. Çünkü Habil, ürünlerinin en güzelini, en iyisini Allah'a sunmuştur. Ancak Kabil ise kurnazlık yaparak üste iyi, alt kısma ise kötü ürünleri yerleştirmiştir. Zekâtı kabul olunmayan Kabil, bu durumda Habil'e sinirlenir ve öldürür. Bundan dolayı da yeryüzünde ilk cinayet işlenmiş olur.

"Hz. Âdem ve Havva'nın çocukları" ile ilgili başka bir anlatıya göre Havva, doğum yaptığı sırada güzel yüzlü çocuklarını Hz. Âdem'in nazarından korumak amacıyla bir eleğin altına koyarak saklar. Günlerden bir gün durumu fark eden Hz. Âdem, Havva'ya: "Çocuklar nerede?" diye sorar. Bunun üzerine Havva da: "Çocuk yok!" der. Bu cevap karşısında Hz. Âdem de Havva'ya: "Sakladığın hiç görünmesin." der. Bu söz üzerine o çocuklar, görünmez olurlar. Halk arasından bu çocukların cinlere dönüştüğüne inanılmaktadır. Cinlerin ilk defa bu şekilde yaratıldıkları düşünülmektedir. Diğer yandan halk arasındaki bir başka anlatıya göre Hz. Âdem'in her bir çocuğunun farklı bir dilde konuştuğundan söz edilmektedir. Buna göre her çocuk, büyüdükten sonra dünyanın farklı bir bölgesine giderek orada yaşar ve kendi dilini orada yayar. Bu bağlamda yeryüzündeki farklı dillerin bu şekilde oluştuğuna inanılmaktadır.⁷⁶³

5.2.2. Mehdî, Deccâl, Hz. İsa, Yecüc, Mecüc ve Dabbet'ül Arz İle İlgili Anlatılar

Kızıltepe ve çevresinde mehdî, deccâl, Hz. İsa, yecüc, mecüc ve dabbet'ül arz ile ilgili bazı anlatılar bulunmaktadır. Bu anlatılarda mehdî, deccal ve Hz. İsa'nın kıyamet öncesi yeryüzüne ineceklerinden, yapacakları eylemlerinden, birbirleri ile karşı karşıya geleceklerinden ve aynı zamanda onların fiziki özelliklerinden bahsedilmektedir. Kıyamet öncesi yecüc, mecücün ortaya çıkacağı ve yapacaklarından söz edilmektedir. Ayrıca dabbet'ül arz ile ilgili olarak da farklı varsayımların olduğu bazı anlatılar mevcuttur.

"Deccâl" ile ilgili olarak onun fiziki özelliklerine açıklayan birçok anlatı vardır. Bu anlatılar da onun iri yapılı, tek gözlü, alnında yalnızca imanlı kişilerin göreceği "Müşrik" kelimesinin yazdığı; iri yapılı, uzun boylu, bir gözü kör ve alnında Müslümanlar kişiler tarafından okunan "deccâl" yazının bulunduğu; insan olduğu, sağ elinin içinde delik olan bir yaranın bulunduğu; kısa boylu, sevimsiz ve çirkin görünümlü biri olduğundan söz edilmektedir. Aynı zamanda elinde bir silah; elinde sihirli bir asa; elinde bir saz; elinde bir kılıç taşıdığı; üzerine bindiği bir eşeği; âlim ve kendine inanan cemaatinin olduğu zikredilmektedir. Bunlarla beraber kıyamet kopmadan önce dünyaya geleceği, mehdî ya da Hz. İsa tarafından öldürüleceği söylenmektedir.

"Mehdî" ile ilgili anlatılarda onun fiziki açıdan orta boylu, nur yüzlü ve alnında sadece iman sahibi kişilerin okuyacağı "mümin" kelimesinin yazılı olduğu; yakışıklı,

⁷⁶³ K.K.7, 15, 16, 19, 21, 24, 26, 27, 29, 32, 36, 47, 48, 53, 57, 58, 64, 68, 84, 86, 90, 96, 97, 101, 102, 105, 116, 117, 121, 128, 129, 130, 136, 138, 141, 144, 145, 147.

güzel yüzlü ve sırtında bir mührün bulunduğu; kıvrık saçlı, kırmızı yüzlü, diş araları açık, sağ yanağında beni olan ve orta boylu biri; kartal burunlu olduğu ve aynı zamanda sağ elinde küçük bir delik olduğu ve diğer insanların onu bu işareten tanıdığından söz edilmektedir. Ayrıca anne adının Âmine, baba adının Abdullah olduğu ve aynı zamanda Kürt olduğundan da bahsedilmektedir.

“Hz. İsa” ile ilgili yöredeki anlatılarda onun ölmediği, gökyüzünde beklediği, kıyametten önce yeryüzüne geleceği; Hz. İsa’nın kıyametten önce doğacağı ve doğduğunda onun Hz. İsa olduğunu gösteren bir işaretin bulunduğundan söz edilmektedir. Aynı zamanda “mehdî” isminin Hz. İsa’nın lakabı olduğundan da bahsedilmektedir.

“Yecüc ve mecüc” ile ilgili olarak kıyamete yakın bir zamanda, dünyada sadece kâfirlerin yaşadığı bir dönemde kadınların yecüc ve mecüc adı verilen kısa boylu insanları doğuracağı ve bunlarından yeryüzündeki her şeyi yiyeceklerinden söz edilmektedir. Aynı zamanda bunların deccâlin askerleri olduğu, yer altında yaşadıkları ve kıyamete yakın bir zamanda yeryüzüne çıkarak tüm dünyaya yayılacakları zikredilmektedir.

“Dabbet’ül arz”, ile ilgili yörede farklı anlatılar bulunmaktadır. Bu kelime halkı arasında genel anlamda yeryüzünde yaşayan yürüyen, sürünen ve bütün hayvanlar için kullanılan bir kavramdır. Bunun yanı sıra kıyamet öncesi ortaya çıkacak bir varlık, hastalık, sarsıntı, farklı şeyler olarak da tanımlanmaktadır. Buna göre kıyamet öncesi insanların mümin mi münafık mı olduğunu bilen ya da insanın bir nevi alınyazısını okuyacak bir yaratık; kâfirlerle Müslümanları birbirinden ayıran bir yaratık; iğrenç, çirkin bir canavar; garip görünümlü bir yaratık; bir hayvan; aids hastalığı; taş üstünde taş bırakmayacak bir sarsıntı; uçak, araba ve gökdelenlerin tümü gibi birçok şekilde tasvir edilmektedir.⁷⁶⁴

“Deccâl ve mehdî” ile ilgili yöredeki diğer anlatılarda yapacakları eylemlerden söz edilmektedir. Buna göre deccal kıyamete çok yakın bir zamanda dünyaya gelmektedir. Ancak nereye geleceği, hangi bölgeden çıkacağı ise belirsizdir. Deccâl’in en önemli işareti elinde bir yaranın olması ve bu yaranın ortasının da delik olmasıdır. İnsanlar, deccâlî bu yarasından tanır. Diğer bir anlatıda deccâl; iri yapılı, tek gözlü, alnında yalnızca imanlı kişiler tarafından okunabilen “müşrik” yazısı bulunan ve elinde silahı olan bir kişidir. Kıyametten önce Suriye tarafında ortaya çıkar ve çok sayıda insanın kendisini takip etmesini sağlar. Yandaşlarıyla birlikte deccâl, dünyada büyük bir kaos ortamı oluşturur ve bu kaosu sona erdirmek üzere mehdî ortaya çıkar. Mehdî; orta boylu, nur yüzlü ve alnında sadece imanlı kişiler tarafından okunabilen “mümin” yazısı bulunan biridir ve bu yazıyı okuyanlar onun peşinden gider. Deccâl ve mehdî, yandaşlarıyla birlikte savaşmak üzere karşı karşıya gelmektedir, savaşır ve savaş mehdî kazanır. Farklı bir anlatıda bu savaşın kalemle yani ilimle olabileceğinden de söz edilmektedir. Savaş sonrasında kıyamet kopar.

Yöredeki diğer bir anlatıya göre ise deccâl, âlim biridir ve kendine ait bir cemaati vardır. Deccâl, bir gün batıdan doğuya doğru bir yolculuğa çıkar. Yolculuk sırasında E-5 karayolunu kullanır. Yolculuğu sırasında Fırat nehrinin yakınında bir yerde mola verir ve su içmek için nehrin yanına gider. Deccâl, su içmek için elini suya daldırır ancak su, elindeki yaradan açılan delikten dökülür. Bu olay neticesinde o âna kadar kendisinin deccâl olduğunu bilmeyen âlim, suyun elindeki delikten aktığını görmesi neticesinde deccâl’in kendisi olduğunu anlar. Deccâl olduğunu anlayan âlim, deccâl’in bazı güçlerinin olduğunu hatırlar ve sahip olduğu bu güçleri kullanmaya başlar. Deccâl, ilk iş olarak insanları kendisine çağırır. Onları kendine inandırmak için kendisinin “şeyh” olduğunu söyler. Deccâl’in elinde sihirli bir asası vardır ve bu asa ile sihir yaparak insanlara çeşitli mucizeler gösterir. Bu mucizeleri sergilerken de insanlara, Hz. Musa’yı örnek vererek kendisinin de onun gibi olduğunu kanıtlamaya çalışır. Asasını dokundurduğu her şey yiyeceğe dönüşür. O dönemde meydana gelen kıtlıktan dolayı insanlar açlık çekmektedir. Bu nedenle aç olan insanlar, deccâl’in peşinden gider.

⁷⁶⁴ Şakire Çelik Balıkcı, “Mardin ve Çevresinde Yaşayan Kıyâmetle İlgili Anlatılar”, Doktora Tezi (Yayımlanmamış), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İzmir, 2015, s.147.

Deccâl, insanları kendine inandırmak için elinden gelen her şeyi yapar. Bunun için tüm dünyayı gezer. Bu gezinti sırasında deccâlın karşısına kendisiyle savaşmak isteyen kişiler çıkar, ancak deccâl her seferinde onları yener. Zira o, çok güçlü ve yenilmez biridir. Onu yenebilecek tek kişi ise Mehdî İsa'dır. Mehdî, Hz. İsa'nın lakabıdır. Mehdî İsa, deccâlın dünyayı gezmesinden sonra gökyüzünden dünyaya iner fakat nereye ineceği belli değildir. Mehdî İsa, yeryüzüne indiğinde deccâlle savaşır ve onu öldürür. Bu olaydan sonra da kıyamet kopar.

Halk arasındaki bir diğer anlatıya göre de mehdî ve deccâl, kıyamet kopmadan önce aynı anda gökyüzünden yeryüzüne iner. Her ikisinin de ineceği yer Şam'dır. Deccâl; kısa boylu, sevimsiz, çirkin görünümlü ve elinde ortası delik bir yarası bulunan biridir. Mehdî ise yakışıklı, güzel yüzlü ve sırtında mührü olan biridir. Deccâl, Fırat nehri üzerinden gelir, insanları kendisine çağırır ve onun deccâl olduğunu bilmeyen birçok insan da peşinden gider. Aynı şekilde mehdî de insanları kendi yoluna çağırır ve bir kısım da onun peşinden gider. Mehdî, deccâlın kim olduğunu bilmediği için onu elindeki yarasından tanıyacaktı. Günün birinde deccâl, Fırat'ın suyundan eliyle su içmeye çalışır ancak elindeki delikten su akıp gider. Bunu gören mehdî ise onun deccâl olduğunu anlar ve savaşmak için hazırlanır. Her iki gurup Anadolu topraklarında karşılaşır ve yapılan savaş mehdî kazanır. Savaş sonrasında tüm Müslümanlar ölür, dünya kâfirlerin başına yıkılır ve sonrasında kıyamet kopar.

Yine halk arasındaki başka bir anlatıya göre kıyamet yaklaştığında insanlar küfre sapor. Allah, küfre sapmalarından dolayı ceza olarak onlara "kıtık" verir. Deccâl de bu kıtlık zamanında ortaya çıkar. Deccâlın üzerine bindiği bir eşiği vardır ve bu eşikle dünyayı gezerek insanları kendisine davet eder. Onun çağrısına imanı zayıf ya da imansız olanlar uyarlar ve peşinden giderler. Bu sırada deccâlın peşinden gidenler eşiğin pisliğini, yiyecek olarak görür ve yerler. İmanı güçlü kişiler ise kulağında hep ezan sesini duyarlar. Ezan sayesinde imanlı kişiler, deccâlın gerçek yüzünü ve eşiğin pisliğini de pislik olarak görürler. Kıtık zamanından sonra mehdî yeryüzüne gelir ve kırk yıl bolluk dönemi yaşanır. Bu dönem sonunda da kıyamet kopar.

Mehdî ve deccâlle ilgili diğer bir anlatıda ise mehdî, kıyamete yakın bir zamanda ortaya çıkar, insanlar onu bir şekilde tanır ve tabi olur. Mehdî, kırk yıl dünyada şariat dayalı olarak insanlara hükmeder. Kırkıncı yılın sonunda deccâl, "Sed" adı verilen bir bölgede ortaya çıkar. Deccâl, mehdî tarafından öldürülür ve kıyamet kopar.

Farklı bir anlatıda deccâlın, saz çalarak insanları kendisine çağıracağından ve Hz. İsa'nın Hz. Davut'a ait bir kılıçla onu öldüreceğinde de söz edilmektedir.

Deccâl, yecüc ve mecüc ile ilgili yöredeki bir diğer anlatıya göre deccâl, kıyamete yakın bir zamanda İran da ortaya çıkar. Onun şu anda İran da denizin olduğu bir yerde ya da mağarada yaşadığı, vakti ve saati geldiğinde ortaya çıkacağı söylenmektedir. Deccâl; iri yapılı, uzun boylu, bir gözü kör ve alnında sadece Müslümanlar tarafından okunan "deccâl" yazısının bulunduğu bir kişidir. Elinde bir defaya mahsus olmak üzere kendisinin ulu biri olduğunu kanıtlamak amacıyla mucize göstermede kullanacağı bir kılıcı vardır. Deccâl, çevresindeki insanlara: "Bakın, ben şimdi şu adamı kılıcım ile ikiye böleceğim, sonrada onu tekrar dirilteceğim." der ve kılıcıyla adamın başını keser. Başını kestikten sonrada onu tekrar diriltir. Böylece ilk ve son mucizesini göstermiş olur. Bu sırada kalabalık arasında Hz. İsa'da vardır. Deccâlın adamı diriltmesinden sonra ortaya çıkar ve halka: "O bir yalancıdır, o deccâldır, onun bunu bir defa yapma gücü vardı, şimdi bir daha aynı şeyi yapsa o kişiyi diriltemez." der. Ancak deccâl, o sırada bir yolunu bulur ve oradan uzaklaşır. O dönemde erkekler, kıtlıktan dolayı kadınlarını, elleri bağlı bir şekilde evlere kapatırlar. Kadınların mala, mülke, keyiflerine düşkün olmaları ve kıtlıktan dolayı çirkin işler yapacaklarının düşünülmesi, erkeklerin böyle bir uygulama yapmalarına neden olmuştur. Diğer yandan imanlı kişiler, o dönemde yemek bulamadığından karınlarını doyurmak için "sübhânallah", "velhamdülillah", "velâ ilahe illallah", "vallâhu ekber" der. Bu dört ifadeyi söyleyenlerin karınları doymuş olur. Aynı zamanda yöre halkı arasında bu dört ifadeyi söyleyen kişiler için cennette bir ağaç dikildiğine de inanılmaktadır. Kıtık sonrasında Hz. İsa ve deccâl, savaşmak üzere Filistin'de karşı karşıya gelir ve yapılan savaş Hz. İsa kazanır. deccâlın ölümünden sonra da bu defa da yecüc ve mecüc ortaya çıkar. Yecüc ve mecüc, zamanında Zülkarneyn tarafından Çin tarafında bir yere

gömülür ve gömüldükleri yerin üzeri de eritilmiş demirle örtülür. Kıyamete yakın bir zamanda ortaya çıkana kadar da yecüc ve mecüc, burada üzerlerine dökülen demiri yiyerek yaşamlarını sürdürürler. En sonunda bütün demirleri yedikten sonra da yeryüzüne çıkarlar ve önlerine gelen her şeyi tüketmeye başlarlar. Yeryüzünde bulunan toprak taneleri kadar çok sayıda bulunan yecüc ve mecüc; hiç durmadan, yorulmadan, uyumadan, sürekli olarak yürürler. Bu şekilde Hz. İsa ile savaşmak üzere Filistin'e gelirler. Yapılan bu savaşı Hz. İsa kazanır. Savaş sonrası Hz. İsa, sağ kalan yecüc ve mecücleri de öldürerek yeryüzünde onların sonunu getirir. Savaş sonrası (adını bilmediğimiz) üç kahraman daha yeryüzüne iner. Hz. İsa da bu kahramanların dördüncüsüdür. Dört kahraman, hep birlikte dünyaya bir düzen getirir ve yönetirler. Dünya, tıpkı Hz. Âdem'in yaşadığı dönemdeki cennet haline geri döner. Güzel günlerin sonunda etrafa kötü koku yayan bir rüzgâr çıkar. Müslümanlar tarafından algılanan koku sebebiyle bütün Müslümanlar ölür. Kokuyu hissetmeyen kâfirler ise dünya da yaşamaya devam ederler. Kıyametin kopması yaklaştığında doğu tarafında büyük bir ateş çıkar ve kâfirleri takip eder. Onlar da ateşten kaçarak Şam'a doğru gelmektedirler. Bütün kâfirlerin Şam da toplanmasıyla sura üfürülür ve kıyamet kopar.

Yecüc ve mecüc ile ilgili başka bir anlatıya göre ise Hz. Davut, onları Kafkas Dağı adı verilen bir yere kilitler. Ancak bu dağın hangi dağ olduğu ya da dağın nerede olduğu ile ilgili bir veri yoktur. Hz. Davut'un zamanında demir, hamur gibidir. Bu özelliğinden dolayı demire istenilen şekil kolaylıkla verilebilmektedir. Allah, Hz. Davut'a demiri eğip bükme sanatını öğretir ve o da bu sayede işlerinde rahatlıkla demiri kullanır. Hz. Davut, yecüc ve mecücü bilmediğimiz bir nedenden ötürü Kafkas Dağı'nın altına kilitler, çevresine de bol bol erimiş demir döker ve bu şekilde dağın etrafını kapatır. O günden sonra bu iki kavim yerin altında yaşamaya başlar. Yecüc ve mecüc, burada çoğalmaktadırlar ve kıyamete yakın bir zamanda oradan çıkarlar. Dışarı çıktıklarında da deccâlin askeri olurlar ve onunla birlikte savaşlara katılırlar.⁷⁶⁵

5.2.3. Kıyametle İlgili Anlatılar

Yöre halkı arasında kıyametle ilgili olarak küçük ve büyük alametler; kıyametin kopmasından önce gerçekleşecek olaylar ile kıyametin koptuğu sırada dünya ve insanların halinden bahseden bazı anlatılar vardır. Örneğin halk arasında kıyamet günü Kızıltepe'nin sel basması sonucunda ve Mardin'in de şiddetli bir rüzgâr sonucunda yok olacağı söylenmektedir.⁷⁶⁶

Yörede kıyamet öncesi küçük alametler ile ilgili olarak yöredeki anlatılara göre insan ölümünün diğer insanların gözünde sivrisinek kadar değersizleşeceği; yüksek binaların artacağı; savaşların olacağı ve bunun sonucunda çok fazla insan kanının döküleceği; erkek-kadının hem cinsiyet hem de davranış açısından yer değiştireceği; koyunların kısır kalacağı; erkek hâkimiyeti olan ataerkil toplumlarda kadınlara gereğinden fazla önem verileceği; tuzun dünyadan kalkacağı; düğünlerin, doğumların, ölümünün, çıplaklığın, zinanın, faizin, insan ve hayvanlarda bedensel özürli doğumların, Allah'a inanmayanların çoğalacağı; horozların yumurta yapacağı; katırın doğuracağı; uzakların yakınlaşacağı; büyük zelzelelerin meydana geleceği gibi alametlerden söz edilmektedir.

Kızıltepe ve çevresinde kıyamet öncesi büyük alametler ile ilgili olarak halk arasındaki anlatılara göre bir rüzgârın çıkarak etrafa kötü bir kokuyu yayacağı ve bunun neticesinde imanlı insanların öleceği; güneşin batıdan doğacağı, doğudan batacağı ve bu olaydan sonra da tövbe kapısının kapanacağı; Kur'an'ı Kerim'in hem kitaplarda yazılı olan ayetlerinin hem de hafızalardan silinmek suretiyle yeryüzünde yok olacağı; Fırat ve Dicle nehirlerinin sularının birleşeceği ve bu birleşmeden sonra da kıyametin kopacağı yer almaktadır. Aynı zamanda bu olaylardan sonra elinde asası olan bir meleğin yeryüzüne ineceği, yeryüzünü gezeceği ve elindeki asayı insanlara doğru uzatacağı,

⁷⁶⁵ K.K.7, 15, 16, 19, 21, 24, 26, 27, 29, 32, 36, 47, 48, 53, 57, 58, 64, 68, 84, 86, 90, 96, 97, 101, 102, 105, 116, 117, 121, 128, 129, 130, 136, 138, 141, 144, 145, 147.

⁷⁶⁶ Çelik Balıkcı, "Mardin ve Çevresinde Yaşayan Kıyâmetle İlgili Anlatılar", s.246.

asanın uzandığı insan saf, iyi ve cennetlik biriye kişinin o anda nurlanacağı, tam aksi kötü, cehennemlik biriye simsiyah olacağından da söz edilmektedir. Bu işlemle beraber kimin cennetlik kimin cehennemlik olduğunun anlaşılacağına inanılmaktadır. Ayırma işleminin tamamlanmasından sonra İsrail'in, sura üfleyeceği, dağların dümdüz olacağı, kıyametin kopacağı ve insanların da meleğin ayırdığı biçimde öleceği söylenmektedir. Bunların yanı sıra kıyamet kopmadan önce deccâl, mehdî ve Hz. İsa'nın yeryüzüne gelecekleri ve bunlar arasında bazı olayların olacağı da kimi anlatılarda geçmektedir.

“Kıyametin kopma zamanı” ile ilgili olarak bir cuma günü, sabah namazı vaktinde ya da Allah'ın dünyayı öğle ve ikindi arası bir zaman diliminde yarattığı ve kıyametin de aynı bu zaman aralığında kopacağı belirtilmektedir.

“Kıyametin kopma öncesi” ile ilgili halk arasındaki bir diğer anlatıya göre ise kıyamet kopmadan önce dünyanın, Hz. Âdem ve Havva'nın yaşadığı dönemdeki haline geri döneceğinden söz edilmektedir. O zamanlar dünya, cennet gibi bir yerdir ve çevredeki her şey şimdikiinden kat be kat büyüktür. Örneğin bir nar, o kadar büyüktür ki gölgesinde üç insanın rahatlıkla oturduğu söylenmektedir. Kıyamet yaklaştığında da dünyanın son defa Hz. Âdem'in dönemindeki bu haline geri döneceği zikredilmektedir. Diğer bir anlatıya göre ise dünyada bütün Müslümanların ölmüş olacağı ve dünyada sadece kâfirlerin yaşayacağından söz edilmektedir. Kâfirlerin yaşadığı dönemde deccâl, yecüc, mecücün ortaya çıkacağı ve yecüc ile mecüc de o dönemde yaşayan kâfir kadınların doğuracağı zikredilmektedir. Yecüc ve mecücün kısa boylu insan biçiminde olacakları söylenmektedir. Kıyametin kopmasıyla beraber bütün kâfirlerin öleceği belirtilmektedir.

Konuyla ilgili diğer bir anlatıda deccâl ve mehdînin ortaya çıkacağı, bunların karşı karşıya gelerek savaşacağı, bunun sonucunda Müslümanların öleceği ve kıyametin kopacağından söz edilmektedir. Ayrıca diğer bir anlatıda güneşin o gün yedi kat semadan dünya semasına ineceği, insanların günahlarından dolayı o gün dünyada boğucu bir havanın oluşacağı ve insanların günahlarının ağırlığı kadar terleyerek çevrede diz boyu çamurun oluşacağından bahsedilmektedir. Bunların yanı sıra güneşin, dünyaya yaklaştığı sırada çirkin, sevimsiz ve boynunda zincirden yapılmış bir kolyesi bulunan şeytanın, içinde türlü türlü yiyeceklerin olduğu bir sofraya kuracağı, insanları bu sofraya çağıracağı ve günahı çok olanların bu sofraya oturacağı belirtilmektedir. Sofraya oturanların da öte dünyada asla cehennemden çıkamayacaklarına inanılmaktadır.

Kıyametin kopma öncesiyle ilgili bir diğer anlatıya göre ise kıyamette dört grubun yeryüzüne ineceğinden söz edilmektedir. Bunlar deccâl, meccal, yecüc ve mecütdür. Günümüzde bu gruptan ikisinin gökyüzünde beklediği ve diğer ikisinin de kıyamet koptuğu sırada onlara katılıp hep birlikte yeryüzüne ineceklerinden bahsedilmektedir.

“Kıyametin Kopması” ile ilgili olarak anlatılan farklı bir anlatıya göre İsrail'in sura üfleyeceği, kıyametin kopmasıyla beraber bütün insanların öleceği ve sonrasında dünyanın dümdüz bir yer olacağından söz edilmektedir. Aynı zamanda İsrail'in ikinci kez sura üfleyeceği ve sonrasında ölü insanların kuyruk sokumunda bulunan bir parçadan tekrar dirileceği ve ahiret hayatının başlayacağı zikredilmektedir. Bununla birlikte kıyamet koptuğu sırada gebe kadınların bebeğini düşüreceği ve bu durumu ancak bebeğini kaybettikten sonra anlayacağı; annenin, babanın, çocuğun, herkesin birbirinden kaçacağı hatta annenin beşikteki bebeğini bırakıp gideceğinden bahsedilmektedir.⁷⁶⁷

5.2.4. Ahiret, Sırat, Cennet ve Cehennem İle İlgili Anlatılar

Kızıltepe ve çevresinde kıyamet sonrası ile ilgili derlemelerde genel olarak ahiret, sırat, cennet, cehennem ve bunlar etrafında kümelen bazı inanış ve anlatıların olduğu gözlenmiştir. Buna göre kıyamet sonrası mahşer yerinin kurulacağı, ölen bütün insanların yeniden dirilerek burada hazır bulunacağı, insanların peygamberlerden

⁷⁶⁷ K.K.7, 15, 16, 19, 21, 24, 26, 27, 29, 32, 36, 47, 48, 53, 57, 58, 64, 68, 84, 86, 90, 96, 97, 101, 102, 105, 116, 117, 121, 128, 129, 130, 136, 138, 141, 144, 145, 147.

yardım isteyeceği, dünyada işledikleri iyi ve kötü amellerin terazide tartılacağı; sırat köprüsü üzerinde iyi ve kötü amellerin tartılacağı; sırat köprüsünden geçileceği, Burak'ı olanların ona bineceği, iyi amelleri ağır basanın cennete diğerlerinin ise cehenneme gideceği gibi kimi inanışların ve bu inanışlar ile ilgili de bazı anlatıların bulunduğu tespit edilmiştir.

Yörede konuyla ilgili bir anlatıda kıyamet koptuktan sonra İsrail, son defa sura üfürür ve bundan sonra bir yağmur yağar. Bu yağmurla birlikte insanlar, toz tanesi kadar olan kuyruk sokumu hücrelerinden bir bitki gibi filizlenir, mezarlarından çıkar ve hesap yerine akın akın gelmektedirler. O gün insanlar çırılçıplaktır. Günahlarının ağırlığından ya da Allah korkusundan dolayı hepsinin başı yukarı doğru bakar haldedir. Ya da insanların gözleri, kafalarının üstünde olacak şekilde diriltir ve bu şekilde gözleri hep yukarı bakar. Gözlerinin yapısından dolayı kimse kimseyi görememektedir. Bu halde cennetlik olanlar cenneti ve Allah'ı, cehennemlik olanlar ise cehennemi görmektedir.

“Ahiret” ile ilgili halk arasındaki başka bir anlatıya göre kıyamet, cuma günü sabah namazı vaktinde kopar. İsrail, sura üfürür, bütün insanlar ölür ve dünya dümdüz olur. İsrail, bir daha sura üfürür, ölü bütün insanlar bir bitki gibi dirilir ve Allah'a hesap vermek için onun huzurunda toplanır. Buna göre halk arasında insanların, dümdüz hale gelen dünyada Şam bölgesinde hesaba çekileceği söylenmektedir. Diğer yandan dirilme gününde “Burak” ve elinde cennet ziynetleri olan “Mikail” de Hz. Muhammed'i cennete götürmek üzere dünyaya gelir. Ancak hem Burak hem de Mikail, Allah'ın öfkesini ve azabının şiddetini görmelerinden dolayı öncesinde Hz. Muhammed'den kendilerine şefaet etmesine dair söz isterler. Bunun üzerine Hz. Muhammed onlara şefaet edeceğini söyler. Alınan söz üzerine Mikail, yanında getirdiği ziynetleri Hz. Muhammed'e verir ve Burak da onu sırtına alarak birlikte cennete giderler. O gün güneş, dünyaya çok yakın olur. İnsanlar, işledikleri amellere göre güneşin sıcaklığı altında terler. İnsanlar, hesabın kolay olması ve Allah'ın onları affetmesi için peygamberlere giderek kendileri için dua etmelerini isterler. Ancak peygamberler onları geri çevirir. Hz. Âdem, yasak ağaçtan yediğini; Hz. Nuh, Allah'tan kavmini kurtarmasını istediğini; Hz. Musa, bir kişiyi öldürdüğünü; Hz. İsa, insanların kendisini Allah'ın oğlu olduğunu öne sürdükleri gibi sözler söyler ve Allah'tan bir şey istemeye yüzlerinin olmadığını belirtirler. En sonunda Hz. Muhammed, insanların dua isteğini kabul eder. Hz. Muhammed Allah'a: “Ümmetim, ümmetim.” diye yakarır ve uzun süren iki secde yapar. Bu dua neticesinde Allah'ın insanları kolay hesaba çekeceği ve onları affedeceğine inanılmaktadır. Bütün bunlardan sonra sıra sorguya gelmektedir ve insanların hesap vereceği ilk konu namazdır. Kıldığı namazları tam olan kişilerin diğer hesaplarının kolay geçeceğine inanılmaktadır. Zira en önemli ibadetin namaz olduğu ve kıldığı namazları Allah tarafından kabul edilenlerin o gün cennete gideceği düşünülmektedir. Bu konuda kişinin bir nedenden dolayı namazları eksik çıkması halinde kıldığı sünnet ve nafile namazları varsa eksikleri onlarla tamamlanmaktadır.

Benzer bir anlatıda ise hesaba çekilen ve bunun sonucunda gideceği yerin cehennem olduğunu öğrenen kişiler, kendilerini kurtarmaları amacıyla sıra sıra peygamberleri gezerler. Ancak peygamberler onlara: “Bizim Allah'tan şu sebeplerden ötürü bir şey isteme hakkımız yoktur.” derler ve onları geri gönderirler. Cehennem ehli sonunda Hz. Muhammed'in yanına gelir ve onları kurtarmaları için Allah'a dua etmesini isterler. Bunun üzerine Hz. Muhammed, orada iki rekât namaz kılar ve kendi ümmeti içinde cehennemlikler varsa onların affedilmesini ister. Allah da onun bu duasını kabul eder ve ümmetinden olan kişileri affeder. Bunların yanı sıra halk arasında ahiret gününde Hz. Muhammed'in kendi ümmetini abdest azalarının parıldamasından tanıyacağı ve cennete giren ilk ümmetin de Hz. Muhammed'in ümmeti olduğu söylenmektedir. Öte yandan ahirette insanların yetmiş üç fırkaya ayrılacağı ve bu fırkalardan yalnızca bir tanesinin cennete gideceğine inanılmaktadır.

“Sırat köprüsü” ile ilgili olarak yöredeki bir anlatıda ise insanların önce hesaba çekileceğinden ve sonrasında sırat köprüsünden geçeceğinden söz edilmektedir. Aynı zamanda insanların bu köprü üzerinde hesaba çekileceği de söylenmektedir. Buna göre sırat köprüsü, kıldan ince, kılıçtan keskin olduğuna inanılan bir yoldur. Köprünün altında “zemherir” adı verilen, yedi katlı cehennemin en alt tabakası, karşı tarafında ise

cennet vardır. Herkes amelini göre bu köprüden geçer ve cennete gider. Kimisi göz açıp kapatıncaya kadar, kimisi de düşe kalka buradan geçer. Günahkârlar sıratı geçmeye çalışırken cehenneme düşer. Diğer bir anlatıya göre ise iyi amellerin insanları sıratı taşıyacağına inanılmaktadır. Buna göre ameller, kazandıkları sevaba göre köprü üzerinde insanları taşımaya başlarlar. Sevabı çok olanlar karşıya cennete ulaşır ancak köprü üzerinde sevapları tükenen kişiler de oradan cehenneme düşerler.

“Burak” ile ilgili de yöre halkı arasında bazı anlatılar bulunmaktadır. Buna göre Burak, ahirette insanların üzerine binerek sırat köprüsünü geçecekleri bir hayvandır. Burak, Kurban Bayramı dışında herhangi bir zamanda bakımlı, sağlıklı, gösterişli bir hayvanın Allah rızası için kesilmesi ve etinin fakirlere dağıtılması şeklinde yapılan bir kurbandır. Aynı zamanda bu kurban “Burak niyetiyle” kesilir aksi halde bu kurbanın “Burak” olmayacağına inanılmaktadır. Kurban olarak keçi, koyun ya da inek tercih edilmektedir. Bir ineğe yedi kişi hissedar olabilmektedir. Burak kurbanı, istenilen zamanda kesilebilmektedir. Kurban etinden, kesen kişi ve aile fertleri yiyememekte olup etin tamamı fakirlere dağıtılmaktadır.

“Burak” ile ilgili diğer bir anlatıya göre kurban için yalnızca büyükbaş hayvan kesilmektedir. Bu kurbana, yedi kişi hissedar olmaktadır. Yöredeki inanışa göre ahirette bu hayvanın hissedar olan yedi kişiyi sıratı taşıyacağına inanılmaktadır. Bundan ötürü hayvanın genç, bakımlı ve güçlü olması gerekir. Zira zayıf hayvanın öte dünyada insanları taşıyamayacağı varsayılmaktadır. Burak, Kurban Bayramı’nın ilk dört günü içinde herhangi bir vakitte kesilmektedir. Başka bir zamanda kesilen hayvanın “Burak” olmayacağı düşünülmektedir. Burak kurbanını kesmeye niyetlenen kişi, kurbanı kesmeden önce yanında bu hayvana binecek kişileri bizzat kendisi belirlemektedir. Burak’a binecek kişilerin arasında Hz. Muhammed’in ismi başta sayılmaktadır. Sonrasında kurban sahibi ile diğer kişilerin adı söylendikten sonra kurban kesilmektedir. Kesilen kurban etinin diğer günü görmemesi inancıyla aynı gün dağıtılmaktadır. Kurban etini, ismi sayılan kişiler ile kendi aile üyeleri yiyememektedir. Çünkü halk arasındaki inanışa göre kurban etinden yemeleri halinde hayvanın öbür dünyada sakat kalacağına ve kendilerini taşıyamayacağına inanılmaktadır.

“Burak” ile ilgili bir başka anlatıda ise kurbanın kemiklerine yönelik bir uygulamanın olduğu görülmektedir. Buna göre kişi, hayvanın etini fakire verdiği sırada ona: “Eti yedikten sonra kemikleri toplayıp bana geri getir.” der. Bu şekilde geri toplanan kemikler, yere açılan bir çukura konularak gömülür. Bu çerçevede Burak’ın ahirette eksiksiz ve tam olarak dirileceğine inanılmaktadır. Diğer yandan yörede, Burak’ın işlenen günahlara karşılık olarak da kesildiği söylenmektedir.

“Cennet”, dünyadayken Allah’a iman eden, onun emir ve yasaklarını yerine getiren Müslümanların öte dünyada mükâfat olarak gidecekleri ebedi yurtlarıdır. Buna cennet; yedi katlı olup her katının ayrı ayrı ismi, kendine özgü güzelliği ve özelliği olan; kökleri havada, dalları yere doğru uzanan ağaçlar vardır. Cennette erkekler beden yapısı açısından Hz. Adem’e, kadınlar ise Havva’ya benzerler. Dünyadayken İslâm’ın emir ve yasaklarını hakkıyla yerine getiren kadınlar, hurilerden daha güzel olurlar. Diğer yandan cennet ile cehennem arasında yaklaşık kırk yıllık bir mesafe bulunmaktadır. Cehennemde günahları kadar yanıp çıkanlar, cennette gidebilmek için önce bu kırk yıllık mesafeyi kat ederler. Cennete ulaşılmasından sonra cennetin girişinde yer alan havuzda yıkanır ve cennete girerler.

“Cehennem”, dünyadayken Allah’a karşı gelen ya da Allah’a iman ettiği halde emir ve yasaklarını yerine getirmeyen kişilerin öte dünyada cezalandırılmak üzere gidecekleri yerdir. Bu konuda halk arasındaki anlatılara göre Müslümanlar, günahı kadar yanar sonra da cehennemden çıkar ve cennete gider. Cehennemden çıkan kişi simsiyah bir haldedir. Kişi, bu siyahlıktan kurtulmak üzere bir nehre girer, temizlenir ve bembeyaz olduktan sonra cennete gider. Başka bir anlatıya göre ise cehennemden çıkan ve sonradan cennete giden kişilerin alnında “Cehennemden kurtarılanlar.” diye yazar ve gerçek cennet ehli olan kişiler de birbirini bu şekilde tanır. Bunların yanı sıra dünyadayken namaz kılmayanların, bu ibadetin borcunu ahirette mutlaka ödeyeceğine inanılmaktadır. Buna göre namazı eksik olanlar, bunun için cehenneme atılır ve namaz borcu bitene kadar ateş üzerine kurulmuş sacın üzerinde eksik namazlarını kılar.

Başka bir anlatıya göre ise günahı az olan kişiler, yaklaşık dört yıl kadar cehennemde kalır ve cezaları bittiğinde oradan çıkarlar. Aynı zamanda Hz. Muhammed, Allah'tan cehennem ile kendi arasındaki perdeyi kaldırmasını ister. Bu çerçevede cehennemliklerin halini gören Hz. Muhammed, Allah'a dua eder ve onların affedilmesini ister. Bunun üzerine Allah da onun duasını kabul eder, onları cehennemden çıkarır ve cennete yerleştirir.

Farklı bir anlatıda ise ahirette Hz. Muhammed'i görenlerin cehenneme gitmeyeceklerine ya da cehennemdeyseler de oradan çıkacaklarına inanılmaktadır. Bu çerçevede cehenneme girenler, oradan Hz. Muhammed'e seslenirler. Hz. Muhammed, onların sesini duyar, cehennem kapısının önüne gelir ve onları görmek ister. Ancak cehennem bekçileri, Hz. Muhammed'e: "Senin ümmetinden kimse yok." der ve onu geri gönderirler. Bu bağlamda bekçiler, Hz. Muhammed'i cehennemlikleri göstermeyerek onların orada kalmalarını sağlarlar. Bir benzer anlatıda ise Hz. Muhammed'in ümmetinin bir kısmı cehenneme girer ve oradan kurtulmak için O'na seslenirler. Hz. Muhammed, cehennemden gelen sesleri duyar ve onları kurtarmak için cehenneme girmek ister. Ancak o anda Cebrail, kanadıyla Hz. Muhammed'in önünü keser ve ona: "Ya Muhammed! Cehennem sana haramdır, oraya gidemezsin." der. Hz. Muhammed de Cebrail'e: "Orada benim ümmetin var ve ben onlara şefaet edip onları kurtaracağım." der. Bunun üzerine Cebrail de ona: "O zaman kanadımın üzerine çık, öyle bak." der. Hz. Muhammed kanadın üzerine çıkar, cehennemdeki ümmetini görür, hemen Allah'a secde eder ve sonrasında onların affı için dua eder. Yapılan yakarışlar bağlamında duaları kabul eden Allah da Hz. Muhammed'in ümmetinden olanları cehenneminden çıkarır.

Yörede aynı zamanda işlenen amellerle ilgili de bazı anlatılar bulunmaktadır. Bu anlatıların birisine göre cimri, namaz kılmayan ve diğer ibadetlerini de yerine getirmeyen yaşlı bir kadın vardır. Bu kadın günün birinde dere kenarına çamaşır yıkamaya gider. Çamaşır yıkadığı sırada aniden bir bez parçası elinden kaçır ve suya kapılıp gider. Kadın, bez parçasını dere boyu arar ancak bulamaz. Günler gelip geçer ve kadın ölür. Kıyamet kopar, ahirette kadın yeniden diriltilir ve dirildiğinde üzerinde elinden kaçırdığı bez parçasının avret yerini örten bir örtü olarak görür. Bunun üzerine kadın, dünyadayken elinden kaçırdığı bez parçasının kendisine hayır olarak geri döndüğünü anlar.

Başka bir anlatıda ise köyün birinde bir cami inşa edilmektedir. Köy halkı elinden geldiği kadar cami yapımı için hayırda bulunur. O köyde yaşayan yoksul bir kadın da hayır amaçlı eline bir taş alır ve inşaat alanına götürür. İnşaatçı çalışanlara ricada bulunarak bu taşı da kullanmalarını ister. Ancak işçiler taşı önemsemez ve bir kenara atarlar. Kadın sabah olduğunda taşın kullanılıp kullanılmadığına bakmak için inşaatın yanına gider. Bakar ki taş, bir köşeye atılmış haldedir. Bu duruma üzülen kadın, kendi elleriyle bu taşı caminin bir duvarına yerleştirir ve bundan sonrada taş, orada kalır. Günün birinde kadın ölür ve öte dünyada yerleştirdiği taş büyüklüğünde bir hayır kendisine gelir.⁷⁶⁸

5.2.5. Hz. Musa

Anlatıya göre günlerden bir gün Hz. Musa, dağda Allah ile görüşmek üzere yola çıkar. Yolda giderken sarhoş olan bir adam onu durdurarak: "Ey Allah'ın Resûlü, Allah'la konuştuğunda ona bir sor bakalım, ben cennetlik miyim? değil miyim?" der. Hz. Musa da adama: "Tamam, sorarım." der ve yoluna devam eder. Dağa tırmanırken de bu defa sakallı ve başında takkesi olan bir imamla karşılaşır. İmam da ona: "Ey Allah'ın peygamberi, ben Allah'a ibadet için insanlardan uzaklaştım, bu mağarada yaşıyorum, yalnızca şu ağacın meyvesini yiyorum, namaz kılıyorum ve bol bol Kur'an'ı Kerim okuyorum. Allah'a sor bakalım, ben cennetlik miyim? Yoksa cehennemlik miyim?" der. Hz. Musa, imama da "Tamam." der ve dağa çıkmaya devam eder. Bu defa

⁷⁶⁸ K.K.7, 15, 16, 19, 21, 24, 26, 27, 29, 32, 36, 47, 48, 53, 57, 58, 64, 68, 84, 86, 90, 96, 97, 101, 102, 105, 116, 117, 121, 128, 129, 130, 136, 138, 141, 144, 145, 147.

da karşısına sıcakta saman toplayan bir kadın çıkar. Kadın da ona: “Ey Allah’ın elçisi, görüyorum ki Allah’la konuşmaya gidiyorsun, ona sor bakalım, benim çocuğum olacak mı?” der. Hz. Musa, kadına da “Tamam.” der ve yoluna devam ederek Allah’la konuşacağı yere gelir.

Hz. Musa, burada Allah’la konuşmaya başlar ve konuşmanın sonunda Allah’a: “Ya Rabbi! Yolda gelirken üç kişiyle karşılaştım, onların bana ne sorduklarını sen benden daha iyi biliyorsun, onlara ne cevap vereceğim.” der. Bunun üzerine Allah, Hz. Musa’ya: “Sarhoş adam ve imama ‘Allah, dünyayı dikiş iğnesinin deliğinden geçirebilir mi? geçiremez mi?’ diye sor, kadına da, ‘onun çocukta nasibi yok, çocuğu olmayacak.’ diye söyleyeceksin.” diye karşılık verir. Konuşma sonrası Hz. Musa oradan ayrılır ve dönüş yoluna çıkar. Yolda önce imamı görür ve ona: “Allah’a sordum ancak o da bana sana şunu sormamı istedi, Allah, dünyayı dikiş iğnesinin deliğinden geçirebilir mi? geçiremez mi?” Bunun üzerine imam: “Allah, dünyayı iğne deliğinden geçiremez.” der. Sonra Hz. Musa sarhoşun yanına gider ve aynı soruyu ona da sorar. Sarhoş adam, ona: “O Rabbül âlemindir, isterse geçirir.” der. Daha sonra da kadını görür ve ona: “Ben senin durumunu sordum, Allah o kadının çocukta nasibi yok, onun çocuğu olmayacak dedi.” der. Bunun üzerine kadın: “Hayır verecek.” der ve ekler: “Ben Allah’ın bana çocuk vereceğine inanıyorum.” Bu konuşma sonrası Hz. Musa oradan ayrılır ve gider.

Günlerden bir gün Hz. Musa, Allah’la konuştuğu sırada imam ve sarhoşun cevaplarını da iletir. Bunun üzerine Allah: “Ey Musa, imama söyle o cehennemliktir, zira o benim gücümün farkında değildir. Sarhoşa gelince ona da söyle o, cennetliktir, çünkü o benim her şeyi yapabileceğimi biliyor. Bu nedenle sarhoşun günahlarını imama, imamın sevaplarını da sarhoşa yazdım.” der. Hz. Musa da aldığı cevapları imam ve sarhoşa iletir. Bu cevap karşısında imam üzülür, sarhoşa çok sevinir. Bu arada günler geçer, dokuz ay, on gün sonra kadının bir çocuğu olur. Yine Hz. Musa Allah’la konuşmaya giderken kadınla karşılaşır. Kadın ona: “Ey Allah’ın Resulü, hani Allah bana çocuk vermeyecekti? Ama benim çocuğum oldu, git Allah’a sor bakalım, bana niye çocuk verdi?” der. Hz. Musa: “Tamam.” der ve oradan ayrılıp dağa çıkar. Dağda Allah’la konuştuğundan sonra kadının durumunu sorar. Bunun üzerine Allah: “O kadının bana olan inancı tamdı, bana gerçekten inanıyordu, ben de onun bu inancına karşılık olarak ona bir çocuk verdim.” der. Hz. Musa da aldığı bu cevabı kadına iletildiğinde kadın ona: Ne olursa olsun! Benim çocuk konusunda Allah’a inancım tamdı, hep bir çocuğumun olacağına inandım ve Allah da bana bu çocuğu verdi.” der.⁷⁶⁹

5.2.6. Hasan ve Hüseyin

Zamanın birinde Hasan ve Hüseyin adında iki kişi vardır. Günün birinde bu iki kişi kâfir düşmanlarla savaşmak üzere savaşa katılır. Savaş sırasında Hasan ve Hüseyin düşmandan saklanmak üzere bir kuyunun içerisine saklanır. O esnada Allah, onları düşmanlardan korumak amacıyla bir örümcek bir de güvercin gönderir. Örümcek, hemen kuyunun ağzına kocaman bir ağ örür. Güvercin de kuyunun hemen üzerine bir yuva yapar. Bu sırada düşmanlar, Hasan ve Hüseyin’i her yerde aramaya başlarlar. Düşmanları onları aradığı sırada çöldeki bir kuşun onlara seslendiğini işitirler, kuş onlara; “Hasan ve Hüseyin kuyuda saklanıyor” diye seslenir. Düşmanlar, gelen bu çağrı üzerine kuyunun yanına gelirler. Ancak kuyuya baktıklarında kuyunun ağzında bir örümcek ağı ve hemen yanı başında bir güvercin yuvası görürler. Düşmanlar, kendi kendilerine; “eğer ikisi burada saklanmış olsaydı bu ağ ve yuva bozulurdu” diye söylenmektedirler ve onların kuyuda olmadıklarını düşünüp oradan ayrılırlar. Bunun üzerine Allah’ın izniyle Hasan ve Hüseyin düşmanlardan kurtulurlar.

5.2.7. Fare

Zamanın birinde bir tek oğlu olan dul bir kadın vardır. Dul kadın, tek başına zor şartlarda oğlunu büyütür ve evlendirir. Bu arada oğlan, anasını çok seven ve düşkün

⁷⁶⁹ K.K.7, 16, 101, 147.

olan biridir. Her gün annesi et yesin diye eve kırmızı et getirir, eşine verir ve sonrada eti pişirip annesine yedirmesini söyler. Ancak gelin, kayınvalidesini hiç sevmeyen, ondan nefret eden birisidir. Bundan dolayı kayınvalidesine eşinin getirdiği kırmızı et yerine fare yedirir. Bunun için her gün bir fare yakalayıp öldürür, sonra da onu kızartır ve kayınvalidesine yedirir. Günlerden bir gün kayınvalide ölür. Bu esnada gelinin de bir oğlu olur. Günler geçer, oğlan büyür ve annesi de onu evlendirir. Oğlan da tıpkı babası gibi annesini çok seven biridir ve o da her gün kırmızı et getirip eşinden annesi için pişirmesini ister. Eşinin bu isteğini yerine getirmek için gelin, eşinin getirdiği eti güzelce pişirir ve kayınvalidesinin önüne getirir. Ancak yemeği kayınvalidesinin önüne verdiği sırada tabaktaki et, bir anda fareye dönüşür. Gelin, olanlara bir anlam veremez, mutfağa gider ve tekrar yeniden et pişirir. Pişmiş eti kayınvalidesine getirdiğinde tabaktaki et, yine fareye dönüşür. Gelin, kendisinin bir şey yapmadığını ispatlamak amacıyla kayınvalidesini mutfağa çağırır bu defa da onun gözü önünde eti pişirir ve ikram eder. Nafile, gelin ne yaparsa yapsın et, her seferinde yine fareye dönüşür. Kayınvalide sonunda bu duruma dayanamaz ve gelinine: “Getir o eti bana, onu yiyeceğim, çünkü o benim cezamdır. Yıllarca ben kayınvalideme et diye fare yedirdim, şimdi Allah beni cezalandırıyor.” der. Bunu üzerine gelin eti getirir, et yine fareye dönüşür ve kadın da onu bu halde öylece yer.⁷⁷⁰

5.2.8. Baba ve Oğlu

Zamanın birinde üç tane oğlu olan çok zengin bir köy ağası yaşar. Ağa, bir gün çocuklarının kendisini ne kadar sevdiğini öğrenmek amacıyla onları yanına çağırır. Oğullarına tek tek sorarak: “Beni ne kadar seviyorsunuz?” der. Bunun üzerine ilk çocuk babasına: “Baba ben seni bu dünyadan daha çok seviyorum.” der. Bu cevabı beğenen ağa, oğluna bir kese altın verir. Sıra ikinci oğluna gelir, o da babasına: “Baba, ben seni tatlı kadar seviyorum.” der. Baba, bu yanıtı da beğenir ve bu oğluna da bir kese altın verir. Sıra küçük oğluna gelir. Küçük oğlan da babasına: “Baba, ben seni tuz kadar seviyorum.” der. Bu cevap üzerine baba, aniden durur ve oğluna: “Ne demek beni tuz kadar mı seviyorsun?” der. Çocuk da babasına: “Evet.” der. Ağa, bu cevaba sinirlenerek kendi kendine: “Ne demek tuz, tuz nedir ki? Beni ucuz bir şey kadar seviyor, kesin bu çocuğun benim yerimde gözü var, büyüdüğünde benimle savaşıp yerime geçecek.” diye söylenir. Bu nedenle ağa, çocuğun öldürülmesi gerektiğine karar verir ve bu işi yapması için uşağını yanına çağırır. Ağa, uşağına: “Sabah olduğunda bu çocuğu ormana götür, orada öldür, sonra da gel.” der. Sabah olunca uşak, küçük çocuğu yanına alır ve birlikte ormana giderler. Ancak uşak, bir türlü çocuğu öldüremez. Çocuk, o sıralarda on yaşındadır. Bu kadar küçük olmasından dolayı uşak ona kıyamaz, öldürmekten vazgeçer ve serbest bırakır. Sonra da uşak, çocuğa: “Bak oğlum, baban seni öldürmemi istedi, ancak ben bunu yapamam, bu nedenle de seni eve de götürmem, götürürsem baban hem seni hem beni öldürür. Şimdi sen arkana bakmadan git ve bir daha geri dönme.” der ve gider. Küçük çocuk, ormanda tek başına kala kalır. Ne yapacağını bilemeden öylece ormanda yürümeye başlar. Yürümekten çok yorulan çocuk, sonunda bir ev görür. Oraya gider, kapıyı çalar ve kapıyı yaşlı bir kadın açar. Kadın, çocuğu görünce çok şaşırır ve ona: “Burada ne arıyorsun?” der. Çocuk da başından geçenleri yaşlı kadına bir bir anlatır ve sonunda kadına: “Benim gidecek bir yerim yok.” der. Yaşlı kadın, çocuğu dinledikten sonra ona: “Oğlum, benim hiç kimsem yok, burada yalnız yaşıyorum, istersen benimle yaşayabilirsin, benim torunum olursun, ben de senin ninen olurum.” der. Bunun üzerine çocuk, kadının bu teklifini kabul eder ve birlikte yaşamaya başlarlar. Yıllar gelip geçer ve çocuk yirmi yaşına gelir. O sıralarda köyün ağası ölür. Köy halkı da köyü idare edecek yeni bir ağanın belirlenmesine karar verir. Köyün geleneğine göre yeni ağa, seçimle belirlenecektir. Bunun için köyün bütün erkekleri köy meydanında toplanır ve seçim için bir güvercin gökyüzüne salı verilir. Güvercin kimin başına konarsa, ağa da o kişi olacaktır. Kuş, serbest bırakıldıktan sonra uçup gider bizim delikanlının başına konar. Köy halkı buna itiraz eder. Bundan ötürü halk çocuğa

⁷⁷⁰ K.K.110, 143.

dönerek: “Bu çocuk bizim köyden değil, bizim çıkarlarımızı yönetemez, bize yokluk getirir.” diye söylenmeye başlar. Yapılan itirazlar nedeniyle seçim iptal edilir ve yeni bir seçim yapılmasına karar verilir. Seçim tekrarlanır ancak kuş, yine gidip delikanlının başına konar. Köy halkı bu defa da itiraz eder. Aralarında: “Bu kuşu değiştirelim, belki bu kuşu çocuk kendisine alıştırmıştır. Bu nedenle kuş onun başına konmuş olabilir.” diye söylenirler. Delikanlı bu duruma çok üzülür, ninesinin yanına gider ve ona: “Nine ben ağa olamaz mıyım? Neden beni seçmiyorlar.” der. Nine de delikanlıya: “Bu kadar erkeğin içinden seni mi seçecekler.” der. Bunun üzerine delikanlı: “Nine şansımı bir daha deneyeceğim.” der. Nine de ona: “O zaman halktan uzak bir yere git, kimse yanında olmasın.” der. Genç, halktan uzak bir köşede beklemeye başlar. Halk, gencin seçim meydanından uzak durmasına sevinir. Seçim için yeni bir güvercin bırakılır. Kuş uçar uçar ama kimsenin başına konmaz. Kuş, sonunda kalabalığı terk eder ve delikanlıyı gördüğü anda onun başına konar. Halk bu durumu görünce, yaşlı bir adam halkın içinden öne çıkar ve halka seslenerek: “Kuş her defasında bu gencin başına kondu, bu işte bir hayır var, gelin bu delikanlıyı ağa seçelim.” der. Köy halkı da bu kararı onaylar ve delikanlıyı köyün yeni ağası olarak seçerler. Günler gelip geçer ve delikanlı köyü yönetmeye başlar. Köyü o kadar iyi yönetir ki bütün köy halkı çok zengin olur. Refah seviyesi yükselen ve zenginleşen köy halkı da ondan çok memnun kalır.

Günlerden bir gün delikanlının babası çevre ağaları ziyarete çıkar. Sıra oğlunun olduğu köye gelir ve o köyü ziyarete gideceğine dair köyün ağası olan oğluna bir ulak gönderir. Bunun üzerine delikanlı, babasına büyük bir ziyafet vermek için hazırlığa başlar. Ancak delikanlı asla yemeklere tuz atılmaması yönünde çalışanlarına talimatta bulunur. Delikanlı çalışanlarına: “Tuz hakkında soru sorulursa biz tuz kullanmayız, köyde de bulundurmazız.” diye söylemelerini de tembih eder. Sabah olur ve ağa, köye ziyarete gelir. Delikanlı, onu karşılar ancak babası oğlunu tanımaz. İki ağa, karşılıklı sohbet ettikten sonra sıra öğlen yemeğine gelir. Sofra kurulur ve ağa yemek yemeye başlar. Lakin ağa hangi yemeği yese yemekte tuz olmadığını görür. Tuz olmadığı için de ağa, yemek yemeyi bırakır. Ağa, kendi kendine: “Belki tuz kullanmayı unuttular, akşamı bekleyeyim.” diye kendi kendine söylenmektedir. Delikanlı, yemek yemeyen ağaya: “Neden yemek yemiyorsun, yemekleri beğenmedin mi?” der. Ağa da ona: “Gelirken yemek yemiştım, karnım tok, o yüzden yemedim.” der. Akşam olur, ağa sofraya oturur ve yemek yemeye başlar. Fakat hangi yemeği yerse yesin yine tuzun tadını alamaz. Ağa, sonunda dayanamaz ve delikanlıya: “Neden yemeklerinizde tuz yok? Ben tuzsuz yemek yemem.” der. Delikanlı da ağaya: “Biz tuz kullanmayız, burada da tuz yoktur.” der. Ağa da: “Nasıl olur, tuzsuz hayat olur mu? Tuzsuz yemek olur mu? Bu nasıl bir iş? Siz nasıl yaşıyorsunuz?” der. Bunun üzerine delikanlı babasına geçmişte yaptıklarını bir bir söylemeye başlar. Sonunda ağa, delikanlının kendi oğlu olduğunu anlar. Hatasını anlayan ağa, oğlundan özür diler ve oğluna: “Şimdiye kadar tuzun kıymetini anlamamışım, bana bugün büyük bir ders verdin, beni affet ve benimle gel.” der. Delikanlı da, babasına kendisine sabaha kadar süre vermesini ister. Delikanlı, gece boyunca düşünür ve kendi kendine: “Şimdi gidersem nineme ne olur? O kadın beni aldı, kendi torunu gibi büyüttü. Köy halkı beni ağa seçti, bana güvendiler, şimdi onları nasıl yüz üstü bırakırım? Ninem üzüntüden ölür.” diye sabaha kadar düşünür. Sabah olur, ağa oğluna: “Benimle geliyor musun?” der. Delikanlı da ona: “Hayır, gelmeyeceğim. Sen beni öldürecekken, ninem beni yanına aldı, büyüttü, bana emek verdi. Köy halkı beni ağa seçti, bana güvendi, şimdi ben onları terk edersem onların hakkını nasıl öderim? Bu nedenle burada ninemle ve halkımla kalıyorum.” der. Bunun üzerine baba, oğul vedalaşır ve ağa kendi köyüne döner. Delikanlı da köyün ağası olarak köyünü yönetmeye devam eder.⁷⁷¹

⁷⁷¹ K.K.110, 143.

5.2.9. Çekirge ve Yılan

Anlatıya göre zamanın birinde yaşayan yılanlar, kendilerini diğer hayvanlardan çok güçlü görürler. Bu nedenle hiç kimseden korkmadıkları gibi saklanma ihtiyacı da duymazlar. Günün birinde bir yılanın karşısına bir çekirge çıkar ve ikisi iddiaya girer. İddiaya girme nedenleri ise yılanın; “Ben çok güçlüyüm, bütün çekirgeleri yerim.” diye söylemesi ve buna karşılık olarak çekirgenin de “Ben daha güçlüyüm ve seni öldüreceğim.” demesidir. Bu söylemler nedeniyle iddiaya girerler. İddia üzerine yılan karşısına çıkan bütün çekirgeleri yemeye başlar. Yılan o kadar çok çekirge yer ki artık yerinden kıpırdayamaz olur. Bu durumu gören çekirge, yılanın karşısına çıkar ve ona: “Şimdi göreceksin kim güçlü, ben seni şimdi öldüreceğim.” der. Hareket etmekte zorlanan yılan, bu durumundan dolayı korkar ve hemen yanında bulunan bir deliğe saklanır. O günden sonra bütün yılanlar saklanmaya başlar.⁷⁷²

5.2.10. Zerika Zera (Altın Sarısı)

Köyün birinde yedi oğlu, bir gelini ve bir kızı olan evli bir çift yaşar. Çiftin kızlarının adı, altın sarısı anlamına gelen “Zerika Zera” dır. İsmi gibi kendisinde çok güzel bir kızdır. Bu evde yakacak odun, çalı-çırpı toplama işi gelin ve genç kıza aittir. Yenge ve genç kız her gün çöle (taşlık araziye) gider, çalı-çırpı toplar sonra da eve geri dönerler. Yine bir gün Zerika Zera ve yengesi çöle giderler, genç kız işini erkenden bitirir ve yengesini beklemeye başlar. Bu bekleme sırasında, genç kız çok yorgun olduğu için odunların yanında uyuya kalır. Bu arada yenge de odunlarını toplar, genç kızı yanına almadan eve döner. Yenge, eve geldiğinde kızın annesi Zerika Zera’yı sorar. Gelin de onu görmediğini, eve geldiğini düşündüğünü ve bu nedenle de kendisinin eve geldiğini söyler. Bu sırada genç kız uyanmıştır ve akşam olmuştur. Topladığı odunları sırtına alan genç kız, karanlıkta yolunu bulamaz ve çölde kaybolur. Genç kız karanlıkta gezinirken karşısına insan gövdesine sahip, gövdeden çıkan birbirinden bağımsız yılan kafalarına sahip iki tane hût (canavar) çıkar. Bunların bir tanesi yedi diğeri de sekiz başlıdır. Yedi başlı hût ise sihir yapabilen ve istediği şekle girme özelliğine sahip biridir. İki hût, yalnız gezen genç kızı yakalar ve yuvalarına götürürler. Yuvaları ise metrelerce derinliği olan bir kuyunun içindedir. Genç kız, burada esir tutulur. Hûtlar dışarı çıktıkları sırada kızın kaçmasına engel olmak amacıyla kuyunun ağzını taşla kapatırlar. Bu yolla kızın dışarı çıkıp kaçmasına asla izin vermezler. Bu arada yedi başlı hût, genç kızı çok beğendiği için onunla evlenir ve iki tane oğlu olur. Çocukların birinin adı “Serkis”, diğeri ise “Binkis’tir.”

Genç kızın ailesi, o kaybolduğundan bu yana onu her yerde aramamış ancak bulamamıştır. Günün birinde kızın aile çobanı, kızın esir tutulduğu kuyunun olduğu yere sürüyü otlatmaya getirir. Çoban, hayvanlar otlandığı sırada biraz dinlenmek için başını kuyunun ağzını kapatan taşın üzerine koyar. Çoban, başını taşın üzerine koyar koymaz yerin altından gelen kadın ve çocuk seslerini duyar. Merakına yenik düşen çoban, sesleri dinlemeye başlar. Zerika Zera da bu sırada çocukları uyutmak için ninni söylemektedir. Ninni olarak da başından geçenleri tek tek sıralar;

“Ninni yavrum ninni,
Yedi kardeşin bir bacasıydım,
Babamın çobanının adı Ali’dir,
On iki amcaoğlum vardı,

Ben de bu iki hûtun elinde esir kaldım.” diye söyleyerek içini dökmektedir. Çoban, bu sözleri duyunca onun Zerika Zera olduğunu anlar ve yeri kazımaya başlar. Kuyunun ağzında bir delik açan çoban, kıza seslenerek: “Zerika! Sen orda ne yapıyorsun.” der. Genç kız, bu sesin çobana ait olduğunu anlar ve ona: “Beni iki tane hût yakaladı ve esir aldı, şimdi sen git, seni görürlerse seni yerler.” der. Çoban: “Yok, seni oradan kurtaracağım, şimdi gidip ailene haber vereceğim, onlarla geri döneceğim.” der ve oradan ayrılır.

⁷⁷² K.K.89, 112.

Çoban, büyük bir sevinç içinde eve döner ve müjdeli haberi aileye verir. Bunun yanı sıra onun iki hût tarafından esir tutulduğunu da söyler. Aile de bunun üzerine kızlarını kurtarmak için çevredeki yedi köyün halkından yardım ister. Yardım etmeyi kabul eden halk, kızı kuyudan kurtarmak için yanlarında kalın ipler getirir ve hep birlikte kızı kurtarmaya giderler. Kuyunun yanına gelince babası, kızı seslenir: “Zerika! Zerika! Kızım seni kurtarmaya geldik.” diye seslenir. Zerika, onları duyar ve onlara: “Babacığım buradan gidin, hûtlar görürse sizi yerler.” diye cevap verir. Ancak baba ve köy halkı kararlıdır, kızı almadan gitmezler. Köylüler, ipleri birbirine bağlayarak kuyunun içine sarkıtırlar. Zerika da uzanan bu ipe tutunur ancak bu defa da iki çocuğu onu ayaklarından yakalar. Zerika, babasına seslenir: “Baba! Çocuklarım ayaklarımdan tutuyor, beni bırakmıyor.” der. Babası da kızına: “Kızım onlardan kurtul, bunun için bir şeyler yap.” der. Bunun üzerine Zerika Zera bütün gücünü toplar, önce sağ ayağını tutan çocuğun, sonra diğer ayağını tutan çocuğun başını taşa vurup öldürür ve oradan kurtulur.

Kuyudan çıkan kız ile ailesi ve köy halkı hep birlikte eve dönerler. Akşam olunca iki hût yuvalarına gelirler. Döndüklerinde ne görsünler, Zerika Zera yok, oğulları ölmüş. Bu duruma çok sinirlenen yedi başlı hût, önce sekiz başlı hûtu sonra da iki oğlunu yer. Zerika’dan intikam almak için de fakir, ihtiyar bir dilenci kılığına girer ve kızın köyüne gider. Ev ev dolaştıktan sonra hût, sonunda kızın evini bulur ve kapıyı çalar. Kapıyı baba açar ve dilenciye eve alır. Köyün geleneklerine göre akşam vakti kapıya gelen ve kalmak isteyen kişi geri çevrilmezdi. Hût içeri girdikten sonra Zerika, onu görür ve gözlerinden tanır. Hemen ailesinin yanına giderek gelen dilencinin hût olduğunu ve onu gözlerinden tanıdığını söyler. Ancak ailesi ona inanmaz. Onlar aralarında tartıştığı sırada hût, planını devreye koyar. Cebinden bir tane uyku boncuğunu çıkarır, bir kâse suyun içerisine koyar ve sonra da bu suyun bir kısmını, köyün içme suyuna katarak köydeki herkesi uyutur. Sonra da Zerika dışında diğer ev halkının da bu suyu içmelerini sağlayarak uyutur.

Hût, bundan sonra bir kazanın içerisine zift koyar ve kaynatmaya başlar. Zerika’ya: “Seni buraya atacağım, bunun içinde kaynarak öleceksin.” der. Zerika Zera çaresizce evin damına çıkar, ağlayarak kendi kendine: “Ben bu adamdan nasıl kurtulacağım, ne çektim ne çekmedim bunun elinden, bütün ailemi, köyü uyuttu, şimdi de beni öldürecek.” diye söylenmeye başlar. Evin yanında akıp giden bir akarsu vardır. Akarsuyun içinden birdenbire bir balık dışarı çıkar, kızı seslenir ve ona: “Ben sana ne olduğunu biliyorum, şimdi beni dinle, hût uyku boncuğunu suya koymuş, bir şekilde herkese bu suyu içirmiş, boncuğun konulduğu kâse beşiğin altında, şimdi git, o kâsedeki suyu etrafa dök, böylece onun sihri bozulacak ve herkes uyanacak.” diye kız ne yapması gerektiğini söyler. Zerika Zera da hemen söyleneni yapar ve herkesin uyanmasını sağlar. Yaptığı büyüün bozulduğunu gören hût, bir kuş olur ve uçar gider. Ama hûtun kuş olması uzun sürmez, cezasını çekmesi için eşeğe dönüşür.

Eşeğe dönen hut, bu haliyle de kızın evinin önüne gelmektedir. Eşeğin hût olduğunu anlayan kız, ailesine ve köy halkına onun hût olduğunu söyler. Bunun üzerine kız ve ailesi ondan intikam almak için eşek hûtu en ağır işlerde çalıştırırlar. Yıllar sonra artık eşek hût yaşlanır ve işe yaramaz hale gelir. Köy halkı da onu yakarak öldürmeye karar verir. Büyük bir ateş yakılır sonrada eşek, diri diri ateşe atılır ve öldürülür. Eşekten geriye sadece kafatası kemiği kalır. Kızın babası, bu kemiği alır ve köpeğe su vermede kullanır. Zerika Zera, her gün bu kemiği eline alır ve köpeğe su verir. Ancak her su verdiğinde kemikten ses gelmektedir. Hût, genç kızla alay ederek hala ona eziyet vermektedir. Bu durumu ailesine söyleyemeyen Zerika günden güne eriyip gitmektedir. Babası kızına neden böyle olduğunu sorsa da Zerika babasına bir şey söylemez. Baba, bir şeylerden şüphelenir ve kızını takibe başlar. Bir gün baba ve oğul birlikte kızı takip ettikleri sırada bir de ne görsünler, Zerika kafatasıyla köpeğe su verdiğinde kafatasından sesler gelmekte ve “ley ley ley, loy loy loy, benden kurtulamadın, kurtulamayacaksın.” şeklinde sözlerle kızla alay edildiğini görürler. Bunun üzerine baba, kemiği aldığı gibi yakıp kül eder ve küllerini etrafa savurur. Etrafa savrulan küller bir kurtun kulağından içeri girer ve onu delirtir.⁷⁷³

⁷⁷³ K.K.36, 130.

5.2.11. Zizani/Zizan Kız

Köyün birinde ailesiyle birlikte yaşayan Zizani adında genç bir kız vardır. Genç kız her gün yengesi ile birlikte çöle yakacak odun, çalı-çırpı toplamaya gitmektedir. Günün birinde gelin, eşinin Zizani'yi başkasına berdel olarak vereceğini ve ikinci bir eş alacağını öğrenir. Eşinin evlenmesini engelleyecek tek şeyin de Zizan kızdan kurtulmak olduğunu düşünür. Zizani olmazsa kocası da üzerine kuma getiremezdi. Bunun için Zizan kızdan kurtulmanın yollarını aramaya başlar. Bir gün Zizan kızla yengesi, birlikte çöle çalı-çırpı toplamaya giderler. Yenge, işi ağırdan alarak yavaş yavaş odun toplar. Genç kız ise çabucak götüreceği kadar odun toplar ve yengesini beklemeye başlar. Yengesini beklerken de uyuya kalır. Yenge, kızın uyuduğunu gördüğünde ona bir oyun oynar. Hemen Zizan kızın yanına gider, onu uyandırmadan üzerindeki elbiselerinin bir kısmı yırtar ve eve döner. Eve geldiğinde ev halkı ona: “Zizan nerede, neden seninle gelmedi?” diye sorar. Gelin de onlara: “Zizani köyün gençleriyle, çobanlarıyla oynuyor.” der. Bunu üzerine anne, gelinine: “Benim kızım öyle bir şey yapmaz, öyle biri değildir.” der. Gelin de kayınvalidesine: “Zizani geldiğinde kendi gözünüzle görürsünüz.” der.

Zizani uykudan kalkar, yengesini göremez ve odunları sırtına alarak eve gider. Eve geldiğinde akşam olmuştur ancak evdeki hiç kimse onunla konuşmamaktadır. Genç kız bu duruma bir anlam veremez ve odasına gider. Zizani üzerini değiştirir, çamaşırlarını döşeginin alt ucuna koyar ve uyur. O uyurken ailesi onun böyle bir şey yapıp yapmadığını tartışmaya başlar. Kızlarının böyle bir şey yapmadığına kanaat getirdikleri sırada gelin, sessizce kızın odasına gider, döşegin altındaki pijamayı alır ve aileye gösterir. Gelin: “Bakın pijamanın haline, ne hale gelmiş, sabahtan bu yana çobanlarla birlikte, bu pijama da onun kanıtıdır. Bu durumda sizin onu öldürmeniz gerekir, onu öldürmediğiniz takdirde köyde adımız çıkar, hiç kimse bizimle konuşmaz, bize gelip-gitmez ve bizi kınarlar.” der. Bu kanıt üzerine aile, ikna olur ve o gece sessizce toplanır ve kızlarını yanlarına almadan evden ayrılırlar. Geriye yalnızca kıza ait bir tay, kedi ve köpek bırakırlar. Sabah olduğunda Zizani uyanır ve evde kimsenin olmadığını, eşyaların gittiğini görür. Genç kız etrafa bakınırken pijamasını görür ve ailesinin bundan dolayı kendisini terk ettiğini düşünür. Kendisinin iffetsiz, ahlaksız biri gibi sanmalarından ötürü kendisini öldürmediklerini, bunun yerine terk etmeyi seçtiklerini anlar. Köyün adetlerine göre kötü yolda olan kızın cezası ölümdür. Ancak aile onu öldürmek yerine terk etmeyi seçmiştir. Genç kız, ailesine ulaşip kötü biri olmadığını açıklamak üzere yola çıkar ve peşlerinden gider.

Köyün etrafını saran bir akarsu vardır bu nedenle köye giriş ve çıkışlar yalnızca kayıklarla yapılmaktadır. Bu sırada akarsuyu geçen kızın ağabeyleri, hala onun böyle bir şey yapmayacağını düşünürler. Kendi aralarında konuşurlar ve Zizan kızın böyle biri olup olmadığını anlamak için bir plan yaparlar. Büyük ağabey: “Eğer Zizani bizim peşimizden gelmek isterse mutlaka bu sudan geçecektir. Biz de kayıkçı kılığına girelim ve onun ahlaksız biri olup olmadığını test edelim.” der. Bunun üzerine kardeşler tanınmamak için yüzlerine kazan karası sürerler ve kayıkçı kılığına girerler. Çok geçmeden Zizani karşıya geçmek için kayıkçı kılığına giren ağabeylerinin yanına gelir ve onlara isimlerini sorar. Kayıkçılar da “Ömer” ve “Derviş” diye cevap verirler. Zizani: “Ne tesadüf benim ağabeylerimin de adı Ömer ve Derviş.” der. Zizani onlara: “Kurban olduklarım beni karşıya geçirir misiniz?” der. Ağabeyleri, onun ahlaksız biri olup olmadığını anlamak için ona ahlaksız bir teklifte bulunurlar. Bunun için kayıkçının biri Zizani'ye: “Bana bir öpücük verirsen seni karşıya geçiririm.” der. Zizani de ona: “Ben, aileme karşı böyle kötü bir şeyi yapamam.” der. Kayıkçı da kıza: “Sen öpücük vermezsen ben de seni karşıya geçirmem.” der. Zizani bu defa da diğer kayıkçıdan kendisini karşıya geçirmesini ister. Lakin o da ona: “Benimle birlikte olursan seni karşıya geçiririm.” der. Zizani, bu ahlaksız teklifi de reddeder. Ağabeyleri son bir deneme olarak Zizani'ye sarılmak ister ancak genç kız onlardan kurtulmak için kendini suya atar. Ağabeyleri Zizani'nin suçsuz olduğunu anlar ve onu kurtarmak için saç örgülerinden tutup çekerler. Ancak kızın örgüleri kökten kopar ve Zizani de suya kapılıp gider. Bu durumda ağabeyleri: “Biz ne yaptık, bacımız öldürdük.” diye dövünmeye, söylenmeye başlarlar. Ancak yapacak bir şey yoktur kızın geride bıraktığı

eşyaları ve saç örgülerini yanlarına alarak ailenin yanına dönerler. Anne, saç örgülerini gördüğünde: “Siz ne yaptınız, benim kızım suçsuzdu, onu öldürdünüz.” diye feryat ederek ağlamaya başlar. Artık ağabeyleri, yengenin yalan söylediğini ve Zizani’ye iftira ettiğini anlamıştır. Gelinin Zizani’ye iftira atmasından dolayı eşi, onu suya atarak öldürür.⁷⁷⁴

5.2.12. Nar Tanesi

Köyün birinde evli, Nar Tanesi adında güzel bir kızı olan fakir bir adam yaşar. Günün birinde adamın karısı ölür. Yalnız kalan adam, kızına analık etsin diye kızı olan başka bir kadınla evlenir ve böylece yeni bir yuva kurulur. Evde, yakacak odun toplaması genç kızlara aittir. Bunun için genç kızlar her gün çöle gider, çalı-çırpı toplar ve eve dönerler. Dönüş yolunda anne de yorulan kızları için soğuk su hazırlar ve içmesi için onlara verir. Aile de günler böyle geçip gider. Günler geçtikçe güzelleşen genç kız, hem güzelliğiyle hem de güzel ahlakıyla kısa sürede çevrede sevilen biri haline gelir. Onun bu kadar sevilmesine dayanamayan üvey anne ve kızı, ondan kurtulmak için bir plan yaparlar ve yaptıkları planı devreye koyarlar.

Kızlar odun için yine çöle giderler, odun toplarlar ve tekrar eve dönerler. Anne de hazırladığı soğuk suları kızlara ikram eder. Ancak üvey anne, güzel kızın testisinin içerisine yavru bir yılan koyar. Genç kız, çok susadığı için yılanı fark etmeden suyun hepsini içer ve suyla birlikte yılanı da yutar. Günler geçtikçe yılan, kızın karnında büyümeye başlar. Yılan büyüdükçe, genç kızın da karnı büyür. Bunu gören üvey anne, kocasına: “Görüyor musun, şu övündüğün kızının haline bak, sen kızını o kadar çok seviyorsun, ona gözü kapalı güveniyorsun, ama bak! Kızın kötü yola düşmüş, karnı nasıl da büyümüş.” der ve adamı kıskırtan sözler söylemeye devam eder. Bunu duyan adam kızına bakar ve karısının söylediklerinin doğru olduğunu düşünür. Ancak baba, kızını çok sevdiğinden dolayı ona bir şey soramaz. Kadın, adamın bir şey yapmadığını görünce konuşmaya devam ederek: “Ya bu kızı öldüreceksin ya da biz bu köyden taşınır gideriz. Çünkü burası küçük bir yer, adımız çıkar, biz de bu durumda burada yaşayamayız.” der.

Kadının sözleri üzerine adam düşünmeye başlar ve kızından kurtulmanın bir yolunu bulur. Sonunda onu öldürmeye karar verir. Çünkü köyün geleneğine göre kötü yola düşen kızın cezası ölümdür. Adam planını gerçekleştirmek üzere kızını çağırır ve ona: “Hadi kızım hazırlan, seni dayınlara götüreceğim, annen öldüğünden bugüne yalnız kaldın, onları görmedin, gidelim de bir hasret gider.” der. Genç kız, babasının kendisi hakkında kötü bir fikre kapıldığını anlar. Ancak genç kız, kendinden emindir lakin karnının neden büyüdüğüne o da bir anlam verememektedir. O da karnının içinde bir şeyin kıpırdadığını, oynadığını hisseder ama bunun ne olduğuna dair akıl sır erdiremez.

Baba ve kız hazırlandıktan sonra birlikte yola çıkarlar. Yolda giderken, akşam vaktine yakın bir akarsuyun yanına gelirler ve orada dinlenmek için mola verirler. Genç kız, uyumak için başını babasının dizinin üzerine koyar ve öylece uyur. Baba, bu arada kızını nasıl öldüreceğini düşünür. Ancak onu öldüremez ve onu ormanda bırakıp kaçmayı planlar. Bu defa da evdekilere ne diyecekti? Bunun için kızın başörtüsünü alıp, hayvan kanına bulayıp götürmeyi düşünür. Yaptığı planın iyi olacağına karar veren baba, dizinde uyuyan kızını uyandırmamak için pantolonunu dizlerinden yavaşça keser ve kızının başındaki örtüyü alıp gider. Yolda giderken de bir hayvan öldürür, kanını eşarba sürer, eve gittiğinde eşarba karısına ve üvey kızına göstererek Nar Tanesini öldürdüğünü söyler.

Ormanda tek başına uyuyan Nar Tanesi, güneşin ışıklarıyla uyanır ve etrafına bakınır ancak babasını göremez. Bu sırada babasının pantolonuna ait kesik parçaları görür, babasının kendisini öldürmeye kıyamadığını ve bunun için ormanda terk edip gittiğini anlar. Artık eve dönemeyeceğini anlayan Nar Tanesi, çaresizce ormanda kendisine kalabileceği bir yer aramaya başlar. Ancak acıktığı ve susadığı için önce

⁷⁷⁴ K.K.36, 110.

yiyecek bir şey ve su aramaya karar verir. Arama sırasında ormanın derinliklerine doğru ilerleyen Nar Tanesi, akan bir su sesi duyar ve yöne doğru gider. Sonunda suyun aktığı büyük bir derenin yanına gelmektedir, su içmek için eğildiği sırada suyun içinde bir yılan görür, ondan korkar ve su içmekten kendini geri çeker. Bu sırada bir ses duyar ve yılanın konuştuğunu görür. Yılan, kızın karnındaki yılanı: “Hey arkadaş! Sen orada ne yapıyorsun? Daracık yerde nasıl yaşıyorsun? Gelsene yanıma? Ben burada çok temiz, berrak sulara, güllerin ve çiçeklerin arasında yaşıyorum, güzel bir hayat sürüyorum, sen de o daracık yerden çık gel de beraber yaşayalım.” der. Bu sözleri duyan Nar Tanesi etrafına bakınır, yılanın kiminle konuştuğunu anlamaya çalışır ama kimseyi göremez. Ancak bir anda midesi bulanır, kusacak gibi olur, ağzından bir yılan çıkar ve suya atlayarak gözden kaybolur. Ağzından çıkan yılanı gören kız, başına ne geldiğini de anlar. Yılan karnından çıktıktan sonra kızın karın ve bel kısmı incecik olur.

Nar Tanesi bu olaydan sonra kana kana su içer, elini yüzünü yıkar ve böylece kendine gelir. Nar Tanesi, sudan içmek için kervanların buraya geleceğini düşünür ve burada kalmaya devam ettiği müddetçe buraya gelenlerin kendisini görebileceklerini ve ailesine haber vereceklerini de aklından geçirir. Oradan uzaklaşacağı sırada suyun içinde dalları yere değen büyük bir ağacın kendisine seslendiğini duyar ve hemen oraya gider. Ağaç ona: “Hey güzel kız, dallarımın arasında sana kalacak bir yer var.” der. Bu sırada oraya doğru gelenlerin olduğunu gören Nar Tanesi hemen ağacın dalları arasından ağaca tırmanır ve yukarı çıktığında ağacın tepesinde kendisinin sığıacağı kadar bir yer olduğunu görür. Nar Tanesi burada oturur ve beklemeye başlar. Bekleme sırasında iki atlının geldiğini görür ve sesini çıkarmadan onları gözetlemeye başlar. Gelenlerden biri padişahın oğlu diğeri de veziridir. Şehzade ve vezir, atlardan inip ellerini, yüzlerini yıkarlar ve sudan kana kana içerek kendilerine gelirler. Sonrada atlarını sulamak için derenin başına getirirler ancak atlar su içmek istemezler. Ne kadar uğraş verseler de atlara su içirmeyi başaramazlar. Vezir, atların neden su içmek istemediğini anlamak için suyun içerisine iyice bakar işte tam o sırada Nar Tanesinin suya yansıyan güzel yüzünün aksını görür. Bunun üzerine vezir, başını kaldırıp yukarı doğru baktığında ay parçası gibi güzel bir kızın oturduğunu görür ve hemen yanındaki şehzadeye yukarı bakmasını ister. Şehzade, yukarı baktığında kızı görür ve güzelliğinden gözleri kamaşır.

Şehzade, genç kıza seslenerek: “Sen in misin? Cin misin? Senin burada ne işin var? Bize söyler misin? Biz defalarca buradan geçtik, seni daha önce burada görmedik.” der. Nar Tanesi de onlara: “Ne inim, ne cinim, ben de sizin gibi bir insanım.” der. Bunun üzerine şehzade: “Müsaade edersen biz de senin yanına oturmaya ve dinlenmeye gelebilir miyiz?” der. Nar Tanesi de onlara: “Gelin, buyurun.” der ve onları yukarı çağırır. Şehzade ve vezir, ağaca çıkarlar sonrada Nar Tanesine: “Senin gibi güzel bir kızın burada ne işi var? Tek başına burada ne yapıyorsun?” diye sorarlar. Nar Tanesi de onlara başından geçenleri tek tek anlatır, bu sırada şehzade genç kıza gönlünü kaptırır ve âşık olur. Şehzade, Nar Tanesine: “Ben falanca ülkenin padişahının oğluyum, şehzadeyim, yıllardır babam beni evlendirmek istiyor ancak ben bir türlü kendime denk birini bulamadım. Ancak seni gördüğüm ilk anda sana gönlümü kaptırdım, seninle evlenmek istiyorum.” der. Nar Tanesi de yapılan bu teklifi kabul eder. Bunun üzerine şehzade Nar Tanesine: “Şimdi beni burada beklemeni istiyorum, ben gidip aileme bu durumu haber vereceğim. Sonra da onları alıp buraya geleceğim ve hep birlikte gideriz.” der. Kız da şehzadeye: “Tamam.” der. Daha sonra şehzade, Nar Tanesine: “Geldiğim zaman seni tanıyabilmem için sen de bana ait nişane olmalı.” der ve cebinden çok güzel bir toka çıkararak kızın saçlarına takar. Sonrada: “Ben şimdi gidiyorum.” der ve kıza veda eder. Şehzade ve vezir aceleyle ağaçtan inerler ve memleketlerine doğru yol almaktadırlar.

Nar Tanesi, ağacın tepesinde günlerce şehzadenin gelmesini bekler. Bu bekleyiş sırasında kendisine doğru gelen kalabalık bir topluluk görür. Gelenler ise göçebe hayat süren Çingenelerdir. Çingeneler, mola verip suyun başına gelir ve ağacın altında konaklamaya başlar. Belli bir süre dinlenen grup tekrar yola çıkar. Ancak o sırada Çingene kızın biri uykudadır ve grup onun uyduğunu fark etmeyip onu almadan yola çıkar. Bir süre sonra Çingene kız uyanır, etrafına bakar ancak kimseyi göremez. Akşam olduğu için grubun peşinden gidemeyen Çingene kız, geceyi geçirmek amacıyla Nar

Tanesinin bulunduğu ağaca tırmanır. Ağaca tırmandığında karşısında Nar Tanesini görür, onun güzelliği karşısında şok geçirir ve hayran kalır. Daha sonra ilk şoku üzerinden atan Çingene kız, Nar Tanesine: “Hey in misin? Cin misin? Sen burada ne yapıyorsun?” der. Nar Tanesi de ona: Valla ne inim, ne cinim, ben de senin gibi insanım.” der. Bunun üzerine Çingene kız: “Peki, sen burada ne arıyorsun? Ne yapıyorsun burada?” der. Nar Tanesi de temiz kalpli olduğu için başından geçenleri bir bir ona anlatır. Son olarak şehzade ve vezirin gelip kendisini alacaklarını da söyler. Bunu duyan Çingene kız, Nar Tanesi’ne bir oyun oynamayı düşünür ve ona: “Peki, şehzade buraya geldiğinde seni tanıyacak?” der. Bunun üzerine kız, saçındaki tokayı çıkartıp: “Bunu bana şehzade verdi, saçıma takıp gitti, geldiğinde beni bu tokadan tanıyacak” der. Bunu duyan Çingene kız yaptığı planı devreye koymaya karar verir. Nar Tanesine: “Bak senin saçların biraz karışmış, arkamı dön de saçlarını tarayayım.” der. Nar Tanesi: “Tamam.” der ve arkasını döner. Çingene kız, Nar Tanesi’ nin saçındaki tokayı çıkarır, saçını tarar, örgü yapar ve fırsatını bulduğu bir anda da Nar Tanesini ağaçtan itekleyerek suya atar.

Suya düşen Nar Tanesi, nasıl olduğu bilinmez bir anda suyun içerisinde çeşitli çiçek ve güllere dönüşür. Çingene kız da tokayı saçına takar ve şehzadeyi beklemeye başlar. Aylar sonra şehzade ve ailesi Nar Tanesini almaya gelir. Ağacın yanına gelen şehzade ağacın tepesinde Nar Tanesine bakar ancak onu göremez, onun yerine kapkara bir kızın ağaçta oturduğunu görür. Şehzade ona: “Nar Tanesi, sana ne oldu böyle?” der. Çingene kız da ona: “Hele bir yanıma gel de sana anlatayım.” der. Bunun üzerine şehzade ağaca çıkar ve Çingene kız da ona: “Şehzadem nerede kaldın, günlerdir seni bu ağaç tepesinde beklemekteyim, bu nedenle kararlıyım.” der ve sözde başından geçenleri bir bir anlatmaya başlar. Şehzade ise Çingene kıza: “Ya ben seni gördüğümde ay gibi parlıyordun, çok güzeldin, ne oldu sana böyle?” der. Çingene kız da ona: “Sen beni bırakıp gittin, ben de seni beklerken hep ağladım. Şimdi ağlamaktan, üzülmekten bu hale geldim.” der. Onun Nar Tanesi olduğundan şüphe eden şehzade bu defa da ona: Peki senin dudakların neden böyle koca koca olmuş?” der. Her soruya bir cevabı olan Çingene kız: “Ben dedim ki, oooy oooy, padişahın oğlu ne zaman gelecek? Ne zaman gelecek şehzadem? Oooy, oooy diye söyledim, onun için dudaklarım böyle şişti.” der. Bunun üzerine şehzade: “Peki senin ayakların neden bu kadar çatlamış? Nasırlaşmış?” diye sorduğunda Çingene kız da ona: “Ben ayaklarımı ağaca sürdüm ve ben dedim ki, oooy oooy padişahın oğlu ne zaman gelecek? Diye söyledim, işte ben seni beklerken bu hale geldim. Valla bana inanmazsan senin bana verdiğin tarakta hala saçımda duruyor.” der ve son hamlesini yapar. Şehzade tarağı görünce onun gerçekten Nar Tanesi olduğunu düşünür ve çaresizce onu alıp memleketine götürmeye karar verir. Çingene kız ağaçtan indiği sırada şehzadenin ailesi ve diğerleri onu görünce şok geçirirler. Hepsi ay parçası gibi güzel bir kız beklerken onun yerine kapkara çirkin bir kız gördükleri için şaşırılmıştır. Ailesi şehzadeye: “Bize çok güzel bir kız var dediğin kız, bu kız mı?” diye sorar. Şehzade de “Evet.” diye karşılık verir.

Şehzade Nar Tanesine verdiği sözden dolayı Çingene kızını, Nar Tanesi diye yanına alıp gitmek için hazırlanır. Bu sırada suyun içindeki güller birleşir, küçük bir at yavrusu tay haline gelmektedir ve atlı grubu takip etmeye başlar. Çingene kız, kendilerini takip eden tayın Nar Tanesi olduğunu anlar ve şehzadeye: “Şehzadem, şu tayı öldürünüz, bu hayvan uğursuz bir hayvandır, ben onu sevmedim, arkamızdan gelmesin.” der. Şehzade de ona: “Bu taydan ne istiyorsun, bırak hayvancağızı, ardımızdan gelsin ne olur ki!” der. Çingene kız, istediği şeyi yaptırmak amacıyla bağıra bağıra: “Şunu öldürün! Öldürün!” diye haykırır. Şehzade çaresizce askerlerine döner ve tayı öldürmeleri için emir verir. Askerler de silahlarını taya doğrultup ateş ettiklerinde tay, bu defa da bembeyaz bir buluta dönüşür ve gökyüzüne çıkar. Bundan sonra bulut sadece Çingene kızın üzerine yağmur yağdırmaya başlar. Ancak bu yağmur sıradan bir yağmur değildir, yağmurla birlikte her biri ceviz büyüklüğünde olan doluyla karışık yağmaktadır. Bulutun Nar Tanesi olduğunun bilen Çingene kız, şehzadeye dönerek: “Askerlerine söyle, şu bulutu dağıtsınlar.” der. Şehzade de Çingene kıza: “Ya bulut bu, nasıl dağıtalım?” der. Çingene kız da “Ben anlamam, askerlerin ne yapıp edip onu dağıtsınlar, yoksa ben burada kıyameti kopartırım.” şeklinde tehdit edici bir dille konuşur. Şehzade, ne yapabileceğini düşünür ve askerlerine: “Şu buluta doğru ok atın,

silahla ateş edin, bakalım dağılacak mı?” der. Bunu üzerine askerler ok atar, silahla ateş eder ve bunlardan birinin isabet etmesiyle bulut da dağılır. Nar Tanesi bu defa da şehzadenin bahçesinde bir çınar ağacına dönüşür.

Şehzade ve ailesi hep birlikte saraya döndüklerinde bahçedeki çınar ağacını görürler ve kendi kendilerine: “Biz giderken böyle bir ağaç burada yoktu? Bu ağaç ne zaman burada büyüdü? Ne zaman ortaya çıktı?” diye söylenmektedirler. Ancak bu duruma bir anlam veremezler. Eve dönen ahali artık yeni gelinleri için sarayda kırk gün kırk gece süren bir düğün yapar. Düğünde çeşitli şenlikle yapılmaktadır ve halka ziyafetler verilir. Böylece şehzade ve Çingene kız evlenir, kısa bir süre sonra da Çingene kız gebe kalmaktadır. Bu sırada bahçedeki çınar ağacının Nar Tanesi olduğunu bilen Çingene kız, yeni ailesine: “Şu ağacı kesmenizi istiyorum.” der. Onlar da geline: “Kızım senin bu ağaçtan ne alıp veremediğin var, yazık günah değil mi? Neden keselim kocaman ağacı?” der ve ağacı kesmezler. Günler geçer ama Çingene kız bu ağacı kestirmede kararlıdır ve bu konuda ailesine: “Siz bu ağacı kesmeyecekseniz o zaman bir marangoz çağırın, gelsin de ağacı o kessin ve benim bebeğime bir beşik yapsın.” der. Aile, çaresizce: “Kızım, yapma! Etme! Biz bebeğimize ülkenin en güzel beşiklerini alırız, sen bu ağaçtan ne istiyorsun.” der ve bu isteğe de karşı çıkarlar. Ancak ısrarcı tavrını devam ettiren Çingene kız: “Yok olmaz! Bu ağacı kesip, bundan beşik yapacaksınız, ben de oğlumu bu beşiği koyacağım.” der. Çaresiz kalan ev halkı, ağacı kesmesi için marangoz çağırır ve marangoz tam ağacı keseceği sırada ağaç: “Ah marangoz, sen benden ne istiyorsun? Ben Nar Tanesiyim, sen beni neden kesiyorsun?” diye marangoza seslenir. Bu ses üzerine marangoz, ev halkına: “Vallahi ben bu ağacı kesemem.” der ve çekip gider. Aile, çaresizce başka marangozlar getirir ancak her defasında aynı olay yaşanır. Bunun üzerine son gelen marangoza Çingene kız: “Ya bu ağacı kesersin ya da ben senin kelleni alırım.” der ve onu bu konuda tehdit eder. Marangoz ise bu tehdit karşısında ağaçtan gelen seslere aldırmadan ağacı keser ve güzel bir beşik yapar.

Çingene kızın doğum vakti gelmektedir ve bir erkek çocuk dünyaya getirir. Çingene kız bebeğini uyutmak için beşiğe koyar ancak her defasında bebek beşikte ağlamaya başlar. Çingene kız bunun Nar Tanesinin işi olduğunu anlar, bunun üzerine beşiği yakar ve küllerini de çöpe atar. Çöplüğün yanı başında ise yalnız yaşayan, hasta, yaşlı bir kadının evi vardır. Toz halindeki Nar Tanesi saklanmak için bu eve gider. Yaşlı kadın evde olmadığı zamanlarda evi siler, süpürür, temizler, evdeki bütün işleri yapar. Bunun üzerine yaşlı kadın, son günlerde evinde bir tuhafılık olduğunu sezer ve ne olduğunu anlamak için bir plan yapar. Bunun için evden çıkar gibi yapar, kapının arkasına saklanır. O sırada Nar Tanesi de kadının evden gittiğini düşür, eski haline döner. Kapı arkasından bakan kadın, bir de ne görsün peri gibi güzel bir kız. Nar Tanesini gören kadın hemen saklandığı yerden çıkar ve kıza kim olduğunu sorar. Nar Tanesi de yaşlı kadına başından geçenleri anlatır. Yaşlı kadın da ona acıyarak: “Bak kızım, benimle yaşa, sen benim kızım olursun, ben de senin annen olurum, sen ev işlerini yaparsın, ben de elimden geldiğince sana yardım ederim.” der. Nar Tanesi de bu teklifi kabul eder ve birlikte yaşamaya başlarlar.

Günlerden bir gün padişahın askerleri bakmaları için her eve iki tane at vereceğini duyurur. Askerler atları dağıtırken sıra yaşlı kadına gelmektedir, yaşlı kadına hasta, bakımsız, neredeyse ölecek bir tane at verirler. Yaşlı kadın ve Nar Tanesi önce atın yaralarını tedavi etmek için bir merhem hazırlar ve yaralarına sürerler. Günlük bakımı eksiksiz yapılan at, kısa sürede iyileşir, gösterişli, bakımlı ve mükemmel bir ata dönüşür. Günler geçer ve askerler dağıttıkları atları toplamaya başlar. Sıra yaşlı kadının atına gelmektedir, kapı çalınır, kapıya çıkan yaşlı kadına askerler: “Teyze sana verdiğimiz ata ne oldu? İyiyse onu almaya geldik.” derler. Yaşlı kadın da onlara: “Benim atım iyidir, ben onu size getirmesine getiririm de ancak bir şartım var. Bunun için bütün ahaliyi çağıracaksınız, sonra da saraydan evime kadar olan yola kırmızı halı sereceksiniz ancak ben o zaman atı size getirebilirim.” der. Bunu duyan askerler: “Galiba teyze bizimle alay ediyor, atı ölmüş ki böyle bir şeyi öne sürüyor.” diye kendi aralarında konuşurlar. Anlatılanlara gülüp geçerler ancak görev gereği bu isteği padişaha bildirirler. Padişah bu isteği duyunca bu işte bir iş olmalı diye düşünür ve askerlerine: “Tamam, gidin kadın nasıl istiyorsa öyle yapın.” diye emir verir. Bunun

üzerine askerler çevre halkı toplar, saraydan kadının evine kadar kırmızı halı sererler ve sonunda padişah ve ev ahalisi de oraya gelirler.

Hazırlıkları tamamlayan askerler, yaşlı kadına giderler ve ona: “İstediklerini yaptık, şimdi git atı getir.” derler. Yaşlı kadın gidip atını getirir ve kapıdan yavaş yavaş çıkarır. O anda atı gören padişah ve diğerleri şaşkınlıktan küçük dillerini yutarlar ve ata hayran kalırlar. Bu atın ölmek üzere olan hasta at olduğuna inanamazlar. Padişah, yaşlı kadının yanına gelmektedir ve ona: “Sen bu ata nasıl baktın? Nasıl bu hale getirdin?” der. Yaşlı kadın ise padişaha: “Ona ben baktım ve bu hale getirdim.” der. Padişah buna inanmaz ve ona: “Sen bakmış olamazsın, doğru söyle, bu ata kim baktı? Eğer doğruyu söylersen sana büyük bir ödül vereceğim. Dile benden ne dilersen...” der. Bunun üzerine yaşlı kadın: “Tamam, ancak bir dileğim daha var. Benim bir kızım var, kızımı da dışarı çıkarmak istiyorum, kızım sizlere hayat hikâyesini anlatacak ve bütün ahali de onu dinleyecek” der. Bunu duyan padişah: “Tamam.” der ve ekler “Senin bir kızın mı vardı?” der. Çünkü herkes kadının hiç çocuk sahibi olmadığını ve onun bu konuda yalan söylediğini düşünüyordu. Padişah: “Hadi git bakalım, kızını getir, biz de onun hayat hikâyesini dinleyeceğiz.” der. Bunun üzerine kadın içeri girer ve yüzüne bir örtü örttüğü kızı dışarı çıkarır. Daha sonra Nar Tanesi yüzü örtülü biçimde hikâyesini anlatmaya başlayınca Çingene kız onun Nar Tanesi olduğunu anlar ve onu susturmak için “O yalan söylüyor, yeter artık yalan söyleme, konuştuğun her şey yalan, sus! Konuşma artık.” diye söylenmeye başlar.

Padişah da Nar Tanesine: “Hayır, anlatmaya devam et.” der. Nar Tanesi de anlatmaya devam eder, Çingene kız bir daha onu susturmaya çalışır. Bu defa padişah, Çingene kıza döner ve ona: “Karışma artık, bırak konuşsun.” der ve ikaz eder. Nar Tanesi: “Ben suya düştüm, güle dönüştüm sonra bir taya, buluta ve en sonunda bir ağaç oldum.” der. Bunları duyan şehzade onun Nar Tanesi olduğunu anlar, ona yaklaşır ve yüzündeki örtüyü çekip çıkarır. Örtüyü çıkarınca Nar Tanesinin ay gibi parıltıyan yüzü ortaya çıkar ve onun Nar Tanesi olduğunu görür. Şehzade ona: “Nar Tanesi, bu sensin.” der. Nar Tanesi de ona: “Evet benim, sen o Çingene kıza inandın, beni bıraktın.” der. Şehzade ise ona: “Ne yapabilirdim, sana verdiğim tarak ondaydı, ben de tarağı görünce onun sen olduğunu sandım.” der. Şehzade babasına dönerek: “Baba bak, benim size bahsettiğim Nar Tanesi aslında budur, bu Çingene kız, onu kandırıp dereye atmış ve kendisi de onun yerine geçmiş.” der ve durumu açıklar. Böylece Çingene kızın gerçek yüzü ortaya çıkar. Yaptığı bu kötülükten dolayı Çingene kıza diri diri ateşte yakılmak suretiyle ölüm cezası verilir. Bunun için şehrin ortasında büyük bir ateş yakılır ve Çingene kız da burada diri diri yakılarak öldürülür. Birbirlerine kavuşan şehzade ve Nar Tanesi için de sarayda kırk gün kırk gece süren bir düğün yapılmaktadır. Bundan sonra sarayda bir ömür mutlu mesut yaşarlar.⁷⁷⁵

5.2.13. Sınacok

Köyün birinde anası babası olmayan, kimsesiz, “Sınacok” adında bir çocuk yaşar. Köy halkı bu çocuğu, “Sınacok” ismi yerine çocuk anlamına gelen “sebi/sabı” diye çağırırlar. Bu sebi sevimli olduğu kadar da afacan bir çocuktur ve bundan dolayı bütün köy halkı onun elinden illallah etmektedir. Köy halkı yaramazlığından ötürü onu masallardaki keloğlana benzetir. Yaramaz çocuk ne dayı ne amca bırakır herkesi yaramazlığından dolayı bıktırır. Derken günün birinde kendi köyünü terk etmeye karar verir ve bir sabah vakti başka bir köye gitmek üzere yola düşer. Az gider uz gider, dere tepe düz gider, altı ay bir güz gider. Sonunda bir köye varır, bu sırada ne yapacağını düşünür, yabancı olduğu yerde kimseyi tanı mıyordu ve “Kime gitsem?” diye kendi kendine söyleniyordu. Tam bu sırada karşısına mavi gözlü, sarı benizli, kısa boylu, köse bir adam çıkar. Adam Sınacok’a selam verir, ayaküstü biraz konuşurlar ve Sınacok da bu arada kalacak bir yer aradığını söyler. Bunun üzerine adam, ona yanında çalışmayı teklif eder ancak iki tane şartı olduğunu ve bunları kabul etmesi halinde yanında çalışabileceğini söyler. Adam: “Ne ekmeğin kenarını ne de yoğurdun kaymağını

⁷⁷⁵ K.K.36, 110.

kırmayacaksın, ilk şartım budur.” der ve ekler: “Kim kimden kızarsa, kızanın sırtından bir çarıklık deri koparacak.” diye ikinci şartını da söyler.

Sınacok, şartları duyunca: “Olur amca, bundan kolay ne var.” der ve şartları kabul eder. İlk üç gün Sınacok’a misafir muamelesi yapılır. Üçüncü günden sonra Sınacok işe başlar. Bir gece vakti evin küçük kızı “Çişim var!” diye bağırmaya başlar. Bunun üzerine köse, Sınacok’a seslenerek “Sınacok, Sınacok çocuğu götürür müsün?” der. Sınacok, güler bir yüzle: “Hay hay. “ der, küçük kızı almaktadır ve dışarıya götürür. Sınacok burada da rahat durmaz, kızı bacağından bir güzel çimdikler ve bacağından bir parça et koparır. Canı acıyan kız ağlamaya, sızlanmaya başlar. Bu durumu gören köse bir şey yapamazdı çünkü kızmak, darılmak yoktu, ortada şartlar ve verilmiş bir söz vardı. Ertesi sabah Sınacok öküzleri alıp çift sürmeye gider ve evdekiler bu duruma şaşırır. Fakat işin çok zor olduğunu görünce Sınacok buna pişman olur. Yapacak bir şey yoktu çünkü zamanın töresine göre “Baş gidermiş de söz gitmezmiş.” bundan ötürü halkın töreye bağlı kalması zorunlu olurdu.

Sınacok tarlada çift sürerken evin gelini de ona öğle yemeği götürür. Yemek olarak ise birkaç yuvarlak tandır ekmeği ve bir kova yoğurt vardır. Sınacok, yemek getiren yengeyi hoş karşılar. Kısa bir hoş beşten sonra Sınacok bağdaş kurarak yemek yemeye hazırlanır. Ancak şartın gereğini yerine getirmek için önce bıçağını çıkarır, tahta yoğurt kovanın dibini bir güzel deler ve yoğurdu, kaymağını kesmeden boşaltır. Sıra ekmeklere gelmektedir, yuvarlak levaşe ekmeklerin de ortalarını keserek çıkartır ve bir güzel karnını doyurur. Kalan ekmekleri ve kovayı yengeye vererek: “Bak yengeciğim, ne kaymağı kırdım, bozdum ne de ekmeğinin kenarını kestim. Köse amcama selamlarımı söylemeyi de unutma.” der ve tekrar işe başlar. Yengesi kendi kendine: “Bu işin sonu hayır değildir.” der ve evin yolunu tutar. Çift sürmekten sıkılan Sınacok, bu işi bir daha yapmamak için hayvanlara zarar vermeyi düşünür. Önce bir öküzün kuyruğunu keser sonrada diğerinin ayağını kırar. Akşam vakti bu şekilde hayvanlarla birlikte eve döner.

Akşam olduğunda köse bir de ne görsün, öküzler kan ter içinde birinin ayağı kırık, birinin kuyruğu kesik, nasıl oldu? Ne oldu? demeye fırsat vermeden Sınacok gülererek: “Ani bir kaza oldu.” der. Adam daha bir şey demeden Sınacok: “Yoksa kızıyor musun?” der. Mavi gözlü köse de ona: “Kızacak ne var, akılı oğlum, canın sağ olsun.” der. Lakin içi yanar da şarttan dolayı bir şey söyleyemez. Bundan sonra öküzler sakat olduğu için Sınacok, çifte-çubuğa gitmez ve evde gününü gün eder. Birkaç gün sonra köyde yapılacak bir düğün için köseye bir davetiye gelmektedir. Ev halkı da düğüne gitmek için hazırlanır. Köse düğüne gideceği sırada Sınacok’a: “Akıllı Sınacok’um biz düğüne gidiyoruz. Sen kapıya sahip ol emi.” der ve tembih verir. Sınacok da ona: “Olur amcacığım. Merak etme kapıya hiç kimse dokunmayacak.” der.

Onlar düğüne gide dursun Sınacok kapıyı yerinden söker, arkasına bağlayarak düğün yerine gider ve bir kenarda düğünü seyre dalar. Tabi bu sırada ev, çocuklar tarafından soyulmuş, yağmalanmış, üstelik evde ne varsa hepsini de alıp süpürmüşler. Akşama doğru ev halkı eve geldiğinde bir de ne görsünler, ev talan edilmiş, geriye hiçbir şey kalmamış. Bu duruma çok üzülen köse, şarttan dolayı Sınacok’a yine bir şey diyemez. Akşam herkes yattıktan sonra köse karısına: “Bu Sınacok’un elinden kurtuluş yoktur. En iyisi bir gece onu geride bırakalım ve evden kaçalım.” der. Daha sonra köşede bir torbacık unlarının kaldığını gören Köse: “Bu undan da bize yağlı, susamlı, yumurtalı, çörek yap, uzun yolda bize azık olur.” der. Bu konuşmaları o sırada uyuyormuş numarası yapan Sınacok da duyar.

Yarı uykulu bir şekilde Sınacok onları dinlemeye, izlemeye devam eder. Sabah olunca evin hanımı hazırlıklara başlar, çörekleri hazırlar ve sonrada kocaman bir çuvala koyar. Akşam olur, köse ve diğer ev halkı sabah erken kalkıp gitmek üzere sözleşir. Sınacok da bu durumdan habersiz gibi davranmaya devam eder. Oysa Sınacok, çoktan kendine göre bir plan yapmıştır. Tam gece yarısı, herkes mışıl mışıl tatlı bir uykudayken Sınacok uyanır, kalkıp çuvalı boşaltır, çuvalın içine girip saklanır ve sessiz bir şekilde beklemeye başlar. Şafak vaktiyle beraber acele bir şekilde köse, karısı ve diğerleri hemen kalkarlar. Köse, çuvalı sırtına aldıktan sonra da köyden ayrılırlar. Köse yolda yürürken: “Allah belasını versin o Sınacok’un, kör-kötürüm olacasından kurtulduk.” derken karısı da “He vallah.” diyerek kurtulduklarına şükrederler. Nihayet az giderler uz

giderler, dere tepe düz giderler, altı ay bir güz giderler ve yakın bir köye gelirler. Köy meydanına doğru yürüdükleri sırada köyün köpekleri onların köye girmelerine mani olur. O anda köse: “Ah, ah... Keşke Sınacok yanımda olsaydı, bu köpeklerin hali nice olurdu?” der. Tam o sırada Sınacok: “Buradayım, buradayım, beni bırakın.” demesin mi? Köse çuvalı yere bırakır, Sınacok da bir çırpıda çuvaldan çıkar ve köpekleri çil yavrusu gibi sağa-sola dağıtır. Karı-koca bu duruma şaşırıp kalmaktadır. Kısa bir sevincin ardından bir hüznün çöker... Her yer sessizlik içindedir ve o anda Sınacok: “Köse amca, yoksa kızdınız mı?” der. Köse de ona: “Kızmak mı! Akıllı oğlum arada şartımız, şurtumuz var ya!” der ama bir taraftan da içi yanıyordur kösenin...

Tekrar yola devam ederler, akşam vakti bir derenin kenarında mola verirler. Bir kez daha köse ile karısı Sınacok’tan kurtulmak için başka bir plan yaparlar. Buna göre gece, herkes uyduğu sırada Sınacok’u yakındaki derin göle atmayı düşünürler. Ancak Sınacok’un bu sefer plandan haberi yoktur. Herkes mışıl mışıl uyurken köse ile karısı kalkar, Sınacok’u bir çuvalın içine koyarlar sonrada bir sağa, bir sola tüm kuvvetleriyle yuvarlayıp derin göle atarlar ve Sınacok’tan kurtulurlar. Sınacok’tan kurtulduktan sonra da başka bir yere göç edip yeni bir hayat kurarlar. Sınacok’tan kurtulmanın sevinci içinde mutlu bir yaşam sürerler.⁷⁷⁶

5.2.14. Ah Dokân! Vah Dokân!

Kızıltepe’ye bağlı Damlalı (eski adıyla Dokâni) köyünde anlatılan yaşandığı ileri sürülen bir hikâyedir. Anlatıda memleketine özlem duyan birinin başından geçen olaylardan söz edilmektedir.

Anlatıya göre Dokânlı bir genç zamanında çalışmak üzere Almanya’ya gider. Dokânlı genç orada çalıştığı sırada alman bir kızla tanışır ve onunla evlenir. Uzun yıllar Almanya’da kalan gencin yüreğinde önu alınamaz bir sıla özlemi başlar. Bu özlem o kadar büyür ki yüreği yangın yerine döner. Bu özlemini de “Ah Dokân! Vah Dokân!” sözleriyle, iç çeke çeke dile getirir. Genç; “Ah Dokân! Vah Dokân!” Sözlerini gün geçtikçe daha da hazin bir sesle söylemeye başlar. Gencin bu emsalsiz özlemine tanık olan eşi de zamanla Dokân’ı merak etmeye başlar. Alman gelin, aklından eşinin böylesine özlem duyduğu bir yerin ancak cennet parçası olabileceğini düşünür. Dokân’ı düşünmeye başlayan alman gelin de eşinin teklifi üzerine onunla Dokân’ a gelmeyi kabul eder. Genç çift, büyük bir heyecan içinde Dokân’ a gitmek için yola çıkar. Alman gelin eşinin büyük bir özlem duyduğu Dokân’ı gözünde cennetten bir köşe olarak düşünmesinden dolayı buraya geldiğinde büyük bir hayal kırıklığına uğrar. Çünkü Dokân alman gelinin düşündüğü cennet gibi bir yer değildir. Alman gelin yaşadığı bu trajedi sebebiyle eşine dönerek: “Dokân’ın sana kalsın, ben dönüyorum.” der ve Dokân’lı eşine elveda edip ondan boşanır.⁷⁷⁷

5.2.15. Kıtlık (Ğala)

Tarihte yaşanan doğal felaketler neticesinde yörede insanların hastalık, kıtlık, yokluk gibi olumsuz durumlarla karşılaştığı herkes tarafından bilinmektedir. Geçmiş bir dönemde yörede biri büyük biri küçük olmak üzere iki kıtlık yılının yaşandığı söylenmektedir. Kıtlığın yaşandığı bu yıllar, halk arasında “ğala” olarak ifade edilmektedir. Diğer yandan büyük kıtlığın yaşandığı tarih ve boyutlarıyla ilgili olarak yazılı bir veri bulunmamaktadır. Ancak halk arasında o dönemi yansıttığı söylenen bir olayın olduğu zikredilmektedir.

Anlatıya göre o dönemde yaşayan iki kardeş vardır. Kardeşlerin birisi açlığa dayanamayarak ölür. Diğer kardeş de onu mezara götürüp gömmek yerine açlığını gidermek için onun etini yer. Anlatılan bu olayın hayatta olan yaşlı kimseler tarafından da doğru olduğu kabul edilmektedir. Bu bağlamda insanların ne kadar çaresiz oldukları, içinde bulundukları durumun ne kadar vahim olduğu görülmektedir.

⁷⁷⁶ Güler, “Mardin Folkloru Gelenekler-Görenekler”, ss.165-168.

⁷⁷⁷ Demir, “Ve Kızıltepe”, s.215.

Bir başka kıtlık olayı ise Suriye tarafından gelen çekirge sürülerinin ekili arazilerin tamamını istila etmeleri sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu olayın 1939-1941 yılları arasında olduğu ileri sürülür. Çekirge istilası, bölgede insanların aç kalmalarına ve sefalet içine düşmelerine neden olur. İnsanlar uzun bir dönem başta ebegümeci (yerel adıyla tollık) olmak üzere yabani otlarla beslenerek hayatta kalmaya çalışır. İkinci kıtlık döneminde yaşanan bir olay da dilden dile aktararak günümüze kadar ulaşmıştır. Bu anlatıya göre açlık çeken bir kadın vardır ve yiyecek umuduyla kız kardeşinin evine gider. O sırada ev sahibi kız kardeş de tandırda ekmek pişirmektedir. Eve doğru gelen aç kadın, kız kardeşinin tandırda ekmek pişirdiğini görür. Tandırda ekmek pişirmekle meşgul olan kız kardeş, kardeşinin geldiğini görünce elindeki sıcak ekmeği saklamak için bacaklarının arasına koyar. Eve gelen kadın, aç olduğunu söyleyerek kız kardeşinden bir parça ekmek ister. Ancak kadın, kız kardeşine ekmeğinin olmadığını söyleyerek onu geri göndermek ister. Aç olan kardeş, kız kardeşinin kendine ekmek vermeyeceğini anlar ve evden ayrılacağı sırada kardeşine dönerek şu sözleri söyler: “Bacakların yandı kardeşim. Ekmeği çıkar artık. Ama hiç unutma ki; kıtlık yılı geçecek ancak pişmanlığın kalacak (Sentıl ğala moddum tıbke nedemıtki)!...”⁷⁷⁸

⁷⁷⁸ Demir, "Ve Kızıltepe", s.98.

6. KIZILTEPE VE ÇEVRESİ İLE ADOLU'DAKİ HALK İNANIŞI VE UYGULAMALARININ KARŞILAŞTIRILMASI

Halk inanışları; bir toplumun kültürel değerleri ile benimsenen inanç sisteminin birbirini etkilemesi sonucunda ortaya çıkan, aynı zamanda o toplumun karşılaştığı kültür, örf, âdet, gelenek, görenek, farklı din ve inanç sistemlerden de etkilenecek oluşan, halk yaşamının her evresinde görülen, geçmişten günümüze kadar uygulana gelen maddi-manevi her türlü örf, âdet ve geleneklerle bütünleşmiş inanışlardır.

Her milletin, her toplumun ya da grubun kendi iç dinamikleri içinde farklı kültürel değerleri ve halk inanışları bulunduğu gibi Kızıltepe yöre halkının da geçmişten günümüze getirdiği kendine özgü kültürel değerleri, pratikleri ve halk inanışları bulunmaktadır. Yöre halkı, bu değer ve inanışlarla yaşamlarının her aşamasına renk katmakta ve bunları gelecek nesillere de aktarmaya çalışmaktadır. Halk inanışlarının yörede yaşatılması özellikle kadınların ve yaşlıların bu inanışlara özen göstermelerinden kaynaklanmaktadır. Sosyal, kültürel ve geleneksel açıdan değerlendirildiğinde gündelik yaşamın vazgeçilmez bir parçası haline gelen halk inanışları, yöre insanının manevi dünyasını ve davranışlarını etkilemesi bakımından da büyük bir öneme sahiptir.

Kızıltepe ve çevresinde yaşayan halk inanışları ile ilgili yazılı ve sözlü kaynaklar incelendiğinde Anadolu'nun farklı bölgelerinde yer alan halk inanışları ile aralarında benzerlikler olduğu görülmektedir. Çalışmanın bu bölümünde Kızıltepe ve çevresindeki bazı halk inanışı ve pratiklerinin ayrılarını ya da benzerlerinin Anadolu'nun hangi bölgelerinde yer aldıklarına yer verilecektir.

Yörede doğum öncesi, doğum anı ve sonrası yapılan çok sayıda uygulama ve inanmalar bulunmaktadır. Kısır kadının gebe kalmasına yönelik yapılan uygulamalar, erkek çocuk olması için yapılanlar, cinsiyet tahmininin yapılmasında kullanılan yöntemler gibi birçok konuda çeşitli pratikler yer almaktadır. Örneğin; yörede doğacak çocuğun erkek olması amacıyla çeyiz hazırlığı sırasında döşegin üzerinden erkek çocuk yuvarlandırılması, düğün günü gelinin kucasına erkek çocuk verilmesi, cinsel birliktelik sonrası kadının sağ tarafa dönerek yatması gibi pratikler uygulanmaktadır. Yapılan uygulamalar bağlamında doğacak çocuğun erkek olacağına inanılmaktadır. Yörede erkek çocuk olmasına yönelik yapılan bu uygulamalar Türkiye'nin farklı coğrafyalarında da bilinmekte ve uygulanmaktadır. Döşek üzerinde erkek çocuk yuvarlandırma ile düğün günü gelinin kucasına erkek çocuk verme uygulamalarının; Ömer Faruk Serdaroğlu'na ait tezin 17. sayfasında Amasya'da, Salih Kılıç 'a ait tezin 10. sayfasında Sivas' ta, Feyza Nur Yıldız'a ait tezin 17. sayfasında Çorum'da, Sedat Veyis Örnek'in "Geleneksel Kültürümüzde Çocuk" adlı kitabının 49. sayfasında Isparta ve Niğde'de, Turgay Kabak'a tezin 26. sayfasında Nevşehir'de, Ramazan Demirok'a ait tezin 35. sayfasında Diyarbakır'da, Elife Çiftçi'ye ait tezin 59. sayfasında Kahramanmaraş'ta, Ali Şimşek'e ait tezin 258. sayfasında Antalya'da, Ökkeş Çetin'e ait tezin 47. sayfasında Gaziantep'te bilindiğinden ve uygulandığından bahsedilmektedir. Bununla birlikte cinsel birliktelik sonrası kadının sağ tarafına dönerek yatma uygulamasının da Ali Şimşek'e ait tezin 257. sayfasında Antalya'da, Sedat Veyis Örnek'in "Geleneksel Kültürümüzde Çocuk" adlı kitabının 50. sayfasında Amasya, Balıkesir, Isparta, İstanbul ve Trabzon gibi şehirlerde de bilindiğinden söz edilmektedir.

Yörede doğacak çocuğun cinsiyetini belirlemek amacıyla bazı yöntemlere ve uygulamalara başvurulmaktadır. Gebe kadının erkek ya da kız doğuracağı yönünde yapılan işlem, pratik ve tahminlerde erkek ve kadın cinsliğini simgeleyen biçimsel benzetmeler yaygınlık kazanmaktadır. Bu benzeri işlemler Anadolu genelinde birbirlerini çeşitleyen, tamamlayan ama temelde aynı görüşü ve yorumu içeren çok sayıda örneklerden oluşmaktadır.⁷⁷⁹ Yörede minder altına bıçak-makas konulması, kelle ağzı açılması, saç tuz ekilmesi, gebe kadının yüz şekli, gebe kadının aşırma döneminde yediği-içtiği şeylere bakılması gibi birçok şekilde cinsiyet belirleme tahminleri yapılmaktadır. Örneğin; anne karnındaki bebeğin cinsiyetinin tespit edilmesinde kullanılan minder altına bıçak ve makas koyma pratiğinin Serdaroğlu'na ait

⁷⁷⁹ Örnek, "Geleneksel Kültürümüzde Çocuk", s.5.

tezin 19. sayfasında Amasya'da, Örnek'e ait "Geleneksel Kültürümüzde Çocuk" adlı kitabın 65. sayfasında Isparta, İstanbul, İzmir ve Trabzon'da, Vildan Başak'a ait tezin 20. sayfasında Uşak'ta, Kabak'a ait tezin 27. sayfasında Nevşehir'de, Kılıç'a ait tezin 19. sayfasında Sivas'ta, Şimşek'e ait tezin 258. sayfasında Antalya'da, Mustafa Işkın'a ait tezin 148. sayfasında Balıkesir'de, Çiftçi'ye ait tezin 59. sayfasında Kahramanmaraş'ta ve bu şehirlerin yanı sıra Fatih Balcı'ya ait tezin 42. sayfasında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde de uygulandığından bahsedilmektedir.

Yörede cinsiyet tahmininde kullanılan bir diğer yöntemin "kelle ağzı açma" olduğundan söz edilmiştir. Bu uygulamada kesilen küçükbaş hayvan kellesi ateşte ütülendikten sonra ağız kısmı gebe kadının niyetine açılmaktadır. Kelle ağzı açıldığında alt çene kemiklerine bakılarak bir tahmin yapılmaktadır. Çene kemiğinin üzerinde et parçası varsa çocuğun kız, et parçası yoksa da doğacak çocuğun erkek olacağına inanılmaktadır. Yörede kullanılan bu yöntemin aynısının ve benzerinin ülkemizde Çiftçi'ye ait tezin 59. sayfasında Kahramanmaraş'ta, Şimşek'e ait tezin 260. sayfasında Antalya'da, Başak'a ait tezin 20. sayfasında Uşak'ta ve Örnek'e ait "Geleneksel Kültürümüzde Çocuk" adlı kitabının 66. sayfasında Konya'da da uygulandığı geçmektedir.

Kızıltepe ve çevresinde doğacak olan çocuğun kız mı erkek mi olduğunu anlamak amacıyla yapılan bir diğer yöntem ise gebe kadının saçına tuz ekme uygulamasıdır. Bunun için gebe kadının haberi olmadan saçlarına azıcık tuz ekilmekte ve gebe kadının eliyle burnunu kaşıyıp kaşımayacağı kontrol edilmektedir. Eğer kadın eliyle burnunu kaşırsa çocuğun erkek olacağına, hiç tepki vermezse de kızı olacağına inanılmaktadır. Yörede cinsiyet tahmininde kullanılan bu yöntemin benzer şekillerde Anadolu'da da uygulandığı görülmektedir. Buna göre Şimşek'e ait tezin 258. sayfasında Antalya'da, Abdülkadir Engin'e ait tezin 24. sayfasında Ordu'da, Örnek'e ait "Geleneksel Kültürümüzde Çocuk" adlı kitabının 69. sayfasında Kütahya'da, Serdaroğlu'na ait tezin 19. sayfasında Amasya'da da bu pratiğin yapıldığından söz edilmektedir.

Cinsiyet belirlemede yörede yapılan bir diğer uygulama ise gebe kadının yüzünün aldığı şekle bakılmasıdır. Buna göre gebe kadının yüzü çirkinleşirse doğacak çocuğun erkek, güzelleşirse de doğacak çocuğun kız olacağına inanılmaktadır. Çocuk cinsiyetinin belirlenmesinde kullanılan bu yöntemin Örnek'e ait "Geleneksel Kültürümüzde Çocuk" adlı kitabının 61. sayfasında Ankara, Ordu ve Samsun'da, Engin'e ait tezin 25. sayfasında Ordu'da, Kılıç'a ait tezin 11. sayfasında Sivas'ta vb. Anadolu şehirlerinde de uygulandığından söz edilmektedir.

Bir başka cinsiyet belirleme yönteminde ise aşerme döneminde gebe kadının beslenme şekline göre bazı tahminlerin yapılması biçimindedir. Buna göre yörede gebe kadının canının ekşi çekmesi halinde doğacak çocuğun kız, tatlı çekmesi halinde erkek çocuğu dünyaya getireceğine inanılmaktadır. Aşerme döneminde gebe kadının beslenme şekline göre yapılan bu uygulamanın Örnek'e ait "Geleneksel Kültürümüzde Çocuk" adlı kitabının 61. sayfasında Bilecik, Isparta, Muğla, Kütahya ve Uşak'ta, Serdaroğlu'na ait tezin 19. sayfasında Amasya'da, Kabak'a ait tezin 27. sayfasında Nevşehir'de, Şimşek'e ait tezin 260. sayfasında Antalya'da, Yıldız'a ait tezin 19. sayfasında Çorum'da vb. şehirler ile Balcı'ya ait tezin 43. sayfasında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde de bilindiği dile getirilmektedir.

Kızıltepe ve çevresinde aşerme döneminde ayva yiyen gebenin çocuğunun gamzeli olacağına inanılmaktadır. Çocuğun gamzeli olmasına yönelik bu dönemde gebe kadına ayva yedirilmektedir. Ayva yiyen gebenin çocuğunun gamzeli olacağı inanışının Yıldız'a ait tezin 18. sayfasında Çorum'da, Çiftçi'ye ait tezin 60. sayfasında Kahramanmaraş'ta, Serdaroğlu'na ait tezin 18. sayfasında Amasya'da, Örnek'e ait "Geleneksel Kültürümüzde Çocuk" adlı kitabının 88. sayfasında Aydın, Isparta, İzmir, Kütahya, Uşak ve Bartın'da, Betül Arıcı'ya ait tezin 111. sayfasında Konya'da vb. şehirler ile Balcı'ya ait tezin 44. sayfasında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde de bilindiğinden söz edilmektedir.

Doğum, Anadolu halkı arasında önemli bir evreyi temsil etmektedir. Doğum sonrası hem kadın hem de çocuk etrafında birçok uygulama şekillenmektedir. Bunların çoğu koruma tedbirlerinden oluşmaktadır. Doğum sonrası göbek bağı, yıkama, tuzlama,

lohusalık dönemi, al basması, kırk değmesi, kırklama gibi birçok konuda yapılan işlemlerin titizlikle uygulandığı görülmektedir. Yapılan bu uygulamaların temelinde kadın doğurganlığını sürdürme, çocuğu gelecekteki olumsuzluklardan koruma, geleceğini olumlu etkileme amacına yönelik inanç ve pratikler bulunmaktadır.⁷⁸⁰

Kızıltepe ve çevresinde doğum sonrası çocuğun göbek bağı ile ilgili birtakım uygulamalar yapılmaktadır. Çocuğun geleceğini ve gelecekteki işini etkileyeceği inancıyla kuruyup kendi kendine düşen göbek, gelişigüzel bir yere atılmamaktadır, aksine beyaz bir beze sarılıp ayak değmeyen temiz bir mekâna gömülmektedir. Bazı inanışlar çerçevesinde yapılan göbek bağı gömme uygulaması istenilen duruma göre şekillenmektedir. Örneğin çocuğun hoca, İslam âlimi ya da dindar biri olmasını isteyenler göbek bağını cami avlusuna; okumasını, eğitim alıp yüksek makamlara gelmesini isteyenler ise okul bahçesine gömmektedir. Yörede göbek bağı ile ilgili yapılan bu uygulamaların benzer şekilde Anadolu'nun birçok bölgesinde yapıldığı görülmektedir. Göbek bağına cami ya da okul bahçesine gömülme pratiği Çiftçi'ye ait tezin 64. sayfasında Kahramanmaraş'ta, Sadi Kekeç'e ait tezin 16. sayfasında Kayseri'de, İbrahim Dünder'a ait tezin 33. sayfasında Burdur'da, Çetin'e ait tezin 10. sayfasında Gaziantep'te, Demirok'a ait tezin 41. sayfasında Diyarbakır'da, Arıcı'ya ait tezin 112. sayfasında Konya'da, Işkın'a ait tezin 152. sayfasında Balıkesir'de vb. şehirleri ile Balcı'ya ait tezin 59. sayfasında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde de uygulandığından bahsedilmektedir.

Yörede ilk dişi çıkan çocuk için “diş hediği” adı verilen bir aş pişirilerek çocuğun ilk dişini çıkarmasına yönelik bir kutlama yapılmaktadır. Bu kutlamada çocuğun ileride yapacağı işe yönelik “meslek tahmini” uygulaması yer almaktadır. Buna göre yere oturtulan çocuğun çevresine meslekleri temsilen bazı araç-gereçler bırakılmaktadır. Çocuk, yere bırakılan hangi araç-gereci alırsa çocuğun ileride bu mesleği yapacağına inanılmaktadır. Yörede yapılan meslek tahmini uygulamasının benzer şekilde ülkemizin farklı bölgelerinde de yapıldığı görülmektedir. Örneğin Şimşek'e ait tezin 290. sayfasında Antalya'da, Arıcı'ya ait tezin 113-114. sayfalarında Konya'da, Serdaroğlu'na ait tezin 29. sayfasında Amasya'da, Yıldız'a ait tezin 22. sayfasında Çorum'da, Örnek'e ait “Geleneksel Kültürümüzde Çocuk” adlı kitabının 193. sayfasında Adana'da, Dünder'a ait tezin 35. sayfasında Burdur'da, Demirok'a ait tezin 43. sayfasında Diyarbakır'da vb. şehirlerde de bu pratiğin uygulandığı geçmektedir.

Kızıltepe ve çevresinde vakti geldiği halde yürümesi geciken çocuk için “köstek kesme” töreni düzenlenmektedir. Bu törende yürüyemeyen çocuğun ayağı ya da ayak parmakları birbirine köstek adı verilen bir ip yardımıyla bağlanmaktadır. Bağlanan bu ip ise ya başka çocuklar tarafından kesilmekte ya da çocuk ayağa kalkıp koşarak kendi kendine koparmaktadır. Yapılan uygulama bağlamında çocuğun yürüyeceğine inanılmaktadır. Yörede yapılan “köstek kesme” uygulaması ülkemizin farklı şehirlerinde de bilinmekte ve uygulanmaktadır. Buna göre Serdaroğlu'na ait tezin 29. sayfasında Amasya'da, Örnek'e ait “Geleneksel Kültürümüzde Çocuk” adlı kitabının 252. sayfasında Adana, Erzincan, Eskişehir, Kütahya, Muğla, Ordu, Trabzon ve Uşak'ta, Kabak'a ait tezin 35. sayfasında Nevşehir'de, Çetin'e ait tezin 24. sayfasında Gaziantep'te, Şimşek'e ait tezin 293. sayfasında Antalya'da vb. Anadolu şehirlerin de uygulandığı söylenmektedir.

Kızıltepe ve çevresinde erkek çocuğun sünnet edilmesi sırasında “kirvelik” geleneği bulunmaktadır. Kirvelik, bir erkek çocuğun sünnet merasiminin külfet ve masraflarını başka bir aile büyüğünün üzerine alması ile iki farklı aile grubu arasında sonradan kurulan sanal akrabalığa verilen isimdir. Kirve ise sünnet sırasında çocuğu kucagında tutan, ona yardım eden ve onun çırpınarak kendisine zarar vermesine engel olan kişidir. Kirvelik geleneği ile birbirine yabancı olan iki aile arasında yeni bir akrabalık bağı gelişmektedir. Bu bağ öyle bir bağıdır ki iki aile çocukları birbirinin kardeşi sayılmaktadır ve birbirleriyle evlenmelerine izin verilmemektedir. Yöredeki bu “kirvelik” olgusu Anadolu'nun çoğu bölgesinde de bilinmekte ve uygulanmaktadır. Serdaroğlu'ya ait tezin 31. sayfasında Amasya'da, Yıldız'a ait tezin 25. sayfasında

⁷⁸⁰ Örnek, “Geleneksel Kültürümüzde Çocuk”, ss.7-15.

Çorum'da, Örnek'e ait "Geleneksel Kültürümüzde Çocuk" adlı kitabının 216. sayfasında Adana, Adıyaman, Ağrı, Erzincan, Hatay, Kars, Ordu, Trabzon, Van, Mersin ve Ankara'da, Çetin'e ait tezin 25. sayfasında Gaziantep'te, Demirok'a ait tezin 44. sayfasında Diyarbakır'da, Kılıç'a ait tezin 19. sayfasında Sivas'ta, Şimşek'e ait tezin 300. sayfasında Antalya'da vb. şehirlerde de kirvelik geleneğinden söz edilmektedir.

Yörede doğum sonrası lohusa kadın ve çocuğunun doğumdan sonraki ilk kırk günde ğanim olarak nitelendirilen "al basmasına" maruz kaldıklarına inanılmakta ve bu dönemde bir takım uygulamalarla lohusa kadın ve bebeği korunmaya çalışılmaktadır. Bu süreçte anne ve bebeğini korumaya yönelik bazı koruma tedbirleri alınmaktadır. Bunlar arasında anne ve bebeğin yalnız bırakılmaması, yastığın altına bıçak, makas ya da çakı, Yasin cüzü, ekmek, tarak gibi bazı nesnelerin konulması, odanın duvarına Kur'an-ı Kerim asılması, odada süpürge bulundurulması gibi uygulamalar yer almaktadır. Yörede olduğu gibi Anadolu'da da doğum sonrası lohusa kadın ve bebeğin ilk kırk günde al basmasına uğrayacağı inanışı bulunmaktadır. Bu nedenle loğusa kadın ve çocuğunu al basmasına karşı bazı koruma tedbirleri alınmaktadır. Alınan bu tedbirlerin yöredeki tedbirlerle benzer oldukları görülmektedir. Örneğin; lohusa kadının ve bebeğinin kırk günlük süreçte asla yalnız bırakılmaması, odada Kur'an'ı Kerim bulundurulması, yatağın üzerine bıçak ya da makas konulması gibi uygulamaların Serdaroğlu'na ait tezin 24. sayfasında Amasya'da, Yıldız'a ait tezin 23. sayfasında Çorum'da, Çetin'e ait tezin 39. ve 40. sayfalarında Gaziantep'te, Engin'e ait tezin 29. sayfasında Ordu'da, Çiftçi'ye ait tezin 62. sayfasında Kahramanmaraş'ta, Demirok'a ait tezin 39. sayfasında Diyarbakır'da, Şimşek'e ait tezin 269. sayfasında Antalya'da vb. Anadolu şehirleri ile Balcı'ya ait tezin 65. sayfasında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde yapıldığından söz edilmektedir.

Evlilik konusunda Kızıltepe ve çevresinde çok çeşitli pratiklerin olduğu görülmektedir. Yörede belli bir çağa ulaşmış kızların evlenememelerinden dolayı bahtının kapalı olduğuna inanılmakta ve bahtın açılmasına yönelik birtakım uygulamalar yapılmaktadır. Türbelerin ziyaret edilmesi, hocaya gidilmesi, muska yaptırılması, ağaçlara bez-çaput bağlanması, nişan kurdelesinin bekâr kızlara verilmesi, gelinin ayakkabısının altına isim yazılması gibi uygulamalar yörede baht açmaya yönelik yapılan uygulamalar arasında yer almaktadır. Anadolu'da baht açmaya yönelik yapılan uygulamaların Kızıltepe ve çevresindekilere benzer olduğu görülmektedir. Bu konuda yukarıda yörede baht açmaya yönelik uygulamaların benzerlerinin Kabak'a ait tezin 45-46. sayfaları arasında Nevşehir'de, Engin'e ait tezin 42-43. sayfaları arasında Ordu'da, Çiftçi'ye ait tezin 69. sayfasında Kahramanmaraş'ta, Arıcı'ya ait tezin 116-118. sayfaları arasında Konya'da, Demirok'a ait tezin 54. sayfasında Diyarbakır'da, DüNDAR'a ait tezin 39. sayfasında Burdur'da, Şimşek'e ait tezin 319. sayfasında Antalya'da vb. Anadolu şehirleri ile Balcı'ya ait tezin 90. sayfasında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde de bilindiğinden bahsedilmektedir.

Kızıltepe ve çevresinde düğünden önce düzenlenen kına merasiminde gelin kızın eline kına yakılması, Türk inanç sisteminde adanmışlığın sembolü olarak karşımıza tezahür etmektedir. Aynı zamanda kötü ruhları uzaklaştırıcı etkisinin de olduğu düşünülen kına, bu inanç sisteminin içerisinde yer almaktadır. Bunun en bariz tezahürü; askere gidecek olan gence, kurbanlık hayvana, evlenecek gençlere ve sünnet olacak çocuğa kına yakılmasıdır. Yörede çeşitli sebeplerle yapılan kına yakma âdetinin Kalafat'a ait "Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri" adlı kitabının 310. sayfasında Diyarbakır, Muş, Sivas, Elazığ gibi Anadolu'nun bütün bölgelerinde bilinen ve uygulanan bir pratik olduğu geçmektedir.

Yörede evlenme biçimleri arasında geçmişte yapılan günümüzde terk edildiği öne sürülen beşik kertme âdeti de bulunmaktadır. Yapılan bu uygulamayla beraber iki çocuk henüz beşikteyken büyükleri aracılığıyla birbirleri için seçilmiş olmaktadır. Bunun işareti olarak da beşiklerine çeşitli sayılarda kertik-çentikler atılmaktadır. Böylece çocuklar evlilik çağına gelince düğünleri yapılarak evlenmektedir. Yörede görülen beşik kertmesi uygulamasının Anadolu'da Kalafat'a ait "Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri" adlı kitabının 310. sayfasında Ağrı, Kars, Gaziantep, ve Elazığ'da, Örnek'e ait Geleneksel Kültürümüzde Çocuk adlı kitabının 199. sayfasında Ankara, Erzincan, Çorum, Kütahya, Muş, Niğde, Ordu, Karaman, Adana, Aydın,

Amasya, Hatay, Zonguldak, Kırıkkale, Isparta, Ardahan gibi şehirlerde de bilindiğinden söz edilmektedir.

İnsan yaşamının son geçiş dönemi olan ölüm, insan yaşamının sona ermesidir. Yörede doğum ve evlenme gibi ölüm olayı ve çevresinde de birçok âdet, gelenek, görenek, uygulama ve inanmalar yer almaktadır. Kızıltepe ve çevresinde ölüm olayı sonrasında yas tutmaya büyük bir önem verilmektedir. Çünkü tutulan yas bağlamında ölen kişi için duyulan üzüntü, özlem, saygı, sevgi gibi duygular bu şekilde dışa vurulmaktadır. Yörede yas tutma sürecinde genel olarak yapılan uygulamalar arasında siyah renkli kıyafetler giyilmesi, süslü, renkli, gösterişli kıyafetlerin giyilmemesi, çamaşır yıkanmaması, televizyon açılmaması, müzik dinlenmemesi, erkeklerin saç-sakal tıraşı olmaması gibi pratikler yer almaktadır. Yörede görülen bu uygulamaların benzer şekillerde ülkemizin farklı bölgelerinde de yapıldığı bilinmektedir. Örneğin; Kekeç' e ait tezin 28. sayfasında Kayseri'de, Demirok'a ait tezin 72. sayfasında Diyarbakır'da, Kabak'a ait tezin 62. sayfasında Nevşehir'de, Serdaroğlu'na ait tezin 64. sayfasında Amasya'da, Azime Şahin'e ait tezin 58. sayfasında Bursa'da, Kılıç'a ait tezin 40. sayfasında Sivas'ta, Başak'a ait tezin 60. sayfasında Uşak'ta vb. Anadolu şehirleri ile Balcı'ya ait tezin 138. sayfasında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde de yas tutma sürecinde benzer uygulamaların yapıldığı konu edilmektedir.

Kızıltepe ve çevresinde nazara ve nazar değmesine inanılmaktadır. Yöre halkı hem nazardan korunmak hem de değen nazarı çıkarmak amacıyla çeşitli yöntemler kullanmaktadır. Muska, mavi renkli boncuk, nazar boncuğu, at nalı, ayet-dua okuma, kazan karası sürme, harmer (üzerlik otu), cam (bardak-tabak) kırma, yumurta fırlatma, kurban kesme, kurşun dökme, hayvan kafatası iskeleti ya da boynuz asma vb. uygulamalara başvurmaktadır. Bunlar arasında yörede harmer adıyla bilinen üzerlik otu ile kurşun dökme nazar konusunda en yaygın yöntemlerin başında gelmektedir. Yörede üzerlik otunun süsleme şeklinde evlere asılması, çocukların omzuna takılması, çeşitli ürünlerle birlikte ateşte yakılması gibi çeşitli biçimlerde kullanılması halinde hem nazardan koruduğuna hem de değen nazarı çıkardığına inanılmaktadır. Kurşun dökme uygulamasında ise suya dökülen sıcak kurşunun aldığı şekle göre nazara uğrama tespiti yapılmakta ve gereken önlemler alınmaktadır. Nazar konusunda Anadolu'da da hem korunmaya yönelik alınan tedbirlerde hem de değen nazarı çıkarmada da yörede kullanılan benzer yöntemlere başvurulduğu görülmektedir. Bunlar arasında üzerlik otu, kurşun dökme, mavi renkli boncuk, nazar boncuğu, muska, hayvan kafatası iskeleti asma, ayet-dua okuma gibi uygulamaların Serdaroğlu'na ait tezin 78. sayfasında Amasya'da, Yıldız'a ait tezin 70-71. sayfaları arasında Çorum'da, Işkın'a ait tezin 217. sayfasında Balıkesir'de, Dünder'a ait tezin 52. sayfasında Burdur'da, Kabak' a ait tezin 133. sayfasında Nevşehir'de, Demirok'a ait tezin 115. sayfasında Diyarbakır'da, Arıcı'ya ait tezin 81. sayfasında Konya'da, Engin'e ait tezin 66-71. sayfaları arasında Ordu'da, Şimşek'e ait tezin 400. sayfasında Antalya'da vb. illerin yanı sıra Balcı'ya ait tezin Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde de bilindiği anlatılmaktadır.

Kızıltepe ve çevresinde baykuş uğursuz olarak görülmektedir. Baykuşun bir evin direğine konarak ötmesi, o eve okuması olarak anlaşılmaktadır. Böylesi bir durumla karşılaşılınca o evden birinin öleceğine inanılmaktadır. Bu sebeple baykuş yörede uğursuz bir hayvan olarak görülmektedir. Baykuşun yanı sıra çeşitli nedenlerden ötürü köpek, tavşan ve güvercin de yörede uğursuz kabul edilen hayvaller arasında yer almaktadır. Bu hayvanlar arasında uğursuz kabul edilen baykuş, Anadolu'nun birçok yerinde de uğursuz olarak görülmektedir. Örneğin; Engin'e ait tezin 54. sayfasında Ordu'da, Arıcı'ya ait tezin 45. sayfasında Konya'da, Demirok'a ait tezin 116. sayfasında Diyarbakır'da, Kabak'a ait tezin 109. sayfasında Nevşehir'de, Işkın'a ait tezin 219. sayfasında Balıkesir'de, Yıldız'a ait tezin 55. sayfasında Çorum'da, Serdaroğlu'na ait tezin 67. sayfasında Amasya'da, Şimşek'e ait tezin 414. sayfasında Antalya'da vb. şehirler ile Balcı'ya ait tezin 117. sayfasında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde de baykuşun uğursuz sayılan hayvanlar arasında yer aldığı geçmektedir.

Güneş ve ay tutulması ile ilgili inanma ve pratikler, halk inanışlarında önemli bir yer tutmaktadır. Öyle ki Kızıltepe ve çevresinde de önemli bir yer işgal eden ay ve güneş tutulmaları ile ilgili çeşitli inanmalar ve uygulamalar mevcuttur. Buna göre halk

arasında tutulma sırasında ayın bulutların arkasına saklandığına, gökyüzünde bir çukura ya da mağaraya düştüğüne, gökyüzünde bulunduğuna inanılan iki dağın arasında sıkışıp kaldığına, ayın önüne bir ejderha ya da cinin geldiğine inanılmaktadır. Aynı şekilde güneşin bir canavar (hut) ya da ejderhanın eline geçtiğine ve gökyüzünde bulunduğuna inanılan mağaraya düştüğüne inanılmaktadır. Tutulma sırasında ay ve güneşin eski haline getirilmesi amacıyla tenekelere ve tencerelere vurularak gürültü çıkartılmakta, silahlarla aya ve güneşe doğru ateş edilmekte, deflere vurulmakta, sesli şekilde ağlanmakta, dua edilmektedir. Yörede güneş ve ay tutulmasına yönelik inanma ve uygulamaların benzer şekilde Anadolu'da da olduğu görülmektedir. Örneğin; Serdaroğlu'na ait tezin 123. sayfasında Amasya'da, Dünder'a ait tezin 95. sayfasında Burdur'da, Kabak'a ait tezin 86. sayfasında Nevşehir'de, Çetin'e ait tezin 66. sayfasında Gaziantep'te, Çiftçi'ye ait tezin 82. sayfasında Kahramanmaraş'ta, Arıcı'ya ait tezin 15. sayfasında Konya'da, Şimşek'e ait tezin 408. sayfasında Antalya'da vb. Anadolu şehirlerinde bu uygulamaların bilindiğinden ve yapıldığından bahsedilmektedir.

Yağmur, yöre halkı için hayatı bir önem taşımaktadır. Çünkü halkın çoğunluğu geçimini tarımla sağlamaktadır. Kurak geçen dönemlerde suya duyulan ihtiyaçtan dolayı yörede yağmur yağmasına yönelik bazı uygulamalar yapılmaktadır. Bunlar arasında yağmur gelini, yağmur duası, kadınların talanı gibi uygulamalar yer almaktadır. Anadolu'da da kurak dönemlerde yağmur yağmasına yönelik benzer uygulamalar yapılmaktadır. Örneğin; yöredeki yağmur gelini pratiği Anadolu'da farklı isimlerle bilinmekte olup kurak dönemlerde yağmur yağmasına yönelik bu etkinlik de yapılmaktadır. Bu etkinliğin Engin'e ait tezin 30. sayfasında Ordu'da, Çiftçi'ye ait tezin 81. sayfasında Kahramanmaraş'ta, Çetin'e ait tezin 64. sayfasında Gaziantep'te, Kabak'a ait tezin 90. sayfasında Nevşehir'de, Kalafat'a ait "Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri" adlı kitabının 348-349 sayfaları arasında Adıyaman, Şanlıurfa, Bitlis gibi şehirlerde de bilindiğinden ve uygulandığından söz edilmektedir.

İnsan bedeni ve eylemlerine yönelik Kızıltepe ve çevresinde bazı inanışlar bulunmaktadır. Buna göre sağ gözü seğiren kişiye hayırlı ve güzel bir haberin, sol gözü seğirmişse o zaman da kötü bir haberin geleceğine inanılmaktadır. Sağ kulak çınlamışsa birinin onun iyiliğine, sol kulak çınlamışsa da kötülüğüne andığına ya da dedikodusunun yapıldığına inanılmaktadır. Şemsiye boşa açılıp kapatılırsa ve makas ağzı açık kalırsa dedikodu yapılacağına inanılmaktadır. Çay bardağından çıkan çöp sayısı kadar misafir olacağı, çay çöpü uzunsa gelecek olanın uzun, kısaysa gelecek olanın kısa boylu olacağına inanılmaktadır. Yürüyen küçük çocuk emeklemeye başlarsa eline süpürge alır, evi süpürür gibi yaparsa misafir geleceğine inanılmaktadır. Kızıltepe ve çevresinde insan bedeni ve eylemlerine yönelik benzer inanışların Anadolu'da da olduğu görülmektedir. Yukarıda saydığımız göz seğirmesi, kulak çınlaması, avuç içi kaşınması, çay çöpü gibi eylemlere yapılan yorumların benzerlerinin Serdaroğlu'na ait tezin 109. sayfasında Amasya'da, Yıldız'a ait tezin 23-24. sayfaları arasında Çorum'da, Kabak'a ait tezin 148 sayfasında Nevşehir'de, Arıcı'ya ait tezin 106. sayfasında Konya'da, Engin'e ait tezin 29. sayfasında Ordu'da vb. şehirlerde de bilindiği ve yapıldığı geçmektedir.

Saha çalışması sırasında Kızıltepe ve çevresinde yaşayan halk inanışları bağlamında elde edilen verilerin, inanışların, uygulamaların, pratiklerin Anadolu'daki inanış, uygulama ve pratiklerle büyük oranda benzeştiği tespit edilmiştir. Ülkemizdeki halk inanışları; bir öğretmen, bir imam ya da birileri tarafından halka öğretilmekten ziyade yaşanılarak gelenekten geleneğe aktarılmıştır. Ülke genelinde birçok yerde aynı inanç ve inanışların olması dikkat çekmektedir. Bu durum insanların yaşamlarını ortak bir inanç ve kültür çerçevesinde sürdürdükleri ve birbirleriyle sürekli etkileşim içinde oldukları anlamını taşımaktadır. Dil ise bu kültür ve inançların aktarımı noktasında en büyük role sahiptir diyebiliriz. Dolayısıyla insanlar geçmişten günümüze dil ve kültür yoluyla birçok halk inanışını sürdürmeye devam etmişlerdir. Örneğin; nazar için mavi boncuk, at nalı takılması, kurşun dökülmesi, hemen her şey için muska yapılması ve hocaya gidilmesi, baykuşun uğursuz sayılması, yürüyemeyen çocuğa köstek kesilmesi, çocuğun gelecekteki mesleğini belirleme de meslek seçimi etkinliğinin yapılması, cinsiyet belirlemede kullanılan metotlar gibi konular aynı kültüre sahip insanların yaptığı benzer uygulamalardır. Buna göre aynı dile ve kültüre sahip insanlar arasında dil

KIZILTEPE VE ÇEVRESİ İLE ANADOLU'DAKİ HALK ...Nurten NERGİZ

değişse bile kültür paylaşımı devam etmektedir. Bu doğrultuda Kızıltepe ve ülkemiz halkının inanışlarının arasında benzerliklerin bulunduğu tespit edilmiştir.

7. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Çalışmanın sonuç ve değerlendirme bölümünde araştırma konusu olan “Kızıltepe ve Çevresinde Yaşayan Halk İnanışları” ile ilgili elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Bilindiği üzere bölge geçmişten günümüze farklı medeniyetlerin yerleşme alanı olmuştur. Bu çerçevede yöre, geçmişten kalan inanışlar yanında Müslümanların bölgeyi ele geçirmesiyle beraber İslam kültürü ve medeniyetinin de etkisinde kalmış ve dolayısıyla çok zengin bir kült ya da inanmaya maruz kalmıştır. Dolayısıyla bölge yaşayanlar, devraldıkları kültür ve dini mirasları yanında dışarıdan etkilere de açık olmaları sebebiyle kendilerine ait birtakım inanışları da ekleyerek kendilerine özgü bir inanış mozaïği oluşturmuşlardır.

Bilindiği gibi yöre, geçmişten günümüze Hristiyanlık, Zerdüşlük, Mecusilik, Yezidilik, İslâm, Gnostisizm gibi farklı din ve inanç sistemlerine sahip olmuştur. Ayrıca bölge Türk, Kürt, Arap, Çeçen, Ermeni, Süryani gibi farklı etnik kökene sahip halkların da bir arada yaşadığı bir yer olmuştur. Farklı din, kültür ve kökene sahip insanların bir arada yaşamaları ve karşılıklı etkileşimlerinden dolayı kültürel, tarihsel, dinsel, toplumsal, demografik ve daha birçok alanda yörede zengin bir kültürel mirasın oluşumuna katkı sağlamıştır.

Çalışmada öncelikle yöredeki doğum, evlilik ve ölüm gibi insan yaşamının ana geçiş dönemleri ile bunların dışında kalan cin, şeytan, melek, fal, nazar, uğur-uğursuzluk, kutsal gün ve geceler, ziyaret yerleri, kutsal mekânlar, yöredeki efsane ve anlatılar vb. gibi birçok alanda görülen halk inanışı ve uygulamaları ile ilgili elde edilen tespitlere yer verilmiştir. Çalışma sırasında yöredeki bazı inanış ve uygulamaların Anadolu’dakilerle benzer olduğu belirlenmiştir. Anadolu’nun diğer bölge ve şehirlerindeki İnanışlarla aynı olanlara sonuç ve değerlendirme bölümünün uzamaması adına yer verilmemiştir. Bunun yerine yalnızca Kızıltepe ve çevresine özgü olan inanış ve uygulama ve pratiklere yer verilmiştir.

Bunların başında doğumla ilgili inanışlar gelmektedir. Çalışma sırasında doğum öncesi, doğum anı ve doğum sonrası ile ilgili her aşamada birçok halk inanışı ve uygulamalarının olduğu belirlenmiştir. Doğum öncesi dönemle ilgili olarak, yöre halkının kısırlığın nedenini kadında gördüğü, bundan ötürü kısırlıkla ilgili inanış ve uygulamaların çoğunlukla kadınlar etrafında toplandığı ve bundan dolayı tedavi olanların da genellikle kadınlar olduğu görülmüştür. Kısırlığı giderme bağlamında dinsel ve büyüsel pratikler konusunda; şıma dökme, kırk kesme, önüne oturma, cenaze yıkamada kullanılan suyun üzerinden atlama, ölü yılanın üzerinden geçme gibi uygulamaların olduğu belirlenmiştir. Türbe ziyaretlerinde çocuk olmasına yönelik türbeye adaklar adanması, türbede yatan kişinin isminin çocuğa verilmesi, isim ritüeli için yeniden türbeye gidilmesi, taş beşik içerisine okunmuş taşların atılması ve beşiğin sallanması, türbe duvarlarının dilek taşı olarak kullanılması, türbeye ait yağmur olduğundan su dökülmesi ve yıkanılması, mezarların üzerinden atlanması, mezar taşına çivi çakılması gibi pratiklerin yaygın bir şekilde uygulandığı görülmüştür. Yine kısırlığı gidermede halk hekimliği bağlamında gübre buharı, kırk çeşit bitki karışımı, işkembe buharı, incir yeme, mazi kozalağı-yumurta pratiği, cizz (koyun yünü), sünnet derisi, ayaktan asma, göbek düşmesi, kan damlatma, arpa ekmeği gibi uygulamalar da bulunmaktadır. Erkek çocuk sahibi olunması için düğün günü damadın attığı ilk taşın gelinin başına isabet ettirilmesi, yeni geline et, salça ve yağdan oluşan bir yemeğin yedirilmesi gibi uygulamaların olduğu gözlenmiştir. Yörede Anadolu’nun birçok bölgesinde olduğu gibi tıbika veya tıbikalı kadın inanışının olduğu da görülmüştür. Ancak yörede “ğanım” olarak tanımlanan tıbikanın bir cin olduğu, gebe kadın ve çocuğuna musallat olduğu ve halkın da onu engellemeye yönelik kavare, azime açtırma, dövme gibi pratikleri uyguladığı belirlenmiştir. Çocuğun cinsiyetini tahmin etme de ise tavuğa ait nefes borusunun duvara atılması pratiği vardır. Düşükle sonuçlanan gebeliklerde, düşen çocuğun kırkının anneye değmesini önlemek için ceninin gömülü olduğu mezarın üzerinden atlama gibi pratikler de bulunmaktadır. Doğumu kolaylaştırmaya yönelik olarak doğum anında gebe kadının dilinin altına Kâbe hurması çekirdeğinin konulması, kocasının ayakkabısıyla ona su içirilmesi ve yüzdeki lekelerin giderilmesi amacıyla kadının saçıyla yüzünün ovalanması gibi pratiklerin varlığı

bilinmektedir. Doğum sonrasında kırk günlük süre boyunca çocuğun uykusunun kaçmamasına ve huysuzlaşmamasına yönelik çocuğun yıkandığı suyun uyuduktan sonra dökülmesi gerektiği, doğumu takip eden ilk yedi günde anne ve çocuğa “emme’l seb’a (yedilerin annesi), “haftıkî” (haftalık) ve ayrıca süt veren anneye kırk gün boyunca “ümmü sübyan” denilen cinlerin musallat olduğu belirlenmiştir. Çocuğa isim verilmesi uygulamasında öncelikle, ölen bir kişinin adı verilmişse kurban kesilmesi ve mevlit okutulması; ölü çocuğun ahirette ailesini karşılamasına yönelik akıka kurbanının kesilmesi; kemiklerinin çuvala doldurulup gömülmesi; toprak testiye su ya da şeker doldurularak komşu çocuklarına verilmesi; konuşamayan çocuğun dil altının jiletle kesilmesi; çocuğun sağlıklı büyümesi için sırtının jiletlenerek kan akıtılması; çocuğun huysuzluğunu alması için atletin taş silindire (loğa) geçirilmesi gibi pratiklerin de olduğu gözlemlenmiştir. Lohusaların uyması gerekli olan ritüeller arasında ise lohusanın yediği-içtiği her şeyin yanında iğne bulundurması; yedinci gün pekmez, toz nane ya da reyhan karışımını vücuduna sürerek yıkanması ve meme ağrısı hastalığının tedavisi için çıplak elle köstebek öldürmüş şifacıya gidilmesi gibi uygulamalar bulunmaktadır. Kırk basması ve değmesi konusunda ise kırkı değdiren lohusanın diğer lohusa kadının başına eteğini örterek sözler söylemesi ve açması; hayvan kırkını önlemek için hayvan etinin üzerinden atlanması ve şıma dökülmesi gibi pratiklerin olduğu da bir gerçektir. Kırklama konusunda kilitli kırk tasının kullanılması ve kilitlerin eksik olması halinde eksik kilit sayısınca küçük taşların tas içerisine konulması ve nefis guslüne niyet edilmesi gibi uygulamalar da tespitlerimiz arasındadır.

İnsan yaşamının ikinci geçiş dönemi olan evlilik konusu da evlilik öncesi, düğün günü ve düğün sonrası olmak üzere üç ana bölümde ele alınmış ve her safhasında birçok halk inancı ve pratiklerin kümelendiği tespit edilmiştir. Söz gelimi genç kızların bahtının açılmasına yönelik Şeyh Selim türbesine gidilerek yedi genç kızın avucuna kına sürülmesi, nişan şerbetinden içilmesi, kırklama törenine eşlik edilmesi gibi pratiklerin yer aldığı gözlemlenmiştir. Kız isteme sırasında erkek tarafının aile büyüklerinin yanı sıra yörenin önde gelen kanaat liderleri ağa, şeyh, seyda ve mele gibi şahsiyetlerden birinin de bu törene eşlik etmesini istedikleri; isteme sonunda “Fatıha” okunduğu; başlık adı altında altın diş yapımı, süt hakkı/parası, hilat/halat’a ğal gibi çeşitli hediyelerin olduğu gözlenmiştir. Gelin hamamında gelinin hamamda kullanacağı eşyaların konulduğu, gümüşten yapılmış “kildan (hamam sandığının)” vardır. Hem nişan hem düğün törenlerine ülkemizin batısının aksine aşiretçiliğin etkisiyle bu törenlere katılımların yoğun olduğu, geline çok fazla takı takıldığı, kadın ve erkeklerin yöresel kıyafetler içinde uzun halaylar oluşturarak eğlendiği, silahlarla havaya ateş edildiği ve şaşalı, görkemli, renkli törenlerin yapıldığı gözlenmiştir. Bunlarla birlikte gelin alma sırasında kız evinden tabak, bardak vs. çalınması; gelin alma alayının “Gelin, baba evine mutsuz döner.” inancıyla aynı sokaktan ikinci kez geçirilmemesi; gelin eve girmeden önce damadın yüksekçe bir yerden onun üzerine üç adet taş atması; yeni gelinin eve bereket getirmesi için düğün günü gelinin eve getirilmesinden sonra kelle şeker uygulamasının yapılması; düğün günü gençlerin eğlence adına “pezze azıbe (bekârlar koyunu), bekâr oğlağı ve tavuk isteme uygulamasını yapması gibi inanış ve pratiklerin olduğu görülmüştür. Aynı zamanda uğursuzluk getirir inancıyla nikâhın kıyılacağı vaktin gizli tutulması; gerdek odasına giderken damadın üzerine un, kül ya da toz kına atılması; gerdek öncesi damadın gelinin gözünü korkutmak amacıyla gelinin gözü önünde kedi ya da güvercini öldürerek başını elleriyle koparması, geline tokat atması; bakire olmayan genç kızın baba evine geri gönderilmesi gibi yaptırımların uygulanması; yeni evli çiftin ilk üç günde kırklı sayılması ve bu süre boyunca yıkanmaması; düğün sabahı sabahiye töreninin yapılması; evlilik konusunda genç bir kızı ilk alma hakkının amcaya ait olması vb. yöreye özgü inanış ve pratiklerin olduğu tespitleri de yapılmıştır.

Ölüm, insan yaşamının son geçiş dönemidir. Çalışmada ölüm; ölüm öncesi, ölüm anı ve ölüm sonrası olmak üzere üç başlık altında incelenmiş ve yöreye özgü birçok halk inancı ve uygulamaların olduğu belirlenmiştir. Söz gelimi yörede aşiretçiliğin, kabileciğin etkisiyle cenaze törenlerine katılımın fazla olduğu ve yas bitene kadar da çevrenin cenaze yakınlarını yalnız bırakmadıkları görülmüştür. Yörede ölümün gerçekleşmesinden sonra ruhun evden gitmesi amacıyla ölünün kıyafetlerinin hemen

çıkarılarak bir fakire verilmesi; ölenin vücudunun üzerine bir miktar tuz ve şeker konulması; ölümün duyurulması amacıyla çevre köylere atlı haberciler gönderilmesi gibi uygulamaların olduğu bilinmektedir. Ayrıca ölenin ardından “havar medet” adı verilen duanın yapılması; ölünün ahirette hesabının kolay olması amacıyla ölen kişinin dilinin altına boncuk büyüklüğünde bir akik taşı konulması; ölen erkeğin, eşlerinin sayısı kadar birden çok kefene sarılması gibi uygulamalar tespit edilmiştir. Yörede adına “cevap kâğıdı” denilen ve “Hz. Ömer’in uygulaması” olduğu söylenen; cenaze defnedilirken başının altına düz bir taş konulması; defin sonrası imamın bazı sözler eşliğinde kabrin üzerine bir avuç toprak atması: “Ölüyü cumaya ya da meleklerle emanet etme.” gibi bölgeye özgü uygulamaların olduğu tespit edilmiştir. Yas tutma sürecinde cenaze yakınlarının belirli bir süre yıkanmadıkları, üzerlerinde bulunan kıyafetleri değiştirmedikleri, çamaşır yıkamadıkları ve komşularında bu konuda cenaze yakınlarına iştirak ettikleri görülmüştür. Ölenin ardından yapılan hayır ve hasenatlar bağlamında beyaz renkli yiyeceklerin verilmesine özen gösterildiği; “Ölenin komşulara borcu olur.” anlayışıyla komşulara tuz ve ekmek dağıtılması; ölümü takip eden ilk üç gecede erkekler arasında yapılan dini içerikli toplantıya “devr/devir” denilmesi; ıskat için ayrılan buğdayın el arabası ya da at arabasına konularak karşılıklı alıp verilmesi; kadınların hayattayken ahirette giymek üzere “ahiret giysileri” niyetiyle ayakkabı, terlik, eşarp, elbise, pijama gibi eşyaları dul ve yetimlere vermesi gibi inanış ve uygulamaların olduğu görülmüştür. Yörede mevlit törenlerine dini bir misyon yüklendiği, halk arasında çeşitli amaçlarla ve dönemlerde okutulduğu, halkın bu törenlere çok değer verdiği ve hürmet gösterdiği, bu törenlerde yerel dilde (Kürtçe) yazılmış mevlitlerin okunmasına özen gösterildiği belirlenmiştir. Aynı zamanda ölüm olayı dışında farklı zamanlarda yapılan mevlit törenlerinde “bereket uygulamasının” yapıldığı olmaktadır.

Çalışmada geçiş mensekleri dışında diğer halk inanışlarına da yer verilmiş ve yöreye özgü birçok pratiğin ve inanışın olduğu tespit edilmiştir. Söz gelimi cinlerin Hz. Adem’in çocukları olduğu ve insan neslinden türedikleri; kurtların cinleri yedikleri; cinlerin insanlarla rüyada “el verme” olayı sonrasında cinler âlemine götürüldüğü ve burada cinlerin onlarla evlendiği tespitler arasındadır. Şeytan ile ilgili anlatılarda ise onun dindar bir insan; ya da melek olduğu, Allah’ın lanetlemesi sonucunda şeytana dönüştüğü tespit edilmiştir. Yöre halkının şeytan ismini anarken de önce lanet okudukları; meleklerin ise okunan “Tahiyyat” duası sonrasında yaratıldığı gibi inanışların olduğu belirlenmiştir. İslâm geleneğinde büyüün günah olduğu bilinmesine rağmen “iyi amaç” bağlamında büyü yapmanın/yaptırmanın iyi olduğuna inanılmaktadır. Nazarı çıkarma bağlamında ise ipe ayak ölçüsünün alınması ve ipin yakılması uygulaması vardır. Hz. Nuh ve Lut kavimlerinin çarşamba günü helak olduğu, dolayısıyla o güne “kara çarşamba” denildiği ve uğursuz sayıldığı; Ramazan Bayram’ın ilk günü akşam kerahat vaktine kadar uyumanın sevap olduğuna inanılmaktadır. Yılın hayvanlar açısından bereketli geçmesi amacıyla “Berivan Şenlikleri”nin yapılması; yılın en soğuk gecesinin “‘Eynter” olduğu gibi inanış ve pratikler gözlemlenmiştir. Bunlarla birlikte ay tutulmasının insanları etkileyerek “sıtma” hastalığına neden olduğu ve bunun şifası için de hastanın alınına, ellerinin ve göbeğinin üzerine artı ya da çarpı şeklinde kazan karasının sürülmesi, kulak arkasının jiletlenerek kanatılması gibi tedavi uygulamaları bulunmaktadır. Yağmur duası için mezarlığa gidilmesi ve halkın birbirinin tenceresini çalması; aynanın Hz. Muhammed’in sembolü olması; kulak çınlamasının sebebi bağlamında cennette bir ağacın olduğu ve bu ağacın her bir yaprağının bir insanı temsil ettiği, insan öldüğünde yaprağının da bu ağaçtan düştüğü ve düşme sırasında hangi yaprağa temas etmişse o kişinin kulağının çınladığı gibi inanışlar tespit edilmiştir. Yöresel dövmelerin ahirette “çivili çekiçlerle” çıkarılacağı inanışıyla limontuzu ile ovularak çıkarılmaya çalışılması; sırat köprüsünü geçmek amacıyla “Burak” adı verilen kurbanının kesilmesi ve kemiklerinin toplanarak beyaz bir çuval içerisinde gömülmesi vb. gibi birçok inanış ve uygulamanın olduğu gözlemlenmiştir.

Çalışmada yörede kutsal kabul edilen kişiler ve ziyaret yerlerine de yer verilmiştir. Bu çerçevede öncelikle şeyh, seyda ve mele konusunda halkın bu unvanlara verdiği anlam ve değer ile ilgili veriler toplanmış ve bu konuda bilgi verilmiştir.

Çalışma neticesinde bu şahsiyetler içerisinde yörede farklı şeyhlik biçimlerinin olduğu görülmüştür. Örneğin nesep şeyhliği bağlamında bir kişi peygamber ya da sahabe soyundan geliyorsa ister ilim sahibi olsun ister cahil biri olsun halkın o kişiye “şeyh” diye hitap ettiği ve saygı duyduğu belirlenmiştir. Ayrıca bu unvanlara sahip olanların toplum içerisinde otoriter, genel anlamda dini ilimlere haiz, halka hem dini hem de örfi konularda önderlik yapan, halkın çeşitli sorunlarına çözüm yolu bulan, halk arasında dirlik ve düzeni sağlayan, toplumda sevilen, sayılan, Allah dostu ve kutsal edilen kişiler olduğu inancının var olduğu tespit edilmiştir.

Kızıltepe ve çevresinde de diğer bölgelerde olduğu gibi türbe ve ziyaret yerleri bulunmaktadır. Burada yatanların da “Allah dostu”, Allah’ın keramet sahibi ve seçkin kişiler olarak görüldükleri ve bunların gizli güçlere sahip oldukları ve bu güçle de insanlara yardım ettiklerine inanılmaktadır. Örneğin bölge genelinde tanınan Sultan Şeyhmus’un başı kesik bir öküzü dirilttiği, Kıbrıs harbi sırasında yakıtı biten bir uçağın düşmesine engel olduğu gibi kerametlerinin olduğu ve bu kerametler doğrultusunda ününün çevrede yayıldığı ve soyundan gelen birçok şeyhin de Kızıltepe’ye gelerek burada yaşadıkları tespit edilmiştir. Ancak yörede, ziyaret edilme amacının ibadet ve itikat esaslı olmadığı aksine bir ihtiyacı karşılamaya yönelik olan hastalıklardan kurtulmak ya da dilek amaçlı olduğu gözlenmiştir. Mesela Arban ziyaretine zihinsel özürlü hastaların tedavi amaçlı getirilerek ayak bileklerinden “keyt” adı verilen zincirlere bağlandıkları, bekleme süresi içerisinde hastaların dövdükleri, sonrasında diğer bölümde bulunan ve iki-üç basamakla inilen karanlık “ğevlana” adı verilen küçük mağarada bir gece uyumalarının sağlandığı tespit edilmiştir. Yörede adına “çeşme başı” denilen su kaynağında yer alan balıkların ise kutsal kabul edildiği ve onları yakalayıp yemek isteyenlerin başına felaketlerin geldiği tespit edilmiştir. Su ile ilgili kırk çeşme ziyaretinde yer alan havuzlara üç defa girilip çıkılması sonucunda kırkın kesildiği; ziyaret duvarlarının dilek taşı olarak kullanıldığı; ziyaretlerin toprağından çeşitli amaçlar için yararlanıldığı; ziyaretin çevresindeki su ve ağaçların da kutsal kabul edildiği ve ağaçlara zarar verenlerin başına çeşitli musibetlerin geldiği; kadınların türbe içerisinde şeyhin sandukasının hemen önünde namaz kıldıkları; hemen hemen bütün türbelerde uyuma motifinin olduğu görülmüştür. Aynı zamanda bazı türbelerin yerinin tespit edilmesinde görülen rüyalar ve olağan üstü durumların yaşanması neticesinde keşfedildiği ve dilden dile aktarılan anlatılarla birlikte çevreye bu türbelerin ünlerinin yayıldığı belirlenmiştir. Diğer yandan geçmişte Hristiyanların yaşadığı bu topraklarda onlardan geriye kalan kiliseler de incelenmiş olup bunlar hakkında bilgi verilmiştir. Bu çerçevede Mort Marina kilisesinin daha önce Müslüman halk tarafından ziyaret haline getirildiği, her türlü dilek ve dua için bu mekânın ziyaret edildiği ancak sonradan buranın bir kilise olduğunun anlaşıldığı ve restore edilerek Süryani halkın hizmetine açıldığı tespit edilmiştir.

Tezimizde yöredeki efsane ve anlatıları da yer verilmiştir. Yörenin Nuh Tufan’ının yaşandığı bölge içerisinde yer alması bağlamında farklı din, kültür ve kökene sahip insanların bir arada yaşaması ve bunların karşılıklı etkileşimleri neticesinde farklı efsane ve anlatıların ortaya çıktığı belirlenmiştir. Efsane ve anlatıların halk arasında yoğun bir şekilde yayıldığı, bunların kimisinin dönüşüm, eskatoloji veya antropogoni mitosları ile ilgili olduğu; kimisinin yöredeki töre, gelenek ve görenek anlayışını içerdiği; kimisinin de dini içerikli olduğu belirlenmiştir. Aynı zamanda bu anlatıların bazılarının Tevrat ve İncil kaynaklı olduğu görülmüştür. Söz gelimi melmetun kız, pepuk kuşu, çoban, bum (baykuş), yarasa, leylek, rak (kablumbağa), maymun adlı efsanelerin yapılan bir hatadan dolayı cezalandırılması ve netice itibarıyla farklı suretleri büründürülmesi açısından dönüşüm mitoslarını barındırdığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte ilk insan Hz. Âdem ve Havva ile ilgili anlatılarda insanın ilk defa nasıl yaratıldığı ve nasıl çoğaldığı noktasında antropogoni mitosları ile ilgili olduğu; mehdi, deccal, yecüc, mecüc, dabbe’tül arz, Hz. İsa, kıyamet, ahiret ile ilgili anlatılarda eskatoloji mitlerinin yer aldığı ve bu anlatılarda Tevrat ve İncil’in etkisinin olduğu gözlemlenmiştir. Hz. Musa anlatısının dini içerikli olduğu; baba ve oğlu adlı anlatıda ağılık müessesine atıf yapıldığı; Zerika Zera, Zizan Kız, Nar Tanesi gibi anlatılarda, ana temanın kadın üzerinden töre, gelenek ve göreneklere vurgu yapıldığı tespit edilmiştir. Yörede efsane ve anlatıların çocukların terbiye edilmesi ve onlara

hayat dersi verilmesi amaçlı olduğu görülmüştür. Zira çocukların ibret almaları için anlatı sonunda; “Kardeşini öldürme pepuk kuşu olursun, nimete saygısızlık yapma baykuş olursun, kimsenin namusuna bakma leylek olursun, ticarete hile yapma kaplumbağa olursun.” gibi söylemlerde bulunulduğu ve bu anlatılarla büyüyen çocukların güzel ahlaklı, düzgün karakterli, nerde nasıl davranacağını bilen kişiler olarak yetişeceklerinin düşünüldüğü belirlenmiştir.

Kızıltepe ve çevresindeki inanış ve uygulamaların bütün yöre halkı tarafından kabul edildiği veya aynı oranda uygulandığını söylemek mümkün değildir. Bu çerçevede yoğunluğu değişken olsa da bu inanışların en fazla yaşlı ve kadınlar arasında kabul gördüğü ve yaşatılmaya çalışıldığı gözlenmiştir. Bunun yanında halk inanışı ve uygulamalarının aşiretler arasındaki akrabalık bağlarını güçlendirdiği, dostlukları pekiştirdiği, toplumsal olarak da Türk, Kürt, Arap, Çeçen, Süryani gibi farklı din ve kökene sahip insanların birlik ve beraberlik içerisinde yaşam sürmelerine katkı sağladığı tespitler arasındadır. Yapılan bu gözlem bağlamında halk inanışlarının hem geçmiş ve gelecek arasında kurulan bir köprü, hem de toplumu birleştirme yönünün olduğu tespit edilmiştir.

Aynı şekilde yöredeki inanış ve uygulamaların birçoğunun ülkemizin batısı, kuzeyi ya da güneyinde yer alan şehirlerde de bilindiği ve uygulandığı belirlenmiştir. Buna göre ülkemizdeki halk inanışları; bir öğretmen, imam ya da herhangi bir devlet görevlisi ya da misyoner tarafından halka öğretilmemiştir. O zaman nasıl oldu da ülkemizin diğer bölgelerdeki bir inanış ve pratik ile buradaki bir inanış ve pratik aynı olabildi? Sorusu akıllara gelmekte olup şöyle bir teorinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır; “İnsanlar aynı yerden, aynı bölgeden, aynı kökenden çıkıp gelmiş olmalıdırlar.” Dil dediğimiz şey zaman içinde farklılaşabilmektedir. Örneğin aynı kökene sahip insanlar farklı dil ve lehçelerde konuşabilmektedir. Buna göre dili farklı olsa da işaret edilen nesne vs. aynı kalmaktadır. Söz gelimi nazar için mavi boncuk, at nalı takma, kurşun dökme, hemen her şey için muska yapma ve hocaya gitme, baykuşu uğursuz görme vb. gibi pratiklere bakıldığında ülkemiz insanlarının büyük oranda aynı kökene sahip oldukları ortaya çıkmaktadır.

Son olarak bölgedeki inanış ve pratiklerin, dinler tarihinin deskriptif yöntemi çerçevesinde incelendiğini söyleyebiliriz. Bu araştırmanın halk arasında unutilan ya da unutulmaya yüz tutan, sosyal değişim ve dönüşümlere paralel olarak zaman içinde değişen, dönüşen ve üzerlerine yenileri eklenerek geçmişten günümüze kadar gelen inanış, uygulama ve kültürel değerleri geleceğe taşıyacağını; bu inanışların Türk kültürü içindeki hak ettiği yere ulaşmasını ve konu ile ilgili yapılacak çalışmalara bir katkı oluşturacağını ummaktayız.

BİBLİYOGRAFYA

- ABİÇ, S., 2013. Dövme/Dek, T.C. Mardin Valiliği Kültür Yayınları, Mardin, 108s.
- ACIPAYAMLI O., 1962. “Anadolu’da Nazarla İlgili Bazı Âdet ve İnanmalar”, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi, XX(1-2), Ankara, ss. 1-40.
- _____, 1974. Türkiye’de Doğumla İlgili Âdet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Ankara, 172s.
- AÇA, M., 2001. “Türk Halk Gelenegindeki Doğum Sonrası Uygulamalara Bir Örnek: ‘Tuzlama’”, Milli Folklor Dergisi, 10(52), ss.93-100.
- ADAM, B., 2017. “Dua, Rukye, Havas İlmi, Tılsım ve Büyü”, Halk İnanışları El Kitabı, Ed.: D. Arık ve A. H. Eroğlu, Grafiker Yayınları, 1. bs., Ankara, ss.283-306.
- AK, M., 2012. “Ziyaret Fenomeni Çerçevesinde Türk Popüler Dindarlığı: Aziz Mahmut Hüdayi Türbesi Örneği”, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Sosyolojisi Bilim Dalı, İstanbul, 166s, (Yayımlanmamış).
- AKDENİZ, E., 2010, “Halaf ve Obeyd Kültürleri Üzerine Bazı Gözlemler ve Piroit Höyüğün Halaf-Obeyd Boyalı Çanak Çömleği”, Anadolu Araştırmaları Dergisi, 17(2), İstanbul, ss. 1-48.
- AKSU, H., 2006. “Musallâ Taşı”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.31, İstanbul, ss.232-233.
- ALGAR, H., 2005. “Molla”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.30, İstanbul, ss.238-239.
- ALMAZ, S., 2019. “Diyarbakır İli Kocaköy İlçesi Halk İnanışları”, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı, Elazığ, 123s, (Yayımlanmamış).
- ALPMAN, A., 1981. “Hurriler”, Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi, 14(25), Ankara, ss.283-313.
- ALPTEKİN, M., 2018. “Gülner ve Çevresinde Ölümle İlgili Uygulama ve İnançlar Üzerinde Bir Araştırma”, Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi 1(7), ss.322-342.
- ALTUN, I., 2008. “Kocaeli’de Türbelerle İlgili İnanış ve Uygulamalara Örnek; Sultan Baba”, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 15(37), ss.173-185.
- ARICI, B., 2018. “Konya İli Selçuklu İlçesi Halk İnanışları”, Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Halkbilim Bilim Dalı, Uşak, 160s, (Yayımlanmamış).
- ARIK, D., 2017. “Kutsal Mekân ve Ziyaret Fenomeni”, Halk İnanışları El Kitabı, Ed.: D. Arık ve A. H. Eroğlu, Grafiker Yayınları, 1.bs., Ankara, ss. 69-97.
- _____, 2017. “Uğur ve Uğursuzluk”, Halk İnanışları El Kitabı, Ed.: D. Arık ve A. H. Eroğlu, Grafiker Yayınları, 1. bs., Ankara, ss.327-342.
- ARSLAN, H., 2019. “Artuklular Döneminde Mardin”, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 94s.
- ASAN, H., 2015. “Kafkasya’dan Anadolu’ya Göçler (1856-1914)”, Yeni Türkiye Dergisi, 21(74), Ankara, ss.621-631.
- AŞKIN, D., SUGUR N., 2019. “Geleneksel Otorite ve Liderlik: Dini Aktörler Olarak Seydalarda Dinsel İtibarın İnşa Süreçleri”, Mukaddime Dergisi, 10(1), ss.195-212.
- ATAR, F., 1989. “Akika”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 2, İstanbul, ss.263- 264.
- ATASAGUN, G., 2006. “Ziyaret Fenomeni”, Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 21(21), ss.33-60.
- AYAN, A. Ü., 2012. “Mardin Folkloru”, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı, Konya, 252s, (Yayımlanmamış).
- AYDIN, H., 2017. “Dinî Kaynaklar ve Kültür Bağlamında Cinleri Anlamak”. Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 3(21), ss.1623-1670.
- AYDIN, M., 1995. “Fal”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.12, İstanbul, ss. 134-138.
- BALA, S., 2015. “Şark Medreselerinin Kurumsal Yapısı ve İşleyişi: Mardin Örneği”, Artuklu Akademi Dergisi, 2(2), ss.49-83.

- BALCI F., 2013. “Kuzey Kıbrıs Türk Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri ve Bunlara Bağlı İnanışlar”, Yüksek Lisans Tezi, Girne Amerikan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halk Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi Yüksel Lisans Programı, Girne, 164s, (Yayımlanmamış).
- BARDAKOĞLU, A., 1999. “İskat”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.19, İstanbul, ss.137-143.
- BAŞAK V., 2021. “Uşak ve Çevresi Halk İnanışları ve Bu İnanışların Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Uşak, 183s, (Yayımlanmamış).
- BERBER, O., 2009. “Türk Kültüründe Eğlence ve Birlik Unsuru Olarak Düğünler”, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2(10), ss.1-11.
- BEŞER M. U., 2017, “İnanç ve Kültür Turizmi Noktasında Bir Örnek: "Mardin Sultan Şeyhmus Türbesi"”, 18. Ulusal Turizm Kongresi Bildirileri (18-22 Ekim, Mardin), Kültür Turizmi, Detay Yayıncılık, Ankara, ss.1028-1038.
- BEYAZ, D., 2018. “Türk Halk Kültüründe Cinler”, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı, Kocaeli, 138s, (Yayımlanmamış).
- BİLGİN, R., 2016. “Geleneksel ve Modern Toplumda Kadın Bedeni ve Cinselliği”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Fırat Üniversitesi, 26(1), Elazığ, ss.219-243.
- BORATAV, P. N., 1984. 100 Soruda Türk Folkloru, Gerçek Yayınevi, 2. bs. İstanbul, 272s.
- BOZKURT, N., 2010. “Sünnet”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.38, İstanbul, ss.157-159.
- _____, 2004, “Mezarlık”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.29, Ankara, ss.519-522.
- BRUINESSEN, M. V., 2013. Ağa, Şeyh ve Devlet, Çev.: Banu Yalkut, Özge Yayınları, 8. bs., İstanbul, 509s.
- BULDUK, A. F. (Abdusselam Efendi), 1999. Mardin Tarihi, T.C. Başbakanlık Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, Ankara, 285s.
- ÇALIŞ, S. M., 2019, “Küçük Armenia Krallığı'nın Kuzeybatısı: Antiochia ad Taurum”, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 16(1), ss.305-324.
- ÇELEBİ, İ., 1995. “Fal”. TDV İslâm Ansiklopedisi, C.12, İstanbul, ss.138-139.
- _____, 2006. “Nazar”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.32, İstanbul, ss.444-446.
- _____, 2012. “Uğursuzluk”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.42, İstanbul, ss.51-52.
- _____, 2014. “Kur'an-ı Kerim'de İnsan-Cin Münasebeti”, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1(13-15), ss.167-198.
- ÇELİK, A. A., 2013. “Türbe Mekânı, Türbe Kültürü: İstanbul'da Üç Türbede Yapılan Niteliksel Araştırma”, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, İstanbul, 148s.
- ÇELİK BALIKÇI, Ş., 2019. “Mardin'de Kutsal Mekânlara Bağlı Efsaneler ve Evliya Menkıbelerinin Mitik Temellerinden Günümüz İşlevlerine”, Folklor/Edebiyat Dergisi, 25(100), ss.1023-1040.
- _____, 2015. “Mardin ve Çevresinde Yaşayan Kıyâmetle İlgili Anlatmalar”, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İzmir, 698s, (Yayımlanmamış).
- ÇELİK, İ., 1986. “Kur'an'da Mele' Terimi Peygamberler ve Onlara Uymak İstemeyenler”, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1(1), ss.75-83.
- ÇETİN, Ö., 2016. “Gaziantep İli Oğuzeli İlçesi Halk İnançları”, Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Ana Bilim Dalı Sosyal Bilgiler Öğretimi Bilim Dalı, Niğde, 128s, (Yayımlanmamış).
- ÇIBLAK, N., 2002. “Anadolu'da Ölüm Sonrası Mezarlıklar Çevresinde Oluşan İnanç ve Pratikler”, Türk Kültürü Dergisi, 40(474), ss.605-614.
- _____, 2004. “Halk Kültüründe Nazar, Nazarlık İnanıcı ve Bunlara Bağlı Uygulamalar”, Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi (TÜBAR), 15(15), ss.103-125.

- ÇİFTÇİ, E., 2007. “Kahramanmaraş’ta Büyü İle İlgili Karşılaştırmalı Bir Araştırma”, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Kahramanmaraş, 102s, (Yayımlanmamış).
- ÇOLAK, A., 2012. “Hadis Temelli Anadolu Düğün Âdetleri”, Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1(1), Gümüşhane, ss.147-188.
- DEMİR, M. B., 2008. Ve Kızıltepe, Mardin Life Yayınları, 340s.
- DEMİR, Ö. ve BAKAR, N., 2014. “Silifke Yörüklerinde Doğum, Evlenme ve Ölüm Gelenekleri Üzerine Bir Araştırma”, Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 35(35), ss.111-133.
- DEMİRCİ, K., 2001. “Kabir”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.24, İstanbul, ss.33-35.
- DEMİREL BOZKURT, Ö., HADİMLİ, A. ve SEVİL, Ü., 2014.” Günümüzde Lohusalıkta Devam Eden Albasması ve Kırklama Uygulamaları”, Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi, 30(1), ss.111-126.
- DEMİROK, R., 2014, “Hani ve Çevresi Halk İnanışlarının Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı, Diyarbakır, 156s, (Yayımlanmamış).
- DİKME, N., 2018. “Pülümür ve Çevresindeki Halk İnanışları”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı, Ankara, 148s, (Yayımlanmamış).
- DİNÇOL, A. M., 1991. “Ârâmiler”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.13, İstanbul, ss.268-270.
- DOLAPÖNÜ, H., 1972. Tarihte Mardin (İtr-El-Nardin fi Tarih Merdin), Çev.: P. Cebrail Aydın, Hilal Matbaacılık, İstanbul, 203s.
- DURAL, S., 2013. “Anadolu’da Peygamber Kabri ve Makamlarına Yönelik Halk İnançları”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, İstanbul, 183s, (Yayımlanmamış).
- DÜNDAR İ., 2012. “Burdur ve Çevresindeki Manevi Halk İnançlarının Din Fenomenolojisi Açısından İncelenmesi”, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Isparta, 121s.
- EFENDİ, A., 2007. Tarihte Mardin, Çev: Hüseyin Güneş, Mardin Tarihi İhtisas Kütüphanesi İmak Ofset Yayınları, İstanbul, 130s.
- ENGİN, A., 2019. “Ordu Yöresine Ait Halk İnançlarının Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi”, Yüksek Lisans Tezi. Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Tokat, 124s, (Yayımlanmamış).
- EKİCİ, M. ve FEDAKAR, P., 2014. “Gelenek, Aktarma, Dönüşüm ve Kültür Endüstrisi Bağlamında Nazar ve Nazar Boncuğu”, Milli Folklor Dergisi, 26(101), ss.40-50.
- ELİADE, M., 1991. Kutsal ve Dindışı, Çev.: Mehmet Ali Kılıçbay, Gece Yayınları, Ankara, 191s.
- ERDEM, S., 1989. “Akik”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.2, İstanbul, ss.262-263.
- EROĞLU, A. H., 2017. “Halk İnanışlarına Giriş”, Halk İnanışları El Kitabı, Ed.: D. Arık ve A. H. Eroğlu, Grafiker Yayınları, 1. bs, Ankara, ss.19-42.
- , 2017. “Geçiş Dönemleri İle İlgili İnanışlar”, Halk İnanışları El Kitabı, Ed.: D. Arık ve A. H. Eroğlu, Grafiker Yayınları, 1. bs, Ankara, ss. 257-282.
- GEMİ, A., 2009. “Berdel: Kürt Kadınının Kaderle İmtihanı”, Yay.: İbrahim Belenli, Uluslararası Kürt Kadın Kongre Bildirileri, Hakkâri, Hakkâri Üniversitesi, ss.12-16.
- GÖKALP, Z., 1992. Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler, Ed.:Şevket Beysanoğlu, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 163s.
- GÖYÜNÇ, N., 1969. XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 203s.
- GÜÇ A., 1996. “Dinlerde Kutsal ve Kutsallık Anlayışı”, Dinler Tarihi Araştırmaları-I, Ankara, ss. 337-353.

- GÜLER, A., 1998. Mardin Folkloru Gelenekler-Görenekler, MAREV (Mardinliler Eğitim ve Danışma Vakfı), Ankara, 222s.
- GÜNAL, V., 2006. “Mardin İlinde Kültürel Çekicilikler ve Turizm Amaçlı Kullanım Olanakları”, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya (Beşeri ve İktisadi Coğrafya) Anabilim Dalı, Ankara, 316s, (Yayımlanmamış).
- GÜNAY, Ü., 2003. “Türk Halk Dindarlığının Önemli Çekim Merkezleri Olarak Dini Ziyaret Yerleri”, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(15), ss.5-36.
- GÜNEN, H., 2016. “Mardin İlinde Gerçekleştirilen Tercihli ve Geleneksel Evlilik Çeşitleri”, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Ankara, 166s, (Yayımlanmamış).
- GÜNEŞ, H., 2012. “Tür Abdin Yöresinin İslâmlaşma Süreci”, Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 3(6), ss.71-101.
- GÜNEŞ, Ö., 2009. “The Dynamics Of Töre As The Ethos Of Tribe In Kızıltepe”, Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Ankara, 191s, (Yayımlanmamış).
- GÜNGÖR, H. ve KÖYLÜ, B., 2014. Türk Halk İnanışları (Ders Notları), Tezmer, Kayseri, 150s.
- GÜR, D. ve SOYKAN, A. N., 2013. “Anadolu Kültüründe Nazar ve Nazarlıklar: Safranbolu Örneği”, Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi, 2(3), ss.115-158.
- GÜRE, M., 2015. “Dinlerde Geçiş Dönemleriyle İlgili İnanç ve Uygulamalar”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri (Dinler Tarihi) Anabilim Dalı, Ankara, 260s, (Yayımlanmamış).
- GÜRKAN, S. L., 2006. “Nazar”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.32, İstanbul, ss. 443-444.
- , 2007. “Ölüm”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.34, İstanbul, ss.32-34.
- , 2010. “Sünnet”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.38, İstanbul, ss.155-157.
- HANÇERLİOĞLU, O., 2000. Dünya İnançları Sözlüğü, Remzi Kitabevi, 3. bs. İstanbul, 575s.
- HARMAN, Ö. F., 1996. “Hac”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.14, İstanbul, ss. 382-386.
- , 2003. “Matem”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.28, Ankara, ss.127-128.
- HAZAR, M., 2006. “Mardin ‘Kızıltepe-Bozhöyük’ Yöresinde Beden İşaretleri”, SBARD (Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi), 1(8), ss. 293-305.
- İŞIKDOĞAN, D., 2012. “Güneydoğu Medreselerinde Eğitim-Öğretim Faaliyetleri: Mardin Örneği”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2(53), ss.43-83.
- İŞKIN, M., 2020. “Bandırma ve Çevresinde Halk İnanışlarının Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi”, Yüksek Lisans Tezi Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Çanakkale, 254s, (Yayımlanmamış).
- İLMİHAL, 2013, TDV, 21. bs., C. I.- II. Ankara.
- İÇLİ, A., 2013. “Türk Kültüründe Ocak Anlayışı ve Ergani Deringöze Köyü’ndeki Bir Ocaklı Aile”, Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, 5(18), ss.95-101.
- İNAN, A., 1976. Eski Türk Dini Tarihi, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 280s.
- , 1986. Tarihte ve Bugün Şamanizm, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, 3. bs., Ankara, 229s.
- İPŞİRLİ, M., 2003. “Medrese”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.28, Ankara, ss.327-333.
- İZMİRLİ, B., 2019. “Erken Dönem Taşavvufunda İdeal Bir Tip Olarak Şeyh ve Misyonu”, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 6(11), ss.225-256.
- JURAYEV, F. M. ve RESULOVA, Z., 2013. “Saçın Büyü Yapma Özelliği ve Özbek Halk Masallarında Ele Alınması”, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi XIII(1), ss.223-230.
- KABAK, T., 2011, “Derinkuyu Yöresi Halk İnanışları”, Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Nevşehir, 188s, (Yayımlanmamış).
- KAHVECİ, N., 2014. İslâm Aile Hukuku, Hikmetevi Yayınları, İstanbul, 278s.

- KALAFAT, Y., 1994. "Türk Halk İnançları Hususiyle Doğu Anadolu'da ve Orta Toroslar'da Kırk Motifi", *Millî Folklor Dergisi*, 3(22), ss.15-21.
- , 1999. "Türk Dünyası Tarih Çalışmalarında Halk İnançlarının Önemi", *Millî Folklor Dergisi*, 6(44), ss.88-90.
- , 2007, "Kızıltepe Yöresinin 'Sofrada Kelle' Geleneği ve Türk Halk Kültüründe Kemığın Yeri", *Makalelerle Mardin*, Ed.: İbrahim Özcoşar, 1(3), İstanbul, ss.415-423.
- , 2010. *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Berikan Yayınevi, 6. bs., Ankara, 552s.
- KANAT, S., 2011. "Osmanlı Devleti'ne Yapılan 1864 Kafkas Göçü", *Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Erzurum, 92s.
- KANDEMİR, M. Y., 2013. "Ziyaret", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.44, İstanbul, ss.496-498.
- KARACOSKUN, M. D., 2003. "Dile Benden Ne Dilersen, Türbe Ziyareti ve Dileklerine Sosyo-Psikolojik Çözümlemeler", *İslâmî İlimler Dergisi*, 2(3), ss.69-121.
- KARADENİZ, S., 2019. "Kürtler (IV. Sosyal Hayat ve Kültür)", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.Ek-2, Ankara, ss. 138-142.
- KARADENİZ, S. Y. 2018. "Efsane ve Mitoloji Üzerine Genel Bir Değerlendirme ve Efsane Mitoloji İlişkisi", *Asia Minor Studies*, 6(12), ss.317-328.
- KARAOĞLAN, H., 2017. "Ruhla İlgili İnanışlar", *Halk İnanışları El Kitabı*, Ed.: D. Arık ve A. H. Eroğlu, Grafiker Yayınları, 1. bs., Ankara, ss.361-382.
- KARATOSUN, M. O., 2016. "Kehanet Türleri ve Kadim Kültürlerdeki Uygulamaları", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16(2), ss.277-308.
- KAŞIKÇI, O., 2007. "Radâ", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.34, İstanbul, ss.384-386
- KAYA, S., 2019. "Artuklularda İktisadî Faaliyetler ve Sosyo-Kültürel Etkileri", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 21(1), ss.65-87.
- KEKEÇ, S., 2018. "Kayseri-Sarız İlçe ve Köylerinde Yaşayan Avşar/Afşarların Dini İnanç, Gelenek Ve Göreneklerinin Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi", *Yüksek Lisans Tezi*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı, Kayseri, 67s, (Yayımlanmamış).
- KESKİN, M., 2002. "Kefen", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.25, Ankara, ss.184-185.
- KESKİN, M., 2016. "Doğu Medreseleri Ekseninde Eğitim-Öğretim Faaliyetleri: Gaziantep Örneği", *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4(1), ss.61-82.
- KESKİN, Y. M., 1999. "Turhal, Yeşilyurt ve Sulusaray İlçelerindeki Halk Dindarlığının Bir Boyutunu Oluşturan Ziyaret, İnanç ve Uygulamaları", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(4), ss. 185-201.
- KILAVUZ, A. S., 1993. "Cin", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.8, İstanbul, ss.8-10.
- KILICI, Ali, 2007. "Kızıltepe (Koçhisar) Ulu Camii ve Onarımları", *Makalelerle Mardin*, Ed.: İbrahim Özcoşar, C.II, Mardin Tarihi İhtisas Kütüphanesi, İstanbul, ss.307-323.
- KILIÇ, S., 2012. *Türk Halk İnanışlarında Yiyecek ve İçecekler*, Fırat Üniversitesi Yayın Komisyonu, Elazığ, 142s.
- KILIÇ, S., 2012. "Sivas İli Ulaş İlçesi Halk İnanışları", *Yüksek lisans Tezi*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı, Elazığ, 70s, (Yayımlanmamış).
- KIRICI, S., DEMİRCİ KAYIRAN, S., TOKUZ, G., 2018, "Doğu Akdeniz Bölgesinde Üzerlik (Peganum Harmala L.) Bitkisinin Tütsü Olarak Kullanımı", *Lokman Hekim Dergisi*, Mersin, 8(1), ss.01-12.
- KIZIL, H., 2019, "Kürtler (Din)", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.Ek-2, Ankara, s.128.
- KÖSE, A. ve AYTEN, A., 2010. *Türbeler, Popüler Dindarlığın Durakları*, Timaş Yayınları, İstanbul, 328s.
- KÜÇÜK, A., 1989. "Alkarısı", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.2, İstanbul, s.469.
- MALINOWSKI, B., 1990. *Büyü, Bilim ve Din*, Çev.: Saadet Özkal, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 248s.

- MERDİN, S., 2019. “Geleneksel İslâm İnancında Mitolojik Unsurların Kritiği: Cinlerle İlgili İnanışlar Bağlamında Bir İnceleme”, Doktora Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale, 437s, (Yayımlanmamış).
- MIYNAT, A. 2018. “Gümüş Sikkeler ve Çağdaş Yazılı Kaynaklar Işığında Bir Artuklu Şehri Düneysir (Koçhisar-Kızıltepe)’in Yükselişi (12.-13. Yüzyıllar)”, Tarih Okulu Dergisi, 11(33), ss.45-65.
- MUSAYEV, İ., 2018. “Doğu Medreselerinde Eğitim: Hakkâri Mele Nezir Medresesi”, Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 5(2), ss.233-245.
- NASKALİ, E., 2009. “Sâsânîler”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 36, İstanbul, ss.174-176.
- NOYAN, S., 2005. Yıldızlara Yakın Şehir MARDİN, Bizim Büro Basımevi, Ankara, 248s.
- OCAK, A. Y., 1992. Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler (Metodolojik Bir Yaklaşım), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 130s.
- ÖKTEN, Ş., 2010. “Kan Davası: Kanın Öcü ya da Şeref Uğruna Verilen Kollektif Savaş”, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Antropoloji Dergisi, 1(24), ss.165-187.
- ÖNGÖREN, R., 2010. “Şeyh”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.39, İstanbul, ss.50-52.
- ÖRNEK, S. V., 1971. Anadolu Folklorunda Ölüm, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 149s.
- , 1973. Budunbilim Terimleri Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 92s.
- , 1975. "Türk Folklorunda Ad Seçme ve Ad Koyma", Boğaziçi Üniversitesi Halkbilimi Yıllığı, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, ss.101-113.
- , 1977. Türk Halkbilimi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 262s.
- , 1979. Geleneksel Kültürümüzde Çocuk, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 413s.
- , 1998. 100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane, Gerçek Yayınevi, 2. bs. İstanbul, 231s.
- ÖZEL, A., 1988. “Adak”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.1, İstanbul, ss.337-340.
- ÖZENÇ, A., 2014. “Dinî Statü Sahibi Medrese Seydalarının ve İlahiyat Fakültesi Öğretim Elemanlarının Birbirlerine Bakışı (Diyarbakır Örneği)”, Uluslararası Yönetim ve Sosyal Araştırmalar Dergisi 1(2), ss.1-10.
- ÖZTÜRK, C., 2009. “Kızıltepe İlçesi (Mardin) Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası”, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı Beşeri ve Ekonomik Coğrafya Bilim Dalı, Elazığ, 209s, (Yayımlanmamış).
- ÖZTÜRK, E., 2011. Dini ve Kültürel Ritüelleriyle Caferilik, Rağbet Yayınları, İstanbul, 200s.
- QASIMOVA, S., 2017. "XIX Yüzyılda Kuzey Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler: Tarihçilik Açısından Göçün Nedenleri, Sorunları ve Sonuçları", Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi 4(13), ss.588-622.
- PEKASİL, T., 2014. “Geleneksel Dini Statülerin Toplumsal Uzlaşıya Katkı İmkânları: Mardin Örneğinde Seydalar”, V. Ulusal Din Görevlileri Sempozyum Bildirileri (9-10-11 Mayıs, 2014-Mardin), Toplumsal Barışa Katkısı Açısından Cami ve Din Görevlileri, Artuklu Üniversitesi, Mardin, ss. 219-251.
- PİŞKİN, H. N., 2019. “Kına”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.Ek-2, Ankara, ss.58-59.
- PIÑARCIK, P., 2014. “Urartuların Başkentleri”, Tarih Araştırmaları Dergisi, 33(56), ss.35-54.
- POLAT, E., 2015. “Felak ve Nas Sureleri Bağlamında Sihir Mefhûmu”, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 14(52), ss.203-220.
- POLAT, K., 2017. “Kutsal Nesnelerle İle İlgili İnanışlar”, Halk İnanışları El Kitabı, Ed.: D. Arık ve A. H. Eroğlu, Grafiker Yayınları, 1. bs., Ankara, ss. 101-134.
- SANCAK, N., 2008. “Mardin Efsaneleri”, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 247s, (Yayımlanmamış).

- SARIBIYIK, M., 2006. "XII. Yüzyılda Bir Ticaret ve Kültür Şehri Olarak Kızıltepe/ Koçhisar / Düneysir", I.Uluslararası Mardin Tarihi Sempozyumu Bildirileri, Ed.: İbrahim Özçoşar ve Hüseyin H. Güneş, Mardin Tarihi İhtisas Kütüphanesi, Mardin, ss.599-601.
- SERDAROĞLU, Ö. F., 2018. "Merzifon ve Çevresindeki Halk İnanışları Üzerine Bir Araştırma", Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı, Ankara, 168s, (Yayımlanmamış).
- SEZEN, L., 2005. "Türkiye’de Evlenme Biçimleri", Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 11(27), ss.185-195.
- SİPAHI, A., 2006. "Türk Halk İnançlarında Büyü ve Büyü ile İlgili Uygulamalar", Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri (Dinler Tarihi) Anabilim Dalı, Ankara, 88s, (Yayımlanmamış).
- SUBAŞI, N., 1999. "Şeyh, Seyyid ve Molla -Doğu ve Güneydoğu Anadolu Örneğinde Dinsel İtibarın Kategorileri", İslâmiyat Dergisi, II, ss.121-140.
- ŞAHİN, A., 2019, "Bursa Keleş Yöresi Ölüm İle İlgili Âdet ve İnanışlar", Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı, Ankara, 103s, (Yayımlanmamış).
- ŞAHİN, M. S., 1993. "Cin", TDV İslâm Ansiklopedisi, C.8, İstanbul, ss.5-8.
- ŞENİ, E. ve DİNÇ KAYA H., 2021. "Doğumda Geleneksel Uygulamalar: Fatma Ana Eli Bitkisi (Anastatica hierochuntica L.)", Lokman Hekim Dergisi, Mersin, 11 (2), ss.223-229.
- ŞENER, M., 2001. "Kabir", TDV İslâm Ansiklopedisi, C.24, İstanbul, ss.35-37.
- ŞİMŞEK, A., 2013. "Manavgat Yöresi Halk İnanışları", Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Isparta, 487s, (Yayımlanmamış).
- ŞİMŞEK, E., 1993. Kadirli ve Osmaniye Ağıtları, Kültür Ofset, Antakya, 304s.
- TANYU, H., 1967. Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 432s.
- , 1973. "Dini Folklor veya Dini-Manevi Halk İnançlarının Çeşit ve Mahiyeti Üzerine Bir Araştırma", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 21(1), ss.123-142.
- , 1992. "Büyü", TDV İslâm Ansiklopedisi, C.6, İstanbul, ss.501-506.
- TAŞÇI, S., 2018. "Hâlidiliğin Haznevi Kolu, Abdurrezzak Halilî ve Halifeleri", Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Tasavvuf Bilim Dalı, Şanlıurfa, 101s, (Yayımlanmamış).
- TAŞTEMİR, M., 2003. "Mardin". TDV İslâm Ansiklopedisi, C.28, Ankara, ss.43-48.
- TEZCAN, M., 1976. "İlkel toplumlarda Başlık Parası Geleneği", Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 9(1), ss. 415-426.
- , 1981. Kan Dâvâları Sosyal Antropolojik Yaklaşım, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, 2. bs., Ankara, 184s.
- , 2003. "Türk Kültüründe Kız Kaçırma Geleneklerinin Antropolojik Çözümlemesi", Aile ve Toplum Dergisi, 2(6), ss.38-45.
- TÖZLÜYURT, M., 2015. "Kur’ani Bir Kavram Olarak Mele’nin Semantik İncelemesi", Kelâm Araştırmaları Dergisi, 13(2), ss.807-826.
- TUNÇ, B., 2018. "Midyat Mihallemi Arapları’nda Gelenek Görenek ve İnanışlar", Lisans Bitirme Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü Dinler Tarihi Anabilim Dalı, Kahramanmaraş, 77s, (Yayımlanmamış).
- TURGAY, N., 2007. "Gurs Vadisi", Makalelerle Mardin, Ed.: İbrahim Özçoşar, C.I, Mardin Tarihi İhtisas Kütüphanesi, İstanbul, ss.701-711.
- TÜRK Medeni Kanunu, Sy. 24607, C. 41, 2001: 8067, madde 130.
- UGUR ÇERİKAN, F. ve ALANKO, M. R., 2016. "Dövme’nin Çeşitli Dillerdeki Etimolojisi ve Kısa Tarihçesi", Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(25), ss. 166-193.

- ULUDAĞ, S., 1998, “Ağıt”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.1, İstanbul, ss. 470-472.
- , 2002. “Kerâmet”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.25, Ankara, ss.265-268.
- ÜLGER, Z., 2012, “Aydın (Merkez) ve Çevresinde Halk Hekimliği”, Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Aydın, 298s, (Yayımlanmamış).
- ÜLKEN, H. Z., 1969. Sosyoloji Sözlüğü, Talim ve Terbiye Dairesi Yayınları, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 208s.
- ÜNAL, M., 2017. “Ruhani (Görünmeyen) Varlıklarla İlgili İnanışlar”. Halk İnanışları El Kitabı, Ed.: D. Arık ve A. H. Eroğlu, Grafiker Yayınları, 1. bs., Ankara, ss.344-360.
- YALAR, M., 2012. “Seyda, Mela ve Feqilerin Bölgenin Dini ve Kültürel Hayatındaki Yeri”, Medrese Geleneği ve Modernleşme Sürecinde Medreseler, Uluslararası Sempozyum Bildirileri (Türkiye-Muş, 5-7 Ekim 2012), Ed.: Fikret Gedikli, Muş Alparslan Üniversitesi Yayınları, Muş, ss.456-470.
- YARAN, R., 1994. “Dövme”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.9, İstanbul, ss.521-522.
- YARDIMCI, M., “Geleneksel Kültürümüzde ve Aşıkların Dilinde Kına”, http://turkoloji.cu.edu.tr/HALK%20EDEBIYATI/mehmet_yardimci_geleneksel_kultur_asiklar_kina.pdf, (05.06.2021).
- YAVUZ, Y. Ş., 2008. “Ruh”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.35, İstanbul, ss.187-192.
- YEŞİL, V. O., 2011. “İslâm İnancında Cinler”, Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı Kelâm Bilim Dalı, Diyarbakır, 113, (Yayımlanmamış).
- YEŞİL, Y., 2014. “Türk Dünyası’nda Geçiş Dönemi Ritüelleri Üzerine Tespitler”, 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Dergisi, 3(9), ss.117-136.
- YILDIRIM, M., 2017. “Tabiat Kültürleri”, Halk İnanışları El Kitabı, Ed.: D. Arık ve A. H. Eroğlu, Grafiker Yayınları, 1. bs, Ankara, ss. 239-254.
- YIDIZ F. N., 2019. Halk İnanışlarında Dinin Etkisi; Çorum İli Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Çorum, 119s, (Yayımlanmamış).
- YILMAZ, G., BUĞRUL, H. ve AL HADDAR, M., 2019. “Hakkârî Yöresi’nde Doğum Kültürü ve Ahşap Beşikler”, Sosyal Bilimlerde Akademik Araştırmalar Dergisi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1(17), ss.319-333.

YARARLANILAN WEB KAYNAKLARI

- <http://kiziltepe.gov.tr/cografi-durum>, (25.02.2020).
- <https://mardin.diyanet.gov.tr/kiziltepe/sayfalar/contentdetail.aspx?MenuCategory=Kkurumsal&ContentId=308>, (27.02.2020).
- <https://sozluk.gov.tr>, (03.03.2020).
- <https://www.mardinlife.com/milletvekili-akdag-seyh-selim-kumbeti--ve-camii--restore-edildi-haberi-15650> (27.03.2020).
- <http://turkoloji.cu.edu.tr/CUKUROVA/makaleler/9.php>, (30.03.2020).
- [https://tr.wikipedia.org/wiki/Mele_\(dinî_unvan\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/Mele_(dinî_unvan)), (20.04.2020).
- <https://www.seslisozluk.net/seyda-nedir-ne-demek/>
- <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/diyanet-1000-mele-yi-atadi-20816924>, (21.04.2020).
- <https://tr.wikipedia.org/wiki/Şeyh>, (23.04.2020).
- <https://mardin.ktb.gov.tr/TR-56486/tarihce.html>, (21.05.2020).
- <https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/T%C3%A2h%C3%A2-suresi/2373/25-55-ayet-tefsiri> (28.06.2020).
- <https://mardin.ktb.gov.tr/TR-56492/mazidagi-ilcesi.html>, (26.07.2020).
- <https://www.haberturk.com/mardin-haberleri/76075318-mardinde-tarihi-kileybin-mort-maria-kilisesi-restore-ediliyor>, (20.10.2020).
- <https://www.nufusune.com/kiziltepe-ilce-nufusu-mardin>, (9.12.2020).
- <https://tr.wikipedia.org/wiki/Kızıltepe>, (9.12.2020).
- <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/3.5.859747.pdf>, (19.12.2020).

- <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/T%C3%A2h%C3%A2-suresi/2373/25-55-ayet-tefsiri>, (14.02.2021).
- <https://www.mardinlife.com/kurtler-kurt-tarihi.html>, (21.02.2021).
- <https://sozluk.gov.tr/>, (16.04.2021).
- <https://www.kiziltepegazetesi.com/kiziltepedeki-tarihi-sahkulubey-kumbeti-restore-edilecek/>, (02.05.2021).
- <https://www.tarihiolaylar.com/tarihi-olaylar/sumerler-313>, (27.08.2021).
- <https://www.tarihiolaylar.com/tarihi-olaylar/akadlar-314>, (27.08.2021).
- https://www.worldhistory.org/trans/tr/1845/mitanni/#ci_related_filters=type:0&page:2, (28.08.2021).
- <https://www.tarihiolaylar.com/tarihi-olaylar/asurlular-316>, (28.08.2021).
- <https://www.mardinlife.com/girbel-heykelleri.html>, (28.08.2021).
- <https://www.turktarihim.com/Iskitler.html#:~:text=%C4%B0skit%20ak%C4%B1nlar%C4%B1yla%20zay%C4%B1flayan%20Urartular%2C%20Med,M.%C3%B6.%20610>, (30.08.2021).
- <https://www.tarihiolaylar.com/tarihi-olaylar/med-imparatorlugu-medler-381>, (30.08.2021).
- <https://mardin.ktb.gov.tr/TR-56486/tarihce.html>, (1.09.2021).
- <https://www.kamusiturki.com/mihr>, (17.10.2021).
- <https://eksisozluk.com/suryani-nazar-boncugu--6444493>, (16.12.2021).
- BOA, DH.MKT., 1547/15, 19/01/1306 (25/09/1888).
- BOA, DH.MKT., 1565/82, 14/03/1306 (18/11/1888).
- BOA, DH.İ.UM.EK., 105/34, 14/03/1335 (8/01/1917).

FOTOĞRAF LİSTESİ

Fotoğraf 1: Çeşitli amaçlarla kullanılan “Şıma” (Balmumu).

Fotoğraf 2: Çeşitli amaçlarla kullanılan “Pola Bileziği.”

Fotoğraf 3: Çocuk sahibi olmak isteyenlerin çeşitli dualar eşliğinde içerisine taşlar atarak salladıkları “Dilek Beşığı”.

Fotoğraf 4: Türbelerde yer alan “Dilek Taşı” örneği.

Fotoğraf 5:Çocuk sahibi olmak amacıyla Şeyh Ali Mezarını oluşturan taşlara çakılmış çivi örnekleri.

Fotoğraf 6: Yöresel beşik içerisinde yer alan bir kız bebek.

Fotoğraf 7: Yörede kırk çıkarma ritüelinde kullanılan farklı “Kırk Tası” çeşitleri.

Fotoğraf 8: Gelin hamamında gelinin yıkanmasında kullanılacak malzemelerin konulduğu “Kildan” (hamam kutusu).

Fotoğraf 9: Nazar çıkarmada kullanılan keçi kılından yapılmış ip ve harmer (üzerlik otu).

Fotoğraf 10: Yöreye özgü el üzerinde yer alan bir dövme motifi.

Fotoğraf 11: Kan davasının sona ermesi üzerine düzenlenen barış yemeğinden bir kare.

Fotoğraf 12: Sultan Şeyhmus türbesinin dış görünüşü ve içyapısı, Mardin.

Fotoğraf 13: Şeyh Selim türbesinin dış görünüşü ve içyapısı, Kızıltepe Merkez.

Fotoğraf 14: Şeyh Taceddin türbesinin dış görünüşü ve içyapısı, Ziyaret Köyü, Kızıltepe.

Fotoğraf 15: Şeyh Muhammed türbesinin içyapısı, Mezré Ziyareti, Ekinlik Köyü, Kızıltepe.

Fotoğraf 16: Şeyh Türkmén Türbesinin dış görünüşü, Karaman Köyü, Kızıltepe.

Fotoğraf 17: Şeyh Behlül türbesinin dış görünüşü, Kocalar Köyü, Kızıltepe.

Fotoğraf 18: Şeyh Mahin türbesinin dış görünüşü ve içaypısı, Yüceli Köyü, Kızıltepe.

Fotoğraf 19: Şeyh Abdurrezak Halîli türbesinin dış görünüşü, Kızıltepe Merkez.

Fotoğraf 20: Sultan Nine (Piri Sito) türbesinin dış görünüşü ve içyapısı, Yüceli Köyü, Kızıltepe.

Fotoğraf 21: Şeyh Ali mezarının görünüşü, Yaşar Köyü, Kızıltepe.

Fotoğraf 22: Hatice Nine (Sitt Hacici) mezarının görünüşü, Ziyaret Köyü, Kızıltepe.

Fotoğraf 23: Şeyh Musa türbesinin dış görünüşü ve içyapısı, Ak Ziyaret, Kızıltepe.

Fotoğraf 24: Arban mağarası ziyaretinin içyapısı, Akçapınar Köyü, Kızıltepe.

Fotoğraf 25: Yedi Kardeş ziyaretinin içyapısı, Yedi Kardeş Köyü, Kızıltepe

Fotoğraf 26: Çeşme Başı Ziyareti, Yedi Kardeş Köyü, Kızıltepe.

Fotoğraf 27: Şeyh Resul türbesinin dış görünüşü ve içyapısı, Kırk Çeşme Ziyareti, Mardin.

Fotoğraf 28: Kırk Çeşme ziyaretinde yer alan “Dilek Ağacı” ve “Yıkanma Havuzu”, Mardin.

Fotoğraf 29: Karasivan Ziyareti, Sürekli Köyü, Kızıltepe.

Fotoğraf 30: Şahkulubey Kümbeti'nin dış görünüşü, Kızıltepe Merkez.

Fotoğraf 31: Deham kilisesi harabeleri, Sürekli Köyü, Kızıltepe.

Fotoğraf 32: Derhaf Manastırı harabeleri, Yurderi Köyü, Kızıltepe.

Fotoğraf 33: Mor Cercis kilisesinin dış görünüşü, Işıklar Köyü, Kızıltepe.

Fotoğraf 34: Mor Cercis kilisesinin içyapısı, Işıklar Köyü, Kızıltepe.

Fotoğraf 35: Mor Gevargis kilisesinin dış görünüşü, Büyükayrık Köyü, Kızıltepe.

Fotoğraf 36: Mor Gevargis kilisesinin içyapısı, Büyükayrık Köyü, Kızıltepe.

Fotoğraf 37: Mort Mariya kilisesinin dış görünüşü, Halkalı Köyü, Kızıltepe.

Fotoğraf 38: Surp Kevork Ermeni kilisesinin dış görünüşü, Kızıltepe Merkez.

Fotoğraf 39: Şahmeran Figürü.

Fotoğraf 40: Köy odasından bir kare.

Fotoğraf 41: Tarihi Dunaysir Köprüsü, Kızıltepe Merkez.